

Impresum originala:

© 2007 Sypress Forlag

© 2007 Kjell Arild Nilsen

Layout og design: Sypress

Trykk og innbinding: AIT Trykk Otta AS

Printed in Norway

ISBN: 978-82-91224-40-4

Sypress Forlag

P.b. 2 Blinderen

0313 Oslo

Tel.: 22461571

Fax: 22601993

kirsten@sypress.no

www.sypress.no

Kjell Arild Nilsen

Milošević

u ratu i u Haagu
- Dokumentacija -

Sarajevo, 2013.

MILOŠEVIĆ

*This translation has been published with the financial support of
NORLA/Ovaj prijevod je objavljen uz finansijsku podršku NORLA*

IZDAVAČ: Institut za istraživanje zločina protivčovječnosti
i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu

ZA IZDAVAČA: Prof. dr. Smail Čekić

LEKTURA : Sadžida Džuvic

NASLOVNA STRANA: Naslovnu stranu originala adaptirao Sead Muhić

DTP: Sead Muhić

ŠTAMPARIJA: Štamparija Fojnica d.o.o.

TIRAŽ: 1.000

Kjell Arild Nilsen

Milošević
u ratu i u Haagu
- Dokumentacija -

S norveškog preveo Rasim Muratović

SADRŽAJ

Karte i skraćenice	13
Predgovor	15
 <i>Poglavlje 1</i>	
Uvod: „Ja sam sve svoje snage uložio za uspostavu mira“	17
 <i>Poglavlje 2</i>	
Optužnica: „Lično pravno krivično odgovoran“	33
 <i>Poglavlje 3</i>	
Milošević na vlasti: „Apsolutni autoritet“	51
 <i>Poglavlje 4</i>	
Pripreme za rat: „Mi smo ponovo u bitkama i pred bitkama“	69
 <i>Poglavlje 5</i>	
Telefonski razgovor s Karadžićem: „Upravo onako kako smo planirali“	105
 <i>Poglavlje 6</i>	
Finansiranje rata: „Ovi troškovi su državna tajna“	187
 <i>Poglavlje 7</i>	
Milošević i Hrvatska: „Niko neće biti prisiljen da ostane u Jugoslaviji“	217

Poglavlje 8

Milošević u Bosni i Hercegovini: „Mi nismo umiješani“253

Poglavlje 9

Milošević i paravojne formacije: „Ove paravojne formacije su bile potpuno marginalne“347

Poglavlje 10

Milošević i Srebrenica: „Mladić me nije slušao“365

Poglavlje 11

Milošević i Kosovo: „Kosovo je važnije od moje glave“411

Poglavlje 12

Miloševićeva samoodbrana: „Ne trebam nikoga da me brani od nezakonite institucije“479

Poglavlje 13

Miloševićeva smrt577

Pogovor: dr. Esad Bajtal581

Bilješke605

Jugoslavija 1990/1991. godine

Skraćenice:

- SFRJ - Socijalistička federativna republika Jugoslavija
- SRJ - Savezna republika Jugoslavija
- JNA - Jugoslavenska narodna armija
- TO - Teritorijalna odbrana
- VJ - Vojska Jugoslavije
- RS - Republika Srpska (u Bosni)
- MUP - Ministarstvo za unutrašnje poslove
- UÇK - Oslobodilačka armija Kosova
- KVM - Posmatračka misija OSSCE na Kosovu
- ICTY - Međunarodni krivični sud za ratne zločine počinjene u bivšoj Jugoslaviji
- ICJ - Međunarodni sud u Haagu

Područja Hrvatske i Bosne i Hercegovine pod kontrolom Srba u periodu 1994/1995. godine
(oko 28% teritorije Hrvatske i oko 70% teritorije Bosne i Hercegovine)

- ABIH - Armija Bosne i Hercegovine
- HVO - Hrvatsko vijeće obrane
- VRS - Vojska Republike Srpske (u Bosni)
- SAO - Srpska autonomna oblast
- RSK - Republika srpska krajina
- SVK - Vojska Republike srpske krajine
- SDS - Srpska demokratska stranka
- HDZ - Hrvatska demokratska zajednica
- SDA - Stranka demokratske akcije

Predgovor

Slobodan Milošević je umro u ćeliji pritvorske jedinice Haškog tribunala, 11. marta 2006, samo nekoliko mjeseci prije izricanja presude. Mnogi smatraju da je njegova krivica ogromna. Drugi, posebno u Srbiji, a neki i u Norveškoj, dokazuju njegovu nevinost.

Bez obzira na to što proces protiv Miloševića na Međunarodnom krivičnom sudu za ratne zločine počinjene na području bivše Jugoslavije (*ICTY, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia*) nije završen, ipak je prikupio i prezentirao ogromnu dokumentaciju o njemu. Ova knjiga upravo predstavlja jedan dio dokumentacije o Miloševićевой ulozi, naravno, bez pretenzija da to bude konačno. Nadam se da će ova knjiga doprinijeti povećanju znanja i razumijevanja o događajima u bivšoj Jugoslaviji iz 90-ih, posebno kada je u pitanju razumijevanje pitanja zašto je rat uopće i počeo i kakav je bio njegov karakter. U ovom kontekstu treba reći da ogroman dio materijala korištenog prilikom pisanja ove knjige nije bio dostupan na norveškom jeziku.

Knjiga je ugledala svjetlo dana zahvaljujući darežljivosti institucije *Fritt ord*, koja mi je omogućila da se jedan vremenski period potpuno posvetim, i to puno radno vrijeme, radu na ovom projektu.

Veliko hvala upućujem Sveinu i Kirstenu Mønneslandu, Henriku Ofstadu i Helgeu Øgrimu za sveobuhvatnu korekciju rukopisa i korisne savjete. Veliko hvala i Nancy za ideje i podršku. Konačna verzija teksta i sve eventualne greške su, naravno, moja potpuna odgovornost.

Duboku zahvalnost dugujem mojim prijateljima, Asimu i Vesni iz Sarajeva, koji su, također, dali konkretnu pomoć u nastajanju ove knjige i koji su mi bili neiscrpni izvor inspiracije, ali i znanja, od trenutka kada smo se prvi put sreli 1994, za vrijeme rata u Bosni.

Poglavlje 1

Uvod

„Ja sam sve svoje snage uložio za uspostavu mira“

Slobodan Milošević je bio neosporni srbijanski lider, od trenutka kada je sebi prigrabio lidersku poziciju u Savezu komunista Srbije, u septembru 1987. pa sve do oktobra 2000, kada je morao otići s funkcije predsjednika ostatka Jugoslavije nakon što je izgubio na izborima.

Milošević je do ljeta 1990. bio vođa Saveza komunista Srbije, nakon čega je stao na čelo novoosnovane Socijalističke partije Srbije, kao nasljednice Saveza komunista. I Savez komunista Srbije i Socijalistička partija Srbije, u svoje vrijeme, bile su dominirajuće partije u Srbiji. Miloševićeva Socijalistička partija bila je apsolutno dominirajuća i vladajuća partija u cijelom aktuelnom periodu. Istina, više na početku nego na kraju njegove vladavine.

Od 8. maja 1989. Milošević je bio legalno izabrani predsjednik Srbije. Bila je to, sama po sebi, izuzetno jaka pozicija. U srbijanskoj narodnoj skupštini Miloševićeva partija imala je 194 od ukupno 250 poslanika. Zbog toga je on mogao raditi šta hoće. Miloševićeva volja bila je partijska volja.

Milošević je imao glavnu ulogu u jugoslavenskoj drami koja se odigravala na razvalinama jugoslavenske države koja je egzistirala u Evropi od Drugog svjetskog rata pa do početka 90-ih. Četiri rata: prvi – u Sloveniji, koji je trajao deset dana, u junu i julu 1991, s desetak ubijenih; drugi – u Hrvatskoj, koji je trajao pola godine, od ljeta do kraja 1991, s otprilike 20.000 ubijenih; treći – u Bosni i Hercegovini, koji je trajao tri i po godine, od aprila 1992. do novembra 1995, s najmanje

100.000 ubijenih: ne računajući veliki broj onih koji su umrli zbog gladi, studeni i nedostatka lijekova; konačno, četvrti rat na Kosovu, koji se odigrao u jesen 1999, s otprilike 10.000 ubijenih.

Dokumentacija korištena u pisanju ove knjige pokazuje da se veoma malo toga dogodilo spontano ili slučajno, kako prije tako i za vrijeme ovih ratova. Većina aktivnosti bila je planirana i to na najvišem nivou. I u većini slučajeva, u najvećoj tajnosti.

Najupadljivija stvar, u dokumentaciji prezentiranoj u sudskom procesu protiv Miloševića u Haagu, jeste upravo činjenica u kolikoj je mjeri on bio umiješan u detalje. Milošević nije bio od onih lidera koji sjede na svom tronu, zadovoljavajući se time da izdaju generalne smjernice. On je bio uključen u detalje i na osnovu toga je davao instrukcije o tome šta i kako srpska strana treba raditi.

U ovom kontekstu treba reći da je jedan broj optuženih pred Sudom UN-a za ratne zločine, počinjene u bivšoj Jugoslaviji (*International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia ICTY*), priznao svoje zločine. Među prvima to je uradila Biljana Plavšić, jedna od nekoliko vođa bosanskih Srba. U svom izjašnjavanju o postupcima i radnjama koje su joj stavljene na teret ona je priznala da je rukovodstvo bosanskih Srba, već od oktobra 1991, imalo planove o „uklanjanju, za sva vremena, etničkih grupa, milom ili silom“. Poslije se pokazalo da je svako uklanjanje nesrba s teritorija planiranih za Srbe obuhvatalo diskriminirajuće postupke, uključujući i progone.

Plavšićka je objašnjavala kako je niz lidera radio na pripremama za razdvajanje etničkih grupa silom (koja će, neizbježno, morati biti upotrijebljena.) U tom kontekstu, posebno je spomenula Slobodana Miloševića, Radovana Karadžića, Momčila Krajišnika i Ratka Mladića. U svom izjašnjavanju na Sudu, Plavšićka je, također, izjavila da su glavni lideri bosanskih Srba, Radovan Karadžić i Momčilo Krajišnik, „često putovali u Beograd na konsultacije kako bi dobili savjet ili osigurali neophodnu podršku od Miloševića u ostvarivanju navedenog cilja“.¹

¹ Izvor: www.icty.org. Plavšić, *Factual basis for plea of guilt*, tačka 10, 13 i 14.

Drugi koji je priznao svoje zločine bio je Dragan Obrenović, manje važan oficir, optužen i osuđen za zločine počinjene u Srebrenici. „U Bosni je komšija važniji od rođaka. U Bosni je pijenje kafe s komšijom ritual. Mi smo to zaboravili, odnosno porušili, odlazeći u mržnju i brutalnost. I u tom vrtlogu užasne nesreće i straha dešavale su se užasne scene u Srebrenici. Ja bih bio zadovoljan ako bi moje svjedočenje pomoglo porodicama žrtava i ako bi ih ja mogao poštediti da ponovo svjedoče i ponovo preživljavaju iste scene patnje, bola, užasa i stradanja. Želja mi je da ova moja izjava doprinese da se ovo više nikada i nikome ne desi, ne samo u Bosni, nego nigdje na zemaljskoj kugli.“²

Nasuprot ovim primjerima, Slobodan Milošević nikada nije priznao nijedan jedini zločin. Suprotno tome, on se cijelo vrijeme, četiri i po godine na vlasti i četiri i po godine u zatvoru, u Haagu, predstavljao kao nevina žrtva velikih imperijalističkih sila i njihovih konspirativnih planova. On se samo „neumorno i istrajno borio za mir“, što je rekao u jednom od svoja tri velika govora održana u službi vlastite odbrane u Haagu: „I Srbija i ja smo uložili sve svoje snage i dali sve od sebe za uspostavu mira. ... Srbija i ja lično zaslužujemo priznanje jer smo radili za mir u regionu i nismo bili zagovornici rata.“³

Milošević je bio najbliže priznanju svoje odgovornosti prilikom jednog iskaza koji je dao tokom svjedočenja u predmetu *Zoran Lilić* (predsjednik ostatka Jugoslavije, u periodu 1993-1997). Lilić je, naime, svjedočio o jednom događaju, gdje je Milošević priznao da je imao specijalnu ulogu. „Ja ne poričem, naravno, da sam imao dominirajuću ulogu“, izjavio je Milošević na Sudu, 18. juna 2003. Međutim, tom prilikom je izostalo njegovo priznanje da je učinio nešto pogrešno.

² Izvor: www.icty.org, Plavšić.

³ Izvor: www.icty.org, Milošević, 26. 9. 02, sudski izvještaji, str. 10251.

Kao novinar, radio sam teme o ratovima na području bivše Jugoslavije od 1992. Od početka bio sam veoma kritičan prema srpskoj politici. Ipak, za vrijeme rada na ovoj knjizi, iznenadio sam se koliko je Milošević - i kao političar i kao čovjek od vlasti, moći i utjecaja - bio i brižljiv, i dalekovid, i ciničan, i lažljiv. Pored toga, bio je izuzetno vješt lider koji je istovremeno igrao na više polja. Treba reći da je Milošević dobijao pomoć od drugih lidera, uključujući i hrvatskog predsjednika Franju Tuđmana, koji je bio ciničan i žedan krvi. Zbog toga Miloševiću nikada nije bilo teško izvaditi zeca iz šešira kao moralnu tabletu, odnosno ukazati na to šta su oni drugi uradili.

Milošević se pokazao kao izuzetno težak protivnik za mnoge međunarodne predstavnike koji su se pokušali prilagoditi njemu kao visokoobrazovanom i demokratski izabranom političaru. Jer, on je bio više od svega toga. On je bio, možda, najviše ciničan i lažljiv političar. Političar od vlasti, moći i utjecaja, sa strastvenom željom za vođenje rata koji Evropa nije vidjela još od vremena Hitlera i Staljina. Etničko čišćenje izvršeno u Bosni, posebno u proljeće i ljeto 1992, kao i granatiranje i snajpersko djelovanje po građanima Sarajeva pod opsadom, u trajanju od tri i po godine, te masakr u Srebrenici, to su pokazali. To da Milošević nije bio direktno umiješan u masakr u Srebrenici dosta je neprecizna tvrdnja. Bez obzira što on lično jedva da je bio upućen u sve to, masakr u Srebrenici bio je rezultat jedne politike koju je Milošević veoma dugo gradio, uključujući naravno i rat koji je pokrenuo. Opsada Srebrenice bila je dio konkretnog plana koji su bosanski Srbi sačinili početkom 1995. i koji je Milošević podržao, a ja želim vjerovati i odobrio.

Ova knjiga govori o jednom broju veoma važnih detalja koji se tiču raspada Jugoslavije, iz vremena prije nego što je počeo prvi rat, u junu 1991, pa sve do završnog rata na Kosovu 1999. Obavezni smo pisati o tome jer je suština u detaljima i jer su mnogi detalji, u velikoj mjeri, još uvijek nepoznati i neopisani. Rat u Bosni je kulminirao nakon masakra u Srebrenici, najgoreg masakra u Evropi poslije Drugog svjetskog rata. Važno je poznavati detalje o onome šta se dogodilo, između ostalog i

zbog toga što uvijek ima neko ko želi izbrisati ne samo detalje nego i cjelinu svega toga. Koliko smo puta čuli, nakon potresnih masakara i ratova, da se to više nikada i nikome neće dogoditi! Ali se događa. Ponovo, i ponovo, između ostalog, i zbog toga što demokratski izabrani lideri ne reagiraju dovoljno energično i na vrijeme.

Ovo nije knjiga o cjelini onoga što se dogodilo u ratovima u bivšoj Jugoslaviji, niti je ovo knjiga koja želi bilo koga osloboditi od odgovornosti. Milošević nije bio jedini akter, a srpski lideri nisu bili sami u izvršavanju nasilja i ratnih zločina. To je dobro poznato onima koji su na bilo koji način pratili tok rata i to je dobro poznato i na osnovu djelovanja ICTY-a Haagu. Mnogi su Hrvati, pa i bosanski Muslimani i Albanci s Kosova procesuirani, dokazana im je krivnja i osuđeni su na zatvorske kazne.

Naprimjer, u Haagu su dobro dokumentirani događaji o masakrima koje su prema srpskim civilima počinile jedinice Hrvatske vojske, u vrijeme dok se rat rasplamsavao u jesen 1991. To je jedan period rata koji je prikazan u ovoj knjizi. Dvije godine kasnije, Hrvatska vojska počinila je užasne zločine prema srpskim civilima kada je, u septembru 1993, zauzela Medački džep. Srpskim civilima i srpskim ratnim zarobljenicima otkidani su prsti i drugi dijelovi tijela u torturama i zlostavljanjima čiji je cilj bio ništa drugo nego uništenje te etničke grupe. Jedna Srпкиnja živa je zapaljena dok su se hrvatski vojnici ismijavali nad njenim patnjama. Preko 160 kuća i 140 drugih građevina opljačkano je i uništeno u jednoj zoni veličine 5 x 6 km², gdje je živjelo oko 400 osoba. Nakon ovih i sličnih akcija, planiranih na najvišem mjestu, mnogi koji su bili najodgovorniji za počinjene zločine napredovali su u svojim vojnim karijerama.

Primjere sličnog nasilja prema srpskim civilima u Bosni i Hercegovini nije teško naći, kao što nije teško navesti ni zločine prema srpskim civilima koje su počinili pripadnici UÇK-a na Kosovu. Pravilna ili nepravilna raspodjela užasa, bola i stradanja u ratovima u bivšoj Jugoslaviji i dalje će biti prisutna u istraživanjima, studijama i debatama o ovoj temi.

Međutim, Miloševićeva uloga u svim ovim događajima neosporno je glavna, potpuno centralna i, bez ikakve sumnje, odlučujuća. Milošević je bio najvažnija osoba u najvažnijoj jugoslavenskoj republici, u Srbiji. On je komandirao najvećim vojnim snagama i imao neodoljivu želju da te snage koristi za rat. Njegov cilj bila je nova i velika srpska država koja bi, osim Srbije, obuhvatala područja u kojima su živjeli Srbi u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini. Milošević se nikada nije odrekao ovog cilja, mada je i sam, u augustu 1995, priznao da su srpski dijelovi Hrvatske izgubljeni, a da samo brzo potpisivanje međunarodnog mirovnog sporazuma može legalizirati Republiku Srpsku u Bosni.

Milošević je prvi šef države u historiji koji je priveden Međunarodnom sudu za ratne zločine da bi mu se sudilo za ono što je uradio. On na to nije računao i zbog toga je žestoko protestirao optužujući Sud da je nelegalan i da nije nadležan za njegov slučaj. No, to, kao i mnogo toga drugog što je Milošević izgovorio u sudnici, nije „pilo vode“.

Slučaj protiv Miloševića završen je bez presude, jer je Milošević umro od posljedica srčanog udara 11. marta 2006. Zbog toga su mnogi žalili. Žale i danas. Završetak sudskog procesa ostao je visiti u zraku, za sva vremena, postajući i ostajući predmetom ozbiljnih debata, ali i propagande najgore vrste. Zbog toga je veoma važno pokušati prezentirati jedan dio materijala koji je bio na suđenju Miloševiću kako bi zainteresirani čitaoci mogli donijeti svoju ličnu procjenu. Mislim da to ima smisla i da je to vrijedno truda, ali, naravno, bez pretenzija da upravo ja ponudim neku konačnu i(li) objektivnu istinu. Ako ona uopće i postoji? Ja sam, naravno, pod utiskom onog stava koji sam formirao izvještavajući kao novinar s ratišta, mada treba reći da je u toku sudskog procesa predodčen ogroman materijal koji nisam imao priliku analizirati. Prije svega, fokusirao sam se na izvještaje Suda koji su povremeno stavljani na internetsku stranicu ICTY-a, kao i na dio dokumentacije za koju sam povremeno dobijao pristup od Suda.

Zapisnici Suda u slučaju Milošević sadrže blizu 50.000 stranica. Pored toga, prezentirano je stotine hiljada stranica dokumenata, zajedno s filmovima, video i tonskim trakama, uključujući masu prisluškivanih

razgovora neposrednih aktera. U dokaznom materijalu nalaze se brojni dokumenti koje Sud drži pod oznakom tajnosti poštujući Sporazum postignut sa srbijanskim vlastima u vezi s tim. Tada je dogovoreno da će jedan dio ovih dokumenata s oznakom tajnosti biti prosljeđen i korišten u sudskom procesu Bosne i Hercegovine protiv Srbije i Crne i Gore vođenom pred Međunarodnim sudom pravde u Haagu (*International Court of Justice-ICJ*). Poznato je da je ICJ oslobodio Srbiju i Crnu Goru, odnosno Saveznu republiku Jugoslaviju, optužbi za genocid sa zaključkom da su djela počinjena u Srebrenici počinjena s posebnom namjerom da se djelimično uništi grupa Muslimana Bosne i Hercegovine kao takva, te da su, u skladu s tim, bila djela genocida počinjena od strane pripadnika Vojske Republike Srpske u i oko Srebrenice. Ovi dokumenti, koji su bili izvan mog dometa, morali bi biti dostupni za detaljan istraživački rad u godinama što dolaze.

Na samom početku zainteresiranost za suđenje Miloševiću bila je velika, ali je kasnije postepeno slabila. Neki su mislili da je on već unaprijed bio osuđen. Međutim, medijska slika o Miloševiću i njegovom ponašanju na Sudu nije odavala takav utisak, ni u Norveškoj ni na međunarodnom planu. Naprotiv, mnogi mediji predstavili su Miloševića kao jakog protivnika koji zadaje teške udarce Tužilaštvu.

Nakon što je Milošević počeo odgovarati na prve optužbe koje su se ticale Kosova, *Aftenposten* je, u februaru 2002, napisao:

„U dobro pripremljenom i ofanzivnom govoru Milošević je krenuo u snažan protivnapad na Sud Ujedinjenih nacija, NATO i Zapad. Milošević, optuženik za ratne zločine, nadmašio je samog sebe u četiri sata nastupa, koliko je za tu priliku imao na raspolaganju na Sudu u Haagu.“⁴

Dagbladet je, u aprilu iste godine, kada je suđenje bilo u drugom mjesecu, napisao sljedeće:

„Bez obzira što Sud, naravno, to neće priznati, sudski postupak protiv Miloševića je u krizi. Milošević igra igru svog ličnog branioca. On prekida svjedoke, obične ljude, Albance s Kosova, dok oni objašnjavaju

⁴ *Aftenposten*, 15. februar 2002.

svoje strahovite priče. On ulazi u žestoku polemiku s akterima, tvrdeći da je cijeli proces protiv njega politička farsa, a da je on lično žrtva američke moći i arogancije.

Sudu je neizostavno trebao 'smoking gun', odnosno nepobitni dokaz za to da je Milošević bio taj koji je izdao naređenja Srbima da krenu u rat protiv Hrvata u Hrvatskoj, Bosanaca u Bosni i Albanaca na Kosovu.⁵

Norveški mediji nisu bili ništa posebno u tome. Mnogi mediji širom svijeta bili su izuzetno kritični prema načinu kako je vođen sudski postupak u prvim mjesecima.

Mirko Klarin, dopisnik iz Haaga za eminentne internetske novine *Institute for War and Peace Reporting (IWPR)* i glavni i odgovorni urednik internetske stranice *SENSE*, koja je pratila tok suđenja od samog početka, reagirao je protiv načina na koji je prezentiran tok suđenja u Haagu, u proljeće 2002. Beogradski liberalni sedmični časopis *Vreme* nazvao je sudski postupak „sramotom“, a aktere „amaterima“. Lijevo orijentirani *Le Monde Diplomatique* (koji ne treba poistovijetiti s dnevnim listom *Le Monde*) koristio je naslov „Fijasko u Haagu“. Britanske konzervativne novine *Daily Telegraph* sudski proces protiv Miloševića nazvale su „loše pripremljenim i očajno loše vođenim“.

Klarin je ukazao da je Sud, u prvih 45 radnih dana, iskoristio 55% vremena, od toga je Milošević iskoristio 50%, a njegovi pomoćnici, zvani *amici curiae*, 5% vremena. „Činjenica da je optuženi dobio mogućnost da govori duže, glasnije i čak provocirajuće nego bilo ko drugi, odavala je utisak da je Milošević preuzeo inicijativu, a da je sam proces loše pripremljen i očajno loše vođen“, napisao je Klarin idući dalje i komentirajući realnost obrađivanu u procesu, u proljeće 2002:

„Polazeći od činjenice da je deportacija ili prisilno premještanje albanskih civila okarakterizirano (u Optužnici – *primjedba autora*) kao zločin protiv čovječnosti, akteri su morali dokazati sistematski i sveobuhvatni karakter napada organiziran protiv civila, u proljeće 1999, od strane srbijanskih i jugoslavenskih specijalnih jedinica koje su bile pod Miloševićevom komandom. Ovo je bilo potvrđeno u iskazima

⁵ Dagbladet, 16. 04. 2002.

svjedoka iz gradova i sela s područja cijelog Kosova, odnosno iskazima svjedoka iz više od 30 općina, u kojima su svi svjedoci svjedočili o istim ili sličnim događajima koji su se dogodili u različitim mjestima, ali u isto vrijeme.“⁶

Klarin je ukazao na to da je Miloševićovo agresivno unakrsno ispitivanje neobrazovanih svjedoka rezultiralo da su neki od njih bili prepadnuti ili iznenađeni što je sve odavalo utisak „slabih svjedoka“ koji imaju problema s izražavanjem ili razumijevanjem onoga o čemu je bilo riječi.

„Međutim, njihova svjedočenja bila su novi element u slagalici koju su akteri pokušavali složiti zajedno“, zaključuje Klarin.

Veliko pitanje, koje je ostalo bez odgovora, tiče se, naravno, onoga da li je Miloševiću mogla biti dokazana krivnja i za šta je on eventualno kriv. Odgovor na ovo pitanje mora se dati sa svim mogućim ogradama. To spada u sferu špekulacija, ali je, s tim u vezi, moguće špekulirati sasvim kvalificirano.

Događaj koji objašnjava dio toga je slučaj koji je doveo do otpuštanja jednog od Miloševićevih, od Suda imenovanih *amici curiae*, Michaila Wladimiroffa, iz oktobra 2002. Sud je imenovao Wladimiroffa da pomogne Sudu tako što će zastupati Miloševićeve interese iako je on odbio branioca. Međutim, imenovanje Wladimiroffa je povučeno i on je otpušten. Razlog tome je što je dao dva intervjuja, a to je u njegovoj poziciji bilo zabranjeno. Međutim, gore od toga bilo je ono što je on, po navodima Suda, rekao: „U oba slučaja etabliano je razumijevanje postupka koje je nepovoljno za osumnjičenog“, Sud je stajao čvrsto na ovom stanovištu u obrazloženju za otpuštanje Wladimiroffa.⁷

Zaključak Suda o razumijevanju za Wladimiroffa nije bio pretjeran. Wladimiroff je u intervjuima holandskim novinama *Haagsce Courant*, od 7. septembra 2002, i nekoliko dana kasnije bugarskim novinama *Kultura*, jasno rekao da će Miloševiću biti dokazana krivnja.

⁶ Mirko, Klarin: Media Castigates Milošević Prosecution, Tribunal Update No. 267, 29.5.2002, IWRPR, [www.iwpr.net/?p=tri&s=165564\\$apc_state=henitri2002](http://www.iwpr.net/?p=tri&s=165564$apc_state=henitri2002).

⁷ Saopštenje za štampu Suda, od 11. 10. 2002, Trial Chamber III orders the Registrar of the ICTY to revoke appointment of amicus curiae.

„Da je ovaj proces vezan samo za Kosovo i ako bi se sada izrekla presuda, Milošević bi sasvim sigurno bio proglašen krivim. Postojala je veza između Miloševića i vojske i policije, dakle učesnika u ratu na Kosovu“, citiran je Wladimiroff u *Haagsche Courant*.

Wladimiroffova izjava za *Kulturu* nije bila ništa manje konkretna. Spomenute novine su ga pitale šta on misli o tome da li postoji mogućnost da Milošević bude proglašen krivim. „Teorijski da, ali u praksi ne! Ako ideš u lov s automatskim oružjem i pucaš nasumice, tvoje šanse da pogodiš neku životinju su veće nego njegove da bude oslobođen.“⁸

Wladimiroff je pratio prvi dio suđenja Miloševiću za Kosovo, iz dana u dan. On je bio (i jeste) vodeći holandski advokat odbrane. Njegova procjena bila je tako jasna da je on izgubio posao, ali, interesantno, na pitanju utvrđivanja krivice.

Jedna indikacija sudijine procjene u predmetu data je, nakon što je Tužilaštvo završilo s prezentacijom dokaznog materijala, u proljeće 2004. Tada su od Suda imenovani *amici curiae* predložili zahtjev o tome da se mnoge tačke optužnice, između kojih i optužnica za genocid, moraju povući jer, prema njihovom mišljenju, ne sadrže dokaze na osnovu kojih se mogu održati. Na Sudu se prakticira pravilo po kojem, ako za određenu tačku nisu podastri nepobitni dokazi iz Optužnice, onda optuženi nema obavezu da se brani za optužbe iz te tačke. Ako je Sud dao podršku ovom prijedlogu, onda je to značilo značajnu pobjedu Miloševića i veliki poraz za Tužilaštvo, jer su mnogi dokazni materijali Tužilaštva bili odbijeni.

Sudije su, u međuvremenu, odbacile prigovor *amici curiae* i odlučile da se Milošević mora braniti od optužbi za genocid. Procjena sudija nije značila da je Miloševiću i utvrđena krivica kako za ove tako i za gore navedene tačke. Međutim, postojala je procjena da su predloženi teški materijalni dokazi koji bi mogli potkrijepiti jednu ovakvu optužbu u slučaju da sudije smatraju dokazni materijal uvjerljivim. O ovome se

⁸ Vidjeti: IWPR, Tribunal update 284, October 7-11 2002, Milošević Amicus Curiae Dismissed.

sudije nisu izjašnjavale prije nego što je Milošević prezentirao svoju odbranu. U svakom glavnom postupku sudije odlučuju da li će se Optužnica održati.⁹

Moja lična procjena je da je Miloševiću mogla biti dokazana krivnja za ratne zločine i zločine protiv čovječnosti i u Hrvatskoj, i u Bosni i Hercegovini, i na Kosovu. Teško mu je bilo dokazati direktnu krivnju za genocid, jer u toku suđenja i iznošenja dokaza nije mu dokazano direktno učesće u masakru u Srebrenici. Masakr u Srebrenici jedini je slučaj nasilja koje je ICTY okvalificirao kao genocid i zbog toga bi ta činjenica imala odlučujuću ulogu za dokazivanje Miloševićeve krivnje u vezi s tim.

Ne bježim od optužbe da bi mu na Sudu moglo biti dokazano saučesništvo u izvršavanju zločina genocida. To bi, u krajnjoj instanci, zavisilo od toga koje bi dokaze Sud imao i prezentirao u otvorenom i javnom suđenju i naravno od sudijske procjene vjerodostojnosti dokaza. U poglavlju ove knjige o Srebrenici pokazat ćemo da je Milošević jedva bio upoznat s glavnim događajima u Srebrenici.

S tim u vezi, Miloševićeve pristalice, a i neki drugi, skloni su tvrdnjama kako u sudskom postupku nisu predloženi dokazi koji bi Miloševića „uhvatili na djelu“. Tu se konkretno misli na pismene, potpisane naredbe i priznanja o očiglednim kriminalnim radnjama ili drugim neoborivim dokazima. Neki će od vas, nakon što pročitaju ovu knjigu, možda promijeniti mišljenje. Osim toga, postoji puno više dokaznog materijala nego što sam ja mogao prezentirati u ovoj knjizi, uključujući i one dokumente koje Krivični sud UN-a za ratne zločine počinjene u bivšoj Jugoslaviji još uvijek drži zaključane.

Ali šta onda s tim što je Međunarodni sud pravde u Haagu, u procesu koji je pokrenula Bosna i Hercegovina, oslobodio Srbiju optužbi za genocid? Je li to oslobađanje koje oslobađa i Miloševića?

Kao prvo, mora se naglasiti da je Međunarodni sud pravde u Haagu, ili *International Court of Justice* (ICJ), najveći sudski organ UN-a i bavi se isključivo odnosom među državama koje su u sporu, dok se

⁹ Vidjeti: www.org.icty, Milošević, 16. juni 2004.

ICTY isključivo vezuje za osobe optužene za ratne zločine.

Kao drugo, Međunarodni sud pravde u Haagu (ICJ) utvrdio je da je izvršen genocid u Bosni i Hercegovini, a za to je proglasio odgovornim Vojsku Republike Srpske. Bez obzira što je Srbija slavila, jer je oslobođena optužbi za genocid, postoji dosta neugodna odluka za srpski dio Bosne - Republiku Srpsku - a to je da je ona ustanovljena na genocidu.

„Sud se bavi masakrom u Srebrenici i temeljito istražuje dokaze o događaju, uključujući i činjenicu da je ICTY, u slučaju Krstić i Blagojević, našao da su jedinice bosanskih Srba ubile preko 7.000 bosanskih muslimana, nakon zauzimanja Srebrenice, u julu 1995. Sud zaključuje da su izvršena ubistva i radnje koje su prethodile fizičkim i psihičkim povredama. Sud nalazi da je Vrhovna komanda VRS-a (Vojske Republike Srpske) imala obavezni, specifični cilj - uništenje dijela bosanskih muslimana (naročito bosanskih muslimana u Srebrenici) - i da je, prema tome, Vojska Republike Srpske izvršila genocid u i oko Srebrenice između 13. i 19. jula 1995.“¹⁰

ICJ nije našao dokaze da je Srbija imala namjeru da izvrši genocid u Bosni i Hercegovini i nije pronašao osnovu da proglasi Srbiju odgovornom za ono što je urađeno, bez obzira što je ICJ stajao na stanovištu da bi bosanski Srbi teško mogli voditi rat u Bosni bez sveobuhvatne podrške koju su dobili od Srbije.

Kada je u pitanju ova tačka, naročito je interesantno vidjeti šta se krije u tajnim dokaznim materijalima ICTY-a, poslanim Sudu, ali s naznakom da se ne mogu koristiti ni u kakvom drugom slučaju nego u slučaju Milošević. To se posebno odnosi na dokumenta sa sjednica Vrhovnog savjeta odbrane Savezne republike Jugoslavije na kojima su predsjednici Srbije i Crne Gore donosili ključne odluke i na kojima su prisustvovali ministri odbrane i komandanti štabova Vrhovne komande. General Ratko Mladić učestvovao je na sastanku Vrhovnog savjeta odbrane, 23. augusta 1995, ali je sadržaj sastanka nepoznat. To važi i za

¹⁰ Vidjeti ICJ: *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide* (Bosnia and Herzegovina v, Serbia and Montenegro), Haag, 26. 02. 2007, <http://www.icj-cij.org/homepage/index.php?lang=en>.

sjednice Vrhovnog savjeta odbrane održane početkom 1995.

Internetska stranica *Institute for War and Peace Reporting* (IWPR) detaljno je istraživala zamračivanje stranica i s tim u vezi objavila je rezultat: „Na pitanje IWPR o tome je li tačno da je ICJ glavni razlog što je njegova država insistirala da se dokumenti zadrže zaštićenim, riječima: ‘Apsolutno tačno’, odgovorio je Goran Svilanović, ministar vanjskih poslova Srbije i Crne Gore, čovjek koji je tada imao glavnu ulogu u pregovorima sa Sudom za ratne zločine.”¹¹

No, ICJ se nije puno angažirao da ostvari uvid u ove dokumente, nego se opredijelio da tumači ogromnu masu dokaza koji su govorili o učešću države Srbije u ratu, države koja je podržavala, ali ne i vodila rat. Moje je mišljenje da je to bio pogrešan zaključak.

Međutim, ovdje se radi o tome da bi i Adolf Hitler imao šansu da je imao tako opsežan sudski postupak s tako detaljnim i obimnim pravima koja je dobio Milošević. Ne zbog toga što je postojala sumnja u njegovu glavnu odgovornost ili odgovornost kao vrhovnog komandanta, nego upravo zbog nedostatka odlučujućih pisanih dokumenata. Interesantan je događaj od prije tri godine kada su historičari našli jedan od rijetkih papira koji je Hitlera povezivao s naređenjem o istrebljenju Jevreja u Francuskoj. Vijest o ovom dokumentu, pronađenom u američkom Nacionalnom arhivu, objavljena je u *Allgemeine Zeitungu*, u januaru 2004. Bila je to, ustvari, bilješka Heinricha Himmlera, Hitlerovog bliskog saradnika i šefa SS jedinica, datirana 10. decembra 1942, nakon razgovora koji je on imao s Hitlerom. U bilješci stoji: „U tački 6 Vođa je dao uputstvo da se Jevreji i ostali neprijatelji u Francuskoj uhapse i transportuju. To se odnosi na 600.000 do 700.000 Jevreja.“ Ovo se dogodilo nakon njegovog razgovora s Pierrom Lavalom, premijerom francuske Vichyevе vlade koja je saradivala s nacističkom Njemačkom.¹²

¹¹ IWPR *Special Investigation: Justice at what price?* Av Hugh Griffiths og Ana Uzelac, Tribunal Update No 407, 17.5.05, [www.iwpr.net/?apc state=henptri&co=2005](http://www.iwpr.net/?apc%20state=henptri&co=2005).

¹² Citirano prema “*Hitlers Befehl*”, autorice Hanne C. Löhrl, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, nr 20, 24.1.04, str. 33.

Samo nekoliko godina prije ovog događaja, jedan njemački historičar je, prvi put, dokumentirao da je Hitler dao naređenje o uništenju njemačkih, austrijskih i čeških Jevreja u okupiranim zonama na Istoku, ali ne i u Njemačkoj.

Zašto su dokazi došli tako kasno? Odgovor je: „Jer ih je bilo teško pronaći.“ Uprkos otvorenoj i ogromnoj mržnji prema Jevrejima, Hitler je krio svoje zločine i naravno naređenja o tim zločinima.

Milošević je imao isti, Hitlerov, recept kada je bilo u pitanju sakrivanje tragova zločina. On je, veoma rado, razgovarao u četiri oka, jedan na jedan, tako da niko nije bio siguran o čemu je s kim razgovarao, prije i poslije.

„Dokumenti sa sjednica Vrhovnog savjeta odbrane nisu toliko važni koliko bi čovjek u prvi mah mogao da pomisli“, izjavio je Vladimir Đerić, bivši pravni savjetnik Gorana Svilanovića, koji je pregovarao sa ICTY-em u vezi s Miloševićevim dokumentima. „Milošević većinu stvari nije arhivirao. On nije radio stvari putem dokumenata. On je to činio licem u lice.“¹³

Odlučujuće naredbe Milošević nije davao na redovnim sastancima. Niti ih je on pisao. Niti je zvanično govorio o svojim stvarnim ciljevima. Čovjeku to postane jasno tek onda kada pročita povjerljive razgovore koje je Milošević vodio s Karadžićem, bez obzira što je on bio uviđavan, jer je pretpostavljao da ga prisluškuju.

Mnogo dokaznog materijala je nestalo. Moguće i uništeno. Centralna figura, kada je u pitanju nestajanje dokumenata, bio je Goran Milinović, šef kabineta Slobodana Miloševića. On je uvijek bio na licu mjesta, pa i onda kada skoro nikoga nije bilo, on je pravio bilješke. To je potvrdio niz glavnih svjedoka.

„Milinović je bio prisutan skoro na svakom sastanku koji smo imali s Miloševićem. On je pokazivao da je šef štaba. On je pisao bilješke. On je bio taj koji je slušao, pratio i osiguravao da Miloševićeve instrukcije budu provedene. Pretpostavljam“, rekao je Wesley Clark u svom

¹³ *IWPR Special Investigation: Justice at what price?* Od Hugh Griffiths i Ana Uzelac, Tribunal Update No 407, 17. 5. 05, www.jwpr.net/?apcstate=henptri&s=i&co=2005.

svjedočenju, u decembru 2003. Clark je govorio o sastancima Richarda Holbrookea s Miloševićem 1995. i u periodu 1998-1999.

„Goran Milinović je bio Miloševićev šef kabineta. Logično, on je prisustvovao svim sastancima, pa i onima na kojima nisu bili prisutni ministri, kao i na sastancima s užim krugom ljudi“, govorio je bivši predsjednik Zoran Lilić, u junu 2003. „Je li on pravio bilješke?“, pitali su Lilića. „Ja pretpostavljam da jeste, zbog toga je i bio prisutan na tim sastancima“, odgovorio je Lilić.

Milinović je bio prisutan i na sastanku između Miloševića i Ibrahima Rugove tokom rata na Kosovu 1999. On je napisao pismo-odgovor *Human Rights Watchu*, u ime Miloševića, početkom 1992, potvrdio je bivši direktor *HRW*-a Jeri Laber na Sudu. On je bio prisutan na sastanku Miloševića i hrvatskog predsjednika Tuđmana u martu 1991, potvrdio je Tuđmanov bliski saradnik Hrvoje Šarinić na Sudu, u januaru 2004. On je, također, pisao bilješke prilikom Miloševićevog sastanka s ruskim ministrom vanjskih poslova Igorom Ivanovim, u oktobru 2000, pokazao je TV snimak. Kratko rečeno, šef kabineta Goran Milinović bio je na svakom mjestu i svuda.

U septembru 2004. Rasim Ljajić, šef za saradnju Srbije s Tribunalom za ratne zločine u Haagu, informirao je da je započela istraga protiv Milinovića jer „mi nismo mogli pronaći ove dokumente. Dokumentacija je nestala na neobjašnjiv način“. Radilo se o najmanje 1.500 stranica i 160 dokumenata koji su se odnosili na aktivnosti Prištinskog korpusa iz jeseni 1998. Prištinski korpus bio je dio Vojske Jugoslavije odgovoran za Kosovo. Na osnovu policijskih izvora bilo je jasno da je Milinović dobio dokumente u novembru 1998. To je bio razlog za zabrinutost da bi i ostali važni dokumenti mogli nestati. U vrijeme pisanja ove knjige nije se znalo gdje je i šta radi Milinović.

Mnogo je toga što je danas nepoznato, ali što će sigurno jednog dana biti poznato. To je ono što historičari trebaju kada je u pitanju bivša Jugoslavija i krvave devedesete. Moje je mišljenje da novi materijali do kojih će se u međuvremenu sigurno doći teško da će iscrtati Miloševićevu pozitivnu sliku i promijeniti njegovu negativnu ulogu u historiji bivše Jugoslavije.

Poglavlje 2

Optužnica

„Lično pravno krivično odgovoran“

Istraga protiv Miloševića pokrenuta je već 1995, obavijestio je jedan Izvor na Sudu, kratko vrijeme nakon što je Milošević isporučen Haagu, 28. juna 2001. Šest godina trajala je istraga prije nego što je ICTY, ujesen 2001, izložio tri optužnice. One obuhvataju inkriminacije iz tri rata i vremenski period od skoro deset godina, od 1991. do 1999.¹

Bila je to sveobuhvatna Optužnica protiv Miloševića. Ali ona, ni na koji način, nije potpuna i važno je primijetiti da se odustalo od niz tačaka Optužnice za koje su prezentirani dokazi, nakon sudijskog čitanja, u ljeto 2004. Tužilaštvo se, u velikoj mjeri, usaglasilo s odustajanjem od nekih tačaka Optužnice. Oni koji u detalje žele studirati Optužnicu protiv Miloševića za Kosovo, Bosnu i Hrvatsku mogu to učiniti na stranicama Suda: <http://www.un.org/icty/cases-e/index-e.htm>.

Bosna i Hercegovina

Optužnica protiv Miloševića za Bosnu i Hercegovinu je najozbiljnija. Ona obuhvata, između ostalog, i optužbu za genocid. Optužnica, pored toga, obuhvata optužbe za zločine protiv čovječnosti i međunarodnog prava, ozbiljno kršenje Ženevske konvencije iz 1949. i kršenje zakona i običaja ratovanja. Sve u svemu, 29 tačaka Optužnice.

¹ Vidjeti: „Milošević potcjenjuje Sud za ratne zločine UN-a“, NTB 01. 07. 2001. Vidjeti, također, IWPR Tribunala, no 388, „Lengthy Hague Trials Under Scrutiny“, www.iwpr.net.

Milošević je „... krivičnopravno odgovoran za zločine navedene u članovima 2, 3, 4 i 5 Statuta Suda“, stoji u Optužnici protiv Miloševića već u tački 5. „On je planirao, organizirao, naredio i počinio iste, ili je na drugi način učestvovao u planiranju, organiziranju i izvršenju zločina.“²

Optužnica precizira da riječ „počinio“ ne sadrži značenje da je Tužilaštvo mislilo na fizičko počinjenje nekih od zločina opisanih u Optužnici, nego da se to odnosi na Miloševićevo liderstvo i njegovo učešće u „udruženom zločinačkom poduhvatu“.

Izraz „*udruženi zločinački poduhvat*“ je centralni pojam u Optužnici protiv Miloševića i obrazložen je u svakom pojedinačnom slučaju. Tužilac smatra da je, izvan razumne sumnje, postojao plan oko kojeg su Milošević i drugi lideri bili okupljeni u tajnoj uroti. Urota je u velikoj mjeri bila zastupljena i u zvaničnim političkim organima u Srbiji, a glavne osobe u mnogim slučajevima bile su osobe koje su bile u neposrednoj blizini ili u samoj Miloševićevoj vladajućoj Socijalističkoj partiji.

Kada je u pitanju Bosna i Hercegovina, u Optužnici se kaže: „Cilj ovog *udruženog zločinačkog poduhvata* bio je prisilno, stalno protjerivanje većine nesrba, prije svega bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, sa velikog područja Republike Bosne i Hercegovine, izvršavajući zločine iz člana 2, 3, 4 i 5 Statuta Suda.“

Članovi 2, 3, 4 i 5 Statuta Suda definiraju ozbiljno kršenje Ženevske konvencije iz 1949, kršenje zakona i običaja ratovanja, genocid i druge zločine protiv čovječnosti i međunarodnog prava.

Prateći Optužnicu, postoji *udruženi zločinački poduhvat* za Bosnu i Hercegovinu čiji se počeci evidentiraju već 1. augusta 1991. Dakle, osam mjeseci prije nego što je rat u Bosni i Hercegovini i počeo. Optužnica, osim Miloševića, navodi još 14 osoba: Radovan Karadžić, Momčilo Krajišnik, Biljana Plavšić, general Ratko Mladić, Borisav Jović, Branko Kostić, Veljko Kadijević, Blagoje Adžić, Milan Martić, Jovica Stanišić, Franko Simatović (Frenki), Radovan Stojčić (Badža), Vojislav Šešelj i Željko Ražnatović (Arkan).

² Izvor: www.icty.org. Milošević, 07. 01. 2005.

Ono što je zastrašujuće na ovoj listi je to da je najviša politička elita Republike Srbije umiješana u sve ovo. Desetine osoba iz vladajuće Socijalističke partije (SPS) i Vlade Srbije nisu optužene, iako su bile s direktnom odgovornošću u oblasti odbrane, sigurnosnih službi, specijalnih jedinica, policijskih struktura i političkih ekstremista, te, koje su, po mišljenju Tužilaštva, najtješnje podržavale i bile uz Miloševića. Borisav Jović i Branko Kostić bili su politički lideri iz Srbije i Crne Gore koji su sjedili u Predsjedništvu SFRJ u ime svojih republika. Jović je bio i predsjednik Predsjedništva od 15. maja 1990. do 15. maja 1991, dok je Kostić „vršio funkciju“ predsjednika u Predsjedništvu kada su četiri prosrpska predstavnika u Predsjedništvu činili formalno i legitimno „smokvin list“ vrhovne komande JNA. Veljko Kadijević je bio ministar odbrane u Saveznom sekretarijatu za narodnu odbranu, dok je Blagoje Adžić bio načelnik Generalštaba JNA, a kasnije i ministar odbrane u Saveznom sekretarijatu za narodnu odbranu. Radovan Stojičić bio je zamjenik ministra policije i šef javnog sektora policije u Ministarstvu za unutrašnje poslove Vlade Srbije.

Optužnica tvrdi da je Milošević bio dominantna politička figura u Srbiji od 1987 (kada je izabran za predsjednika Saveza komunista Srbije) pa sve do 2000, kada je izgubio izbore u pokušaju da još jednom bude izabran za predsjednika Jugoslavije. „On je imao potpunu kontrolu nad srbijanskom vladom, uključujući i Službu državne bezbjednosti (SDB).“ Pored toga, on je bio preuzeo političku kontrolu u Crnoj Gori, Kosovu i Vojvodini.

Kao predsjednik Srbije i predsjednik Socijalističke partije Srbije, Milošević je izvršio „efikasnu kontrolu ili značajan utjecaj“ nad ostalim osobama spomenutim kao nosiocima *udruženog zločinačkog poduhvata*. Milošević je kontrolirao ili je imao jak utjecaj na rad Predsjedništva Socijalističke federativne republike Jugoslavije (SFRJ), kasnije (od 1992) kao predsjednik u Saveznoj republici Jugoslaviji (SRJ), JNA, Vojsci Republike Srpske i paravojnim formacijama.

Milošević je imao, prateći Optužnicu, efikasnu kontrolu nad elementima u vojsci koji su planirali i izvršavali borbene zadatke u

Bosni i Hercegovini s ciljem progona nesrba. Milošević je obezbjeđivao novac, transport i političku podršku za Vojsku Republike Srpske (VRS) koja je provodila protjerivanje nesrba.

On je imao značajan utjecaj da se pomogne liderima bosanskih Srba u planiranju, pripremanju i izvršavanju preuzimanja vlasti vojnim sredstvima u velikom dijelu Bosne i Hercegovine i propratnom protjerivanju nesrba. Milošević je obezbjeđivao novac i logistiku kako bi se taj zadatak realizirao.

Milošević je učestvovao u formiranju policijskih jedinica za specijalne namjene u sklopu Ministarstva za unutrašnje poslove koje su učestvovala u izvršavanju zločina u Bosni i Hercegovini. Milošević je, također, učestvovao u obezbjeđivanju novca, logistike i političke podrške za paravojne formacije koje su bile aktivne u protjerivanju bosanskih Muslimana, bosanskih Hrvata i drugih iz njihovih domova.

Konačno, Milošević je, također, optužen za „uspostavljanje kontrole nad državnim medijima, za manipulaciju i zloupotrebu srbijanskih državnih medija“, kao i za širenje lažnih vijesti o napadima na Srbe na etničkoj osnovi od strane bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata. Na taj način među Srbima u Srbiji, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini stvarala se atmosfera straha i mržnje usmjerene prema bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima.

Milošević je svjesno učestvovao u izradi planova i njihovom provođenju i bio je svjestan posljedica koje će time biti proizvedene. Zbog toga postoji njegova individualna odgovornost za izvršene zločine, navodi se u 26. tački Optužnice.

Postoji, također, Miloševićeva individualna odgovornost za događaje za koje je on znao ili je morao znati, a za koje se nije založio da ih spriječi. Nije kaznio odgovorne za radnje koje su bile izvršene u tim događajima.

U Optužnici stoji da je Milošević ispoljavao moć i utjecaj u Predsjedništvu SFRJ, od marta 1991. do 15. juna 1992, kroz „srpski blok“ sastavljen od četiri predstavnika, prije svega, Borisava Jovića i

Branka Kostića, koji su predstavljali Srbiju i Crnu Goru. Pored toga, autonomne pokrajine Kosovo i Vojvodina imale su svoje predstavnike u Predsjedništvu tako da se „srpski blok“ sastojao od četiri predstavnika. Predsjedništvo SFRJ je faktički prestalo s radom u jesen 1991, ali su se ova četverica nastavila okupljati kao takozvano „krunje Predsjedništvo“, između ostalog, da bi legitimirali planove i radnje JNA. Predsjedništvo je po Ustavu SFRJ bilo i vrhovni komandant Oružanih snaga, što je bilo više normativno nego u praksi.

Istovremeno s formiranjem Savezne republike Jugoslavije (Srbija i Crna Gora) u aprilu 1992. osnovan je i Vrhovni savjet odbrane kao novi organ. U njemu su sjedili predsjednici Srbije, Crne Gore i Jugoslavije. Milošević je od samog početka „imao značajan utjecaj i kontrolu“ nad ostalim članovima Savjeta, stoji u Optužnici. Pored formalne pozicije i utjecaja on je imao realnu kontrolu nad oružanim jedinicama, a preko svojih vodećih oficira.

U Optužnici se dalje tvrdi da je Milošević imao kontrolu nad glavnim osobama u Ministarstvu za unutrašnje poslove i Službi državne bezbjednosti i praktično je komandirao njihovim jedinicama, kao i paravojnim grupama koje su djelovale u Bosni i Hercegovini.

Sve u svemu, Optužnica sumira da nema sumnje u postojanje Miloševićeve individualne odgovornosti za počinjene ratne zločine u Bosni i Hercegovini.

Tačke 1 i 2 Optužnice najozbiljnije su optužbe za koje se neko može optužiti, a to je: genocid ili saučesništvo u izvršavanju genocida.

Optužnica kaže da je Milošević sam, ili zajedno s drugima, planirao, izvršavao i naređivao ili na neki drugi način učestvovao, u potpunosti ili djelomično, u uništavanju bosanskih Muslimana kao nacionalne, etničke i vjerske grupe u Bosni i Hercegovini. Među mjestima koja se spominju kao mjesta izvršenja zločina su: Bijeljina, Bosanski Novi, Brčko, Ključ, Kotor-Varoš, Prijedor, Sanski Most i Srebrenica.

Ubistva hiljada ljudi u koncentracionim logorima i zatvorima jedan je drugi argument optužbe za genocid, zajedno s nanošenjem fizičkih

i psihičkih povreda hiljadama ljudi putem neljudskih postupaka kao što su ubistva, seksualne torture, zlostavljanja, deportacije; progoni na političkoj, rasnoj i vjerskoj osnovi; nehumana djela/prisilno premještanje; istrebljenje; zatočenje; mučenje; hotimično lišavanje života; protivpravno zatočenje; hotimično nanošenje velike patnje; uništavanje i oduzimanje imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je protivpravno i bezobzirno; okrutno postupanje; pljačka javne ili privatne imovine; napadi na civile; uništavanje ili hotimično nanošenje štete historijskim spomenicima i ustanovama namijenjenim obrazovanju i religiji; protivpravni napadi na civilne objekte.

Bosanski Muslimani su prisiljavani da žive u nemogućim uvjetima u koncentracionim logorima bez hrane, sa zagađenom vodom, prisilnim radom i stalnim fizičkim i psihičkim torturama, nabraja se u dijelu Optužnice za genocid.

Kroz ove radnje, smatra Tužilaštvo, Miloševiću se morala dokazati krivnja za genocid ili saučesništvo u genocidu.

Tačka 3 Optužnice tiče se progona na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi, nešto što se u današnjem govoru naziva etničkim čišćenjem i za što Tužilaštvo tvrdi da je zločin protiv čovječnosti.

Optužnica u prvi plan stavlja uništavanje ili ubistva hiljada bosanskih Muslimana, bosanskih Hrvata i drugih nesrba, među kojima su i žene i starci, a to dokazuje imenima žrtava iz 30 gradova i općina. Zatvori i pritvaranja hiljada osoba izvode se u prvi plan zajedno s neljudskim postupanjem i uvjetima koji su vladali u koncentracionim logorima. Prisilni rad, kopanje rovova te užasne torture kojima su bili izloženi zatvorenici dodatni su momenti.

Diskriminirajuća obrada, torture, pljačke, prisilno protjerivanje iz područja koja su zauzeli Srbi, pljačka privatne i državne svojine, posebno kulturnih i vjerskih objekata i institucija, pojačava ove optužbe. Pored toga, Tužilaštvo je izdvojilo sprečavanje dostavljanja humanitarne pomoći enklavama Bihać, Goražde, Srebrenica i Žepa, kao „sigurnim zonama“ UN-a.

Tačke 4, 5, 6 i 7 Optužnice obuhvataju „uništavanje, ubistva i ubistva s predumišljajem“ u periodu od 1. marta 1992. do 31. decembra 1995. Optužnica, još jednom, ukazuje na planiranje i pripremu za izvršenje ubistava u 30 spomenutih gradova i općina prilikom preuzimanja vlasti, kao i ubistva koja su vršena u koncentracionim logorima i drugim mjestima u kojima su držani pritvoreni nesrbi.

Tačke od 8 do 15 Optužnice obuhvataju „nezakonito pritvaranje, zatvaranje, torture, nanošenje velikih bolova i druge neljudske postupke“ i tiču se postupanja prema nesrbima u istim gradovima i općinama koje su gore navedene. Ovi zločini spadaju u red zločina protiv čovječnosti i ozbiljnog kršenja Ženevske konvencije o zakonima i običajima ratovanja.

Deportacije, protjerivanje i prisilno premještanje stanovništva obrađuju se u tačkama od 16 do 18 Optužnice, u kojima se Slobodan Milošević optužuje da je planirao i izvršavao ili učestvovao u planiranju i izvršavanju prisilnog protjerivanja „hiljada civila bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata i drugih nesrba iz njihovih mjesta stanovanja. Vojni napadi praćeni diskriminacijom i terorom bili su način da se uvede strah tako da su se ljudi lakše protjerali.

Uništavanje i pljačka privatne i državne imovine obrađeni su u tačkama od 19 do 22. Radi se o istom obrascu koji se odnosi na 30 do 40 gradova i općina. „Ovo očigledno i ničim izazvano uništavanje i pljačka nije bilo neophodno u sklopu vojnih dejstava i ciljeva“, precizira se u tačkama Optužnice, gdje se jasno navodi da su bosanski Muslimani i bosanski Hrvati prisiljavani da potpišu dokument kojim se odriču svoje cjelokupne pokretne i nepokretne imovine. Pored uništavanja domova bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, naročito su sistematskom uništavanju bile izložene njihove džamije, crkve, biblioteke, škole i kulturni centri. To je još jedno kršenje Ženevske konvencije o zakonima i običajima ratovanja.

Opsada Sarajeva, duga 44 mjeseca, koja je trajala od aprila 1992. do novembra 1995, činila je zadnjih sedam tačaka optužnice, od tačke 23 do 29. Optužnica tvrdi da je Milošević, preko Radovana Karadžića i Ratka

Mladića, imao efikasnu kontrolu nad VRS-om u cjelini, uključujući i Romanijski korpus (Romanija je planina u Bosni). Ovaj korpus bio je odgovoran za opsadu, granatiranje i snajpersko djelovanje po gradu koje je, u velikoj mjeri, bilo upereno protiv civilnog stanovništva i civilnih ciljeva.

Milošević se optužuje da je učestvovao u planiranju i izvršavanju napada na Sarajevo. Generalno, Optužnica za Bosnu sadrži i tvrdi, u punom smislu te riječi, da je činjenica, koja će ostati za sva vremena, da je to bio međunarodni oružani sukob i djelimična okupacija teritorije Bosne i Hercegovine. Optužnica zbog toga odbacuje tvrdnje da je rat u Bosni i Hercegovini bio građanski ili da je to bio interni konflikt. Sva kršenja Ženevske konvencije dogodila su se u toku rata, rata u kojem je Slobodan Milošević bio obavezan da se pridržava Ženevskih konvencija o zakonima i običajima ratovanja.

Hrvatska

Optužnica za Hrvatsku možda je (za norvešku javnost) najveća nepoznanica. Moguće da krivnja za to leži u ondašnjem režimu predsjednika Franje Tuđmana i njegovoj nacionalističkoj stranci HDZ koja je sprovela seriju političkih mjera koje su Srbi u Hrvatskoj doživjeli kao veliku diskriminaciju i prijetnju, a o čemu je u norveškim medijima bilo dosta govora.

Za vrijeme rata u Hrvatskoj, 1991-1995, bilo je uobičajeno i u Norveškoj i u mnogim drugim zemljama dijelove Hrvatske, koje su Srbi kontrolirali, nazivati srpskim, a da se ne spomene skoro polovina drugog stanovništva (Hrvata i drugih nesrba) u tim područjima koji su nasilnim metodama protjerani i poubijani.

Također, u Optužnici za Hrvatsku stoji da je Slobodan Milošević učestvovao u *udruženom zločinačkom poduhvatu* koji je obuhvatao određen broj osoba. Milošević je planirao i izvršio svoje planove sam

ili zajedno s jednom ili više osoba. Ovaj *udruženi zločinački poduhvat* krenuo je s realizacijom još prije 1. augusta 1991. i nastavljen je do juna 1992.“, kaže se u Optužnici.

„Cilj ovog *udruženog zločinačkog poduhvata* bio je silom protjerati većinu hrvatskog i nesrpskog stanovništva s otprilike jedne trećine teritorije Republike Hrvatske. Plan je bio da to područje bude dominantno srpska država tako što će se prije toga izvršiti zločini precizirani članovima 2, 3 i 5 Statuta Suda“, kaže se u tački 6 Optužnice.

Među onima koji se spominju kao učesnici *udruženog zločinačkog poduhvata* u Hrvatskoj je većina osoba navedenih i u Optužnici za Bosnu. Ali ima i drugih. Među njima su: Milan Babić, Goran Hadžić, Tomislav Simović, Momir Bulatović i Aleksandar Vasiljević.

Babić i Hadžić su obavljali poslove predsjednika vlade i predsjednika takozvane Republike srpske krajine. Simović je obavljao dužnost ministra odbrane u Srbiji 1991. To je period kada je Srbija zvanično bila 100% lojalna Jugoslavenskoj narodnoj armiji (JNA), optužujući sve druge republike za separatizam i pokušaj formiranja svojih vojski. Bulatović je bio predsjednik Crne Gore, dok je Vasiljević bio general JNA i šef njene tajne službe (KOS-a).

Optužnica obuhvata 32 tačke, od kojih svaka za sebe, a neke i zajedno, obuhvataju zločine protiv čovječnosti i kršenje Ženevskih konvencija o zakonima i običajima ratovanja. Optužnica protiv Miloševića za počinjene zločine u Hrvatskoj ne sadrži optužbe za genocid.

U ovom dijelu Optužnica ukazuje na niz primjera ozbiljnih zločina izvršenih kako bi se Hrvati i drugi nesrbi protjerali iz dijela Hrvatske, kao što su ubistva, protjerivanja, torture, seksualna napastvovanja, nezakonito pritvaranje i zatvaranje, prisilne deportacije, uništavanje imovine, uništavanje kulturnih i vjerskih objekata i simbola. U Optužnici se posebno spominje da su gradovi, koji su napadnuti tenkovima i artiljerijom, bili meta i pješadije koja je ubijala civile koje bi zatekla u gradovima.

Optužnica čvrsto stoji na stanovištu da je Slobodan Milošević od 1987. do jeseni 2000. u Srbiji bio dominantna politička figura. „On je prigrabio kontrolu nad svim dijelovima srbijanske vlade, uključujući policiju i druge državne sigurnosne strukture. Pored toga, on je imao potpunu kontrolu nad političkim liderima na Kosovu, Vojvodini i Crnoj Gori“ (tačka 24 Optužnice).

Dalje se navodi da je Milošević, kao srbijanski predsjednik i vodeća figura Socijalističke partije Srbije (SPS), „imao efikasnu kontrolu ili značajan utjecaj nad osobama koje su se nalazile na listi *udruženog zločinačkog poduhvata*. Sam, ili u saradnji s njima, poznatim ili nepoznatim, on je efikasno kontrolirao i(li) je značajno utjecao na rad Predsjedništva Socijalističke federativne republike Jugoslavije, kasnije Savezne republike Jugoslavije, srbijanskog Ministarstva za unutrašnje poslove, JNA, Teritorijalne odbrane (TO) i srpskih dobrovoljaca, u zonama na koje se Optužnica odnosi“ (tačka 25 Optužnice).

Optužnica, zatim, prilično detaljno predstavlja Miloševićevu ulogu, gdje se on, prije svega, optužuje za podršku političkim liderima i pomoć lokalnim Srbima u preuzimanju vlasti i protjerivanju Hrvata u dijelovima Hrvatske pod kontrolom Srba. On je sakupio novac i logistiku za regularne i neregularne vojne jedinice tako da je promjena vlasti mogla biti uspješna. Milošević je, također, naredio organima u srbijanskoj Vladi da formiraju srpske jedinice koje će biti izvan kontrole JNA i koje će učestvovati u borbama izvan Srbije, posebno na područjima Hrvatske. Na Miloševićevu inicijativu Ministarstvo za unutrašnje poslove Srbije formiralo je vlastite specijalne jedinice koje su imale zadatak da osiguraju preuzimanje srpske vlasti izvan granica Srbije. Milošević se brinuo za novac i drugu vrstu materijalne podrške i logistike za srpske paravojne jedinice i dobrovoljce koji su učestvovali u borbama (tačka 26 Optužnice).

„Slobodan Milošević je svjesno učestvovao u *udruženom zločinačkom poduhvatu*. On je realizirao intencije drugih ili je bio spreman na predviđene posljedice njihovih postupaka. Na osnovu svega ovoga on snosi individualnu krivičnu odgovornost za zločine u vezi s članom 7,

stav 1, Statuta Suda. Pored toga, on snosi odgovornost, prema istom članu, za planiranje, preuzimanje inicijative, naređivanje, pripremu i izvršenje ovih zločina”, stoji u Optužnici (tačka 27).

Pored toga, Milošević je lično odgovoran za zločine koje su njegovi potčinjeni izvršili, a koje zbog toga nije kaznio, kao što je odgovoran i za zločine za koje je imao razlog vjerovati da će biti izvršeni, ali nije spriječio njihovo izvršenje. Kao i u Optužnici za Bosnu tako se i u Optužnici za Hrvatsku vidi Miloševićeva kontrola nad četvericom, od ukupno osam članova jugoslavenskog Predsjedništva, kao i to da je ovo krnje Predsjedništvo, od 1. oktobra 1991, funkcioniralo kao formalna Vrhovna komanda Oružanih snaga, ali u stvarnosti samo kao Miloševićeva produžena ruka. Pored toga, jugoslavenski ministar odbrane Veljko Kadijević i načelnik Generalštaba Blagoje Adžić, koji su u praksi komandirali vojnim jedinicama, bili su u stalnom kontaktu s Miloševićem, planirajući s njim šta treba uraditi i analizirajući ono što je već urađeno.

Detalji Optužnice obuhvataju uništavanje ili ubijanje stotine Hrvata i drugih nesrba civila, uključujući žene i starce iz Dalja, Erduta, Klisa, Lovasa, Vukovara, Vojnića, Baćina, Saborskog, Dubrovnika i niza drugih mjesta.

Deportaciju i prisilno protjerivanje minimalno 170.000 Hrvata i drugih nesrba, od čega je minimum 5.000 stanovnika Iloka i 20.000 stanovnika Vukovara protjerano u Srbiju, dok je najmanje 2.500 stanovnika Erduta protjerano na dio Hrvatske koju su kontrolirale vladine snage.

Tačka 1 Optužnice glasi: „Protjerivanje na političkoj, rasnoj i vjerskoj osnovi je zločin protiv čovječnosti, kažnjivo je u skladu sa tačkom 5 stav (h) i tačkom 7 stav (1) i tačkom 7 stav (3) Statuta Suda.“

Korak po korak, iznose se primjeri u kojima se grupe civila odvoze i ubijaju. „Od otprilike 7. oktobra 1991, srpske jedinice, sastavljene od JNA, pripadnika TO i milicije SAO Krajina (također poznate kao milicija SAO Krajine ili Martićeva milicija) imale su kontrolu nad područjem Hrvatske Kostajnice. Većina civila Hrvata, za vrijeme tog

napada u septembru 1991, pobjegla je iz svojih domova. Otprilike 120 hrvatskih civila, većinom žena, starih i bolesnih bilo je još uvijek u mjestima Dubica, Cerovljani i Baćin. Ujutro 20. oktobra 1991. srpske jedinice sakupile su 43 Hrvata na jedno mjesto, u blizini Baćina. Pored toga, srpske jedinice su pokupile 13-ak nesrba civila iz Baćina i 24 civila iz Dubice i Cerovljana i odveli ih na nepoznato mjesto gdje su ih pobili. Imena žrtava navedena su u Dodatku 1 ove Optužnice“, kaže se u Optužnici, tačka 40. SAO je inače bila skraćunica za srpsko područje, Srpska autonomna oblast.

Optužnica govori o niz drugih slučajeva, sličnih velikih i manjih masakara, u vremenu od augusta do decembra 1991. Dana 21. oktobra 1991, na području Hrvatske Kostajnice srpske jedinice su likvidirale 110 od ukupno 120 hrvatskih civila, većinom žena, starih i bolesnih.

Onih 264 odvedenih iz bolnice u Vukovaru su jedna od tačaka ove Optužnice. Oni su bili uhapšeni i odvezeni iz bolnice nakon što su srpske jedinice zauzele grad 20. novembra 1991. Prvo su ih zarobili, zatim mučili i satima vršili torturu nad njima, onda su ih odvezli u grupama 10-20, ubijali ih, da bi ih, na kraju, zakopali u jednu masovnu grobnicu.

Na osnovu ovih sistematskih ubistava, Slobodan Milošević je, u tačkama 2-5 Optužnice, optužen da je kriv za razaranja i ubistva s predumišljajem, što čini zločin protiv čovječnosti po dvije tačke, kršenje zakona i običaja ratovanja i kršenje Ženevske konvencije.

Nezakonito pritvaranje, zatvaranje, tortura i neljudsko postupanje sadržani su u tačkama 6-13 Optužnice.

Optužnica dalje kaže da su srpske jedinice u periodu od augusta 1991. do marta 1992. nezakonito uhapsile, pritvorile i zatvorile hiljade Hrvata i drugih nesrba. Optužnica navodi konkretno 17 mjesta gdje se broj Hrvata, koji su nezakonito držani kao zatvorenici, kretao od 10 do 1.700. Neka od tih mjesta nalazila su se na hrvatskoj teritoriji koju su preuzeli Srbi, ali se najmanje osam takvih logora nalazio u Srbiji, Crnoj Gori ili Bosni i Hercegovini i u većini slučajeva kontrolu nad tim logorima imala je JNA. Prateći Optužnicu, odnos prema zatvorenicima bio je „brutalan“.

Tačke 14-16 Optužnice obuhvataju deportacije i protjerivanje hrvatskog i drugog nesrpskog stanovništva u područjima koja su srpske vlasti nazivale Republika srpska krajina, koja je ranije bila sastavljena od tri srpske autonomne oblasti (SAO). To su bili SAO Krajina, SAO Zapadna Slavonija i SAO Slavonija, Baranja i zapadni Srijem, često nazivana i Istočna Slavonija.

Srpske vlasti i mnogi drugi su ta područja konsekventno nazivali „srpskim“. Srpska strana je stalno isticala da su ta područja inače bila dominantno srpska sve do istrebljenja Srba za vrijeme Drugog svjetskog rata.

Optužnica, međutim, iznosi brojeve koji pokazuju da se ta područja teško mogu zvati „srpska“. Popis stanovništva iz 1991, dakle iz iste one godine kad je rat u Hrvatskoj počeo, pokazuje da je broj Hrvata i drugih nesrba u SAO Krajina bio 84.000, što je u relativnom broju iznosilo 33%. U SAO Zapadna Slavonija bilo je 9.400 Hrvata i drugih nesrba, što je odgovaralo procentu od 40% ukupnog stanovništva. U SAO Slavonija, Baranja i zapadni Srijem Hrvati i drugi nesrbi činili su preko 130.000 ili 68%, dakle očiglednu većinu stanovništva. Kada se sabere sve ono što bi trebalo predstavljati Republiku srpsku krajinu, onda su tu Hrvati i drugi nesrbi činili 224.000 od ukupno 470.000 stanovnika ili 47,7%.

Zadnji dio Optužnice protiv Miloševića obuhvata napad na Dubrovnik. Po Optužnici on stoji iza toga, jer se pobrinuo da se napad izvrši u periodu od 1. oktobra do 7. decembra 1991. JNA je napala područje Hrvatske koje se nalazi između bosanskohercegovačkog jedinog grada koji izlazi na more, Neuma, na sjeverozapadu, i granice prema Crnoj Gori, na jugu.

Cilj JNA je bio da se ovo područje odvoji od Hrvatske i priključi Crnoj Gori. Dubrovnik je granatiran s brda na istoku i sjeveru grada, odakle se pružao dobar pogled na sve što se događalo u gradu, kao i s brodova na moru. Prateći Optužnicu, u napadima na Dubrovnik ubijena su 43 hrvatska civila, a veliki broj civila je ranjen.

Kosovo

Optužnica za Kosovo razlikuje se od optužnica za Bosnu i Hercegovinu i za Hrvatsku po tome što ona pokriva ograničeno vrijeme, 1. januar - 20. juni 1999, ali možda najviše po tome što je Milošević bio jedan od pet optuženih. Jedan od optuženih bio je i Milan Milutinović, predsjednik Srbije za vremenski period koji pokriva Optužnica, Nikola Šainović, potpredsjednik jugoslavenske Vlade (Srbija i Crna Gora), generalpukovnik Dragoljub Ojdanić, načelnik Generalštaba Vojske Jugoslavije, i Vlajko Stojiljković, ministar za unutrašnje poslove u Vladi Srbije.

Bez obzira što se radilo o peterici optuženih, nije bilo nikakve sumnje da je tu Milošević glavnooptuženi. Predmet u slučaju Milošević u Haagu je vođen izdvojeno, a počeo je s Kosovom.

Optužnica je još jednom potvrdila da je postojao *udruženi zločinački poduhvat* koji je krenuo s realizacijom krajem oktobra 1998. „Cilj ovog *zločinačkog poduhvata* bio je, između ostalog, protjerivanje značajnog dijela albanskog stanovništva s teritorije Kosova i uspostava srpske kontrole nad Pokrajinom. Da bi se izvršio ovaj *zločinački poduhvat*, svaki od optuženih je dao svoj značajan doprinos na individualnom planu ili u saradnji s drugim poznatim i nepoznatim učesnicima, i uz upotrebu pravnih i realnih mogućnosti“, kaže se u tački 16 Optužnice za Kosovo.³

Optužnica čvrsto stoji na stanovištu da postoji individualna odgovornost svih optuženih za zločine za koje su optuženi. Pored toga, oni su odgovorni za zločine koje su izvršili njihovi podređeni, gdje su oni znali ili su morali znati da će se zločini izvršiti, ali nisu učinili ništa da ih spriječe niti su počinioce kaznili.

U Optužnici za Kosovo stoji da je Slobodan Milošević, u skladu sa svojim položajem jugoslavenskog predsjednika, u cijelom periodu obuhvaćenom Optužnicom, imao najvišu komandu nad vojnim

³ *The prosecutor of the Tribunal against Slobodan Milošević, second amended indictment.* Izvor:www. icty.org.Milošević, Zagreb; 23. 10. 2002, tačka 7.

jedinicama. Kao predsjednik Savezne republike Jugoslavije Milošević je imao pod svojom komandom načelnika Štaba VSRJ. Ovo je veoma važno, jer je bilo nekih stavova, vezanih za suđenje Miloševiću, da je on imao samo formalnu odgovornost. U Optužnici za Kosovo tvrdi se da je Milošević, bez svake sumnje, imao najveću formalnu odgovornost. Uz pomoć Savjeta odbrane on je rukovodio i komandirao vojnim jedinicama i u ratu i u miru. On je, također, imao formalnu komandu nad jedinicama republičke policije u slučajevima kada se proglašilo ratno stanje ili stanje neposredne ratne opasnosti, a što je u Jugoslaviji upravo uvedeno 23. i 24. marta 1999, u vezi sa zračnim udarima NATO-a.

Očiglednu, sveobuhvatnu i sistematsku kampanju terora prema civilnom albanskom stanovništvu na Kosovu su planirali i izvršili optuženi otprilike 1. januara 1999, stoji u Optužnici. Cilj je bio protjerati veliki dio albanskog stanovništva s Kosova i osigurati srpsku kontrolu u Pokrajini. Jedinice srbijanske policije i jugoslavenske vojske protjerale su na stotine hiljada Albanaca s Kosova iz njihovih kuća u inozemstvo ili su ih učinile interno raseljenim licima. Da bi izvršili taj zadatak, pripadnici srbijanske policije i jugoslavenske vojske stvorili su atmosferu straha, koristeći pri tome prijetnje i silu.

Izvršena je očigledna i sistematska kampanja uništavanja privatnog vlasništva, kuća za stanovanje, seoskih imanja, preduzeća, vjerskih i kulturnih objekata i simbola koji su pripadali Albancima na Kosovu. Istovremeno, Albanci na Kosovu bili su izloženi nasilju i brutalnostima, a kao rezultat toga bio je veliki broj ubijenih, često na javnim mjestima kako bi se zaplašili i ostali stanovnici. Nakon svega preživljenog, Albanci s Kosova čekali su pripadnici srbijanske policije i jugoslavenske vojske koji su zauzeli puteve, dirigovali im i upućivali ih na granične prijelaze prema susjednoj Albaniji i Makedoniji. Albanci s Kosova često su se kretali u koloni koja je brojala po nekoliko hiljada. Nekada bi ih s njihovog puta u nepoznato pokupili autobusi ili vozovi koje su pripremile jedinice srbijanske policije i jugoslavenske vojske.

Kao dio kampanje, pripadnici srbijanske policije i jugoslavenske vojske, da bi spriječili povratak protjeranih, izvršili su sveobuhvatnu

pljačku ličnih i svih drugih stvari i vrijednosti prognanika. Novac i vrijednosti od Albanaca s Kosova pljačkali su na putu i prilikom prelaska granice, gdje su prognanicima oduzimani automobili i druga motorna vozila prije nego bi prešli granicu. Poseban dio kampanje je bio taj da se prognanicima oduzimaju lični dokumenti i to na putu prema granici ili na njoj samoj. Oduzimane su saobraćajne dozvole, a registarske tablice su skidane s automobila i drugih motornih vozila. Optužnica procjenjuje da je protjerano oko 800.000 Albanaca s Kosova ili otprilike polovina albanskog stanovništva iz tog vremena.⁴

Optužnica u 12 tačaka govori o tome kako je organizirano protjerivanje na velikom dijelu Kosova izvršeno brzo, od otprilike 25. marta 1999, nakon što je počeo napad NATO-a na Jugoslaviju. Protjerivanje u područjima u i oko gradova Orahovac, Prizren, Srbica, Suva Reka, Peć, Kosovska Mitrovica, Priština, Đakovica, Gnjilane, Uroševac, Dečani i Vučitrn spomenuto je u jednom nedvojbenom detalju s najmanje deset kampanja protjerivanja izvršenih 24. i 25. marta.

„*Suva Reka/Suharekë*: Ujutro 25. marta 1999. jedinice iz Jugoslavije i Srbije opkolile su grad Suva Reka/Suharekë. U narednih nekoliko dana policajci su išli od kuće do kuće, prijetili, zatvarali i ubijali Albance. Mnogi Albanci su protjerani iz svojih kuća s oružjem uprtim u njih. Mnoge kuće i firme koje su pripadale Albancima su zapaljene. Zapaljena je i jedna džamija. Žene, djeca i starci su protjerani nakon čega je Vojska Jugoslavije i srbijanska policija ubila jedan broj muškaraca. Albanci su prisiljavani da na kamionima ili traktorima odu prema granici s Albanijom. Čim bi prešli granicu, svi njihovi dokumenti i novac bili su oduzimani“, kaže se u tački 63 (d) Optužnice dopunjene podtačkom (i):

„Dana 31. marta 1999. oko 80.000 protjeranih Albanaca iz Suve Reke/Suharekë okupilo se u blizini mjesta Belanica/Bellanicë. Sljedeći dan jedinice Vojske Jugoslavije i srbijanske policije granatirale su Belanicu/Bellanicë i tako prisilile stanovništvo da krene prema albanskoj granici. Prije nego što su prešli granicu, svima njima oduzeti su lični dokumenti.“

⁴ Tačka 55-63 Optužnice.

Sljedeća tačka Optužnice za Kosovo odnosi se na ubistva, gdje se, od tačke do tačke, obrađuje najmanje 15 slučajeva, organiziranih ubistava civila s predumišljajem. Prvi u ovom nizu je masakr u Račku u kojem je, kako Optužnica navodi, ubijeno 45 civila. Nakon toga, Optužnica obrađuje seriju drugih masakara nad civilima u kojima broj ubijenih varira od dva do otprilike 300, ali u većini slučajeva radi se o desetinama ubijenih.

„Dana 25. marta 1999, jedinice Vojske Jugoslavije i srbijanske policije opkolile su selo *Bela Crkva/Bellacerkë* (Općina Orahovac/Rahovec). Mnogi stanovnici Bele Crkve pobjegli su preko rijeke Belaje i bili su prinuđeni da se sakriju u blizini jednog željezničkog mosta. Kada su se jedinice Vojske Jugoslavije i srbijanske policije približile mostu, otvorile su vatru prema jednom broju civila, ubivši tom prilikom 12 osoba, od toga 10 žena i dvoje djece. Jedno dvogodišnje dijete preživjelo je ovaj događaj. Jedinice Vojske Jugoslavije i srbijanske policije razdvojile su dječake i starije muškarce na jednu, a žene i malu djecu na drugu stranu. Dječacima i starijim muškarcima naređeno je da se skinu, nakon čega su ih opljačkali. Ženama i djeci je naređeno da krenu prema obližnjem selu *Zrze/Xërxë*. Jedan ljekar iz Bele Crkve pokušao je razgovarati s komandantom srpskih snaga koje su učestvovala u napadu, ali je bio ubijen na licu mjesta. Isto se dogodilo i njegovom bratiću. Dječacima i starijim muškarcima naređeno je da se vrate u jednu stranu iznad rijeke. Nakon što su uradili što im je naređeno, pripadnici jugoslavenske vojske i srbijanske policije otvorili su vatru prema dječacima i starijim muškarcima i tom prilikom je ubijeno oko 65 Kosovara. Jedan broj dječaka i starijih ljudi koji su preživjeli ovaj događaj, kao i druge osobe koje su se uspjele sakriti i preživjeti, svjedočile su o ovome. Tom prilikom su pripadnici Vojske Jugoslavije i srbijanske policije ubili šest muškaraca koje su pronašli sakrivene u jednom jarku u blizini“, navodi se u tački 66 (b) Optužnice koja se odnosi na Kosovo.

Devet, od ukupnog broja ubijenih, imalo je preko 65 godina, dvojica 77 i jedan 76 godina, kao i troje djece od 4, 6 i 8 godina. Dvojica ubijenih dječaka imala su 14, a jedan 16 godina.

Historija masovnih ubistava i ukupnih likvidacija prezentirana je u tački 66 Optužnice od slova (a) do slova (l), dakle u 12 primjera, koji, svaki za sebe, obuhvataju mnoge slučajeve pojedinačnih ili individualnih ubistava. Tačka 66 (l) obuhvata, naprimjer, četiri epizode sa 17, 13, 12 i 8 ubijenih. Mnogo je slučajeva da bi se išlo u detalje svakog pojedinačnog, mada događaji, sami po sebi, to zaslužuju. Kao dio protjerivanja Albanaca iz mjesta Izbica, 27. i 28. marta 1999, Optužnica objašnjava da su dvije starije hendikepirane žene sjedile na prikolici od traktora. Srpska/jugoslavenska vojska zapalila je i traktor i prikolicu i te dvije hendikepirane žene. Dana 27. aprila, veliki ali još uvijek nepoznat broj Kosovara, strijeljan je u Đakovici, a „otprilike 300 osoba iz te grupe se vode kao nestali“. Lični dokumenti od najmanje sedam ubijenih iz te grupe pronađeni su u tajnoj masovnoj grobnici u Batajnici kod Beograda.⁵ Na osnovu sveobuhvatne dokumentacije Milošević i njegovi suoptuženi optuženi su za ubistva, zločine protiv čovječnosti i međunarodnog prava, kao i kršenje zakona i običaja ratovanja.

Na osnovu opisane kampanje terora i protjerivanja, Milošević i njegovi suoptuženi optuženi su za protjerivanje civila Albanaca s Kosova, na političkoj, rasnoj i vjerskoj osnovi, što je zločin protiv čovječnosti i međunarodnog prava.

⁵ Tačka 66 (i) Optužnice.

Poglavlje 3

Milošević na vlasti:

„Apsolutni autoritet“

Slobodan Milošević je bio glavni akter događaja i u Jugoslaviji i u Srbiji i to od 1986. do oktobra 2000. Godine 1986. Milošević osvaja vlast došavši na čelo Saveza komunista Srbije. Ujesen (septembar) 2000. Milošević je izgubio izbore za predsjednika Savezne republike Jugoslavije. Svi koji su bili blizu njega saglasni su u tome da je on 14 godina bio osoba broj jedan u vlasti.

Naročito interesantan i važan opis Miloševića dao je Borisav Jović. Jović je nekoliko godina - i prije i za vrijeme rata u Sloveniji, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, sve dok sam nije odstupio sa svih pozicija, u kasnu jesen 1995 - bio najbliži Miloševićev saradnik. Jovićev zaključak, najkraće rečeno, bio je „da se nijedna važnija odluka u Srbiji i u ostatku Jugoslavije nije mogla donijeti a da je nije donio Milošević ili da on nije dao svoju saglasnost za njeno donošenje“.

Jović je bio član Predsjedništva SFRJ iz Srbije u važnim godinama 1989-1990, i predsjednik Predsjedništva SFRJ u još važnijem periodu 1990-1991. Pored toga, Jović je bio i predsjednik Socijalističke partije Srbije onda kada Milošević to nije mogao biti zbog ustavnih ograničenja, kao i zamjenik predsjednika Socijalističke partije Srbije mnogo godina.

Jovićevo svjedočenje na Sudu u Haagu bilo je izuzetno značajno. On je bio jedan od insajdera u vladajućoj kliku oko Miloševića i on se, u Optužnici protiv Miloševića, spominje kao zavjerenik. Ipak, on je svjedočio. U ovom kontekstu treba naglasiti da Optužnica protiv Jovića nije podignuta. Tužilaštvo je priznalo da Jović može biti izuzetno dobar svjedok odbrane i zbog toga je Milošević dobio dodatno vrijeme za unakrsno ispitivanje. Mnogo toga Jović je rekao u unakrsnom

ispitivanju, a što je bilo u Miloševićevu korist. Ipak, i tu nema nikakve sumnje, Jovićevo obraćanje Sudu, i pismeno i usmeno, doprinijelo je, u značajnoj mjeri, formiranju opisa Miloševića kao potpuno dominantne osobe od vlasti, beskompromisnog i bezobzirnog političara koji je učestvovao u donošenju svih važnih odluka, često ulazeći u najsitnije detalje.

„Ovaj period naše historije, bez imalo sumnje, obilježio je Milošević. U svakom pogledu, on je bio ključna osoba, glavni akter srpske tragedije koju sam ja opisao u detalje u mojim knjigama”, rekao je Jović na početku svog pismenog dijela svjedočenja.¹ Jović je ovo potvrdio i na Sudu.

„Više od deset godina Milošević je bio glavna politička figura u Srbiji. On je imao apsolutni autoritet i u narodu i u partiji, što mu je davalo mogućnosti da ima odlučujuću ulogu u donošenju svih odluka. Na isti način, Milošević je bio glavni akter svih događaja koji su se odigravali u tom vremenskom periodu”, objašnjavao je bivši političar iz srbijanskog vrha.²

Jović je povezivao Miloševića sa svim važnim odlukama donesenim kako prije tako i za vrijeme ratova koje je Srbija vodila protiv republika u bivšoj zajedničkoj državi. Jovićeви iskazi minirali su sve Miloševićeve pokušaje da sebe prikaže samo kao jednog od mnogih koji su zajednički donosili odluke.

Jović je objasnio da se vlast nije ticala samo donošenja velikih političkih odluka. „Milošević je imao zadnju riječ u svim važnim i manje važnim pitanjima u Srbiji. On je specijalno odlučivao o kadrovskim rješenjima i postavljanjima na visoke položaje. Milošević je često donosio odluke bez konsultacija sa svojim bliskim saradnicima. I u slučajevima kada je konsultirao druge, njegova je bila zadnja. On je bio jako zainteresiran za realizaciju zacrtanih ciljeva i zbog toga je želio ostati na vlasti što duže. Nakon ostvarivanja određenih ciljeva odbacivao je ljude koji su učestvovali u tom procesu. Milošević nije bio

¹ Rule 89 (F) statement Borisav Jović, tačka 7.

² Izvor: www.icty.org. Jović, 18. 11. 2003, str. 29131.

od onih osoba koje su pokazivale saosjećanje prema drugim osobama. To nije bio njegov stil“, rekao je Jović o svom kolegi i ranijem šefu.³

Na Sudu je Jović pojasnio šta je mislio kada je rekao da je Milošević odlučivao o tome ko će biti primljen, a ko otpušten, ko će biti izabran, a ko ne.

„On je veoma precizno pratio ko je na listama za Glavni odbor partije, ko je kandidat na parlamentarnim izborima, ko je kandidat za koje mjesto u Vladi Republike Srbije, ko je na saveznim listama itd. Interesirala su ga sva mjesta za koja je trebalo odlučiti. On je to tako radio, jer nije htio da kasnije, u provođenju politike koju je zacrtao, ima problema s bilo kim iz svoje partije.“⁴

Jović kaže da se Milošević mijenjao nakon određenih faza provedenih na vlasti.

„Vremenom, on je mijenjao svoju političku osobenost, od toga da je bio normalan političar s demokratskom i socijalističkom, i zašto ne, nacionalističkom orijentacijom, do toga da je postao apsolutista koji, manje ili više, nije slušao savjete, niti je dao da se na bilo koji način utječe na njega. Milošević je sam odlučivao o svemu dok su drugi davali saglasnost na to i bez imalo kritičnosti sprovodili to u život. Oni koji se nisu slagali s njim otpušteni su i proglašavani krivim za nešto u čemu nisu ni učestvovali. Takvi su proglašavani krivim za nešto što nije uspjelo da se realizira. Kada je u pitanju Milošević, stekao sam utisak da je on bio predisponiran za takav način rada. On je od saradnika postepeno pravio svoje poslušnike koji su ga glorificirali i uzdizali.“⁵

Jović dalje u svom svjedočenju kaže da je Milošević, suprotno oficijelnom opredjeljenju Socijalističke partije, „sistematski gradio i pothranjivao kult svoje ličnosti“. Tako Jović objašnjava da je, nekad ranije, molio Miloševića da prekine s praksom u kojoj ljudi idu okolo noseći njegove i fotografije drugih srpskih lidera jer ga je to podsjećalo na vrijeme Staljina i Tita. Milošević je na to reagirao pažljivo, kao da

³ Rule 89 (F) statement Borisav Jović, tačka 124.

⁴ Izvor: www.icty.org. Jović, 18. 03. 2003, str. 29184.

⁵ Rule 89 (F) statement Borisav Jović, tačka 125.

je to bilo neko trivijalno pitanje. „Međutim, šta se desilo? Desilo se da su fotografije svih drugih srpskih lidera nestale, osim njegove“, tvrdi Jović.⁶

Je li Milošević bio komunista? Po Joviću ne. „Njemu je bilo pripisano da je komunista i to je, ponekad, njemu i odgovaralo. Ali, to je daleko od istine. On se izjašnjavao kao socijalista i on je bio predsjednik Socijalističke partije Srbije, mada se on malo ili nimalo brinuo o principima socijalne pravde. Za vrijeme njegovog režima pojavile su se najveće socijalne razlike u kojima se formirala jedna mala grupa ekstremno bogatih i veliki broj siromašnih ljudi.“⁷

Jović kaže da Milošević nije bio šovinista i da on nikada nije diskriminirao nekoga u Srbiji zbog toga što taj neko nije bio Srbin. No, Jović priznaje da je on „koristio nacionalna osjećanja za postizanje svojih ciljeva“. Jović opisuje Miloševića kao „političkog pragmatičara. Ništa za Miloševića nije bilo važnije nego ostati i zadržati se na vlasti. Principi koji su se koristili u cilju političkog uspjeha i zadržavanja na vlasti se nisu birali. Održavanje na vlasti je bio Miloševićev prioritet svih prioriteta“.⁸

Miloševićev utjecaj na medije bila je jedna od važnijih tačaka u izjašnjavanju Borisava Jovića. Jović je bio uvjeren da su mediji u velikoj mjeri bili pod Miloševićevom kontrolom i da im je on godinama posvećivao „najveću pažnju“. To se naročito odnosilo na Radio-televiziju Srbije i neke novine, posebno *Politiku*. „Milošević je imao dovoljno utjecaja da bira glavne i odgovorne urednike u novinama i glavne urednike na radijskim i televizijskim stanicama nakon čega su oni bili instruirani o tome šta i kako treba raditi“, rekao je Jović i nastavio:

„Možda je to bila jedina oblast gdje je on bio u direktnom kontaktu sa svim urednicima koji su uređivali vijesti, komentare i informacije generalno. On je bio duboko uvjeren da su građani formirali svoj pogled

⁶ Isto, tačka 127.

⁷ Isto, tačka 128.

⁸ Isto, tačka 129.

na političku situaciju na osnovu onoga šta im je bilo prezentirano, a ne na osnovu njihovog materijalnog i političkog položaja. Tako je on formirao javno mišljenje koje je podržavalo njegovu politiku“, zaključuje Jović.

Jović je konkretno objasnio kako je Milošević koristio medije. Lideri Srpske republike krajine Milan Babić i Milan Martić, vođa radikala Vojislav Šešelj i lider bosanskih Srba Radovan Karadžić dobili su potpunu podršku Miloševićevih medija, i u dobru, i u zlu. „To što je bilo u medijima obično je bila refleksija Miloševićevog pogleda.“

Jović je objasnio da je Miloševićev moto, kada su u pitanju mediji, bio: „Ono što nije objavljeno nije se ni desilo.“ To je bila polazna tačka u formiranju javnog mišljenja o nečemu. „U medijima Jugoslavije i Srbije veću težinu imala je Miloševićeva naredba nego zakon“, piše Jović. „Istovremeno, režimski mediji su publikovali sve vrste prevara i falsifikata i laži, koje niko nije procesuirao niti je bilo ikakve sudske odgovornosti za to. Međutim, na kraju, sve to je plaćeno gubljenjem vlasti.“⁹

Na sudu je Jović pojasnio šta je mislio pod tim kada je rekao da su mediji bili pod Miloševićevom kontrolom.

„Najvažniji mediji u našoj zemlji, u Srbiji, koji su imali odlučujući utjecaj na građane, bili su TV Beograd, Radio Beograd i u značajnoj mjeri novine *Politika*, najvažnije novine u zemlji. Istina je da smo imali na stotine medija koji nisu bili pod kontrolom Vlade niti pod Miloševićevim utjecajem. To su bili opozicioni mediji, ali oni nisu dugo opstali, ako govorimo o radiju i televiziji. Njihove vijesti nisu bile sveobuhvatne, a tiraž ovih novina bio je zanemarljiv... *TV Srbije* bila je u svakom domu, dok su lokalne TV stanice imale ograničena lokalna područja.“¹⁰

Jović je spomenuo i to kako je Milošević koristio medije kada se Milan Babić, Srbin iz Krajine, suprotstavio Vanceovom planu, u januaru-februaru 1992. Plan je predviđao povlačenje JNA, tada gotovo već čisto srpske vojske, iz Hrvatske i njeno pozicioniranje u Bosnu. „Naravno,

⁹ Isto, tačka 132, 133, 134 i 135.

¹⁰ Izvor: www.icty.org, Jović, 18. 11. 2003.

mediji su morali uvjeriti narod da se Babić mora zamijeniti jer je on bio protiv interesa srpskog naroda. Zatim je došlo vrijeme kada se trebao izabrati drugi i procjena je bila da je to gospodin Milan Martić, on je mogao biti onaj pravi. Onda su, naravno, mediji promovirali Martića u većoj mjeri nego što je on to zaslužio svojim djelovanjem“, izložio je Jović svoju predodžbu.¹¹

„Je li optuženi bio svjestan moći koju su mediji imali nad narodom kojim je on vladao?“, upitao je tužilac Geoffrey Nice. „Naravno da je on to znao. Milošević je razumio kakvo je raspoloženje bilo u narodu kada je on pokušao i uspio izvršiti utjecaj putem medija koje sam spomenuo - radio, televizija i novine *Politika*.“¹²

Šta ste mislili pod motom: „Što nije objavljeno to se nije ni dogodilo?“

„Milošević je mislio ako je narod informiran o nečemu, onda je narod znao da se to dogodilo. Ako narod nije informiran, onda ga to i ne zanima, jer se to nije ni dogodilo. On je mislio, jednostavno, da je bilo veoma važno da državni radio i televizija informiraju narod, prije svega, o onome što su dugoročni politički interesi. A ako nešto nije u političkom interesu, onda to i ne treba objavljivati.“¹³

Manipulacija je bila nit vodilja Miloševićevog pogleda o tome kako se mediji koriste i kako će se koristiti. Borisav Jović, svjedok iz Miloševićevog internog kruga, potvrdio je sve ono što je demokratska opozicija tvrdila cijelo vrijeme.

Također, Socijalistička partija je vođena tako kao da je to bilo privatno Miloševićevo vlasništvo. „Milošević je sebe smatrao vlasnikom Socijalističke partije Srbije. On je radio sve ono što je smatrao da se treba raditi u ime Partije. Ako bi neko bio protiv toga ili se nije slagao s tim, automatski bi bio brisan i sklonjen iz užeg rukovodstva. Milošević je uspio uspostaviti ličnu dominaciju u Socijalističkoj partiji i ostvariti apsolutnu kontrolu nad svim zaključcima i rješenjima koja su donošena“, rekao je Jović, dodajući da se Milošević, pored svojih zadataka iz

¹¹ Isto, tačka 29180-29181.

¹² Isto, str. 29181.

¹³ Isto, str. 29182.

oblasti međunarodne i unutarnje politike, potpuno bespotrebno borio da ima „neospornu dominaciju“ u Partiji.

„Svojoj apsolutnoj diktaturi Milošević je u cjelini podredio Glavni odbor Partije, koji je bio izabran na Trećem kongresu, kada je napravio listu članova Glavnog odbora, kao i samu Partiju. Demokratske institucije bile su obična formalnost. Njihov zadatak bio je da glasaju za nešto što je već bilo odlučeno. Aktivnosti Partije bile su obična farsa”, poentirao je Jović.

Milošević je vladao Socijalističkom partijom od njenog osnivanja i dalje, „bez obzira da li je bio njen predsjednik ili ne“, objašnjavao je Jović. „Dok je on, to se pokazalo, mene mogao smijeniti kad je htio, ja njega nisam mogao smijeniti nikad. On je imao apsolutnu moć u Partiji.“ Jović je bio jedan period šef Partije, kada Milošević, zbog ustavnih ograničenja, nije mogao biti i predsjednik Srbije i predsjednik vladajuće Partije.

Također, interno, Milošević je u Socijalističkoj partiji lično diktirao ko će se gdje postaviti, a ko će biti razriješen.

„Milošević je uveo monopol u kadrovskoj politici u svim institucijama. Milošević je pripremao zaključke i imenovanja, naročito imenovanja na ključne pozicije, za partijske organe (Kongres ili Glavni odbor) koji su sve to usvajali. Usvajanje pripremljenih odluka ili zaključaka na organima Socijalističke partije bila je čista formalnost. Sve što je Milošević predlagao usvajano je bez diskusije.“

Jović je naveo primjer kada je Milošević, 1992, pokušao nametnuti lidera Crne Gore Momira Bulatovića za prvog predsjednika krnje Jugoslavije. Kada je Bulatović zahvalio na ponudi, srbijansko rukovodstvo je pokušalo pridobiti jednog drugog lojalnog Crnogorca, Branka Kostića, da prihvati ponuđenu funkciju. No, Crnogorci nisu htjeli predložiti Kostića jer je bio previše prosrpski orijentiran. Milošević je zatim zamolio Jovića da ipak nagovori Kostića da prihvati ponudu. Samo nekoliko dana nakon što je Kostić prihvatio ponudu, Milošević je iznenada rekao da će oni za tu funkciju predložiti pisca i nacionalistu Dobricu Ćosića.

„Ja sam bio šokiran... On je prevario Kostića... To nije bio ni prvi ni zadnji put da Milošević ponizi svoje najbliže saradnike.“¹⁴

Već je historija da je Dobricu Čosića, kao Miloševićev adut za predsjednika, samo godinu dana kasnije smijenio Milošević, koji je tu političku odluku donio bez konsultacije sa samim Čosićem.

Kako je Milošević reagirao na kritiku u srbijanskoj Narodnoj skupštini 1993? Zaprijetio je da će je raspustiti i raspisati nove izbore! On je imao ovlašćenje za to, ali bila je to jedna nepotrebna i čisto lična reakcija, rekao je Jović. Jović je objasnio kako je Milošević postavio Milana Panića, Amerikanca srpskog porijekla, za predsjednika Vlade u jednom kratkom periodu 1993. Milošević je smatrao da jedan predsjednik Vlade - Amerikanac, srpskog porijekla - može omogućiti *goodwill* u SAD-u i Evropi i ojačati poziciju Srbije. Milošević, naravno, nije računao s tim da Panić može oslabiti i njega. Kada je došlo do toga, između ostalog zato što je Panić htio prekinuti podršku bosanskim Srbima i priznati Bosnu kao nezavisnu državu, to je bilo previše za Miloševića.

„Milošević je doveo i postavio Panića za predsjednika Vlade jer je rekao da će dovesti kapital u Srbiju i predstaviti je u lijepom svjetlu u Americi, a sam je bio uspješan poslovan čovjek. Niko ga nije poznao, ali smo ga izabrali jer ga je Milošević predložio i to je zahtijevao. Svi smo se pitali kako smo mogli izabrati osobu za koju niko od nas nikad nije čuo. Panić je imao potpuno drugačije ideje nego naša partija. On je uvijek imao druga stajališta i bio je u stalnom konfliktu prema onome što smo mi radili, tako da se još jednom pokazalo da se Milošević preračunao.“

„Kada se Panić okrenuo protiv Miloševića, Milošević me zamolio, kao predsjednika Partije, da Panića momentalno razriješim dužnosti. On ga je postavio, a ja sam ga razriješio. Prateći Miloševića, svako odgađanje da se za Panića nađe zamjena moglo je voditi do nesagledivih posljedica. Milošević nije prihvatio našu procjenu da bi se birači mogli okrenuti protiv nas ili da narodni poslanici neće slušati naše zahtjeve. ‘Koji birači, koji bakrači!’ ... Kao što sam već rekao, kada je bio u

¹⁴ Rule 89 (F)statement Borisav Jović, tačka 135-142.

pitanju njegov opstanak na vlasti, Milošević se nije obazirao ni na partijske predstavnike ni na javnost generalno.¹⁵

Politički život Borisava Jovića naprasno je završen.

„Milošević se odnosio prema meni kao i prema ostalim bliskim saradnicima u periodu 1989-1995. Na isti način kao i prema ostalim koje je upotrijebio i zatim odbacio... Prošlo je samo nekoliko godina nakon čega me je Milošević, koristeći nedemokratske metode, izbacio iz političkog života. Brzo sam bio zamijenjen, a Milošević je naredio da me se nikada ne pozove na neko slavlje, čak ni na obilježavanje Dana državnosti. Moje slike izbrisane su sa zvaničnih filmskih dokumenata koji me prikazuju kako proglašavam izmjene Ustava.“¹⁶

Kada je Jović smijenjen sa svih partijskih pozicija, ujesen 1995, objavio je knjigu *Poslednji dani SFRJ*, kao jednu vrstu *Dnevnika* koji je napisao vodeći iscrpne bilješke o svom političkom radu, u periodu od 1989. do 1992. *Poslednji dani SFRJ* sadrže informacije o tome kako se čovjek sa srbijanske strane odnosio prema raspadu Jugoslavije i kako je planirao i donosio odluke. Knjiga je bila važan dokazni materijal Tužilaštva u predmetu protiv Miloševića na ICTY-u.

Jović, u svom pismenom svjedočenju, kaže da Milošević nikada nije spomenuo ovu knjigu kao razlog njegove smjene, ali da je on čuo od drugih da je knjiga bila razlog Miloševićevog stava da je Jović time prevršio mjeru.

„Milošević me smijenio odmah nakon izlaska iz štampe mog *Dnevnika*. On nikada nije spomenuo da je knjiga bila razlog za to (mi smo imali naše tačke odbrane prije nego što je knjiga izašla iz štampe), ali ja sam čuo od drugih da je knjiga ipak bila ‘kap koja je prelila čašu’. Prvo me smijenio s mjesta zamjenika predsjednika Socijalističke partije Srbije. Zatim me zamolio da podnesem ostavku na mjesto člana Narodne skupštine Srbije. Ja sam brzo odgovorio da ću to uraditi, jer sam znao, ako to ne prihvatim i ne učinim ja, da će se on pobrinuti za to.“¹⁷

¹⁵ Isto, tačka 149.

¹⁶ Isto, tačka 150.

¹⁷ Isto, tačka 6.

Na Sudu je Jović ovo pojasnio: „To bi izvršila moja Partija. Partija bi me isključila iz članstva i smijenila s mjesta zamjenika predsjednika, što bi dovelo do toga da ne mogu biti na listi Socijalističke partije. Zatim bi Partija informirala i predložila Narodnoj skupštini da na moje mjesto dođe sljedeći kandidat s liste.“¹⁸

Jović je, također, priznao da ga je bilo strah da će se desiti neke druge stvari s njim, osim gubljenja političkih pozicija. „Ja sam razmišljao i o drugim stvarima, također, ali ništa se nije desilo... Neka vrsta uzvratnog udarca. Bio sam spreman na sve moguće. Taj uzvratni udarac bio je moje brisanje iz javnog života u svakom pogledu.“¹⁹

Već na samom početku izjašnjavanja, u ulozi svjedoka, Jović je došao do toga da je objašnjavao pomalo simpatične političke savjete, bazirane na pisanju u *Dnevniku*. To se odnosilo na jedan važan slučaj, koji se dogodio 31. decembra 1989. Za vrijeme jednog sastanka, neposredno pred Novu godinu, Milošević je počeo govoriti kako je odlučio da Srbija neće uvažiti novi jugoslavenski zakon kojim se regulira ograničenje plaća državnim službenicima. Bio je to jedan dio ekonomskog stabilizirajućeg programa za Jugoslaviju. Milošević nije priznao zakon i zbog toga ga Srbija nije mogla sprovesti. Pored toga, Milošević je odlučio da Srbija prekine isporuku električne energije Hrvatskoj i to u novogodišnjoj noći. Hrvatska neće isporučivati struju po fiksnim cijenama, nego će cijene roba za hrvatsko tržište biti slobodno formirane, tako je odlučio Milošević.

„Mi nismo razgovarali o ovim pitanjima. Ne mislim da je bilo koja vodeća struktura razgovarala o ovome“, piše Jović u Memoarima. „Oni su mene htjeli pozvati... Nije dobro da nosimo zajedničku odgovornost, a da nismo saglasni o zaključcima. Bilo je tipično da se ovako važne stvari stavljaju pod tačke dnevnog reda gdje je bilo nemoguće reagirati ili ozbiljnije diskutirati, a sve se završavalo tako da smo svi bili uključeni u to i da smo svi bili saglasni o tome. Jesmo li mi u ekonomskom ratu? Šta se ovim dobija? Bilo bi bolje da je Milošević o ovome prvo

¹⁸ Izvor: www.icty.org, Jović, 18. 11. 2003, str. 29130.

¹⁹ Izvor: www.icty.org, Jović, 18. 11. 2003, str. 29451.

razgovarao s ostalim rukovodstvom“, tvrdio je Jović.²⁰

Kada je Jović preuzeo funkciju predsjednika Predsjedništva SFRJ, 15. maja 1990, zamolio je Miloševića da u tom jednogodišnjem periodu, do 15. maja 1991, kada je on predsjedavajući, javno ne kritizira Predsjedništvo. Jovićev *Dnevnik* potvrđuje, međutim, da je Milošević upravljao Jovićem dok je ovaj bio na funkciji predsjedavajućeg Predsjedništva Jugoslavije:

„Ja sam podvukao da Srbija ne očekuje da na toj javnoj funkciji imam konflikt s drugim republikama, jer sam morao biti u funkciji posrednika i otvarati najveću moguću saglasnost i saradnju. Na ovo je Milošević odgovorio da se on slaže, pod pretpostavkom da ja ne učinim istu grešku kao raniji predstavnici Srbije koji su iz savezne države pljuvali po Srbiji iz obzira prema lažnom jugoslavenstvu i bratstvu i jedinstvu. Rekao sam Miloševiću da se ne brine. Cijelo vrijeme mog mandata konsultirao sam se s njim. Kao i drugi članovi Predsjedništva bio sam u obavezi da saradujem sa svojom republikom, a prije svega s republičkim predsjednikom.“²¹

Obračun na Sudu

Milošević je veći dio unakrsnog ispitivanja s Jovićem koristio za dokazivanje teze o tome kako je on bio veliki pobornik mirovne politike. To nije bilo nimalo teško, jer je Jović pripadao istoj političkoj opciji i naravno da je imao prirodnu potrebu da takvu politiku pokaže kao ispravnu. Međutim, Jović je imao i mnogo kritičnih polaznih tačaka prema Miloševićevoj ulozi. Jovićevo predstavljanje Miloševića kao bezobzirnog diktatora koji se oslobađao svih onih koji su mu se suprotstavili, zatim kao čovjeka koji je okupljao oko sebe poslušnike, sve je to bilo za Miloševića neprihvatljivo. Na kraju unakrsnog ispitivanja

²⁰ Rule 89(F) statement Borisav Jović, tačka 14.

²¹ Isto, tačka 26.

Milošević se ponadao da se Jović s ovim želi pokazati popustljivim na Sudu više nego što je to činio u razgovoru s akterima u svom pismenom svjedočenju. Milošević se jednostavno nadao da će Jović protivrječiti samom sebi.

„Ja imam veliku želju da razjasnimo neke stvari“, rekao je Milošević na Sudu, trećeg dana unakrsnog ispitivanja s Jovićem. „Samo da razjasnimo nekoliko stvari koje si rekao na kraju tvog izjašnjenja o mojim političkim osobinama – da sam ja autokrata. Ti si rekao da sam ja, bez obzira što sam se konsultirao sa svojim saradnicima, odluke, ipak, donosio sam. Je li to bilo tako, Boro, kao što si ti to predstavio?“²²

Milošević je pokušao djelovati prijateljski prema svom ranijem saradniku od povjerenja, pa je koristio Borisavovo ime od milja, Boro. Sve u svemu, bila je to jedna sramotna predstava za Miloševića. Bio je to duel koji je on isprovocirao i kojim je dominirao u unakrsnom ispitivanju na takav način da su i sudije i Tužilaštvo odustali da se umiješaju, ali su pratili obračun s interesiranjem. Bio je to obračun u kojem je Jović, nakon svega, preuzeo ulogu Tužilaštva, dok se Milošević pokušavao braniti.

Sve je počelo pažljivo. Jović, barem je tako izgledalo, nije bio zainteresiran za direktnu konfrontaciju s Miloševićem, naglasivši da ono što je njegova procjena da je to samo procjena, te da drugi o tome mogu imati drugačije mišljenje. „Ali, prezentirane činjenice i argumenti pomoću kojih sam došao do uvjerenja su precizni“, izrekao je Jović svoj prvi suzdržani odgovor.

Milošević je pogrešno tumačio njegovu suzdržanost. On je mislio da je Jović u defanzivi pokušavajući stvar učiniti smiješnom. „Da sam lično donosio svoje odluke, ja to ne želim poricati. Naravno, ja nisam prihvatao tuđe odluke. Donosio sam svoje odluke. Od predsjednika Republike se i očekuje da donosi svoje, a ne tuđe odluke. Međutim, znači li to da ja nisam uvažavao mišljenja drugih? Isključuje li to jedno drugo?“

²² Izvor: www.icty.org, Jović, 20. 11. 2003, str. 29394.

Jović je nastavio mirno pokušavajući završiti temu. „Ja mislim da je ovo bilo jasno izloženo i da ne treba dodatno objašnjenje. U pravilu, ti respektiraš tuđe mišljenje ako nije u suprotnosti s tvojim.“

Ovaj kratki ali razarajući odgovor nije utjecao na Miloševića da se preda. On je kazao da su se njih dvojica sreli hiljadu puta, te da je on konsultirao Jovića mnogo puta. „Ako je tačno da ja ne uvažavam tuđe mišljenje, zašto sam ja gubio vrijeme konsultirajući se, održavajući sastanke, razgovore, itd.?”

Jović je odgovorio da je on ukazao na Miloševićev lični razvoj, a ne da je sve bilo pogrešno od početka. „Mislim da se mi dobro razumijemo. To o čemu mi ovdje govorimo jeste marginalizacija zvaničnih organa na kojima se trebala voditi temeljna rasprava prije nego što se donesu odluke. Dogodilo se, ustvari, to da su Glavni odbor Partije i Kongres ovdje predstavljeni kao da je na njima jedva nešto diskutirano. Ako je to i bilo tako, onda je bilo kao moralna podrška koja se automatski izvršavala. Ja ne kažem da ti nisi konsultirao druge prije nego što su odluke donošene. Ali, tvoja riječ je bila odlučujuća.“

Milošević je prešao na pitanje o vlasti i u tom kontekstu je pokazao koliko je bilo izbora dok je on bio predsjednik. „Koliko je bilo raspisano vanrednih izbora za Narodnu skupštinu i predsjednika Republike?“, pitao je Milošević, pokušavajući da od Jovića iznudi priznanje da su u Srbiji, za vrijeme Miloševića, vladali demokratski odnosi.

„Ja nikada nisam to odbijao“, odgovorio je Jović. „Ja sam u knjizi objasnio koliko je bilo bespotrebnih debata o priznavanju izbornih rezultata. Ali sam, također, rekao da je predstavnicima koje je narod izabrao odlučujuća riječ uvijek dolazila od tebe. Ti to možeš negirati do mile volje.“

I Milošević je negirao. Ne to da je bio vodeća ličnost srpske politike, nego da on nije uzimao u obzir ono šta su drugi mislili. „To poričem. To nije istina!“, rekao je Milošević, koji je iznenada dobio potrebu da se brani. Jović je krenuo u ofanzivu.

„Ne, ne, mi moramo raščistiti stvari među nama. Možeš li biti ljubazan i objasniti mi? Objasni mi, molim te, koja je to jedna jedina

sjednica Glavnog odbora Partije, nakon Trećeg kongresa, na kojoj je vođena rasprava i evidentirana jedna jedina konfrontacija različitih pogleda o bilo čemu što je predloženo? Daj mi samo jednu. Nema nijedne jedine“, rekao je Jović u ulozi napadača.

„Bilo je mnogo takvih sastanaka. Ja nisam bio nešto posebno aktivan u Partiji. Zadnjih godina ja sam vodio sastanke Glavnog odbora Partije, a ostatak vremena koristio sam za izvršavanje svojih državnčkih poslova. Svi to znaju“, branio se Milošević.

„Da, ali odluke koje su donošene u Partiji bile su tvoje polazne tačke i o njima se nije vodila rasprava. One su samo donošene. Ti možeš o tome reći šta hoćeš“, nastavio je Jović.

„Mislim da smo radili na jednoj drugarskoj i demokratskoj osnovi. Naprimjer, ti si rekao da je to bilo demokratski do Trećeg kongresa, a nedemokratski nakon toga“, rekao je Milošević.

„Ja sam rekao više demokratski.“

„Ali ti si bio smijenjen u tom demokratskom periodu, prije Trećeg kongresa, koji je održan 1996“, trijumfovao je Milošević. On to nikada ne bi učinio.

„Dobro, onda dopustite da se vratimo na to. Sastanak Glavnog odbora na kojem sam ja bio smijenjen trajao je 12 minuta“, replicirao je Jović. „Ti si došao na sastanak i rekao: ‘Ja predlažem da donesemo odluku o pripremi Trećeg kongresa. Kao što ste mogli vidjeti, ja predlažem sljedeće komisije’, i ti si predložio mnoge komisije i mnoga imena za te komisije. O tome se uopće nije vodila nikakva diskusija. I ti si rekao: ‘Ja predlažem da mi oslobodimo Jovića, Mihajla Markovića, Milorada Vučelića, Slobodana Jovanovića i Pavka njihovih obaveza’, bez ikakvog obrazloženja, bez diskusije, bez glasanja. Rekao si: ‘Ako ste saglasni, završili smo. Vidimo se na Kongresu gdje ćemo diskutirati na osnovu onoga što će nam pripremiti predsjednici komisija, kako će izgledati tekst, sastav komisija itd.’ Je li istina da je sastanak tako održan? Nikakve diskusije, nikakvog pitanja, nikakvog prijedloga iz sale. Nije bilo nikakvih prijedloga za Kongres.“

Milošević je očigledno bio u defanzivi nakon Jovićevo detaljisanja o sjednici Glavnog odbora, u trajanju od 12 minuta, koji je bio klasičan primjer manipulacije s lojalnim i isprepadanim skupom.

„Boro, ne sjećam se detalja, ali, ako sam razumio, sastanak je protekao dobro. Ali, nema nikakve svrhe gubiti vrijeme na stvarima kao što su ove. Ja te želim podsjetiti da je sigurno neka od ovih komisija i osoba koje su bile u tim komisijama, u cilju priprema Kongresa, sigurno pripremila i predložila partijskim organima dosta toga. Ja ih nisam vukao za ramena. Svi su bili članovi Glavnog odbora“, rekao je Milošević.

Međutim, Jović mu je održao još jednu lekciju: „Ne, ne. Ti si došao iz Daytona dva dana prije i zakazao sastanak praktično čim si izašao iz aviona. Nije bilo nikakve pripreme u Partiji. Ja sam bio zamjenik predsjednika Partije. Mi nismo ni znali da će biti sastanak... Mi nismo znali da će se donijeti neke odluke za pripremu Kongresa. Nismo diskutirali o tome ko će predsjedavati ovim grupama ili kakve će to biti grupe. Posebno, nismo znali ko će biti smijenjen.“

Milošević je igrao ulogu naivca ili mu se možda zanesvijestilo od odsječnog odgovora njegovog bivšeg saradnika. Obračun na Sudu, u Haagu, bila je prva prilika koju je Borisav Jović iskoristio da licem u lice objasni Miloševiću šta je on mislio o njegovom diktatorskom stilu i njegovim postupcima, a da se ne izlaže rizicima opasnim po život i zdravlje. Sve to je Jović na sebi dobro osjetio.

„Jesi li ti lično imao nešto protiv grupa ili osoba koje su imenovane u komisije“, pitao je Milošević čovjeka koji je upravo objasnio Sudu kako se najvažniji sastanak rukovodstva Socijalističke partije završio za 12 minuta, a da šef Partije nije znao da je sastanak održan. „Jesu li oni bili nepristojni?“

„Sada dolazimo do glavne stvari“, odgovorio je Jović. „Sve što si ti predlagao usvajano je bez pogovora. Ja u tome nisam učestvovao. Ja sam zamijenjen u mom odsustvu. Nisam znao da sam na dnevnom redu.“²³

Obračun među njima dvojicom nastavljen je uz nove optužbe u kojima je Miloševićovo ponašanje razgoličeno na otvorenoj sceni. „Boro, ne gubimo vrijeme. Jesam li ja uvijek bio za tajno glasanje?“, pitao je Milošević. On je pokušao dobiti priznanje, ali je dobio novi *knockout*:

„Da, to je važeće, ako je neko predložen kao kandidat na demokratski način, ako je više kandidata nego mjesta. Tajno glasanje ne znači ništa ako ja odlučim ko će sve biti kandidati tako da se niko drugi ne može izabrati“, odgovorio je oštro Jović.

Milošević se pokušavao protiviti i Jovićevim jasnim izjašnjavanjem o njegovoj kontroli i manipulaciji medija.

„Ti kažeš da sam ja imao monopol nad medijima“, optuživao je Milošević za nešto što Jović nije ni izgovorio, idući tako daleko da je ponavljao mnoge tačke koje je Jović ranije spomenuo ili komentirao kao ispravne, ali ne i odlučujuće za razumijevanje situacije oko medija u Srbiji.

Jović je odgovorio da je tačno da su mnoge novine bile u rukama opozicije. Da, postojale su lokalne TV stanice izvan vladine kontrole. Ne, nijedne novine nisu zabranjene. Da, oko 20 novina je izlazilo na albanskom na Kosovu. Ne, on se nije mogao sjetiti da je u to vrijeme bilo političkih zatvorenika u Srbiji.

„Hvala lijepo“, zaključio je Milošević zadovoljan. Ali, Jović nije bio završio:

„Izvinjavam se, ali ja moram objasniti ono na što sam upravo dao odgovor i pojasniti. Državna TV i državni radio, kao i državne novine, imale su najveći utjecaj na javno mnijenje jer je u svakoj kući bio, najmanje, po jedan radio i po jedan TV. Novine su imale ograničen

²³ Isto, str. 29396-29399.

utjecaj. Naravno, najveći utjecaj na narod imala je državna TV. I druga tačka je ..., a da, što se tiče novina, one se slabo čitaju osim u velikim gradskim centrima. Ljudi su siromašni i nisu mogli priuštiti sebi da kupe različite novine. Tako da su oni najvažnije informacije dobijali sa RTS 1.“

„*All right, all right*“, pokušavao ga je Milošević prekinuti. Ali Jović se nije dao.

„Tako, ako ja kažem da su oni imali najveći utjecaj, onda ga 100 drugih nisu imali i to je jedno pitanje. Naravno, tu je i stotine drugih (pitanja). I tvoja umiješanost i odabir kadrova u ovim organima bili su odlučujući. Ti ne možeš sumnjati u to. Ti to uopće ne možeš opovrgavati.“²⁴

Milošević nije uspio pridobiti Jovića da se vrati na dio izjašnjenja o Miloševićevim osobinama kao političara. Jović je stajao čvrsto na stanovištu da je Milošević isturao svoju ličnost, da je direktno ili indirektno bio odgovoran za brisanje Jovića s filmske trake od historijskog značaja gdje Jović proglašava promjenu Ustava, te da je on odgovoran za brisanje Jovića s liste pozvanih na proslavu Dana državnosti.

„Molim te, Boro. Ja sam tebi postavio mnoga hipotetička pitanja. Je li ti stvarno vjeruješ da sam ja dao instrukcije da te izbrišu s liste zvanica u tvom rodnom gradu prilikom proslave obilježavanja Dana škole?“, Milošević je bio blizu malog priznanja.

„Čvrsto sam uvjeren da je svima bilo zabranjeno da me pozovu da učestvujem u bilo čemu. Bilo je dosta prilika kada su to trebali i morali učiniti, kao što je, naprimjer, Dan državnosti koji je prilika da mene, kao ranijeg predsjednika Narodne skupštine, pozovu. Ali to se nikada nije desilo. Ja sam mogao biti izbrisan s liste zvanica samo ako je neko slušao nečije instrukcije ili su ti ljudi bili uvjereni da ti želiš da to tako bude i zbog toga su se ponašali tako“, odgovorio je Jović.

²⁴ Isto, str. 29401-29403.

„*All right*. Ali bez obzira je li to prvo ili zadnje, ti mene dobro poznaješ i siguran si da ja ne bih rekao: ‘Ne pozivajte Boru Jovića da učestvuje na proslavi Dana škole u Nikšiću.’”

„Nemoj o Nikšiću. Ali, kada su u pitanju zvanični praznici, ja sam siguran da si ti to uradio. A u Nikšiću se ljudi vole povinovati tvom mišljenju, tako da su oni pratili pravila“, bile su zadnje Jovićeve riječi upućene Miloševiću.²⁵

²⁵ Isto, str. 29408-29411.

Poglavlje 4

Pripreme za rat:

„Mi smo ponovo u bitkama i pred bitkama“

Mnogi Jugoslaveni, izvan Srbije, Miloševićev sukob s Albancima na Kosovu pratili su s distance, ne želeći se miješati, mada su mnogi bili zabrinuti zbog svega onoga što se događalo. Kada je Milošević držao svoj čuveni govor na Kosovu polju, 28. juna 1989, prilikom obilježavanja 600 godina mitom obavijene Bitke na Kosovu iz 1389, u jednom dijelu tog govora rekao je nešto što je mnogima zaledilo krv u venama.

„Danas, šest stotina godina kasnije, mi smo ponovo u bitkama i pred bitkama. To nisu oružane borbe, mada se i takve bitke ne mogu isključiti ponovo.“

Ovo nije bila nikakva direktna prijetnja, ali su izgovorene riječi lidera Komunističke partije najveće republike u zemlji, gdje on kaže da se rat ne isključuje, izazvale šok. Taj dio govora nije bio lapsus. Govor je bio izuzetno brižljivo pripreman i imao je jasnu poruku, prije svega za jačanje srpskog jedinstva, kao važnog ideološkog i političkog faktora u događajima koji će uslijediti.

Borisav Jović je u svom svjedočenju objasnio da su diskusije o budućnosti Srba unutar Jugoslavije, kao i diskusije o novoj podjeli Jugoslavije između republika, uz korištenje sile i otpočinjanja rata počele još 1989.

„Godine 1989, padom Berlinskog zida, dogodile su se dalekosežne promjene na svjetskom planu. Jugoslavija nije bila izuzetak u svemu tome. Ja i Kadijević (jugoslavenski ministar odbrane Veljko Kadijević) diskutirali smo s Miloševićem o tome kako da reformiramo Jugoslaviju,

a da istovremeno ostvarimo interese srpskog naroda. U to vrijeme bio sam opterećen shvatanjem da je srpski narod, više nego bilo koji drugi narod u Jugoslaviji, imao interes za Jugoslaviju. Tako sam razmišljao jer su Srbi živjeli u skoro svim dijelovima Jugoslavije i imao sam jak osećaj da, ako se Jugoslavija raspadne, onda bi veliki dio srpskog naroda mogao ostati izvan granice Srbije. Međutim, izabralo se jedno drugo rješenje koje je podrazumijevalo upotrebu sile. Ja sam se bojao genocida nad Srbima u slučaju da budu nacionalna manjina, naročito u Hrvatskoj. Srpsko pitanje nije bilo nimalo jednostavno. Ono je u sebi nosilo dozu rizika da u novoj podjeli jugoslavenske teritorije plane građanski rat.^{“1}

Prilikom davanja izjave i pozivanja na izvore, a u vezi s ovom tačkom, ukazuje se na Jovićev *Dnevnik*, odnosno dio *Dnevnika* koji se odnosi na 23. juni 1989. Datum otkriva da je pogrešan Jovićev pokušaj da održanje Jugoslavije i nove podjele njene teritorije poveže s padom Berlinskog zida. Istina je da je u to vrijeme u nekim istočnoevropskim komunističkim zemljama bilo nemira. Međutim, raspad komunističkih zemalja počeo je u jesen 1989. Berlinski zid pao je 9. novembra 1989, skoro pola godine nakon objavljivanja Jovićevog *Dnevnika*.

Dnevnik, kada je riječ o 23. junu, govori o novoj podjeli jugoslavenske teritorije i to nakon govora koji je održao pisac Dobrica Ćosić. Ćosić je upozorio Srbe da više nema potrebe da budu jugoslavenski orijentirani, nego da ubuduće svoj identitet trebaju graditi kao Srbi. „Ja ne vidim nijedan jedini razlog da mi Srbi budemo za Jugoslaviju nešto više nego druge jugoslavenske nacije“, rekao je Ćosić u svom govoru održanom 22. juna 1989.

„Ako oni ne žele da žive s nama u demokratskoj federaciji, mi ćemo poštovati njihovu želju da žive sami za sebe i u sreći. Ako mi nemamo nikakav osjećaj i ne vidimo nikakav razlog za istu vrstu nacionalne politike, onda nemamo pravo da se nadamo mirnoj budućnosti.“^{“2}

¹ Rule 89(F) statement Borisav Jović, tačka 10.

² *The last Days of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia*, 23. 06. 1989, Foreign Broadcast Information Service, FBIS-EEU-96-205-S, 22. oktober 1996.

Bio je to interni politički nemir, ali i izraz rastućeg srpskog nacionalizma, kojem je i Jović dao osnovu razmišljajući o novoj podjeli Jugoslavije, a o čemu je razgovarao s Miloševićem i Kadijevićem. Gledajući s historijske distance, možda je Joviću odgovaralo da se nemiri u Jugoslaviji povežu s nemirima u Istočnoj Evropi i padom Berlinskog zida. Uprkos svemu, on je bio u maloj grupi ljudi koji su pretresali i planirali srbijansku politiku, zajedno s Miloševićem, i možda je imao potrebu da se razotkriju okolnosti koje su vladale u toku tih događaja.

Na Kosovu polju 28. juna 1989.

Razmišljanja o tome da Jugoslavija može krenuti u novi rat pojavila su se nekoliko dana nakon Čosićevog govora. Bio je 28. juni 1989. i Milošević je držao glavni govor posvećen obilježavanju 600 godina od Kosovske bitke, 28. juni 1389. To je u srpskoj historiji mitski dan. To je dan u kojem su se Srbi, u njihovim očima, borili protiv Turaka, muslimana, i Osmanske imperije.

Govor nije bio nikakva direktna prijetnja. Milošević je dopustio sebi malo komocije. „... Danas je teško reći šta je istina, a šta je legenda o bitki na Kosovu... Je li to bio poraz ili pobjeda za srpski narod? Da li smo zahvaljujući njoj pali u ropstvo ili smo zahvaljujući njoj u tom ropstvu preživjeli...?“³

Međutim, Miloševićovo glavno poentiranje bilo je da je bitka na Kosovu polju demonstrirala (u njegovim očima) posljedice izražene u nejedinstvu i neslozi. On je bio u stanju da to promijeni. Njegova tvrda linija prema Albancima na Kosovu i njegov žestoki obračun s umjerenim snagama unutar srbijanske Komunističke partije opterećivali su politiku koju je on vodio. Milošević je započeo govor tako što je pozdravio beskompromisnu liniju, prije nego što je nastavio s jakim riječima o

³ Slobodan Milošević, *Govor na Kosovu polju, 28. juna, 1989.* 1989, www.domovina.net/archive/1900/19890628_kosovo_poljespeech.php,06.06.2006.

značaju sloge i završavajući govor nagovještavanjem novih ratova.

„Stjecajem društvenih okolnosti ovaj veliki šestogodišnji jubilej Kosovske bitke dogodio se u godini u kojoj je Srbija, poslije mnogo godina, poslije mnogo decenija, povratila svoj državni, nacionalni i duhovni integritet“, bila je njegova prva rečenica.⁴

„Igram historije i života izgleda kao da je Srbija baš ove, 1989. godine, povratila svoju državu i svoje dostojanstvo da bi tako proslavila historijski događaj iz daleke prošlosti koji je imao veliki historijski i simbolički značaj za njenu budućnost.“⁵ Bila je ovo njegova odbrana raskida s Titovim Ustavom iz 1974. i opravdavanje gušenja pobune Albanaca na Kosovu, kojima su, prije toga, oduzeta mnoga politička prava, koja im je garantirao upravo taj Ustav.

„Nesloga i izdaja na Kosovu pratit će dalje srpski narod kao zla kob kroz čitavu njegovu historiju“, nastavio je Milošević. „I u posljednjem ratu ta nesloga i ta izdaja uvele su srpski narod i Srbiju u agoniju čije su posljedice u historijskom i moralnom smislu prevazilazile fašističku agresiju.“⁶

Milošević je igrao na osjećanja naroda. On je govorio o Drugom svjetskom ratu kao posljednjoj prilici gdje je nedostajalo sloge, a izdaja je imala za posljedicu fašističku agresiju. Bilo je to jedno nevjerovatno izražavanje u kojem je on napadao srpske lidere koji su formirali socijalističku Jugoslaviju.

„Pa i kasnije, kada je formirana socijalistička Jugoslavija, srpski vrh je u toj novoj zemlji ostao podijeljen, sklon kompromisima, a na štetu vlastitog naroda. Ustupke koje su mnogi srpski rukovodioci pravili na račun svog naroda, ni historijski ni etički, ne bi mogao prihvatiti nijedan narod na svijetu.“⁷

Nakon ove tirade jakih apela upućenih buđenju srpskog nacionalizma, Milošević je počeo govoriti o Jugoslaviji kao multikulturalnom

⁴ Isto.

⁵ Isto.

⁶ Isto.

⁷ Isto.

i multinacionalnom društvu, vraćajući se tome kao društvenim slabostima:

„Otkad postoje višenacionalne zajednice njihova slaba tačka su odnosi koji se uspostavljaju između različitih nacija. Kao mač nad njihovim glavama, prisutna je neprekidna prijetnja da se jednog dana pokrene pitanje ugroženosti jedne nacije od drugih i time pokrene talas sumnji, optužbi i netrpeljivosti koji po pravilu raste i teško se zaustavlja. To unutrašnji i spoljnji neprijatelji takvih zajednica znaju i zato svoju aktivnost protiv višenacionalnih društava uglavnom organiziraju na podsticanje nacionalnih sukoba. U ovom trenutku, mi u Jugoslaviji se ponašamo kao da nam to iskustvo uopće nije poznato. I kao da u vlastitoj, daljoj i bližoj prošlosti nismo iskusili svu tragičnost nacionalnih sukoba, koje jedno društvo može da doživi, a da ipak opstane.“⁸

Ako se sve ovo do sada moglo razumjeti kao opomena za ono što se moglo očekivati, Miloševićev govor na kraju je ipak bio prijeteći.

„Danas, šest vijekova poslije, mi smo pred bitkama i u bitkama. One nisu oružane, mada ni takve nisu isključene.“⁹

Milošević je završio govor ističući da se danas glavna bitka odnosi na ostvarivanje ekonomskog, političkog, kulturnog i uopće društvenog prosperiteta, podsjećajući da je „prije šest vijekova Srbija ovdje, na polju Kosovu, branila sebe. Ali je branila i Evropu. Srbija se tada nalazila na bedemu Evrope štiteći evropsku kulturu, religiju, evropsko društvo u cjelini.“

On je govor završio parolama: „Neka vječno živi uspomena na kosovsko junaštvo! Neka živi Srbija! Neka živi Jugoslavija! Neka živi mir i bratstvo među narodima!“¹⁰

Međutim, s pojavom Miloševića došli su u pitanje i Jugoslavija i mir i bratstvo i jedinstvo. Predsjednik savezne Vlade, reformista Ante Marković, bio je čovjek koji je pokušao spasiti Jugoslaviju iz ekonomske i političke krize u koju je zapala Titovim enormnim zaduživanjem

⁸ Isto.

⁹ Isto.

¹⁰ Isto.

u međunarodnim finansijskim institucijama. Marković je u svom programu imao zacrtano organiziranje višestranačkih parlamentarnih izbora.

U *Dnevniku* za 27. juni 1989, dakle dan prije Miloševićevog govora, Borisav Jović je napisao: „Slobo me je upozorio na Markovićev nastup.“ I Milošević i Jović su bili protiv Markovićevog pokušaja reformiranja jugoslavenske ekonomije.

„Odlučili smo da ga ja upozorim da mora razmišljati o tome šta i kako radi. Bolje je za Srbiju da vlada s njim nego obrnuto, ako se na kraju ode tako daleko. Ali nije obavezno da bude tako.“ Tako mnogo za mir i bratstvo među narodima.¹¹

U svojoj izjavi, u ulozi svjedoka pred Sudom, Jović je ponovio i potvrdio da je srbijansko rukovodstvo osnovalo jedno koordinaciono tijelo sastavljeno od svih vodećih lidera u Srbiji. To tijelo je razmatralo i pratilo razvoj krize u Jugoslaviji i političke planove Srbije.

Dana 26. marta 1990, samo nekoliko sedmica nakon što se Komunistička partija Jugoslavije raspala na svome zadnjem Kongresu, te godinu dana prije kratkog rata u Sloveniji, pola godine prije rata u Hrvatskoj, kao i dvije godine prije početka rata u Bosni, spomenuto koordinaciono tijelo vrha srbijanskog rukovodstva imalo je sastanak na kojem je konstatirano da će rat biti teško izbjeći. Jović je objasnio da je i on prisustvovao tom sastanku, bez obzira što je on u to vrijeme bio srbijanski član Predsjedništva SFRJ i zamjenik predsjednika Predsjedništva SFRJ, ali nije imao neku formalno vodeću funkciju u Republici Srbiji.

„Već 26. marta 1990, na sastanku koordinacionog tijela (sastavljenog od vodećih ličnosti u Republici Srbiji), na kojem sam i ja učestvovao, procijenjeno je da je raspad Jugoslavije nezaustavljiv. Smatrali smo da Srbija treba da nastavi pratiti politiku čiji je cilj da Savezna Jugoslavija preživi, ali i da se Srbija pripremi da živi bez Jugoslavije. Ako se zemlja raspadne, Srbija je računala da ostane u jedinstvu sa Crnom Gorom. Naš cilj je bio izbjeći prolivanje krvi, uz zadržavanje unutrašnjih

¹¹ *The last Days of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia*, 27. 06. 1989.

granica. Rat je bio neizbježan izvan tih granica. Nemoguće je da Bosna i Hercegovina preživi kao država i borba za njen teritorij bez prolivanja krvi teško je zamisliva. Smatrali smo da je konflikt siguran, jer Srbi u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini ne žele biti odvojeni granicom od matice zemlje i proglašeni nacionalnom manjinom. Odlučeno je da Srbija odmah počne raditi na novom ustavu koji bi u slučaju raspada Jugoslavije obuhvatio novu nezavisnu državu Srbiju“, napisao je Jović u *Dnevniku*.¹²

Ova bilješka iz Jovićevo^g *Dnevnika* od izuzetne je važnosti. Bez obzira što su srbijansko rukovodstvo i Milošević lično, po Joviću, željeli zadržati Jugoslaviju, rukovodstvo je donijelo zaključke koji se tiču kasnijih ratova u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Dok su Srbija i Crna Gora, koje su u aprilu 1992. formirale Saveznu republiku Jugoslaviju, pošteđene rata, Hrvatska, a kasnije i Bosna i Hercegovina prošle su kroz rat. Jovićeve bilješke čvrsto stoje na stanovištu da je Srbija svoju ratnu strategiju odredila upravo na ovom sastanku.

U poređenju s Jovićevo^m izjavom o Miloševićevo^j odlučujućoj ulozi u svim pitanjima, potpuno je jasno da su zaključci sa spomenutog sastanka bili Miloševićeva politika. Bez obzira što je kod njega i dalje postojala nada o ostvarivanju političkih ciljeva bez rata, pripreme za rat bile su već u toku.

Nije to bilo prvi put da se raspravlja o ratu kao opciji. Na više mjesta u knjizi Jović spominje da su rat i oružani sukobi opipljivi. Rijetko je to on učinio tako očiglednim kao u *Dnevniku* na dan 13. februara 1990. Ovo je bilo neposredno nakon završetka vanrednog XIV kongresa Saveza komunista Jugoslavije, na kojem se ova partija raspala za sva vremena.

U Jovićevoj kancelariji, u zgradi Predsjedništva, došlo je do neformalnog susreta Jovića sa sekretarom Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu Veljkom Kadijevićem, sekretarom Saveznog sekretarijata za unutrašnje poslove Petrom Gračaninom i Slobodanom Miloševićem:

¹² Rule 89(F) statement Borisav Jović, tačka 28.

„Slobo počinje: ‘Boga mi, bit će rata.’ ‘Mi ne smijemo to dozvoliti’, odgovorio sam. ‘Imali smo dovoljno ratova i poraza u dva svjetska rata. Upravo sada mi bismo ponovo izgubili rat.’

‘Neće biti rata onakog kakvim ga vas dvojica zamišljate’, dodao je Veljko Kadijević. ‘Ali će biti onakav (rat) kakav mora biti i mi nećemo dozvoliti da nas biju.’¹³

Neposredno nakon što je Jović preuzeo funkciju predsjedavajućeg Predsjedništva SFRJ, 15. maja 1990, i nakon što je srbijansko rukovodstvo zaključilo da je rat neizbježan, Jović je izdao naredbu po kojoj Teritorijalna odbrana Slovenije i Hrvatske mora isporučiti naoružanje, opremu i sve ostalo iz svojih magacina. Ovo je urađeno kako bi se se onemogućilo da ove republike imaju pristup naoružanju ukoliko dođe do oružanog konflikta.

„Dana 17. maja preduzeli smo mjere da naoružanje iz civilnih magacina Teritorijalne odbrane (TO) u Sloveniji i Hrvatskoj bude prebačeno u vojna skladišta. Nismo mogli dopustiti da naoružanje TO bude zloupotrijebljeno u nekim konfliktima ili aktivnostima otcjepljenja pomoću sile. Praktično rečeno, mi smo ih razoružali. Formalno je to urađeno preko Generalštaba JNA, ali je praktično urađeno nakon naređenja Predsjedništva SFRJ i važno je za sve republike i sve TO. Slovenci i Hrvati reagirali su žestoko, ali drugog izbora nisu imali“, izjavio je Jović u svom svjedočenju, a u vezi s bilješkom u *Dnevniku* koja se odnosila na 17. maj 1990.¹⁴

Ovo je bila strateški važna odluka koja je imala veliki značaj za nadolazeće ratove u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Skladišta naoružanja Teritorijalne odbrane bila su raspoređena tako da su bila u blizini velikih fabrika i javnih institucija i bila su dio ukupnog sistema jugoslavenske općenarodne odbrane. Naoružanje i cjelokupan sistem TO imao je za cilj da, u prvom momentu, omogući naoružanom narodu da se vodi odbrambeni rat i gerilski način ratovanja protiv invazione sile. Administrativno i pravno TO je bila podređena republičkim političkim rukovodstvima.

¹³ *The Last Days of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia*, 13. februar 1990.

¹⁴ Rule 89(F) statement Borisav Jović, tačka 28.

Oduzimanje naoružanja TO značilo je u praksi da su i Slovenija i Hrvatska, a kasnije i Bosna i Hercegovina, teško mogle braniti silom svoje nezavisnosti. U međuvremenu, naoružanje je korišteno na srpskoj strani. Kasnije je i u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini to naoružanje podijeljeno lokalnim srpskim jedinicama i ekstremnim paravojsnim grupama koje su ga koristile u masakrima i nasilnim protjerivanjima hrvatskih i bosanskih civila i protiv armija ovih država.

Krajem juna 1990. Milošević je s Jovićem i drugima analizirao nove granice „nove Jugoslavije“. Prije svega, ta nova Jugoslavija trebala je obuhvatiti Srbiju, Crnu Goru i dijelove Hrvatske i Bosne i Hercegovine gdje žive Srbi. Milošević je izložio jednu ideju po kojoj se Slovenija i Hrvatska „izbacuju“ iz Jugoslavije i istovremeno se povlače nove granice. Jović je ovo razmišljanje prvo razmatrao sa sekretarom Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu, Kadijevićem, a nakon toga ponovo s Miloševićem. Ono što je zabrinjavalo Jovića bilo je da li će na sjednici Predsjedništva SFRJ dobiti većinu za ovu ideju. Pored toga, ni njemu samom nije bilo jasno kuda će se povlačiti te nove granice. Suprotno od njega, Milošević je imao jasnija razmišljanja.

„Milošević je imao dvije ideje. Prva, po kojoj bi ‚amputacija‘ Hrvatske bila izvršena tako što bi općine u Lici, Baniji i Kordunu, koje su već bile formirale svoju društvenu zajednicu, pripale nama“, piše Jović. Granične linije koje je on predložio bile su skoro identične linijama granice za ono što će kasnije biti proglašeno „Republikom srpskom krajinom“ i koja je obuhvatala trećinu hrvatske teritorije. Postoje brojni razlozi da se naglasi da je ovaj Miloševićev prijedlog došao godinu dana prije nego što su se Slovenija i Hrvatska proglasile nezavisnim državama.

„Drugo (on je predložio) da se članovima Predsjedništva SFRJ iz Slovenije i Hrvatske onemogući glasanje o ovom rješenju, jer oni ne predstavljaju onaj dio Jugoslavije koji donosi rješenje. Ako bosanski predstavnik bude ‚za‘, onda ćemo imati dvotrećinsku većinu. Milošević je insistirao da donesemo rješenje najkasnije za jednu sedmicu ako želimo spasiti državu“,¹⁵ naglasio je Jović.

¹⁵ Rule 89 (F) statement Borisav Jović, tačka 31, Jovićev Dnevnik, 28. juni 1990.

Milošević je predložio da se problem sa Slovenijom i Hrvatskom završi vojnim udarom u najvišem organu zemlje iz kojeg bi se izbacila dva od ukupno osam članova Predsjedništva SFRJ. Ovo je bila dobra ilustracija kako je spašavanje Jugoslavije pregovorima i mirnodopskim sredstvima jalov posao i koliko daleko je, godinu prije nego što su Slovenija i Hrvatska proglasile nezavisnost, otišao raspad zemlje.

Nekoliko dana kasnije, 4. jula 1990, sekretar Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu, Kadijević, kazao je Joviću da je vojska uradila plan za njeno stacioniranje na Kosovu, u Sloveniji i Hrvatskoj. Kadijević je, također, rekao da se nije moglo sastati cijelo Predsjedništvo SFRJ kako bi raspravljalo o onome što je on nazvao „odbrana integriteta zemlje“. Dakle, uvođenje vanrednog stanja u ovim dijelovima zemlje. Vojska je bila spremna izvršiti naređenje jednog dijela Predsjedništva, „bez obzira što ono nije predstavljalo većinu“.¹⁶

Pripremljen je govor o tome da je izvršen vojni udar i sve je bilo spremno, iako je samo manjina državnog političkog vođstva blagosloвила tu aktivnost.

Mjesec dana kasnije, u augustu 1990, Jović je podnio izvještaj o obavljenom razgovoru s Miloševićem, a koji se odnosio na to šta činiti kada su u pitanju Srbi iz Bosne. Jović je bio raspoložen da prihvati prijedlog Slovenije i Hrvatske o labavoj federaciji, odnosno konfederaciji, za što je osjetio da postoji raspoloženje i u Bosni i u Makedoniji.

„Milošević je bio mišljenja da se problem sa Srbima u Bosni duž (granične rijeke) Drine može riješiti referendumom. Međutim, on nije volio razmišljanja ni o kakvoj konfederaciji jer u tom slučaju nije vidio rješenje za Krajinu.“¹⁷

Područje Krajine nalazi se u graničnom pojasu dviju republika i unutar uskog koridora u Posavini, u sjeveroistočnoj Bosni, a prema granici istočne Hrvatske i zapadne Srbije. Jović je bio zabrinut zbog Miloševićevog, i kruga ljudi oko njega, načina razmišljanja koje se

¹⁶ Rule 89 (F) statement Borisav Jović, tačka 32.

¹⁷ Isto, tačka 34.

kretalo isključivo u etničkim okvirima. Pored toga, on je studirao karte i razmišljao o teritorijalnim rješenjima. To se ticalo Srba i srpske države, bez obzira što se Milošević kasnije zaklinjao da on nikada nije razmišljao u nacionalističkim okvirima. Manipulacija referendumom na etničkim osnovama, kratko vrijeme nakon toga, bila je važno sredstvo za srpske nacionaliste i u Bosni i u Hrvatskoj.

U ljeto 1990. Jović se žalio Miloševiću jer prijedlog novog srbijanskog Ustava nije sadržavao ni riječi o respektabilnom jugoslavenskom Ustavu. „Milošević me smirivao obećavajući da će odmah uvažiti moje prijedloge. Ja sam o tome govorio u tri navrata. Sve to je završilo tako da moji prijedlozi ipak nisu uvaženi.“¹⁸

Pisac i nacionalista Dobrica Ćosić, koji je, na Miloševićev prijedlog, postavljen za prvog predsjednika nove Jugoslavije, koju su u aprilu 1992. osnovale Srbija i Crna Gora, u jednom razgovoru s Jovićem, u septembru 1990, rekao je da više nema nikakvog razloga za postojanje Jugoslavije. Ćosić je u to vrijeme bio izuzetno utjecajna osoba u Srbiji.

„On je mišljenja da ne postoji nijedan ozbiljan razlog za daljnju egzistenciju Jugoslavije. Ćosić smatra da otvoreno pitanje o srpskoj sudbini i sudbini Srbije u Jugoslaviji ostaje prvorazredno političko pitanje. Rekao je da veoma blisko saraduje sa srpskim partijama u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori. Ćosić je, također, rekao da podržava udruživanje SDS Jovana Raškovića u Hrvatskoj sa Miloševićevom SPS. Pored toga, rekao je i da je bosanski lider Srpske demokratske stranke, Radovan Karadžić, veoma inteligentna i pouzdana osoba.“¹⁹

„Etnička karta“, koja je pokazivala u kojim područjima Hrvatske i Bosne i Hercegovine su Srbi u većini, bila je u toku izrade, izvijestio je Jović na istom mjestu. Na toj karti srpska područja protezala su se od Šibenika na hrvatskom dijelu obale Jadranskog mora, preko Krajine, do Bijeljine, u Bosni i Hercegovini, i rijeke Save.

¹⁸ Isto, tačka 33.

¹⁹ Isto, tačka 37 i 38, Jovićevo Dnevnik, 11. septembar 1990.

„Muslimani su u centru Bosne. Plan je da se Sandžak izolira od Bosne duž rijeke Drine, tako da se Muslimani iz centra Bosne i Sandžaka ne mogu ujediniti. To je ono što je Ćosić vidio kao buduću teritoriju Srbije.“²⁰

Rasprava o tome kuda će se prostirati nova srpska teritorija otišla je daleko i postala je veoma agresivna.

Napadi na jugoslavenske demokratske lidere išli su uporedo s planovima o novoj srpskoj državi. Jović je napisao tri članka o predsjedniku savezne Vlade, Anti Markoviću, koja su, na Miloševićev prijedlog, pod pseudonimom objavljena u *Politici* 5, 6. i 7. septembra 1990. „Mnogi ga vide kao spasitelja, ali ja ga vidim kao neprijatelja srpskog naroda“, tvrdio je Jović. Bila je to individualna, ali ekstremna ilustracija stanja u zemlji. Stanja u kojem Milošević, srbijanski predsjednik, komandira jugoslavenskom predsjedniku da anonimno napadne jugoslavenskog premijera. Nekoliko sedmica poslije, Jović je, zajedno s Miloševićem, razmatrao jedan govor pripremljen za sjednicu Predsjedništva SFRJ, u kojem je Milošević promijenio redoslijed i sam sadržaj teksta. Osam dana kasnije, 16. oktobra 1990, održana je sjednica Predsjedništva na kojoj je razmatran prijedlog Slovenije i Hrvatske o uređenju Jugoslavije na konfederalnim osnovama, odnosno prijedlog ustavnog uređenja koje bi davalo veću samostalnost republikama. No, Milošević nije bio za to. On je želio federaciju ili novu i veću srpsku državu formiranu na etničkim osnovama:

„Srbija i Crna Gora željele su federaciju ili redistribuciju teritorija republikama koje se žele odvojiti na etničkim osnovama“, piše Jović. Prezentiran je i zahtjev za novim granicama, baziran na srpskim tvrdnjama o srpskoj većini. Bio je to jasan zahtjev za rat.²¹

Nastavljeno je Miloševićevo agresivno ponašanje prema predsjedniku Savezne vlade, Markoviću. Dana 26. decembra 1990, Milošević je, preko Jovića, zahtijevao da Predsjedništvo SFRJ zatraži da predsjednik Vlade, Marković, podnese ostavku. Zahtjev je predočen u, kako je to

²⁰ Isto.

²¹ Isto, tačka 39, 40 i 41.

Jović nazvao, „jednom razgovoru s Miloševićem i ostalim članovima srbijanskog rukovodstva“ o ekonomskoj politici i jugoslavenskom budžetu za 1991.

„Pokušao sam ga uvjeriti da mi to ne možemo uraditi jer drugi članovi Predsjedništva neće biti saglasni s tim, tako da nećemo imati većinu da to sprovedemo. Problem je bio taj što je ostatak srpskog rukovodstva uvijek radio ono što Milošević kaže i oni su ga podržavali. Rekao sam im da ne možemo funkcionirati bez vlade i da je to veoma opasno. Nećemo biti u stanju formirati novu vladu, a to onda može ubrzati raspad zemlje. Svi su odgovorili: ‘Pa pusti neka se raspadne! Bolje sada nego kada nas Marković odvede u totalnu propast!’ Ja sam rekao Miloševiću i drugima da je rano za likvidaciju države, jer državu trebamo da bismo zaštitili Srbe izvan Srbije. Kako mislite da finansiramo vojsku ili kako mislite da zaštitimo srpsku naciju izvan Srbije bez savezne vojske?’“²²

Bijes prema jugoslavenskom kolektivnom rukovodstvu bio je tako jak da je Jović morao udovoljavati interesima nacionalista kako bi održao srpsko rukovodstvo dalje od zahtjeva za momentalnim raspadom Jugoslavije.

Kratko vrijeme nakon toga Milošević je formulirao ono što će biti nova srpska polazna osnova da se potkrijepi zahtjev za iscertavanjem novih granica. Nacija definirana kao etnička, nacionalnonarodna grupa je ta koja ima pravo na samoopredjeljenje, a ne republike.

„Prije sastanka Predsjedništva SFRJ, zakazanog za 10. januar, na koji su pozvani i predsjednici republika, a na kojem se trebalo razgovarati o političkoj budućnosti Jugoslavije, Milošević i ja smo usaglasili da on nastupa u ime srpskog naroda, a ja u ime Jugoslavije. Milošević će reći da svaka nacija ima pravo na samoopredjeljenje, a da je polazna pozicija srpskog naroda da sada ima svoju ujedinjenu federalnu državu i da o svojoj budućnosti želi odlučivati kao narod... Ovo u praksi znači da mi nismo za to da republike imaju pravo na otcjepljenje, jer to pravo ne pripada republikama nego narodima“, izjavio je Jović, pozivajući se na bilješke iz svog *Dnevnika*, od 5. januara 1991.²³

²² Isto, tačka 43, Jovićevog Dnevnika, 26. 12. 1990.

²³ Isto, tačka 44.

Ovo je bila polazna politička tačka Miloševića i njegovog režima, čime su, od tog dana, ukinuta sva razumna rješenja. Kako će „narodi“ imati pravo na nezavisnost kada ljudi žive zajedno ili zid do zida? Postoje, naravno, područja gdje je jedna ili druga nacionalna grupa u većini, ali postoje i područja gdje su grupe razučene i raširene. Ali i ovdje će srpske porodice imati „pravo na samoopredjeljenje“ od svojih muslimanskih ili hrvatskih komšija s druge strane zida iste kuće, kao naprimjer u Sarajevu, Vukovaru ili Mostaru. Ovo je bila politička osnova za nasilna teritorijalna osvajanja, etnička čišćenja, ubistva, nasilje i protjerivanje.

Nakon sjednice Predsjedništva SFRJ, Milošević i crnogorski predsjednik Momir Bulatović, 22. januara 1991, izašli su sa zajedničkom izjavom za medije. Tom prilikom izjavili su da postojeće, interne granice jugoslavenskih republika „nikada nisu bile granice koje su razdvajale jugoslavenske narode“, podvlačeći zvanično razliku između naroda i republike, što će kasnije postati ideološka osnova za opsade, nasilje i rat. Pored toga, oni su definitivno markirali svoje protivljenje i nagovještaj razlaza s Jugoslavijom, onakvom kakvom su je osnovali Titovi komunisti i partizani za vrijeme Drugog svjetskog rata.²⁴

Na sjednici srbijanske vlade, 5. februara, formiran je niz novih predstavništava. Među njima je bilo i Predstavništvo za odnose sa Srbima izvan Srbije. To je ono predstavništvo koje je pomoglo bosanskim Srbima i njihovoj nacionalističkoj partiji SDS (Srpska demokratska stranka) da kasnije formiraju Republiku Srpsku.

Dana 23. februara 1991. Milošević je otputovao u Sarajevo. Ne da bi posjetio ono što je tada bila njegova ideološka sestrinska Socijaldemokratska partija SDP, odnosno bivši komunisti, nego da bi posjetio Glavni štab SDS-a, gdje su mu dobrodošlicu zaželjeli Radovan Karadžić, Momčilo Krajišnik i Biljana Plavšić. Tog 23. februara, u prisustvu Miloševića, Karadžić je prisutnim novinarima izjavio sljedeće:

„Ne vidimo nikakav razlog da diskutiramo o tome mogu li svi Srbi živjeti u jednoj državi. Za Srbe je prirodno, kao što je prirodno da pada

²⁴ Izvor: www.icty.org, Nice, 12. 02. 2002, str. 37.

kiša, da svi žive u istoj državi.“²⁵

U Hrvatskoj smo imali srpski odgovor tako što su pokušali odvojiti otprilike 30 procenata republike, u puno puta spominjanom području Krajine, koju su srpski nacionalisti proglasili srpskom. Ali, u svojoj osnovi, to je bio nepromišljen odgovor jer je više od polovine Srba u Hrvatskoj živjelo u velikim gradovima, prije svega, u Zagrebu. Srpski ekstremisti nisu imali zahtjev za dijelovima Zagreba. (Lider bosanskih Srba, Radovan Karadžić, imao je za cilj podjelu Sarajeva na dva dijela podizanjem visokog zida, gdje bi sa jedne strane zida živjeli Muslimani i Hrvati, a s druge strane Srbi). Pored toga, područja u Krajini u Hrvatskoj samo su djelomično imala srpsku većinu.

Dok je Milošević formulirao ideološku osnovu koja će mu poslužiti za iscertavanje novih granica u Jugoslaviji, situacija u Hrvatskoj je postajala sve napetija. Hrvati su se u međuvremenu naoružali da bi se obračunali sa srpskim separatistima. Ovo je otkriveno u jednom napornom „drugarskom“ razgovoru Jovića s hrvatskim članom Predsjedništva, Stjepanom Mesićem, u kojem je Mesić rekao da je Hrvatima potrebno oružje radi hapšenja lokalnih srpskih separatista i njihovog privođenja Sudu. Milošević je pobjesnio:

„Telefonom sam informirao Miloševića o postignutom dogovoru, nakon čega je on eksplodirao. Rekao je ako to uradimo, to znači da varamo naš narod. To bi bila prevara, izdaja, sve moguće. On je radije bio za varijantu da uzmemo oružje od njih silom, nego da ga isporučimo njima dobrovoljno. Ja sam ga pitao direktno: ‘Želite li krvoproliće zbog jedne stvari koju možemo riješiti mirnim putem?’ On je smatrao da ne postoji rješenje. Krivci se moraju kazniti. Za njega je svako priznanje bilo greška.“²⁶

Dogovor je propao jer Hrvati nisu isporučili naoružanje. „Milošević je bio mišljenja da je to odlično. Smatrao je da se treba podržati otcjepljenje Hrvatske, ali da se Krajina mora zadržati silom. Kadijević je bio protiv ovakvog rešenja“, napisao je Jović. Tri dana kasnije

²⁵ Isto, str. 37-38.

²⁶ Rule 89 (F) statement Borisav Jović, tačka 48.

postignuta je saglasnost da se održi sastanak između Miloševića i Tuđmana, uz moguće prisustvo Jovića i Mesića. Ali, ubrzo nakon toga, zabilježio je Jović, „Milošević nije vjerovao da sastanak može polučiti bilo kakve rezultate“.

„On više vjeruje u postupke onih koji njih prisiljavaju da se odvoje od nas. Razočaran je rezultatima sastanka u Predsjedništvu. To ne odgovara njegovom planu ‘o kojem mi ne možemo diskutirati na telefon’“, zabilježio je Jović citirajući Miloševića: „‘To je zbog toga’, kaže on, ‘da se što brže vojno „pokriju“ srpske teritorije u Hrvatskoj, nakon čega nećemo imati razloga da se bojimo rezultata jugoslavenske krize. Izvan toga, ništa. Svaki drugi razvoj događaja nama ne odgovara.“²⁷

Iz Jovićeve izjave proizlazi da je Milošević, u januaru 1991, imao plan o kojem nije mogao razgovarati telefonom. Ovaj plan sadržavao je vojnu akciju kojom bi se zaštitile srpske teritorije u Hrvatskoj. „Kada vojska uradi svoje, onda Srbi“, po Miloševiću, „nemaju razloga za strah.“

Dana 20. februara 1991. Jović je imao svoj prvi razgovor s Radovanom Karadžićem o situaciji u Bosni i Hercegovini. Bilo je to pet mjeseci nakon što je pisac Dobrica Ćosić kovao Karadžića u zvijezde. Razgovor između Karadžića i Jovića ticao se planova koje su Milošević i Jović željeli sprovesti u Hrvatskoj i u Bosni. Jovićeve bilješke u *Dnevniku* markirale su novu koaliciju koja je bila na putu da dobije formu zasnovanu na prividnim partijsko-političkim granicama. Narodna borba - čiji je cilj bio formiranje nove države, namijenjene, prije svega, za Srbe - bila je daleko ispred svih drugih ciljeva. Lider bosanskih Srba, Karadžić, dobio je važnu ulogu u toj koaliciji s Miloševićem i Jovićem, koji su se u tom periodu predstavljali kao socijalisti. Za to vrijeme, bivši komunisti u Bosni bili su izvan svake kombinacije da kao partneri učestvuju u budućim koalicijama.

„U tom periodu Karadžić je izjavio da je ‘jedina jasna stvar da, ako se Jugoslavija raspadne, Bosna i Hercegovina neće preživjeti. Ona ne može preživjeti na svoju ruku, kao država, niti može biti priključena

²⁷ Isto, tačka 49, 50, 51 i 52.

Hrvatskoj. Jedina nada za tu republiku, u slučaju raspada zemlje, jeste priključenje Srbiji i Crnoj Gori i formiranje nove Jugoslavije. Srbi u Bosni i Hercegovini moraju obratiti pažnju na ovu mogućnost, pod uslovom da privuku Muslimane'. U istom razgovoru Karadžić mi je objasnio 'da je srpski narod u Bosni nenaoružan i da se ljudi boje masakra i građanskog rata'. 'Upravo sada oni to žele', rekao sam, 'ali niko ne zna šta će se dogoditi s vojskom ako se razvoj situacije bude kretao onim tokom kao do sada. Ja se također bojim etničkih podjela u vojsci.' Karadžić je molio 'da se Srbi prvi pozovu i naoružaju ako dođe do mobilizacije, a stvari krenu po zlu. Jer Srbi su više lojalni od drugih.'²⁸

Čovjek mora zapamtiti da se sve ovo događalo više od jedne godine prije početka ratnih dešavanja u Bosni i samo nekoliko dana prije nego što je Milošević отпутоваo Karadžiću i njegovim prijateljima u Sarajevu da blagosilja mir.

Dio *Dnevnika* Borisava Jovića, koji se odnosi na Karadžića, pokazuje nešto veoma interesantno. Naime, Jović je u februaru 1991. prvi put sreo Karadžića, a Milošević već u septembru 1990. Dakle, pet mjeseci ranije. O ovom sastanku govori jedan od prisluškivanih razgovora između Karadžića i Miloševića, a o čemu je poslanicima u Narodnoj skupštini bosanskih Srba Karadžić govorio u jesen 1995. Borisav Jović je bio informiran o puno stvari, ali ne i o svim kontaktima i vezama koje je već bio uspostavio s Miloševićem uprkos republičkim granicama.

„Prešli smo Rubicon“

Sredinom marta 1991. srpsko rukovodstvo i JNA imali su bezuspješan pokušaj da preko Predsjedništva SFRJ uvedu vanredno stanje u zemlji. Sjednica Predsjedništva SFRJ bila je izuzetno dramatična. Međutim, Milošević i JNA dobili su podršku samo od predstavnika Srbije i

²⁸ Isto, tačka 56 i 57, Jovićevo Dnevnik, 20. februar 1991.

Crne Gore, kao i predstavnika Kosova i Vojvodine, pokrajina koje je Milošević već bio stavio pod svoju kontrolu. Hrvatska i Slovenija su bile protiv, a na njihovoj strani bile su Makedonija i Bosna i Hercegovina. Miloševića je posebno razljutilo „NE“ uvođenju vanrednog stanja koje je došlo od predstavnika iz Bosne i Hercegovine. Član Predsjedništva SFRJ iz Bosne i Hercegovine bio je Bogić Bogićević, bosanski Srbin, koji je pripadao komunistima koji su već u to vrijeme bili na putu socijaldemokratije. Nakon velikog pritiska Bogićević je odbio prihvatiti Miloševićeve argumente i argumente vojnog vrha rekavši na kraju „NE“ uvođenju vanrednog stanja u zemlji.

Rezultati glasanja u Predsjedništvu izazvali su bijes i ljutnju. Savezni sekretar za narodnu odbranu SFRJ, Veljko Kadijević, u tajnosti je putovao u Moskvu kako bi s Rusima razmotrio njihovu reakciju u slučaju vojnog udara u Jugoslaviji. Borisav Jović se povukao s mjesta predsjednika Predsjedništva SFRJ, a nakon toga napustio je i članstvo u Predsjedništvu SFRJ, a Milošević je 16. marta održao govor u kojem je obznanio „kraj Jugoslavije“.

„Ja sam naredio mobilizaciju jedinica za posebne namjene, kao i formiranje jedinica srpske milicije. Jugoslavija je ušla u svoju zadnju, bolnu fazu. Republika Srbija više ne priznaje nikakve odluke Predsjedništva SFRJ i u ovim okolnostima svaku odluku Predsjedništva smatrat će ilegalnom.“²⁹

Dvije sedmice poslije, Milošević je javno prijetio ratom: „Ako moramo, mi ćemo se tući. Ja se nadam da oni nisu toliko ljudi da se tuku protiv nas. Mi Srbi ne znamo raditi i voditi preduzeća, ali znamo da se bijemo. Vojska ima ustavnu i zakonsku obavezu da brani ustavni poredak Jugoslavije. Bez obzira što je Predsjedništvo prestalo s radom, vojska će izvršavati svoje ustavne nadležnosti. Ovo nije udar jer vojska ima namjeru da, u skladu s Ustavom, razoruža HDZ, već sutra“, izjavio je Milošević na radiju 31. marta 1991.³⁰

²⁹ Citirano prema Laura Silberg&Alan Little, *The Death of Yugoslavia*, Penguin/BBC, London, 1995, str. 139.

³⁰ Isto, str. 141.

HDZ je bila hrvatska nacionalistička stranka koja je preuzela vlast nakon izborne pobjede 1990, a čiji lider je bio Franjo Tuđman. Radovan Karadžić iskoristio je nemire u Beogradu, u martu 1991, da napravi koaliciju s Miloševićem. Milošević je bio u velikoj opasnosti pred razbjensjelim demonstrantima. Karadžić mu je obećao pomoć, ako treba i u sili i u nasilju: „Ako su demonstracije sredstvo, onda morate znati da mi imamo veliki pritisak Srba u Bosni i Hercegovini, gdje je jedan milion njih spreman da krene u Beograd i tamo demonstrira.“³¹

U toku marta 1991. vojno rukovodstvo osnovalo je organ nazvan Štab Vrhovne komande. Bio je to organ koji je, u skladu s tadašnjim jugoslavenskim zakonima, preuzeo komandu nad vojnim snagama koje se formiraju samo u slučaju neposredne ratne opasnosti ili u samom ratu. Tužilac Geoffrey Nice pokazao je jednu fotografiju Vrhovnog štaba na kojoj su, između ostalih, i Veljko Kadijević, tadašnji sekretar Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu, i Blagoje Adžić, načelnik Generalštaba. Fotografija je imala naslov „Sastanak u Vrhovnom štabu“ i bila je datirana sa 12. mart 1991. Dakle, tri i po mjeseca prije nego što su Slovenija i Hrvatska proglasile nezavisnost, formiran je ratni organ.

Kasnije je sekretar Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu, Kadijević, rekao Stjepanu Mesiću da ga je Milošević zamolio da formira Štab Vrhovne komande. Kadijević je pristao da saraduje s Miloševićem kao takvim, iako je znao da su u ostatku srpskog rukovodstva bili još veći četnici nego on. Četnik je, inače, naziv za nacionaliste rojaliste iz vremena Drugog svjetskog rata.³²

Početkom aprila 1991. Jović u *Dnevniku* bilježi da više nema povratka, osim korištenja sile u cilju zaštite srpskih interesa i srpskih teritorija. U vezi s tim Milošević i Jović su imali jedan sastanak sa sekretarom Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu, Kadijevićem, i načelnikom Generalštaba JNA, Blagojem Adžićem.

„Mi smo pitali: ‘Hoće li vojska dopustiti da hrvatska policija okupira Knin i druge srpske gradove koji su sada pod srpskom kontrolom?’

³¹ Izvor: www.icty.org, Nice, 12. 02. 2002, str. 38.

³² Isto, str. 41.

Odgovor je bio: ‘Ne!’ Odlučeno je da će oni, ako ih Hrvati napadnu, ići u vojnu akciju o kojoj će me informirati, a ja ću pozvati Predsjedništvo i informirati članove Predsjedništva o bitnim činjenicama u vezi s tim“, rekao je Jović.

Njih četverica bili su saglasni da se sastanu prvo oni, a tek nakon toga da se sazove sjednica Predsjedništva SFRJ, koje po Ustavu i zakonu proglašava ratno stanje i stanje neposredne ratne opasnosti. Milošević, Jović i dvojica armijskih komandanata potcrtali su da bi sve drugo bilo izdaja.

„Milošević i ja smo im skrenuli pažnju na činjenicu da bi svako drugo djelovanje bila izdaja, a izdaja bi u ovom slučaju značila pad srpskog rukovodstva i kraj JNA. Oni su bili saglasni i obećali su držati riječ. Istina je da su njih dvojica bili na kraju životnog puta, ali bez obzira, mi smo ‘prešli Rubikon’. Tada smo odlučili da više ni od koga nećemo tražiti da donosi odluke. Sada smo mi bili ti koji će provesti obavezne aktivnosti za zaštitu srpskog naroda. Mi smo bili ti koji će informirati Predsjedništvo SFRJ o svakom događaju, a oni koji se ne budu slagali s tim mogu ići kući. Smatrao sam da bi bilo glupo nastaviti raditi u rukovodstvu zemlje u kojoj je počeo rat.“³³

Preciznije rečeno, nakon ovoga, sve je bilo spremno. Milošević i Jović, zajedno s ministrom odbrane i načelnikom Generalštaba, nisu više nastupali rukovođeni mišlju da sačuvaju Jugoslaviju. Sada je zaštita srpskih interesa stajala u vrhu dnevnog reda, a vojni dvojac s vrha bio je saglasan u tome. Oni su odlučili da rade tako što će prvo uraditi nešto, a nakon toga će informirati nadležne organe o tome.

Sve to nije sprečavalo srpske lidere i vojno rukovodstvo da dugo nakon toga nastave zvanično nastupati kao da se bore za očuvanje Jugoslavije. U jednom povjerljivom telefonskom razgovoru Milošević je podsjetio Karadžića koliko je važno prilikom mobilizacije srpskog stanovništva na mirovni skup za Jugoslaviju, koji je održan u Sarajevu, praviti se kao da se podržava Jugoslavija. Mnogi su nastavili živjeti u

³³ Rule 89 (F) statement Borisav Jović, tačka 75 i 76, Jovićevog Dnevnika, 5. april 1991.

uvjerenju da je priznavanje nezavisnosti Slovenije i Hrvatske od strane EU bio smrtni udarac jugoslavenskoj multinacionalnoj državi.

Iz dana u dan kriza se povećavala, naročito kako se približavao najavljeni datum proglašenja nezavisnosti Slovenije i Hrvatske, 25. juni 1991. Kriza je ušla u akutno stanje kada je Predsjedništvo SFRJ izbačeno iz igre, 15. maja 1991. Tada su tri člana srbijanske koalicije odbila da glasaju za rutinsku zamjenu u Predsjedništvu, po kojoj je na redu za mjesto predsjednika Predsjedništva bio Hrvat Stjepan Mesić. U skladu s uobičajenom procedurom rotacije u Predsjedništvu SFRJ on je bio na redu. Međutim, koalicija je odbila njegovo postavljenje, uz obrazloženje da se Mesić izjasnio za raspad Jugoslavije. Nakon toga Predsjedništvo, kao najveći organ u zemlji, bilo je paralizirano.

U Splitu je za 12. juni bio planiran sastanak Miloševića, hrvatskog predsjednika Franje Tuđmana i bosanskog lidera Alije Izetbegovića, kako bi se, još jedanput, pokušao pronaći izlaz iz aktuelne krize. Jović u *Dnevniku* piše da je Milošević imao svoje saradnike s kojima je pripremio spomenuti sastanak.

„Milošević je pozvao Čosića, Karadžića i mene u svoju kuću da utvrdimo taktiku koju će on koristiti na planiranom sastanku. Mi moramo potcrtati naše principijelno držanje: želimo sačuvati Jugoslaviju i Bosnu i Hercegovinu unutar jugoslavenskog okvira. Mi ne tražimo nikakvu podjelu, niti veliku Srbiju, ali nećemo dopustiti da srpski narod bude silom otjeran iz Jugoslavije. Radeći na tome da se uništi i raspadne Jugoslavija, Hrvatska i Bosna su radile na stvaranju velike Srbije“, piše Jović.

Miloševićev sastanak s Tuđmanom i Izetbegovićem nije doveo ni do čega novog, osim što su Milošević i Jović, osam dana poslije, zahtijevali precizan odgovor od ministra odbrane Kadijevića i komandanta Generalštaba Adžića: „Koliko vam treba vremena da izvršite prekompoziciju vojnih jedinica duž nove (srpske) granice u Jugoslaviji kako bi se spriječili veliki gubici unutar srpskog naroda i odbranila njegova teritorija? Ako ne dobijemo jasne garancije o odbrani,

mi ćemo se samoorganizirati i pozvati vojsku“, rekao je Miloševićev bliski saradnik.³⁴

Slovenija i Hrvatska proglasile su nezavisnost svojih država 25. juna 1991. EU je brzo odgovorila da neće priznati nove države, a isto su učinile i SAD i međunarodna zajednica u cjelini. Svi su u tom trenutku odbili priznanje. Kada su počele prve borbe u Sloveniji, 27. juna, premijer Velike Britanije John Major je izjavio: „Najvažniji zadatak je očuvati cjelovitost Jugoslavije.“³⁵

Narednih šest mjeseci evropski politički vrh činio je sve da održi Jugoslaviju. Međutim, u međuvremenu su kratkoročna primirja prekidana stalnim novim borbama i masakrima u Hrvatskoj. Diplomacija je dominirala sve do odlučujućeg sastanka EU u decembru 1991. Onda je Njemačka, uz podršku Danske i Holandije, zaustavila gotovo sve diplomatske aktivnosti, govoreći da ih je bilo dovoljno, što je posebno došlo do izražaja nakon optužbi da se s priznanjem Slovenije i Hrvatske uništila Jugoslavija.

I dok su Srbija i Crna Gora i dalje učestvovali u diplomatskoj igri o prividnom očuvanju Jugoslavije, ova igra je za Miloševića već odavno bila završena, što je potvrdio i Jović u svom *Dnevniku*, a i u izjavi u ulozi svjedoka na Sudu.

„Dana 27. juna, na jednom sastanku u Kadijevićevoj kući, na kojem smo prisustvovali samo nas trojica, Milošević je insistirao da vojska mora braniti buduće granice Jugoslavije. ‘Zašto da oni brane slovenačke granice? One su privremene. Mi moramo braniti ono što je stalno.’“³⁶

Milošević je ponovo jasno pokazao da je nova srboslavija to za šta je on zainteresiran. U jednom prislušivanom telefonskom razgovoru između Miloševića i Radovana Karadžića, od 17. juna 1991, dakle, osam dana prije nego što će Slovenija i Hrvatska proglasiti nezavisnost, očigledno se vidi da je Milošević to ne samo očekivao nego i planirao. Neke indicije o tome kako je to planirano, međutim, ne daju ni Milošević ni Karadžić.

³⁴ Isto, tačke 78 i 79.

³⁵ Silber & Little, *The Death of Yugoslavia*, str. 175.

³⁶ Rule 89 (F) Statement, Borisav Jović, tačka 81.

Tako Milošević, u uvodu telefonskog razgovora, objašnjava da će on na kraju dana imati sastanak s tadašnjim predsjednikom Savezne vlade Jugoslavije Antom Markovićem. Marković, kao prozapadno orijentirani pristalica reformi, bio je u to vrijeme jako zainteresiran da spriječi odvajanje Slovenije i Hrvatske od Jugoslavije.

„On je jučer insistirao da se sretnemo, uprkos svemu, i danas sam imao veoma dug razgovor s njim“, rekao je Milošević.

„Moguće je da on pokušava ispraviti katastrofalne greške koje je napravio Tuđman i da je on dobio neke signale, možda i od hrvatske opozicije, da učini nešto. Međutim, on želi držati Hrvatsku i Sloveniju zajedno, koristeći neke instrumente vlasti“, odgovorio je Karadžić.

„Izgleda da se oni spremaju da izađu. I oni izvršavaju ove stvari upravo onako kako smo mi planirali“, nastavio je Milošević.

„Da, to je tačno“, konstatirao je Karadžić.

„Tačno kako smo mi planirali“, ponovio je Milošević.³⁷

Vojni vrh nastavio je zastupati opciju o očuvanju Jugoslavije, tako da je Milošević morao obaviti novu rundu razgovora s predstavnicima vojnog vrha kako bi ih pridobio, govoreći da je sada u igri jedna ili druga forma Jugoslavije u kojoj će dominirati Srbi i koja jedino kao takva može preživjeti.

„Milošević i ja smo rezolutno zahtijevali od Kadijevića da prvo Slovenci moraju dobiti odgovor uz korištenje svih sredstava, uključujući i upotrebu vojnih aviona, jer oni nemaju pravo provocirati vojsku. Nakon toga vojska se mora povući iz Slovenije... Drugo, vojska se mora koncentrirati duž linije od Karlovca do Plitvica na zapadu i od Baranje, Osijeka i Vinkovaca do Save na istoku i duž rijeke Neretve na jugu. Na ovaj način vojska će pokriti cijeli teritorij gdje žive Srbi dok se situacija potpuno ne riješi“, piše Jović, 5. jula 1991.

„Ja sam rekao Kadijeviću da on mora biti realan... Jugoslavija, u svojim ranijim granicama, više ne postoji“, dodao je Jović.³⁸

³⁷ Citirano po www.domovina.net/tribunal/page_006php, 17. 06. 1991.

³⁸ Rule 89 (F) statement Borisav Jović, tačka 83.

Otprilike tri sedmice kasnije, ministar odbrane Kadijević izjavio je da je on izgubio svaku nadu o nekoj integriranoj Jugoslaviji. „Mi smo mu, naravno, to objašnjavali zadnjih nekoliko mjeseci, ali on je nešto oklijevao“, piše Jović. „Milošević ga je upozoravao da on razmišlja sporo i da to mora raditi brže.“³⁹

Dana 8. augusta Milošević, Jović, Branko Kostić, predstavnik Crne Gore u Predsjedništvu, Kadijević i Adžić došli su „da utvrde dalje političke pravce u vezi s donošenjem odluke o primirju u Hrvatskoj. Milošević je insistirao da se vojska stavi u najviši stepen pripravnosti jer do sukoba samo što nije došlo. On je pitao kada i kako će vojska krenuti u konačan obračun jer Hrvati svakim danom dobijaju sve više i više oružja... Kada sam došao nazad, objašnjavao je Milošević, vojska nije smanjivala stepen pripravnosti bez obzira na primirje. Mi nemamo stvarno nikakvu drugu alternativu nego ustrajati na tome da se Hrvati i Slovenci izbace iz vojske, povući snage na one teritorije koje možemo definitivno braniti i intenzivirati čišćenje teritorija od jedinica HDZ. Sve drugo je prazna priča i gubljenje vremena.“⁴⁰

Ista grupa formirana kao grupa za rukovođenje ratom, plus Momir Bulatović, predsjednik Crne Gore, sastala se otprilike 14. augusta. Grupu je Jović nazvao šestorkom.⁴¹

Sekretar Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu, Kadijević, bio je očigledno lično deprimiran ratom i ukupnim razvojem situacije. U međuvremenu se moralo odustati od niza pripremljenih vojnih ciljeva u Hrvatskoj, između ostalog, od okupacije velikog dijela hrvatske jadranske obale, na potezu između Zadra i Šibenika, i stavljanja pod kontrolu dijela u unutrašnjosti od Mostara u Bosni i Hercegovini do Ploča na jadranskoj obali. Mobilizacija u vojsci odvijala se loše. Na jednom sastanku, održanom 25. septembra, Kadijević je rekao da će vojni uspjeh biti nemoguć s pola nelegalne Jugoslavije ili Srbija i Crna Gora moraju proglasiti vojsku svojom, mišljenja je bio Kadijević,

³⁹ Isto, tačka 85.

⁴⁰ Isto, tačka 86.

⁴¹ Isto, tačka 87.

argumentirajući to činjenicom da su svi generali u Generalštabu, izuzev jednog, Srbi.

Jović je priznao da je Jugoslavija, kao karta na koju se igralo, bila čista propaganda, ali se ipak s tim nastavilo i dalje i to dosta efikasno:

„Mi nismo mogli prihvatiti da se ono ‘jugoslavenska’ briše iz imena. To bi značilo da Srbija i Crna Gora izgube sve političke i vojne prednosti u konfliktu. Kako mislite da neka srpsko-crnogorska vojska vodi rat u Hrvatskoj i da ga dobije?!“, napisao je Jović u svojoj izjavi za Sud.⁴²

Samo četiri dana poslije, Kadijević je izašao s novim prijedlogom po kojem je rukovodstvo Srbije i Crne Gore preuzelo političku odgovornost za rukovođenje vojskom. „Ali, smatralo se da je to bilo loše rješenje, gledano s međunarodnog stanovišta. Milošević je s tim u vezi ponovio da su kadrovske promjene problem broj jedan.“⁴³

Dana 28. septembra Jović je dobio poruku od Kadijevića „da su sva srpska područja u Hrvatskoj oslobođena. Ostalo je još nekoliko manjih nacionalno mješovitih područja koja će biti oslobođena i to vrlo brzo“.

Nakon sveobuhvatne analize situacije na frontu u Hrvatskoj, načelnik Generalštaba Blagoje Adžić za šestorku je rezimirao sljedeće:

„1. Linije odbrane moraju se konsolidovati; 2. jedinice se moraju pojačati dobrovoljcima; 3. jedinice srpskih dobrovoljaca moraju se objediniti i zadaci podijeliti kako bi se branile linije odbrane; 4. Slavonija mora dobiti jedinice pješadije koje će držati pod kontrolom oslobođene teritorije.“⁴⁴

Upadljivo je da Jović piše o „oslobođenim teritorijama“. Na Sudu je rekao da je ovo možda bila nesretna formulacija, „možda ne najbolji izraz“, ali on je u uvodu potvrdio da je njegov *Dnevnik* štampan i objavljen onako kako je u svoje vrijeme bio napisan, bez kasnijih redigiranja.

⁴² Isto, tačka 91.

⁴³ Isto, tačka 94.

⁴⁴ Isto, tačka 95.

Jedan od onih koji je, u godinama što su dolazile, bio čovjek od Miloševićevog povjerenja, pojavio se prvi put u Jovićevom *Dnevniku* 28. septembra 1991. Sekretar Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu, Kadijević, objasnio je da je i ranije bilo pobuna u redovima vojske, a protiv naoružanih jedinica onakvim kako su bile organizirane, te da je srpska opozicija bila ta koja je organizirala nezadovoljstvo. Srpska opozicija je htjela vlastite vojne jedinice protiv čega je bio Milošević. „Mihalj Kertes je bio u stalnom kontaktu s ljudima u JNA u kojoj su se intenzivirale spomenute tendencije“, kaže Jović.⁴⁵

Mihalj Kertes je u to vrijeme bio poslanik u Narodnoj skupštini Srbije. Kasnije ga je Milošević imenovao za direktora Jugoslavenske (Srbija i Crna Gora) uprave carina. Na toj poziciji dobio je veoma povjerljivu i značajnu ulogu na osnovu koje je prihode od carina mogao usmjeravati za finansiranje Miloševićevog režima i njegovih političkih i vojnih potreba, posebno u situaciji kada su sankcije vlastima u Beogradu otežale normalnu trgovinu.

Krajem 1991. situacija u Hrvatskoj išla je nekom privremenom rješenju u formi primirja i sporazuma nazvanog (Vanceov plan), nazvan po ranijem ministru vanjskih poslova SAD-a, Cyrusu Vanceu. Za srbijansko rukovodstvo u Beogradu sporazum je sadržavao odredbe po kojima područja u Hrvatskoj, koja su Srbi držali pod svojom kontrolom, idu pod zaštitu UN-a, a da se JNA, koja je u Hrvatskoj postigla maksimum i koja je u tom periodu bila uglavnom sastavljena od Srba i Crnogoraca, prebacuje u Bosnu i Hercegovinu. U Bosni je JNA čekala borba za „srpske teritorije“ i zbog toga je Milošević veoma pažljivo pratio premještanje vojske iz Hrvatske u Bosnu i Hercegovinu uz posredovanje međunarodne zajednice.

Tužilac Geoffrey Nice pitao je Jovića zašto je rukovodstvo iz Beograda tako brzo prihvatilo Vanceov plan:

„Kao što to član 116 čini jasnim: Mene zanima Vaša procjena, jeste li Vi tako brzo prihvatili razmještanje snaga UN-a jer je to značilo garant vaše vojne pobjede? Je li to tačno? Šta je Vaše mišljenje?“

⁴⁵ Isto, tačka 92.

„U redu, to je bilo tako. Vi možete tumačiti stvari tako kako ih tumačite. To što se dogodilo bio je rat, građanski rat, i srpske teritorije bile su zaštićene od napada paravojnih, hrvatskih jedinica. Bilo je besmisleno neprekidno voditi rat i braniti se od paravojnih hrvatskih jedinica cijelo vreme.“⁴⁶

Jedan događaj u vezi s odlukom o prihvatanju Vanceovog plana pokazuje kako su Milošević i krug oko njega u Beogradu očekivali poslušnost od Srba izvan Srbije, u ovom slučaju, iz takozvane Republike srpske krajine. Milošević kao i politički i vojni lideri oko njega bili su saglasni da je Vanceov plan prednost za njih. Jedino se Milan Babić, lokalni politički lider u Krajini, suprotstavljao tome. Ovo je bio neprijatan događaj koji je stvorio veliku frustraciju i iritaciju kod Miloševića.

Da bi slomio Babićev otpor, Milošević je, 2. februara 1992, sazvao prošireni sastanak Predsjedništva, koje se u to vrijeme sastojalo od predstavnika Srbije i Crne Gore i dva predstavnika iz dviju srbijanskih pokrajina, Vojvodine i Kosova. Srpsko rukovodstvo iz Krajine i srpsko rukovodstvo iz Bosne i Hercegovine, vojni komandanti s fronta, Generalštab i predstavnici Srbije i Crne Gore bili su, također, među pozvanim. „Cijeli Sinod srpskih zemalja“, kako je Jović nazvao taj sastanak. Napetost je bila velika, ali je na kraju Babić popustio jer je većina, koja je ranije bila za njega, sada stala na Miloševićevu stranu. „Ja sam lično zaključio da se Babić nastavio suprotstavljati da bi bio zamijenjen“, tvrdio je Jović.

„Sav posao vezan za izradu Vanceovog plana urađen je pod Miloševićevim vođstvom, a u ime srpske strane. Nakon velikih problema s Milanom Babićem Milošević je potpuno izgubio prisebnost tako da je izašao sa zvaničnim saopćenjem da prekida svaku saradnju sa sadašnjim vođstvom iz Krajine, te da će saradnju obnoviti kada Srbi iz Krajine izaberu nove lidere!“⁴⁷

⁴⁶ Svjedočenje Borisava Jovića, str. 29161-29162.

⁴⁷ Rule 89 (F) statement Borisav Jović, tačka 113, 114 i 115.

Dvije sedmice kasnije u Narodnoj skupštini Republike srpske krajine smijenjen je Milan Babić, a na njegovo mjesto došao je Goran Hadžić.

Evropska unija je polovinom septembra 1991. odlučila priznati nezavisnost jugoslavenskih republika, naravno onih koje to žele. Bosni je postavljen uvjet da provede referendum čiji bi rezultati pokazali da je nezavisnost u skladu s voljom većine njenih građana.

Milošević je još ranije govorio o tome koje će sve probleme ovo izazvati za srpsko rukovodstvo i vojsku, a Jović je objašnjavao kako je on, još ranije, obratio pažnju na ovaj problem. U Jovićevom *Dnevniku*, od 5. decembra 1991, sedam dana prije sastanka na vrhu Evropske unije, stoji:

„U jednom razgovoru, koji sam imao s Miloševićem početkom decembra 1991, složili smo se da će situacija u Bosni i Hercegovini biti mnogo teža nego u Hrvatskoj. Borbe zasnovane na etničkim suprotnostima već su bile počele. Muslimani i Hrvati već su bili napustili vojsku i formirali paravojne jedinice. Praktično, svi oni koji su sada ostali u JNA bili su Srbi i Crnogorci, ali iz svih srpskih zemalja. Kada Bosna i Hercegovina bude međunarodno priznata, JNA će biti označena stranom silom od koje će se zahtijevati da se povuče. To je nešto što je nemoguće izbjeći. U toj situaciji srpski narod u Bosni i Hercegovini, koji nije formirao svoje paravojne jedinice, bit će u opasnosti i bez mogućnosti da se brani. Milošević je smatrao da moramo povući sve građane porijeklom iz Srbije i Crne Gore, a samo one porijeklom iz Bosne i Hercegovine ostaviti u JNA kako bi se izbjegao generalni vojni haos prilikom međunarodnog priznanja, kao i zbog premještanja vojske iz jednog dijela zemlje u drugi. Milošević i ja smo odmah nazvali Kadrijevića i zamolili ga da učestvuje u raspravi. Milošević mi je rekao, jednostavno rečeno, da se vojska mora prekomponirati. Svi koji su iz Bosne i Hercegovine moraju u Bosnu i Hercegovinu i obratno. Jedan takav potez bio je i strateški i politički neophodan. Kadrijević je rekao da ovo nije u skladu s politikom i praksom JNA i da će to rukovodstvo JNA teško prihvatiti. Ali, on će vidjeti šta može učiniti.“⁴⁸

⁴⁸ Isto, tačka 104 i 105.

Sve ovo što je rekao Jović nije tačno. Između ostalog, distribucija oružja srpskim milicijama uveliko je počela već u jesen 1991. Osim toga, glavni taktički potez je bio da se JNA preinači u Vojsku bosanskih Srba.

Tačno tri sedmice kasnije, Kadijević, sekretar Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu, poslao je poruku da je izvršena naredba koju je on dobio. „Dana 25. decembra 1991. Kadijević je raportirao Miloševiću i meni o rezultatima rasprave koju smo imali 5. decembra. On je rekao da je 90% vojske prebačeno u skladu s našim razgovorom. 10-20% pripadnika u Bosni i Hercegovini nije iz te republike. Uprkos protivljenjima i preživljenim ličnim dramama premještanje je izvršeno na vrijeme i bez mnogo gužve.“⁴⁹

Jović je potvrdio vjerodostojnost razgovora s Miloševićem na Sudu. „Mi sebi ne možemo dozvoliti da JNA bude tamo jer bi onda ona bila tretirana kao okupaciona sila, a mi ne želimo da se to dogodi. Moramo preduzeti mjere da to izbjegnemo“, rekao je Jović u ulozi svjedoka.⁵⁰

Time je Milošević izvršio strateški udar koji je imao za cilj da pokaže kako samo Srbi iz Bosne vode rat u Bosni i Hercegovini, a da se Srbija i Crna Gora, ili ono što se zove Savezna republika Jugoslavija, formalno ne može optužiti za učešće u ratu. Kada je Bosna i Hercegovina međunarodno priznata i kada je u aprilu 1992. rat u Bosni počeo, tamo više nije bilo JNA, nego novoosnovana Vojska Republike Srpske (VRS). Za Miloševića je prekomponiranje JNA u VRS bila jedna od velikih odluka u ratu u Bosni i Hercegovini. Samo mali broj jedinica koje su još uvijek pripadale JNA bile su brzo povučene.

Postojanje brojne dokumentacije o ovome, koja je predložena na Sudu, bio je veliki Miloševićev poraz. Upravo su Miloševićev odnos prema jugoslavenskim naoružanim jedinicama, u to vrijeme prema JNA, i njegova formalna i realna komanda bila glavna pitanja u sudskom postupku. Kao što je tadašnji predsjednik Suda Richard May rekao:

⁴⁹ Isto, tačka 106.

⁵⁰ Izjava Borisava Jovića u ulozi svjedoka, *Zapisnik Suda u slučaju Milošević*. Izvor: www.icty.org, Jović, 18. 10. 2003, str. 16523.

„Pitanje na koje moramo obratiti pažnju jeste kolika je bila povezanost između optuženog i JNA. To je jedno od odlučujućih pitanja u ovom slučaju.“⁵¹

Odluka o izmjeni sastava vojnih jedinica u Bosni i Hercegovini je odluka koju je inicirao Milošević, mada on nikada nije bio član krnjeg Predsjedništva u ostatku Jugoslavije, zemlje koja je bila u raspadu. Borisav Jović u to vrijeme nije bio predsjednik krnjeg Predsjedništva. Bio je to sekretar Saveznog sekretarijata odbrane Kadrijević, koji je izvršavao ono što je Milošević naređivao.

Jović nije puno govorio o povezanosti srbijanskog rukovodstva s ratom u Bosni i Hercegovini. Za to je imao dobre razloge. Mnogo toga je bilo državna tajna te je bilo rizično javno obznanjivati, posebno uzimajući u obzir činjenicu da je 1993. pred Međunarodnim sudom pravde u Haagu (*International Court of Justice*) Bosna i Hercegovina pokrenula tužbu protiv Savezne republike Jugoslavije za agresiju i genocid. Ali i minimum onoga o čemu je govorio Jović potvrdilo je, bez ikakve sumnje, koliko je rukovodstvo iz Beograda bilo umiješano u rat.

Jović se pozvao na jedan razgovor vođen s američkim zamjenikom ministra vanjskih poslova, Lawrenceom Eagleburgerom, u Washingtonu 27. januara 1992, gdje je on lično rekao „da i pokušaj podjele Bosne i Hercegovine i pokušaj otcjepljenja Bosne iz Jugoslavije vodi u rat“.

Jović je spomenuo, također, i jednu sjednicu krnjeg Predsjedništva, održanu u Beogradu 2. marta 1992, na kojoj je tema bila Bosna i Hercegovina, ali nije zalazio konkretno u sadržaj. Međutim, rekao je da je Milošević bio jako nezadovoljan što je sastanak zakazan i održan, a da on nije bio konsultiran.

Tri sedmice nakon početka rata u Bosni, u Beograd je došlo rukovodstvo bosanskih Srba da razgovaraju o ratu i vođenju rata. Jović je objasnio tok sastanka na kojem su se on i Milošević susreli s Radovanom Karadžićem i Nikolom Koljevićem:

⁵¹ Sudija, Richard May na Sudu, *Zapisnik Suda u slučaju Milošević*. Izvor: www.icty.org, Milošević, 19. 02. 2003, str.16523.

„Dana 30. aprila imali smo (Kostić, Milošević, Bulatović, general Života Panić, koji je zamijenio Blagoja Adžića na mjestu načelnika Generalštaba JNA) razgovor s rukovodstvom bosanskih Srba (Karadžićem, Krajišnikom i Koljevićem) o ratu u Bosni i Hercegovini. Vijeće sigurnosti UN-a priznalo je Bosnu i Hercegovinu. Od nas se zahtijeva da povučemo JNA iz Bosne i Hercegovine. Milošević i ja smo to čekali i predvidjeli. Odlučili smo da ne dovedemo JNA u situaciju da bude proglašena stranom agresorskom vojskom, što je vrlo teško.

Krajišnik je na ovom sastanku postavio niz pitanja: ‘Kako će se vojska finansirati, ko će isplaćivati plaće, ko će se brinuti o penzijama, itd.?’ Sve su ovo bila životna pitanja, ali ne i odlučujuća u diskusiji, koja je obuhvatila brojna pitanja, kao naprimjer, rok za povlačenje JNA, itd., i na kraju smo bili saglasni da to izvršimo u roku od 15 dana. S obzirom na činjenicu da su se morali povući i svi generali koji nisu bili porijeklom iz Bosne i Hercegovine, složili smo se da generala Vukovića zamijeni general Mladić.⁵²

Pitanje plaća i penzija bilo je direktno pitanje. Čiji je to rat koji se vodio? Bosanski Srbi nisu imali novca da vode rat niti da isplaćuju plaće oficirima i vojnicima, o naoružanju i municiji da i ne govorimo. Odgovor je - o čemu ćemo govoriti na drugom mjestu u ovoj knjizi - da je sve to plaćao Beograd.

Na Sudu u Haagu tužilac je pitao Jovića koji odgovor čovjek može očekivati na pitanje o plaćama i penzijama. Tužilac je dobio odgovor koji, ustvari, i nije bio odgovor. „Mi smo ocijenili da je to problem, ali o tome nismo raspravljali.“

Izuzetno važan je bio Jovićevo iskaz o Mladiću: „Mi smo se usaglasili da general Mladić zamijeni generala Vukovića.“ Milošević je postavio generala Ratka Mladića na mjesto komandanta vrhovnog Štaba Vojske bosanskih Srba (VRS). Priznanje o ovome je moglo imati veliki utjecaj na presudu Miloševiću, da je do toga došlo.

⁵² Rule 89(F) statement Borisav Jović, tačka 119 i 120.

Jović je izveo načista ozloglašenog vođu srpske milicije Arkana, čije je stvarno ime Željko Ražnatović.

„Ja sam jednom razgovarao s Miloševićem o Arkanu i njegovim mogućim vezama s Ministarstvom za unutrašnje poslove Srbije. Rasprava je, možda, vođena, ujesen 1991. Rekao sam da Arkan uništava našu reputaciju i da se veze, ukoliko ih ima, moraju prekinuti. Miloševićev odgovor je bio da je Arkan kriminalac i da je nezamislivo da zvanični organi saradaju s nekim kao što je on. Rekao sam da to moramo razjasniti i da moramo prekinuti sve veze s kriminalcem Arkanom i tako izbjeći narušavanje našeg ugleda. Milošević je bio saglasan, ali nikad ništa po tom pitanju nije urađeno. Arkan je bio tako jak da je imao svoju vojsku koja je imala svoje uniforme i tako dalje. On je bio država u državi“, rekao je bivši Miloševićev saradnik.⁵³

Tužilac Geoffrey Nice je ovo ponovo pokrenuo na Sudu.

„U Vašem razgovoru s optuženim pozivate se na to da je optuženi rekao kako će se nešto uraditi. Da li je ikada optuženi uradio nešto kako bi se Arkan priveo ili stavio pod kontrolu?“

„Dobro, ja mislim da ne mogu odgovoriti na to pitanje jer ne znam“, odgovorio je Jović.

Kao dodatak sudija Robinson je upitao: “Može se primijetiti da ste Vi koristili izraz država u državi. Možete li nam to pobliže objasniti?“

„Što se tiče Arkana, on je, usred Beograda, imao svoje lične zaštitare koji su stajali i oko njegove kuće. Imali su svoje uniforme i lično naoružanje, tako da je to bilo nešto drugo u odnosu na dobrovoljačke jedinice u vojsci. To je bilo u samom srcu Beograda. Lično mislim da to nije bilo normalno i da je iritiralo građane.“

Na ponovljeno pitanje o tome kakvo je mišljenje imao Milošević o Arkanu, Jović je ponovio samo ono što je Milošević njemu odgovorio:

„Zbog velikih kritika koje su dolazile od naroda i bile usmjerene prema Arkanu, a posebno u vezi sa sumnjama da je on kao kriminalac pripadao dijelu policijskih snaga, pitao sam Miloševića da li je to istina.

⁵³ Rule 89 (F) statement Borisav Jović, tačka 107.

Odgovorio je da nije i da je Arkan samo obični kriminalac. Onda sam rekao Miloševiću da se, ukoliko ima neka veza između policije i Arkana, to mora zaustaviti tako da ne dobivamo takve kritike. Eto, o tome smo razgovarali. Ne znam šta se poslije dogodilo.“⁵⁴

Veoma važan detalj u svjedočenju Borisava Jovića jeste da je tužiocu Geoffreyu Niceu potvrdio vjerodostojnost dva telefonska razgovora između njega i lidera bosanskih Srba Radovana Karadžića. Ti razgovori bili su samo mali dio velikog broja prisluškivanih razgovora koji su predloženi Sudu, među kojima je i onaj Slobodana Miloševića s Radovanom Karadžićem. Jovićevo objašnjenje išlo je u prilog tome da se i razgovor između Miloševića i Karadžića, a o čemu će biti riječi na drugom mjestu u ovoj knjizi, može smatrati vjerodostojnim.

„Jeste li jučer čuli prisluškivani razgovor, po svemu sudeći, između Vas i Karadžića, obavljen 15. oktobra 1991? Prepoznajete li glas i priznajete li da je ovo telefonski razgovor između vas dvojice?“, pitao je tužilac Nice.

„Da, čuo sam, i to sam bio ja. Ja to potvrđujem“, odgovorio je Jović kratko.

Nekoliko minuta kasnije Jović je bio sučeljen s drugom trakom, na kojoj je bio razgovor između njega i Karadžića, i to jedan mjesec kasnije, 18. novembra 1991.

„Jeste li uvjereni da je to bio Vaš i Karadžićev glas“, upitao je tužilac. „Da“, odgovorio je Jović. „Taj razgovor se stvarno desio?“ „Da“, odgovorio je još jednom Jović.⁵⁵

Bez obzira što razgovor nije bio jedan od onih koji svojim sadržajem izazivaju posebnu pažnju, bio je dovoljna ilustracija koliko su uski krugovi oko Miloševića stalno pratili razvoj događaja u Bosni. Prvi razgovor, između Jovića i Karadžića, snimljen je dan poslije žestoke pometnje u Skupštini Republike Bosne i Hercegovine, gdje je Karadžić s govornice potpuno otvoreno poručio da će otpočeti rat ukoliko muslimansko-hrvatska većina izabere put u nezavisnost.

⁵⁴ Izvor: www.icty.org, Jović, 18. 11. 2001, str. 29157-29159.

⁵⁵ Izvor: www.icty.org, Jović, 18. 11. 2003, str. 29133 i str. 29147.

„Ovo nije dobro što vi radite. Ovo je put na koji vi želite da izvedete Bosnu i Hercegovinu ista ona autostrada pakla i stradanja kojom su pošle Slovenija i Hrvatska. Nemojte da mislite da nećete odvesti Bosnu i Hercegovinu u pakao, a muslimanski narod možda u nestanak jer muslimanski narod ne može da se odbrani ako bude rat ovdje“, rekao je, između ostalog, Karadžić.⁵⁶

U razgovoru s Jovićem Karadžić nije govorio o izrečenoj prijetnji koja mu je ležala na srcu. Razgovaralo se o tome da je većina poslanika, nakon što je Momčilo Krajišnik, predsjednik Skupštine, pokušao spriječiti donošenje odluke prekidajući sastanak u dva sata iza pola noći, ipak usvojila Rezoluciju o raspisivanju referenduma na kojem će se građani izjasniti jesu li za nezavisnu Bosnu i Hercegovinu.

„Ovdje je potpuno ilegalna situacija. Oni će se stidjeti. Ja sam rekao Izetbegoviću i s govornice i privatno, da se on ne može pojaviti u Evropi nakon ovoga. Oni su prekršili mnoge norme, Ustav i tako dalje. Predsjednik Skupštine je završio sastanak na zakonit način i nakon toga niko nije imao pravo da nastavi sjednicu“, rekao je uzrujano Karadžić Joviću. Ali Jović nije bio nešto posebno zainteresiran da sluša detalje o formalnim procedurama koje važe u Skupštini Republike Bosne i Hercegovine. On je razmišljao o tome šta će se dogoditi i do kakvih će reakcija doći ako EU prizna nezavisnost Bosne.

„Dobro, to niko ne može da prizna. Niko ne mo...“, probao je Karadžić odgovoriti.

„Ne, ja pitam tebe: Ako to oni priznaju, ne postoji ništa što se ne može. Sve se može i oni to mogu i to rade i sav svijet je protiv nas“, prekida Jović iziritiran. Jović želi znati da li će odluka izazvati nemire među Srbima.

„Ne, ne, nemire. Ja se nadam ne to. Ali, niko neće moći, ja to vidim danas, ja sam čuo da oni pretresaju srpske kuće ne bi li našli oružje, jer se narod naoružao, ali im to više niko neće dozvoliti, da idu u srpska sela i tako dalje, jer će ih ljudi tamo ubiti“, odgovorio je Karadžić. „Ovo neće izazvati nemir. Ali, ako oni probaju uzeti vlast na osnovu

⁵⁶ Citirano prema: Silber & Little, *The Death of Yugoslavia*, str. 237.

ove odluke, onda će izazvati nemire. Isto kao u Hrvatskoj“, nastavio je Karadžić.

U unakrsnom ispitivanju Jović je uglavnom bio ljubazan prema Miloševiću. Miloševićeva argumentacija cijelo vrijeme je bila da je srpsko rukovodstvo radilo zakonito i defanzivno i da je samo odgovoralo na provokacije koje su dolazile od hrvatske i muslimanske strane. Borisav Jović je, možda, bio Miloševićev najbliži i najvažniji saradnik, u periodu od 1989. do 1992, i nije se dao kriminalizirati. Svjedočio je da je rukovodstvo u Beogradu radilo u skladu sa zakonom. Ipak, bilo je upadljivo da je Milošević izbjegavao da postavlja kontroverzna pitanja svom ranijem partijskom kolegi, pitanja koja bi mogla oslabiti poziciju Tužilaštva.

„Glavna optužba u ovoj lažnoj Optužnici je da smo mi, odnosno u ovom slučaju ja, optuženi i zbog čega ja sjedim u ovoj stolici, ali naravno i ostali članovi državnog rukovodstva, imali su na cilj veliku Srbiju. Zato te molim za odlučan i jasan odgovor na ovo pitanje: Je li istina ili je to fabrikovanje da je srbijansko političko vođstvo planiralo veliku Srbiju? Ili možda radije: Je li istina i je li tačno da političko vođstvo u Srbiji i u Jugoslaviji nikada nije imalo veliku Srbiju u svojim razmišljanjima?“

I Milošević je dobio ono što je očekivao. Jović nije volio Miloševićev propagandni ton i zbog toga je produbio odgovor: „Ono što ja mogu reći je sljedeće: Mi smo imali tri cilja u ovom periodu koji su odgovarali datoj situaciji. Prvi cilj je bio očuvati Jugoslaviju, nešto što promjenama Ustava nismo uspjeli. Drugi cilj je bio, ako se Jugoslavija raspadne, da narodi dobiju pravo na samoopredjeljenje. S tim u vezi organizirat će se referendum kako bi se čuo glas naroda. Treći cilj je bio osiguranje ravnopravnosti srpskog naroda po istom principu koji važi za druge narode u republikama izvan Jugoslavije. I to je bilo sve. Nikada nije bilo nekog drugog cilja.“⁵⁷

⁵⁷ Izvor: www.icty.org, Jović, 19. 11. 2003, str. 29216.

Međutim, Jovićev lični *Dnevnik* pokazao je da srpski cilj nije bio očuvanje Jugoslavije, nego se, već od 1989, intenzivno počelo razmišljati o njenom raspadu.

Tema koja se, s vremena na vrijeme, pojavljivala u sudskom postupku protiv Miloševića bila je njegova vlast nad srbijanskom policijom, a posebno njenim Odredom za specijalne zadatke. Ta tema bila je veoma važna, jer je puno govorila o vlasti u Srbiji i o onome za što su se ove policijske jedinice povezivale u susjednim republikama Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Treba reći da su se ove jedinice nalazile u blizini Srebrenice kada je izvršen masakr.

Bivši šef KOS-a, Aleksandar Vasiljević, objasnio je na Sudu da se srbijanska tajna policija (SDB) infiltrirala u sve političke partije u zemlji:

„Srbijanska tajna policija (SDB) imala je veoma dobre pozicije i u opozicionim partijama. Služba je bila veoma dobro informirana o svim aktivnostima unutar opozicije.“ Vasiljević je potvrdio da je tajna policija podnosila svoje izvještaje Miloševiću. „U ostvarivanju svojih ciljeva SDB je bio podređen tadašnjem srbijanskom predsjedniku Slobodanu Miloševiću“, izjavio je Vasiljević, tvrdeći da je SDB, naravno, raspolagao i informacijama o opozicionim partijama i njihovim liderima. „Oni su to morali imati jer nijedna služba ne sakuplja informacije samo za sebe i svoje ciljeve i potrebe. S tim u vezi Služba je bila obavezna informirati osobe koje su joj nadređene.“

Prateći Vasiljevića, istim metodama u radu službe nastavljeno je i 1997, kada je Milošević otišao s funkcije predsjednika Srbije za predsjednika Jugoslavije.

„U veoma kratkom vremenu srbijanski SDB ponovo je potčinjen, u skladu s pravilima koja su važila u tom vremenu, predsjedniku Miloševiću, kao predsjedniku Jugoslavije.“⁵⁸

⁵⁸ Izvor: www.icty.org, Vasiljević, 6. februara 2003, str.15816.

Poglavlje 5

Telefonski razgovor s Karadžićem:

„Upravo onako kako smo planirali“

Među brojnim dokazima, predloženim u sudskom postupku protiv Miloševića, a koji su ga najviše „razbili“, bili su prisluškivani razgovori između njega i Karadžića.

Sud je, u junu 2004, odlučio prihvatiti preko 200 priloženih prisluškivanih razgovora kao dokaz. Tada su i Milošević i takozvani *amici curiae*, od Suda imenovani advokati, zamoljeni da izaberu 15 prisluškivanih razgovora koje će dati tehničkim ekspertima da ih istraže. Cilj ekspertize prisluškivanih razgovora, na ovaj ili onaj način, bio je da se istraži i pokaže da se ne radi ni o kakvoj manipulaciji ili konstrukciji koja bi bila na štetu Miloševića. Izbor od 15 razgovora bio je, po mišljenju Suda, urađen kako bi se preduzela zadovoljavajuća kontrola, naročito kada se razgovori dostave suprotnoj strani.

Amici curiae preuzeli su 15 razgovora koje su željeli istražiti, dok Milošević uopće nije odgovorio na zahtjev u vezi s tim. Sud je odredio firmu *J.P. French&Associates* da izvrši tehničke pretrage. Zaključci su bili jasni: Ekspertiza 15 aktuelnih razgovora nije pokazala nikakve tragove falsifikata. U izvještaju *J.P.French&Associates* stoji, između ostalog:

„Generalno, jezička i tehnička ekspertiza još jednom je pokazala da razgovori nisu redigirani niti je njihov sadržaj mijenjan. Jezički, razgovori se čine prirodnim, povezanim i ispravnim. Sa tehničke tačke gledišta nije pronađena nikakva sumnjiva intervencija, prekid ili diskontinuitet u signalima. Nema promjene energije frekvencije, što je karakteristika za podlogu tona ili nivo pojačanja što se može očekivati kod redigiranja razgovora. Razgovori su sadržajni i potpuni.“

U vezi s ovim Sud je našao da može priznati preko 200 od otprilike 250 prisluškivanih razgovora koje je Tužilaštvo prezentiralo.¹

Razgovori od 29. maja 1991. do 10. februara 1992. naročito su interesantni, ako se uzme u obzir činjenica da je rat u Bosni i Hercegovini počeo u martu-aprilu 1992. Prvi razgovor, od 29. maja 1991, vođen je skoro mjesec dana prije nego što su Slovenija i Hrvatska, kao prve jugoslavenske republike, proglasile svoju nezavisnost 25. juna 1991.

Ipak, očigledno je da su, i prije ovog datuma, Milošević i Karadžić mnogo puta razgovarali telefonom. Karadžić je, ujesen 1995, rekao da je on uspostavio kontakt s Miloševićem u septembru 1990, dva mjeseca prije prvih višestranačkih izbora u Bosni i Hercegovini, koji su održani u novembru iste godine.

„U ovim kontaktima Karadžić često, ali ne ipak uvijek, ima ulogu vrijednog, potčinjenog i radinog saradnika, koji iznosi ideje i planove koji svoje porijeklo imaju u Beogradu“, rekao je o ulozi Karadžića u telefonskim razgovorima tužilac Geoffrey Nice u uvodnom dijelu Optužnice protiv Miloševića, u februaru 2002.

Razgovori pokazuju, između ostalog, da je Milošević još ranije osnovao saradničku mrežu i ostvario specijalne kontakte s neospornim srpskim nacionalnim liderom u Bosni koji je ideološki otišao na suprotnu stranu od Miloševićevih tobožnjih socijalističkih uvjerenja. Milošević je bio predsjednik Srbije i lider Socijalističke partije Srbije, ali je imao bliske i povjerljive veze sa srpskim nacionalistima.

Prisluškivani materijal sadržavao je 250 razgovora, od čega je njih 58 bilo između Miloševića i Karadžića. Također, razgovori između drugih glavnih učesnika na srpskoj strani su prisluškivani i sačuvani, kao, naprimjer, razgovori koje je vodio šef Miloševićevog SDB-a Jovica Stanišić, komandant Vojske RS Ratko Mladić, vođa Tigrova Željko Ražnatović Arkan i Miloševićev bliski saradnik Borisav Jović. Sve je u Haagu smješteno u *fl mp3* i spašeno pod odvojenim brojevima. Snimci

¹ *Trial Chamber Final Decision on Admissibility of Intercepted Communications.*
Izvor: www.icty.org, Milošević, 14. juni 2004.

pokazuju da su Milošević i Karadžić periodično razgovarali skoro svaki dan, a ponekad više puta u toku dana. Milošević je bio duboko uključen u događaje u dvjema susjednim republikama, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Oslovljavanje među njima dvojicom varira, ali nedvosmisleno pokazuje ko je šef. Milošević, u pravilu, Karadžića oslovljava imenom, dok se Karadžić obraća Miloševiću s „gospodine predsjedniče“, nikada koristeći ime. „Halo, Radovane! Dobrica je bio ovdje prije tačno pet minuta“, bilo je Miloševićevo otvaranje prvog prisluškivanog razgovora između njih dvojice, 29. maja 1991.

„Dobrica“ je Dobrica Ćosić, utjecajni srpski pisac ekstremnih nacionalističkih stavova, a koji je bio prvi predsjednik novoosnovane Savezne republike Jugoslavije (Srbija i Crna Gora), u periodu 1992-1993. Nazivanje tog čovjeka „Dobricom“ pokazuje, u najmanju ruku, da ga je Milošević doživljavao kao blisku osobu, bez obzira što su njih dvojica zvanično stajali na potpuno različitim političkim pozicijama. Ćosić je bio visoki pokrovitelj i inicijator osnivanja Srpske demokratske stranke (SDS), prvo u Hrvatskoj, a zatim i u Bosni i Hercegovini.

Jedna druga i možda više iznenađujuća informacija koja se pokazala jasnom u spomenutom telefonskom razgovoru je ta da je Milošević često koristio Radovana Karadžića kao svog povjerljivog čovjeka kako bi sredio stvari u Krajini, u Hrvatskoj. Srpski nacionalisti i JNA uspostavili su vojnu kontrolu nad Krajinom, ujesen 1991. Milošević je otvoreno iskazivao više povjerenja prema Karadžiću i posmatrao ga s više poštovanja nego što je to pokazivao prema političkim liderima u Krajini, uključujući i tadašnjeg lidera Milana Babića.

Bez obzira što to nikada zvanično nije potvrđeno, puno toga pokazuje da iza prisluškivanja i dokumentiranja ovih razgovora stoji Služba državne bezbjednosti Republike Bosne i Hercegovine. Tome ide u prilog i činjenica da je Karadžićev, a ne Miloševićev telefon prisluškivan. Sav ovaj materijal vlasti u Sarajevu prosljedile su Sudu UN-a za ratne zločine počinjene u bivšoj Jugoslaviji, bez obzira što na internetskoj stranici *Domovina*, koja je zvanično objavila ovaj materijal, stoji da je

„većina od ovog materijala došla iz evropskih i američkih tajni službi“.²

Razgovori su vjerodostojni, ali s mnogo praktičnih problema, prekida veza, smetnji koje se čuju u pozadini, pauza radi razgovora s osobom koja se nalazi u istoj prostoriji s Karadžićem ili Miloševićem, ili prekida jer Milošević mora uzeti drugi telefon. Da ne spominjemo trenutke kada Milošević ima poteškoća da savlada svoj bijes jer Karadžić nije uradio nešto što je trebao uraditi.

Renomirana britanska internetska stranica *Institute for War and Peace Reporting* (IWPR) objavila je članak o prisluškivanim razgovorima. Obavljen je intervju s jednim ekspertom za prisluškivanje, bivšim pripadnikom američke tajne policije, da bi se dobilo njegovo mišljenje o tome u kojem stepenu su ovi razgovori autentični ili su možda falsificirani, eventualno manipulirani, isječeni ili možda cenzurirani, kako bi se dobio potpuno drugi sadržaj u odnosu na original.

„Falsificirati 245 traka prisluškivanih razgovora optuženih osoba, zajedno sa zvukovima žvakanja, lupanja tanjira, glasovima drugih osoba kao što su sekretarice, supruge, kćerke... bio bi to veliki poduhvat. Nema mnogo tajnih službi na svijetu koje bi bile u stanju to uraditi. Ja sumnjam da bi to mogla uraditi i američka tajna služba“, izjavio je anonimni ekspert za *IWPR* u jednom članku objavljenom u britanskim sedmičnim novinama *The Observer*, 14. februara 2004.³

Dijelovi jednog broja prisluškivanih razgovora objavljeni su ranije. U jesen 1991. jedne jugoslavenske novine objavile su razgovor Miloševića s Karadžićem u kojem Karadžić dobija savjet da kontaktira generala Nikolu Uzelca, glavnokomandujućeg Banjalučkog korpusa JNA, kako bi ovaj obezbijedio naoružanje. Razgovor koji je, kasnije će se to pokazati, otkrio da su u toku pripreme za rat, procurio je u medije preko jugoslavenskog premijera Ante Markovića, koji je taj snimak dobio iz Bosne i Hercegovine. Praktično, Marković je već bio bez vlasti, kao predsjednik Vlade SFRJ, države koja se raspadala, i zbog toga

² www.domovina.net/tribunal/page_006.php, 16. 06. 2005. Većina citiranog materijala preuzeta je s ove internetske stranice, a jedan dio razgovora korišten je na Sudu. Engleski prijevod razgovora dat je kao dokaz.

³ Izvor: www.iwpr.net, tribunal.

nije mogao koristiti materijal da eventualno krene protiv Miloševića i Karadžića ili da zaustavi njihove ratne planove. Marković se kasnije, u jesen 1991, povukao s pozicije predsjednika Savezne vlade, nakon što je i sam uvidio da više nema nade za spašavanje Jugoslavije.

Također, jasno je da je u to vrijeme Milošević razgovarao ne samo s Karadžićem nego i s mnogima drugima i da su njih dvojica vodila razgovore u kojima su razmijenjene osjetljive informacije i izneseni povjerljivi planovi. Mada razgovori ne daju neku potpunu sliku, mislim da će većina onih koji su pratili zbivanja u bivšoj Jugoslaviji devedesetih, posebno kada je u pitanju odgovornost i krivnja, biti iznenađeni koliko je mnogo toga rečeno u kontaktima između njih dvojice, čak i u trenutku kada su znali ili su pretpostavljali da ih prisluškuju. Na jednom mjestu, naprimjer, Radovan Karadžić kaže Miloševiću: „O ovome smo razgovarali u septembru prošle godine“, dakle, u septembru 1990.

„Moraš znati povući političke granice“

Nemaju svi prisluškivani razgovori takvu vrijednost da zaslužuju da se prepričavaju u cjelini. Mnogi od njih sadrže nejasne i nerazumljive tvrdnje ili samo dijelove rečenice, što se može opravdavati lošom tehnikom i lošim vezama. Ili su ova dvojica pokušavali prikriti značajne i precizne informacije, ili su možda dobro znali o čemu govore, pa su zbog toga razmjenjivali samo obavezne riječi ili dijelove rečenice. Za nekoga iz vana neki dijelovi razgovora zvuče potpuno nerazumljivo.

Da bi se mogao steći uvid o kakvim se razgovorima radi, ponovit ću prvi prisluškivani razgovor u cjelini i učiniti ga dostupnim. Glavna tema razgovora su informacije i utisak koji je Karadžić stekao o slovenačkim i hrvatskim planovima za proglašenje nezavisnosti i odvajanje od Jugoslavije, te Karadžićeva diskusija s Izetbegovićem o budućnosti Bosne. U međuvremenu njih dvojica razgovaraju i o drugim stvarima.

Po tome kako se razgovor odvija vidi se da su Milošević i Karadžić razgovarali mnogo puta ranije i da imaju veliki stepen međusobnog razumijevanja. Također, sasvim je jasno da je Milošević šef.

Milošević i Karadžić oslovljavaju mnoge osobe imenom. (Milan) Kučan je lider Komunističke partije Slovenije, a poslije predsjednik Slovenije. (Alija) Izetbegović je lider muslimanske SDA u Bosni i Hercegovini, a poslije predsjednik Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine. (Stjepan) Kljujić u to vrijeme je bio lider HDZ Bosne i Hercegovine, a kasnije je smijenjen s te funkcije jer se suprotstavio planovima hrvatskog predsjednika Franje Tuđmana o anektiranju dijelova Bosne. (Janez) Drnovšek je slovenački član Predsjedništva SFRJ, a poslije toga slovenački premijer. (Nikola) Koljević je jedan od lidera SDS u Bosni. (Nijaz) Duraković je lider Komunističke partije Bosne i Hercegovine, a poslije toga predsjednik Socijaldemokratske partije Bosne i Hercegovine.

U razgovoru koji slijedi inicijali S. M. odnose se na Slobodana Miloševića, a inicijali R. K. na Radovana Karadžića. Prvi razgovor je, prateći izvod, od 29. maja 1991:

S.M. Alo?!

R.K. Alo.

S.M. Zdravo, Radovane! Dobrica je bio ovde pre tačno pet minuta.

R. K. A, je li?

S. M. Rekao mi je da ste se čuli i da si mu ti pričao o kontaktu sa Kučanom, i tako.

R. K. Da, ovaj me pozvao na ručak, ja nisam htio da odbijem, jer bi on rekao da sam odbio, i tako.

S. M. Da, da, sigurno.

R. K. Ovaj, čini mi se da su oni to, da je to definitivno, on mi kaže da je ostalo još to da u Skupštini to podrži Bosna. Mada to Kljujić nije podržao, pa su se ovi iznenadili. Ovaj se Drnovšek iznenadio. Kaže: "Mislili smo da će nas prijatelji i bliža okolina podržati."

S. M. Eee, to je to. To sam i ja njemu i rekao, da prvi oni neće da ih podrže!

R. K. Ja kažem: “Pa, gospodine Drnovšek, mi vam jesmo prijatelji, Srbi i Slovenci nikad nisu bili neprijatelji, a možda vam nismo najbliža okolina, ali prijatelji vam jesmo. To jest nismo vam neprijatelji.” I tako, malo smo iskoristili vrijeme u nekom nevezanom razgovoru..., ali ovaj Izetbegović me zamolio da saznam kakav je tajming Hrvata. Ja pitam: “Kakve su namjere Hrvata?” Kaže: “Slične!”

S. M. Dva dana poslije njih?!

R. K. A tajming? Kaže sličan. Međutim, ovaj, mi sa ovima našima sada ubrzano razgovaramo. Oni su preksinoć izašli s jednim, s jednim potpunim iznenađenjem. Izetbegović je govorio jasno i otvoreno i nikad nije bio otvoreniji da podijelimo Bosnu! Da, mi smo se zapanjili. Pa kako to, o tome nismo razmišljali. Onda smo razgovarali kako i šta, oni neće da ostanu u Jugoslaviji, a mi nećemo da izađemo iz Jugoslavije. I onda smo danas imali nastavak razgovora, tu su oni onda ponovo nešto vratili kao na početak. Da... hoće da dadnu bilo kakve garancije Srbima za ostanak, za ostanak u suverenoj Bosni, a mi smo rekli, mi vama nudimo da i kao narod i kao Republika to ugradimo u savezni Ustav sve garancije za ravnopravnost i građansku i nacionalnu i republičku. Međutim, ne bi moglo, jer bi Hrvati onda htjeli da izađu iz Bosne, a onda sam shvatio u tom čitavom poslu da on već ima spremljen pakt s Tuđmanom i da će pokušati ove nekakve četničke budale koje lupetaju da okrivu za obznanjivanje toga tajnog pakta. I ja sam poslao Koljevića dolje u istočnu Hercegovinu da sve te budale ušutka, jer mi nemamo nikakve potrebe da nam se tu četnici, ... ovaj da nam marširaju po Bosni i Hercegovini. Srpski narod je dovoljno jedinstven i odlučan da nema potrebe da za nekim gologuzim vojnicima, poluvojnim, nikakvim ustvari, to, sve je to magla u očima naroda. Ali eto nismo htjeli da dijelimo narod, pa nismo htjeli dalje da, ovaj, do sada da ih tako ružimo i da ih...

S.M. Ja sam ti rekao da mora da, u politici se moraju praviti razgraničenja. I to nam jako smeta, to tjera vodu na Tuđmanov mlin.

R. K. Da, to je tačno.

S. M. On stalno... Pa znaš ti koliko nam je štete nanio Šešelj s onim pričama kako je on u Borovu Selu pobio tamo Hrvate. To je strašno!

R. K. Da, da. Niti je sebi šta doprinio, a i, dobro, možda je imao svojih pristalica tamo?!

S. M. Laže samo.

R. K. Laže, nije iz Srbije bio niko!

S. M. Laže, nije bio.

R. K. On je možda imao svoje pristalice tamo, ali da su to...

S. M. Onaj čovjek je dao izjavu, onaj što se udavio, on je dao izjavu, ima na televiziji snimak i to je bilo na televiziji da niko nije bio.

R. K. ...Izvana.

S. M. A ovima je rekao, ... Antoniju Isakoviću, kaže, bila su trojica, kaže njihova, što su tu dolazili kod nas, ovako, ali kad je kaže nešto zapucalo sva trojica su pobjegli u podrum.

R. K. Da, da.

S. M. Znaš?! Tako da nema veze, čovječe, to je, to je, samo nam pravi štetu.

R. K. Da, da. Ja sam poslao Nikolu Koljevića da dolje napravi aktiv, prvo politički aktiv i da uzme, da pozove najbolje domaćine i da im kaže da dobri domaćini treba da vode tamo opštine i da vode tu politiku, a drugo, onda da napravi građansku tribinu i za Srbe i za Muslimane, jer ovi su se Muslimani dolje prepali Srba. Mada nema razloga da se boje Srba, jer dolje zaista čak i ti četnički elementi nisu protiv njih nego protiv ustaša, ali svejedno, ljudi ne vole da vide četnike i gotovo! To treba razumjeti i mi ćemo, mi im nećemo dati, ovaj, dati razlog da to obznanjuju taj svoj pakt, koji je prema našim saznanjima sklopljen već, i mislim da bi i vojska mogla imati, morala imati podatke! Kad ih imamo mi, morali bi ih i oni imati, o stalnom odlasku ovoga Doke, zatim Delimustafića, u Zagreb i stalni kontakti. Maltene, Boljkovac ih dnevno zove po 5-6 puta telefonom.

S. M. Hoće da se to podijeli, da bi dio bio što manji, a on da se ujedini s Hrvatskom.

R. K. Ja mislim da on ne bi želio da se ujedini s Hrvatskom, nego hoće pomoću Hrvatske da izađe iz Jugoslavije, jer bi on htio jednu enklavu ovdje u dolini rijeke Bosne, islamsku. Ja mislim da mu ona treba za, za ovaj arapski svijet.

S. M. Da, da.

R. K. Naravno, to bi bilo teško cjenkanje i veliki problem kako da se koji princip iskoristi. Mi nismo htjeli da izlazimo s tim i još mislimo da bi bilo šteta da se Bosna cijepa. To je načelan stav i kad dođe do toga, mi ćemo objaviti da svako, svaka stranka treba da objavi svoj stav.

S. M. Vaš stav treba biti da ste protiv cijepanja i da tražite da Bosna ostane u Jugoslaviji!

R. K. Jeste, aaa...

S. M. Ako bude referendum, na tom stavu ćete imati i jedan dobar dio Muslimana.

R. K. Da, da. Mi Aliji, s druge strane, ako neko bude htio da cijepa, to će morati da rade oni koji odluče da izađu iz Jugoslavije.

S. M. Da, da. Da, da.

R. K. Da li će se Muslimani u većini odlučiti da izvuku svoje kantone, bio je neka, u opciji je neka, to su Hrvati predložili, da ostane Bosna kao suverena, u savezu suverenih država, a da bude kantonalizovana potpuno, po nacionalnim kantonima, a da bude suverena i u sastavu suverenih država. Mi smo ih zamolili da to dobro elaboriraju, jer nismo na to re..., o tome dosad razmišljali, pa da to kad dobro elaboriraju ... ovaj, tu situaciju onda ćemo vidjeti, ... ovaj.

S. M. Nemoj uopšte da time razbijaš glavu, od toga nema ništa!

R. K. Ne, mi hoćemo da oni uđu u duboku vodu tu, hoću da vidim kako bi to izgledalo. Može li onda tako kantonizovana Bosna da ostane u saveznoj državi?!

S. M. Da, da.

R. K. Pa da napravimo kompromis između njihovog prijedloga i između našeg.

S. M. Da, da.

R. K. E, onda su Muslimani zaštićeni na dva načina, i saveznom državom i svojim kan..., i Bosnom i svojim kantonima. Na tri načina su zaštićeni! Dakle, u svom kantonu bi bili apsolutni gospodari, takoreći, je li?!

S. M. Ma neće, neće svi Muslimani da rade šta radi Alija Izetbegović, ja ti kažem!

R. K. Dobro, ali sada je bogami situacija, mislim, jer on je vrlo lukav, on ne govori šta, one ultima... poteze. One posljednje poteze svoje, posljednje namjere o islamskoj republici, nego on se sad zaklanja iza države građana i tu ide s komunistima pod ruku.

S. M. Da, da, pa znam, ali nisu to nikakvi komunisti, to ti je ovaj islamski fundamentalizam.

R. K. Ma da, dobro, Durakovićeви komunisti.

S. M. Znaš, komunisti ne, nisu za ove nacionalne podjele. Tako da to, to Durakovićevo to je neka, neka slika Dorijana Greja.

R. K. Da, da. Jeste tačno to. To se unutra sasipa i drži, mada mladi lik drži, ali unutra se sasipa.

S. M. Pa, da.

R. K. Ovaj, i bojim se da, evo vidite, vidjeli ste to s vojskom i to s ovim Tuđmanom, je li!? Bojim se da će ipak oni ovdje pokušati da obznane savez sa, i da zatraže pomoć od Tuđmana.

S. M. A kako će da obznane savez?

R. K. Pa da optuže Srbe da ih drže kao taoce u Jugoslaviji, ili da ih drže kao, ili da hoće da cijepaju Bosnu ili bilo kako. Bilo zašto? A sad je njima najveća briga da nas optuže, a mi ne damo nijedan povod.

S. M. Ne, ne. Sutra ću ja da govorim u Skupštini i to će da bude jako, nadam se korektno, da ne mogu ni oni da se bune.

R. K. Aha. Aha.

S. M. Sad sam Dobrici malo to predstavio i tako.

R. K. Aha.

S. M. Mislim da, da su to dosta identične, identični pogledi.

R. K. Mmm, lijepo je to da ćete u Skupštinu, vrlo je važno da Vi uvažite tu Skupštinu, da je...

S.M. Da, da.

R. K. Da je priznajte za najviši organ vlasti i tako da se oni osjete, osjećaju dobro. To, to će biti lijepo. Mmm, ja ne znam, pravo da vam kažem, kako ovo s vojskom, da li je ona svjesna koliko su ovi naoružani. Dolje su u Hercegovini neki šverceri viskijem usput počeli da švercuju i neko staro oružje. To je neki krš... (*zatim se obraća nekome u prostoriji koji mu kaže da ga treba Plavšićka*. "Neka sačeka malo"). Neki krš koji je bez veze ovaj poturen našim ljudima, pokušaj da se kompromituje pred proglašenje regije dolje istočne Hercegovine, pred zasjedanje Skupštine, te dan uoči toga. Jutros smo, recimo, uhvatili da ovdje neki kamion oružja i zamutili su mi to policajci, ne mogu nikako više da uđem u trag. Navodno, bilo na remontu u Kragujevcu i ja tražim propratni list da provjerimo Kragujevac, nisam još dobio ništa. Muslimani se naoružavaju...

S. M. Ma, neće im to pomoći da, da naprave neko nasilje... Dobro, Radovane, bit ćemo na vezi i čujemo se.

R. K. Dobro. Nema drugo ništa novo?

S. M. Nema ništa drugo.

R. K. Je li onaj šef kabineta kontaktirao?

S. M. Nije. Ovo, ustvari, jeste Lerotić kontaktirao sa, sa ovim i oni izgleda hoće da se nešto vidimo, ali ja mislim da on ima namjeru sutra kad se vidimo u Beogradu, jer tu je Delor i to i bit ćemo u situaciji da se svi zajedno sretnemo, onda će, onda će vjerovatno nešto predložiti.

R. K. Aha. Ako se to završi, sve će se završiti kako treba.

S.M. Dobro, bit ćemo na vezi.

Kao što se može vidjeti, bio je to jedan dug razgovor u kojem su njih dvojica dotakli mnoge teme. Ton u toku razgovora bio je jednostavan i neformalan i u mnogim stvarima pokazivalo se očigledno nerazumijevanje između njih dvojice. Njih dvojica su razgovarala samo o bliskim razumljivim odnosima i računali su da će razgovarati kasnije, sljedeći dan u Beogradu.

17. juni 1991: Upravo onako kako smo planirali

Najinteresantnije u vezi s telefonskim razgovorima je da oni pokazuju relativno iskrena i nenašminkana međusobna razmišljanja, uključujući i razmišljanja koja se tiču planiranja raspada Jugoslavije i s tim u vezi formiranja nove srpske države. Ipak, oni u razgovorima nisu išli potpuno do kraja, posebno Milošević, koji je znao da ga prisluškuju.

U vremenskom periodu u kojem su se odvijali razgovori, uključujući i ono što se odvijalo na diplomatskom planu i na ratištu, može se reći da je uvijek bilo uzbudljivo. Slike su postajale još jasnije kako su se slagale kockice iz više različitih razgovora.

Milošević i Karadžić razgovarali su i 17. juna 1991, sedam dana prije nego što će Slovenija i Hrvatska proglasiti nezavisnost. Milošević je na početku razgovora govorio da će na kraju dana razgovarati s Antom Markovićem, jugoslavenskim predsjednikom Vlade. Marković je u tom periodu činio sve da onemogući Sloveniju i Hrvatsku da proglase svoju nezavisnost.

Milošević se u razgovoru hvalio da se razvoj događaja odvija “upravo onako kako ‘smo’ planirali”. Treba reći da je ovo bilo u vrijeme kada je Milošević javno govorio da je njegova želja očuvanje Jugoslavije. Kasnije se pokazalo da je Milošević dugo radio na tome da Slovenija i Hrvatska (kasnije i Makedonija) napuste Jugoslaviju. Da bi to uradio, pripremio je prijedlog zakona koji je omogućavao Sloveniji i dijelovima Hrvatske da napuste Jugoslaviju, a što je u razgovoru, koji slijedi, objasnio Karadžiću:

S.M. On je jučer insistirao da se svakako nađemo, ja danas imam s njim jedan poduži sastanak na kojem ćemo razgovarati.

R. K. Da. Moguće je da on pokušava da ispravi ove katastrofalne greške koje pravi Tuđman i da je dobio od nekoga mig, možda čak i od hrvatske opozicije, da nešto čini, ali, ovaj, on bi htio da zadrži Hrvatsku i Sloveniju pomoću nekih mjera prisile.

S. M. Ti vidiš da oni hoće da izađu. Te stvari se odvijaju tačno onako kako smo planirali...

R. K. Da, da, to je tačno.

S. M. Tačno kako smo planirali.

R. K. Ja se jedino plašim da on ne dobije *carte-blanshe* od vojske, odnosno da ga ona ne podrži, da on uvodi ..., onda bi on simetrično uvodio mjere i tamo gdje treba i tamo gdje ne treba.

Nakon kratkog razgovora o običnim detaljima vratili su se na glavnu temu. Milošević objašnjava da je on pripremio prijedlog izmjena zakona za "Skupštinu" kojim se dopušta Sloveniji i Hrvatskoj da izađu iz Jugoslavije. "Skupština" može biti Narodna skupština, ali je to nejasno.

R. K. Jeste li Vi čuli za ovo s Markovićem i s vojskom?

S. M. Ne, ništa, ja očekujem da vidim sad šta će on da mi kaže.

R. K. Jer tamo valjda od načelnika Generalštaba i ..., neke informacije da oni neće dati Hrvatskoj i Sloveniji.

S. M. Pa, da, zato i pripremam ovaj amandman da se omogući da im se dadne da...

R. K. Da, to bi išlo na Skupštinu, je li?

S. M. Apsolutno.

Njih dvojica su u razgovoru, prije nego što su se vratili razvoju situacije u Jugoslaviji, koja ide upravo onako kako su oni planirali i kako su se nadali, dotakli i predstojeće posjete Beogradu ministra vanjskih poslova SAD-a Jamesa Bakera. Bile su to jake riječi koje su otkrivale ono što je Milošević uvijek zvanično tvrdio, a to je da on želi očuvati Jugoslaviju:

S. M. Ovaj tvoj ne može pobjeći od svoje izjave i svog stava da je to jedna država.

R. K. Da, da.

S. M. A ako od toga ne pobjegne, onda oni izlaze svakako, a ako on od toga pobjegne, onda mu nema države.

R. K. Da. Da, da, ne, on ne može bit s njima, ali oni se ovdje pripremaju i naoružavaju i neki savjet su svoj formirali na...

S. M. Ko, SDA?

R. K. SDA, Muslimanski nacionalni savjet za odbranu Muslimana, tako nešto.

S. M. Od čega da se brane?

R. K. Nemamo pojma još.

S. M. Ko ih to napada da se oni brane?

R. K. Da, još nam to nije jasno. Na Kosovu navodno nešto oni kuhaju, odlaze tamo i tako.

S. M. Pa dobro, sad Baker ide u Albaniju, pa dolazi kod nas, pa to je sve da nama malo komplikuje život

R. K. Aha

S. M. Mislim da će Albaniji dati malo veću podršku i tako dalje.

R. K. Aha. A neće još dati podršku u odnosu na Jugoslaviju valjda?

S. M. Pa ja se nadam da neće, ali...

R. K. To ne bi smjeli.

S. M. To, kako će to da izgleda sada, međutim i sama njegova posjeta već nešto znači.

R. K. Odnos HDZ je sada malo bolji prema nama i raz..., sada je već više razumijevanja i oni govore o toj kantonizaciji i tako dalje. Možda oni pri tome misle da Bosna bude samostalna, ali da bude u kantonima. Da...

S. M. Ja mislim da to.

R. K. Da, međutim, mi smo tamo stavili da kantoni mogu imati

specifičan odnos prema saveznoj državi, dakle neki kantoni mogu biti u saveznoj državi, a neki ne moraju biti.

S. M. Da, da.

R. K. To je implikacija: Ako, ako je nekom volja da ne bude, a može da ne bude, neka ne bude. Tako da je to otprilike. A, sa njihovim šefom se niste čuli, ne?

S. M. Ne.

R. K. Aha.

S. M. S... nisam, ali ćemo se vidjeti pa ćemo da razgovaramo.

R. K. Aha. Dobro. Dobro, jeste, jeste li zadovoljni?

S. M. Pa ja mislim da stvari tačno idu kako smo predvidjeli.

R. K. Da, da.

S. M. E sad, vidjet ćemo kako će ova Federacija da reaguje.

R. K. Da, da, to, to će biti zanimljivo. Šta je, vi ste, on, vi ste danas s njim, je li, s Markovićem?

S. M. Aaa, danas imam s Markovićem ovo.

R. K. Eh, to će biti vrlo zanimljivo, mogu li da Vas zovem da pitam?

S. M. Može, kako da ne!

R. K. Aaa, kad ćete Vi biti tu?

S. M. Pa, ja ću da budem tu ponovo, ja se nadam makar pauzu pravio negdje oko četiri, pošto moram da se vidim s nekim našim prijateljima ovdje.

R. K. Aha, dobro.

S. M. Pa se ti javi meni poslije četiri.

R. K. Dobro, hvala vam lijepo.

S. M. Eto, tako.

R. K. Prijatno.

Prvi juli: Raspad, u skladu s našim željama

U jednom razgovoru, održanom 1. jula, nakon sastanka s trojkom iz EZ, Milošević je bio trijumfalnog raspoloženja. U međuvremenu, počeo je prvi rat. JNA je reagirala u Sloveniji 27. juna, pokušavajući da uspostavi kontrolu nad republikom koja je proglasila nezavisnost. Izvještaji o prvim ubijenim i ranjenim predstavljeni su javnosti. Mnogi su bili u šoku. Ministar vanjskih poslova Luxemburga, Jacques Poos, koji je do 1. jula predsjedavao EZ, izjavio je “da je došlo evropsko vrijeme”. Bila je to izjava zbog koje će se on kasnije žestoko kajati i to svaki put kada EZ/EU pokaže svoju nemoć.

EZ je poslala svoju delegaciju u Jugoslaviju da pregovara s Miloševićem, koji je 30. juna objavio nove principe srpske politike: “Srbija ne podržava ulazak jedinica JNA u Sloveniju.” Bila je to jedna od onih polaznih tačaka koju je Milošević najavio u razgovoru s Karadžićem još 17. juna, a o kojoj je dogovoreno i odlučeno puno ranije. Milošević je imao većinu (4:3) u Predsjedništvu SFRJ, koja je glasala za izlazak Slovenije iz Jugoslavije.

Razgovori su održani nekoliko dana poslije, u sklopu takozvanih Brionskih pregovora, a završeni su 8. jula Brionskim sporazumom. Po tom sporazumu Slovenija i Hrvatska će proglasiti nezavisnost u naredna tri mjeseca. U međuvremenu važit će opće primirje, a svi problemi rješavat će se pregovorima.

Milošević je u telefonskom razgovoru, obavljenom 1. jula, bio jasan da će se prema Hrvatskoj povući nove granice. To je bio veoma važan dokazni materijal protiv Miloševića koji je na Sudu tvrdio da on nikad nije radio na stvaranju velike Srbije. U telefonskom razgovoru s Karadžićem Milošević je rekao da oni sada moraju raditi veoma brzo. U tom kontekstu ljutito je reagirao na Karadžićevu izjavu “o tri mjeseca”. “Neka nam Bog bude na pomoći za tri mjeseca”, rekao je Milošević, koji je govorio o predstojećoj opsadi jedne trećine Hrvatske i formiranju Republike srpske krajine (RSK).

“Gligorov i ovaj čovjek” razgovaraju. Kiro Gligorov je bio tadašnji makedonski predsjednik, dok je “ovaj čovjek”, vjerovatno, Alija

Izetbegović. Njih dvojica su radili na takozvanoj asimetričnoj federaciji kao rješenju za Jugoslaviju, nešto što je Milošević komentirao ovako: “Oni nemaju više šta da rade. Sada mi vučemo konce.”

Na kraju razgovora, Milošević i Karadžić su odlučili da na zajednički sastanak, zakazan za sutra, pozovu srpske nacionalističke lidere iz Bosne i Hrvatske, kao i crnogorskog lidera Momira Bulatovića.

S. M. On je predložio..., pa vidi kako je, ja mislim da smo što se ono kaže najskuplje moguće, ovaj, uradili.

R. K. Aha.

S. M. Jer je EZ prihvatila, i to ima i u ovom saopštenju, oni su u razgovoru sa mnom, ovaj, *(kod Miloševića u prostoriji zvoni druga telefonska linija na kojoj se javlja NN ženska osoba i obavlja razgovore, tako da Milošević zastajkuje u započetom razgovoru)*.

R. K. Halo.

S. M. Vidi, ovo su, ovo su dali samo bezveze, nisu dali naše saopštenje. Oni su prihvatili da garantuju, da garantuju ovaj, da će Hrvatska i Slovenija ispuniti svoje obaveze i izvršiti suspenziju ovih akata...

R. K. Pa to, to su njihove obaveze. Ima li još nešto njihovih obaveza? Nema?

S. M. Pa i da se prekine to nasilje, itd., to su sve njihove obaveze, sve tri tačke.

R. K. Aha.

S. M. Oni su garant i oni su se izjasnili, tako da vidjet ćemo, vidjet ćemo kako će taj tok događaja dalje da ide. Ali ja mislim da smo ovim izašli iz onog obruča pritiska da Srbija rastura Jugoslaviju, a s druge strane nama garancija EZ mnogo više vrijedi od garancija Sabora Hrvatske.

R. K. Da.

S. M. Sabor Hrvatske može da laže, EZ ipak preuzima veoma krupne političke obaveze.

R. K. Da, da. Kako će se ova stvar odvijati, nama... meni... ja, tri mjeseca su mi ovamo opasna jer...

S. M. Ma koja tri mjeseca, daj Bože da se stvar može... I tri sedmice, a ne tri mjeseca.

R. K. Je l' da?

S. M. Ma kakva tri mjeseca, ja mislim da treba radikalno sad neke stvari da se promijene, radikalno.

R. K. Da.

S. M. I da u toj vojsci koja je za Jugoslaviju ne mogu da budu oni koji im pucaju u leđa.

R. K. Da, da.

S. M. E, to je to.

R. K. Da, da. Samo još šta je problem, mi smo odlučili da ovdje zadržimo da zakasne toliko da ne mogu da se priključe njima nigdje, ovaj, mislim sad im je predah od tri mjeseca i tu će Gligorov i ovaj da ponovo rade tako tu.

S. M. Nemaju oni šta više da rade, sad smo mi na potezu. Mogu Gligorov i ovaj da rade šta god hoće, neće oni... tu je jasna stvar, ne, mi ćemo sad da to detaljno raspravimo. Oni hoće da se otcijepe.

R. K. To je jasno.

S. M. To je jasno i treba ih pustiti da se otcijepe.

R. K. Da.

S. M. Sad je samo pitanje otcjepljenja po liniji koja nama odgovara.

R. K. Da.

S. M. Ništa više.

R. K. Da, da.

S. M. Ništa više.

R. K. Dobro. A oni ne mogu da čekaju ovoga više, jer im se žuri, je li?

S. M. Koga da čekaju?

R. K. Pa ovoga našega.

S. M. (tišina)

R. K. Bosnu.

S. M. Pa oni ne smiju da ga čekaju, ne, što se Slovenije tiče, ja bih ih pustio odmah.

R. K. Da.

S. M. Da idu odmah, a ovi drugi kad se s nama razgraniče...

R. K. Da.

S. M. Ne date mu vi.

R. K. Da, da. A, i jeste, to je za sada, jeste tako, ali ako... evo večeras su nam pucali po, po prozorima... ovaj, rafal od deset metaka su mu sasuli u prozor. To su već ovako neke probne akcije, privikavanja, itd. Tako da je tu je, tu bi, tu bi dobro bilo da stvari idu veoma brzo.

S. M. Sad mi moramo stvari da radikalizujemo i ubrzamo, to je potpuno jasna stvar.

R. K. Da.

S. M. Da stvari radikalizujemo i ubrzamo, a vidjet ćemo hoće li EZ biti na nivou svojih garancija, da oni prestanu s tim nasiljem i da oni izvrše suspenziju svojih odluka.

R. K. Da li, da li to u vezi sa srpskim nasiljima u Hrvatskoj, da li je to uslov?

S. M. Sve je unutra, da se svako nasilje mora prekinuti.

R. K. Da. Da, da. Dobro, ja mislim da bi sad bilo neophodno sutra ili prekosutra da sjednemo odavde, odozdo Milan, i, ako treba, odozdo Momir i šta ja znam, da sjednemo jedno sat, dva vremena, do...

S. M. Sutra bi to bilo najbolje.

R. K. Došao bi i Nikola.

S. M. Sutra bi bilo najbolje.

R. K. I Krajišnik, i ja mislim da bi se, da bi to morali, onda bismo

morali dolje ustanoviti jednu kancelariju, tamo gdje smo ono nas dvojica bili.

S. M. Da.

R. K. Jednu kancelariju koja bi stalno radila.

S. M. Da, da.

R. K. Tu više...

S. M. Sutra bi, sutra bi to bilo najbolje.

R. K. U koje... u koje doba?

S. M. Kad ti možeš da dođeš?

R. K. Pa ako krenem ujutro rano, mogu oko jedanaest, dvanaest.

S. M. Hajde da preciziramo, u dvanaest.

R. K. U dvanaest. Hoćemo li, hoću li ja zvati ovoga Milana ili neko drugi?

S. M. Zovi ga ti.

R. K. Dobro.

S. M. Zovi ga ti.

R. K. Dobro. A odozdo iz Crne Gore treba li...

S. M. Dogovorit ću se ja s Momikom.

R. K. Dobro. Odavde ko, Nikola i Krajišnik, dosta.

S. M. Pa uzmi njih dvojicu, dosta ti je.

R. K. Dobro.

S. M. Dosta ti je to.

R. K. Dobro, dogovoreno onda.

S. M. Hajde važi.

Usaglasili su se da se vide sljedeći dan, u 12 sati, u Beogradu.

Osmi juli: “Sada je rat”

Sedam dana kasnije, 8. jula, uslijedio je novi razgovor, koji pokazuje koliko su Milošević i Karadžić bili umiješani u događaje u Hrvatskoj. Milošević je najviše zauzet time da pomogne Karadžiću oko dobrovoljaca koji će zajedno s JNA spriječiti hrvatsku vojsku da napadne srpske jedinice i JNA s bosanske strane. Koncentracija snaga na Kupresu je očigledno odlučujuća.

Razgovor se odvijao isti dan kad je usvojen Brionski sporazum. Sporazum garantira Sloveniji i Hrvatskoj nezavisnost, ali sadrži i tromjesečni moratorij za realizaciju nezavisnosti. Milošević je znao ili je računao da će on od tog dana pa u naredna tri mjeseca imati vremena za ostvarivanje vojnih ciljeva u Hrvatskoj. Njemu se žurilo da osigura nove granice i prosto je nevjerovatno da se razgovor vodio telefonom. “Sada je rat”, kaže Milošević na kraju razgovora.

Prije nego što je počeo razgovarati s Miloševićem, Karadžić je razgovarao s jednom neidentificiranom ženom i neidentificiranim muškarcem. S muškarcem je razgovarao o grupi naoružanih muškaraca, 150-170 muškaraca, koji će se poslati na Kupres u Bosni i Hercegovini.

Milošević je uvjeren da je Karadžić upoznat s tajnim vojnim planom RAM, koji je izrađen s ciljem da osigura nove srpske granice. Realizacija plana počela je tako što je Karadžić ostvario kontakt s generalom Uzelcem i mobilizirao njegove jedinice. Pored toga, Milošević se obavezao da će helikopterima obezbijediti dodatno neophodno naoružanje.

R. K. Halo.

S. M. Radovane.

R. K. Da.

S. M. Ja sam razgovarao s najvišim mjestom.

R. K. Dobro.

S. M. Molim te, ovo treba da razumiješ, jer što se kaže ne mor... ne mogu da ti sve objašnjavam.

R. K. Dobro.

S.M. Od strateškog značaja je za budući *RAM*. Ti znaš šta je *RAM*?

R. K. Da, sve znam, sve znam.

S. M. Da banjalučka grupacija bude sposobna i mobilna.

R. K. Dobro.

S. M. Zato moraš, pod jedan, obezbijediti da ona bude sposobna i mobilna i da nema nikakvih problema. I pod dva, za jedan sat se javi Uzelcu, s pozivom na dogovor.

R. K. Dobro.

S. M. Na najvišem mjestu.

R. K. Dobro.

S. M. Sve koliko ti daš ljudi dodatnih.

R. K. Da.

S. M. Koji treba da ostanu da čuvaju kuće i teritoriju, i blokiraju te HDZ-ove centre, itd. Sve će ih naoružati, sve će im obezbijediti, helikoptere ćemo dotjerati, i sve to.

R. K. Odlično, molim Vas istu da...

S. M. Prema tome, ja te molim broj jedan, i broj dva, lično moraš regulisati. A, ovo drugo, Kupres, jako je važno.

R. K. Dob...

S. M. A ono treće što sam ti rekao, miting, zbog međunarodne javnosti izuzetno važno.

R. K. Ide, ide to. Nego ovo mi recite, možemo li istu stvar urediti da, da mi vrate oružje TO u Šipovu i u Mrkonjiću.

S. M. Ma to je sitnica, bre.

R. K. Pa dobro, neka mi naoružaju tamo, evo ja sam... mi smo spremili 170 u Mrkonjiću, i 150 u Šipovu i oni su spremni da idu na Kupres.

S. M. Je li to, je li to isto nadležan taj Uzelac?

R. K. Ne, ne, ovo je, ovaj, ja mislim da jeste on, jeste, jeste.

S. M. Kaži mu i to, brate, nema problema...

R. K. Dobro.

S. M. Ne možemo za svaku sitnicu da raspravljamo ovako...

R. K. Dobro, dobro. Ova, ovih 150 i 170 ide na Kupres, a na Kupresu imamo 750 ljudi od...

S. M. Ma i nama je bitno da taj bataljon koji je digla vojska na Kupresu bude, bude tamo i da bude kako treba.

R. K. Bit će, ali ako dobiju. Ovi nek se stave pod njihovu komandu, ovi koji ostaju jer je Kupres užasno... to je, tu su stradali tokom rata užasno Srbi.

S. M. Da ti kažem nešto, čak je i ovaj ljudi Šešelj j..o mater juče opoziciji.

R. K. Vidio sam, čuo sam.

S. M. Znaš šta im je rekao, kaže - pa zar ste se sad, kaže, kad JNA treba da brani srpski narod, riješili da napadate JNA.

R. K. Da, da, to je...

S. M. To kaže onaj što ima kravatu Cimermanovog kelnera.

R. K. Da, da.

S. M. J..o te Bog.

R. K. Da, da.

S. M. I da je i njemu jasno...

R. K. Jasno, jasno, sigurno.

S. M. A ovim izdajnicima nije jasno.

R. K. Vidio sam to, vidio sam.

S. M. Jučer u direktnom kontaktu s Mesićem.

R. K. Imate li slučajno Uzelcov telefon?

S. M. Nemam ja to, ali nađi to, nek ti nađu ovi tvoji.

R. K. Da, da, dobro.

S. M. Nek ti nađu, i molim te za sat...

R. K. Dobro.

S. M. Sad je jedan, u dva mu se javi.

R. K. Dobro.

S. M. I reci da ja želim da obezbijedim maksimalnu političku podršku...

R. K. Hoće li, hoće li on primiti i još naših mladića ako mu treba, ili samo ono što je, što je ve...

S. M. Primit će ako treba, ali dajte vi koliko god odredite da vam treba tu da ostane, bit će helikopterima prebačeno za njih sve da imaju, da ostanu to da čuvaju.

R. K. Dobro, dogovoreno.

S. M. Prema tome ima sve.

R. K. Dogovoreno.

S. M. Ali ovo je sad biti ili ne biti prema Krajini, jer oni hoće da odsijeku Krajinu.

R. K. Da, da.

S. M. Ne da idu na Knin, jer bi ih mnogo izginulo, ali će okolo da prođu.

R. K. Da, da. Dobro, sad ćemo mi...

S. M. ...u JNA, što njih tamo ne zaustavi. Kako će da ih zaustavi samo oklopom ako nema tri brigade.

R. K. Dobro, dogovoreno. Sve će biti u redu.

S. M. Kad, mislim sad je, što se kaže, rat je i ovo je jedna strana.

R. K. Nema nikakvih problema.

S. M. Molim te, vodite o tome računa.

R. K. Samo mi, da ako me brojevi posluže, mislim da će to biti gotovo.

S. M. Ima... mora te poslužiti sve.

R. K. Hoću, hoću, dobro. Hajde, čut ćemo se, javite se opet.

Dan kasnije, 9. jula 1991, ponovo su na vezi Milošević i Karadžić u razgovoru u kojem je Milošević posebno zainteresiran za mobilizaciju srpskih muškaraca u Bosni, srpskih nacionalista, ili “tvojih momaka”, kako kaže Milošević, a koji su mobilizirani kao dobrovoljci za podršku operacijama JNA u Hrvatskoj. U toku je puna mobilizacija za učešće u ratu, samo dan nakon što je potpisan Brionski sporazum o potpunom primirju.

Dok se vrše pripreme za rat, Milošević podvlači da je veoma važno da se ideja o Jugoslaviji održava, posebno zbog međunarodnog javnog mnijenja.

S. M. Samo trenutak, samo trenutak.

R. K. U redu.

S. M. Slušaj.

R. K. Da.

S. M. Reci mi kako reagira srpski narod na mobilizaciju koju provodi JNA?

R. K. Pa ide prilično dobro, ja sam ovdje, bili su jučer kod mene neki drugovi tu i malo smo porazgovarali. Oni će početi preko Saveza boraca neke dobrovoljačke odrede, mi smo se dogovorili da idu naši, mi ćemo....

S. M. Naši moraju listom da idu da se odazivaju.

R. K. Da, idu, da, idu, i dogovorili smo se mi da idu samo sam malo molio njih ono što sam Vas molio. Kada pođu, neka zadrže polovinu tu u svojoj kasarni, odnosno na zbornom mjestu da njima mogu da stacionarno tu da djeluju, a pola neka vode sa sobom.

S. M. Ma mora da bude vaš stav svuda, apsolutan odziv u JNA i od takvih stvari, sve unutra mijenja.

R. K. Ide, ide.

S. M. To je jako važno da to ide, da funkcioniše.

R. K. Ide, ide, ide...

S. M. Ako, ako biste vi tu napravili neki incident, onda je to strahota.

R. K. Halo, halo, halo (*veza se nakratko prekinula, ali je ponovo uspostavljena*)...

R. K. Nešto nas je prekinulo.

S. M. Neko je prekinuo vezu.

R. K. Da, da, ovi to slušaju, ovdje vidite kako, ovaj, kod nas je to dobro, ide, ali je jedini problem što bi trebalo to... a ostane da tišti ljude tu lokalno.

S. M. Neće biti lokalnih problema uopšte. Vojska mora da bude koncentrisana i da bude jaka jer ovi to rade sada u Hrvatskoj, da naprave veliku ofanzivu. Ako mi ne budemo imali dovoljno snaga, onda zaje..., što se kaže, svako to selo.

R. K. Da, da.

S. M. Od toga nema ništa.

R. K. Da, da, dobro mislim, ja sam već zvao narod - 150 iz Ključa i 150 iz Mrkonjića da se priključe kao pratnja tenkovima na Kupresu. Oni tamo nemaju pratnje, pješadijske.

S. M. Dobro.

R. K. To se svako može zapaliti, ja sam dao 300 momaka da idu tamo.

S. M. Apsolutno.

R. K. A svuda ćemo mi dati po 300, 400 momaka u svakoj opštini, samo ja molim da ih obuku i da ostane barem po stotinu tu lokalno da narod bude siguran.

S. M. Dobro, Radovane.

R. K. Neka ih drže u kasarni, ali neka budu tu u mjestu.

S. M. Ima nekih ideja da se pravi taj miting u Sarajevu za Jugoslaviju.

R. K. Probali su da me pitaju, ja sam to podržao kad su već zakazali.

S. M. Ako si podržao i dobro je što si podržao i dobro bi bilo da Srbi krenu na taj miting u velikom broju.

R. K. Slušajte, znate šta.

S. M. Jer vidi šta je, ja ti ovo sad skrećem pažnju na jednu stvar, međunarodni aspekt je bitan.

R. K. Jasno, znam, znam.

S. M. Iz centra Jugoslavije, znači traži se podrška Jugoslaviji.

R. K. Sve, sve sam ja to shvatio, jedino.

S. M. ... međunarodni aspekt je bitan da se vidi na međunarodnoj sceni jedno raspoloženje.

R. K. Sve sam to odmah shvatio istog časa, ali ako bi im propao taj miting, to bi bila velika bruka.

S. M. Apsolutno, ali to bi bila nama vrlo jedna, kako bih rekao, otežavajuća okolnost. Mora pred međunarodnim faktorom da se vidi da je veliko raspoloženje i to baš u centru Jugoslavije, za Jugoslaviju. (...)

R. K. Dobro, idemo mi.

S. M. Ma ništa neće biti ako ti digneš one tvoje.

R. K. Ne, ne, idu svi, idu svi.

S. M. Apsolutno.

R. K. Od Han-Pijeska i Sokoca, svi oko Sarajeva, sve ide.

S. M. Samo je bitno da se time štiti Jugoslavija i da imamo taj međunarodni efekt, to je jako bitno.

R. K. I moj Izvršni odbor je sinoć izdao jedno saopštenje. Ono će danas biti na radiju, a sutra u štampi, gdje smo napali taj nacifašizam i miješanje stranih sila u cijepanje Jugoslavije, poruku o cijepanju Jugoslavije i ... rata i formirali smo armiju i sve njene akcije (vojna obaveza, mobilizacija i odvajanje zavađenih, sukobljenih strana koje su usmjerene na čuvanje Jugoslavije).

S. M. Kad će to biti objavljeno?

R. K. Danas će biti na radiju i televiziji, a sutra u novinama.

S. M. E, odlično, odlično.

R. K. Tako da se zna da je tu, onda smo skrenuli pažnju na ove izbjeglice u Bosni, njih niko ne vidi, ovaj, zvaničnici ovi ne vode o njima računa.

S. M. Dobro, dobro, to je jako dobro.

R. K. Recite, kako ovo na Brionima izgleda?

S. M. Pa oni se bi... dogovaraju, ali oni su stavili njih u proces.

R. K. Da.

S. M. Oni su stavili njih u proces, kao oni moraju da trpe svaku obustavu vatre, da moraju... i tako dalje, tako da...

R. K. Da, da, to je jasno. Dobro, to ćemo da, ovaj, uradimo. Mi smo tamo digli rezervni sastav milicije u Krajini, jer smo dobili neke naznake da bi ovi mogli napasti.

S. M. Mogu, mogu, to je vjerovatno.

R. K. I to da možda pređu i s bosanske strane, pa smo to spriječili.

S. M. To može da se desi i vodite o tome računa.

R. K. Dobro, ali kako se oni usuđuju da napadnu sada kad su tu Evropa i posmatrači.

S. M. Pa, oni hoće... pred svršen čin oko nekih stvari, znaš, i ja se nadam da oni to neće smjeti da urade, kako su planirali sad kad su ovi, jer danas dolazi mnogo posmatrača itd. Međutim, njima nije vjerovati.

R. K. Da, da.

S. M. Njima nije verovati.

R. K. Da, da, imaju li ikakvu pomoć ovi tamo, Bosna ništa, sad ništa, sve stoji, ništa nema.

S. M. Imaju, Boga mi, veliku pomoć.

R. K. Ovi tamo, je li?

S. M. Kako da ne!

R. K. Dobro, dobro, čut ćemo se onda.

S. M. Dobro.

R. K. Vi se javite možda dnevno, vrlo mi je važno da čujem ocjene vaše jer, ovaj...

S. M. Ja sam jučer bio u Vojvodini.

R. K. Da, čitao sam to.

S. M. Eto, mi smo.

R. K. ...je bilo tamo?

S. M. Odlično.

R. K. Odlično.

S. M. Odlično.

R. K. ...što je... jer ovo što radi opozicija to je kaos jedan.

S. M. Pa to je ista izdaja... imam sve podatke da je Vuk Drašković razgovarao s Mesićem.

R. K. Aha.

S. M. I da se dogovara s Mesićem, kako da podijeli vojsku i kako da podijeli rukovodstvo Srbije.

R. K. Da, da.

S. M. To su strašne stvari, čovječe.

R. K. Da, da.

S. M. Navodnog prijatelja kolaborira s neprijateljem.

R. K. Da, da, to će ga koštati potpunog sloma.

S. M. Koštat će... do, ali šta treba da nam košta sad.

R. K. Da, da, dobro, molim vas da se čujemo tokom dana.

Isti dan Karadžić je imao razgovor s generalom Nikolom Uzelcem, komandantom Banjalučkog korpusa JNA. General Uzelac je potvrdio da je razgovarao s “onim gore”, dakle Miloševićem, i da je on rekao “da ćeš ti nazvati”. On moli Karadžića za političku podršku da uvede vanredno stanje u pet-šest općina u graničnom pojasu prema Hrvatskoj, uključujući i Banju Luku, drugi po veličini bosanski grad. Njih dvojica također razgovaraju o slanju srpskih dobrovoljaca kao podršku JNA, onako kako su Milošević i Karadžić o tome razgovarali ranije.

“Srbi su uvijek imali oružje”

U jednom razgovoru, koji je možda obavljen 26. jula ili 26. augusta, a najvjerovatnije 26. jula, Milošević potpuno otvoreno i s velikom dozom cinizma govori o tome kako je rat u toku.

Datum razgovora je diskutabilan, jer na izvodu stoji 8. juli 1991, a u razgovoru Milošević kaže da je “danas 26...”. Precizno vrijeme, međutim, nije odlučujuće. Jedan od detalja, od ranije poznat iz ovog razgovora, jeste da Milošević pravi budalu od njemačkog ambasadora s kojim je imao susret taj dan.

S. M. Halo.

R. K. Dobar dan.

S. M. Kako si, Radovane?

R. K. Evo, hvala Bogu, dobro. A Vi?

S. M. Hvala Bogu, i ja sam dobro, ali sam poprilično umoran, mogu da ti kažem, jer smo imali noćas neke vojne vježbe koje su, također, hvala Bogu, dobro prošle.

R. K. Šta je bilo, kako se može ...

S. M. Pa, malo smo u ovim nekim dijelovima gdje smo htjeli da neke stvari vidimo, vidjeli kako to stoji. Dobro stoji, zadovoljan sam.

R. K. Je li to na Dunavu ili dolje u Sandžaku?

S. M. Bit će u Sandžaku možda, ovi će nešto da...

R. K. 26. sam ja čuo, umjesto da...

S. M. Danas je 26.

R. K. Je li danas 26?

S. M. Ali poslao sam dolje ljude i bit će malo ti neki Muslimani da daju neke izjave, mi ćemo više da se tome narugamo, nego to ćemo da...

R. K. Da, da, da.

S. M. Ozbiljno, ja sam rekao nemoj da ih shvatite ozbiljno nego ih zaj...te.

R. K. Da, da, to je budaletina, to je njima pokriće.

S. M. ...izginuli strašno jučer na Dunavu.

R. K. Jučer na Dunavu, je li?

S. M. Da, preko 100 poginulih ima. Eto to, ja mislim negde blizu 200 poginulih, jer je vojska takvom vatrom krenula da je to strašno vidjeti.

R. K. Da, da. I vojska se kali pomalo, je li, ni to nije loše.

S. M. Ma cijela stvar je da se izvede jedna ozbiljna operacija o kojoj smo razgovarali. Cijela stvar je u tome i mislim da to vrlo, vrlo, znaš kako, to je kao hirurška operacija, kao da je na.... i ja mislim da su svi potezi koje sam do sada povukao urodili plodom.

R. K. Sve je bilo baš, ovaj, ja kažem ovim mojim saradnicima, ma nije to ništa nasumice, mi smo o tome razgovarali u septembru prošle godine.

S. M. Budale, bre, misle ovi sve što leti da se jede. A onda ovi kreteni idu tamo, Vuković, Vasiljević... da vide. Tu imaju odrede. Jučer kod mene je ambasador naše... znate. Mene Srbi obavještavaju, kažem ja. Možete vi da nađete Srba koliko hoćete koji će da vam kažu neke neistine kad im date pare.

R. K. Jeste.

S. M. A on kaže kako, kako, pa kažem ja zbog ludih razloga. Otkud znam?! Kaže on, ali molim vas otkud Srbima oružje, kažem ja njemu Srbi uvijek imaju oružje, mi smo takav narod, mi vam nikad nismo bili bez oružja.

R. K. Da, da.

S. M. A on, šta sad on da mi kaže u pi... materinu. Je li imaju i bacače? Kažem ja pa i bacači su oružje (*smije se*).

R. K. (*smije se*)

S. M. On je genije.

R. K. Šta su ovi mislili, da Srbi neće imati oružje, da će da ih pomlate?

S. M. Sad ću ja da mu kažem, ja sam im poslao to sve. Ma to je, nije razuman uopšte.

R. K. Je li to bio ambasador ili neki njegov?

S. M. Ne, ne, ambasador.

R. K. Ambasador. E, Bože moj.

S. M. Ne primam ja nikoga ispod ambasadora.

R. K. Ovaj, a...

S. M. On je genije. Kaže, znate, mi bismo došli kao monitoring tamo u Hrvatsku, ali da nam garantujete da neće da bude...

R. K. Pucanja.

S. M.nego vi... sa Hrvatima jer uopšte srpska sela ne jure crne legije po Hrvatskoj, njihova sela su tamo gdje su.

R. K. Da ne idu Srbi u hrvatska sela nego obrnuto.

S. M. ...prestanu da napadaju srpska sela, prestat će svako pucanje jer Srbi se samo brane.

R. K. Da, da, odlično. Ma znaju sve oni to, samo ih treba...

S. M. Hoće, ustvari, da napravi lažnu simetriju, ja sam mu to i rekao. Čemu Vi tu svu simetriju, mi nemamo tamo nikakvih trupa i Vi hoćete sad da vam ja javno izjavim da neće biti trupa, što će reći da time priznajem da ih je do sada bilo.

R. K. Da, da.

S. M.vi pitajte Mesića o njegovim halucinacijama oko toga, to mene ne interesuje. A vi dobro znate da se nikakve trupe ne bi mogle sakriti kad bi i postojale.

R. K. Da, da, jasno. Imate seljake koji brane kuće i šta hoćete.

S. M. Ma naravno.

Dva dana kasnije, 31. jula 1991, njih dvojica su se vratila raspravi o Izetbegovićevoj ulozi u Bosni i izgledima da ga se pridobije za srpsko-muslimansku koncepciju. Nakon toga su Milošević i Karadžić razgovarali o ulozi nekih evropskih zemalja, kao što su Grčka i Francuska, i njihovim mogućnostima da ulože veto prilikom glasanja

Evropske unije o nezavisnosti Bosne i Hercegovine.

S. M. Mi smo otvoreni. Ako on to ne prihvati, to je njegova odgovornost.

R. K. Njegova je odgovornost. Istorijska odgovornost je na njemu.

S. M. Apsolutno. Zato je to veoma važno, veoma važno.

R. K. Da.

S. M. Hoćeš li se ti sresti s njim?

R. K. Da. Ja moram to prodiskutovati personalno. I ta stvar se mora uraditi dobro, sutra ili za godinu dana.

S. M. Da, da, ali nemoj čekati na njega.

R. K. Ne, ne, mi ćemo potpisati. On će dobiti ono što želi.

S. M. On to može dobiti kad on to želi.

R. K. Naravno. Mi ćemo obratiti pažnju na državni nivo, Vi, Izetbegović i Bulatović.

S. M. Da, ja sam to predložio. On je odgovorio da ćemo vidjeti i da moramo razgovarati. On kaže da ne zna šta je najbolji način. Rekao sam da ni ja nisam znao o tome šta je najbolji način, ali je u svakom slučaju dobro.

R. K. Da, da. On uvijek odlaže stvari. Ako nešto usvoji 99%, onda kaže da sačekamo onaj jedan procent.

S. M. Da, da. On se uvijek želi sakriti ovdje. Ja sam mu rekao: "Ti se uzdaš u internacionalizaciju i vrijeme. Ti imaš neku konfederaciju u glavi, ali moraš znati da takve forme neće uopšte biti."

R. K. Da, da.

S. M. Bez obzira koju vrstu i obim podrške dobiješ izvana. Takve neke forme neće uopšte biti. Srbi neće dozvoliti da budu podijeljeni u vrše država. To mora biti osnovna premise za tvoje razmišljanje.

R. K. Da, da.

S. M. I ne razmišljaj o tome kako ćeš zavaditi Srbe u tim zemljama.

R. K. A jesu li Grci u stanju da stave veto ako...

S. M. Ja mislim da jesu.

R. K. Šta je ovim Francuzima, Boga mu, trebao bi neko da poradi tamo nešto.

S. M. Pa vidjet ćemo.

R. K. E da je De Gol tamo, ne bi. On bi znao dobro interese Francuske.

S. M. Pa i ja mislim.

R. K. Ja mislim da ovaj nema veze, da njemu... (*kratki prekid snimka*). Ima stvari koje samo nagađam. Ja mislim da ću ja u utorak biti tamo.

S. M. E dobro, onda ćemo se vidjeti.

R. K. Imat ću priliku da razgovaram s ličnim savjetnikom Helmuta Shmita, koji je Jugoslaven. I to su mi udesili da razgovaramo u utorak.

S. M. E pa dobro. Onda ćemo se svakako vidjeti, a da budemo na vezi, Radovane.

R. K. Dogovoreno.

S. M. Hajde, prijatno.

R. K. Prijatno, predsjedniče.

“Ako on iskoči, je li on na ti”

Milošević i Karadžić su 6, 7. i 9. augusta nastavili razgovor o istim stvarima. Dana 8. augusta nisu razgovarali, jer su taj dan Jović i Stanišić bili na vezi s Karadžićem. Stanišić je bio šef SDB-a (Služba državne bezbjednosti) u Srbiji i jedan od najpovjerljivijih Miloševićevih ljudi.

Glavna tema razgovora između Miloševića i Karadžića bila je kako pridobiti ili eventualno izolirati Aliju Izetbegovića. Jedna druga i potpuno nova tema bili su nastupi Slobodana Miloševića u međunarodnim medijima. Miloševića je posebno interesirao jedan intervju koji je trebao dati stranim TV kućama. On je odavao utisak zadovoljnog čovjeka, i prije i poslije intervjuja. Dok su njih dvojica razgovarali o medijima,

Karadžić je spomenuo dva važna kontakta ostvarena u Velikoj Britaniji i Kanadi, a koji su doprinijeli srpskoj stvari.

Milošević je iskoristio priliku da prije intervjua s Karadžićem razriješi dilemu o tome koji stav će Srbi braniti kad su u pitanju jugoslavenske interne granice. On je to davno prije razriješio sa svojim bliskim saradnicima u Beogradu, između ostalih, s Borisavom Jovićem. Zaključili su da je to čisto administrativno iscertavanje granica po karti, granica koje su, bez obzira na historiju i sastav stanovništva, povučene “potpuno slučajno, potpuno površno”. Ovo je bio “pogodak u sridu”, onako kako su o tome razmišljali i Titovi partizani. Oni su povukli granice između republika u novoj Jugoslaviji onako kako su za njih postojali sigurni historijski razlozi.

Dana 6. augusta mnogo su razgovarali o debatnoj emisiji emitiranoj noć prije na bosanskoj TV. Radovan Karadžić je bio potpuno uvjeren da su i Alija Izetbegović i Stjepan Kljujić potučeni u debati, a da su on i Izetbegovićev oponent, Adil Zulfikarpašić, bili pobjednici. Zatim su kratko razgovarali o situaciji u Hrvatskoj i zaključenom primirju. Na kraju su razgovarali o tome na koji način pritisnuti Izetbegovića za donošenje novog Ustava za Srbiju, Crnu Goru, Bosnu i Hercegovinu i Republiku srpsku krajinu u Hrvatskoj. Bile su to teritorije za koje su Milošević i Karadžić smatrali da ih mogu držati pod kontrolom:

R. K. Tu nema, ovaj, je li se pridržavaju ovog prekida vatre?

S. M. Pa do danas u 18.00 je, danas u 18.00 stupa prekid vatre.

R. K. A danas u 18.00, aha. I kako ćemo, po vašem mišljenju, dalje ići?

S. M. Pa, ja se nadam dobro.

R. K. Mislim, šta je redoslijed poteza?

S. M. Ja se nadam dobro. Oni neće smjeti da naruše prekid vatre, jer ako ga naruše naj..... su.

R. K. Aha.

S.. M. To je... to je sigurno, a mi treba da forsiramo ove razgovore o budućnosti zemlje. Ja ću sad da skiciram jedno pismo i da ga pošaljem

Momiru, Aliji, Krajišniku... i da predložim sastanak na kojem ćemo razgovarati o formulisanju glavnih pitanja kojima se rješava i predlaže rješenje za budućnost Jugoslavije, pa neka... ne dođe.

R. K. Ja, odlično, odlično. Bio... bio je Nikola sa mnom, mi smo zaključili da vam je ta ideja dobra. Krajišnik će doći sigurno.

(Osobe koje se spominju su Momir Bulatović, predsjednik Crne Gore, Momčilo Krajišnik, Karadžićev bliski saradnik u SDS-u i predsjednik Skupštine Socijalističke republike Bosne i Hercegovine, Alija Izetbegović i Nikola Koljević.)

Milošević je dalje rekao da želi pozvati predsjednike republičkih skupština i nekoliko eksperata iz svake skupštine kako bi se sačinila prva verzija ustava.

S. M. A onda treba da se dogovorimo da odredimo predsjednike skupština da održe konferenciju za štampu.

R. K. Da, da, odlično.

S. M. A sutra bismo mogli objaviti, naprimjer, da su svi pozvani na sastanak prihvatili inicijativu, još se ne... nije stigao odgovor od Alije Izetbegovića. Tako, naprimjer.

R. K. Da, da, odlično.

S. M. Ali očekuje se da, da će i Alija Izetbegović dati pozitivan odgovor. Shvataš li?

R. K. Aha, odlično.

S. M. Pa, onda, sutradan se kaže da još uvijek nije stigao odgovor od Alije Izetbegovića, ali u svakom slučaju, u ovom sastavu sastanak će biti održan i na njemu će se razmatrati predloženi dnevni red, itd. Pa onda, ako on stvarno iskoči iz toga, onda je budala.

R. K. Da, da.

S. M. Onda bi se stvar zakolutala, a pitanje bi glasilo: Zašto neko ne želi razgovarati?

R. K. Da, da.

S. M. U međuvremenu ti možeš pitati zašto Alija ne želi razgovarati.

R. K. Da, da, odlično.

S. M. Zbog čega on ne želi razgovarati? On želi razgovor sa svima, ali ne s ovom grupom.

Milošević je ovdje pokazao da je do u detalje razmišljao o političkoj situaciji u Bosni i Hercegovini. Nije dopuštao svojim lokalnim saradnicima da sređuju situaciju, nego je on lično preuzeo komandu. Karadžić se divio razmišljanjima i taktici Beograda.

Sljedeći dan, 7. augusta, Milošević je objašnjavao da je napisao jednu verziju pisma, čiji dio je pročitao Karadžiću, u kojem on upućuje poziv za sastanak u ponedjeljak 12. augusta:

R. K. Potvrde, da?

S. M. Je li može ovako?

R. K. Potvrde, odlično, odlično. Može.

S. M. E, dobro.

R. K. Može, može i doći će skoro svi, ili možda svi ili skoro svi.

S. M. Pa mogu da dođu samo svi i može da manjka samo Alija.

R. K. Da, da.

S. M. Jer pazi, tu je ključna figura Krajišnik.

R. K. Da, da, jeste.

S. M. Jer ako Krajišnik ne bi došao, onda nije došla Bosna i Hercegovina.

R. K. Da, da, da, da.

S. M. Ako Krajišnik dođe, j... se meni što nije došao Alija.

Milošević prema svojim bliskim saradnicima, kao što je naprimjer predsjednik Crne Gore Momir Bulatović, nije poklanjao neko poštovanje. Milošević je smatrao da Bulatović nije dovoljno aktivan u rješavanju problema.

S. M. Ja ću sad da ga zovem. Ni ja ne idem na odmor, niko ne ide na odmor. Momo Bulatović, eno ga u Budvi, kupa se, boli ga k..., pošto on zna da ćemo mi ovdje stvari da držimo.

R. K. (*smije se*)

S. M. Kupa se već pet dana, dosta mu je.

R. K. Da, da.

S. M. Ima da ga vratim u ponedjeljak.

R. K. Morat ću da idem i ja tri dana dolje da se odmorim malo. Umor me uhvatio, čitavu godinu nisam bio.

S. M. Vi se svi odmarajte koliko god možete. Ja ne smijem da idem.

R. K. Da, ne smijem ni ja, osim na vikend. Ne smijem ni ja, osim preko vikenda. Ovaj, to je, to je odlično, ovaj, mislim da naredne nedjelje već, ako ovi, ako ovdje značajne snage ne potpišu ovo, vi ćete da sjednete gore i da...

S. M. Ma nema šta oni da misle. Imam ja sad varijantu šta ću da radim.

R. K. Aha, dobro.

S. M. To ćemo da pričamo kad se vidimo.

R. K. Važi. Možda se ja u petak pojavim gore.

Njih dvojica su razgovarali o detaljima kao što su kako poslati faksove, itd., obećavši da će držati kontakt. Milošević je završio razgovor komentarom o tome kako su uspjeli.

S. M. Uredu, Radovane. Mi se bijemo bolje nego što smo očekivali.

Dana 8. augusta 1991. šef srbijanskog SDB-a Jovica Stanišić također je bio s Karadžićem na vezi. Stanišić je telefonirao iz Beograda.

R. K. Kako si?

J. S. Dobro, dobro.

R. K. Kako je moj prijatelj?

J. S. Dobro je. On je danas odsutan. Ti znaš kako to on.

R. K. Da, da.

J. S. Otišao je malo u prirodu. Vraća se večeras.

R. K. Aha, u redu.

Jovica Stanišić je dobro pazio da ne kaže gdje se nalazi Milošević ili

gdje ga je sreo, mada je bio dobro informiran o svemu.

Nakon kratkog razgovora o tome kad Karadžić dolazi u Beograd, razgovor je nastavljen prvo o nečemu što su njih dvojica nazvali “60 tona”, a što je vjerovatno bila značajna količina naoružanja i municije.

J. S. Mislim da si napravio veliku trgovinu.

R. K. Misliš s političkog stanovišta?

J. S. Da.

R. K. Da, mi smo radili puno na tome. Ali ja i dalje trebam 60 tona. To će...

J. S. Da, da, to će biti stalni posao, svaki dan.

R. K. Aha.

J. S. Na tome je rađeno i danas.

R. K. Aha. Ti nisi ništa dirao onih 60 tona. Je li tako?

J. S. Ne, ja ništa to nisam dirao.

Nakon toga počeo je razgovor o Milanu Babiću iz Hrvatske. Razgovor je pokazao koliko su Milošević i njegovi saradnici bili involvirani u događaje u Hrvatskoj.

R. K. Hoće li biti nešto od toga?

J. S. Da ti kažem pravo, mi smo trenutno uradili nešto drugo. Ja sam bio tamo kod Babića.

R. K. Da, da.

J. S. Ja sam tamo bio tri dana i vodio sam borbu s njim.

R. K. S njim ide teško? Taj tip! On nema nikakav osjećaj za politiku. Mnogo toga što on radi je dobro, ali on nema pojma kako će to uraditi politički.

J. S. On ne zna kako će to uraditi. Mi smo imali jednu veoma ozbiljnu diskusiju tamo. On sutra dolazi ovdje.

R. K. Hoće li?

J. S. On mora doći ovdje, a onda ćemo mi tamo.

Za konspirativne aktivnosti, koje su bile u toku, Stanišić je kasnije u razgovoru rekao: “Imao sam nešto konkretno, ali ne mogu telefonom.”

“Tvoj komšija koji otkida pola države”

Dan poslije, 9. augusta, Milošević je razgovarao s Karadžićem o Krajini i Milanu Babiću. U jednoj odlučujućoj rečenici priznao je da je potpuno razumio kako ide sa srpskim projektom u Hrvatskoj.

S. M. Doći će mi sada ovaj tvoj komšija. Ovaj tvoj komšija što ti otkida pola države.

R. K. Aha.

S. M. Pa ću da mu kažem da se nosi u vražiju mater s tim idejama.

R. K. A... u ... Kljujićev šef?

S.M. Ne, brate. Nego Milan Babić.

R. K. A, ha, ha.

Karadžić je upozoravao Miloševića da je u Krajini najvažnija opasnost od zloupotrebe vlasti, što je Milošević potvrđivao s kratkim “da, da”, ali se nije puno opterećivao Karadžićevim stajalištem. Više je bio opterećen činjenicom da je Babić stvorio protivnike među Hrvatima koji nisu bili pristalice Tuđmana, a koji su mogli biti taktički saveznici.

Nakon kraćeg zadržavanja na situaciji u Bosni, Milošević se vratio na pitanje Hrvatske. On je rekao da se Hrvatska fokusira na internacionalizaciju problema i podršku Njemačke. Nakon toga je komentirao izjavu Stjepana Mesića, u to vrijeme predsjedavajućeg Predsjedništva SFRJ, koji je izjavio da hrvatske granice prema Srbiji i Bosni i Hercegovini (i Sloveniji) moraju ići istim onim republičkim granicama koje je Hrvatska imala u vrijeme SFRJ.

S. M. On ne zna šta govori. Zamisli, jučer je izjavio da se napravi linija razdvajanja na granicama Hrvatske.

R. K. Da, da.

S. M. Na granicama Hrvatske se niko ne tuče.

R. K. Jeste.

S. M. Nego se tuku...

R. K. Unutra...

S. M. Tamo, unutar Hrvatske, na obodima srpskih krajeva.

R. K. Da, da. Je li... jesu li sada pozicije takve da bi ovo odgovaralo kad bi se to napravilo, ne?

S. M. Ja mislim da su skoro takve.

R. K. Skoro takve? Gore malo, Petrinja i Sisak?

S. M. Skoro takve. Nema tu uopšte neke velike razlike.

R. K. Da, da. To bi trebalo da postave prirodno, što prije. Ako se Evropi žuri da završi stvari, eto, izvolite. Neka završe stvar.

S. M. Da, da. Pa da počnemo mirno, brate, da radimo i poslije da idemo na ljetovanje, je li?

R. K. Jeste, jeste, ha, ha. Ja dva ljeta nisam bio na ljeto... ha, ha.

S. M. To kažem. Poslije ćemo da idemo na ljetovanje. Kao u onom filmu, znaš, i poslije su, kaže, svi otiši na ljetovanje.

R. K. A, ono, nikad u nedjelju, je li? Nikad nedjeljom...

S. M. Da, da. Da, da.

“Alija se ponaša kao kurva”

Nekoliko sedmica kasnije, 4. septembra, Milošević i Karadžić su ponovo razgovarali o odnosu Bosne i ostatka Jugoslavije. Milošević nije govorio lijepo o Izetbegoviću, a Karadžić je otvoreno govorio o ratu u Bosni, ukoliko Izetbegović ne prihvati Miloševićev i njegov prijedlog. Ovaj razgovor vodio se samo tri dana prije početka pregovora s EU pod vođstvom Lorda Carringtona u Haagu.

S. M. Ja sam danas razgovarao s Alijom.

R. K. Hm.

S. M. S Alijom sam razgovarao. On je kurva. Neće da dođe da razgovaramo, kao moraju prvo oni. Ja sam mu rekao: “Ja se bojim da ćete vi i vaši partneri u razgovoru, bez obzira što je riječ o srpskoj strani, zakasniti da riješite probleme. Vaše odlaganje, ovaj, ne vodi ničemu!”

R. K. Evo njegovih ideja: On očekuje da će, on očekuje Berlinski kongres! Otvoreno sam mu rekao da Berlinski kongres više nije moguć, a on kaže: “Pa predložiti će nam ekspertska grupa neki Ustav i rješenje jugoslavenske krize.” Ja sam rekao: “Nemojte vi u to da se uzdate, oni mogu samo da omoguće da se mi, ovaj, usaglašavamo, a da nam oni daju gotova ustavna rješenja. Mi to nećemo prihvatiti, jer smo mi suverena država.” Na to on kaže: “Dobro, ja ću poslije Haaga vjerovatno biti pametniji”, ali on, to je on, to je njegovo mišljenje da će Evropa prisiliti Hrvatsku i Sloveniju da ostanu u Jugoslaviji. On smatra da ima neke informacije da je takav pritisak već u toku. Ako ne, onda će pokušati da ostave, očuvaju Jugoslaviju kakvu-takvu u nekim, u ovim granicama, ali u nekim labavim vezama. To je dakle na liniji razmišljanja Ante Markovića. On se tome nada. Međutim, mi u tom slučaju to ne prihvatamo. Mi hoćemo da imamo čvrste veze sa saveznom državom, naši krajevi, a on kako god hoće.

S. M. Normalno.

R. K. A, ovaj, alternativa je rat! Prema tome, nema druge, nema! Mi ne možemo ništa.

S. M. Ja sam njemu rekao, Srbija i Crna Gora će zajednički objaviti da ostaju federacija i da pozivaju sve koji hoće da sačuvaju Jugoslaviju na bazi Beogradske inicijative da se pridruže. Ako vi nećete, vjerovatno će u Bosni biti neko ko hoće!!!

R. K. Da, da.

S. M. Vi mislite na Srbe. Ja kažem, dabome da mislim na Srbe, ne mislim valjda na, ovaj, na nekoga trećeg, ali mislim i na vas ako ste pametni! Ako niste, to je vaša stvar!

Na kraju razgovora od 4. septembra i nakon promatranja situacije s različitih strana, a u odnosu prema drugim republikama i prema EU, Radovan Karadžić objašnjava da je dan ranije razgovarao s Alijom Izetbegovićem. U tom razgovoru Karadžić je očigledno skicirao šta će se dogoditi ako Izetbegović nastavi s prijedlogom svog ustava i referendumom o nezavisnosti Bosne.

R. K. Da, da. Ne znam kako će se na nas odraziti taj njihov referendum, ali mi smo ovdje rekli Aliji da, jučer smo to rekli, razgovora više nema ako ćete vi da idete s platformom, ustavom i referendumom. Tu nema razgovora, događaji će vas preticati i vi za deset dana više nećete moći prepoznati Bosnu. I to je stvarno tako. Ja zadržavam naše ekstreme žestoko, ali sada ako oni krenu u proceduru s platformom, ustavom i referendumom, nema razgovora, Bosne nema, ne može je niko prepoznati, neće je moći prepoznati! Tu nema, ne mogu ja da zadržim ljude.

S. M. Sutra ćemo biti na vezi pa ćemo se čuti.

R. K. Važi, dogovoreno.

Na Karadžićeve prijetnje o budućnosti Milošević nije negodovao niti je izražavao zabrinutost. On je samo završio razgovor. Milošević je naravno bio upoznat s ratnim planovima, ali o tome nije htio govoriti preko telefona koji se prisluškuje.

Jedan dio razgovora od 10. septembra pokazuje kako je Milošević vladao Karadžićem do u detalje. On moli Karadžića da prenese jednu instrukciju ili naredbu neimenovanoj trećoj osobi:

S. M. Ovo mora biti kod njega u 12.00 sati.

R. K. Danas u 12.00?

S. M. Da, da.

R. K. Moram mu odmah telefonirati.

U jednom dijelu ovog razgovora Karadžić je govorio o ratu u Hrvatskoj, koji je bio u poodmakloj fazi, kao o zajedničkom srpskom projektu.

R. K. Ja mislim da je Jovica (*Stanišić*) to izvrsno razumio. Mi ne moramo ... Mi moramo držati put za Pakrac i sve to tamo.

S. M. Da. U redu. Bit ćemo u kontaktu.

Lider srpske partije u Bosni govori predsjedniku susjedne republike Srbije: "Mi moramo držati put za Pakrac", koji se opet nalazi u trećoj republici Hrvatskoj. To je jasan razgovor u kojem se govori o zajedničkom projektu, zajedničkom ratu. Milošević je još jednom brzo završio razgovor.

Miloševićevo detaljno i potpuno vladanje situacijom na liniji fronta u Hrvatskoj jasno je ilustrirano 19. septembra. Tada je Milošević prvi put izrazio svoje nezadovoljstvo Karadžićem. Oni su prvo razgovarali o nejasno identificiranom predmetu. *Domet* je riječ koju je moguće upotrijebiti i za artiljeriju i za sredstva veze. Milošević ne uzima u obzir činjenicu da postoji granica između Bosne i Hercegovine i Hrvatske za neidentificirani predmet transportiran od Banje Luke u Bosni i Hercegovini do Petrinje, u ratnoj zoni Hrvatske.

S. M. Slušaj. Ove tvoje informacije nisu tačne.

R. K. Nisu tačne?

S. M. Ne!

R. K. U redu, pitajte Acu onda, jer to što imam ja mora i on imati.

S. M. Kojeg Acu?

R. K. Vasiljevića.

S. M. Ne, ne. Prvo, što se tiče dalekog dometa: Da je imao dalekodometne, ne bi ih trebalo transportovati od Banje Luke do Petrinje. Nakon toga to je transportovano od Banje Luke do Petrinje da bi se provjerilo da li će se instalirati tu ili ne.

R. K. Tačno.

Nakon što je Milošević ponovio istu poruku Karadžiću tri puta, Karadžić je prebacio razgovor na drugu zonu rata u Hrvatskoj.

R. K. Kako je u Slavoniji i Splitu?

S. M. Ništa. Ti razumiješ da je važno da su uzeli Viroviticu.

R. K. Dobro.

S. M. To je malo. Oni su uzeli jedan dio Osijeka, ali to već znamo.

R. K. Tačno.

S. M. I nije sigurno da im je udobno.

R. K. Tačno, dobro, ako su korektni... Ja mislim da se mora pitati Aco, jer Aca ima informacije o ... (*Aco i Aca su različite osobe, primjedba autora*)

S. M. To je... Je li tebi jasno preko koje linije ti pričaš?

R. K. Oni prisluškuju u Bosni sve, to sada ništa ne znači, to je...

S. M. Oni slušaju sve?!!

R. K. Oni slušaju sve.

S. M. Dobro urađeno!

Milošević je bio očigledno iziritiran, a Karadžić ga je želio razmekšati vijestima iz Hrvatske koje su se odnosile na premijera Markovića koji je najavio svoje povlačenje iz jugoslavenske vlade. Karadžić je slabo uspijevaao u tome.

R. K. Moram Vam nešto reći. Vlada u Hrvatskoj je jučer i prekjučer skinula s dnevnog reda tačku o Markoviću i Lončaru. Ja mislim da oni fokusiraju na to da će Vlada pasti.

S. M. Da.

R. K. Ja ne znam da li Vi imate ove informacije, ali...

S. M. Kakve to veze ima s nama?

R. K. Oni su to odgodili još jednom.

S. M. Da, ali kakve to veze ima s nama?

R. K. Lijepe, da znate da se to može desiti.

S. M. Mi znamo sve o tome tamo! Neće biti nikakvog odlaska Vlade jer po Ustavu, funkcija Vlade je ...

R. K. Ona mora raditi do novog ...

S. M. Dobro, da.

R. K. Tačno.

S. M. Za jednu Vladu, ove ludosti ... ovaj Marković je tako sujetan i poludio je kad Carrington nije htio s njim razgovarati.

R. K. Naše informacije govore da se on osjeća jako slab...

S. M. Kakve to veze ima s nama kako se on osjeća? On je uništio ovu zemlju!

Kasnije, istog dana, u novom telefonskom razgovoru Milošević je morao braniti informacije da je JNA predala kasarne Hrvatima. Karadžić je tvrdio da je situacija u Krajini, gdje je rat bio u punom zamahu, dobra.

R. K. Dobar dan.

S. M. Zdravo, Radovane!

R. K. Kako ste?

S. M. Dobro, i dalje je loše u tvojoj Krajini.

R. K. Oni mene informišu da je situacija dobra, ali da oni ne dobijaju sve što treba.

S. M. Ne, ne. Oni sada dobijaju sve. Nema nikakvih problema. Ali je nastavljano... to je najgori dio. Ja to mogu reći tebi, najgori dio.

R. K. Ja sam ih kontaktirao danas. Oni kažu da je podrška dobra, ali bi htjeli malo...

S. M. U redu, uredi da to dobiju na ovaj ili onaj način.

R. K. Dobro. Čujem da se sve kasarne predaju Hrvatima?

S. M. Ne, brate. To je HTV (*hrvatska televizija*, primjedba autora) koja pokušava objasniti da vojska želi informisati. To nije uopšte tačno.

R. K. Šta je istina, onda?

S. M. Ništa. Oni su uzeli neke nebitne stvari, magacine i tako to. Da si vidio cirkus na Hrvatskoj televiziji. Ljudi stoje okolo i aplaudiraju dok ovi preuzimaju prazne kasarne i postavljaju šahovnicu na njih.

R. K. Da, da.

S. M. Mislim, kakvo je ovo preuzimanje kasarni kada hiljade građana stoji unaokolo i aplaudira?

R. K. Da, da.

S. M. Ja mislim da to nije borba.

Prijedlog JNA da se cijela Krajina drži pod kontrolom i unutar Jugoslavije nije dobio od Miloševića i srpskog rukovodstva nikakvu političku podršku. JNA se morala postepeno odricati planova o držanju garnizona izvan zona koje su Srbi u Hrvatskoj definirali kao srpske teritorije i za koje su se željeli boriti. Milošević se doimao više razuman nego Karadžić.

Razgovor se ticao i odnosa u Bosni i Hercegovini za što je Milošević bio posebno zainteresiran. On nije odustajao od toga da cijelu Bosnu i Hercegovinu zadrži unutar jedne nove manje Jugoslavije, Jugoslavije koja će, prije svega, biti država srpskog naroda. Karadžić mu nije ulijevao puno nade da se to može ostvariti, ali mu je omogućavao da teritorija bosanskih Srba, nazvana "Savezna republika Jugoslavija", koja kao takva nije postojala prije rata, i nakon izvršenog etničkog čišćenja nastavi egzistirati kao dio Jugoslavije.

S. M. Jesi li šta učinio s Alijom oko beogradske inicijative? Jeste li razgovarali o tome?

R. K. On ne želi... o inicijativi. On je Tuđmanov dužnik i ne želi prekidati kontakt s njim. Spreman je za podjelu Bosne, za regionalizaciju, on je spreman za sve, samo nije ...

S. M. Da.

R. K. Zato mi obraćamo pažnju na regionalizaciju ili, bolje rečeno, kantonizaciju. Mi nastavljamo u federalnoj državi i sva naša područja nastavljaju u saveznoj državi, s pola Sarajeva. Vidjet ćemo šta će biti s ostatkom teritorije. Oni mogu raditi nešto drugo, da imaju slabe veze s Jugoslavijom. Mi želimo čvrste veze s Jugoslavijom.

S. M. Da.

R. K. Alternativa je: ili cijela Bosna i Hercegovina u saveznoj državi ili djelomično odvajanje.

S. M. Da.

R. K. Oni su toliko vezali sudbinu naroda za Tuđmana da to nije normalno.

S. M. To je nevjerovatno! Oni faktički rade protiv sebe.

R. K. Oni apsolutno rade protiv sebe. Ali ja mislim da mnogi Srbi misle da to nama više odgovara nego Zulfikarpašićevo rješenje.

S. M. Pusti njega!

R. K. Nama odgovora da zadržimo naše teritorije povezane sa saveznom državom, sa saveznim zakonima i da imamo specijalne veze sa Srbijom. Oni ne bi imali puno, ali bi morali imati neke veze sa saveznom državom, kada je u pitanju odbrana i neki drugi elementi. Oni to moraju prihvatiti ili neće moći organizirati svoj život. Bez obzira na sve, mi nećemo mijenjati važnost Ustava. Mi smo teritorij savezne države, savezni zakoni i savezni Ustav imaju prioritet na svim našim teritorijama, bez obzira gdje smo mi.

S. M. Da, da.

“Velika Srbija”

Na kraju razgovora od 19. septembra Karadžić objašnjava da ga je posjetio prvi sekretar Francuske ambasade s kojim je razgovarao o sudbini Bosne. Prvi sekretar izrazio je svoje žaljenje zbog nedostatka kompromisa o Bosni, na što je Karadžić rekao da su Srbi bili za kompromis koji se zove Jugoslavija.

“Mi smo imali veliku Srbiju u našim srcima. Ona bi bila najbolje rješenje za nas, ali smo odustali od toga davno”, podsjetio je Karadžić na svoje riječi. “Ako oni odustanu od velike Hrvatske i velike Bosne, onda je savezna država kompromis. Mi smo već u njoj i mi ispod ovoga ne možemo ići. Oni hoće da mi budemo njihovi robovi.”

Milošević se zadovoljavao sa “da, da” u komentarima.

Dan kasnije, 20. septembra, Karadžić je telefonirao Miloševiću da ga

informira o tome da je obznanio situaciju u kojoj se nalaze Srbi u Krajini. Ustvari, bila je to izjava usmjerena protiv opozicije u Srbiji predvođene Vukom Draškovićem koji je napadao Miloševićevu politiku. Milošević nije bio oduševljen onim što je čuo:

S. M. Hajde, reci. Ja sam jako zainteresiran jer sam već neke stvari čitao...

R. K. U redu. To izgleda ovako: Proglas srpskom narodu:

Izdaja pod maskom mirotvorstva. Rušitelji Jugoslavije napadaju srpski narod na svim dodirnim tačkama i ugrožavaju njegov opstanak i teritorijalno jedinstvo. Na srpska sela i gradove, na srpske domove i srpsku nejač nasrću genocidne horde koje hoće da naknadno dobiju već izgubljeni Drugi svjetski rat, a srpsku državu svedu na granice iz 1914. godine. To nije samo napad na Krajinu, nego je to napad na Srbiju.

S. M. Ne valja ti to srpsku državu. To granice i srpska država, izbaci.

R. K. E, gotovo je. Pa emitirali smo sada.

S. M. J... ga.

R. K. Srpski narod je na istorijskoj prekretnici i potrebna je puna mobilnost svih srpskih snaga kao cjeline, jer je cijeli srpski narod napadnut. Mi sada nemamo ništa drugo osim jedinica srpskog naroda. Međutim, lažni mirotvorci koji žele uništiti napadnute Srbe, a ne i njihove napadače, vrše izdajnički posao demobiliziranja srpskog naroda i otupljivanje njegovih odbrambenih snaga. Posebno širom Srbije krstare plaćeni lažni mirotvorci, koji rade izdajnički posao i ugrožavaju cjelinu srpskih interesa. Takva neometana izdaja nije zabilježena u istoriji srpskog naroda i mi o tome više nećemo da šutimo. Upućujemo apel cjelokupnom srpskom narodu, posebno u Srbiji, da prepozna lažne mirotvorce i uputi ih u Hrvatsku neka tamo ometaju mobilizaciju ustaških snaga, umjesto što ometaju mobilizaciju odbrambenih snaga koje nemaju antijugoslavenske i antisrpske planove.

S. M. (*smije se*) Dobro ti je to, ovo ti je posljednje najjače.

Milošević je dobijao alergiju pri svakom spominjanju "srpskih granica" i "srpske države". Njegov cilj je bio da okupi cijeli srpski narod

u jednu državu. Međutim, on je želio da se ta država zove Jugoslavija, a ne velika Srbija.

U toku razgovora Milošević se vraćao na pitanje srpske države i granica iz 1914, pokušavajući da objasni zašto bi bila greška govoriti o srpskim granicama:

S. M. To nije dobro, to sa srpskom državom. Izbaci to o srpskoj državi i granicama. To nije dobro, jer je usmjereno protiv naših ciljeva. Narod ne zna ništa o tome. Onda oni počinju pitati koje granice i tako dalje. Razumiješ?

R. K. Da, da. Morao sam naglasiti da je Srbija u opasnosti i oni neće stati dok je ne reduciraju na Beogradski pašaluk.

S. M. Da, da. To je tačno. Ali, to je za akademsku raspravu, a ne za ovdje.

Dana 22. septembra Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine usvojilo je izjavu da JNA više nije dobro došla u Bosni i Hercegovini i da se zbog toga mora povući iz Republike. Milošević je telefonirao Karadžiću da izrazi svoje nezadovoljstvo.

S. M. Slušaj dvije stvari. Ovo Predsjedništvo izgleda kao da je donijelo jednoglasnu odluku o izlasku vojske iz Bosne.

R. K. Ne, ne. Nije to tako. Nikola (*Koljević*) nije ovdje, a Biljana (*Plavšić*) je bila protiv.

S. M. Da, da, ali Krizni štab je ovdje i niko se ne suprotstavlja ovim nelegalnim i izdajničkim aktivnostima. On ne može izbrisati pravo JNA da bude tamo.

R. K. Svi Srbi su protiv. I niko ne zna šta je ovaj Krizni štab. Moram se vidjeti s Plavšićkom.

S. M. To se mora riješiti i mora se dići velika buka oko toga. I druga stvar, to su tvoji ljudi iz Prijedora i Banje Luke koji se sada nalaze u Bihaću. Oni ti stvaraju mnoge probleme. Oni ne mogu putovati nigdje, ni u Knin, niti bilo koje drugo mjesto. To je neki tip iz SPO-a koji pravi propagandu.

Milošević je bio vidno iziritiran zbog loše Karadžićeve organizacije i doimao se nestrpljivim prilikom Karadžićevog pokušaja da se izvini i objasni šta se zaista dogodilo.

S. M. U redu. Bez obzira, mi ćemo razgovarati. Ali, molim te, sredi ove stvari do večeras.

Nije postojala nikakva sumnja o postojanju komandnog odnosa između Miloševića i Karadžića.

“Bit će veliko krvoproliće”

Sljedeći dan, 23. septembra, Karadžić je bio još uzrujaniji zbog situacije u Bosni i Hercegovini. Parlamentarna većina, koju su činili bosanski Muslimani i bosanski Hrvati, počela je donositi odluke bez obraćanja pažnje na srpsku manjinu. Ovo se dogodilo nakon što su lokalne srpske vlasti u mnogim regionima Bosne i Hercegovine, u kojima je Karadžićeva partija SDS imala većinu, počele sa formiranjem Srpskih autonomnih oblasti (SAO – Srpska autonomna oblast). Ove aktivnosti vođene su kao protumjere muslimanskoj SDA i hrvatskoj HDZ. Mobilizacija ljudstva u srpskim autonomnim oblastima, kao i podjela naoružanja te uspostavljanje kontrolnih tačaka s prisustvom naoružanih lica, izazvalo je jake reakcije.

Najvažnija odluka iz tog perioda, koju je potpisao tadašnji ministar Republičkog sekretarijata za narodnu odbranu Republike Bosne i Hercegovine, bosanski Hrvat Jerko Doko, odnosila se na naredenje da se svi vojni obveznici, koji nemaju ratni raspored, rasporede u rezervni sastav policije Republičkog sekretarijata unutrašnjih poslova Bosne i Hercegovine. Karadžić nije znao kako da reagira na ovo i zbog toga je potražio savjet od Miloševića. Razgovor je odavao utisak da se radi o taktičkim procjenama koje je izvršio Milošević. Milošević je podvukao važnost vojnih aktivnosti koje se preduzimaju, a posebno obavezu da se sve te vojne aktivnosti odvijaju kroz JNA. Na kraju razgovora

Miloševića je obuzeo napad bijesa u kojem je najavio veliko krvoproliće koje će se dogoditi u sukobu JNA i hrvatskih jedinica.

R. K. Danas, 23. septembra, oni su počeli stvarati republičku vojsku.

S. M. Da, da.

R. K. Ja sam informirao načelnika Generalštaba o tome. Ačić (greška u transkriptu. Radi se o Adžiću, načelniku Generalštaba JNA, Blagoju Adžiću, primjedba autora) nije bio tamo, ali sam to rekao dežurnom oficiru. Ja sada ne znam da li da mi odgovorimo na izazove.

S. M. Morate odgovoriti na sve.

R. K. Da.

S. M. I onda ćeš dobiti vojsku na jednoj i ove na drugoj strani.

R. K. Da.

S. M. Oni moraju odgovoriti i nemaju šta drugo nego u vojsku.

R. K. Ne, ne. Oni će se prijaviti u rezervni sastav milicije. To Vas pitam.

S. M. Koje? Naše?

R. K. Da.

S. M. Ne. Za svaki dio, brate.

R. K. Dobro, ali ako se oni prijave onda će dobiti oružje i onda oni ne mogu...

S. M. Razumijem, ali oni se moraju prijaviti u vojsku, i ...

R. K. Dobro. Oni se prijave u vojsku, odziv ovdje nije loš.

Milošević je prešao na priču o potrebi nove izjave o podršci JNA, ali ubrzo je Karadžić ponovio svoj problem.

R. K. Da, da. Sada oni ovdje počinju s ovim. Ne znam šta da radim. Hoću li dati naređenje za ulazak u rezervni sastav milicije, ja ...

S. M. Ja ne bih to, ne, nikako ...

R. K. Da, ali ako naši nisu unutra, onda ne mogu jedinice.

S. M. Ko zna šta će oni raditi da spriječe mobilizaciju u vojsku.

R. K. Dobro. Ali to ima jednu drugu stranu. Vojska je velika. Ali, ako

su naši u rezervnom sastavu milicije i uzmu naoružanje i opremu, onda oni neće moći koristiti jedinice protiv vojske.

S. M. Da.

R. K. Ako naši ne uđu, onda će to biti čisto muslimanske policijske jedinice.

S. M. Dobro, to zavisi od situacije. To se mora uzeti u obzir. Oni to ne mogu uraditi u srpskim selima.

R. K. Ne, ne. Oni su poslali naređenje svim rukovodstvima općina.

S. M. Ali oni to ne mogu izvršiti.

R. K. Oni će to uraditi. Ali naši policijski komandanti su tamo.

S. M. Da.

R. K. Najviši oficiri u ministarstvima za unutrašnje poslove u muslimanskim općinama su Muslimani, ali komandujući oficiri su Srbi. Tako da mi imamo neku vrstu prelaza tamo. Mi imamo neku vrstu kontrole.

S. M. Pobrini se za maksimalnu izbalansiranost onda. Ali što se tiče vojske, tu smo sada apsolutno u prednosti.

R. K. Da, da. Ja sam njih u Krajini instruirao da to skontaju. Nešto je u Dubici. To su neke karikature od partizana koji se šale s petokrakom zvijezdom i drugim glupim stvarima. Dubica je bila partizansko mjesto. Sada ona neće biti partizanska.

S. M. Da, da.

R. K. To je nevjerovatno.

S. M. Da, da.

R. K. I za vrijeme rata ona je bila pod potpunom kontrolom partizana.

S. M. U redu. Mnoge stvari se događaju. Sada je potpuni kaos. To je najveći problem.

R. K. Da. Problem je zadržati to sve mirnim nekoliko dana u Bosni. Ne znam kako će se odvijati situacija u Hrvatskoj.

S. M. U Hrvatskoj će se to nastaviti. Oni će okupiti jedinice i tehnologiju i udariti još jednom.

R. K. Na vojsku?

S. M. Takvo je raspoloženje. Ali, vojska će ih zaustaviti. Bit će uništeni. Bit će veliko krvoproliće.

R. K. Da, da. Da, da.

S. M. Šteta je da oni nisu pametni i da zaustave ubijanja i da se počnu ponašati normalno, a ne kao ludaci.

R. K. Da, da. Naši ljudi idu tamo i drže govore.

S. M. Oni moraju otvoriti sva pitanja.

R. K. Ja sam izdao naređenje da svi moraju ići, svi aktivisti iz regiona Banja Luka, da agituju, pronalaze kontakt osobe i prije svega uvedu disciplinu. Ovo je rat, a ne svatovi.

S. M. Dobro. Bit ćemo na vezi.

U trećem razgovoru, istog dana, Milošević je nastavio da izražava svoje nezadovoljstvo s onim što je razumio kao prijeteće, izražavajući nezadovoljstvo s vojskom u Bosni, dok je Karadžić telefonirao da bi dobio podršku za apel koji je uradio kao podršku vojsci:

R. K. Kako ste?

S. M. Dobro, iskreno rečeno, ja sam dobro. Ali dosta loše ide tamo kod tebe.

R. K. Gdje?

S. M: Bio je potpuni kaos, nedostatak discipline. Oni odbijaju da idu u bilo kom pravcu.

Karadžić je objasnio da je poslao neke ljude u Bihać da izvrše regrutaciju i da podignu moral. Milošević je tražio da se to mora uraditi i u Banjoj Luci i Prijedoru. On je potcrtao Karadžiću da se ne smije drugim političkim partijama dopustiti da utječu na vojnike.

“Sve se to mora raditi kao politička priprema u jednom pravcu i pod jednim političkim utjecajem”, rekao je Milošević.

Diskutirali su o apelu koji je Karadžić napravio, u prvoj verziji, a Milošević se zakačio za formulaciju koja se odnosi na to da se odluke u političkim organima u Bosni i Hercegovini, “u većini slučajeva”, donose preglasavanjem srpskih predstavnika.

“Lijepo. Odmah to šalji u medije i u Tanjug”, rekao je Milošević.

“Samo izostavi riječi ‘u većini slučajeva’ i napiši da se odluke donose ‘preglasavanjem’”, nastavio je Milošević. “Nema ‘u većini slučajeva’. To nije obavezno. To čini odnos relativnim.”

Karadžić je prihvatio Miloševićeve instrukcije, bez daljnjeg. Njegov jedini komentar je bio “tačno”, “tačno”, “u redu” i “da, da”. Diskusija između njih dvojice pokazuje da je Milošević redigirao i odobravao Karadžićeve izjave i izjave njegovih ljudi u Bosni.

Karadžić je nastavio razgovor tako što je rekao da ne razumije tačno šta se događa u Krajini i ko je taj što stvara nered, jer je on tamo poslao svoju dvojicu ljudi da drže govore i održavaju discipline.

“Mislim da su ljudi raspoloženi da idu. Odziv je veliki”, kaže Karadžić. “Da, ja se nadam da će biti tako”, odgovara Milošević. “Dopustimo njima (vojsci) da to rade na svoj način.”

Jedna druga, značajna tema pojavila se tokom ovog razgovora. Karadžić se iznenada sjetio da ga je Izetbegović molio da pokuša uvjeriti srpski dio Predsjedništva SFRJ da se sjednica Predsjedništva održi u Sarajevu, a ne u Beogradu. Razlog za ovo je bio što Hrvat Stjepan Mesić, koji je u to vrijeme bio predsjedavajući Predsjedništva SFRJ, nije mogao putovati u Beograd zbog lične sigurnosti. U skladu s Ustavom postojala je mogućnost da se sjednice Predsjedništva održavaju na nekom drugom mjestu.

Bez obzira što se radilo o Predsjedništvu SFRJ, čiji član nije bio Milošević, Karadžić nije ostvario kontakt sa srbijanskim članom Predsjedništva nego sa Slobodanom Miloševićem kao predsjednikom Srbije. Kratka razmjena mišljenja dobro je ilustrirala ko je u to vrijeme usmjeravao aktivnosti, odlučivao i vladao u zemlji.

R. K. Da, sada se sjećam šta sam htio. Izetbegović me zamolio da utječem na srpski dio Predsjedništva da prihvati održavanje sjednice u Sarajevu. Odgovorio sam da moramo razmisliti o tome. Zašto Sarajevo? Navodno jer Mesić ne želi doći u Beograd.

S. M. Ne dolazi u obzir! To nije tema za diskusiju! To su oni već rekli. Samo ovdje i nigdje drugo!

R. K. Da, da, Dobro.

“Oni su pretrpjeli velike gubitke – u božiju mater s tim!”

Već sljedeći dan, dakle, 24. septembra 1991, završena je akutna kriza između rezervnog sastava milicije i JNA. U svakom slučaju, privremeno i na način kojim su i Milošević i Karadžić bili zadovoljni. Dogovorene su zajedničke patrole vojske i rezervnog sastava milicije, kao i njihov smještaj u kasarnama, u Bileći i Trebinju, dva mala grada u kojima dominiraju Srbi, u jugoistočnoj Bosni, u blizini granice sa Crnom Gorom. Ta dva mjesta bila su povoljna polazna pozicija za Srbe, jer bi, u slučaju da dođe do borbi, jedinice iz Srbije i Crne Gore prelazile granicu upravo ovdje.

R. K. Ima li šta novo?

S. M. Ništa specijalno. Danas je sve mirno. Važno je stabilizirati i konsolidirati ove ljude što je moguće više na duži rok, da se spriječe da ne prave nove scene.

R. K. Ministar i naš zamjenik ministra bili su u Generalštabu JNA i sklopili su sporazum. MUP i vojska će uspostaviti red u dolini Neretve. Rezervne jedinice će se smjestiti u kasarne u Bileću i Trebinje, što nije loša ideja, po mom mišljenju.

S. M. Ne, ne, naročito za Trebinje i Bileću.

Nakon toga, vodio se razgovor o situaciji u Hrvatskoj i stanju i odnosima u JNA.

S. M. To gore je veoma važno. Krajina je veoma važna!

R. K. Ja mislim da je situacija sada bolja.

S. M. To mora biti mnogo bolje. Situacija mora biti veoma dobra!

U jednom dijelu razgovora Karadžić tvrdi da su Hrvati pretrpjeli ogromne gubitke tako da su oni sada spremni za, kako on to zove, “konačno rješenje”. Milošević odgovara:

S. M. Da, dao Bog da su oni spremni za konačno rješenje. Mi ne želimo da ljudi umiru.

R. K. Ne.

S. M. Mi ne želimo da oni budu ubijeni, niti bilo ko od naših. Ali oni su svojom ludošću napravili krvoproliće.

R. K. Dobro, vjerovatno je takva historija. Vjerovatno se to ne može dogoditi bez krvoprolića.

S. M. Da, vjerovatno.

R. K. Kod njih niko nije imao autoritet prije...

S. M. ... velikog poraza.

R. K. Da.

S. M. Oni su doživjeli veliki poraz. Očigledno je i možda to oni žele razumjeti. Goni ih u božiju mater!

Zatim razgovor dobija jedan pravac koji, još jednom, pokazuje da Milošević s obje noge stoji u oružanom konfliktu u Hrvatskoj i da je konkretno bio umiješan u ono što se dogodilo.

R. K. Da, da. Mi smo ovdje uspostavili mir. To funkcioniра i s vojne tačke gledišta. U Bosni je mir i mi politički nećemo dopustiti da nešto isklizne.

S. M. Budi pažljiv. Možeš li osigurati normalan prolaz jedinica kroz Bosnu iz Srbije? U Krajinu, naprimjer?

R. K. U Krajinu?

S. M. Da.

R. K. Dobro, ja mislim da smo mi to u stanju.

S. M. Hajde, koncentrirajte se na ovo pitanje, jer odgovor je za mene veoma važan!

R. K. Mislim da smo mi to u stanju, preko Doboja i dalje.

S. M. Ispitaj to, pa ćemo vidjeti. Kako ja vidim, ljudi imaju problem sa ...

R. K. Za prebacivanje?

S. M. Za prebacivanje, uključujući hranu i medicinsku opremu.

R. K. Mislim da mi to možemo osigurati, bez problema.

S. M. To je ...

R. K. Kad osiguramo jednu liniju, ja ću izvijestiti.

S. M. Dobro. Izvijesti me, ali sigurnim putem.

R. K. Da, da.

S. M. Dobro.

R. K. Dobro, samo da znamo. Torbica me je jučer u pola noći informirao da putuje u 04.00 sata. Osigurao sam prvu kolonu, izgubili smo četiri čovjeka.

S. M. Da, u redu. Ali, uradi to na siguran način.

R. K. Da.

S. M. Vojska se mora osigurati. Kontroliši to.

R. K. Ne može vojska bez hrane i lijekova, to ne može.

S. M. Apsolutno.

“On je lud, đubre jedno”

Srbi iz Krajine i njihov lider Milan Babić tema su telefonskog razgovora obavljenog 8. oktobra. Milošević je ljut što Babić odbija da ide na pregovore s predstavnicima EU, a razlog je što on misli da neće biti poštovan i da će ga evropski predstavnici primiti na nižem nivou. Karadžić otkriva da on ne zna ime zamjenika lidera haških pregovora,

holandskog ambasadora u Parizu Henrija Wejnaendtsa:

S. M. Džaba ljudi došli.

R. K. On nije normalan čovjek.

S. M. Meni je jučer rekao na telefon da će ipak poslati ministra za vanjske poslove i ministra za informiranje. Međutim, poslije toga je to porekao i jednostavno nije poslao nikoga.

R. K. Ne?

S. M. To je tako neodgovorno da se postavlja pitanje šta mi ustvari s njima radimo!

R. K. Ne, to je, mislim, naš jedan.

S. M. Mi tu brinemo o interesima kad oni neće da se brinu o svojim.

R. K. To nije normalan čovjek, ali mi moramo, moramo izdržati, nema nam druge. Moramo izdržati zbog tog naroda tamo. Ali to je stvarno jedno đubre, đubre u ovoj, ...rigidno, bezobrazno.

S. M. Zamisli šta je rekao, kaže: "Nećemo pristati na formulaciju koja nas tretira kao predstavnike manjine. Niko ih ne tretira tako. I kao neće on da se sastaje ni s kim po holovima kao Tuđman u Washingtonu. Kao da mu je neko nudio da se sastaje po holovima, a ne da ga je zvanično pozvao Van den Bruk da dođe i učestvuje tu.

R. K. Ma, znate šta, to je kukavičluk, znate. Ne, ne može on meni tako! Ja sam psihijatar, ja znam šta je to. To je jedan kukavičluk da će biti ispod nivoa, da neće biti na nivou, da neće umjeti, da neće znati. To je racionalizacija njegovog kukavičluka, nema tu druge, on je...

S. M. On smatra da treba samo svi da kleknu na koljena, cijela Evropa, kad on dođe da nešto. Pa, on je lud, pi... mu materina!

R. K. Mislim, zaista je malo s ovim nekim nevažnim ljudima da ih prime, to je malo, to malo jeste nekorektno.

S. M. Ali, koji nevažni ljudi da ih prime? Pa Vajnens je koordinator Konferencije, čovječe!

R. K. Da, ali vidim ovdje u novinama, trebalo bi da ih prime neki šefovi nekih potkomiteta.

S. M. Ne, Vajnens, Vajnens je meni rekao, on s njima vodi razgovor! To sam ja njima rekao.

R. K. Dobro, šta se tu može učiniti? Može li tu Jovica šta da učini?

S. M. Ma, ništa ne može da učini.

R. K. On ima jaku opoziciju od puno lukavijih i promućurnijih ljudi.

S. M. Pravo da ti kažem, ne znam šta da radim. Šta da pričam s njima i u kojem kapacitetu ih mogu podržavati kada oni ne žele da učestvuju u pregovorima?

Jedan kratki razgovor između Miloševića i Karadžića, za koji se ne zna kada je obavljen, predan je u postupku protiv Miloševića, u jesen 2002, a gdje se Babić pojavljuje kao svjedok. Iz razgovora se očigledno vidi da je u to vrijeme bio plan da se zauzme cijela hrvatska obala, kao i obala Bosne i Hercegovine kod Neuma, te dio obale od hrvatske granice sa Crnom Gorom do Dubrovnika. Karadžić o tome govori konkretno, što je veoma važno, jer mnogi srpski lideri negiraju činjenicu da je postojao plan o zauzimanju Dubrovnika.

Drugi važan detalj je da Milošević, u jednom momentu, kaže da se neko može napasti, što nije bio čest slučaj da se upotrebljava taj izraz, odnosno naređenje.

R. K. Dobro, ako to oni učine, počinju nemiri, onda su oni donji. Ovdje u Hercegovini, u blizini Dubrovnika mi moramo dati podršku.

S. M. Čisto faktički to je Jugoslavija koja brani svoje teritorije. To je pitanje za početnu tačku. Kako ti gledaš na to?

R. K. Dobro, mi moramo zaštititi naš narod, koji živi na tim područjima. Nećemo ništa što nama ne pripada. To je temeljna stvar.

S. M. Da. Ako se oni dolje učvrste, onda mi imamo naše metode – jučer je narod rekao u Sava centru da mi nećemo napadati nikoga. Ali, ako je to potrebno, mi ćemo napasti.

R. K. Ja ne znam ništa o Sava centru.

S. M. To su ljudi Radoslava Petrovića.

R. K. Čujte, nazovite me po dogovoru, pa se čujemo.

S. M. U redu. Prije 15.00 sati. Dogovoreno.

R. K. U redu.

Milan Babić je identificirao ova dva glasa kao glasove Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića. On je objasnio da su njih dvojica razgovarali o tome koje teritorije će zauzeti JNA, a potom su razgovarali o prisajedinjavanju tih teritorija novoj Jugoslaviji, kako je i planirano.⁴

Situacija u Bosni i Hercegovini bila je napeta od sredine oktobra. Sjednicu Skupštine Republike Bosne i Hercegovine, održanu 14. i 15. oktobra, karakterizirale su brojne optužbe s obje strane, ali je vrhunac bila Karadžićeva prijetnja bosanskim Muslimanima da će nestati:

“Ovo nije dobro što vi radite. Ovo je put kojim vi želite da izvedete Bosnu i Hercegovinu na istu onu autostradu pakla i stradanja kojom su pošle Slovenija i Hrvatska. Nemojte da mislite da nećete odvesti Bosnu i Hercegovinu u pakao, a muslimanski narod možda u nestanak, jer muslimanski narod ne može da se odbrani ako bude rat ovdje.”

Karadžić i predstavnici njegove partije bjesnili su na prijedlog o usvajanju odluke o organiziranju referenduma o nezavisnosti Bosne i Hercegovine, koji su predložile muslimanske i hrvatske partije. U dva sata iza ponoći, 15. oktobra 1991, članovi SDS-a, na čelu s Radovanom Karadžićem, napustili su skupštinsku salu. Nakon toga, usvojena je odluka o raspisivanju referenduma o nezavisnosti Bosne i Hercegovine.

U danima nakon toga Karadžićeva partija intenzivno je radila na izdvajanju dijelova Bosne i Hercegovine nastanjenih većinom Srbima. Dana 26. oktobra, poslanici SDS-a formirali su svoj srpski parlament, sastavljen od poslanika Srba u Skupštini Bosne i Hercegovine.

Dva dana prije, tačnije 24. oktobra, Milošević i Karadžić su razgovarali, kada je Milošević izrazio sumnju u taktiku koju su primijenili Karadžić i njegova partija. Milošević je smatrao da je Karadžić morao nastupiti malo relaksiranije, tačnije u nekoj formi saglasnosti s Izetbegovićem. Također je smatrao da nije bio pametan potez s izlaskom poslanika SDS-a iz Parlamenta Bosne i Hercegovine i

⁴ Izvor: www.icty.org, Babić, 19. 11. 2002, str. 13040-13041.

stvaranje odvojene Narodne skupštine srpskog naroda.

S. M. Kako idu poslovi?

R. K. Sređuje se polako, ali sigurno.

S. M. Jesi li dogovorio s Alijom da on poništi ove odluke?

R. K. Mi smo mu dali rok do 17.00 sati da to uradi, ali oni to neće uraditi u određenom roku. Otišli su daleko i sada ne mogu nazad.

S. M. U redu. Ti možeš prolongirati rok ako oni žele poništiti odluke.

R. K: Ne, oni ne misle na Haag. Oni to neće poništiti.

S. M. Da.

R. K. Oni misle da su sve uradili u skladu sa zakonom, ali ćemo uzvratiti svim raspoloživim sredstvima. Formirat ćemo Jugoslaviju u svim područjima gdje živimo. Mi imamo Ustav. Ako oni ponište Ustav Republike Bosne i Hercegovine, mi ćemo imati nešto što je starije od toga, mislim na Savezni ustav.

S. M. Da, da, ali oni nisu toliko glupi da nastave u tom pravcu.

R. K. Oni žele da im Haag, odnosno Evropa, da državu u kojoj bismo mi bili zatvoreni unutrašnjim granicama u skladu s međunarodnim sporazumom. To mi nećemo dopustiti. Sve ćemo pripremiti i pripremili smo sve da stvorimo jednu *de facto* situaciju na kojoj će oni jednostavno polomiti zube. Ni pod kojim okolnostima mi nećemo da živimo u jednoj državi s njima. Ne, i ne, i to je to.

S. M. Zašto ne razgovaraš s Alijom i to mu objasniš?

R. K. Predsjedniče, Alija je fokusiran na vjerska uvjerenja i vjerski fanatizam i s njim se ne može razgovarati.

Malo kasnije u razgovoru Milošević je izrazio još jednu sumnju. Milošević kaže da će Karadžićeva skupština biti "isto nezakonita" kao i Skupština Republike Bosne i Hercegovine bez srpskih predstavnika:

S. M. Mene zanima šta se događa u toku dana i šta vi radite. To je ono što mene zanima.

R. K. To što mi hoćemo je naša skupština, srpska narodna skupština, skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovni. Mi šaljemo fax...

S. M. Je li to pametno?

R. K. Izvinite?

S. M. Je li pametno upustiti se u nezakonito djelovanje kao odgovor na jedno drugo nezakonito djelovanje, ili treba postaviti pitanje zakonitosti cijele stvari?

R. K. To je nemoguće. Kako možemo postaviti pitanja u vezi s tim kada samo oni rade... ja mislim, nezakonito, i provesti nezakonitu odluku.

S. M. Do vas je da donesete odluku, ali Jovo je proglasio Narodnu skupštinu za vas koji niste Narodna skupština.

R. K: Zašto to ne bi bila Narodna skupština?

S. M. To je više nego frakcija predstavnika koji traže da Narodna skupština odgovori na nezakonitu odluku, da je anulira i tako dalje.

Karadžić je odbijao da iznese svoje argumente i nije odgovarao na Miloševićeve primjedbe. Umjesto toga on je izašao s prilično nelogičnom tvrdnjom:

“Da, da, predsjedniče. Mi imamo vlast u 37 općina i imamo relativnu većinu u otprilike 10 općina. Ako odbijemo sprovesti neke njihove odluke, onda će oni polahko ali sigurno odvesti nas iz Jugoslavije. Mi...”

Ovdje ga Milošević već dobro iziritiran prekida:

“Oni ne vode vas nigdje! Ja samo želim koristiti tu definiciju za Narodnu skupštinu. Ne želim definirati Skupštinu na taj način jer bi ona bila isto nezakonita kao i njihova.”

Karadžićev odgovor je bio da ako Srbi ne urade ono što je on planirao, onda će hrvatske i bosanskomuslimanske vlasti sprovesti ofanzivu protiv Srba, pohapsiti srpske lidere i uz pomoć specijalnih policijskih snaga raspustiti srpski parlament. On naziva i bosanske Hrvate i bosanske Muslimane “ustašama” i kaže da su bosanski Muslimani “najgore ustaše”. Milošević ga još jednom prekida govoreći da on ne vjeruje u njegovu predodžbu.

S. M. Ja ne mislim da se oni smiju usuditi da se biju. Ne mislim to.

R. K. Molim Vas. Ako oni znaju da će biti pokoreni, onda će se oni početi biti.

S. M. Ali oni znaju da ne mogu pobijediti.

Dana 29. oktobra u razgovoru njih dvojicase dotiču Bosne i aktivnosti koje se odvijaju u Haagu, nakon razgovora o situaciji u Hrvatskoj. Milošević kaže da će rješenje u Bosni biti puno povoljnije za Srbe nego u Hrvatskoj zbog odnosa vojnih snaga. On također priznaje da polovina Srba iz Hrvatske živi u takozvanoj Republici srpskoj krajini.

S. M. Bosna će se rješavati odvojeno. Nema drugog puta. Ja ne znam šta je Alija tebi ponudio...

R. K. Ništa. Alija nudi ...

S. M. Govoriš li preko sigurnog telefona ili ne?

R. K. Ne, ne mislim da je ovaj siguran, ali ja mogu reći ovo. Ne, on nas pokušava prevariti. Poznajem ga. Čovjek ne može razgovarati s njim o ovim stvarima. On želi sprovesti zajednički narodni referendum. To će biti u redu ako to bude narodni referendum. To ću mu predložiti.

“Narodni referendum” je zamišljen i organizira se tako da se glasanje svakog naroda posebno broji. Ako se dobije većina u svakoj etničkoj grupi, onda će većina biti važeća.

Karadžić je iznio tri-četiri ideje Miloševiću. Prva je da Milošević otputuje u Washington, što je Milošević odmah odbio:

“Mi nemamo pravu osobu za razgovor tamo”, bio je izričit Milošević.

R. K. Druga ideja ticala se formiranja koordinacionog tijela. Mi moramo formirati jedan organ koji će ... ja mislim, ovo u Haagu neće uspjeti. Šta onda? Mi možemo odolijevati ...

S. M. Dopusti da ti nešto objasnim. Neka vrsta koordinacionog tijela već postoji. Kada sjednemo i razgovaramo, to je već jedna vrsta koordinacionog tijela.

R. K. Da.

Karadžić govori o pregovorima s EZ. Ponovo njih dvojica imaju različite procjene o tome na šta će sve to izaći.

R. K. ... Ja ne znam je li Bosna na dnevnom redu u Evropi 5. juna, ali pretpostavljam da će se to spomenuti. Ovo rješenje će sigurno izazvati dugoročni građanski rat.

S. M. Da.

R. K. Ako se dokument iz Haaga prihvati.

S. M. Da.

R. K. Nema sumnje. Srbi neće prihvatiti bosansku vlast u 40 općina i mi ćemo upotrijebiti sve raspoložive snage protiv toga. To će biti kao u Hrvatskoj, i još gore.

S. M. Neće. Ja mislim da će to biti... zbog balansa vojnih snaga, puno bolje rješenje nego u Hrvatskoj.

R. K. Dobro, to će biti, ali mi to nećemo dopustiti ...

S. M. Ne, jer odnos vojnih snaga je potpuno drugačiji.

R. K. Da, da.

S. M. Ovaj jadni narod nema 40 općina. Ti znaš kako je to. Polovina Srba iz Hrvatske živi u dva područja u Krajini.

Međunarodni pregovori

Međunarodni pregovori o problemima u Jugoslaviji nastavljani su u jesen 1991, dobijajući svoju formu. Sada to nisu bili samo razgovori posredovani od EU, koje je vodio Lord Carrington, nego su istovremeno vođeni pregovori, posredovani od strane UN-a, koje je predvodio Cyrus Vance, a ticali su se isključivo Hrvatske i takozvane Krajine, koju su Srbi vojno zauzeli i etnički očistili.

Milošević je iskoristio ta dva diplomatska traga i nedostatak volje svjetskih moćnika da se uključe u rješavanje problema koji su se pojavljivali raspadanjem Jugoslavije. U tom kontekstu Milošević je

vidio mogućnost da dobije zaštitu UN-a nad područjima kontroliranim od strane Srba u Hrvatskoj i prebacivanje JNA iz Hrvatske u Bosnu, sljedeće poprište borbi.

Dana 4. decembra Milošević traži savjet od Karadžića, prije održavanja sastanka na vrhu EU, u Maastrichtu. Karadžić uzima u obzir mogućnost po kojoj međunarodne snage mogu doći u područje, ali nije bio siguran šta to, ustvari, znači. Milošević odbacuje svaki strah, potpuno ispravno procjenjujući da se niti EU niti drugi međunarodni faktori, neće miješati upotrebom sile. Bila je to analiza koju će on s velikom preciznošću i puno cinizma koristiti prema velikim silama EZ/EU i SAD-a, u ljeto 1995.

R. K. Da, da. Sve se mora uraditi da se priredi što više poteškoća Evropi. Mi moramo vladati situacijom i voditi je u tom pravcu, jer ćemo mi dobiti više od toga.

S. M. Ja se također nadam. (...)

R. K. Nakon što sam malo razmišljao o tome, oni nas plaše spominjući intervenciju.

S. M. Koju intervenciju?

R. K. Dobro, s evropskim snagama ili tako nešto.

S. M. Koje evropske snage za intervenciju? Kako će one intervenirati i gdje?

R. K. Da, da. To ne može biti nakon Iraka.

S. M. Ne, nikako! Oni to nikada ne mogu učiniti!

R. K. Da, da, ne, to bi bilo...

S. M. To je jedna stvar. Drugo, vojska je stvarno dobro organizirana i ona je prevazišla glavnu krizu, i ...

R. K. Da.

S. M. ... Nema problema s vojnicima.

Razgovor između njih dvojice prelazi na Bosnu i Hercegovinu. Prvo su razgovarali o Hrvatima i Milošević je čvrsto stajao na stanovištu da on nema ništa protiv toga što su Hrvati u Bosni i Hercegovini povukli

svoje unutarnje granice:

R. K. Ove ustaše dolje su se ukopale i oni su u betonskim skloništima duž Neretve. (Neretva je jedna od većih rijeka u Bosni i Hercegovini koja teče kroz centralne dijelove republike, primjedba autora.)

R. K. Ma šta kažeš?

R. K. Da, da, veoma čvrsto.

S. M. Da markiraju granicu?!

R. K. Oni povlače veoma čvrstu liniju ovdje i solidno su ukopani i zaštićeni. Tako da dolje ...

S. M. Hoće li povući granicu?!

R. K. Ja mislim da oni markiraju granicu dolje.

S. M. Da, da.

R. K. Bez obzira što je vojska tamo, oni su uzeli jednu željezničku stanicu. Vojska je tamo razmještena, ali su to ipak uzeli.

S. M. Zašto ih vojska nije potukla?

R. K. Ne znam, ali ... rat počinje, to je sigurno. Mnogo je vojnika u zapadnoj Hercegovini, ustaša. Njih je puno tamo gore, ali ima ih i dolje, također.

S. M. Mi moramo imati to na umu. Nemamo ništa protiv toga da oni to tamo grade.

R. K. Pustimo ih da se ograde.

S. M. Pustimo ih neka rade šta hoće.

Sastanak ministara za vanjske poslove zemalja članica EZ

Dana 15. i 16. decembra 1991. sastali su se ministri za vanjske poslove zemalja članica EZ, u Bruselu s ciljem razmatranja situacije u Jugoslaviji. Tri mjeseca, koja su jugoslavenske republike dobile Brionskim sporazumom da pronađu rješenje, istekla su 8. oktobra.

Dodatni jedan mjesec također je istekao, a da se nije značajnije približilo nekom rješenju. U međuvremenu su srpske milicije, zajedno s JNA, uspostavile vojnu kontrolu nad jednom trećinom teritorije Hrvatske, nazivajući to područje "Republika srpska krajina". Pod pritiskom, posebno Njemačke i Danske, sutradan, 17. decembra 1991, zemlje EZ donijele su odluku da pozovu sve jugoslavenske republike koje žele priznanje kao samostalne države, da o tome obavijeste EZ, zaključno sa 24. decembrom, dakle u roku od sedam dana. U praksi to je značilo da Slovenija, Hrvatska i Makedonija žele biti nezavisne države, a sudbina Bosne i Hercegovine je bila prioritet.

Milošević i Karadžić su razgovarali o novonastaloj situaciji telefonom 17. decembra, nakon donošenja spomenute odluke EZ-a. Karadžić je smatrao da je odluka EZ dobra, ali je to mišljenje promijenio nakon što je Milošević čvrsto stao na stanovište da je "odluka katastrofa":

S. M. Jesi li odmarao jučer popodne?

R. K. Da, mi smo došli kasno. Bili smo na ručku.

S. M. Vidio sam da si bio raspoložen jučer popodne.

R. K. Da. Mislite li da je to bilo neopravdano?

S. M. Ne, ne. Ja sam vidio da si bio dobro raspoložen, da si bio zadovoljan.

R. K. Mislim da je to dobro. Mislim da će to biti dobro. Jedino je ... znate li precizno sadržaj u svemu ovome? Šta je Francuska uradila?

S. M. Dobro, tu se ne radi o Francuskoj. To je stvar svih. To je katastrofa, ja tako mogu reći.

R. K. Danas imamo ...

S. M. To je potpuno, samo na jedan način ...

R. K. Ohrabrivanje.

S. M. Kraj Jugoslavije.

R. K. Kraj, da.

S. M. Oni kažu da svi koji žele dobiti priznanje moraju se prijaviti (EZ) i prihvatiti Konferenciju u Haagu i da ona radi dalje. Mislim da oni

nemaju razloga za to. Mi ne možemo očekivati nešto od konferencije u Haagu niti od dvanaesterice.

R. K. Ne, ne, apsolutno. Oni moraju ...

S. M. Mi sada moramo tražiti zaštitu UN-a jer se države razdružuju silom. (...)

S. M. To je užasno. I znaš li šta šta će biti najveći problem za tebe i za sve nas?

R. K. Da?

S. M. Činjenica je da će Alija Izetbegović tražiti priznanje u ime Bosne i Hercegovine.

R. K. On nema nikakvo pravo da to učini! On nema nikakvo pravo! Mi ćemo...

S. M. Nije pitanje ima li on pravo ili nema. On će to učiniti.

R. K. On nema nikakve osnove da to traži. Oni najmanje moraju imati referendum. On nema nikakve osnove da traži priznanje...

S. M. Da.

R. K. On nema nikakve osnove.

S. M. Ako on to učini, onda će biti katastrofa.

Nakon toga, razgovarali su o političkim i diplomatskim inicijativama koje će preduzeti u cilju suzbijanja odluke EU-a. Milošević će sročiti obraćanje UN-a i zatražiti zaštitu integriteta zemlje. Karadžić je rekao da je on dao izjavu Tanjugu u kojoj je naglasio da se zemlja mora pripremiti za odbranu, a prije toga je pitao Miloševića da li će oni preskočiti Crnu Goru. Odgovor pokazuje koliko je Milošević iznenada postao nervozan zbog novonastale situacije.

S. M. Ne zaobilazi Crnu Goru, jer ćeš onda vidjeti da galama počinje ponovo. Onda će Momir (Bulatović, predsjednik Crne Gore, primjedba autora) reći: 'U redu, dobro, Slobodane, zašto mi da ne tražimo priznanje?'

Razgovor se nastavlja. Karadžić izgleda nesiguran u ono šta će se dogoditi, a Milošević kaže da se ništa neće dogoditi prije 15. januara.

Karadžić nije bio zadovoljan odgovorom:

R. K. Da, ali koje jugoslavenske republike mogu poslati zahtjev za priznanje? Može li Makedonija? Mogu li oni poslati zahtjev?

S. M. Da.

R. K. Oni imaju neku osnovu za to?

S. M. Da, ali ja se bojim da će Bosna uputiti zahtjev.

R. K. To ne može. Bosna nema pravo na to. Onda je to rat.

S. M. Moraš objasniti Aliji šta će značiti ako on uputi zahtjev.

R. K. Onda je to rat. Onda to niko neće moći spriječiti.

S. M. Da, da.

“Tući ćemo se, mi smo najjači”

Razgovor u kojem je Milošević jasno pokazao da je došlo vrijeme za bitke koje je najavljivao odvijao se 20. decembra. Datum se doimao dosta čudno. Njegovo izražavanje pokazivalo je lidera koji je pripremljen za rat i koji je siguran da će pobijediti.

(Razlog koji pokazuje da je razgovor pogrešno datiran je sljedeći: 20. decembar 1991. je bio petak. Milošević i Karadžić su bili saglasni o tome da Momčilo Krajišnik putuje u Strasburg, zajedno s predsjednikom srbijanskog parlamenta Slobodanom Gligorijevićem. Onda Karadžić pita: “Kada je put za Strasburg, je li u srijedu?” Milošević odgovara: “Slušaj. S obzirom na to da sastanak počinje u četvrtak poslije podne, oni mogu putovati u četvrtak u podne. To je sat, sat i po leta do Strasburga.”

Poenta je da je razgovor navodno prisluškivan u petak 20. decembra, onda je četvrtak o kojem je riječ morao biti sedmicu kasnije. Ali četvrtak sedmicu poslije je 26. decembar ili drugi dan Božića. Tada je Parlament EZ na odmoru.)

R. K. Ja sam zadovoljan da se oni bave nama. Mislim i u velikim i u malim pitanjima. Trenutno ...

S. M. Molim te da idemo dalje. Mi se ne predajemo. Ako se žele tući, onda će to dobiti.

R. K. Naravno.

S. M. Svi koji budu protiv nas završit će u paklu. Tući ćemo se, mi smo najjači.

R. K. Oni koji žele mir dobro su nam došli. Niko neće živjeti ni bolje ni gore nego mi. Mi nemamo šta drugo ...

S. M. Oni koji žele ići Aliji i da se bore protiv nas, mogu ići. On će izgubiti.

R. K. Jasno.

S. M. To će biti naše zadovoljstvo. Onaj ko se bude ponašao kako treba, mi ćemo se odnositi prema njemu kao i prema drugima.

R. K. On mora živjeti onako kako mi želimo, bez ikakve sumnje.

S. M. On će živjeti onako kako mi hoćemo, stvarno.

R. K. Mi ne možemo više biti pravični. Pravda je na našoj strani.

S. M. Nema se više šta diskutirati. Nemamo više šta dati. Idemo dalje. Ili neka se gone u ...

Verzija teksta sporazuma o novoj Jugoslaviji bila je tema razgovora između Miloševića i Karadžića, obavljenog 30. decembra. Milošević je na samom početku rekao da nije imao vremena pročitati verziju koju je ponudio Karadžić. Nakon što je bilo jasno da će prijedlog sporazuma biti objavljen u dnevnom listu *Politika*, bilo je jasno da će Milošević reagirati. On je ponovo bio alergičan na formulaciju koja je pretpostavljala novu državu, jer je znao da će to izazvati zbnjenost u zvaničnoj propagandi. Taktičar Milošević je podvukao da se sve mora ticati konsolidacije i kontinuiteta i da se sve tiče očuvanja Jugoslavije. U svakom slučaju ovaj tekst, objavljen deset dana kasnije, bio je izjava o formiranju srpske republike u Bosni i Hercegovini kao dijelu Jugoslavije.

R. K. Da, da. Mi kažemo da javno želimo vidjeti prijedlog sporazuma o novoj Jugoslaviji i tako dalje. Ali, mi najradije to ne bismo radili

konačno. Ja ću Vas nazvati između 12.00 i 12.30.

S. M. Tako će to biti.

R. K. Samo konsolidacija i kontinuitet.

S. M. Tako je. Konsolidacija i kontinuitet, oni koji to žele oni će imati budućnost.

Dana 5. januara 1992 Milošević razmatra mogućnost da Slovenija i Hrvatska budu priznate kao samostalne države. Milošević je imao sastanak sa predstavnicima EZ:

R. K. Kako je bilo?

S. M. Pa, bilo je... pravo da ti kažem na stari način, itd. Ali, mi smo svoje stavove čvrsto držali, oni, oni se malo kolebaju tamo, da ipak, da ipak mora da... ovaj, se uvaži ova federalna opcija na tu i tome, tako da se nadam da, da će neki mali pomak da se napravi.

R. K. Aha, ne... ne, ne trpi im se poraz ponovo, je li?

S. M. Molim?

R. K. Ne trpi im se poraz ponovo.

S. M. Ne trpi im se poraz ponovo, a s druge strane vrlo je to jedna teška situacija. Jer oni će očigledno da ih priznaju, ove republike i... to će da bude veliki problem.

R. K. Koje će da priznaju?

S. M. Pa ovu Sloveniju i Hrvatsku sigurno, da li će ostale - to je veliko pitanje. Imam utisak da neće Bosnu priznati sad.

R. K. Aha.

Na jednom snimku telefonskog razgovora, datiranog sa 5. januar, Milošević objašnjava Karadžiću da je imao posjetu američkog ambasadora u Jugoslaviji, Warrena Zimmermanna, koji je bio posebno zainteresiran za saopćenje o formiranju srpske republike u Bosni i Hercegovini. Ovo saopćenje obznanjeno je 9. januara 1992, i moguće je da je razgovor pogrešno datiran. Warren Zimmermann kaže, u svojoj knjizi o raspadu Jugoslavije, da je on razgovarao sa Miloševićem 10. januara 1992. U samom razgovoru Milošević ukazuje da Zimmermann

govori o “stvari od juče”, nešto što se mora tumačiti kao povezanost sa objavljivanjem 9. januara. U svakom slučaju ovaj prisluškivani razgovor odvijao se 10. januara.

U Saopštenju se, također, kaže da je srpska Republika u Bosni i Hercegovini dio Jugoslavije. Cilj je bio preduhitriti međunarodno priznanje Bosne i Hercegovine.

S. M. Da ti kažem dve stvari.

R. K. Recite.

S. M. Zimmermann je bio kod mene i imali smo dugi razgovor. Ja sam stekao utisak da je on spreman promijeniti mišljenje u pozitivnom smjeru.

R. K. Je li?

S. M. On je dobro govorio o tebi.

R. K. Hmm.

S. M. Veoma pozitivno.

R. K. To je nešto novo.

S. M. On je rekao da je tebe doživio kao pametnog političara, itd. On je rekao, ona stvar od jučer, ne uklapa se u taj odnos. Ja sam mu rekao: “Vi to niste ispravno razumjeli. Oni žele imati alternative i oni neće koristiti silu da nekoga na nešto prisile. Ali, oni su jednostavno rekli da nisu imali drugog izbora jer Izetbegović nastavlja sa formiranjem svoje islamske države.”

R. K. Aha.

S. M. To je glavna stvar. Ali, on je rekao da “ovo znači da vi možete ujutro biti u situaciji da priznate tu republiku. To bi izazvalo jako protivljenje.”

R. K. Mi nećemo tražiti nikakvo priznanje.

S. M. “Mi ne možemo priznati ništa”, ja sam rekao. “jer mi nismo suverena država.”

R. K. Da, da.

S. M. “Mi nećemo tražiti suverenost.”

R. K. Mi nikada nećemo tražiti suverenost.

S. M. Mi svi, zajedno, to sam ja rekao njemu, svi mi želimo ostati u Jugoslaviji.

R. K. Da.

S. M. Mi nećemo međusobno dijeliti suverenitet.

Milošević je još jednom jasno pokazao da je on kao za Jugoslaviju koja se već raspala, ali on je bio i za onu Jugoslaviju u manjem formatu u kojoj je on igrao ulogu mirotvorca. Proklamovanje Srpske republike u Bosni i Hercegovini koja će “nastaviti” kao dio Jugoslavije, bilo je, u stvarnosti, korak do formiranja nove srpske države u novim granicama.

Ambasador SAD-a, Warren Zimmermann, razumio je da to i može biti tako i zato je upozorio Miloševića da ne razmišlja o priznavanju Republike Srpske. Ambasador Zimmermann je spomenuo sastanak sa Miloševićem u svojoj knjizi: “Milošević mi je rekao da Srbija neće priznati (Republiku Srpsku u Bosni).”⁵

Petnaesti januar 1992. bio je dan kada je EU čvrsto odlučila da prizna Sloveniju i Hrvatsku. To je zabrinulo Miloševića i Karadžića. Milošević se uzdao u kontakte sa Grčkom koja je bila veoma dragocjen partner za Srbiju:

R. K. Ima li nekih novosti?

S. M. Ne, ništa specijalno. Ali, kao što vidiš, niko ne govori da će Bosna i Hercegovina biti priznata.

R. K. Ne. Izgleda da se političari u Italiji okreću razmišljanju o maloj Jugoslaviji.

S. M. Vidjet ćemo kako će se stvari odvijati. Micotakis je predložio da se vidimo još jednom, da vidimo neke druge stvari, i to će biti uskoro.

R. K. Odlično. Alija je izgleda uspio da dobije prijem kod Miterana.

S. M. Da.

⁵ Warren Zimmermann: *Origins of a Catastrophe*, Times Books, New York, 1996, str. 179.

R. K. Međutim, pošto mu je naša Skupština ot... ovo, otkazala mandat da zastupa i Srbe, mi moramo Miteranu prije toga poslati takav zaključak.

S. M. Pošaljite vi Miteranu da je, da je rekao predsjednik Republike koji...

R. K. Koji zastupa samo svoju nacionalnu zajednicu.

S. M. Koji, koji, ustvari neprekidno krši Ustav Bosne i Hercegovine.

R. K. Da, da, i koji zastupa samo svoju nacionalnu zajednicu i da ga molimo da sa francuske strane, ako žele da upotpune sliku o Bosni i Hercegovini, ujedno, ujedno kontaktiraju i hrvatsku i srpsku nacionalnu zajednicu.

S. M. Jeste, da, ali, on je, on predsjednik Predsjedništva.

Milošević u zadnjoj rečenici podsjeća Karadžića da je Izetbegović izabran od Predsjedništva da bude predsjednik Predsjedništva i da se zbog toga ne može spriječiti njegova posjeta.

Ali, da njih dvojica razmatraju mogućnost slanja objašnjenja francuskom predsjedniku Miteranu o tome kakvi su odnosi u Bosni i Hercegovini što nije bilo u skladu sa dobrom diplomatskom praksom jer je francuski predsjednik naravno bio dobro informisan iz svojih diplomatskih izvora o situaciji u Bosni i Hercegovini.

Milošević i Karadžić su nastavili razgovarati o mogućnostima popunjavanja rupa u Izetbegovićevoj posjeti. Milošević je, između ostalog, razmišljao o izdavanju zajedničkog saopćenja sa dvojicom hrvatskih članova u bosanskom Predsjedništvu. Karadžić je rekao da je to u toku. "Mi radimo na tome, mi radimo na tome."

Onda je Milošević došao na jednu drugu stvar koja je mogla pokopati Izetbegovićevu posjetu Francuskoj: Razvoj islamizma u Alžiru.

S. M. U Alžiru je ekspanzija fundamentalizma. Mi ćemo pitati Miterana kako će da mu se sviđa kad mu pet miliona ovih...

R. K. M, m...

S. M. Tamo muslimana da zaj.....

R. K. Da, da. Da, da. To je nama dobro došlo dolje što se tako zakuhalo (*smijeh*).

S. M. A, pitanje je šta je dobro za to. Ma nije, pravo da ti kažem, ali, ali, ovaj...

R. K. Pa, mora da shvati on, da će, da će, ako to bude ojačalo u Evropi da je, da je to bo... Bosna prva stanica tu.

S. M. Da, da. To ne bi valjalo, to ne bi valjalo.

Zadnji prislušivani i objavljeni razgovor između Miloševića i Karadžića datiran je 10. februara 1992. Razgovor se, uglavnom, odnosi na situaciju u Krajini i na Milana Babića. Vrijeme je važno jer je na kraju januara Babić bio na jednom sastanku u Beogradu. Tada je rukovodstvo pokušalo da ga nagovori da prestane sa njegovim suprotstavljanjem Vanceovom planu, ali bezuspješno. Temperatura na tom sastanku toliko se bila podigla da je u jednom trenutku načelnik Generalštaba, general, Blagoje Adžić, doslovno zaprijetio da će udaviti ministra vjera Republike srpske krajine, ali je u tome fizički spriječen od drugih učesnika na sastanku.⁶

Milošević i Karadžić su diskutirali o mogućnosti smjene Babića kao predsjednika Skupštine krajiških Srba. U narednim danima to je postala stvarnost. Centralna figura koja je radila na Babićevoj smjeni bio je, Mika Paspalj, koji se također spominje u razgovoru. Karadžić je prvo mislio da Predsjedništvo SFRJ iskoristi svoju moć da odgodi referendum u režiji Babića, a u vezi s Vanceovim planom. Međutim, Milošević je to odbio jer se nadao njegovoj pobjedi u međunarodnim pregovorima. Ostaviti Krajinu u sklopu Jugoslavije, nakon što Hrvatska bude priznata od EZ, djelovalo bi provocirajuće.

S. M. E, sad reci mi kako stojimo tamo u Krajini, molim te. Je li ova budala, jesi li vidio šta on jučer uradi bez kvoruma, raspisuje neki referendum.

R. K. Ništa, ništa, ja mislim da je to bezveze, to, mislim da sada treba jasno reći da ima ingerencije na tim teritorijama i da Predsjedništvo

⁶ *The Death of Yugoslavia*, Laura Silber & Allan Little, str. 224.

Jugoslavije može da obezbijedi državnu prinudu, prema tome nema tu govora.

S. M. Ne, samo neće ovi, oni koliko, ako bude bilo ko zlonamjeran, a pogotovo ovi na koje mislimo, oni će to tretirati kao prekršaj.

R. K. Da, da.

S. M. Ja ne znam može li njemu neko naš da nešto kaže da se on ili primiri ili prihvati ili da ga smijene, brate.

R. K. Da, da, to...

S. M. Ne vrijedi drugo, jer ogromnu će štetu da napravi.

R. K. Danas strane novine, ovaj naročito taj *Zaitung* kaže da, da hvali vašu taktiku i kaže da je to za Hrvatsku loše i tako.

S. M. Ne da je loše, nego je, nego je pogibeljno, i oni, jedini njihov džoker je Milan Babić.

R. K. Da.

S. M. Je... ti Boga, da me je neko strijeljao ne bih mogao da, da, pomislim ko će da bude, ovaj, Tuđmanov džoker.

R. K. Da, da.

S. M. Nevjerovatno.

R. K. Da, da, nevjerovatno zaista, ali ja mislim da bi ta Skupština morala, da ako ne bude išlo, da bi ga morala da smijeni, tu nema druge.

S. M. Pa i ja mislim, dabome. Je li ti, je li ti poznaješ tog Paspalja?

R. K. Poznajem, on ga je doveo prije mjesec.

S. M. Znam, ali skeniraj njemu to.

Utjecaj medija

Milošević je poklanjao veliku pažnju medijima. Dana 6. augusta 1991. razgovarao je s Karadžićem o tome:

S. M. Ovi Amerikanci, brate, *Sky News*, koji pokriva 200 stanica, oni žele da im dam intervju. Ja ću im to dati, neka idu u ...

R. K. Naravno, dadnite, naravno. Jeste li vidjeli da je John Kenedy uradio dobar posao u Engleskoj?

S. M. Naravno, jesi li ga poslao meni?

R. K. Da, ja sam Vas zamolio da ga primite. To je odlično. Reći ću vam na kojoj je to strani u *Politici* ili *Politici ekspres*. On je tamo izjavio da Hrvati moraju uraditi to i to, da Srbi imaju pravo na to i to, on je odigrao fantastično, taj John Kenedy...

S. M. To je on ...

R. K. Bez međunarodnih vojnika, ne, ne. Evo ga, John Kenedy, strana tri (*Karadžić čita tekst*): “Velika Britanija protiv ekonomske blokade Srbije; Ne žele se tući za Hrvatsku; Nova mirovna delegacija na putu za Beograd, 25. augusta.” Odlično! Na strani 3, jeste li našli?

S. M. (Čita dalje tekst).

R. K. On je odličan. Moramo držati kontakt s njim. I onaj Kanadanin, prateći naše informacije, voli to, sasvim jednostavno ...

Razgovor se nastavlja, ali nastaje kratki zastoj prilikom oslovljavanja Britanca Johna Kennedya. Njegovo ime postalo je poznato u britanskim medijima kada je postalo jasno da je konzervativna vlada premijera Johna Majora imala više nego dobre odnose s Beogradom. Nastao je skandal kada je krajem 90-ih otkriveno da je jedan od aktivnih lobista britanskog Donjeg doma glasnogovornik Ian Greer u toku pola godine, od decembra 1991. do juna 1992, primio 96.000 britanskih funti, što odgovara otprilike jednom milionu kruna, od Miloševićevog režima, da bi zastupao srpske interese u britanskoj politici.

Jedna od osoba u ovoj aferi bila je spomenuti John Kennedy, obećavajući član konzervativne partije od 1992. i predstavnik Donjeg doma. Najproblematičnije u toj aferi je bilo to da je spomenuti čovjek rođen u Beogradu 1962. kao John Gvozdenović, sin jedne Britanke i oca Crnogorca.

Kennedy je primio polovinu od ukupne sume novca koji je uzeo lobista Greer iz Beograda, koji je zajedno s Greerom, sveobuhvatno, ali diskretno, lobirao za srpske interese, prvo za vrijeme rata u Hrvatskoj, a kasnije i za vrijeme rata u Bosni. Preko ovog mladog predstavnika Milošević i Karadžić su imali, između ostalog, pristup britanskom ministru za odbranu Malcolm Ruffin, kao i nizu drugih britanskih političkih predstavnika.⁷

Milošević se spremao da završi razgovor s Karadžićem, 6. augusta, ali je iznenada dobio potrebu da još razgovara o predstojećem intervjuu. “Novinar koji će raditi intervju nije bio sa *SKY Newsa*, nego predstavnik američkih stanica *ABC* i *CBS*”, kaže Milošević.

“On piše da su *ABC* i *CBS* dvije američke najveće mreže i oni žele poslati intervju direktno”, dodao je Milošević. Zatim pita Karadžića šta bi on odgovorio da dobije pitanje o unutarnjim granicama, granicama između jugoslavenskih republika.

S. M. Ako on počne s pitanjem o unutarnjim granicama, ja mu moram objasniti da su pitanje o unutarnjim granicama uzeli nacionalisti kada su došli na vlast u Sloveniji i Hrvatskoj ili kada su se nacionalisti pojavili ovdje.

R. K. Da, da.

S. M. Nešto što je faktički uvreda za druge nacije.

R. K. Da, da, odlično.

S. M. Mi nismo protiv prava na samoodređenje, ali ne na račun drugih nacija. Ko će natjerati srpski narod iz Jugoslavije ako je to protiv narodne volje.

⁷ *Sleaze The Corruption of Parliament*, av David Leigh & Ed Vullamy, Fourth Estate, London, 1997, str. 109-121.

R. K. Veoma je važno da se kaže da ove granice nisu za stalno određene od neke komisije ili iz respekta prema historijskim ili etničkim principima, nego od određenih oligarha oko Tita i da su one potpuno vještačke i potpuno slučajne.

S. M. Da.

R. K. Jedna druga stvar koja se čini dobrom: Kada oni pitaju šta hoće Srbi, onda ja kažem da mi želimo preuzeti cijeli Ustav iz SAD-a s pravima prema manjinama. Isto koliko oni daju Meksikancima, mi ćemo dati Albancima. Koliko ima prava Texas kao republika, toliko će imati svaka republika. Ili Savezna Republika Njemačka, ili bilo koja druga država. Samo nemojte praviti neki bastard u kojem država ne može preživjeti. Ove usporedbe djeluju izuzetno dobro na njih.

S. M. Nazovi me oko 16.00 sati. Ja ću napraviti prvu verziju što je moguće prije.

Sljedeći dan, 7. augusta, Milošević i Karadžić nastavljaju razgovor o medijima. Milošević se hvali da je postao međunarodna medijska zvijezda:

R. K. Halo.

S. M. Ti si tu. Upravo sam prije jedno pola sata dao intervju *Skay Newsu*.

R. K. Odlično.

S. M. “Mi ćemo zaraditi ogroman novac na Vama. Vi znate to da radite, gospodine predsjedniče”, kaže voditelj. “Vi ste trenutno najpopularnija medijska osoba u svijetu.”

R. K. Ha, ha, ha, dobro!

S. M. “Zato”, kaže voditelj, “Vi ste izvukli Evropsku uniju iz depresije.” I ja sam mu sve objasnio...

Milošević, nakon toga, izlaže svoj stav o tome kako Srbi imaju pravo da formiraju nove granice ne poštujući postojeće republičke. Ali nijedan drugi narod, osim Srba, na to nema pravo:

S. M. Onda sam ja objasnio šta to znači. Ja sam im rekao: “Gledaoci

i čitav svijet ne znaju da smo mi u sukobu s fašizmom, da su se partije u Hrvatskoj naoružale.”

R. K. Aha.

S. M. “O tome se radi, da su oni počeli demonstrirati suverenitet i nezavisnost napadajući srpska sela i srpske gradove. Vi možete otići tamo i vidjeti da se tragovi rata jedino vide tamo gdje žive Srbi. Vi na osnovu toga možete izvući zaključak: Ili se Srbi biju između sebe ili su napadnuti.”

R. K. (*Smije se*) Sve je bilo na engleskom, je li?

S. M. Sve na engleskom.

R. K. Aha, odlično.

S. M. Ti znaš da je moj engleski sasvim dobar za obični razgovor. Naravno, nije briljantan, ja nikada nisam živio u inostranstvu i ne mogu se izražavati na engleskom kao na srpskom. Ali ja mislim da sam bio sasvim spreman za njega.

R. K. Odlično.

S. M. Oni će misliti da sam stranac, šta misliš?

R. K. Da, da.

S. M. Ja ne govorim kao Englez.

R. K. Naravno, ali to je odlično. To će dobiti veliki publicitet. Novine će sigurno pisati o tome i prenijeti intervju.

S. M. Ne znam šta će pisati. Oni koji žele mogu to uraditi. Meni je svejedno. Ako bude potrebno, ja narednih dana mogu dati više intervju.

R. K. Mislim da bi Švicarska i Kanada mogle to uraditi.

S. M. Oni su to već kupili. Svi su to kupili. Sada engleski *TV Independent* traži intervju. Ali neću to uraditi isti dan. Vidjet ću to malo kasnije.

U spomenutom intervjuu Milošević je negirao bilo kakvu odgovornost za rat u Hrvatskoj:

“Kontrolirate li Vi srpsku policiju u Hrvatskoj?”, pitao je novinar Arnot Van Linden iz *Skay Newsa*.

“Ne”, odgovorio je Milošević.

“Imate li ikakve veze s njima?”

“Mi im pomažemo u hrani, medicinskoj opremi, novcu i slično. Mi činimo puno za njih, oni brane svoje kuće. Tamo nema nikakvih organiziranih vojnih struktura.”⁸

Dana 20. septembra Milošević je u jednoj kratkoj rečenici, u razgovoru s Karadžićem, razotkrio koju kontrolu ima nad medijima. Stvar se ticala jedne izjave koju je dao Karadžić, a odnosila se na situaciju u kojoj se nalaze Srbi. Po Karadžiću, Srbima, kao narodu i naciji, prijete genocid. Novine *Politika ekspres*, kao jedne od najvažnijih srbijanskih novina, bile su pod kontrolom Vlade.

R. K. Ne želim nikoga drugog moliti nego Vas da zovnete Žiku da to stavi na prvu stranu.

S. M. Da, da, ja ću to odmah uraditi.

⁸ *Serbian president interviews denies involvment in Croatia conflict*, Skay Television/Belgrade TV 1833 GMT 7 aug 91, www.slobodan-Milošević.org/news/Milošević080791.htm

Poglavlje 6

Finansiranje rata

„Ovi troškovi su državna tajna“

Čovjek koji plaća račun je obično čovjek koji komanduje“, izjavio je Rupert Smith, šef jedinica UN-a u Bosni i Hercegovini u toku 1995, kada je svjedočio u procesu protiv Miloševića ujesen 2003. On je ukazao na jedno razmišljanje koje se, inače, koristi u istrazi kriminalnih radnji: „Pratite tokove novca.“¹

Neki od najvažnijih dokaza o finansiranju rata došli su od Norvežanina Mortena Torkildsena, koji je dugo radio za ICTY kako bi otkrio tokove novca.

Torkildsen je svjedočio u postupku protiv Miloševića 10. i 11. aprila 2003. Priložio je jedan izvještaj koji sadrži interesantan i za Miloševića kompromitirajući materijal.

Među najvažnijim dokazima prezentiranim ICTY-u o finansiranju rata bila je Miloševićeva izjava srbijanskim vlastima, data nakon hapšenja u Beogradu 1. aprila 2001. Tada je Milošević upućen u pritvor zbog sumnji za zloupotrebu položaja u periodu dok je obavljao funkciju predsjednika Srbije, a kasnije i predsjednika Jugoslavije. Prateći Optužnicu, Milošević je zloupotrijebio svoj položaj „da bi priskrbio materijalnu i drugu korist sebi i određenom broju drugih osoba, zatim Socijalističkoj partiji, te predsjedniku Savezne republike Jugoslavije“.²

U jednoj od prvih izjava koje je Milošević dao još u Beogradu 1. aprila 2001, između ostalog, rekao je sljedeće:

„Ja sam bio na funkciji predsjednika SR Jugoslavije i predsjednika

¹ Izvor: www.icty.org, Smth, 9. 10. 2003, str. 27368.

² Amended Expert Report of Morten Tokildsen, str. 18.

Republike Srbije u vrijeme teških sankcija kojima je bila izložena naša zemlja, u vrijeme blokade na Drini i kada su vođeni ratovi u kojima je ugrožen srpski živalj, srpski narod. Vanbudžetska trošenja odnosila su se isključivo na određene sprecifične pomoći Srbima preko Drine. Ostala vanbudžetska sredstva, može se reći gro tih sredstava išao je na potrebe, na razne potrebe radi jačanja i očuvanja bezbjednosti zemlje. Vjerujem, poznajući ljude koji su to radili, koji su bili i patriote i profesionalci, da su sva ta sredstva namjenski trošena u navedene svrhe. Ja ne vjerujem da je postojao drugi način da se ova neophodna sredstva nabave, jer ta su sredstva bila pod strogim režimom zabrane za isporuku našoj zemlji. Već više godina sva sredstva saveznog budžeta pribiraju se isključivo iz Republike Srbije.“³

Dan nakon hapšenja, koje je izvršeno 2. aprila 2001, Milošević daje izjavu, ovaj put pismenu i potpisanu, u kojoj se žali na pritvaranje. U izjavi Milošević, između ostalog, piše:

„Novac koji je preko Beogradske banke plasiran u privredu, u najugroženija socijalno-ekonomska žarišta, u uslovima krize, niko nije ni ukrao ni otuđio, niti je to bila tajna za bilo koga. Pomagalo se kome je najteže i to je bila moja čvrsta orijentacija i direktiva. Uvijek sam se zalagao da niko ne bude privilegovan. Što se tiče sredstava trošenih za oružje, municiju i ostale potrebe Vojske Republike Srpske i Republike srpske krajine, ti se izdaci nisu mogli iz razloga državnih interesa, kao državna tajna prikazivati u Zakonu o budžetu koji je javni dokument. Isto se odnosi i na izdatke za opremanje snaga bezbjednosti i posebno specijalnih antiterorističkih snaga „od igle do lokomotive“ – od lakog naoružanja i opreme do helikoptera i ostalih sredstava koja i danas stoje tu gdje su, što se u javnosti nije objavljivalo iz razloga državne tajne, kao što se nije objavljivalo ni sve što je išlo za Vojsku Republike Srpske. U vezi s isticanjem razloga za pritvor, da se u ovom slučaju radi o izuzetno velikom iznosu pribavljene imovinske koristi, postavlja se pitanje za koga. Za Vojsku Republike Srpske, za organe bezbjednosti, za Vojsku Republike srpske krajine, za pomoć narodu preko Drine, za tekstilce, metalce i druge, finansirane preko Beogradske banke u

³ Isto, str. 18-19.

najtežim socijalnim uslovima i u uslovima potpune spoljne blokade.“⁴

Sve su prilike da su ove dvije Miloševićeve izjave date u nadi da će ih srbijanske vlasti držati u tajnosti. Međutim, izjave su otkrile priznanje da je Srbija, za vrijeme Miloševića, finansirala ratove u Bosni i Hercegovini i u Hrvatskoj. Izjave su, pored toga, u velikoj mjeri, potvrdile rezultate Torkildsenove istrage koja se odnosila na tajnu finansijsku infrastrukturu koju je formirao Milošević, a koja se razgranala u inostranstvu, gdje je *Beogradska banka* bila centralni instrument.

Tužilac je pitao Torkildsena je li zaključio svoju istragu o tome da je Jugoslavija i/ili Srbija osigurala finansijsku i materijalnu podršku za područja koja su kontrolirali Srbi u Hrvatskoj 1991-1995. i u Bosni i Hercegovini 1992-1995.

„U dokumentima u koja sam ostvario uvid nisam vidio druge izvore finansiranja za Republiku Srpsku i Republiku srpsku krajinu nego Saveznu republiku Jugoslaviju i Republiku Srbiju“, odgovorio je Torkildsen. On je dalje potvrdio da je podrška išla direktno vojnim i civilnim organima u područjima koja su kontrolirali Srbi.⁵

On je, također, odgovorio potvrdno da je finansiranje srpskih vojnih snaga u Bosni i Hrvatskoj „dolazilo iz jednog finansijskog centra za sve tri srpske vojske“. Podrška nije samo podrazumijevala rezervne dijelove, opremu, naoružanje i municiju, nego i plaće oficirima u te tri vojske. Pored toga, Savezna republika Jugoslavija pokrivala je i gubitke u budžetima dviju srpskih republika u susjednim državama.⁶

Torkildsenova istraga je, također, pokazala da je Ministarstvo za odbranu Srbije igralo važnu ulogu u finansiranju vojne opreme za područja koja su kontrolirali Srbi u Hrvatskoj. „Ove zadatke Ministarstvo za odbranu Srbije nije izvršavalo samostalno jer ono nije imalo magacine za vojnu logistiku. Pomoć je zbog toga vršena uz saradnju JNA/VJ“, tvrdio je Torkildsen.⁷

⁴ Isto, str. 19.

⁵ Izvor: www.icty.org, Torkildsen, 10. 4. 2003, str. 19010.

⁶ Isto, str. 19012.

⁷ Isto, str. 19013.

VJ (Vojska Jugoslavije) naziv je za jugoslavensku vojsku osnovanu nakon što su u aprilu 1992. Srbija i Crna Gora formirale ostatak Jugoslavije, nazvan Savezna republika Jugoslavija.

„Na osnovu dokumenata, u koja sam ostvario uvid, može se vidjeti da je Ministarstvo za odbranu Srbije dobilo niz zahtjeva iz različitih područja u Hrvatskoj koja su kontrolirali Srbi u toku 1991. i 1992, što ne bi mogao biti slučaj s Ministarstvom za odbranu koje ima vlastitu vojnu opremu i vlastita finansijska sredstva. To znači da su oni ove zahtjeve prosljeđivali dalje do JNA koja je obezbjeđivala vojnu opremu. A što se tiče finansijske podrške, tu je umiješano Ministarstvo za finansije Srbije.“⁸

Sudu je predodčen jedan dokument, odnosno zapisnik sa sastanka kojem su prisustvovali Milošević i rukovodstvo Republike srpske krajine, na čelu s predsjednikom Goranom Hadžićem. Sastanak je održan u oktobru 1992, a zapisnik pokazuje da se na njemu diskutiralo o finansijskim potrebama za vojne jedinice i policiju u Krajini za preostala dva mjeseca 1992. i za cijelu 1993.⁹

Iz spomenutog dokumenta vidi se da je Milošević odobrio sistem odbrane u Republici srpskoj krajini onako kako je skicirano na sastanku, a da su detalji u vezi s tim urađeni u Ministarstvu za odbranu Republike srpske krajine i Ministarstvu za odbranu Srbije.

Jedna Miloševićeva izjava sa spomenutog sastanka očigledno pokazuje da je bio direktno umiješan u ono što se događalo u dijelovima Hrvatske koje su kontrolirali Srbi. „Na osnovu spomenutih zahtjeva ja sam zamolio ministra odbrane Srbije da planira osnovna sredstva za odbranu Republike srpske krajine, u toku 1993, i da osigura dotok sredstava na godišnjem nivou. To je bilo 200 miliona, na kraju mjeseca i 150 miliona, prije 5. decembra.“¹⁰ Upadljivo je da se Milošević poziva na ministra odbrane Srbije, koji je formalno njemu potčinjen. Odbrana je i dalje bila posao Savezne republike Jugoslavije, bez obzira što se ona

⁸ Isto. str. 19014.

⁹ Isto, str. 19014.

¹⁰ Izvor: www.icty.org, Torkildsen, 10. 4. 2003, str. 19026.

sastojala od Srbije i Crne Gore i što je Srbija bila ta koja je punila cijeli savezni budžet. Prateći Torkildsen, sav novac koji se slao Republici srpskoj krajini obezbjeđivao se štampanjem novih novčanica.¹¹

Pored toga, Torkildsen je dokazao da se u maju 1992. JNA samo formalno povukla iz Bosne i Hercegovine i da je iza sebe ostavila svu logistiku, oružje, opremu i municiju za vojsku koja je ostala tu i koja je samo promijenila ime u Vojsku bosanskih Srba, odnosno VRS. U tom kontekstu Torkildsen citira generala Mladića, odnosno dio njegovog govora održanog u decembru 1992: „Naša vojska jedna je od rijetkih vojski u historiji koja je počela oslobodilački rat s dosta solidnom materijalnom bazom, naročito u terenskoj opremi, municiji i rezervi hrane.“¹²

Jedna zabilješka, koju je napisao direktor SDK-a (Služba društvenog knjigovodstva), komandantu Čedi Radankoviću, u decembru 1993, pokazala je da su vojni aparat u Srbiji i dva područja pod kontrolom Srba u susjednim republikama finansirani kao jedna vojska.

„Mi smo nezvanično saznali da će Savezna vlada za potrebe sve tri vojne formacije u 1994. godini obezbijediti 850 miliona američkih dolara umjesto 3,29 milijarde.“¹³

Upoređujući navedeno s Miloševićevom izjavom, u kojoj se on žalio na određivanje pritvora, u Beogradu 2001, malo je prostora za one koji ne razumiju ili neće da razumiju ko je finansirao ratove u Bosni i u Hrvatskoj.

¹¹ Isto, str. 19026-19028.

¹² Isto, str. 19014.

¹³ Isto, str. 19035.

Monetarna unija

„Ekonomska i monetarna unija“ je izraz koji je Torkildsen koristio da objasni kako su Savezna republika Jugoslavija, Republika Srpska i Republika srpska krajina organizirale svoju ekonomiju. Torkildsen je znao da je ovaj izraz korišten u jednom izvještaju ranijeg direktora Jugoslavenske centralne banke Milivoja Miletića. „Iz dokumentacije priložene uz ovaj izvještaj očigledno je da je to bila monetarna unija i nešto što je ličilo na ekonomsku Federaciju“, rekao je norveški istražni sudija o finansijskim i ekonomskim vezama Jugoslavije sa srpskim područjima u susjednim republikama.¹⁴

Miletić, kao jedan od mnogih direktora u Narodnoj banci Jugoslavije, premješten je na novo radno mjesto u Narodnoj banci Republike Srpske - NBRS.¹⁵

U svom objašnjenju Torkildsen je pokazao, između ostalog, da je Narodna banka Jugoslavije imala mogućnost da kontrolira bankarski sistem u područjima u Bosni i u Hrvatskoj koja su bila pod kontrolom Srba.

„To što se u osnovi dogodilo bilo je da su RSK (Republika srpska krajina) i RS (Republika Srpska) osnovale svoje centralne banke koje su bile pod kontrolom Narodne banke Jugoslavije. Putem ove koordinacije i potčinjenosti postignuta je neka vrsta primarne emisije novca i monetarne integracije koja je doživjela konačni stadij, početkom 1994, kada je uvedena ista valuta u sva tri područja“, ustvrdio je Torkildsen. Izraz „primarna emisija“ je ustvari štampanje novca.¹⁶

On je, također, ukazao na to da je cjelokupan i istovjetan sistem SDK-a potpuno funkcionirao u Jugoslaviji, Republici srpskoj krajini u Hrvatskoj i Republici Srpskoj u Bosni i Hercegovini.

Početak 1994. hiperinflacija je bila pod kontrolom, kada su, kako piše Miletić, prema izvještaju citiranom na Sudu, Savezna

¹⁴ Isto, str. 19011.

¹⁵ Isto, str. 19018.

¹⁶ Isto, str. 19017-19018.

republika Jugoslavija, Republika Srpska i Republika srpska krajina počele funkcionirati kao jedna monetarna zona. „Novi dinar potpuno funkcionira na području Republike Srpske“, dodao je on. Valuta je bila zajednička i štampala ju je Narodna banka Jugoslavije. To je bio važan korak za ujedinjenje triju područja. U izvještaju sa sastanka direktora Narodne banke Jugoslavije, iz maja 1994, vidi se da su „narodne banke“ u Republici srpskoj krajini i Republici Srpskoj funkcionirale kao odjeljenja Jugoslavske narodne banke.

Milošević je, dok ga je Torkildsen unakrsno ispitivao, tvrdio da je saradnja između Narodne banke Jugoslavije i dviju takozvanih centralnih banaka u područjima pod kontrolom Srba u Bosni i u Hrvatskoj bila čisto poslovne i tehničke naravi: „Saradnja je bila na profesionalnom i ekspertnom nivou gdje su pružane ekspertne usluge.“¹⁷

On je, također, pokušao odbaciti mogućnost po kojoj je odnos između Narodne banke Jugoslavije i dviju drugih banaka bio odnos nadređenog i podređenog. „Molim Vas, Torkildsen! Vi znate veoma dobro da se i u prodaji i u kupovini razmjenjuje ista vrsta robe... O kojoj podređenosti onda Vi govorite ovdje? Kada govorite o finansijskim institucijama, onda možete govoriti o saradnji. To su tri finansijske institucije. Ja se nadam da to nije u suprotnosti...“¹⁸

Međutim, Statut koji je regulirao odnos između banaka bio je precizan i nije poznavao neki sličan odnos između triju nacionalnih banaka, na što je Torkildsen brzo ukazao.

„Narodna banka Republike Srpske i Narodna banka Republike srpske krajine funkcioniraju kao odjeljenja Narodne banke Jugoslavije i pod njenim autoritetom ... Narodna banka Republike Srpske i Narodna banka Republike srpske krajine disciplinirano će izvršavati odluke Jugoslavske narodne banke ... Direktor Narodne banke Republike Srpske i direktor Narodne banke Republike srpske krajine učestvuju na sastancima Savjeta Narodne banke Jugoslavije, ali bez prava glasa“, citirao je Torkildsen tačke 2, 4 i 7 Statuta.¹⁹

¹⁷ Isto, str. 19109.

¹⁸ Isto, str. 19110.

¹⁹ Isto, str. 10112.

Srpskoj strani sistem SDK-a bio je veoma važan za preuzimanje vlasti u Bosni i Hercegovini. Preuzimanjem vlasti Srbi su prekinuli sve veze sa Sarajevom. Morali su imati i dobili su novu „pupčanu vrpcu“. Jedan dio govora, koji je 1. novembra 1991. Radovan Karadžić održao svojim saradnicima od povjerenja, pet mjeseci prije početka rata u Bosni i Hercegovini, to ilustrira:

„Odlučno se spremite da preuzmete SDK. Ja mislim (ja sam spreman) da postavim u SDK čovjeka kojeg vi odredite. Pripremite to. Prvo razgovarajte s njim. Pitajte ga je li spreman raditi u jednom trenutku nezakonito, (ali) u skladu sa zakonima i pravilima koje ćete vi kao općinske vlasti njemu dati.“²⁰

Štampanje novca

Oni koji su pratili razvoj događaja u bivšoj Jugoslaviji 90-ih godina sjećaju se ogromne inflacije koja je harala Srbijom i koja je slomila obične ljude koji su živjeli od svog rada i imali nešto uštedevine u bankama. Inflacija je bila enormna tako da su se ljudi žurili da što prije potroše novac koji bi im se našao u rukama. Jedan hljeb ili litar mlijeka bili su dva ili tri puta skuplji na kraju dana u odnosu na jutro.

Bila je to hiperinflacija koju Evropa nije vidjela još od vremena Njemačke u periodu između dva rata. Hiperinflacija je došla kao rezultat odluke srbijanskih vlasti da štampa novac kako bi se pokrio veliki manjak u državnom budžetu. Već u augustu 1991. i s intenziviranjem rata u Hrvatskoj počela je diskusija o ovakvom načinu punjenja državnog budžeta. Shodno tome, Torkildsen je komentirao zapisnik s jednog sastanka u Predsjedništvu SFRJ:

„Problem budžeta Jugoslavije je bio taj što su republike bile spremne da se povuku i da više ne učestvuju u punjenju saveznog budžeta. To je značilo da su se morali iznaći novi izvori finansiranja. Jedina alternativa

²⁰ Isto, str. 19030.

bilo je finansiranje putem Narodne banke Jugoslavije, odnosno primarnom emisijom novca, a što je opet podrazumijevalo štampanje novca za potrebe punjenja saveznog budžeta.²¹

Štampanje novca za vrijeme Miloševićeve vladavine u Srbiji bila je glavna metoda u finansiranju državnih troškova koje je Srbija imala, kojom su se služili u Republici srpskoj krajini u Hrvatskoj i Republici Srpskoj u Bosni. Obim tih aktivnosti ilustriran je u ranije spomenutom izvještaju direktora Narodne banke. Miletić piše da je takozvana Narodna banka Republike Srpske to činila „na osnovu ranijih iskustava, prije svega iskustava Narodne banke Jugoslavije“. Miletić izvještava da je u drugoj polovini 1992. u Republici Srpskoj izdato novca u vrijednosti od 77,8 milijardi dinara. Od ove sume 66,7 milijardi, ili 85,7%, otišlo je na pokrivanje manjka u budžetu, jer Republika Srpska nije imala svoje prihode. Od revidiranog budžeta Republike Srpske za 1993. skoro sav novac je otišao za finansiranje Vojske Republike Srpske.

Međutim, inflacija je bila enormna i njeni iznosi su rasli veoma brzo. Republika srpska krajina za prvu polovinu 1993. imala je budžet od 609 milijardi dinara. Bužet RSK punio se dodatnim fondom iz Savezne republike Jugoslavije i kreditom Narodne banke Jugoslavije u iznosu od 2.231 milijardi dinara. Sve su to bile bezvrijedne papirne novčanice. To pokazuje i revidirani budžet SRJ za 1993. „Više ili manje, cijeli budžet Savezne republike Jugoslavije u 1993. godini finansiran je primarnom emisijom. Većina tog budžeta otišla je za finansiranje VJ“, rekao je Torkildsen.²²

Nacionalni budžet Savezne republike Jugoslavije nije imao nikakvu stavku vezanu za finansiranje dviju vojski - u Republici Srpskoj u Bosni i u Republici srpskoj krajini u Hrvatskoj. Torkildsen je to povezao s onim što je Milošević prilikom pritvaranja rekao na Sudu u Beogradu - da je to bila državna tajna te stoga nije moglo ići kroz budžet.²³

²¹ Isto, pkt 43, Jovićev *Dnevnik*, 26. 12. 1990.

²² Izvor: www.icty.org, Nice, 12. 02. 2002, str. 37.

²³ Isto, str. 37-38.

U odluci koju su donijele vlasti Republike Srpske, 14. maja 1992, dakle samo nekoliko sedmica nakon što su te vlasti počele rat u Bosni, stoji da „će se novac koristiti u skladu s odlukom Narodne banke Jugoslavije“. Tada još uvijek nije bilo formirano odjeljenje Narodne banke Jugoslavije u Republici Srpskoj tako da je novac iz Narodne banke Jugoslavije direktno prosljeđivan liderima bosanskih Srba.

Torkildsen je objasnio Sudu da je sveobuhvatno štampanje novca s postojećom hiperinflacijom bila metoda kojom su se ekonomski troškovi za rat stavljali na pleća narodu:

„Ekonomisti kažu da je primarna emisija isto kao dodatno poresko opterećenje narodu. To je prenošenje bogatstva od građana na državu“, komentirao je Torkildsen, potvrđujući da su se, u ovom slučaju, vrijednosti građana koristile za finansiranje rata u susjednim republikama.²⁴

Tajna mreža

Torkildsen je izradio i izvještaj koji, uglavnom, obrađuje finansiranje vođenja rata na Kosovu, ali ga Sud iz više razloga nije koristio kao dokaz. Djelomično, izvještaj je baziran na intervjuima niza osoba za koje je Sud pretpostavljao da mogu svjedočiti lično, pod uvjetom da njihove izjave imaju vrijednost. Drugi razlog je bio što je istražni sudija Torkildsen lično obrazložio da on ne može reći šta se dogodilo s velikim dijelom novca. Transakcije u izvještaju pokrivaju samo jedan manji dio od „onoga što je bila ogromna prevara“ i Sud se bojao da „stvari ne krenu u pogrešnom pravcu“, kaže se u obrazloženju Suda vezanom za neprilaganje izvještaja na procjenu.²⁵

²⁴ Rule 89 (F) statement Borisav Jović, tačka 48.

²⁵ *Decision on Admissibility of Morten Torkildsen's Evidence*, 27 mars 2003. Izvor: www.icty.org, Milošević.

Torkildsenov izvještaj, bez obzira što kasnije nije doprinio utvrđivanju krivnje, sadrži interesantne informacije koje puno govore o tome kako je Milošević djelovao, ne samo za vrijeme ratova u Hrvatskoj i Bosni, nego i tokom mira, od jeseni 1995. pa sve do rata i za vrijeme rata na Kosovu, u junu 1999. Jugoslavija (Srbija i Crna Gora) bila je u tom periodu pod blažim oblikom sankcija, koje su važile nakon rata u Bosni.

Milošević je u punoj tajnosti izgradio sistem direktno podređen njegovoj komandi, sistem za skupljanje novca, kršenje blokade UN-a i naročito kupovinu savremene opreme i naoružanja za specijalne jedinice vojske i policije.

„Finansijska struktura podrazumijevala je planiranje, nabavljanje i održavanje opreme i naoružanja za Vojsku Savezne republike Jugoslavije (VJ) i Ministarstvo za unutrašnje poslove (MUP), od 1994. do kraja 2000“, kaže se u uvodu Torkildsenovog izvještaja.

„Pored toga, arhiva u vezi s ovim upućuje na to da su Slobodan Milošević, Nikola Šainović, Milan Milutinović, Mihalj Kertes i drugi učestvovali u planiranju, formiranju i/ili stavljanju u pogon finansijske strukture.“ Ove osobe su bile bliski saradnici Miloševića od početka njegove vlasti pa sve do procesa koji su doveli do raspada Jugoslavije i rata.²⁶

Novac koji je ova tajna mreža nabavljala, koristila i plasirala obezbjeđivan je putem SUC-a (Savezne uprave carina). Direktor SUC-a od 1994. do 2000. bio je Mihalj Kertes, a postavio ga je Slobodan Milošević.

Kertes je lično obezbijedio veliku količinu novca od carina kojim se kasnije finansirala Vojska Jugoslavije i specijalne jedinice policije i tajna policija Srbije. Pored toga, velike sume novca iz SUC-a prebacivane su u jugoslavenske banke u inozemstvu, posebno u Grčkoj i na Kipru. Zbog toga su formirane takozvane fantomske firme, čija je jedina funkcija bila pranje novca iz Jugoslavije i njihovo ubacivanje u međunarodne tokove novca. Takve firme oficijelno su se bavile običnim poslovima za koje su bile registrirane.

²⁶ Izvor: www.icty.org, Nice, 12. 02. 2002, str. 69-70.

„Bankovne račune ovih firmi administrirali su uposlenici Beogradske banke Cyprus Offshore Banking Unit (BB COBU), koja je plasirala fondove na račune ovih firmi, a zatim aranžirala prijenos novca različitim trećim licima, uključujući snabdjevače oružjem, opremom i rezervnim dijelovima korištenim od strane VJ i jedinica MUP“, kaže se u izvještaju.²⁷

Finansijske strukture imale su međunarodni i lokalni nivo. Na lokalnom nivou finansirale su se potrebe odabranih jugoslavenskih i srbijanskih institucija, posebno vojnih i policijskih struktura. Na međunarodnom nivou bila je potreba da se administrira novac koji se prebacivao plaćanjem uvoza i slično. Sve to je imalo osnovni cilj, a to je bilo kršenje blokada protiv Jugoslavije i Srbije koje su Ujedinjene nacije od 1991. postepeno uvodile.

Mnoge fantomske firme djelovale su u Grčkoj i na Kipru, a račune su imale u dvjema bankama: u Kiparskoj popularnoj banci Ltd i Evropskoj popularnoj banci Ltd. Nakon što je proveo istragu bankovnih dokumenata na Kipru, Bugarskoj, Grčkoj, Švicarskoj i Austriji Torkildsen je tvrdio da su predstavnici Beogradske banke BB COBU upravljali ovim bankovnim računima i omogućavali da se novac seli unutra i vani. On je naveo pet fantomskih firmi koje su prebacivale novac iz filijale Beogradske banke na Kipar: Neocom Trading Ltd, Nitrako Inc, Microtri Handels Ltd, Aviatrend Ltd i Abridge Trading Ltd. Ove firme kupovale su vojnu opremu za Vojsku Jugoslavije i specijalne policijske jedinice:

„Predstavnik BB COBU identificirao je ovih pet firmi kao isporučioce robe za MUP i VJ“, piše Torkildsen u izvještaju. „Ovu činjenicu za *Abridge Trading Ltd* potvrdio je vlasnik firme. Bankovni dokumenti koji se povezuju sa Neocom Trading Ltd vezani su za kupovinu helikoptera i dijelova za helikoptere, što potvrđuju mnogi svjedoci s kojima sam se upoznao. Bankovni dokumenti povezani s transakcijama Abridge Trading Ltd nagovještavaju da se radi o kupovini vojne opreme.“²⁸

²⁷ Citirano prema Laura Silber & Alan Little, *The Death of Yugoslavia*, Penguin/BBC, London 1995, str. 139.

²⁸ Isto, str. 3, pasus IV Summary of the Report, tačka 7.

Pored ovih pet Torkildsen je naveo još osam firmi, formiranih od 1992, koje su narušavale uvedene sankcije prema Jugoslaviji: Antexol Trade Ltd, Browncourt Enterprises Ltd, Cabcom Marketing Ltd, Hillasay Marketing Ltd, Lamoral Trading Ltd, Southmed Holdings Ltd, Vericon Management Ltd i konačno Vantervest Overseas Ltd.²⁹

Od početka pa sve do kraja funkcioniranja ove tajne finansijske strukture, Slobodan Milošević je kao predsjednik Republike Srbije, a kasnije i kao predsjednik Savezne republike Jugoslavije, naređivao da se novac iz SUC-a preusmjerava za finansiranje aktivnosti saveznih i srbijanskih institucija, tvrdio je Torkildsen.³⁰ SUC je bila jedina institucija koja je mogla jednostavno raditi i s domaćom i sa stranom valutom.

Vuk Ognjanović, jugoslavenski ministar za finansije od jula 1993. do marta 1994, objasnio je da je SUC, sve do njegovog otpuštanja, bio podređen Ministarstvu za finansije. Nakon što je Ognjanović otpušten s posla zbog neusvajanja ekonomskih reformi koje je predložio, SUC je izdvojen iz Ministarstva za finansije i djelovao je kao nezavisna institucija pod rukovodstvom Mihalja Kertesa.

„SUC je bio veoma važan dio Ministarstva za finansije. Sačinjavao je više od jedne trećine prihoda Ministarstva za finansije i bio glavni izvor u kupovini strane valute za savezni budžet“, rekao je Ognjanović. „Otkada sam napustio Ministarstvo za finansije, pa sve dok Milošević nije izgubio vlast u oktobru 2000, nije vođena potpuna dokumentacija o tome gdje su otišli novci iz SUC-a. Samo su Kertes i gospodin Pešić, koji je tada bio ministar za finansije i odgovoran za SUC, imali ove informacije. Prihodi od carina bili su važan izvor za kupovinu strane valute zbog čega je bilo važno da Milošević ima lojalne članove SPS na mjestu direktora carina, kao i u drugim važnim resorima u Ministarstvu za finansije. Na ovaj način efikasno je kontrolirao i usmjeravao prihode od carina za lične potrebe.“³¹

²⁹ Isto, tačka 56, str. 32.

³⁰ Isto, poglavlje IV Report, part A, tačka 9.

³¹ Isto, tačka 11, str. 6.

Sve ovo potvrdio je Mihalj Kertes vještacima Suda za ratne zločine.

„Polovinom 1995, kada su na snazi bile sankcije protiv Republike Srpske, Jovan Zebić (tadašnji jugoslavenski zamjenik ministra finansija–primjedba autora) i ja postigli smo saglasnost sa Slobodanom Miloševićem da se dio prihoda od carina koristi u gotovini, i u dinarima i u stranoj valuti. Predsjednik Milošević je tada ukazao da imamo velike svakodnevne finansijske izdatke ... morali smo osigurati novčani fond za regularne i neregularne potrebe ... Kao direktor Carina bio sam obavezan finansirati proizvodnju naoružanja u fabrikama *Crvena zastava* u Kragujevcu, *Sloboda* u Užicu, *Krušik* u Valjevu i *Prvi partizan* u Užicu. General Momčilo Perišić, tadašnji komandant Generalštaba VJ, može potvrditi sve ovo. Po svakom ugovoru je bilo minimalno 100 miliona. Pored toga, isplaćivali smo i plaće zaposlenima što je bilo skoro pa iznos od 100 miliona.“³²

U tom periodu, nakon što je dinar 1994. godine stabiliziran i dobio istu vrijednost njemačke marke, suma od 100 miliona dinara odgovarala je sumi od otprilike 400 miliona norveških kruna. Drugim riječima, bile su to velike pare koje su išle za proizvodnju oružja, kada Srbija i Jugoslavija zvanično nisu bile u ratu sa susjednom Bosnom i Hercegovinom i Hrvatskom.

„Oba spomenuta sastanka s predsjednikom Miloševićem, 1994. i 1995, održana su u njegovoj predsjedničkoj kancelariji na Andrićevom vijencu“, rekao je Kertes, koji je još jednom potvrdio da je Milošević vladao SUC-om.

„Ugovor o proizvodnji municije realiziran je nakon predsjednikovog naređenja, izdatog u jednoj od zgrada u vlasništvu Ministarstva za unutrašnje poslove, u Užičkoj, u Beogradu. Sastanku su prisustvovali direktori nabrojanih fabrika i predstavnici VJ i SDB Srbije. Tom prilikom potpisan je ugovor kojim se SUC obavezuje da svaki treći mjesec plati proizvedenu i isporučenu količinu robe“, potvrdio je Kertes.

„Dva ključna zadatka koja je finansirao SUC bila su kupovina strane valute neophodne za funkcioniranje države i državnog aparata uz

³² Isto, tačke 78 i 79.

istovremeno prikupljanje obavezne opreme za potrebe MUP-a Srbije i VJ. Ponavljam, sve ovo događalo se za vrijeme embarga“, dodao je Kertes.

Kertes je dalje objasnio da je SUC pokrивao troškove svih izbora održanih od 1994. do 2000.

„Na osnovu naređenja državnog vrha, odnosno predsjednika Slobodana Miloševića, dao sam vodećoj partiji i državnim liderima naznačene sume novca u gotovini.“ On kaže da se ne sjeća o kojoj sumi novca se radilo, ali da se „sigurno radilo o milionskim sumama dinara i maraka“. Nakon toga Kertes je dodao: „Moj zadatak nije bio da znam i da brinem koliko je novca korišteno, u koje svrhe i kako. Ali znam da sam udovoljio svim zahtjevima“, kaže Kertes spominjući tri slučaja kada je prebacio milionske sume Milanu Milutinoviću, bliskom Miloševićevom saradniku, dok je on bio ministar vanjskih poslova, a kasnije predsjednik Srbije.

Kertes je objasnio da je Ministarstvo za unutrašnje poslove Srbije bilo najčešći primalac strane valute.

„Razgovarao sam sa šefom Službe državne bezbjednosti o svim ovim isplatama... Hoću reći da je predsjednik Slobodan Milošević meni davao naređenje, nakon čega bi, svaki put, zvao Radomir Marković (tadašnji šef SDB-a Srbije – primjedba autora) tražeći da mu se prebaci određena suma novca. Uvijek sam davao traženu sumu novca i predavao je onome koga bi Marković poslao da to preuzme. Prvo je to bio Rasa Kandić, a poslije Marjan Zović. Nikada nisam pitao za šta će se novac koristiti.“³³

Kertes je brinuo da se obezbijede i ogromne sume novca za plaće i druge troškove zaposlenim u MUP-u Srbije, kao i oficirima Vojske Jugoslavije. Objasnio je da je zadnja isplata iznosila oko 100 miliona dinara, a korištena je za plaće rezervistima koji su se vratili s Kosova. On je informirao i da je SUC skupio oko 2.000 automobila za potrebe raznih državnih organa te da je obezbijedio ogromnu količinu lijekova.³⁴

³³ Isto, str. 10-11.

³⁴ Isto.

Kertes je, u skladu s Miloševićevim naredbama, isporučio velike sume novca osobama na visokim pozicijama. Tako je, naprimjer, 1996. u dva navrata Nikoli Šainoviću, Miloševićevom čovjeku i zamjeniku predsjednika Vlade Jugoslavije, isporučeno 900.000 njemačkih maraka, a drugi put 3,6 miliona maraka. Kasnije je u jednom navratu Šainović dobio 100.000, a u drugom 150.000 maraka. Šainović je potvrdio da je novac dobio od Kertesa i smatrao ga je doprinosom Socijalističkoj partiji Srbije (SPS). „Nisam znao da je to bio novac SUC-a, bez obzira što sam ga primao u kancelariji direktora SUC-a. Ja to nisam znao niti sam postavljao pitanja o tome“, izjavio je Šainović vještacima ICTY-a.³⁵

U drugoj polovini 1998, za vrijeme pojačane napetosti na Kosovu, Šainović je od Miloševića dobio naređenje da prebaci novac za potrebe SDB-a Srbije. Novac za te potrebe uplaćivao se svake sedmice.

Kertes je priznao da je SUC obezbjeđivao novac koji se koristio za isplate plaća i kupovinu automobila i opreme za potrebe srbijanske Službe bezbjednosti i njene Jedinice za specijalne operacije (JSO), koja je znala odakle je novac dolazio, zbog čega je Kertesu 1997. dodijeljena nagrada. Među onima koji su bili prisutni na dodjeli nagrade i koji su čestitali Kertesu bio je i Franko Simatović, jedan od najpovjerljivijih Miloševićevih saradnika u Ministarstvu za unutrašnje poslove Srbije, u Optužnici protiv Miloševića označen kao saradnik koji se posebno istakao u ratu u Hrvatskoj. Simatović je bio šef Specijalnog odreda za posebne namjene.

U toku 1998. i 1999. ogromne količine novca prebačene su iz Jugoslavije u inozemstvo bez znanja i učešća Narodne banke Jugoslavije. Milošević je naređivao Kertesu da prebacuje novac „bez obzira na to ko će ga preuzeti“.

Kertes je telefonom informirao Miloševića o tome „ko je tražio novac, ko ga je i koliko dobio“. Zadnje dvije godine funkcioniranja ovakvog sistema SUC je svakodnevno snabdijevao Vojsku Jugoslavije novcem. U jednoj prilici Kertes je lično prenio ogromnu količinu novca

³⁵ Amended Expert Report of Morten Torkildsen, str. 21.

na Kipar, gdje ga je položio na poseban račun. U jednoj drugoj prilici na Kipar je putovao Dragomir Stojković, predstavnik SUC-a, istim privatnim avionom kao i Kertes. Na aerodromu Stojković je rekao kiparskim vlastima da on sa sobom nosi 35 miliona njemačkih maraka, kao i manji iznos druge valute, između ostalih, i 3.600 norveških kruna.³⁶

Postoji dokumentacija u vidu popunjenih shema za potrebe kiparskih vlasti koja u detalje pokazuje koliko su često predstavnici jugoslavenskih vlasti dolazili na Kipar i koliko i kakvog su novca donosili sa sobom. Kertes, direktor SUC-a, ispričao je da ga je primio predstavnik *Popular Bank* s Kipra i da je na aerodromu u Larnaki predao novac predstavnicima spomenute banke. Kiparski bankarski sistem i kiparske vlasti su naravno znale da su Srbija i Jugoslavija pod sankcijama i da se ovim aktivnostima kršila ta blokada.

Bivši zamjenik premijera i ministar za finansije Jugoslavije, Jovan Zebić, također je potvrdio da je Milošević imao odlučujući utjecaj na donošenje odluke da se za finansiranje specijalnih državnih organa koristi gotov novac iz SUC-a.

„Jednom prilikom, tokom 1995, imali smo sastanak s predsjednikom Miloševićem u vezi s koordinacijom određenih aktivnosti koje su bile u toku. Ne mogu se tačno sjetiti da li su sastanku prisustvovali Šainović ili Kostić. Svi smo bili saglasni da se jedan dio troškova za carine plaća u gotovini. Predsjednik Milošević je objasnio da su vremena teška i da nije moguće obezbijediti normalno finansiranje državnih granica tako da se to mora raditi na taj način. On nam je sve objasnio, mi nismo davali nikakve komentare i bili smo saglasni u svemu.“³⁷

Zebić je bio eksplicitan kada je u pitanju šefovska uloga Slobodana Miloševića, bez obzira što je on tada bio samo predsjednik Srbije.

„U to vrijeme predsjednik Savezne republike Jugoslavije bio je Zoran Lilić. Milošević je prvi put došao 1997. Sve ranije spomenute konsultacije koje smo imali do 1997. imali smo s predsjednikom Srbije Slobodanom Miloševićem. Lilić je skoro uvijek bio prisutan u ovakvim

³⁶ Isto, str. 16-17.

³⁷ Isto, str. 20.

prilikama, predsjedavao je sastancima, ali se nije miješao. Ovi sastanci održavani su u Miloševićevom kabinetu na Andrićevom vijencu, ali češće u Botićevoj ulici, gdje je i Lilić bio prisutan.³⁸

Jovica Stanišić, šef srbijanskog SDB-a u periodu od 1991. do 1998, bio je veoma moćan učesnik događaja, sve dok ga Milošević u oktobru 1998. nije otjerao. On je također priznao da je Služba u velikoj mjeri bila finansirana od prihoda SUC-a. „To je trajalo dugo, dvije-tri godine“, izjavio je Stanišić vještacima ICTY-a. Stanišić nije mogao reći o kolikoj se sumi novca radilo, ali je on posebnu pažnju obratio na veliki broj automobila koje je SDB dobio uz pomoć Savezne uprave carina. „Mi inače nismo mogli doći do automobila jer smo bili pod sankcijama... Bilo je to na stotine, na hiljade automobila. Bila je to velika pomoć.“³⁹

Radomir Marković, Stanišićev nasljednik na mjestu šefa SDB-a Srbije, od oktobra 1998. do januara 2001, također je potvrdio da je Slobodan Milošević bio direktno umiješan u pribavljanje novca i važne opreme za bezbjednosne službe.

„Bio sam u kancelariji predsjednika Miloševića kada je nazvao Mihalja Kertesa i rekao mu da nabavi devize. Ovo je bilo prije rata 1999. Znam da je služba i prije rata trebala opremu i da je korištena po planu, te da je instalirana u helikoptere koje su koristile bezbjednosne službe“, objašnjavao je Marković vještacima ICTY-a. „Nisam siguran o kojem iznosu se radilo. Znam samo da je bila velika suma novca“, dodao je Marković.

Marković je ispričao da je molio Miloševića za novac. Bilo je to prije rata na Kosovu kada su bezbjednosnim službama bila potrebna specijalna vozila. Milošević je obećao da će novac nabaviti preko Kertesa i sve je zaista veoma brzo bilo završeno. Vozila o kojima je riječ su se koristila za potrebe SDB-a.⁴⁰

Marković je osiguravao da novac ide u SDB, kao i da se sve to odvija ustaljenom procedurom u kojoj je Milošević bio centralna figura.

³⁸ Isto, tačka 36, str. 22.

³⁹ Amended Expert Report of Morten Torkildsen, str. 20.

⁴⁰ Amended Expert Report of Morten Torkildsen, str. 23-24.

„Procedura dolaska do novca za kupovinu opreme za potrebe SDB-a uspostavljena je ranije. Na osnovu zahtjeva SDB-a, i to obično Jedinice za specijalne operacije (JSO), ja bih informirao Miloševića o problemima iznijetim u zahtjevu. Nakon toga, Milošević bi zvao Kertesa i naređivao mu da nabavi ono što smo tražili. Šta se dalje događalo zavisilo je od resursa koje je imala Uprava carina... Na kraju, ja bih nazvao Kertesa da riješimo probleme praktične prirode.“⁴¹

Istraga međunarodnih firmi koje su na bilo koji način bile povezane sa srbijanskim i jugoslavenskim političkim vrhom, u ratnim dešavanjima 90-ih, otkrila je niz interesantnih detalja.

Jedna od fantomskih firmi *Abridge Trading Ltd* bila je vlasništvo Slobodana Rajha. Rajh je bio dobar prijatelj s Frankom Simatovićem iz SDB-a. Jedan od Rajhových partnera u vođenju *Abridge Trading* bila je Vesna Simatović, bivša supruga Franka Simatovića. Slobodan Rajh je sve ove relacije potvrdio u izjavi haškim istražiteljima.⁴²

Druga fantomska firma *Aviatrend Ltd* prvo je registrirana na Gibraltaru u julu 1994. Vlasnici su bili, tako je barem stajalo u registraciji, dva ruska državljana, Valerij Černji i Aleksandar Čečegolev. Torkildsenova istraga otkrila je da je *Aviatrend* imao račune, između ostalog, i u Švicarskoj i u Bugarskoj. Černji je bio poznat *Interpolu* pod imenom Viktor Vasilijevič Dudenkov i već je spominjan u izvještaju UN-a vezanom za međunarodni šverc i trgovinu oružjem.

Treća fantomska firma *Neocom* prvo je bila registrirana na Kipru, 1997, ni od koga drugog nego brata Slobodana Miloševića, Borislava Miloševića, ranijeg jugoslavenskog ambasadora u Moskvi.

Četvrta fantomska firma *Nitrako Inc* prvi put je registrirana u srednjoameričkoj državi Panami. Kao prvi vlasnik navodi se Kinez Yan Shukun. Gospodin Yan je kasnije dao dozvolu trojici jugoslavenskih državljana da zadrže bankovni račun i naziv firme.

⁴¹ Isto, str. 25.

⁴² Amended Expert Report of Morten Torkildsen, str. 29.

Tokom istrage pojavila se još jedna uočljiva relacija. Gospođa Radmila Budišin pojavljuje se kao vlasnica firme *Browncourt*. Međutim, vještaci Tužilaštva objasnili su da ona nikad nije potpisala nijedan papir niti ju je neko u firmi poznavao. Također, ona ništa nije znala o firmi *Antexol*, koju je, po papirima, preuzela 1995. i to kao vlasnica.

Boro Vučić, direktor Beogradske banke Cyprus Offshore Banking Unit (BB COBU), zamolio je Ljiljanu Radenković, zaposlenu u Anglo Yugo Bank u Londonu, banci u vlasništvu Beogradske banke iz Beograda, da potpiše jedan dokument bez datuma, kako bi, navodno, spasila određene vrijednosti koje pripadaju banci, što je ona i učinila, ne znajući šta uistinu potpisuje. Potpisala je nešto o čemu nikada nije obaviještena – da je vlasnica jedne strane firme.

Bez obzira što je mnogo toga nepoznato kada su u pitanju tokovi novca, Torkildsenov izvještaj dokumentira da su velike sume stranog novca išle preko bankovnih računa spomenutih firmi s Kipra. Prateći jedan pregled iz izvještaja to se odnosilo na period od jula 1992. do juna 2000. i minimalni iznos je bio 5,2 milijardi kruna.

Najveći iznosi bili su u njemačkim markama, koja je u to vrijeme bila najviše korištena valuta u bivšoj Jugoslaviji. Torkildsen otkriva da su transakcije u njemačkim markama, u ovom periodu, iznosile 1,032 milijarde, što odgovara sumi od 4,1 milijarde kruna.

Dragomir Stojković, jedan od kurira koji je prenosio ovaj novac, od marta 1998. do marta 1999. prijavio je kiparskim vlastima na aerodromu u Larnaki 453 miliona njemačkih maraka. To odgovara sumi od 1,8 milijardi kruna.

Miloševićeve primjedbe

Milošević je u unakrsnom ispitivanju pokušao oslabiti Torkildsenove dokaze. Njegova prva primjedba odnosila se na to da Torkildsen nije upoznat s pravnim i zakonskim odredbama kojima se reguliraju upotreba i tokovi novca u Srbiji i Jugoslaviji. Milošević je pretpostavljao da će Torkildsen predočiti sveobuhvatnu analizu, ali bez dovoljno pravnog znanja.

„Da, ja to mislim, jer budžeti i brojevi govore sami za sebe“, odgovorio je Torkildsen.

Milošević je nastavio postavljati pitanja Torkildsenu u smislu da li zna i za jednu državu na svijetu koja nema svoje vojne snage ili policiju. Nakon toga, iako je znao da to nije tačno, tvrdio je da je Torkildsen u svojim izvještajima prezentiranim na Sudu koristio svjedočenja. Pored toga, miješao je dva različita izvještaja zbog čega ga je prekinuo predsjednik Suda Richard May: „Izvještaj na koji se Vi trebate orijentirati je Drugi izvještaj eksperata. I Vi dobro znate, ako ste me pažljivo pratili, da se izvještaj odnosi na Hrvatsku i Bosnu“, stiglo je upozorenje sa sudijskog stola.⁴³

Milošević je pokušao dokazati da su područja pod srpskom kontrolom i u Hrvatskoj i Bosni imala svoje prihode, a ne samo one koje su dobijali od Srbije i Jugoslavije. Kada je Torkildsen replicirao u smislu da su oni imali svoje prihode, ali da su bili potpuno ograničeni i zavisni isključivo od štampanja novca, Milošević je prešao preko toga bez komentara, postavljajući novo glupo pitanje: Je li Torkildsenu jasno da je Jugoslavija bila pod sankcijama?

Milošević je štampanje novca i hiperinflaciju tumačio kao da to nema nikakve veze s njegovim vladanjem Srbijom i Jugoslavijom, prilagođavajući se pri tome činjenicama na jedan uočljivo nehajan način.

⁴³ Izvor: www.icty.org, Torkildsen, 10. 04. 2003, str. 19041.

„Je li Vama jasno da su sankcije uvedene već u proljeće 1992?“, pitao je Milošević. Torkildsen mu je odgovorio da mu je to poznato i da zna da su sankcije uvedene 30. maja 1992. Milošević je tvrdio da je hiperinflacija, kao posljedica sankcija, stupila na scenu u maju-junu 1993, ali da se situacija stabilizirala krajem 1994. Po Miloševiću, inflacija je bila ta koja je učinila ljude siromašnim, a ne štampanje novca.

Torkildsen je tvrdio da je sve to pogrešno. Hiperinflacija je došla kao posljedica štampanja novca i zaustavljena je početkom 1994, a ne krajem godine, tako što je novi dinar povezan s njemačkom markom jedan prema jedan, te je štampanje novca zaustavljeno. Sankcije nisu bile razlog hiperinflacije, jer su one nastavljene i kada je hiperinflacija zaustavljena.⁴⁴

Nakon ove ekonomske debate, u kojoj se Milošević pokušao sjetiti imena guvernera italijanske Centralne banke „... bilo je to prije mnogo godina, ne sjećam se imena...“, sudija May bio je prinuđen ponovo intervenirati:

„Gospodine Miloševiću, to bi bilo dobro da mi prisustvujemo predavanju o ekonomiji. Ali, molim Vas, usmjerite Vašu pažnju na one stvari koje se tiču glavnih pitanja.“⁴⁵

Milošević je tvrdio da su Republika srpska krajina u Hrvatskoj i Republika Srpska u Bosni imale svoje valute i da je taj podatak demantirao tvrdnje o monetarnoj uniji. Torkildsen je replicirao rekavši da se to odnosi na 1992. i 1993, kada su dinari iz ova dva srpska područja imali istu vrijednost kao srbijanski dinar. Pored toga, Torkildsen je ukazao i na funkciju i organizaciju finansijskog sistema koji je, kao takav, Narodnoj banci Jugoslavije dao svu moć i ovlasti iz oblasti finansija i tokova novca nad dvama područjima pod kontrolom Srba.

Unakrsno ispitivanje krenulo je u pogrešnom pravcu kada je sudija Patrick Robinson pitao Torkildsena je li on radio analizu „u periodu od 1985. do 1991, na osnovu koje je napravljeno poređenje koje se

⁴⁴ Izvor: www.icty.org, Torkildsen, 10. 04. 2003, str. 19042-19045.

⁴⁵ Isto, str. 19046.

odnosilo na pomoć koju je, u tom periodu, Jugoslavija davala budžetima u Republici srpskoj krajini i Republici Srpskoj⁴⁶.

Ovo pitanje je pokazalo da sudija Robinson, koji je kasnije preuzeo funkciju predsjedavajućeg Suda, nije znao da se Jugoslavija raspala, da je bio rat, i da dva od strane Srba kontrolirana područja u Bosni i u Hrvatskoj, ranije nisu egzistirala u toj formi. Torkildsen je kulturno ukazao na to da nije postojao budžet za ova dva područja u periodu koji je Robinson spomenuo, te da je zbog toga teško izvesti neko poređenje. Međutim, ovo Robinsonovo pitanje bilo je jedno u nizu pitanja koja su nenamjerno otkrila da on nije bio potpuno u toku onoga što se raspravljalo na Sudu.

Milošević se grčevito uhvatio Robinsonovog pitanja kako bi finansijsku podršku iz Srbije za vođenje rata u Bosni i Hrvatskoj predočio kao nastavak onoga što se u bivšoj Jugoslaviji zvalo „finansijska pomoć privredno nedovoljno razvijenim područjima“. „Znate li Vi da je postojao savezni fond za pružanje pomoći nedovoljno razvijenih područja? Je li Vama to jasno? Znate li Vi da je taj fond za finansiranje nerazvijenih u Jugoslaviji postojao desetljećima?“, pitao je Milošević Torkildsena. Bio je to niz irelevantnih pitanja kojima je Milošević pokušao utjecati na Robinsona.

Još jednom je predsjedavajući Suda, May, morao intervenirati, ovaj put nakon što je Milošević ustvrdio da je Torkildsenov izvještaj prvi put dobio dan prije. Drugim riječima, May je ustvrdio da Milošević laže:

„Dobro, gospodine Miloševiću. Ja ću Vas prekinuti jer ste to rekli otvoreno. Vi ovaj dokument imate od novembra prošle godine. Tako da, ako Vi kažete da dokument niste dobili na vrijeme, ja ipak tvrdim da ste dokument dobili na vrijeme. ...Da, ali, nastavite.“

Milošević je nastojao ostati pri svojim tvrdnjama. „Ja kažem kako se stvari odvijaju. Ovo je stvar procesa. A to da li sam ja dobio 400.000 stranica dokumenata, uključujući i ovaj dokument, ja to ne znam, gospodine May.“

⁴⁶ Isto, str. 19049.

Predsjedavajući Suda nije se dao zbuniti.

„Ali, to je pripremljeno za Vas i mi smo se prepirali da li da koristimo te dokaze. Vi ste dobili niz poruka u vezi s tim i nije tačno da niste informirani da će ovo svjedočenje biti korišteno u daljem postupku. Dopustite da nastavimo.“

Milošević je podesio oružje: „U redu, u redu, gospodine May. Ja sam samo želio da se registrira ono što sam upravo rekao, a što nema veze s unakrsnim ispitivanjem. To meni samo daje dodatne probleme.“⁴⁷

Milošević se pokušao usprotiviti dokazima o srbijanskoj ekonomskoj podršci ratu kada je utvrdio da je njegova izjava data Sudu u Beogradu u aprilu 2001. pogrešno korištena kao podrška izjavi Ratka Mladića koja se odnosila na finansiranje rata od strane Srbije i Jugoslavije u periodu nakon 1995.

„S obzirom na činjenicu da ste Vi pročitali sve ove dokumente, gospodine Torkildsen, sjećate li se slučajno, a ako se ne sjećate, ja ću Vam pomoći i pokazati da su optužbe, ili što Vi kažete sumnje, o tome da su resursi Savezne uprave carina bili zloupotrijebljeni, relevantne samo za period nakon 1995? Iz svih materijala i svih dokumenata koje ste učinili dostupnim, a koje je Sud odbacio, Vi ste izvukli ovo i plasirali u Vaš izvještaj da biste podržali ono što je Mladić rekao, povezujući to sa mnom. Sjećate li se da je period koji se spominje u ovim dokumentima od 1995. i kasnije?“⁴⁸

Ovo je mogao biti veoma relevantan uvod da je bio tačan. Ali nije. Kao prvo, period za koji se Milošević sumnjiči za zloupotrebu sredstava SUC-a nije počeo 1995, kako je on tvrdio, već 1994. Torkildsen je u međuvremenu ukazao da je to bio period od 1994. do 2000. u kojem je Mihalj Kertes bio direktor Savezne uprave carina.

Glavna poenta ovdje je Miloševićevo nastojanje da se njegova izjava, data Sudu u Beogradu, odnosi na period poslije 1995. Ovo je odbijeno i sudija May je još jednom pročitao tu Miloševićevu izjavu u cijelosti.

⁴⁷ Isto, str. 19052-19053.

⁴⁸ Izvor: www.icty.org, Torkildsen, 10. 4. 2003, str.19053-19054.

„Kada su u pitanju resursi korišteni za oružje, municiju i druge potrebe za Vojsku Republike Srpske i Vojsku u Republici srpskoj krajini, ovi troškovi su bili državna tajna. Iz obzira prema zaštiti naših državnih interesa oni se ne mogu navoditi u državnom budžetu koji je javni dokument.“⁴⁹

Sada je bilo sasvim jasno da se Miloševićeva izjava Suda u Beogradu nije odnosila na period nakon 1995. Izvještaj, između ostalog, govori o podršci jedinicama u Republici srpskoj krajini, koje su djelovale od 1991. do 1995, ali su prestale postojati kada je hrvatska vojska opkolila cijelo to područje, a srpske jedinice razbijene i natjerane u bjekstvo.⁵⁰

„Poenta je da je Mladić 1992. dao izjavu za koju Torkildsen smatra da je u vezi s izjavom koju je dao Milošević. Međutim, moja pismena izjava, ili preciznije moja žalba, poziva se na događaje iz 1995, 1996, 1997. i 1998. To je kao da stavite zapregu ispred konja“, prigovorio je Milošević.

Predsjedavajući Suda ga je prekinuo: „Ne mislim da ima nekog smisla nastaviti. Činjenica da se istraga provedena (u Beogradu) odnosi na nešto drugo, nema nikakve veze.“

Drugi veliki pokušaj Miloševića da se usprotivi predloženim dokazima ticao se njegovog stava prema takozvanoj „primarnoj emisiji“ ili štampanju novca. Milošević se vratio na zapisnik sa sjednice u Predsjedništvu Jugoslavije, održane 21. augusta 1991, namjeravajući da pokaže da on nikada u diskusiji nije eksplicitno rekao da se zalaže za štampanje novca i tako finansira budžet. Čitanje zapisnika uzelo je veoma puno vremena i sudija May je prekinuo Miloševića zamolivši ga da formulira pitanje. Međutim, Milošević je htio dokazati da on nikada nije rekao da je bio pristalica finansiranja državnog budžeta štampanjem novca.

Torkildsen je pokazao da Milošević nije imao primjedbi kada je savezni premijer Ante Marković rekao da je jedini način finansiranja

⁴⁹ Vidjeti također: www.icty.org, Torkildsen, Amended Expert Report of Morten Torkildsen, str. 19056.

⁵⁰ Isto, str. 19053-19058.

budžeta Topčider, odnosno štampanje novca u štampariji Narodne banke Jugoslavije na Topčideru.

Međutim, Milošević je imao primjedbi na razmišljanja o tome da se Narodna banka Jugoslavije podredi Saveznoj vladi i da se ponaša kao njena produžena ruka. Milošević je tvrdio da je on u vezi s tim pogrešno tumačen.⁵¹

Na pitanje sudije Maya šta je njegov cilj u optužbi za štampanje novca, Torkildsen je odgovorio da je on, stavljanjem u prvi plan sastanka iz augusta 1991, želio pokazati na prve diskusije i odluke o finansiranju budžeta. Torkildsen je želio pokazati da se budžet, prije svega, odnosi na finansiranje naoružanih jedinica.

„Optuženi tvrdi da on nije bio za štampanje novca. Međutim, iz onoga što se dogodilo 1992. i 1993. može se vidjeti da to nije bio slučaj. Budžeti su manje-više potpuno finansirani primarnom emisijom. To znači da je i vojska finansirana štampanjem novog novca.“

Sudija May htio je konkretniji odgovor i zato je pitao Torkildsena da li je, bez obzira šta je kasnije morao reći, Milošević štampao novac tokom 1992. da bi finansirao vojsku. Na ovo pitanje Torkildsen je potvrdno odgovorio.

Milošević je s Torkildsenom nastavio analizirati citate iz izvještaja koje je on opet preuzeo u svoj izvještaj, a nastavio je čitati i izvode iz zapisnika, od 21. augusta 1991, koji su imali malo ili nikakve veze s glavnim tačkama optužnice. Sudija May je još jednom iziritiran upotrijebio ironiju:

„Da, nastavite. Samo nastavite čitati, gospodine Miloševiću. Samo nastavite i na kraju ćemo doći do suštine. Ali, ako Vi insistirate da čitate naglas sve Vaše govore, trebat će nam puno vremena. Upamtite, Vaše vrijeme je ograničeno.“

„Ja želim razjasniti ove stvari, gospodine May. Vidite da gospodin Torkildsen kao ekspert ne može opovrći ove dokaze“, odgovorio je Milošević.

⁵¹ Isto, str. 19059-19072.

Ali May je nastavio: „U redu, to je to što Vi kažete. Mi registramo šta Vi kažete i to ćemo, naravno, uzeti u obzir. Također ćemo notirati šta se dogodilo sa svim onim što Torkildsen nije imao u unakrsnom ispitivanju.“⁵²

Sljedeće na čemu je Milošević insistirao bilo je ukazivanje na formalne procedure. „Je li Vama jasno da sam ja u to vrijeme bio predsjednik Srbije, a ne predsjednik Vlade?“ Zatim je koristio puno vremena da objasni formalne procedure oko predlaganja budžeta od strane Ministarstva za finansije do vođenja rasprave i donošenja odluke o njegovom usvajanju na sjednici Narodne skupštine. Sve ovo je pokazalo, prateći Miloševića, da on nije imao ništa ni s državnim budžetom ni s finansiranjem iz budžeta.

Po Miloševiću je zadnji predsjednik Vlade SFRJ, Ante Marković, bio odgovoran za štampanje novca kao jedinog načina finansiranja državnog budžeta. Ali, kao što je Torkildsen ukazao u jednom odgovoru, predsjednik Vlade, Marković, dao je ostavku na to mjesto 20. decembra 1991, a jedan od glavnih razloga za ostavku bilo je upravo štampanje novca.

„Vidimo ko je uveo ovu praksu. To je Savezna vlada“, vikao je Milošević. „Znate li Vi da je ta Savezna vlada ponudila Prijedlog budžeta za državnu zajednicu koja će se kasnije nazvati Savezna republika Jugoslavija? Je li Vama to jasno?“⁵³

Torkildsen je, u međuvremenu, ukazao da se Milošević pokušao predstaviti kao posmatrač kada su bile u pitanju odluke o novcu i ratu i odluke koje su se direktno odnosile na utjecaj i finansiranje vojnih aktivnosti u susjednim republikama. On je pokazao jedan od priloga izvještaja. Bilo je to pismo tadašnjeg „ministra odbrane“ Republike srpske krajine gospodina Spanovića:

„Predsjednik Milošević je rekao da je njegovo opredjeljenje da se sredstva za čišćenje tehničkih pomagala moraju planirati preko jugoslavenske vojske. On je rekao da može pomoći oko toga i da će preuzeti

⁵² Isto, str. 19076.

⁵³ Isto, str. 19095-19102.

inicijativu da jugoslavenska vojska preuzme finansiranje aktivnih oficira i civilnih lica koja se nalaze u vojnoj službi u Krajini.⁵⁴

Milošević je smatrao da je u predočenom citatu izostavljeno to da je on govorio o jedinicama u Krajini u miru, ali Torkildsen je dodao da to ne mijenja suštinu. Suština je bila da je Milošević preuzeo na sebe da osigura finansiranje preko jugoslavenske vojske i da time pokaže svoj utjecaj.

Dok ga je Torkildsen unakrsno ispitivao, Milošević je više puta priznao da je Srbija djelomično finansirala vođenje rata u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini.

„Nije nikakva tajna da smo mi pomagali i Republici Srpskoj i Republici srpskoj krajini. Mi bismo bili najgori lupeži da to nismo uradili“, bilo je prvo priznanje.⁵⁵ Milošević je to ponovio i produbio.

„Znate li Vi, s obzirom na to da ste prostudirali finansijske dokumente, da je Savezna republika Jugoslavija i nakon Dejtonskog sporazuma nastavila pomagati Vojsku Republike Srpske?“⁵⁶

Konačno, Milošević je rekao sljedeće: „Generalno, to je bio naš odnos. Nije dolazilo u obzir da ljudi koji su dobrovoljno ušli u vojsku Republike srpske krajine ili Republike Srpske budu kažnjeni tako što će njihove porodice gladovati. Njihove plaće su bile neka vrsta socijalne pomoći koju su dobijali od Srbije tako da nema potrebe ići u detalje u vezi s ovim. To nije bila nikakva tajna.“⁵⁷

Miloševićeva glavna odbrana, kada je u pitanju njegova odgovornost za finansiranje rata, sumirana je u jednu rečenicu u kojoj priznaje „podršku“ Srbima s druge strane srbijanske granice, ali u kojoj ne preuzima odgovornost za ratove vođene od 1991. do 1995:

„Jedino moguće je bilo to da sam ja u stvarnosti mogao samo podsticati ili podržavati nešto jer ja do 1997. nisam imao nikakve ovlasti nad vojskom.“

⁵⁴ Izvor: www.icty.org, Torkildsen, 11. 04. 2003, str. 19104.

⁵⁵ Isto, str. 19105.

⁵⁶ Isto, str. 19107.

⁵⁷ Isto, str. 19108.

Sudija May još jednom je bio budan:

„To je pitanje koje mi, bez ikakve sumnje, moramo riješiti.“⁵⁸

Kasnije su došli drugi važni svjedoci koji su o Miloševićevim ovlastima nad vojskom, finansiranju vojnih jedinica i novčanoj politici imali šta reći.

Milošević se pokušao braniti time da on nije isplaćivao plaće pripadnicima na službi u drugim područjima, te da sredstva koja su jugoslavenske vlasti i Narodna banka Jugoslavije odlučile prebaciti u srpska područja u Bosni i u Hrvatskoj nisu namijenjena za vojne ciljeve. On je tvrdio da su se jugoslavenski krediti korišteni za vođenje ratova s druge strane granice mogli uporediti s kreditima Međunarodnog monetarnog fonda (IMF).

Torkildsen je ukazao da je IMF upravo dao kredite u sličnom obimu za potrebe vojnih jedinica jedne zemlje koja je bila u ratu, ali da je naglasio da je davaocima kredita moralo biti jasno za šta će se novci koristiti nakon što je 90% novca otišlo za vođenje rata.

„Mislite li Vi da nije u interesu ljudi da im životi budu zaštićeni ako su napadnuti“, izletjelo je iz Miloševića, koji je nakon toga kapitulirao, priznavši da je sve to znao.⁵⁹

⁵⁸ Isto, str. 19107.

⁵⁹ Isto, str. 19133.

Poglavlje 7

Milošević i Hrvatska:

„Niko neće biti prisiljen da ostane u Jugoslaviji“

Hrvatska je bila prva jugoslavenska republika u kojoj je vođen ozbiljan rat. Rat je počeo u ljeto 1991. i trajao je, u prvom navratu, do kraja 1991. i početka 1992. Tada su Ujedinjene nacije preuzele zaštitu područja koja su kontrolirali Srbi, a što je činilo oko jedne trećine zemlje. Nakon toga, uslijedilo je primirje koje je trajalo skoro dvije i po godine, ali ipak s mnogim ozbiljnim epizodama, koje su prethodile operacijama koje su izvele hrvatske postrojbe u maju i augustu 1995, kada su vratile ono što su ranije bile izgubile.

Dok se u Hrvatskoj odvijao prvi dio rata, svijet je sporo shvatao da se u Jugoslaviji događa nešto ozbiljno. Malo je toga izlazilo u svjetsku javnost. Uglavnom su dolazile informacije o naoružanim grupama koje su pucale jedna na drugu. Također, dolazile su informacije da je u sve to umiješana Jugoslavenska narodna armija tako što je pokušavala razdvojiti dvije suprotne strane i zaustaviti borbe. Međunarodna zajednica, a posebno EU, pokušavale su zaustaviti borbe i nagovoriti Jugoslavene da stave tačku na apsurdno uništavanje vlastite zemlje.

Mnogi su i danas mišljenja da je odluka EU iz decembra 1991. o priznavanju jugoslavenskih republika koje su željele nezavisnost, prije svih, Slovenije i Hrvatske, ali i Makedonije i Bosne i Hercegovine, doprinijela tome da se onemogući održanje Jugoslavije. Međutim, već nakon pola godine trajanja rata u Hrvatskoj, u ljeto i jesen 1991, pokazalo se da su kockice ratne igre uveliko složene. O tome se malo govorilo na međunarodnim konferencijama koje su u vezi s tim održavane. Dugoročno primirje uspostavljalo se onda kada jedan od partnera više nije mogao dalje i kada je drugi partner mislio da je postigao vojni cilj.

Naravno, Hrvatska i Franjo Tuđman nisu bez krivnje za raspad Jugoslavije. Međutim, Slobodan Milošević i krug oko njega imali su svoj dnevni red još u ranoj fazi rata. Već 1990. Milošević je, zajedno sa svojim najbližim saradnicima, iznio jasna razmišljanja o tome kuda će ići buduće granice kroz Hrvatsku i kuda će ići granice onoga što su on i njegovi saradnici zvali „srpska zemlja“. U to je bila planirana minimalno jedna trećina Hrvatske s velikim dijelom jadranske obale, uključujući područje Dubrovnika, pa sve dalje do granice sa Crnom Gorom.

U jednom prisluškivanom razgovoru između Miloševića i Radovana Karadžića, vjerovatno iz oktobra 1991, njih dvojica su upravo razgovarali o Dubrovniku. Istina, ne dugo, ali ipak dovoljno da se odaju.

„Ovdje u Hercegovini, u blizini Dubrovnika, moramo osigurati podršku“, kaže Karadžić.

„Kada govorimo o činjenicama, onda je to Jugoslavija koja brani svoju teritoriju. I na tu stvar tako treba gledati“, odgovorio je Milošević.

„Mi moramo zaštititi naš narod, narod koji živi na toj teritoriji. Mi ne želimo ništa što ne pripada nama. To je ono glavno“, nastavlja Karadžić.

„Da“, potvrđuje Milošević.¹

Srbijanske i jugoslavenske jedinice, stacionirane u Hrvatskoj, u jesen 1991. pokušale su izolirati i odvojiti sjeverni dio jadranske obale kod Zadra, koji se nalazi oko 100 kilometara sjeverno od Splita, ali nisu uspjele.

Srpski nacionalisti i Milošević htjeli su prigrabiti za sebe jednu trećinu Hrvatske, u kojoj su Srbi činili oko 12% od ukupnog stanovništva ili u apsolutnom broju oko 580.000 stanovnika. Od ovog broja polovina je živjela u velikim gradovima, a većina u onim područjima prema kojima je Srbija imala svoje pretenzije.

Međutim, u tim područjima Srbi nisu živjeli sami. Skoro polovina stanovnika u područjima za koja se tvrdilo da su srpska bili su Hrvati ili drugi nesrbi.

¹ Izvor: www.icty.org, Babić, 19. 10. 2002, str.13040-13041.

Optužnica je usmjerena na brojeve. Popis stanovništva iz 1991, dakle iste godine kada je počeo rat u Hrvatskoj, pokazuje da je broj Hrvata i drugih nesrba u SAO Krajina iznosio 84.000 i da je činio 33% stanovništva. U SAO zapadna Slavonija Hrvata i drugih nesrba bilo je 9.400, što je odgovaralo procentu od 40% od ukupnog broja stanovnika. U SAO Slavonija, Baranja i zapadni Srijem Hrvata i drugih nesrba bilo je 130.000 ili 68%, dakle, većina stanovništva. U ukupnom zbiru onoga što se zvalo Republika srpska krajina Hrvati i drugi nesrbi činili su 224.000 stanovnika od ukupno 470.000. To je odgovaralo procentu od 47,7%.

Tužilaštvo u slučaju Milošević raspolagalo je podacima da je minimum 170.000 nesrba deportovano ili protjerano iz područja u Hrvatskoj koja su kontrolirali Srbi. Od ovoga broja minimum 5.000 iz Iloka i 20.000 iz Vukovara deportovano je u Srbiju. Iz malog mjesta Erduta u Istočnoj Slavoniji, u kojem je bilo sjedište štaba ratnog zločinca Arkana i njegove milicije, protjerano je 2.500 osoba u druga mjesta Hrvatske.²

Milošević je na Sudu rekao da on nije imao nikakve ratne namjere niti planove. Bili su to Hrvati koji su, po njemu, bili agresivni. On je tu formulaciju iznio prilikom unakrsnog ispitivanja kapetana Dragana Vasiljkovića, čovjeka koji je organizirao i obučio prve naoružane policijske jedinice koje su pripadale krajiškim Srbima, u proljeće 1991, naravno, uz dozvolu i odobrenje srbijanskog Ministarstva za unutrašnje poslove. Milošević je citirao dijelove prvog intervjua koji je Vasiljković dao posmatračima EU-a, datiran sa 29. mart 1994.

„Ovdje stoji da ste Vi ponosni, ali dopustite mi da citiram: ‘Za vrijeme njegovih operacija na hrvatskoj teritoriji nije ubijen niti je ranjen ijedan jedini hrvatski civil. Kapetan Dragan je mišljenja da su njegovi vojnici, na ovom području, spasili mnoge hrvatske živote.’“

Spomenuti intervju dat posmatračima EU-a bio je najpovoljnije što je Milošević mogao pronaći. Međutim, stvarnost je bila potpuno drugačija za većinu nesrba koji su živjeli u područjima koje je pod svojom kontrolom držala novoformirana srpska vlast.

² Izvor: www.icty.org, Nice, 12. 02. 2002, str. 51.

Srpski novac i Miloševićeva vladavina

Paralelna, nezakonita i separatistička srpska policijska struktura uspostavljena je na području Krajine u Hrvatskoj.

„Ja mislim da je jedna grupa, sastavljena od ljudi iz Ministarstva za unutrašnje poslove Srbije, srbijanskog SDB-a, ljudi iz policije iz srpskih općina u Hrvatskoj i drugih osoba bliskih njima iz nelegalnih vlasti formiranih u Krajini, Hrvatskoj ili Srbiji, igrala specijalnu ulogu u svim događanjima koji su počeli u augustu 1990. i u godinama koje su dolazile“, objasnio je Milan Babić u svom svjedočenju kao svjedok u slučaju protiv Miloševića.

Milan Babić je dugo vremena bio lider srpskih pobunjenika u jednom dijelu Hrvatske. Bio je član srpske nacionalističke partije SDS u Hrvatskoj od njenog osnivanja, u februaru 1990, a bio je i vodeća figura u Kninu i partiji. Imao je vodeću poziciju u srpskom pobunjenom području. Od decembra 1990. bio je predsjednik Vlade Srpske autonomne oblasti. Kada se Krajina samoproglasila „republikom“, 19. decembra 1991, Babić je bio njen predsjednik. Bila je to funkcija na kojoj je on ostao do 15. februara 1992, kada je, na traženje Miloševića, smijenjen. Nakon dvije godine provedene u nemilosti, Babić je 1994. imenovan „ministrom za unutrašnje poslove“ u Republici srpskoj krajini, a 27. jula 1995. imenovan je za „predsjednika vlade“. Taj posao obavljao je jednu sedmicu. Bilo je to vrijeme kada je Hrvatska vojska destruirala Republiku srpsku krajinu.

Zbog svega toga Babić je bio dobro informirana osoba koja je svjedočila protiv Miloševića. Znao je šta se sve događalo, a istovremeno je od samog početka imao izrazito suprotstavljen odnos prema Miloševiću. Kao takav Babić je imao mnogo toga reći.

„Centralna figura je i šef Službe državne bezbjednosti Srbije, Jovica Stanišić, zatim njegov pomoćnik Franko Simatović, kapetan Dragan i druge osobe iz sigurnosnih službi. Tu je bio i Milan Martić iz kninske policije, kao i nekoliko osoba iz policijskih struktura.“³

³ Izvor: www.icty.org, Babić, 18. 11. 2002, str. 12918-12920.

Simatović je bio izuzetno važan u centralnoj mreži i najaktivnije je djelovao u formiranju paravojnih grupa i njihovom naoružavanju. Bio je odgovoran za specijalne operacije srbijanske tajne službe i zbog toga je imao direktne veze sa Slobodanom Miloševićem.⁴

Pored glavnih osoba, iz Srbije je dolazio i novac:

„U ljeto 1991. policija nije finansirana iz budžeta Krajine, izuzimajući jedan mali dio. Policija je finansirana putem Ministarstva za unutrašnje poslove Srbije. U početku je dolazila samo gotovina i znam da je takav novac dobijen, kao i jedan dio tehničke opreme. Kasnije je Ministarstvo za unutrašnje poslove krajine dobilo poseban račun“, opisao je Milan Babić zavisni odnos Krajine prema Srbiji.⁵

Prema Babićevim riječima bez obzira što je Republika srpska krajina imala budžet, troškovi za policiju plaćani su mimo budžeta, u gotovini. „Budžet za Republiku srpsku krajinu također je nadoknađivan iz Savezne republike Jugoslavije“, dodao je on. Da su iz Beograda enormne sume novca dolazile u Krajinu, u Haagu je potvrdio norveški ekspert Morten Torkildsen.

Svi vojni troškovi koje je imala samoproglašana republika samo su djelomično pokriveni budžetom koji je imala Republika srpska krajina.

„Drugi dio budžeta nadoknađivala je Savezna republika Jugoslavija, a dio za potrebe logistike i opreme pronalažen je mimo budžeta. Pored toga, većina oficira u Vojsci Republike srpske krajine finansirana je direktno iz Generalštaba Vojske Jugoslavije“, rekao je Babić.⁶ Tužilac je brzo postavio pitanje: „Da li je to što se prvo zvalo Srpska autonomna oblast, a kasnije Republika srpska krajina uopće moglo egzistirati bez pomoći Srbije i Jugoslavije?“

„Ne, SAO Krajina, odnosno RSK (Republika srpska krajina) bile su potpuno ekonomski i finansijski zavisne od Srbije“, ustvrdio je Babić.⁷ On lično je, u skladu sa svojim funkcijama koje je obavljao, imao

⁴ Izvor: www.icty.org, Nice, 12. 02. 2002, str. 119.

⁵ Izvor: www.icty.org, Babić, 18. 11. 2002, str. 12955.

⁶ Isto, str. 12968.

⁷ Milan Babić, 19. 11. 2002, str. 12970-12971.

više sastanaka s Miloševićem u Beogradu, na kojima su raspravljali o ekonomskoj situaciji u Srpskoj autonomnoj oblasti (SAO), a kasnije Republici srpskoj krajini. Prvi put je to bilo u decembru 1990, ali nije bio potpuno siguran je li to tačno. Veća je mogućnost da je to bio decembar 1991.

„Ja sam tamo putovao zbog problema u fabrici šarafa *Vijak* u Kninu“, objašnjavao je Babić. Račun fabrike bio je ugašen zbog duga od 60 miliona dinara. To je bio novac koji je fabrika dugovala banci u Splitu. Išao sam do srbijanskog predsjednika da vidim da li on može pomoći da fabrika dobije novac i plati dug. Na sastanku je srbijanski predsjednik obećao pomoć koja je kasnije realizirana. Mislim da je fabrika dobila 40 miliona dinara da pokrije dug.“

Babić je rekao da je fabrika tokom 1991. imala manji radni nalog za Vojsku Jugoslavije. Radni nalog se ticao proizvodnje ručnih bombi i opreme za oklopni voz.

U kasnijim prilikama Babić je sretao Miloševića tražeći novac za vojsku i policiju, ali mimo budžeta. Sredinom 1993. Babić je, kao predsjedavajući Općinskog vijeća Knin, bio član velike delegacije Republike srpske krajine, ali, u toj prilici, nije bio nikakva prominentna figura jer je bio okružen i zaklonjen predsjednicima vlada, komandantima oružanih formacija i nizom drugih općinskih lidera.

„Mi smo molili za još više sveobuhvatne pomoći iz Srbije ili konkretno od predsjednika Miloševića. Predsjednik srbijanske Vlade Nikola Šainović je, učestvujući na sastanku, obećao da će sve materijalne i finansijske potrebe biti pokrivenne.“⁸

U aprilu 1995. Babić je ponovo bio među prominentnim gostima iz Republike srpske krajine, kada je imao tri sastanka s Miloševićem. Ponovo je tema bila pomoć iz Srbije.

„Ja sam razgovarao s njim o vojnim operacijama koje je izvodio HVO na bosanskoj teritoriji, tačnije u zaleđu Knina. Tada mi je Milošević rekao sljedeće: ‘Nije istina da je bilo 300.000 protiv četiri

⁸ Isto, str. 12972-12974.

miliona Hrvata. Cijela logistika Srbije stajala je iza Krajine.’⁹

U proljeće 1995. bila su samo prazna obećanja. Hrvatska vojska osposobila je razarajuće jedinice koje su 1. maja 1995. opkolile zapadnu Slavoniju, dio Republike srpske krajine. U augustu 1995. Hrvati su u operaciji *Bljesak* zauzeli ostatak teritorije zapadne Slavonije.

Ali nije uvijek bilo tako. Babić objašnjava da je Milošević imao velike planove. U tom kontekstu, pojavilo se jedno pismo koje je Tužilaštvo prezentiralo, a koje se odnosi na sastanak održan u Beogradu 12. novembra 1992.

Tom sastanku prisustvovao je Milošević zajedno s drugim srbijanskim i srpskim predstavnicima iz Hrvatske, među kojima je bio i Goran Hadžić, koji je naslijedio Babića na mjestu predsjednika Republike srpske krajine. Babić nije bio prisutan, ali je pismo napisano na memorandumu Republike srpske krajine, sa sjedištem u Beogradu. Na sastanku su se učesnici saglasili o veličini odbrambenih jedinica u Republici srpskoj krajini koje su po Vanceovom planu u svom sastavu mogle imati samo policijske snage naoružane lahkim naoružanjem.

„Predsjednik Milošević je bio saglasan s konceptom stvaranja odbrambenog sistema u Krajini koji će biti baziran na otprilike 23.000 osoba u policijskim strukturama, od kojih bi oko 5.000 bili pripadnici redovnih policijskih snaga, a 18.000 bi bilo u brigadama koje će činiti sastav vojske u miru i stajati kao sigurnosne snage na granicama Krajine. Procjena je da se ovaj broj ne može reducirati, te da nije obavezno pronalaziti novi način finansiranja, jer ovaj broj ljudi mora sačinjavati stajaću vojsku koja je profesionalni dio vojske. Prihvaćeno je da planiranje finansiranja potreba za vojsku i policiju počne odmah, onako kako je to urađeno 1992. preko Ministarstva za odbranu Republike srpske krajine i Ministarstva za odbranu Republike Srbije.“

Odbrana Republike srpske krajine odlučena je na sastanku u Beogradu, pod direktnim rukovodstvom i kontrolom Miloševića. U pismu još stoji:

⁹ Isto, str. 12974-12975.

„Predsjednik Milošević je rekao da se finansijska sredstva za održavanje opreme moraju planirati preko Vojske Jugoslavije i da će on pomoći da to bude tako. Vojska Jugoslavije će financirati aktivne oficire i civile koji se još uvijek nalaze u Krajini. Sve druge obaveze vezane za odbrambene pripreme moraju se planirati preko Ministarstva za odbranu.“¹⁰

Babić nije bio jedini koji je mogao govoriti o ranijim sastancima s Miloševićem. Zapisnik sa sastanka održanog u Beogradu, početkom maja 1991, nakon mnogih događaja u Hrvatskoj i 14 dana prije nego što će Hrvatska provesti brzi improvizirani referendum o nezavisnosti, govori puno o Miloševićevom razmišljanju iz tog vremena. Sastanku su prisustvovali Milošević i predstavnici SDS-a iz Hrvatske.

„Kada su u pitanju razgovori s Miloševićem, stekao sam utisak da je on informiran o situaciji u Socijalističkoj republici Hrvatskoj. Međutim, on je rekao da je ljut na Krajinu jer su oni tamo donosili neke odluke, a da nisu njega konsultirali. Milošević je rekao da ako odlučimo učestvovati na referendumu zakazanom za 12. maj (srpsko alternativno glasanje u Hrvatskoj), onda na glasačkom listiću treba da stoji: ‘Jeste li za nastavak života u Jugoslaviji?’ Dakle, ne u Srbiji, nego u Jugoslaviji. Razlog je da nema pravne ili međunarodne podrške. I mi nećemo učestvovati na referendumu 19. maja 1991, jer će to značiti međunarodno priznanje Hrvatske. Amerika je saglasna za vojnu intervenciju, ali ne i građanski rat, pod pretpostavkom da Ante Marković ostane na funkciji“, rekao je referent koji je bio na sastanku s Miloševićem u Beogradu.

U zapisniku sa spomenutog sastanka još stoji: „Istovremeno, Srbija će izvršiti pritisak na Hrvatsku da ne organizira referendum za nezavisnost 19. maja, nego da, umjesto toga, organizira referendum za Jugoslaviju. Milošević je smatrao da Mesić neće preuzeti mjesto predsjedavajućeg u Predsjedništvu 15. maja, jer bi to značilo da Hrvatska ima četiri ključne pozicije u Socijalističkoj federativnoj republici Jugoslaviji. Džakula je informirao o razgovoru sa Slobom. Slobin glavni zahtjev je da se ne ide u dalje sukobe s Ministarstvom za unutrašnje poslove, nego ih treba

¹⁰ Izvor: www.icty.org, Babić, str. 12978-129981.

podržati u stvaranju NDH“, kaže se u zapisniku. NDH je referenca fašističke, hrvatske države za vrijeme Drugog svjetskog rata. Srbi su sada počeli nazivati Hrvatsku istim imenom kao u periodu Drugog svjetskog rata.

„Tri su međunarodne mogućnosti za Jugoslaviju koje će biti izvršene 10. maja. Istovremeno, on prihvata bržu i bolju saradnju. Knin i dalje ostaje baza za sve aktivnosti. Milošević je, također, rekao da razgovori s vođstvom moraju biti nastavljeni, kako bi se, ako ništa drugo, dobio uvid u to šta misle.“¹¹

Zapisnik s gore spomenutog sastanka dokumentira kako je Milošević vodio taktičku igru sa Srbima nacionalistima u Hrvatskoj i to u predvečerje održavanja referenduma i očekivanog izjašnjavanja o nezavisnosti. Milošević je insistirao na kontroli tako što bi hrvatske Srbe vodilo vođstvo iz Knina, jednog maloga grada, udaljenog oko 35 kilometara od Šibenika i jadranske obale, u kojem je bila Centrala SDS-a za Hrvatsku.

Uloga Jugoslavenske narodne armije

Jedno od glavnih pitanja jeste uloga Jugoslavenske narodne armije u ratu u Hrvatskoj 1991. Iz Miloševićevog ugla gledanja, on je samo čuvao i štitio Jugoslaviju od slovenačkog, a posebno hrvatskog otcjepljenja, pri čemu je JNA sprečavala sukob različitih naoružanih grupa Hrvata i Srba.

I Hrvati i drugi koji su pratili razvoj situacije u tom periodu imaju potpuno drugačiju verziju događaja. Oni smatraju da je JNA samo prividno sprečavala sukob Hrvata i Srba. U stvarnosti, sve je bilo pod kontrolom onih koji su željeli formirati novu srpsku državu - „veliku Srbiju“. Istina, Slobodan Milošević nikad nije koristio izraz „velika Srbija“, nego je uvijek govorio da se bori za Jugoslaviju, bez obzira što

¹¹ G. Nice, 12. 02. 2002, str. 52-63.

je to kasnije bila neka nova i manja Jugoslavija, s granicama koje su obuhvatale okupirane dijelove Hrvatske i Bosne i Hercegovine.

Jedno od najautoritativnijih svjedočenja u postupku protiv Miloševića bilo je svjedočenje šefa KOS-a generala Aleksandra Vasiljevića, koji je godinama radio u tajnim službama. Od 1986. do 1988. bio je šef KOS-a, od 1990. do 1991. zamjenik šefa svih tajnih službi, a zatim je od 1991. do 1992, kada je u 54. godini penzionisan, bio glavni šef tajnih službi. Na inicijativu Slobodana Miloševića, za vrijeme rata na Kosovu, u aprilu 1999, pa sve do ponovnog penzionisanja u martu 2001, Vasiljević je ponovo preuzeo funkciju zamjenika šefa KOS-a.

Na samom početku svog svjedočenja Vasiljević je potvrdio da su se lokalne jedinice iz Srbije u Hrvatskoj borile pod komandom JNA, a za što je dozvolu morao dati srbijanski predsjednik Slobodan Milošević.

„Ko je imao autoritet da odobri slanje srbijanskih jedinica?“, pitao je tužilac Geoffrey Nice. „Ja mislim da je predsjednik Republike, kao vrhovni komandant republičkih jedinica, morao dati odobrenje“, rekao je Vasiljević.¹²

Vasiljević je, također, svjedočio da je za srbijansko rukovodstvo, već početkom 1991. i prije početka rata u Hrvatskoj, bilo jasno da Srbija ima za cilj formiranje nove države sa novim granicama, a ne očuvanje i odbranu Jugoslavije koja je u to vrijeme egzistirala.

Vasiljević je posebno naglasio da je na jednom sastanku, održanom 30. juna 1991. u takozvanom Saveznom savjetu za zaštitu ustavnog poretka, Borisav Jović, predstavnik Srbije u kolektivnom Predsjedništvu SFRJ i jedan od Miloševićevih bliskih saradnika, prezentirao cilj o novim granicama. Rat u Sloveniji, koji je trajao kratko, počeo je četiri dana prije toga.

„Prisustvovao sam sastanku na kojem se raspravljalo o konfliktu u Sloveniji. Borisav Jović, koji je predsjedavao sastanku, iznio je stav koji sam ja tada prvi put čuo: ‘Niko nikoga neće prisiljavati da ostane u Jugoslaviji, pa ni Slovence, ako to oni ne žele. I JNA će se povući iz Slovenije i stati na nove granice.’ Nije precizirao gdje su bile te nove

¹² Svjedočenje A. Vasiljević, 05. 02. 2003, str. 15769.

granice¹³, objasnio je Vasiljević.

Srbijansko rukovodstvo ovdje je otvoreno išlo protiv Ante Markovića i sekretara Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu Veljka Kadijevića, pa i rukovodstva JNA, koje je stajalo iza neuspjelog pokušaja da se zauzmu slovenačke granice, nakon što je Slovenija proglasila svoju nezavisnost 25. juna 1991. Ovo je bilo prvi put da se međunarodna zajednica, na čelu sa EU, angažira u pregovorima o spašavanju Jugoslavije i to skoro pola godine prije nego što će se EU, u decembru 1991, konačno odlučiti da prizna jugoslavenske republike koje su željele nezavisnost. To je raširilo optužbe da je upravo to priznanje republika doprinijelo uništenju Jugoslavije.

Međutim, interna odluka srbijanskog rukovodstva o ratu i novim granicama donesena je puno ranije, što se vidi i iz *Dnevnika* Borisava Jovića.

Već krajem juna 1990, dakle godinu dana prije sastanka na kojem će Vasiljević učestvovati, Jović je podnio izvještaj o raspravi vođenoj s Miloševićem, a koja se odnosila na povlačenje granica „nove Jugoslavije“, koja će, prije svega, prigrliti Srbe u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini.

Prema Vasiljeviću, JNA je u septembru 1991. dobila instrukcije da je zadatak vojske, od sada, zaštita grupa koje su u opasnosti. „Specifičnost perioda o kojem je riječ - septembar 1991 - govori da je to bila zaštita srpskog naroda u nekim područjima Banije, Like i Korduna, gdje su se vodile borbene operacije i izvodili napadi (hrvatske) Nacionalne garde.“¹⁴

Vasiljević je informirao da je naoružavanje Srba u Hrvatskoj počelo postepeno, već tokom 1990.

„Prateći informacije koje je u to vrijeme imao KOS, manje količine oružja prebacivane su iz Srbije u Krajinu. Ja znam da se to dogodilo u tri navrata. To je bilo lovačko naoružanje nabavljeno u jednoj sportskoj firmi u Beogradu, a na osnovu pregovora koje je vodila firma *Universal*.

¹³ Isto, str. 15770.

¹⁴ Isto, str. 15770.

No, većina ovog naoružanja vraćena je u januaru 1991, nakon naređenja Predsjedništva SFRJ o razoružanju svih paravojnih grupa.“

Prethodni šef KOS-a na Sudu je govorio o dokumentima iz tog perioda koje je on imao priliku vidjeti, a tiču se naoružavanja paravojnih grupa i na srbijanskoj i na hrvatskoj strani u Hrvatskoj. „Te dokumente sam vidio krajem 1990. ili, preciznije, početkom decembra 1990.“ Vasiljević je objasnio da je KOS razgovarao s osobom čiji potpis stoji na dokumentu te da postoji veliki broj ovakvih izjava o naoružavanju.¹⁵

Pojačano naoružavanje počelo je u martu 1991. „Srpske jedinice su se intenzivno počele naoružavati u Srpskoj krajini. U tom periodu, dakle, početkom 1991, počela je obuka. Imali smo informaciju da su obuke dobrovoljaca počele u kasarni u Golubiću, blizu Knina.“¹⁶

Kontrola vojske

Milošević je rado i veoma često isticao da nije imao nikakve veze s vojnim strukturama. Argument za to mu je bio da je uniformirani dio vojske podređen Predsjedništvu SFRJ, što će kasnije postati Vrhovni savjet odbrane. Kao predsjednik Srbije Milošević je od početka 1992. do 1997, zajedno s predsjednikom Crne Gore i predsjednikom Jugoslavije, bio „samo“ jedan od tri člana Vrhovnog savjeta odbrane. Od jula 1997. on je formalno bio predsjednik Vrhovnog savjeta odbrane.

Međutim, formalnosti nisu mogle u potpunosti objasniti ko je imao moć i vlast u Jugoslaviji, koja je egzistirala od ljeta i jeseni 1991, i ostatku Jugoslavije, sastavljenom od Srbije i Crne Gore, a koji je egzistirao od aprila 1992. Kao osoba na vrhu vlasti u Srbiji i s lojalnim saveznicima u vrhu Crne Gore, Milošević je neosporno bio najmoćniji.

Njegov interes za vojne odnose u zemlji nije se ograničavao na indirektni utjecaj kroz ono što se formalno zove nadređena pozicija.

¹⁵ Svjedočenje A. Vasiljevića, 06. 02. 2003, str. 15779.

¹⁶ Izvor: www.icty.org, Vasiljević, 05. 02. 2003, str. 15774.

Naprotiv, on se direktno miješao u te odnose.

Kao šef KOS-a general Vasiljević pozvan je na razgovor kod tadašnjeg ministra za unutrašnje poslove Srbije Zorana Sokolovića. Bilo je to u julu ili augustu 1991, dakle kratko nakon početka prvih sukoba u Hrvatskoj. Predsjedništvo SFRJ nastavilo je s radom, a Hrvat Stjepan Mesić upravo je bio preuzeo mjesto predsjedavajućeg Predsjedništva, nakon što su od 15. maja nesuglasice u vezi s ovim blokirale najviši politički organ u zemlji.

„Sokolović me zamolio da dođem u posjetu sam, pošto je znao da nisam imao običaj posjećivati sam ministra za unutrašnje poslove Srbije. Kada sam došao, rekao je da je njegov šef zainteresiran za informacije o generalima. Pitao sam: ‘Koji šef?’, a on je odgovorio: ‘Ne igraj se sa mnom! Predsjednik Milošević, naravno’“, referisao je Vasiljević.

Prema Vasiljeviću, ovakva vrsta molbe nije bila uobičajena, u svakom slučaju ne za Sokolovića. „To nije bilo samo neprikladno. To je bio neuobičajeni kanal, to nije bilo dopušteno“, izjavio je Vasiljević na Sudu.¹⁷ Zatim je ukazao na to da je general Krstić iz Odjeljenja za kadrove izašao s ovim informacijama, ali to nije bilo ništa novo za ministra za unutrašnje poslove. „Ja znam sve ovo, ali ne mislim da će on meni dati ove informacije.“¹⁸

Milošević se počeo dodatno interesirati o kojem je generalu riječ. Inače je bio nezadovoljan mnogim generalima, posebno onima koji su nastavili s nekim svojim panjugoslavenstvom, tako da je tražio način kako da se oslobodi onih koje nije volio, a na čijem je čelu bio Veljko Kadijević. Bez obzira što je Kadijević dugo provodio Miloševićevu politiku, barem u osnovnim crtama, on je za njega bio previše panjugoslavenski orijentiran, a oklijevao je i koristiti oružje protiv svog naroda.

Neuspjela smjena ministra za odbranu Jugoslavije izvršena je 29. septembra 1991. i to samo četiri dana nakon istog pokušaja smjene komandanta jugoslavenske avijacije Zvonka Jurjevića. Prema tadašnjem

¹⁷ Isto, str. 15902-15903.

¹⁸ Isto, str. 15903.

šefu KOS-a, Vasiljeviću, komandant 1. motorizovane gardijske brigade pukovnik Mile Mrkšić stajao je iza ovog puča. Pukovnik Mrkšić igrao je veoma važnu ulogu u takozvanoj Republici srpskoj krajini u Hrvatskoj, sve dok nije napustio borbu i pustio jedinicama Hrvatske vojske da opkole i poraze Krajinu u augustu 1995. Tada je Mrkšić pao u Miloševićevu nemilost.

Zajedno s 1. motorizovanom gardijskom brigadom bile su specijalne jedinice policije.

Pokušaj puča nije uspio jer je tadašnji komandant Generalštaba JNA, Blagoje Adžić, koji inače nije bio čovjek od obzira i opreza, odbio da učestvuje u puču. Umjesto toga, rekao je: „Ako želite, možete i mene uhapsiti!“

Drugi razlog zbog kojeg puč nije uspio je taj što je general Vasiljević, šef KOS-a, nakon što je alarmiran, došao u Ministarstvo za odbranu u Beograd. Lično je nagovorio članove vojne policije da odustanu od puča, jer je to potpuno neprihvatljivo djelovanje, tako da su se oni povukli. Vasiljević nije rekao na Sudu ko je stajao iza pokušaja puča, ali je nagovijestio da bi to mogle biti snage bliske Miloševiću. Drugi vođa puča, pored pukovnika Mile Mrkšića, bio je pukovnik Vuk Obradović, šef kabineta ministra odbrane. Obradović je imao direktne komandne linije prema 1. motorizovanoj gardijskoj brigadi, a pored toga bio je brat Pavića Obradovića, potpredsjednika Narodne skupštine Srbije i jednog od vodećih članova Miloševićeve Socijalističke partije (SPS).¹⁹

Dva mjeseca prije nego što prijevremeno penzionisan s mjesta šefa KOS-a, Vasiljević je zamoljen da informacije šalje predsjedniku Srbije. Dana 5. marta 1992. Vasiljević je pozvan na sastanak preko jednog uposlenika Ministarstva za vanjske poslove Jugoslavije, što je samo po sebi bilo čudno. Kada je Vasiljević ostvario kontakt s Blagojem Adžićem, novim ministrom za odbranu, kako bi ga obavijestio o sastanku na koji je pozvan, ministar Adžić mu je odgovorio: „Hvala ti što si mi to rekao u lice. Ja znam da Slobodan stoji iza poziva. Bojim se da si ti prva i posljednja osoba koja me informirala o tome.“

¹⁹ Izvor: www.icty.org, Vasiljević, 12. 02. 2003, str. 15907.

Unutar vojnih krugova u zemlji nije bilo sumnje u to ko je najmoćnija osoba u zemlji. Na sastanku se Milošević trebao informirati o tome kako će se obilježiti godišnjica nasilnih demonstracija protiv njegovog režima, u martu 1991. Ali, istovremeno, on je htio doći i do informacija o internom stanju i odnosima u JNA. Vasiljević je odbio Miloševićev poziv na sastanak i dva mjeseca nakon toga je penzionisan po hitnom postupku.

U jednom razgovoru, iz februara 1991, ministar za unutrašnje poslove Srbije Zoran Sokolović i njegov prethodnik Radovan Badža Stojičić rekli su Vasiljeviću da će doći do velikog čišćenja u Generalštabu JNA. Svi nepouzdati bit će sklonjeni.²⁰

Nešto kasnije, iz Predsjedništva SFRJ došla je lista sa 33 imena generala koji će se penzionisati. Među navedenim imenima bio je i Blagoje Adžić, tadašnji ministar odbrane, Gojko Krstić, šef Odjeljenja za kadrove, i general Tumanov, zamjenik šefa KOS-a. Tumanov nije ispunjavao niti jedan uvjet za penziju, niti po broju godina starosti niti po godinama staža, pa je general Vasiljević o tome razgovarao s ministrom odbrane Adžićem. Adžić je odgovorio da on ne može naslutiti razloge za penzionisanje Tumanova. Dok su Vasiljević i Krstić tražili razloge, Adžić je nazvao Miloševića i zamolio ga da ga primi na razgovor u njegovoj kancelariji. Ministar za odbranu je zamolio Vasiljevića i Krstića da ga sačekaju dok se on ne vrati s razgovara od Miloševića.

Prema Vasiljevićevim riječima Adžić se ubrzo vratio „zadovoljan kontaktom koji je imao“. „Uspio sam ne samo Tumanova izbrisati s liste nego i četvericu drugih generala“, rekao je Adžić.²¹

Priča o tome kako se broj generala za penzionisanje smanjio sa 33 na 28 može izgledati potpuno periferno i beznačajno, pod uvjetom da je to bilo pitanje o kojem Milošević nije imao šta raspravljati. Predsjedavajući Predsjedništva SFRJ Crnogorac Branko Kostić morao je potpisati naredbu o penzionisanju generala, iako on nije odlučivao o tome nego Milošević.

²⁰ Izvor: www.icty.org, Vasiljević, 12. 02. 2003, str. 15911.

²¹ Isto, str. 15913-15915.

„General Adžić nije telefonirao u Predsjedništvo. Umjesto toga, on se najavio Miloševiću jer je znao gdje leži moć za promjenu nečega“, komentirao je Vasiljević.²²

Čistka generala koji su morali ići u penziju u februaru nije završena s brojem 28. U maju iste godine stigla je lista sa sljedećih 38 generala, među kojima je bio i general Vasiljević. Ponovo je ministar Blagoje Adžić uvjeravao Vasiljevića da ni on ni šef Odjeljenja za kadrove nisu raspravljali o imenima s liste.

Umjesto toga, Vasiljević je čuo da je predsjedavajući Predsjedništva SFRJ Branko Kostić komentirao listu. Vuleta Vuletić, jedan od generala, pitao je predsjedavajućeg Kostića zašto se penzionise Vasiljević, šef KOS-a, na što je Kostić odgovorio da je samo pročitao listu, a da su odluku o tome donijeli drugi.²³

Jednu vrstu uvida u te aktivnosti daju i neki istupi tadašnjeg srbijanskog ministra za odbranu Tomislava Simovića, koji nikada nije komandirao vojskom. Vodio je vojni resor u Srbiji po Miloševićevim instrukcijama po kojima je mogao komandirati i paravojnim strukturama.

„Svaki put kada sam išao u Narodnu skupštinu da govorim poslanicima, morao sam prije toga ići po ‘svoje mišljenje’ našem civilnom šefu“, pisao je Simović u jednom pismu.

„Obično smo ovakve sastanke imali isti dan kad se održavala sjednica Narodne skupštine. Sastanci bi se prolongirali kako bi se sesija na sjednici Narodne skupštine mogla produžiti tako da sam dobijao na vremenu da se sretnem s Miloševićem. Morao sam reći ono što sam dobio kao instrukciju u razgovoru s njim, bez obzira na sve drugo što sam već bio zabilježio kao podsjetnik za izlaganje. Jednom sam htio informirati poslanike o susretu s našim junakom Šešeljom, ali je Milošević rekao da to ne govorim: ‘Zašto da ga mi hvalimo?’“²⁴

Oficiri i komandno osoblje u lokalnim odbrambenim grupama formiranim na područjima Hrvatske pod srpskom kontrolom sastojali

²² Isto, str. 15915.

²³ Isto, str. 15915-15916.

²⁴ G. Nice, 12. 02. 2002, str. 88-89.

su se u dobroj mjeri od oficira određenih za vojnu službu u ovim ratnim zonama.

„Znam da je jedan broj visokih oficira preko Kadrovskog odjeljenja određen za službu komandira jedinica Teritorijalne odbrane u Kninu u Krajini“, rekao je Vasiljević. „Ove jedinice TO su bile podređene JNA koja je bila tamo stacionirana.“²⁵

Simović se sjeća jednog sastanka iz Šida, mjesta u Srbiji udaljenog tačno deset kilometara od granice s Hrvatskom. Sastanak je održan 25. februara 1992, a tema je bila imenovanje dvojice novih komandanata Teritorijalne odbrane Vukovara, koji je pod opsadom držan od 19. novembra 1991. Nakon dugotrajnih borbi veliki dio grada je teškom artiljerijom uništen. „Oslobađanje“ grada završeno je masakrom 250 civila i ratnih zarobljenika izvedenih iz gradske bolnice. Bio je to jedan od prvih velikih ratnih zločina u ratovima u Jugoslaviji.

Na sastanku je, između ostalih, prisustvovao i general Života Panić, komandant 1. vojnog puka sa sjedištem u Beogradu, general Mandarić, komandant Teritorijalne odbrane Vojvodine (Autonomne pokrajine u Srbiji), Jovica Stanišić, šef Miloševićevog SDB-a, Radovan Badža Stojičić, zamjenik ministra za unutrašnje poslove Srbije, i Goran Hadžić, novoizabrani predsjednik Republike srpske krajine, koji je došao na mjesto Milana Babića. Bila je to Miloševićeva glavna svita. Tom prilikom imenovana su dva komandanta Teritorijalne odbrane Vukovara, koji su bili iz Ministarstva za unutrašnje poslove Srbije, nisu bili vojna lica, što bi se očekivalo, niti su bili lokalni ljudi.²⁶

Milošević iz više razloga nije mogao trpjeti da Milan Babić nastavi obavljati funkciju predsjednika Republike srpske krajine, posebno nakon što je odbio takozvani Vanceov plan. Vanceov plan nudio je Srbima primirje i mir u Hrvatskoj, UN-ovu zaštitu područja pod kontrolom Srba i mogućnost da Srbi prebace velike dijelove JNA u Bosnu i Hercegovinu, mjesto sljedećih borbi.

²⁵ Svjedočenje A. Vasiljevića, 06. 02. 2003, str. 15799.

²⁶ Isto, str. 15801-15802.

Narodna skupština Republike srpske krajine 15. februara 1992. smijenila je Babića. Umjesto njega postavljen je Goran Hadžić, lokalni nacionalistički srpski lider iz istočne Slavonije. Hadžić je kao protuuslugu za svoju lojalnost tražio potpunu podršku. To je uočljivo iz *Dnevnika* ministra za odbranu Srbije, Tomislava Šipčića, koji je citiran na Sudu.

„Goran Hadžić će dobiti svu potrebnu pomoć za uspostavljanje institucija vlasti u Republici srpskoj krajini. Rekrutirat ćemo jedan broj pukovnika, penzionera ili onih koji su blizu penzionisanja i poslati ih da organiziraju Teritorijalnu odbranu. Ministarstvo za odbranu oformilo je specijalnu grupu predvođenu generalima s ciljem da se prihvate ljudi, dadnu instrukcije i pruži pomoć Srbima u Krajini. Morali smo pronaći ljude i pripremiti govor premijeru Goranu Hadžiću, kao da to bude njegov govor i apel cijelom srpskom narodu da pomogne Srbe i srpsku Krajinu“, kaže se u *Dnevniku* srbijanskog ministra za odbranu. Drugim riječima: imati punu kontrolu.²⁷

Hadžić je lično potvrdio u intervjuu datom 1993. da je s Miloševićem razgovarao o svim stvarima koje su se ticale Republike srpske krajine. Hadžić se pozivao na dobre odnose s Miloševićem, hvaleći ga kao najvećeg srpskog političara.²⁸ *Dnevnik* ministra za odbranu Simovića sadrži, također, neke druge interesantne informacije. Nakon jednog sastanka s Miloševićem, u ljeto 1991, on je zapisao šta se mora brzo uraditi: „Sve fotografije i videotrake koje imamo, a koje pokazuju izvršeni genocid nad Srbima u Krajini, moraju se poslati u Ministarstvo za informiranje koje će napraviti knjige i dokumente za Haag.“

Ovdje se radi o fotografijama i videotrakama snimljenog materijala koji se odnosi na Drugi svjetski rat, tako da je riječ „videotrake“ malo prilagođena. Međutim, bila je žurba da se napravi propagandni materijal za konferenciju s međunarodnim predstavnicima u Haagu. U to vrijeme, ljeto-jesen 1991. i zima 1991-1992, Simović i Milošević su imali svakodnevni kontakt preko sigurnog telefona.²⁹

²⁷ Izvor: www.icty.org, Nice, 12. 02. 2002, str. 69-70.

²⁸ Isto, str. 70-71.

²⁹ Isto, str. 71.

Treća važna osoba među liderima hrvatskih Srba bio je Milan Martić. Kada je počela srpska pobuna u Krajini, on je bio šef policije u Kninu. Kasnije je bio ministar policije, a završio je kao posljednji predsjednik Krajine, u januaru 1994. Martić je naslijedio Gorana Hadžića koji je došao nakon Milana Babića.

Kao i Hadžić, i Martić je bio čistokrvni srpski nacionalista lojalan Miloševiću. Nakon što je Vanceov plan sproveden sa snagama UN-a na terenu, Martić je nastavio zagovarati potpunu etničku podjelu. Vanceov plan je omogućavao protjeranim Hrvatima da se vrate u područja koja su Srbi stavili pod svoju kontrolu, ali je to Martić odbio. U jednom intervjuu beogradskim novinama *Borba*, od 1. oktobra 1992, Martić je izjavio da je povratak Hrvata na područja koja kontroliraju Srbi potpuno isključen.

Martić je, također, pokušao ujediniti Republiku srpsku krajinu s Republikom Srpskom u Bosni. Ovo je bilo u suprotnosti s Vanceovim planom. U izbornoj utakmici za predsjednika Republike srpske krajine, u jesen-zimu 1993-1994, njegov jedini veliki cilj bio je objedinjavanje svih srpskih područja.

„Ja provodim program koji je izradio pansrpski predsjednik Slobodan Milošević“, izjavio je Martić u izbornoj trci. Kada je Martić, nakon prve izborne runde, dobio manje glasova od Milana Babića, što je za Miloševića bilo nedopustivo, srbijanski mediji krenuli su u veliku kampanju u kojoj su podržali Martića. Dana 18. februara 1994, tri sedmice nakon njegovog izbora, Martić je izjavio da je imao Miloševićevu podršku u izbornoj utakmici. On je još jednom potvrdio da je glavni cilj potpuno spajanje Krajine sa Srbijom i da se on raduje da vlast preda predsjedniku Miloševiću.³⁰

Martić je imao česte susrete s Miloševićem, a bio je prisutan i na sastancima koje je Milošević imao s ruskim predstavnicima. Kada je Hrvatska vojska osvojila cijelu Krajinu i potpuno razbila Republiku srpsku krajinu, u augustu 1995, Martić je prvo pobjegao u Banju Luku, a odatle u Srbiju. Bio je osumnjičen za počinjene zločine protiv čovječnosti i međunarodnog prava, za što je kasnije i osuđen u Haagu.

³⁰ Izvor: www.icty.org, Nice, 12. 02. 2002, str. 85.

Teorija i praksa

Zaštićeni svjedok C-057 govorio je o svom iskustvu oficira JNA u Hrvatskoj 1991. On kaže da su im, u to vrijeme, kao interni neprijatelji bile označene separatističke snage u Sloveniji i Hrvatskoj. „Međutim, mi smo u običnom razgovoru za hrvatske snage koristili riječi ‘ustaške snage’“, potvrdio je C-057.³¹

U zvaničnoj, pismenoj naredbi JNA, koja se odnosila na Vukovar, stajalo je da se sukob spriječi, ali to nije bio stvarni zadatak. „U praksi smo upozoreni na to da su ustaške snage naši neprijatelji i da ćemo imati velike probleme s druge strane granice... Bili smo upozoreni da cijelo stanovništvo u hrvatskim naseljima ima simpatije prema ustašama. Zvanična naredba sadržavala je lijepu riječi, ali praktične instrukcije bile su potpuno drugačije.“³²

JNA nije sprečavala etničke sukobe. „Mi nismo znali za *buffer zone*. U praksi smo napadali i zauzimali teritorije s kojih je bježalo hrvatsko stanovništvo prilikom našeg dolaska.“³³

Bilo je uobičajeno da pismenu naredbu prati potpuno drugačija usmena naredba. Svjedok je naveo primjer naredbe za svoju oklopnu jedinicu. Naredba je bila da oklopna jedinica isključivo u samoodbrani može koristiti silu. „Stvari su se pokazale potpuno drugačijim nego što ovdje stoji. Mjesec dana nakon naredbe izveden je napad koji uopće nije bio samoodbrana“, objasnio je C-057.³⁴

Na početku jedne naredbe stajalo je da je došlo do konflikta između jedinica hrvatskog Ministarstva za unutrašnje poslove (hrvatski MUP) i srpskog stanovništva u malom mjestu Erdut, u istočnoj Slavoniji u Hrvatskoj, u blizini granice sa Srbijom, što nije bilo tačno, navodi svjedok C-057.

„Nije bilo nikakvog konflikta. Nikakvog sukoba između MUP-a

³¹ Izvor: www.icty.org, svjedokc-057, str. 29804.

³² Isto, str. 29805.

³³ Isto.

³⁴ Isto, str. 29806.

(specijalnih jedinica Ministarstva za unutrašnje poslove) i srpskih jedinica nije bilo. Naredba je izdata jer smo mi dan ili dva granatirali Erdut, odnosno područja gdje su bile koncentrirane snage MUP-a.³⁵

U jednom povjerljivom dokumentu JNA, s datumom 1. oktobar 1991, vođa policije Željko Ražnatović Arkan označen je kao veliki problem. „Predlažemo da se odmah preduzmu odgovarajuće mjere prema Arkanu da bi se JNA mogla distancirati od njegovih aktivnosti koje imaju negativan moral na njene pripadnike“, zaključuje se u izvještaju.

No, nikakve mjere protiv Arkana nisu preduzete. „Ustvari, preduzete su mjere, ali u suprotnom pravcu. Arkan je ojačao svoju poziciju i nije bilo moguće ništa uraditi ni s njim ni s onim što su radile njegove jedinice“, objašnjavao je C-057.³⁶

Arkanovi ljudi bili su pod komandom JNA, isto kao i pripadnici lokalne Teritorijalne odbrane. Bez obzira što je broj Arkanovih ljudi bio oko 25-30, oni su dobili veliki značaj posebno nakon napada na Vukovar. „Arkanovi ljudi su predvodili manje grupe lokalnih ljudi, tako da je svaki od njih bio neki komandant, ako se to tako može reći.“³⁷

JNA i 1. vojna oblast, sa sjedištem u Beogradu, imali su odgovornost za vođenje rata u sjeveroistočnoj Hrvatskoj, uključujući i borbe koje su se odnosile na opsadu Vukovara.

Napad na Vukovar

Jedinice koje su učestvovala u napadu na Vukovar su: 1. motorizovana gardijska brigada pod komandom Mile Mrkšića, čije je glavno sjedište bilo u Beogradu, jedinice iz Novog Sada, jedna oklopna brigada iz Kraljeva i 80. motorizovana brigada iz Kragujevca. Prvi najodgovorniji za napad na Vukovar je general Života Panić, kao i kasniji zamjenik ministra za unutrašnje poslove Srbije Radovan Badža Stojičić, koji je iz

³⁵ Isto.

³⁶ Isto, str. 29810.

³⁷ Isto, str. 29827.

Beograda poslan da pripremi komandno mjesto za koordinaciju srpskih jedinica Teritorijalne odbrane, koje su, također, učestvovala u napadu.³⁸

Naredba da se bolnica u Vukovaru „počisti“ došla je od generala Živote Panića, a izvršio ju je tadašnji pukovnik Mile Mrkšić.

„Kao što ste specificirali, u operaciji *Jug* cilj je uzeti bolnicu i MIA i očistiti Vukovar od ustaških jedinica do sutra, 18. novembra. Ovo je izvršeno 19. novembra 1991. do 11.00 sati. Ograničenje kretanja i puna kontrola mjesta su uspostavljeni“, raportirao je Mrkšić Paniću.³⁹

Na videotraci iz Vukovara, koja je bila urađena odmah nakon završetka borbi, može se identificirati pukovnik, kasnije general, Nebojša Pavković, koji je za komandanta Generalštaba VJ imenovan kada je Vojislav Koštunica zamijenio Miloševića na mjestu jugoslavenskog predsjednika u oktobru 2000. Prema riječima tadašnjeg šefa KOS-a, Aleksandra Vasiljevića, Pavković je u Vukovaru bio kao specijalni izaslanik Ministarstva za odbranu iz Beograda.⁴⁰

Dokumentacija koju je na Sudu prezentirao belgijski vojni ekspert Reynaud Theunens pokazala je da su paravojne snage, takozvani dobrovoljci, bile potčinjene JNA i da su na licu mjesta primale naredjenja od glavnokomandujućih iz redova JNA. Jedna naredba, datirana sa 21. novembar 1991, dva dana nakon osvajanja Vukovara, odnosila se na „dobrovoljačke“ jedinice *Leva Supoderica* iz sastava Operativne grupe Jug koja je pripadala JNA. Jedna od ovih operativnih grupa počela je borbe u istočnoj Slavoniji protiv druge grupe. Ono što je bilo interesantno je da je naredbu potpisao glavnokomandujući Operativne grupe Jug pukovnik Mile Mrkšić, a da je jedinica, koja se zvala *Leva Supoderica*, bila sastavljena od dobrovoljaca, inače, pripadnika ekstremne Srpske radikalne stranke (SRS) Vojislava Šešelja.

Krnje Predsjedništvo SFRJ, koje se u to vrijeme sastojalo od srbijanskih i crnogorskih predstavnika, poslalo je 10. decembra 1991. naredbu JNA koja se odnosila na integraciju i angažman dobrovoljačkih

³⁸ Izvor: www.icty.org, Vasiljević, 12. 02. 2003, str. 15925-15926.

³⁹ Isto, str. 15928.

⁴⁰ Isto, str. 15931.

jedinica. Na listi onih koji su dobili spomenutu naredbu bio je i Šešeljev zamjenik iz Odjeljenja za dobrovoljce, koji je naredbu dobio već 21. novembra. Ovo pokazuje da su vojne strukture sprovele naredbu u praksu, u dobroj mjeri, prije nego što su formalno imali pravo na to.⁴¹

Theunens je, također, ukazao na to da je glavna jedinica u Operativnoj grupi Jug JNA bila Gardijska brigada, elitna jedinica čija je glavna odgovornost obezbjeđenje predsjednika i predsjedničke rezidencije. Obično je Gardijska brigada bila direktno potčinjena Ministarstvu za odbranu, ali kao dio Operativne grupe 1. Izvještaj je morala podnositi Centru Prve vojne oblasti.⁴²

Generalni zaključak koji izvlači Theunens jeste da je bila obaveza osigurati jedinstvo i subordinaciju pod komandom JNA u borbama u Hrvatskoj, te da su na tom tragu lokalne srpske jedinice iz Hrvatske bile potčinjene glavnoj komandi u Beogradu.

„Naredba je davana kako bi se za vrijeme konflikta u Hrvatskoj formirao ovaj sistem. Dokumentaciona građa pokazuje da su (lokalne) jedinice Teritorijalne odbrane i štabovi formirani u sklopu jedinstvene komande i kontrole unutar JNA. JNA je formirala operativne i taktičke grupe za uspostavljanje i održavanje jedinstvene komande prilikom operacija koje su obuhvatale JNA, lokalnu Teritorijalnu odbranu, srbijansku Teritorijalnu odbranu i dobrovoljce/paravojne formacije“, stoji u Theunensovom izvještaju.⁴³

On dalje tvrdi da su sve ove jedinice u dijelovima Hrvatske pod kontrolom Srba bile potpuno zavisne od pomoći iz Srbije i Crne Gore.

„Lokalne srpske jedinice u Hrvatskoj, sastavljene od policijskih jedinica (MUP) i lokalnih jedinica Teritorijalne odbrane, kasnije i jedinica SVK (Srpske vojske Krajine), tražile su podršku koja je dolazila od SFRJ (kasnije SRJ) i JNA (kasnije VJ). Karakter organiziranja podrške i obim (sastav, veličina i dužina trajanja) potvrđuju da je asistencija JNA odobrena i potpisana na najvišem (političkom) komandnom nivou SFRJ ili SRJ“, bio je jedan od zaključaka.

⁴¹ Izvor: www.icty.org, Theunens, 26. 01. 2004, str. 31477-31478.

⁴² Isto, str. 31478.

⁴³ Isto, str. 31479.

„Bio je to eklatantan primjer koji je pokazivao umiješanost srbijanskog predsjednika Slobodana Miloševića u donošenju odluka vezanih za pružanje pomoći lokalnim srpskim jedinicama u Hrvatskoj. Lokalne srpske vođe u Hrvatskoj posmatrale su Miloševića kao osobu od utjecaja, kontaktirajući ga za vrijeme konflikta kako bi dobili neophodnu pomoć za izvršavanje planiranih zadataka.“⁴⁴

Jugoslavensko ministarstvo za odbranu, Vrhovna komanda JNA i njeni potčinjeni organi bili su odgovorni za planiranje, formiranje i strukturiranje lokalne odbrane u područjima Hrvatske pod kontrolom Srba.

Penzionisani i aktivni oficiri JNA služili su u lokalnim srpskim jedinicama u Krajini. Ovi oficiri i dalje su bili oficiri Vojske Jugoslavije koja im je isplaćivala plaće, unapređivala ih i vrijeme provedeno u lokalnim srpskim jedinicama u Hrvatskoj obračunavala im u duplom penzijskom stažu.

Milošević je svakodnevno bio informiran o razvoju borbi na frontu u Krajini.

„Lokalne srpske jedinice bile su jako zavisne od JNA u izvršavanju svojih lokalnih zadataka... JNA je i nakon povlačenja nastavila pružati ranije spomenutu pomoć (lokalnim jedinicama) RSK, TO i SVK, u periodu mart-maj 1992, a u vezi s Vanceovim planom i priznavanjem Hrvatske od strane UN-a. Mehanizmi koordinacije postojali su između (lokalnih jedinica u Krajini) SVK i Vojske Jugoslavije (VJ), uključujući sastanke njihovih generalnih štabova. Tokom 1993, 1994. i 1995. optuženi predsjednik Srbije bio je komandant Generalštaba Vojske Jugoslavije, a generalpukovnik Momčilo Perišić i Vrhovni savjet odbrane Jugoslavije svakodnevno su informirali Miloševića o vojnoj situaciji u Republici srpskoj krajini (RSK), šaljući mu izvještaje o borbenim dejstvima SVK“, stajalo je kao jedan od glavnih zaključaka u Theunensovom izvještaju.⁴⁵

⁴⁴ Isto, str. 31490.

⁴⁵ Isto, str. 31491-31492.

Izvještaji su nazivani „redovni kontakt izvještaji“ i sadržavali su tipične opise vojnih aktivnosti. Izvještaji su slani, između ostalog, na kancelariju predsjednika Srbije - na ruke Slobodana Miloševića - lično.⁴⁶

„Dnevni ili redovni izvještaji o borbenim dejstvima šalju se normalno onima koji treba da znaju o tome“, komentirao je Theunens. „Ovakvi izvještaji šalju se osobama na visokim pozicijama radi boljeg informiranja prilikom donošenja važnih odluka.“⁴⁷

Theunens je ilustraciju o tome kako su jugoslavenski oficiri služili u Republici srpskoj krajini dao na primjeru pukovnika Milana Čeleketića. Čeleketić je bio pukovnik Vojske Jugoslavije i jedan period služio je u takozvanom Okučanskom korpusu u zapadnoj Slavoniji. U jednom pismu upućenom Kadrovskom odjeljenju Vojske Jugoslavije, 14. jula 1993, Čeleketić moli da mu se napiše potvrda o provedenom vremenu na ratištu u Hrvatskoj. U odgovoru koji je dobio stajalo je da mu je to vrijeme uračunato kao da je proveo vrijeme u garnizonu u Beogradu. Dodatnu potvrdu o istom predmetu dobio je godinu dana kasnije, kada je, u junu 1994, ponovo tražio potvrdu o odsluženom roku na ratištu u Hrvatskoj. U potvrdi je pisalo da je on služio u Vojnoj pošti 4001 u Beogradu. Vojna pošta 4001 u Beogradu specijalno je Kadrovsko odjeljenje 40 koje je osnovala Vojska Jugoslavije, a u svrhu zbrinjavanja oficira s ratišta u Hrvatskoj. Ovaj centar služio je i za zbrinjavanje oficira Vojske Jugoslavije iz Bosne i Hercegovine, a formiran je u novembru 1993, po naređenju Momčila Perišića, komandanta Generalštaba Vojske Jugoslavije, informirao je Theunens. Bez obzira što je Kadrovski centar formiran u novembru 1993, odnos prema Čeleketićevom prvom zahtjevu, iz jula 1993, bio je isti. Politika se, dakle, nije mijenjala.⁴⁸

Oficiri Vojske Jugoslavije koji nisu htjeli služiti na ratištu u Hrvatskoj bili su prisiljavani na to. To se vidi iz jednog pisma šefa lokalne Vojske Republike srpske krajine, brigadira Mile Novakovića, upućenog Momčilu Perišiću. U pismu se Novaković žali da aktivni oficiri Vojske Jugoslavije niti su napustili jedinice u Krajini niti su primljeni u nove i

⁴⁶ Isto, str. 31496-31497.

⁴⁷ Isto, str. 31497.

⁴⁸ Isto, str. 31493-31494.

on dalje kaže da će ih on primiti nazad u službu. On navodi imena osam oficira koji imaju probleme ove vrste, dokumentirajući da je ovo tekući proces.⁴⁹

U proljeće 1992, a u skladu s Vanceovim planom, neki vodovi ili čete JNA, nakon povlačenja JNA iz Hrvatske, uključeni su u dijelove lokalne TO u Republici srpskoj krajini.⁵⁰

Saradnja između vojnih jedinica u dijelu Hrvatske pod kontrolom Srba i Generalštaba Vojske Jugoslavije u Beogradu bila je veoma tijesna, posebno u periodu od novembra 1993. do kraja 1994, o čemu postoji brojna dokumentacija. Između ostalog, postojala je sveobuhvatna korespondencija i o održanim redovnim sastancima rukovodstava odbrambenih jedinica. Vojna situacija, logistička podrška, razvoj zajedničkog sistema vazdušne odbrane (koji se već nalazio u dijelu Bosne pod srpskom kontrolom, gdje je stari sistem iz Jugoslavije preuzet, s više ili manje oštećenja) i formiranje sigurnosnog sistema veza bile su teme razmatrane u tom periodu.⁵¹

Srpski oficiri umiješani u poznate ratne zločine u Hrvatskoj ili u Bosni i Hercegovini unapređivani su i činovani u Srbiji. Jedan od primjera za to je Veselin Šljivančanin, koji je po činu bio major, oficir sigurnosti, i jedan s vrha liste odgovornih za ono što su uradile srpske jedinice u Vukovaru u novembru 1991.

Šljivančanin je odgovoran za otimanje oko 400 muškaraca i nekoliko žena iz bolnice u Vukovaru. Među njima je bilo i pacijenata, civila koji su našli spas u bolnici, ranjenih vojnika i vojnika koji su se predstavljali kao civili. Od spomenutog broja, najmanje 198 muškaraca i dvije žene su odvedeni i ubijeni. Oko 50 je proglašeno nestalim, ali se i oni mogu smatrati ubijenim. Masakr u Vukovaru dobro je poznat široj domaćoj i međunarodnoj javnosti. Tek u novembru 1995. Sud za ratne zločine UN-a za bivšu Jugoslaviju optužio je Šljivančanina za zločine počinjene u Vukovaru, mada su njegovo ime i uloga bili poznati srbijanskim i jugoslavenskim vlastima mnogo prije podizanja Optužnice.

⁴⁹ Isto, str. 31495.

⁵⁰ Isto, str. 31496.

⁵¹ Isto, str. 31497-31598.

I pored svega toga, Šljivančanin je početkom 1996. unaprijeđen u pukovnika Vojske Jugoslavije, kada je prebačen u ratnu školu Vojske Jugoslavije, gdje je predavao vojnu taktiku sve do 2001. Godine 1997. evidentiran je kao polaznik Jugoslavenske ratne vojne škole za narodnu odbranu, koja je bila nacionalna vojna škola najvećeg ranga.⁵²

Milošević je istakao da je, što se njega tiče, Šljivančaninov predmet razmatran na Vojnom sudu u Beogradu 1998, kada je Šljivančanin oslobođen svih optužbi za počinjene zločine. To što je ozbiljna optužnica protiv pukovnika Šljivančanina kompletirana u Haagu Miloševića nije puno uzbuđivalo. Sudski postupak protiv Šljivančanina i dvojice drugih oficira JNA za spomenute ratne zločine započet je u Haagu u oktobru 2005. Treba reći da su srpski ratni zločini izvršeni u Hrvatskoj registrirani veoma rano i na srbijanskoj strani, o čemu su službe bezbjednosti JNA podnijele iscrpne izvještaje vojnim i političkim vodstvima u Beogradu. Ali to nije izazvalo skoro nikakve reakcije.

Jedna epizoda dogodila se 23. i 24. oktobra 1991. kod mjesta Lovas, blizu rijeke Dunav i granice prema Srbiji, otprilike 10 kilometara istočno od Vukovara. Naime, tu je djelovala jedna paravojna srpska grupa, zvana *Dušan silni*, zajedno s pripadnicima Teritorijalne odbrane iz Srbije, tačnije iz Valjeva. Za vrijeme saslušanja u Štabu *Dušana silnog* ubijena su četverica lokalnih Hrvata. Dan poslije, pripadnici *Dušana silnog* uzeli su oko 30 starijih stanovnika tog mjesta u živi štit, natjerali ih u minsko polje u kojem je njih 14 poginulo. Bezbjednosne vojne službe sačinile su izvještaj o ovom događaju i poslali ga deveterici generala JNA, Vojnom tužilaštvu, jugoslavenskom Ministarstvu za odbranu i rukovodstvu Teritorijalne odbrane Srbije.

Jedan drugi izvještaj ponuđen Sudu, a koji je uradio major Branislav Ristić iz KOS-a, opisao je ubijanje civila.

„Kada smo došli u selo, vidjeli smo pripadnike jedinica Teritorijalne odbrane i dobrovoljce, samozvane četnike, koji su pokupili grupu civila, njih oko 20, iz jednog podruma i potrpali ih na kamion. Jedan od tih civila bio je naoružan. Četnici su ga brzo svukli s kamiona i

⁵² Izvor: www.icty.org, Theunens, 26. 01. 2004, str. 31500.

ubili. Zatim su postrojili jednu staru ženu i dvojicu starijih muškaraca, prisilili ih da legnu u stranu, nakon čega su ih sve pobili... Čuo sam da su ubili devetnaestogodišnju ženu s osmomjesečnim djetetom, ali to nisam vidio svojim očima. Vidio sam kada su pokupili oca i kćerku iz jednog podruma. Nakon toga su oca ubili iz automata, kćerku su bacili u stranu i vukući je za kosu govorili: 'Hoćeš li da doživiš istu sudbinu kao i tvoj otac?' Ja sam vikao: 'Ne pucaj!', uperivši automat prema njima. Kasnije smo djevojku doveli u Štab...⁵³

Još jedna epizoda dogodila se na području Hrvatske Kostajnice, u blizini granice prema Bosni. Većina Hrvata već je bila pobjegla s tog područja. Pripadnici JNA i TO, zajedno s milicijom Milana Martića, imali su potpunu kontrolu na tom području, gdje je u tri sela: Dubica, Cerovljani i Baćin, ostalo još oko 120 žena, starih i bolesnih. Krajem oktobra 1991, pripadnici spomenutih jedinica sakupili su svih njih 120 na jedno mjesto. Deset civila je pušteno, a ostalih 110 ubijeno je na licu mjesta.⁵⁴

Krajem novembra 1991. patrola vojne policije JNA pronašla je 23 ubijena civila na jednom seoskom imanju u Lavosu. O tome su obaviješteni nadležni organi, ali tadašnji šef KOS-a, Vasiljević, nije primijetio da je izvršena neka istraga ili da je podignuta optužnica protiv izvršilaca ovog gnusnog zločina.

Naredba krajiškim vođama

Milošević je 7. decembra 1994. uputio vrlo jasnu pismenu naredbu Martiću, koji je tada bio predsjednik Republike srpske krajine.

„Po naređenju predsjednika Republike Srbije, gospodina Miloševića, odmah omogućiti prolaz vozilima UNPROFOR-a koji voze humanitarnu pomoć i to iz dva razloga: gospodin Martić je to obećao gospodinu

⁵³ Izvor: www.icty.org, Vasiljević, 02. 02. 2003, str. 15923-15925 i str. 15947-15950.

⁵⁴ Izvor: www.icty.org, Nice, 12. 2. 2002, str. 22610.

Akashiju ... (i) jer je odluka o povlačenju pripadnika UNPROFOR-a iz Bosne u igri. Informirati UNPROFOR pismenim putem da će ovo naređenje biti izvršeno.“

Naređenje je bilo potpisanao u ime generala Momčila Perišića. Zoran Lilić, bivši predsjednik Jugoslavije, izjavio je u svom svjedočenju da mu nije jasno zašto je Perišić prenio ovu naredbu, ali je pretpostavljao da je data u vrijeme kad je bilo puno opozicionih lidera i u Republici Srpskoj i u Republici srpskoj krajini koji su se protivili Miloševiću i njegovom vođstvu. Bez obzira na sve to, činjenica je da je srbijanski predsjednik dao naredbu liderima Republike srpske krajine. To je još jednom pokazalo i potvrdilo Miloševićevu vodeću poziciju izvan srbijanskih granica.⁵⁵

Milošević je tu naredbu pokušao predstaviti kao nešto drugo, a nikako kao naredbu. Prvo je pokušao pokazati da je to bila njegova „instrukcija“ kao predsjednika, a ne „naredba“, te da su to dvije potpuno različite riječi. Kasnije je on to nazvao „prenošenje poruke“:

„U vezi s ovom autorizacijom on prenosi poruku u kojoj moli da obećanje dato Akashiju bude sprovedeno, odnosno da kolona vozila UNPROFOR-a bude propuštena. Ako Vi ovo smatrate podređenim položajem, u redu. Ovdje se moji naponi za mir uzimaju kao dokaz da sam imao vlast nad situacijom“, bio je komentar Miloševića koji se smatrao povrijeđenim.⁵⁶

Također, i drugi dokumenti pokazivali su odnos između Milana Martića u Republici srpskoj krajini i Miloševića. U jednom pismu od 9. juna 1994. Martić se obraća Miloševiću s molbom za dodatnom vojnom pomoći:

„Dragi predsjedniče! Nakon što smo procijenili vojnu i političku situaciju u Republici srpskoj krajini kao veoma kompleksnu, osjećamo se primorani da Vas informiramo o tome i da Vas zamolimo da iskoristite svoj autoritet i poziciju da poboljšate našu situaciju ... Vojska Jugoslavije nije ispoštovala svoje obaveze kada su u pitanju municija i rezervni

⁵⁵ Izvor: www.icty.org, Lilić, 17. 06. 2003, str. 22610.

⁵⁶ Izvor: www.icty.org, Theunens, 27. 01. 2004, str. 31575.

dijelovi. Mi Vas molimo za sljedeće: Da izvršite pritisak na Generalštab Vojske Jugoslavije da nas snabdije potrebnom količinom municije i rezervnih dijelova ... Srpska televizija u noćnim vijestima i pregledima dana mora izvještavati iz Republike srpske krajine. Predlažemo da se pošalje jedna ekipa srpske televizije na ratište, u sjevernu Dalmaciju, ako je to moguće ... Generalštab Vojske Jugoslavije mora poslati oficire koje smo tražili za potrebe Republike srpske krajine ... Podvlačimo da smo ove zahtjeve poslali ministru za odbranu SRJ, ali se naši zahtjevi sporo ispunjavaju ili ne ispunjavaju uopće.⁵⁷

Vasiljević je ovo komentirao rekavši da je prirodno da se Martić obraća jugoslavenskom predsjedniku sa žalbama i molbama, jer je Milošević bio taj koji je imao vrhovnu komandu nad vojskom kada Vrhovni savjet odbrane nije zasjedao niti je donosio odluke. Ali, to je bio jedan od razloga što on to nije učinio.

„On se obraća osobi za koju misli da ima realni utjecaj i koja je preko Generalštaba mogla izdati naredbu da se udovolji Martićevom zahtjevu.“⁵⁸

Takvu situaciju imamo i u jednom pismu od 24. juna 1993. u kojem bivši predsjednik Republike srpske krajine, Goran Hadžić, moli Miloševića da mu pomogne oko nekih vojnih pitanja: „Dragi gospodine Miloševiću! Želim da Vam ukažem na neke probleme koje ne možemo sami riješiti, a koji su direktno i problemi svih Srba u Krajini.“ Nakon toga Hadžić nabroja potrebe u vojnom personalu, tehničkom održavanju naoružanja, municiji, itd. „Mi Vas molimo da upotrijebite Vašu moć i utjecaj da naše zahtjeve prezentirate Generalštabu Vojske Jugoslavije.“⁵⁹

Vođstvo u Beogradu vladalo je razvojem vojne situacije u Republici srpskoj krajini toliko dugo koliko su željeli. To se pokazalo i na primjeru imenovanja novog glavnokomandujućeg za područje zapadne Slavonije nakon što je stavljena pod kontrolu jedinica Hrvatske vojske, 1. i 2. maja 1995.

⁵⁷ Svjedočenje A. Vasiljević, 06. 02. 2003, str. 15840.

⁵⁸ Isto, str. 15841.

⁵⁹ Isto, str. 15841-15842.

Gubljenje ovog područja bio je ozbiljan signal da je režim predsjednika Tuđmana bio na putu jačanja vojnih jedinica i usavršavanja njihove efikasnosti. Nova situacija na terenu bila je predmetom i Miloševićevog interesiranja, što se vidi i iz njegovih reakcija. Ovaj jaki čovjek iz Beograda reagirao je tako što je smijenio vojnog komanandanta Milana Čeleketića, a na njegovo mjesto imenovao Mileta Mrkšića kao novog komandanta vojnih jedinica u Hrvatskoj.

„Zapadna Slavonija je pala greškom, a ta greška pripisana je generalu Čeleketiću... Pad zapadne Slavonije stavio je znak pitanja na Republiku srpsku krajinu. General Mrkšić je inače bio penzionisani general JNA, koji je dobro poznao to područje, gdje je i rođen. Uz to, imao je dobre vojne kvalifikacije za taj posao. Tako je on uvučen u tu cijelu stvar. Mislim da je prijedlog došao od predsjednika Miloševića lično. Nisam sto posto siguran, ali mislim da je to bilo tako“, izjavio je Lilić.⁶⁰

Uz to, Lilić je potvrdio da je rukovodstvo u Beogradu odlučilo da se kazni vojno rukovodstvo u Krajini jer se nije suprotstavilo hrvatskoj ofanzivi. Rukovodstvo u Beogradu, odnosno Milošević, odlučilo je ko će biti nasljednik. To je bila veoma važna Lilićeva izjava.

Izjava je pojačana činjenicom da je za vrijeme vojne parade, održane 28. juna 1995, osim predstavnika Ministarstva za unutrašnje poslove Srbije i Vojske Jugoslavije, paradi prisustvovalo i novo rukovodstvo Republike srpske krajine, na čelu s generalom Miletom Mrkšićem, objasnio je ekspert Reynaud Theunens.⁶¹

Zoran Lilić je bio jedan od onih koji su tvrdili da su Srbi iz Krajine krivi za gubitak dijela teritorije u Hrvatskoj, nakon čega su Hrvati uzeli i ostatak Republike srpske krajine u augustu 1995:

„Pitanja koja se ovdje postavljaju u vezi s padom Krajine čisto su akademske naravi. Mi smo učinili sve da pomognemo Krajini, ali dogodilo se to što se dogodilo. Oni su napustili svoja ognjišta bez borbe. Može se reći da su političari Krajine predali svoju otadžbinu“, rekao je Lilić na jednom sastanku kojem su prisustvovali sbijanski vojni i politički lideri.

⁶⁰ Svjedočenje Zorana Lilića, 17. 06. 2003, str. 22618.

⁶¹ Izvor: www.icty.org, Theunens, 27. 01. 2004, str. 31512.

Na istom sastanku Milošević je govorio o jednom telegramu koji je poslat generalu Mrkšiću, gdje se on moli da izdrži još dva dana „dok mi ne pošaljemo pomoć. Oni nisu izdržali. Pobjegli su“.

Ove izjave date su na sastanku srpskog vrha u Dobanovcima 25. augusta 1995. Bilo je to otvoreno priznanje Miloševića o umiješanosti Srbije u rat i vođenju rata u Hrvatskoj.⁶²

Međutim, Milošević je još ranije priznao svoju odgovornost. Naime, 23. novembra 1991. on je, zajedno s ministrom za odbranu Kadijevićem i hrvatskim predsjednikom Tuđmanom, potpisao Sporazum po kojem se ukida blokada kasarni JNA koje se trebaju staviti pod kontrolu Vlade u Hrvatskoj i nalaže povlačenje ostatka JNA iz Hrvatske. I jedna i druga strana su se obavezale, u ime jedinica kojima su komandirali, na primirje u cijeloj Hrvatskoj. Milošević je zajedno sa sekretarom Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu, Kadijevićem, na to obavezao jedinice JNA, Teritorijalne odbrane, Ministarstva za unutrašnje poslove i lokalne jedinice u Krajini. Niko od lokalnih predstavnika iz Republike srpske krajine nije potpisao taj sporazum i, prema Tužilaštvu u Haagu, oni nisu ni pitani za to. Milošević je, demonstrirajući moć, potpisao umjesto njih, što ga je, nakon izvjesnog vremena, označilo kao najodgovornijeg.

Milošević je 27. februara 1992. u Narodnoj skupštini Srbije održao govor, u kojem se hvalio podrškom koju je Srbija dala Srbima u Hrvatskoj, u obliku novca, hrane, odjeće, lijekova i velikog broja dobrovoljaca za ratište. Isporuku oružja nije spomenuo.⁶³

Povlačenje iz Hrvatske

Već krajem 1991. bilo je jasno da će u Hrvatskoj doći do privremenog sporazuma po kojem će područja pod kontrolom Srba biti proglašena takozvanim *United Nations Protected Areas* ili *UNPA* zonama. Po tom

⁶² Izvor: <http://www.icty.org>, Lilić, 18. 06. 2003, str. 22.672.

⁶³ Izvor: www.icty.org, Nice, 12. 02. 2002, str. 87.

sporazumu jedinice UN-a, zajedno s lokalnom srpskom policijom, garantiraju mir stanovništvu u tim područjima, a JNA se povlači i razmješta na teritoriju Bosne i Hercegovine.

Nakon što se JNA povukla s područja Krajine, jedan dio oružja JNA prebačen je u Bosnu i Hercegovinu, a drugi dio podijeljen je novoformiranim srpskim jedinicama na području Krajine. Sve ovo dogodilo se prije potpisivanja Vanceovog sporazuma.

U decembru 1991. Generalštab JNA je izdao naredbu po kojoj JNA, prije povlačenja, mora predati sve važnije naoružanje grupama koje tu ostaju: „Logističke baze moraju prebaciti podijeljenu opremu komandama i štabovima TO, a korpusi imaju obavezu informirati Generalštab o toku ovih aktivnosti“, kaže se u naredbi.⁶⁴

„Ovo je dokument iz jedne naredbe komandanta Generalštaba iz decembra 1991. I sve se ovo događa u periodu u kojem JNA, prateći Vanceov plan, treba napustiti ova područja. Po tom planu, oružje, vojna oprema i jedinice TO stavljaju se pod kontrolu međunarodnih snaga. Suprotno tome, u tom se periodu događa potpuna mobilizacija ljudstva i dodatno naoružavanje“, objasnio je Vasiljević Sudu.⁶⁵

Kasnije je došlo i do naoružavanja pojedinaca srpske nacionalnosti koje su vršili oficiri JNA. Radilo se, između ostalog, o naoružanju preuzetom iz magacina TO u Hrvatskoj. Jedan od onih koji je radio na ovome, u februaru 1992, bio je pukovnik Zecar. „Zecar je rekao da su mu njegovi pretpostavljeni naredili da on to radi bez mog znanja“, objasnio je Vasiljević. „Zecar je rekao da je on to radio nakon što je dobio naredbu od generala Živote Panića.“ Života Panić je bio jedan od visokih oficira JNA i u to vrijeme jedan od najbližih Miloševićevih saradnika. On je bio komandant Prve vojne oblasti JNA sa sjedištem u Beogradu, a poslije je postavljen za komandanta Generalštaba.

Vasiljević se sjeća da je postojala jedna vrsta naoružanja kao zaštitni znak srpskih paravojnih jedinica u Slavoniji, odnosno istočnoj Hrvatskoj, a to je bio automatski pištolj marke *Thompson*. Tu vrstu

⁶⁴ Svjedočenje A. Vasiljević, 06. 02. 2003, str. 15852-15853.

⁶⁵ Isto.

pištolja posjedovala je samo Teritorijalna odbrana Srbije i zbog toga je pretpostavljao da su ti pištolji došli odatle.⁶⁶

Pismo s priložima o primljenom naoružanju od Prvog krajiškog korpusa na području Krajine, u dijelu Hrvatske pod kontrolom Srba, datirano 31. augusta 1992, ilustrira kako su se paravojne formacije na tom području naoružavale iz Srbije.

„U prilogu je pregled naoružanja i opreme podijeljen jedinicama i štabovima Teritorijalne odbrane, drugim riječima, strukturama izvan naoružanih snaga s ciljem zaštite srpskog naroda od genocida u Hrvatskoj i zaštite Republike srpske krajine. Registrirano naoružanje i oprema izdavani su uz potvrde koje se i dalje nalaze u protokolu jedinica Prvog krajiškog korpusa koji je faktički dijelio naoružanje. Molimo vas za mišljenje o ovome.“ Dokument je potpisao general Talić, a lista iz priloga obuhvatala je automatske puške, automatske pištolje i niz drugog naoružanja.

Jedan drugi dokument, datiran 25. aprila 1992, poslan iz Komande Druge vojne oblasti JNA (sa sjedištem u Sarajevu), upućen je policijskim jedinicama u Republici srpskoj krajini.

„Veza: Rješenja Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu... Državna tajna ... Za potrebe popune MUP-a u Republici srpskoj krajini ... Sa skladišta municije u Golubiću izdaje se sljedeća količina municije, bez plaćanja, MUP-a – Stanici javne bezbjednosti Korenica...“ Nakon toga navedeni su milioni metaka, 6.000 ručnih bombi i ogromne količine druge opreme. Vasiljević je potvrdio da je ova naredba došla iz Sekretarijata za narodnu odbranu Savezne republike Jugoslavije.

Dodatno je još jedan dokument pokazao naoružavanje srpskih jedinica, ovaj put u Bosni, gdje je rat već bio u toku. Bilo je to pismo, datirano 24. aprila 1992, a adresirano na Generalštab JNA u Beogradu, koje je potpisao general Milutin Kukanjac, komandant Druge vojne oblasti JNA, sa sjedištem u Sarajevu.

„...Dobili smo zahtjev od Ministarstva za unutrašnje poslove Republike Srpske u Bosni i Hercegovini, strogo povjerljivo, broj 11,

⁶⁶ Isto, str. 15778.

od 23. aprila, za ustupanje materijalne i tehničke opreme za Odjeljenje specijalne jedinice policije u Banjoj Luci...“ Među traženom opremom, navedenom u listi u prilogu, navodi se i šest helikoptera. „Zahtjev šaljem u skladu s naređenjem komandanta Štaba vojnih jedinica SFRJ... Mišljenja smo da se ove potrebe moraju isporučiti, naročito one koje se ne mogu nabaviti na tržištu i u količini koja može zadovoljiti osnovne potrebe.“⁶⁷

General Vasiljević je objasnio kretanje predmeta. „Jedinice i grupe formirane *ad hoc* imale su običaj prijaviti se najbližem vojnom komandantu tražeći materijalnu i tehničku pomoć. To što se dogodilo bila je jedna naredba iz Generalštaba koja je ukazivala na oprez komandama da odmah i direktno ne izvršavaju slične zahtjeve, nego da ih moraju slati u Generalštab u Beograd, zajedno sa svojim mišljenjem o svakom zahtjevu. Nakon toga, donošene su konačne odluke za svaki zahtjev posebno.“⁶⁸

Vrhovna vojna komanda u Beogradu donosila je konačnu odluku o prebacivanju opreme, naoružanja i municije koja će se prebaciti iz JNA, odnosno Vojske Jugoslavije, u novoformirane srpske vojske u Hrvatskoj, a kasnije i u Bosni i Hercegovini, gdje je novi rat čekao.

⁶⁷ Isto, str. 15783-15787.

⁶⁸ Isto, str. 15787.

Poglavlje 8

Milošević u Bosni i Hercegovini:

„Mi nismo umiješani“

Glavno pitanje za Sud u Haagu bilo je: U kojoj mjeri je Slobodan Milošević bio umiješan u rat u Bosni i Hercegovini? Misli se na osnovno političko djelovanje i metode koje je koristio. Odlučujuće pitanje u vezi s tim je: Šta su vođstva Srbije i ostatka Jugoslavije namjeravala učiniti nakon što je većina građana Bosne i Hercegovine odlučila napustiti Jugoslaviju? Je li prihvaćeno ono za šta se odlučila većina, a što je bilo suprotno od onoga što su željeli Srbi i je li srbijanska politika bila prilagođena toj činjenici? Ili je izabran rat i formiranje nove države na velikom dijelu teritorije Bosne i Hercegovine, uz ubijanje, teror i progone nesrba i priključenje ovog područja u novu srpsku državu?

Kao što je razvoj događaja u Hrvatskoj već pokazao, a što su izvještaji Borisava Jovića o diskusijama u beogradskoj zaštićenoj sobi učinili jasnim, sve glavne odluke o izboru puta kojim će Bosna krenuti donesene su mnogo ranije.

Koalicija između Slobodana Miloševića i Radovana Karadžića sklopljena je u tišini, u septembru 1990, dva mjeseca prije prvih višestranačkih izbora u Bosni i Hercegovini održanih u novembru 1990, pola godine prije početka rata u Bosni. Partijski i ideološki njih dvojica su prividno bili na potpuno suprotnim pozicijama. Milošević kao komunista ili socijalista, a Radovan Karadžić kao ekstremni srpski nacionalista. Međutim, u stvarnosti razlike između njih bile su jako male. Milošević je bio otvoren za slobodno funkcioniranje tržišta u ekonomiji Srbije, dok Karadžić nije bio ni za kakve ekonomske slobode.

Milošević je u više prilika tvrdio kako nema nikakve veze između Beograda i vođstva bosanskih Srba na Palama. Warren Zimmermann, ambasador SAD-a u Beogradu u periodu 1989. do 1992, primijetio je u svojoj knjizi *Origins of a Catastrophe* da je Milošević uvijek reagirao uvrijeđeno i bezazleno kada god bi mu on postavio pitanje o Bosni i Hercegovini: „Zašto se meni obraćate, gospodine Zimmermann? Srbija nema nikakve veze s Bosnom. To nije naš problem.“¹

Milošević je to ponovio u intervjuu datom američkom novinskom magazinu *Time*, u julu 1995. „Kako biste opisali Vaše veze s vođstvom bosanskih Srba?“, pitao je reporter spomenutog magazina: „Prekinuli smo sve veze s njima“, odgovorio je Milošević.²

Ovaj intervju rađen je neposredno prije masakra u Srebrenici, kada je vojni lider bosanskih Srba, Ratko Mladić, malo prije toga bio u Beogradu ili se upravo nalazio u njemu. Intervju je rađen dvije sedmice prije nego što je Milošević pozvao vodeće srbijanske lidere, ali i vođe bosanskih Srba, na zajednički sastanak u Beograd kako bi svi zajedno razmotrili kako doći do mirovnog rješenja prije nego što cijela Republika Srpska nestane u ekonomskim ruinama i vojnom porazu.

Također, za vrijeme sudskog postupka u Haagu Milošević je tvrdio da između njegove Socijalističke partije i Karadžićevog SDS-a nije bilo nikakve veze. To je on tvrdio upravo u vrijeme kada je predodčen impozantan broj dokaza koji je govorio suprotno.

U punoj tajnosti i u suprotnosti sa zakonom i jugoslavenskim Ustavom, sekretar Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu, Veljko Kadrijević, pod pritiskom Slobodana Miloševića, u proljeće 1991. formirao je vrhovni vojni organ - Generalštab.³ U aprilu 1991. Milošević i njegov bliski saradnik od povjerenja Borisav Jović, inače srbijanski predstavnik u jugoslavenskom Predsjedništvu i jedno vrijeme predsjedavajući Predsjedništva, čvrsto su zastupali stav koji su prenijeli najvišim vojnim komandantima, sekretaru Saveznog sekretarijata za

¹ Warren Zimmermann: *Origins of a Catastrophe*, times Books, New York, 1996, str. 179-180.

² *Time*, 17. juli 1995, str. 20-21.

³ Izvor: www.icty.org, Mesić, 01. 10. 2002, str. 10548.

narodnu odbranu Kadrijeviću i načelniku Generalštaba Adžiću, da je neophodno oružjem braniti srpske interese i teritorije. Mora se ići u rat! Prvo se to odnosilo na Hrvatsku.

Također, u vezi s pripremama za srpsku pobunu u Bosni stav je bio da će se, ako većina bude protiv puta koji Srbi izaberu, ići u rat. Srpsko vođstvo se nadalo da će bosanski Hrvati i bosanski Muslimani, nakon obećanja i prijetnji, popustiti i da će nastaviti živjeti u Jugoslaviji kojom su dominirali Srbi. Međutim, to se nije dogodilo i moralo se biti spremno na sve.

Milošević je u svom govoru na Kosovu polju, 28. juna 1989, između ostalog, rekao da nove, oružane bitke u Jugoslaviji „nisu isključene“. Mnogi su ovu opomenu doživjeli kao šokirajuću prijetnju. I u *Dnevniku* Borisava Jovića ističe se da je diskusija o novoj podjeli Jugoslavije među srpskim liderima već bila uveliko u toku.

Dana 26. marta 1990, skoro četiri mjeseca prije nego što je Milošević formirao Socijalističku partiju Srbije, Jović je u *Dnevniku* napisao da će biti rata u Bosni i Hercegovini.

„Ako se zemlja raspadne, Srbija se nadala da će ostati u zajednici sa Crnom Gorom. Naš cilj je izbjeći krvoproliće i uspostaviti granicu unutar koje neće biti rata. Izvan te granice rat je neizbježan jer Bosna i Hercegovina ne može preživjeti kao država, a borba za teritorije bez prolijevanja krvi je skoro nezamisliva. Smatramo da je konflikt skoro siguran, jer Srbi u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini ne žele prihvatiti da budu razdvojeni od matice zemlje i proglašeni nacionalnom manjinom.“⁴

Dvije godine prije početka rata „mi“, odnosno Milošević, Jović i možda nekolicina drugih, stajali su čvrsto na stanovištu da je rat u Bosni i Hercegovini neizbježan. Zbog toga je prihvatljivo pretpostavljati da su pripreme za rat počele već tada.

⁴ Rule 89 (F) statement Borisav Jović, tačka 24.

Umiješanost zacrtana u Programu

Miloševićeva Socijalistička partija je od formiranja, u ljeto 1990, u svom programu zacrtala da će sprovesti i podržavati interese Srba u susjednim republikama Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini.

Tužilac Geoffrey Nice citirao je na Sudu dio Programa usvojenog na prvom Kongresu Socijalističke partije Srbije, održanom 16. jula 1990, dakle, godinu dana prije početka rata:

„Socijalistička partija Srbije redovno će pratiti uvjete života i standard Srba u drugim republikama i u inozemstvu i ostvariti sveobuhvatne kontakte s njihovim političkim, kulturnim i drugim organizacijama. Također, Socijalistička partija smatra da je normalno da i drugi narodi održavaju odgovarajuće veze sa svojim zemljacima nastanjenim u Srbiji. Socijalistička partija će im pružati materijalnu i moralnu podršku, pomoći im da poboljšaju svoj životni standard i zadrže svoj nacionalni identitet i svoju kulturnu tradiciju ... Novi jugoslavenski ustav mora otvoriti mogućnost formiranja novih autonomnih oblasti zasnovanih na izričitoj želji naroda i njihovih nacionalnih, historijskih, kulturnih i drugih svojstava.“

Zoran Lilić, predsjednik Savezne republike Jugoslavije u periodu od 1993. do 1997, bivši potpredsjednik Socijalističke partije i potpredsjednik Vlade, potvrdio je na Sudu da je ovo bila usvojena politika. Posebno interesantan je bio prijedlog da će novi Ustav otvoriti mogućnost za ono što se zove „autonoma oblast“, što su srpski nacionalisti počeli formirati prvo u Hrvatskoj, a onda i u Bosni. To su bile preteče „srpskim republikama“ u dvjema državama.⁵

Ujesen 1992, kada se Jugoslavija već uveliko raspala i kada je srpsko vođstvo, blago rečeno, već zauzelo sve što je htjelo zauzeti u Bosni i uspostavilo Republiku srpsku krajinu u Hrvatskoj, i to na 30% teritorije Hrvatske, ova tačka Partijskog programa dopunjena je stavkom da se Savezna republika Jugoslavija, odnosno Srbija i Crna Gora, moraju otvoriti za proširenje s područjem Krajine u Hrvatskoj i

⁵ Izvor: www.icty.org, Lilić, 17. 06. 2003, str. 22561.

sa samoproglašenom Srpskom republikom Bosnom i Hercegovinom.

Tačka iz Programa nazvana „Jugoslavija – slobodna federalna republika“ dokumentira da je srpsko vođstvo, već u to vrijeme, imalo jasna očekivanja o daljem razvoju Jugoslavije kojom su tada vladali Srbi i koja se sastojala od Srbije i Crne Gore. Osvojena područja u susjednim republikama vremenom će se prisvojiti.

U prilogu se otvoreno kaže da se naziv Jugoslavija zadržava iz taktičkih razloga: nova Jugoslavija lakše će se prihvatiti na međunarodnom planu nego nova srpska država.

„Mi smo za Jugoslaviju iz više razloga. To otvara mogućnost zajedništva sa crnogorskim narodom. Zadržavanjem Jugoslavije srpski narod će sačuvati svoju otadžbinu, što je esencijalna garancija za zaštitu svih dijelova srpskog naroda. To čini legitimnom brigu za Srbe izvan Srbije i stvara institucionalne mogućnosti da se Saveznoj republici Jugoslaviji u budućnosti priključe Republika srpska krajina i Republika Srpska u Bosni i Hercegovini. Zanimajući sva protivljenja, teže je obezbijediti međunarodno priznavanje Savezne republike Jugoslavije i njeno legalno nastavljanje nego formiranje suverene države Srbije. Zbog toga je i na ovim osnovama reorganizacija Jugoslavije optimalno rešenje“, citirao je tužilac Geoffrey Nice.⁶

Milošević je u ovoj programskoj formaciji skicirao da će ime nove države biti Jugoslavija, a cilj je okupiti sve Srbe na jednoj novoj i proširenoj teritoriji. Bivši predsjednik Lilić rekao je da je upravo ovo bio cilj.

„Je li optuženi svojim izjavama iz tog vremena pokazivao da je njegov cilj bio svi Srbi u jednoj državi?“, pitao je tužilac Nice.

„Svi Srbi u jednoj državi je teza koja se iznosila mnogo godina“, odgovorio je Lilić. Samo je Socijalistička federativna republika Jugoslavija bila država u kojoj su svi Srbi živjeli u jednoj državi. Sve snage su upregnute u cilju da se zadrži teritorija kako bi Srbi mogli ostati u jednoj državi.“⁷

⁶ Izvor: www.icty.org, Lilić, 17. 06. 2003, str. 22562.

⁷ Isto.

Međutim, postoji sveobuhvatna dokumentacija koja pokazuje da Socijalistička federativna republika Jugoslavija nije bila alternativa Srbima. Alternativa je bila nova srpska država ili država u kojoj će živjeti svi Srbi u jednoj državi, u kojoj će Srbi dominirati i koja će minimalno obuhvatati Srbiju, velike dijelove Hrvatske i cijelu Bosnu i Hercegovinu.

U jednom govoru iz 1991. Milošević je, između ostalog, rekao sljedeće: „Što se tiče srpskog naroda, on želi živjeti u jednoj državi. Zbog toga je neprihvatljiva njegova podjela na više država i nešto što bi razdvajalo srpski narod i primoralo ga da živi u različitim državama. Da zaključim, to je potpuno isključeno. Srpski narod želi živjeti u jednoj državi i svaki drugi narod koji želi živjeti ravnopravno sa Srbima je dobrodošao. Konfederacija nije država“, rekao je Milošević, prateći izvještaj britanskog BBC-a. „Je li ovo u vezi sa tadašnjim stavom optuženog?“, pitao je tužilac. „Da“, potvrdio je Lilić.

Okupljanje svih Srba u jednu državu bila je Miloševićeva i srbijanska zvanično usvojena politika. Umiješanost u ratove i vođenje ratova u susjednim republikama Hrvatskoj i Bosni bila je logična posljedica ovakve politike. Razdvajanje „srpskog naroda“ bilo je isključeno.

Treći kongres Socijalističke partije Srbije održan je u martu 1996. Tada je već bila pala Republika srpska krajina u Hrvatskoj, a hrvatske postrojbe su to područje stavile pod svoju kontrolu. Rat u Bosni bio je završen potpisivanjem mirovnog sporazuma u Daytonu, u SAD-u. U to vrijeme Milošević se osjećao dosta sigurnim na poziciji predsjednika ostatka Jugoslavije.

Tužilac je citirao dio Miloševićevog govora u kojem on naglašava dio podrške koju je Srbija davala Srbima u susjednim republikama dok su bile u ratu. Ovo je bilo samo četiri mjeseca nakon što je Milošević, kao predsjednik Srbije, u ime Savezne republike Jugoslavije, ali i u ime bosanskih Srba, potpisao Dejtonski mirovni sporazum za Bosnu i Hercegovinu, što samo govori o moći koju je on imao.

„Srbija je i materijalno i moralno pomagala sve Srbe u nevolji - one u ratu, i one u miru, i u izbjeglištvu, i one kod svojih kuća. Sve ovo

činila je zemlja koja je bila izložena nepravednim sankcijama, koje su nam nametnute zbog moralne i materijalne podrške Srbima izvan Srbije.“ Ovdje Milošević ne samo da priznaje nego se i hvali kako je Srbija vodila rat u susjednim republikama.

Lilić je ponovo potvrdio da je ovo bilo u skladu s Miloševićevom politikom, koju je branio na Četvrtom kongresu Socijalističke partije, održanom u februaru 2000.⁸

Na putu prema nezavisnosti

Dok je rat u Hrvatskoj nastavljen i u kasnu jesen 1991, sve je bilo očiglednije da je u Bosni i Hercegovini većina građana opredijeljena za njenu nezavisnost. To je bio upravo onaj razvoj događaja za koji su se bosanski Srbi dugo pripremali.

Jedan prisluškivani telefonski razgovor iz oktobra 1991, skoro pola godine prije početka rata, govori o načinu na koji razmišlja lider bosanskih Srba Radovan Karadžić. Razgovor nagovještava da je Slobodan Milošević („narod u Beogradu“) bio informiran o tome koji planovi postoje za masovna ubistva i etničko čišćenje. Razgovor i učesnici u njemu su identificirani i potvrđeni kao vjerodostojni od ranijeg šefa KOS-a, Aleksandra Vasiljevića, na sudu u Haagu, u februaru 2003. Razgovor je vođen između Karadžića (RK) i jednog od njegovih bliskih saradnika, Momčila Mandića (MM).

R. K. Srpski članovi Narodne skupštine su umorni od svih ovih pokušaja proklamiranja nezavisnosti. Alija Izetbegović je bez nas priznao ...

M. M. Čuo sam to ...

R. K. ... Ova suverenost znači nezavisnost.

M.M. Da.

R. K. I to je onaj put koji je izabrala Hrvatska. Mi znamo šta će

⁸ Isto, str. 22564.

se dogoditi. Ovo nema nikakve veze s odlukama Karadžića ili nekog drugog. Mi dobro znamo šta će se dogoditi.

M. M. Definitivno. To je jasno narodu u Beogradu.

R. K. Za samo nekoliko dana Sarajevo će biti srušeno sa zemljom i bit će 500.000 mrtvih. Za mjesec dana Muslimani u Bosni i Hercegovini će biti uništeni. Broj Srba će se smanjiti, a jedini koji će profitirati u ovome su Hrvati, jer će oni zadržati svoje općine.⁹

Planovi za rat su postojali i nacionalistička partija bosanskih Srba SDS dugo je radila na formiranju vlastitih autonomnih oblasti, zvanih SAO, koje će biti pod srpskom kontrolom. U novembru 1991. razvoj događaja otišao je isuviše daleko, što govori i karta objavljena u Službenom listu bosanskih Srba. „Srpske autonomne oblasti definirane u Proklamaciji od 21. novembra 1991“ bio je naslov na karti. U osnovi, oblasti obuhvataju ista područja koja su, u proljeće 1992, zauzeta upotrebom sile, a nakon toga „etnički očišćena“ od nesrba.

„Ubrzo nakon ovoga optužen je, zajedno s Karadžićem i drugima, uradio plan za odstranjivanje bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata s teritorija koje su oni htjeli uzeti za sebe u kampanji protjerivanja“, rekao je tužilac Geoffrey Nice u uvodnom izlaganju o optuženom, a u vezi s optužnicom za Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu.¹⁰

Bez obzira što su se Milošević i rukovodstvo u Beogradu trudili da prikriju tragove, očigledno je da ni hrvatski ni bosanski Srbi ne bi mogli uraditi to što su uradili bez potpune pomoći u planiranju, organiziranju i provođenju s najvišeg mjesta u Srbiji. To proizlazi iz niza dokaza prema kojima dokazuju da su kontakti na visokom nivou bili stalni. Sveobuhvatni telefonski kontakti između Slobodana Miloševića i Radovana Karadžića, u periodu 1991-1992, zatim potpuna ekonomska i vojna pomoć koju je Srbija davala bosanskim Srbima, bili su samo neki od dokaza za to.

⁹ Izvor: www.icty.org, Vasiljević, 12. 03. 2003, str. 15921. Precizan datum snimanja razgovora nije dat nego je samo notirano da je to bio sastanak, u Sarajevu, održan 15. oktobra 1991, „otprilike dvije sedmice prije prisluškivanog razgovora“, po tužiocu Geoffrey Nice.

¹⁰ Izvor: www.icty.org, Nice, 12. 02. 2002, str. 94.

Jasno je da su nacionalistička vođstva Srba u Hrvatskoj i u Bosni već početkom 1991. uradila, zajedno s Vojskom Jugoslavije, a u skladu s planom s najvišeg mjesta, jedinstveni plan za brisanje granica prema Hrvatskoj i Bosni. Bilo je to, između ostalog, ono što je Milošević imao u vidokrugu kada je javno govorio o životu u „jednoj srpskoj državi“. Niti Republika srpska krajina u Hrvatskoj niti Republika Srpska u Bosni i Hercegovini nisu imale bilo kakvu osnovu da prežive same. To uostalom nije ni bilo tako zamišljeno.

Milošević je koristio srbijanski Zakon o odbrani, iz ljeta 1991, koji je u slučaju rata i neposredne ratne opasnosti omogućavao predsjedniku Srbije da preuzme komandu nad Teritorijalnom odbranom i republičkom policijom. Zakon je davao pravnu pokrivenost kojom je Ministarstvo za odbranu Srbije moglo početi s regrutacijom, osposobljavanjem i opremanjem paravojnih grupa koje su se slale u Hrvatsku, a kasnije i u Bosnu. „Za vrijeme rata ili za vrijeme neposredne ratne opasnosti, kao i u kriznim situacijama, jedinice Teritorijalne odbrane se mogu pojačati dobrovoljcima“, kaže se u zakonu, koji je Milošević predložio na usvajanje Narodnoj skupštini Srbije 18. jula 1991.

Milošević i Karadžić

Odnos između Miloševića i Karadžića nikada nije izgledao posebno dobar. Upravo tako je taj odnos predstavljen i u međunarodnim medijima i međunarodnim diplomatskim krugovima. Milošević se ponašao kao savremeni državnik koji želi mir, dok je Karadžić istovremeno dolazio s najžešćim, ratnim, prijetećim izjavama. Njih dvojica su se otvoreno svađali u diskusiji o Vance-Owenovom planu 1993. Tokom 1994. Karadžić i bosanski Srbi toliko su bili protiv Mirovnog plana Kontakt - grupe da je Milošević morao uvesti zvaničnu blokadu prema Republici Srpskoj (teritoriji Bosne koju su kontrolirali bosanski Srbi). Sve u svemu, njihov odnos nije bio tako srdačan.

Jedan od razloga za ovo bio je taj što je Milošević, nakon što su Srbi u samo nekoliko mjeseci rata u Bosni zauzeli više od 70% teritorije, insistirao na tome da oni moraju aranžirati pobjedu u formi mirovnog sporazuma. Milošević je više nego Karadžić bio raspoložen da vrati više teritorije samo da bi dobio mirovni sporazum. To je bilo osnovno neslaganje među njima, koje je raslo kako je rat odmicao i kako su se troškovi rata, koje je Srbija skoro u cjelini plaćala, povećavali.

Drugi razlog za ova, ipak prividna velika neslaganja, bio je taj što se bliska relacija između Miloševića i Karadžića držala u tajnosti. U stvarnosti su njih dvojica, već u septembru 1990, pa cijelu zimu i proljeće 1991, imali veoma blisku ideološku i političku saradnju na bazi zajedničkog planiranja, o čemu je samo manji broj ljudi bio informiran, posebno u inozemstvu.

Prvi koji je progovorio o njihovoj dugoročnoj bliskosti i povezanosti bio je Radovan Karadžić, koji je uvijek bio manje pažljiv. O svom dugoročnom kontaktu s Miloševićem on je progovorio pred poslanicima Narodne skupštine bosanskih Srba, u oktobru 1995, pred sami početak pregovora u Daytonu. U svom govoru Karadžić je objasnio da je on svoj prvi susret s Miloševićem imao u septembru 1990.

„Mi nismo slabiji u odnosu na predsjednika Miloševića i nismo nikada ni bili. Prvi put sam ga posjetio kada sam osjetio da imamo veliku moć. Bilo je to krajem septembra 1990... Na taj razgovor pozvao sam Koljevića i Ćosića, jer nisam želio ići sam. Brzo sam uspostavio ravnopravan odnos.“¹¹

Bio je to sastanak o kojem je Karadžić imao vremena razmišljati više od pet godina da bi o njemu govorio sada kada je izgledalo da je rat u Bosni prošao i kada pregovori o konačnom mirovnom rješenju čekaju pred vratima. Nikola Koljević bio je Karadžićev saradnik, dok je Dobrica Ćosić bio srpski pisac i novopostavljeni prvi predsjednik Savezne republike Jugoslavije (Srbija i Crna i Gora).

Otprilike istovremeno Borisav Jović je u svom *Dnevniku* pisao da je Ćosić rekao da Jugoslavija, po njegovom mišljenju, neće još

¹¹ Izvor: www.icty.org, Donia, 12. 09. 2003, str. 26499-26500.

dugo egzistirati, da je Radovan Karadžić „povjerljiv i inteligentan“ te da će se sestrinska partija SDS u Hrvatskoj spojiti s Miloševićevom Socijalističkom partijom u Srbiji. Moguće je da i Karadžić i Jović ukazuju na isti sastanak, a da je Karadžić rekao pogrešan datum kada je izjavio da se radilo o kraju septembra 1990. U Jovićevom *Dnevniku* registriran je 11. septembar i ne piše da je Karadžić sreo Miloševića, jer možda nije bio informiran o tome. Jović u *Dnevniku* piše da je sreo Karadžića prvi put 20. februara 1991.

Nema više poznatih činjenica o sastanku Miloševića i Karadžića iz septembra 1990. Ali da se primijeti da je do njihovog prvog sastanka došlo dva mjeseca prije održavanja prvih slobodnih i višestranačkih izbora u Bosni, u novembru 1990. I u mnogim prisluškivanim razgovorima između Miloševića i Karadžića, koji su priloženi kao dokaz u postupku protiv Miloševića, sve ukazuje na to da su njih dvojica razgovarali u septembru 1990.

Moguće je da je razgovor između njih dvojice obavljen 26. jula 1991. U njemu Milošević izvještava, između ostalog, da je dan prije Vojska Jugoslavije imala velike borbe u blizini Dunava, gdje je ubijeno 200 Hrvata. Karadžić je rekao da je vojska iz ovoga izašla jača i da on to cijeni.

„Da, sve je u redu kada se mogu izvoditi ovako ozbiljne operacije kao što je ova o kojoj govorimo. Sve govori o tome. Mislim da je to veoma dobro, ti to znaš, kao hirurški zahvat ... Ja mislim da su svi ti potezi koje sam povukao dali rezultate“, kazao je Milošević.

„Sve je bilo samo ... Ja kažem mojim saradnicima: Ništa neće biti urađeno bez cilja i napamet. Mi smo o tome govorili u septembru prošle godine“, odgovorio je Karadžić.

„Idiotsko je razmišljanje onih koji misle da jednim potezom mogu ubiti dvije muhe“, dodao je Milošević, žureći na sastanak s njemačkim ambasadorom koji mu je došao u posjetu.

Milošević lično nikada nije pokušao objasniti svoj odnos prema bosanskim Srbima, ne računajući prilike kada je neke od njih nazivao luđacima, pa i Karadžića.

Dana 5. februara 1991. Srbija je formirala niz novih ministarstva u sklopu republičke Vlade. Među tim ministarstvima bilo je i Ministarstvo za odnose sa Srbima izvan Srbije. Dana 23. februara 1991. Milošević je posjetio rukovodstvo sestrinske partije u Sarajevu. Ali to nije bio SDP, kao nasljednik bivših komunista, nego SDS, u kojoj su mu dobrodošlicu zaželjeli Radovan Karadžić, Momčilo Krajišnik i Biljana Plavšić. U Miloševićevoj prisutnosti, Karadžić je novinarima rekao:

„Ne vidimo nikakvog razloga za posebnu diskusiju o zahtjevu da svi Srbi žive ekskluzivno u jednoj državi. Kao što je prirodno da kiša pada, tako je prirodno i da svi Srbi žive u jednoj državi.“¹²

Milošević nije oponirao Karadžiću, također „nije htio ništa da kaže novinarima“, navodi sarajevsko *Oslobođenje*, izvještavajući sa preskonferencije. *Oslobođenje* navodi da je sastanak održan iza zatvorenih vrata i da je to bio prvi sastanak SPS-a i SDS-a izvan Beograda. „Svi dosadašnji sastanci SPS-a i SDS-a održavani su u Beogradu“, piše *Oslobođenje*. Karadžić je u izjavi datoj novinarima još dodao „da je ovaj sastanak dio redovnih kontakata s državom Srbijom, a u skladu s Programom jedne i druge partije, kao i u skladu s Ustavom Srbije“.¹³

Bivši bosanski komunisti nisu bili iznenađeni što je Milošević izabrao Karadžića i njegovu partiju, a ne njih, objašnjava tadašnji lider bosanskih komunista Nijaz Duraković u intervjuu za ovu knjigu.

„Mi smo znali za taj sastanak i to nije bilo prvi put da se tako nešto dogodi“, kaže Duraković. Zbog porasta srpskog nacionalizma Savez komunista Bosne i Hercegovine je 1991. odlučio promijeniti ime u Socijalistička partija. „To nije dugo trajalo jer se upravo pod tim imenom dogodila agresija na Sloveniju, Hrvatsku, a kasnije i na Bosnu i Hercegovinu. Na ratnom Kongresu održanom 27. decembra 1992. promijenili smo ime Partije u Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine – SDP.“¹⁴

¹² Izvor: www.icty.org, Nice, 12. 02. 2002, str. 37-38.

¹³ *Oslobođenje*, 25. 02. 1991.

¹⁴ Intervju, Sarajevo, 07. juni 2007.

Tri dana nakon spomenute posjete, 26. februara 1991, Karadžić je izjavio da samo Milošević ima ovlasti da predstavlja bosanske Srbe u pregovorima o budućnosti Jugoslavije u slučaju njenog raspada. SDS je, mjesec dana nakon toga, ponovio istu poruku: „Samo Milošević ima ovlasti da nas predstavlja u pregovorima.“ Bila je to, u najmanju ruku, upadna početna pozicija za jednu partiju iz Bosne.¹⁵

Radovan Karadžić i njegovi partijski istomišljenici su početkom 1991. nastavili s aktivnostima i naporima u Miloševićevu korist. Kada je na ulicama Beograda u martu 1991. Miloševiću prijetila opasnost od njegove vlastite opozicije, od studenata i drugih, Karadžić mu je obećao pomoć ako to bude potrebno.

„Ako su demonstracije način, onda vam mora biti jasno da mi imamo veliki pritisak od Srba u Bosni i Hercegovini gdje je milion njih spremno da krene u Beograd i demonstrira.“¹⁶

Koliko su saglasnosti i zajedničkih planova imali Milošević i Karadžić pokazao je još jedan od prisluškivanih razgovora između njih dvojice, a koji je predöčen Sudu. Razgovor je obavljen 17. juna 1991, osam dana prije nego što su se Slovenija i Hrvatska proglasile nezavisnim državama. Uglavnom su razgovarali o sastanku koji je Milošević trebao imati s jugoslavenskim predsjednikom Vlade Antom Markovićem, ali su komentirali i oöekivano proglašenje nezavisnosti Slovenije i Hrvatske.

„Vidiš, oni hoće da idu. I oni rade ove stvari upravo onako kako smo mi planirali“, kaže Milošević.

„Da, to je tačno“, odgovorio je Karadžić.

„Upravo kako smo mi planirali“, ponovio je Milošević.¹⁷

Jedan skoro potpuno zanemariv fenomen koji dokazuje tijesnu saradnju bilo je korištenje pojačanja od strane bosanskih Srba u borbama u Hrvatskoj, u toku 1991. Naime, Vojska Jugoslavije (Radi se o JNA,

¹⁵ Uvodno izlaganje G. Nice, 12. 02. 2002, str. 96, www.un.org/icty/transe54/020212IT.htm

¹⁶ Isto, str. 38.

¹⁷ www.domovina.net/tribunal/page-006.php, 17. 06. 1991.

koja je tada bila velikosrpska vojska – primjedba prevodioca) imala je velike probleme s ljudstvom, tako da je Karadžić, podstrekavan od Miloševića, koristio SDS kako bi mobilizirao dobrovoljce. To se vidi i iz njihovih međusobnih telefonskih razgovora, koji su u detalje predočeni u drugim dijelovima ove knjige. Razgovori pokazuju da je Milošević direktno bio umiješan u planiranje događaja u Bosni, a obojica su bili uvjereni da je takozvana Republika srpska krajina u Hrvatskoj bila dio njihovog zajedničkog projekta.

Jedan razgovor to ilustrira. Karadžić izražava zabrinutost o tome kako će se kontakti između njega i Miloševića i drugih srpskih lidera održavati u slučaju da se međunarodni pregovori u Haagu prekinu. Karadžić je smatrao da oni trebaju imati jedan koordinirajući organ, dok je Milošević bio mišljenja da to nije neophodno.

„Druga ideja je bila da mi formiramo koordinirajući organ. Mi moramo formirati organ koji će ... ja mislim da ovo u Haagu može završiti neuspjehom. Šta onda? Mi to možemo preduprijediti, ja mislim,“ rekao je Karadžić u telefonskom razgovoru 29. oktobra 1991.

„Da ti objasnim nešto. Neka vrsta koordinirajućeg organa već postoji. Kad mi sjednemo ovdje i razgovaramo, to je jedna vrsta koordinirajućeg organa“, odgovorio je Milošević. I Karadžić je shvatio cilj: „Da.“ Milošević nije želio formalne organe koji bi ostavljali trag i odavali ga.¹⁸

Prvi veliki i javni nesporazum između Miloševića i bosanskih Srba pojavio se 1993. u vezi s Vance-Owenovim planom. Bio je to mirovni plan nazvan po dvojici mirovnih pregovarača, Cyrusu Vanceu i Davidu Owenu. Amerikanac Vance, ministar vanjskih poslova bivšeg američkog predsjednika Cartera, bio je predstavnik UN-a, a Britanac Owen, pripadnik Liberalne partije, bio je pregovarač EU-a.

Već početkom januara 1993. Milošević je rekao da ovaj plan moraju podržati Srbi, a kasnije i bosanski Muslimani i bosanski Hrvati. Međutim, samo su bosanski Srbi bili protiv. Na jednom sastanku, održanom u Atini 1. maja 1993, Milošević je uspio prisiliti Karadžića

¹⁸ Izvor: www.icty.org, Nice, 12. 02. 2002, str. 96-97.

da stavi potpis na sporazum, ali je Karadžić to uvjetovao sjednicom Narodne skupštine bosanskih Srba. Nekoliko dana kasnije održan je hitan sastanak Narodne skupštine bosanskih Srba koji je dugo trajao i na kojem je Milošević učinio sve da Skupština prihvati sporazum. Međutim, na kraju je Skupština odbila ponuđeni sporazum. Milošević je bio bijesan.

Od koje je važnosti bilo ovo neslaganje? Na 34. sjednici Narodne skupštine, održane u augustu 1993, jedan poslanik je pitao Karadžića: „Da li je napravljena greška što se slijedila Miloševićeva politika i je li Milošević imao preveliki utjecaj na njih?“ Karadžić je takvu vrstu kritike potpuno odbacio.

„Ja ti moram reći da su oni puno pažljivi s nama, visoko nas poštuju. Ne mogu reći da nas pritišću, ne pritišću nas u formi ultimatum. Razgovaraju s nama i pokazuju veliko strpljenje. Oni radije žele da se mi predomislimo nego da nas prisiljavaju. Milošević, to moram reći, on je lukav kao lisica. On nam je pomagao jako puno kako bi se stvari odvijale kako se odvijaju. On nam je posebno pomogao oko konstitucionalnih principa“, hvalio je Karadžić Miloševića kojem je ostao lojalan.¹⁹

Jednom, u toku 1994, Karadžić je ponovo komentirao Miloševićevo vođstvo i nesaglasnost s Vance-Owenovim planom. Njegov komentar je pokazao da je neslaganje bilo realno, ali da su dobri odnosi zadržani.

„Mislim da se sve što Sloba kaže može prihvatiti, izuzev jedne stvari koju nismo spomenuli. Mi njih vodimo prema našem cilju ... Bez Srbije se ništa ne bi moglo. Mi nemamo resurse i ne bismo bili u stanju voditi rat. Jedina velika nesaglasnost je bila Vance-Owenov plan. To je bila ozbiljna nesaglasnost i nije bila nikakva igra. Ali bolje je da narod misli da je to igra.“

Svjedok Donia, koji je istraživao Miloševićeve, Karadžićeve i govore drugih izabranih predstavnika bosanskih Srba, mislio je da formulacija „jedna stvar koju nismo spomenuli“ ukazuje na ideju o brzom ujedinjenju Republike Srpske i Republike srpske krajine sa

¹⁹ Izvor: www.icty.org, Donia, 12. 09. 2003, str. 26498.

Srbijom. Milošević je bio voljan da to ujedinjenje prolongira, što je bilo razumljivo s obzirom na očekivane reakcije međunarodne zajednice. Ujedinjenje Republike Srpske i Srbije ne spominje se ni u Dejtonskom sporazumu, bez obzira što srpski nacionalisti to i dalje imaju kao cilj.²⁰

Uvid u sadržaj sastanaka Narodne skupštine bosanskih Srba pokazuje da je Karadžićeva lojalnost Miloševiću, koja je trajala tokom cijelog rata, završena u jesen 1995. U augustu 1995. Karadžić je govorio o jednom događaju koji mu je Milošević ispričao, a ticao se Zimmermanna, američkog ambasadora u Beogradu. Događaj nije precizno vremenski označen, ali je to svakako bilo početkom rata, jer je Zimmermann bio u Beogradu od 1989. do 1992.

„Milošević mi je lično rekao: ‘Zimmermann je bio ovdje i pokušao je zaustaviti tvoje kretanje. Htio je da zatvorim granicu duž Drine. Ja nikada neću tlačiti moj narod.’ Sjećam se toga, računao sam na to i nikada nisam špekulirao o tome hoće li granica na Drini biti zatvorena. On je rekao da nikada neće udariti na svoj narod i vjerovao sam u to što kaže. Svi smo vjerovali njegovim riječima i ja dijelim ovo s vama“, rekao je Karadžić.²¹

Na istom sastanku Karadžić je govorio o odnosu Miloševića prema međunarodnim pregovorima, a posebno pregovorima u Ženevi 1992. i 1993, periodu kada su međunarodni pregovarači nastavili pregovarati s Karadžićem. On u to vrijeme još uvijek nije bio optužen za ratne zločine i genocid.

„Nemamo drugih želja nego da živimo u jednoj državi. Mi smo svi zajedno danas imenovali Miloševića za šefa srpske delegacije u budućim pregovorima“, rekao je Karadžić, odgovarajući na pitanje o tome šta misli o nadolazećim pregovorima.

„Ako formiramo zajedničku, ne udruženu nego zajedničku delegaciju, Milošević će naravno biti vođa delegacije. Formalno ili neformalno, on će biti šef delegacije, kao što je to uostalom bio i u Ženevi cijelo vrijeme. Jasno je da je on šef.“²²

²⁰ Izvor: www.icty.org, Donia, 12. 09. 2003, str. 26500-26501.

²¹ Isto, str. 26496.

²² Isto, str. 26500-26501.

Na 54. zasjedanju Narodne skupštine bosanskih Srba, održanom u oktobru 1995, Karadžić je izašao s dosta lojalnim stavovima. „Ja sam uvijek govorio opoziciji u Srbiji: ‘Ne slabite predsjednika Miloševića! Slab predsjednik Milošević slabi Srbiju. Jačajte ga! Hvalite svaki njegov potez.’“²³

Uprkos činjenici da je sve ovo, kao i još mnogo toga, bilo potpuno jasno sudijama, za vrijeme unakrsnog ispitivanja jednog svjedoka, u kasnu jesen 2003, Milošević je tvrdio da njegova Socijalistička partija nikada nije imala nikakve veze s Karadžićevim SDS-om, a o čemu je bilo riječi i u prvom svjedočenju Miroslava Deronjića. Deronjić je bio iznenađen kada je čuo Miloševićevu tvrdnju da ne postoji veza između ovih dviju partija, jer je on bio član Glavnog odbora, a bio je i predsjednik SDS-a u Bratuncu, susjednom gradu Srebrenice.

„Kao funkcioner SDS-a Vi ste, gospodine Deronjiću, znali da SPS Srbije nikada nije imao nikave veze sa SDS-om i da su oni bili neka vrsta međusobne opozicije“, rekao je Milošević. „SDS?“, upitao je Deronjić, očigledno iznenađen. „Da, Srpska demokratska stranka s kojom Socijalistička partija Srbije nije nikada imala dobre odnose. Zna li Vi to?“, nastavio je Milošević.

„Ja to ne znam“, odgovorio je Deronjić. Naprotiv. „Na svim sastancima organiziranim protiv opozicije u Srbiji učestvovao je i SDS. Ja sam, između ostalog, poslao jedan telegram u vezi s tim. Bio sam svjedok mnogih sastanaka između Vas i lidera SDS-a i ja Vas lično poznajem“, dodao je on.

„Moji kontakti s Karadžićem i Krajišnikom bili su kontakti s predstavnicima Republike Srpske, a ne s predstavnicima SDS-a. Jedan je bio predsjednik Republike, a drugi predsjednik Narodne skupštine“, dopunio je Milošević ovaj odgovor.²⁴

To nije bilo tačno, jer je Milošević uspostavio kontakt s Karadžićem i Krajišnikom u vrijeme kada Republika Srpska nije ni postojala. Već u vrijeme rata u Hrvatskoj, u jesen 1991. i zimu 1992, oni su imali

²³ Isto, str. 26497.

²⁴ Izvor: www.icty.org. Deronjić, 27. 11. 2003, str. 29741.

sveobuhvatne, redovne i konspirativne kontakte. Tada je Karadžić bio samo lider svoje partije. I posjeta Srpskoj demokratskoj stranci u Sarajevu jasno je pokazala koga je Milošević izabrao.

Pored toga, sve je ukazivalo na to da su njih dvojica bila saglasna u tome da se sve što se radi za Srbe u Bosni odvija preko Karadžićevog SDS-a. Druge srpske partije i oni Srbi koji su podržavali druge partije proglašavani su izdajnicima srpskog naroda. U najmanje dva tajna telefonska razgovora ispoljeno je jako nezadovoljstvo prema onim Srbima koji su sebe nazivali komunistima i koji se nisu ponašali, a morali su, kao Milošević i Karadžić.

Prvi snimak je telefonski razgovor, datiran 9. jula 1991, dan nakon stupanja na snagu Brionskog sporazuma, odnosno primirja uspostavljenog uz pomoć EU. Miloševića je posebno interesiralo to što je dosta ljudi došlo u Sarajevo da podrže Jugoslaviju.

„Ja sam dao instrukcije susjednim općinama da dođu ovdje u velikom broju, bez obzira što ih je dolje u Hercegovini, istinu govoreći, malo. Oni se ponašaju užasno, ovo ... što ja znam“, rekao je Karadžić.

„Ko je on?“, pitao je Milošević.

„Da, on je iz Saveza komunista - Pokret za Jugoslaviju. On nudi oružje tamo dolje ... ali ljudi moraju biti registrirani na spiskovima i moraju se učlaniti u Savez komunista – Pokret za Jugoslaviju. Tamo su Srbi ogorčeni što neko hoće da profitira na nevolji i problemima“, objasnio je Karadžić.

„Ali nije smio to raditi tamo dolje, kurvin sin. Ja ne znam ko je on“, dodao je Milošević.

„To nije dobro. To su ova dvojica koji su došli da se sastanu sa mnom. Oni još uvijek nisu promijenili partiju i kažu da su ovo organizirali prvoborci. Rekao sam im da to nije problem i da ćemo ih mi podržati, mada je rizik veliki.“²⁵

Posebno je interesantna rečenica: „Oni još uvijek nisu promijenili partiju.“ To se može tumačiti tako kao da je to bio poziv za Srbe da

²⁵ www.domovina.net/tribunal/page_006.php, 09. 07. 2005.

pridu Karadžićevom SDS-u. Taj nagovještaj je još jasniji u telefonskom razgovoru od 23. septembra 1991. Karadžić je ponovo poentirao na tome da je neko htio formirati Odjeljenje Saveza komunista – Pokret za Jugoslaviju.

„Nešto drugo Vas moram pitati, samo trenutak ... ovo ovdje je užasno: Oni formiraju Savez komunista – Pokret za Jugoslaviju. Dali su mu 20 automatskih pušaka i tamo skupili i četnike i partizane ...“, rekao je Karadžić.

„Sada niko ne smije da se dijeli. Besmisleno je da neko sada radi na razdvajanju“, odgovorio je Milošević.

Milošević, koji je i sam vodio Komunističku partiju Srbije, sve dok prije godinu dana nije zamijenjena Socijalističkom partijom, nije imao nikakav osjećaj za one koji su htjeli održati komunizam među Srbima, u svakom slučaju, ne među onima u Bosni.

Napad na Bosnu

Nakon održanog referenduma u Bosni i Hercegovini, 29. februara i 1. marta 1992, koji je jasno pokazao da je većina građana za nezavisnu Bosnu i Hercegovinu, Narodna skupština bosanskih Srba odlučila je, 18. marta, da preuzme vlast u takozvanoj Srpskoj republici Bosni i Hercegovini. Uslijedilo je dugo pripremano preuzimanje vlasti. U međuvremenu je veliki broj zemalja, na čelu sa SAD-om i članicama EU-a, priznao Bosnu kao nezavisnu državu, 6. aprila 1992, ali rat je već bio u punom pogonu.

Napad na Bosnu, u aprilu 1992, jedan je veoma važan dokaz protiv Slobodana Miloševića. U tom napadu JNA, koja je u tom trenutku bila skoro isključivo srpska i crnogorska, odigrala je odlučujuću ulogu u uspostavljanju vojne kontrole nad velikim područjem istočne i sjeveroistočne Bosne. Sve to se odvijalo onako kako je bilo i planirano. JNA je izuzetno aktivno učestvovala u teroriziranju, ubistvima i

protjerivanju nesrpskog stanovništva, što je bio stvarni cilj rata i prije nego što je JNA promijenila ime u Vojska Republike Srpske (VRS).

Primjere učestvovanja Beograda u prvoj fazi rata u Bosni nije teško pronaći. Grad Bijeljina, koji se nalazi u sjeveroistočnoj Bosni, bio je jedan od prvih ciljeva. U samom gradu, od ukupnog broja stanovnika, njih oko 70% su bili bosanski Muslimani. U noći 1. na 2. april u grad su prodrle paravojne jedinice Željka Ražnatovića Arkana koje su ubijale sve redom, a posebno ugledne bosanske Muslimane. JNA, koja je u međuvremenu distribuirala oružje Karadžićevom SDS-u, nalazila se izvan grada i nije se miješala u Arkanov posao ubijanja. Tek kada je isprepadano preživjelo muslimansko stanovništvo krenulo u bijeg, pojavila se JNA. U međuvremenu je Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine formiralo delegaciju sastavljenu od dva člana Predsjedništva, Biljane Plavšić, jedne od lidera SDS, i Fikreta Abdića, kasnije odanog Miloševićevog saradnika, sa zadatkom da ispita šta se to dogodilo u Bijeljini. Od svega toga najviše je u sjećanju ostalo Plavšićkino grljenje i ljubljenje s Arkanom na ulicama Bijeljine.

Jedan od svjedoka, inače bivši policajac, koji je imao iskustva s vršenjem uviđaja na mjestima izvršenih ubistava, objasnio je na Sudu kako su žrtve u Bijeljini ubijane iz vatrenog oružja, pucanjem iz blizine u sljepoočnicu, u usta ili u potiljak. Među žrtvama u Bijeljini bilo je žena i djece.

Grad Zvornik su istovremeno napale i JNA i Arkanove jedinice. Između ostalog, Zvornik je granatiran artiljerijom s artiljerijskih položaja koji su se nalazili s druge strane rijeke Drine, u Srbiji.

U Višegradu su Srbi zatvorili jednu grupu od 45 bosanskih Muslimana u jednu praznu kuću, gdje su ih posuli benzinom i žive zapalili. Svi protjerani Muslimani iz Višegrada bili su prisiljeni da prvo potpišu da se odriču cjelokupne svoje imovine u korist lokalnih Srba, nakon čega su autobusima prebačeni u Srbiju. Tamo su bili prisiljeni da žive u zgradi jedne željezničke stanice dok nisu dobili srbijanske pasoše. Nakon toga su prebačeni preko granice u Mađarsku i Austriju. Sudbina ovih izbjeglica bila je dobar materijal i za srpske i za međunarodne medije

narednih nekoliko dana. Međutim, naredba da im se izdaju srbijanski pasoši morala je doći s najvišeg mjesta.

Jedan svjedok je svjedočio o tome kako je slušao razgovor između Radmila Bogdanovića, koji je jedan period bio ministar za unutrašnje poslove u Vladi Srbije, i Vojislava Šešelja u hotelu u Bratuncu, gdje su se njih dvojica svađala oko preuzimanja vlasti u Višegradu.

„Mi smo vam dali pare. Dali smo vam ljudstvo, oružje, slobodu da radite šta god želite. Šta još hoćete od nas?“, rekao je Bogdanović Šešelju. Šešelj mu je odgovorio da će se posao uraditi narednih dana u svim općinama na obali rijeke Drine.²⁶

Sve se ponavljalo po istom scenariju na cijelom području koje su srpske jedinice vojno zauzele i kasnije „etnički očistile“ u proljeće i ljeto 1992. Sve ovo rađeno je uz vojnu, ekonomsku i kadrovsku podršku iz Srbije. Takva podrška nije mogla biti data bez Miloševićevog aktivnog i apsolutnog odobrenja.

Šest strateških ciljeva

Nekoliko sedmica nakon početka rata, 12. maja 1992, formulirani su ciljevi srpskog naroda u šest tačaka. Ovih šest ciljeva važni su jer se sve povezivalo s njima, od početka do kraja rata. Karadžić je o ciljevima govorio na sjednici Narodne skupštine bosanskih Srba, održanoj u Banjoj Luci, 12. maja 1992.

„Srpska strana u Bosni i Hercegovini, Predsjedništvo, Vlada, Savjet za nacionalnu sigurnost, koji smo formirali, donijeli su strateške prioritete srpskog naroda, odnosno strateške ciljeve srpskog naroda:

Prvi strateški cilj je razdvajanje od druge dvije naše nacionalne zajednice, odnosno državno razdvajanje. Razdvajanje od onih koji su naši neprijatelji i koji su iskoristili svaku priliku, prije svega na ovom prostoru, da nasrnu na nas i koji bi nastavili s takvom praksom ukoliko

²⁶ Izvor: www.un.icty.org, Nice, 13. 02. 2002, str. 126.

bismo mi i dalje ostali zajedno u istoj državi ...

Drugi strateški cilj je koridor između Semberije i Krajine. To je stvar za koju ćemo, možda, biti prisiljeni da ponegdje nešto žrtvujemo, ali je to od najveće strateške važnosti za srpski narod, jer to integrira srpske zemlje, ne samo srpske Bosne i Hercegovine nego i srpske Bosne i Hercegovine sa Srbijom i Srpske krajine sa Srpskom Bosnom i Hercegovinom i Srbijom. Dakle, taj je strateški cilj veoma visoko rangiran i mi ga moramo ostvariti, jer nema Krajine, nema Bosanske krajine, nema Srpske krajine, nema saveza srpskih zemalja, ukoliko ne ostvarimo taj koridor koji će nas dobro integrirati, koji će nam omogućiti nesmetan protok iz jednog dijela naše države u drugi.

Treći strateški cilj je uspostavljanje koridora u dolini rijeke Drine, odnosno eliminiranje Drine kao granice između srpskih država. I s jedne i s druge strane Drine smo mi i naš strateški interes i naš životni prostor...

Četvrti strateški cilj je uspostavljanje granice na rijeci Uni i rijeci Neretvi...

Peti strateški cilj je podjela Sarajeva na srpski i muslimanski dio i uspostavljanje, u svakom od njih, jednog dijela efektivne državne vlasti i konstitutivne države...

Šesti strateški cilj je izlazak Srpske republike Bosne i Hercegovine na more. To smo stavili u našoj hijerarhiji na šesto mjesto. Nije to nevažno, to je vrlo važno, ali ima važnije od važnijeg, ima izglednije od izglednijeg...²⁷

Milošević je svim sredstvima podržavao formiranje Republike Srpske. Saradnja je obuhvatala ideološku i političku podršku, direktno miješanje i vođenje političke borbe u Bosni i Hercegovini, te podršku bosanskih Srba u vođenju rata u Hrvatskoj, planiranje i preuzimanje vlasti i sveobuhvatnu ekonomsku i vojnu pomoć od prvog trenutka rata.

Formulacija strateških ciljeva precizno je procjenjivana i planirana i istovremeno razotkrivajuća. Ko će onda povjerovati u one izjave o zajedničkom životu u zajedničkoj Jugoslaviji o kojima je i Karadžić

²⁷ Izvor: www.icty.org, Nice, 12. 02. 2002, str. 102-103.

govorio, posebno kada on, kao prvi strateški cilj srpskog naroda, navodi „razdvajanje od druge dvije naše nacionalne zajednice, državno razdvajanje, razdvajanje od onih koji su naši neprijatelji“?

Također, iz svega ovoga proizlazi da je cilj bio ujedinjenje Krajine u Bosni i Krajine u Hrvatskoj sa Srbijom kroz takozvani posavski koridor „koji će omogućiti nesmetan protok iz jednog dijela države u drugi“.

Brisanjem granice između istočne Bosne i Srbije, „eliminiranjem Drine kao granice“, omogućit će se ujedinjenje sa Srbijom. Nezamislivo da je ovakav cilj pripremljen i formuliran bez Slobodana Miloševića. U pozadini ovog strateškog cilja je osvajanje istočne Bosne od strane bosanskih Srba, uključujući i masakr u Srebrenici i osvajanje Žepe, u julu 1995. Da bi se ostvario ovaj cilj, svi nesrbi morali su biti protjerani s ovih područja.

Milošević je kasnije jasno pokazao da je on u punom kapacitetu učestvovao u realizaciji ovog cilja. „Nema potrebe pitati generale. Oni su časno izvršili svoj zadatak“, rekao je on na sastanku Vrhovnog savjeta odbrane, održanog 25. i 29. augusta 1995, nakon što su srpske jedinice osvojile Srebrenicu i Žepu.

Konačno, to proizlazi i iz petog cilja, podjela Sarajeva, o čemu je Radovan Karadžić govorio u različitim prilikama, a što nije bilo sastavni dio njegovog političkog ludila, kako su mnogi razumjeli, nego razmišljanje o kojem se diskutiralo i koje je imalo podršku cjelokupnog vođstva bosanskih Srba.

U političkom ludilu Karadžić nije bio sam. Isti dan, 12. maja 1992, kada je poslanicima govorio o strateškim ciljevima, Dragan Kalinić, ministar za zdravstvo bosanskih Srba, predložio je da se bombardira Klinički centar u Sarajevu kako neprijatelj ne bi imao gdje pružati medicinske usluge.

Savjet za koordinaciju

Otpribliže u isto vrijeme kada je Dobrica Ćosić došao na mjesto prvog predsjednika Savezne republike Jugoslavije, dakle od proljeća 1992. do proljeća 1993, postojao je jedan vodeći organ koji je imao veći utjecaj nego Generalštab Vojske Jugoslavije, potvrdio je bivši predsjednik Jugoslavije Zoran Lilić na Sudu.

Organ se zvao Državni savjet za harmonizaciju politike za državne pozicije, a bio je poznatiji kao Savjet za koordinaciju. Članovi Savjeta većinom su bili srbijanski i u nekim slučajevima crnogorski lideri. Također, srpski nacionalisti iz Bosne i Hercegovine i Hrvatske učestvovali su na sastancima ovog Savjeta. Bio je to organ na kojem se razmatrala i utvrđivala cjelokupna ratna politika ratova u Bosni i u Hrvatskoj.

Dokumenti sa Savjeta označavani su kao tajna i kao državna tajna, zbog čega Lilić nije mogao komentirati sadržaj iz zapisnika sa sastanaka ovog Savjeta, uz nekoliko izuzetaka. On je pročitao neke zapisnike sa sastanaka dok je on bio predsjednik, ali nije imao dozvolu da pročita preostale prije nego što je oputovao u Haag da svjedoči. Potvrda da je jedan ovakav organ postojao i da je održavao sastanke u Beogradu ipak je jak argument o tome da je Srbija, s Miloševićem na čelu, vladala i koordinirala vođenje ratova u susjednim republikama, u Bosni i u Hrvatskoj.

Dokumenti sa sastanaka ovog organa djelomično su bile stenografske bilješke o tome šta su učesnici sastanka govorili, a djelomično protokoli odluka ili zapisnici vođeni tokom sastanaka. Tužilaštvo Haškog tribunala se od juna 2002. obraćalo beogradskim vlastima s molbom da im isporuče zapisnike sa sjednica Savjeta, ali je to ostalo bez rezultata, sve do početka Lilićevog svjedočenja. Na kraju prvog dijela Lilićevog izjašnjavanja Sud je dobio obavijest da su zapisnici sa sastanaka Savjeta na putu. Međutim, došli su kasno tako da je Sudsko vijeće zabranilo Tužilaštvu da uzima nove stvari iz pošiljke za drugi dio Lilićevog izjašnjavanja.

„Ono što je sigurno je to da se ovaj specijalni organ sastojao od najvažnijih i najutjecajnijih lidera u Republici Srbiji, Republici Crnoj Gori i Saveznoj republici Jugoslaviji. Članovi Vrhovnog savjeta odbrane su naravno bili prisutni, što znači da je prisustvo i učešće u radu ovog organa bilo šire nego na Vrhovnom savjetu odbrane, mada ovaj organ nije imao neku formalnu moć“, objasnio je Lilić.

Lilić je također rekao da je ovaj neformalni organ imao veći utjecaj nego Vrhovni savjet odbrane, koji je bio vrhovni vojni i politički organ i vrhovna komanda vojnih snaga u Saveznoj republici Jugoslaviji.

„Ako pogledamo činjenično stanje, kompetenciju i moć osoba koje su učestvovala na sastancima Savjeta i ko je bio taj ko je mogao odlučiti i nakon toga izvršiti odluku donesenu na Savjetu, a koja se mogla prilagoditi državnoj politici, može se zaključiti da je Savjet za koordinaciju imao puno šire ovlasti nego Vrhovni savjet odbrane.“²⁸

Lilić je eksplicitno potvrdio da je ovaj organ, koji je ukinut kada je on preuzeo dužnost predsjednika, imao predstavnike iz Republike srpske krajine iz Hrvatske i iz Republike Srpske iz Bosne i Hercegovine.

Lilić je, kako kaže, ukinuo Savjet, odnosno dopustio je da on jednostavno „iščezne“, jer nije vidio razloge za njegovo postojanje. Zbog toga nikada nije zakazao sjednicu tog savjeta, ali nikada nije zvanično ukinut. Savjet je u godini dana, u kojoj je Dobrica Ćosić bio predsjednik, imao sedam sjednica. Lilić je lično pročitao stenografske bilješke s četiri sastanka Savjeta.

Milošević je na Sudu branio tajni Savjet za koordinaciju kao instrument mira. „Dobrica Ćosić je bio visoko poštovana osoba, najveći živeći srpski pisac. Bio je ispred svih nas. On je bio najstariji. Želja mu je bila da okupi predstavnike iz Srbije, Crne Gore, Krajine i Republike Srpske i da s njima drži konsultacije o političkim pitanjima. Zar ne? ... S najboljim namjerama da formira jedinstvo političkih stavova o pitanjima i stvarima koja su se ticala srpskih nacionalnih interesa. Je li to tačno? ... Dakle, jasno je da je namjera gospodina Ćosića bila konstruktivna i po mnogo čemu dobra. Na osnovu ovoga u što smo stekli uvid jasno

²⁸ Izvor: www.icty.org, Lilić, 17. juni 2003, str. 22573.

je da je Savjet imao mir kao prioritetan cilj. Je li to tačno?“ , izgovarao je Milošević komentare, loše kamuflirane kao pitanja upućena Liliću.²⁹

Sarajevo

Milošević je više puta tvrdio, a to je ponavljao i na Sudu, da se žestoko protivio da se Sarajevo drži pod opsadom, kao i da je bio protiv granatiranja i snajperskog djelovanja po stanovnicima glavnog grada Bosne i Hercegovine. Milošević je zastupao tezu po kojoj su jedinice Armije Republike Bosne i Hercegovine bombardirale svoj narod. On je, naprimjer, u svom prvom odgovoru na optužbe vezane za Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu, tvrdio da je to bio slučaj u takozvanom masakru za hljeb, 27. maja 1992, kada su Bosanci koji su stajali u redu za hljeb, u Ulici Vase Miskina, pogođeni projektilom jedne granate. Tada je ubijeno 22, a ranjeno preko 100 civila.

„Ovo je odmah pripisano Srbima, a kasnije je ustanovljeno da su to uradili Muslimani“, tvrdio je Milošević na Sudu. Kao argumentaciju on navodi članke i tvrdnje iznesene u stranim medijima, kao što su *The Independent*, *CNN*, *Corriere della Sera* i *La Repubblica*. (Američki novinar Tom Gjelten otkrio je da glavni izvori nekih zapadnih medija tvrde da Muslimani stoje iza masakra za hljeb, u čemu je prednjačio *The Independent*, pozivajući se na kanadskog generala Lewisa McKenzija, koji je u to vrijeme bio komandant snaga UN-a u Sarajevu.

Zbog intenzivnog granatiranja Sarajeva McKenzi je u vrijeme masakra bio u Beogradu, a informaciju o masakru dobio je od srpskih oficira. Dvije godine kasnije, tadašnji potpukovnik Geir Anda u TV programu *Antennetimen*, na norveškom *NRK*, emitiranom 3. marta 1994, ponovio je tvrdnje da Armija Republike Bosne i Hercegovine stoji iza masakra. Tvrdio je da su to registrirali pripadnici UN-a na radaru. Kada sam ga nekoliko dana kasnije, u *Ny Tidu*, upoznao s otkrićem

²⁹ Izvor: www.icty.org, Lilić, 09. 07. 2003, str. 23947-23948.

Toma Gjeltena, Anda je priznao da je on tu „nešto zapetljao“. Naime, on nije bio u Sarajevu kada je izvršen masakr nad Sarajlijama u redu za hljeb, nego je bio s McKenzijem u Beogradu, a radari UN-a, na koje se on poziva, nisu postojali u to vrijeme na tom mjestu.)³⁰

Napad na Sarajevo i opsada grada planirani su dugo. JNA je postavila artiljeriju na brda oko Sarajeva znatno prije nego što je rat i počeo. Napadi su bili sveobuhvatni, a opsada grada je bila potpuna od prvog dana, tako da je bilo očigledno da je o svemu tome postojao detaljan plan, koji nije mogao biti sačinjen niti realiziran bez aktivnog znanja i učešća Beograda.

Dana 12. maja 1992, pet-šest sedmica nakon početka rata, Karadžić je narodnim poslanicima Skupštine bosanskih Srba potvrdio da je Sarajevo opkoljeno.

„Mi držimo sva naša područja, sve općine, sva naselja oko Sarajeva. I držimo naše neprijatelje – sada to moram i mogu reći – potpuno opkoljenim, tako da oni ne mogu dobiti nikakvu vojnu pomoć, niti pomoć u ljudstvu, a ni u naoružanju.“³¹

Dvije godine kasnije, u martu 1994, Karadžić je tim istim poslanicima objašnjavao da je plan etničke podjele Sarajeva napravljen mnogo prije početka rata.

„Prije rata, kada je profesor Milojević planirao šta će se dogoditi s Bosnom i Hercegovinom, mi smo planirali šta da radimo sa Sarajevom. Procjenjivali smo da zauzmemo planinu Zvijezdu. To će biti granica. Dolina rijeke Krivaje funkcionirat će kao veza između Sarajeva i Banje Luke ... To je jedna država, dobro integrirana nacija. To su naši planovi napravljeni puno prije početka rata.“³²

Karadžić je upoređivao opsadu Sarajeva s blokadom Berlina 1948-1949: „Mi moramo zadržati karakter berlinskog koridora, tako da ih prinudimo da definitivno prihvate podjelu Sarajeva i naprave kompaktne

³⁰ Izvor: www.icty.org, Milošević, 27. 09. 2002, str. 10305-10306. Vidjeti Ny Tid, br. 12, 25. mart 1994, str. 11.

³¹ Izvor: www.icty.org, Donia, 12. 09. 2002, str. 26517-26520.

³² Isto, str. 26517-26518.

teritorije. Mi ćemo im dati kvadratni metar šume između Vogošće i Stupa, a onda ćemo zauzvat tražiti kvadratni kilometar kod Drine“, rekao je Karadžić, između ostalog, na 40. sjednici Narodne skupštine Republike Srpske, održane 10. maja 1994.³³

U mjeri u kojoj čovjek može govoriti o racionalnim razmišljanjima kada su u pitanju napadi na Sarajevo i opsada Sarajeva, onda je to bilo onemogućavanje Bosne i Hercegovine da funkcioniše kao država s funkcionalnom Vladom, a uz istovremeno stvaranje „srpskog Sarajeva“, koje bi trebalo biti centar koji će objediniti okolna područja oko Sarajeva koja kontroliraju Srbi.

„Zahvaljujući ratištu, Sarajevo ne funkcioniše ni kao Vlada, ni kao Skupština, niti kao bilo koji organ Alije Izetbegovića“, rekao je Karadžić u julu 1992.

U oktobru 1993. Karadžić je rekao: „Za nas Sarajevo integrira istočnu Hercegovinu, staru Hercegovinu i Romaniju. Romanija ima svoje tržište u Sarajevu. Srpsko Sarajevo je od neprocjenjivog značaja.“

I 28. augusta 1995, prije početka pregovora u Daytonu i nakon što je bio na prvom od ukupno dva sastanka sa srbijanskim rukovodstvom u Beogradu, a u vezi s desperatnom situacijom za Srbe u Bosni, Karadžić je ponovio isto: „Mi ne možemo dati Sarajevo, jer samo sa Sarajevom Muslimani mogu imati jaku i stabilnu državu, a bez Sarajeva mi bismo bili reducirani na tri regije: istočnu Hercegovinu, staru Hercegovinu i Romaniju. Nama neće ostati ništa ako izgubimo naše Sarajevo.“ Sasvim je jasno da je za Srbe bio bolan poraz kada su u Daytonu prisiljeni da vrate ranije zauzete dijelove Sarajeva.³⁴

Podjela Sarajeva po etničkim linijama, koja je bila nepoznata prije rata, bila je čisto etničko-rasistički projekt, kao što je to bio slučaj i s etničkim čišćenjem cijele Bosne i Hercegovine. Na tom projektu radilo se do kraja rata.

Karadžić je rekao da je Milošević u potpunosti bio informiran o svim planovima koje je podržavao, što je i objasnio u jednoj napomeni

³³ Isto, str. 26521.

³⁴ Isto, str. 26518.

poslanicama na 36. sjednici Narodne skupštine Republike Srpske, održane krajem 1993:

„Politika SDS-a je držati čvrsto Sarajevo. Ova Skupština je dala saglasnost za takvu politiku u svojim strateškim ciljevima i, ako se dobro sjećam, to je strateški cilj broj 5 ... Ja sam već razgovarao o tome s Miloševićem. Srpsko Sarajevo ima podršku svih 12 miliona Srba“, rekao je Karadžić.³⁵

Peti strateški cilj je „podjela Sarajeva na srpski i muslimanski dio i uspostavljanje u svakom od njih dijela efektivne državne vlasti i konstitutivne države“.

Genocid je bio cilj vođenja rata i u Sarajevu i to je sasvim jasno ponovljeno više puta među poslanicama. Jedan od poslanika, Prstojević, to je rekao već u julu 1992: „Prvih dana mi nismo znali je li Karadžić živ. Kada se on pojavio među nama na Ilidži i kad je sjeo s nama, od tada Srbi u Sarajevu drže tu teritoriju pod svojom kontrolom. Na ovim područjima mi smo proširili svoje teritorije, a Muslimane smo protjerali tamo gdje su oni većina“, rekao je poslanik Prstojević.³⁶

Koliko je rukovodstvo bosanskih Srba bilo obuzeto etničkim čišćenjem pokazuje izjava Momčila Krajišnika u Narodnoj skupštini bosanskih Srba, u decembru 1995, nakon što je Dejtonski sporazum potpisan i kada je bilo jasno da se Sarajevo neće dijeliti, nego će ostati pod kontrolom bosanske Vlade. Dejtonski sporazum je podrazumijevao da bosanski Srbi moraju vratiti dijelove Sarajeva koje su držali pod svojom kontrolom. Krajišnik je bio bijesan na Srbe u Sarajevu koji su imali namjeru ostati u svojim kućama i nastaviti živjeti u miru s Hrvatima i Muslimanima, onako kako su živjeli i prije rata:

„Zadatak ove republike i njen prvi strateški cilj je naše razdvajanje od Muslimana i Hrvata. Niko nema pravo stvarati strategiju po kojoj će srpsko Sarajevo ostati u zajedničkoj državi. Niko nije ovlašten da pronalazi nova rješenja za zajednički život!“³⁷

³⁵ Isto, str. 26521-26522.

³⁶ Isto, str. 26518-26519.

³⁷ Isto, str. 26519.

Prve sedmice nakon reintegracije relativno malih dijelova Sarajeva, koji su za vrijeme rata bili pod kontrolom Srba i njihovog stavljanja pod kontrolu bosanske Vlade, bile su opterećene mnogim događajima koji su posebno pratili Srbe koji nisu htjeli napustiti svoje domove. One Srbe koji nisu dobrovoljno htjeli napustiti svoje domove protjerivale su posebno formirane grupe za te namjene sastavljene od Srba koji su pljačkali, palili i protjerivali ih. Glavni čovjek ove kampanje bio je Momčilo Krajišnik.

Predstavnik UN-a David Harland potvrdio je da je ovo bilo uzrok razdora između Miloševića i političkog vrha bosanskih Srba, predstavljenog u Radovanu Karadžiću i Biljani Plavšić. Njih dvoje nikada nisu ni nagovijestili da su od Miloševića krili cilj i sam izraz „etničko čišćenje“.

„Oni to nisu nagovještavali“, kaže Harland komentirajući Miloševićevu tvrdnju da je rukovodstvo u Beogradu bilo isključivo protiv granatiranja Sarajeva. „Neke nam stvari nisu bile jasne, ali nam je bilo jasno da su događanja u Sarajevu bila dobro poznata u Beogradu. Susretali smo sa srpskim oficirima u Lukavici koji nikada nisu izražavali bilo kakvu zabrinutost. Naprotiv, oni su obično imali želju da nastave s vođenjem rata i to još više, obimnije i energičnije.“

Harland je, također, komentirao pretpostavku, odnosno šta bi se dogodilo da je Srbija stvarno zaustavila podršku Vojsci bosanskih Srba koja je svakodnevno granatirala Sarajevo.

„Srbi bi došli u nezavidnu poziciju. Oni su bili brojčano u podređenom položaju i bili su, skoro potpuno, zavisni od podrške iz Srbije, podrške izražene u oficirskom kadru, obavještajnim službama, plaćama, teškom naoružanju, protivzračnoj odbrani, itd. Da je Beograd odlučio da ograniči ovu podršku, opsada Sarajeva bila bi prekinuta, a mirovni sporazum bio bi ranije potpisan. Umjesto toga, imali smo situaciju u kojoj su se Srbi morali vojno satjerati u slabiju poziciju.“³⁸

³⁸ Izvor: www.icty.org, Harland, 05. 11. 2003, str. 2876.

Milošević kao knez mira

Miloševićeva predstava o njemu kao borcu za mir u bivšoj Jugoslaviji građena je na osnovu sljedećih činjenica: U zimu 1992-1993. došlo je do značajnije promjene Miloševićevih prioriteta koji će takvi biti sve do potpisivanja Dejtonskog sporazuma u jesen 1995. Nakon uspješnog, relativno kratkotrajnog rata, u kojem su Srbi osvojili skoro sve što su imali kao cilj u Bosni, i to za nekoliko mjeseci tokom 1992, više nije bilo važno osvajanje teritorija. Umjesto toga cilj je bio legalizirati sve osvojene teritorije i pobijediti u mirovnim pregovorima vođenim s Vladom iz Sarajeva, a pod pokroviteljstvom međunarodnih mirovnih posrednika.

David Harland iz UN-a bio je u Sarajevu od 1993. do 1999. i govori o tome:

„UNPROFOR je imao osjećaj da su Srbi već od jeseni 1992. promijenili taktiku. Nakon pada Jajca primijenili su defanzivnu taktiku. Oni su držali većinu teritorije Bosne i Hercegovine, oko 70%, i, generalno, više nisu koristili vojne kapacitete za zauzimanje dodatnih teritorija. Međutim, nastavili su da izazivaju strah i nanose poteškoće neprijatelju kako bi ga primorali da prihvati uvjete mirovnih sporazuma koji su bili darežljivi prema Srbima“, rekao je Harland na Sudu.³⁹

Zbog toga je Milošević kao orijentir postavio želju za mirom, naglašavajući da „defanziva“ ima svoje razloge. „Srbi su pretpostavljali da vrijeme radi za njih.“⁴⁰

U toku 1993. i 1994. Milošević je zadržao isti odnos, ali je sve više i više bio ljut na bosanske Srbe koji nisu shvatali da mogu izgubiti sve ukoliko ne prihvate predložene mirovne sporazume i tako legaliziraju vojna osvajanja. Tek 1995. bosanski Srbi počeli su ovo razumijevati.

„Tokom 1995. Armija Republike Bosne i Hercegovine počela je dobijati dovoljno naoružanja, a odnosi između bosanskih Hrvata i

³⁹ Izvor: www.icty.org, Harland, 18. 09. 2003, str. 26961.

⁴⁰ Isto.

bosanskih Muslimana bili su sve bolji i bolji, tako da je Armija Republike Bosne i Hercegovine prvi put postala vojna prijetnja, a imala je i veliku nadmoć u ljudstvu u odnosu na Srbe. Srbi su sada bili u strahu i bilo im jasno da je Hrvatska vojska bila mnogo jača nego srpske jedinice u Hrvatskoj, te da se hrvatska Vlada priprema da razbije hrvatske Srbe“, rekao je Harland.⁴¹

Uprkos činjenici da zapisnici sa sjednica Savjeta za koordinaciju nisu bili dostupni, Lilić je iznio Tužilaštvu dijelove sadržaja zapisnika kojih se sjećao. Tužilaštvo je zbog toga zamolilo Lilića da, po vlastitom sjećanju, prepriča dio zapisnika sa sastanka Savjeta, održanog 9. januara 1993, odnosno jednu Miloševićevu rečenicu. Milošević je govorio o mirovnim pregovorima i mirovnom sporazumu i molio bosanske Srbe da prihvate Vance-Owenov plan.

„To se radilo, koliko se sjećam, ... to je jedna specijalna rečenica koje se sjećam veoma dobro (...) i mislim da je glasila: ‘Za svoj narod možeš žrtvovati sve, osim svog naroda.’ To je bilo u vezi s korištenjem mirovnih sredstava da se pravno osigura ono što je već postignuto u praksi. On je mislio na pregovore, odnosno političko, ekonomsko i kulturno jedinstvo koje je postignuto kada je u pitanju Republika Srpska, Republika srpska krajina itd. Suština toga, na osnovu mog iskustva, bila je legitimiranje u međunarodnim očima onoga što već postoji“, objasnio je Lilić.

Time je bivši jugoslavenski predsjednik potvrdio da Miloševićeva želja za mirom nije bila ništa drugo nego njegova želja da srpska osvajanja dobiju međunarodni legitimitet.

Vojna situacija na dan 9. januara 1993. bila je takva da su srpske jedinice kontrolirale 70% ili čak i više teritorije Bosne i Hercegovine. Jedinice UN-a su pazile na ono 30% teritorije Hrvatske koju su Srbi vojno zauzeli i nazvali je Republika srpska krajina. Lilić je smatrao da su srpske jedinice držale 75% teritorije Bosne i Hercegovine.

„Bilo je to u vrijeme kada su pregovori o Vance-Owenovom planu bili u toku. Mislim da je procentualni udio teritorije bio između 76 i

⁴¹ Isto, str. 26961.

80%, ali u svakom slučaju više od 75%.⁴²

Miloševićev cilj bio je ostvariti političko priznanje „činjeničnog stanja“. Nakon toga ta područja se mogu priključiti Jugoslaviji, u skladu s Programom Socijalističke partije Srbije. Lilićevo objašnjenje ove tačke dodatno je potvrđeno kada su precizni citati došli na sto.

Pitanja koja je Milošević postavljao Liliću tokom završnog ispitivanja bila su dokaz Miloševićevog izuzetnog interesiranja za mir, a ne za rat. Međutim, čitanje zapisnika s jednog sastanka Savjeta za koordinaciju, koji je pripremila srbijanska Vlada, učinilo je još jasnijim to da su odnosi koje je on želio imati upravo cilj o kojem je govorio Lilić: vojna osvajanja legalizirati političkim ugovorom. Pored toga, citati pokazuju da je Milošević na svim poljima imao osnovni cilj, a to je „srpsko jedinstvo“.

„Paspalj je rekao da smo mi morali imati na umu slogu srpskog naroda, što i imamo“, čitao je Milošević zapisnik, potvrđujući šta je lično on rekao na Savjetu za koordinaciju 9. januara 1993. „Objektivno govoreći, mi to jedinstvo imamo na svim nivoima: političkom, vojnom, ekonomskom, kulturnom i obrazovnom. Problem je kako da priznamo to jedinstvo. Dakle, kako da legaliziramo ovo jedinstvo, kako da reformiramo ovu situaciju koja *de facto* egzistira i koju oni *de facto* ne mogu ugroziti? Kako da pretvorimo ovo u situaciju i u *de facto* i u *de jure*? Zbog toga je ovo zadnje, *de jure*, i dolazak do njega jedan labirint.“⁴³

Za svaki slučaj Milošević je pročitao još jedan citat sa sastanka, gdje je jasno rekao da Srbi neće dati ono što su dobili u ratu.

„Mi nikada nećemo dopustiti promjenu faktičkog stanja. Postići ćemo ono što želimo kroz ovaj „labirint“, ako ne za pola godine, onda za godinu, ako ne za godinu, onda za dvije. Šta mi želimo? Mi želimo spriječiti dalja ubijanja našeg naroda, želimo sačuvati naš narod. Sve se može žrtvovati za narod, osim naroda.“⁴⁴

⁴² Izvor: www.icty.org, Lilić, 09. 07. 2003, str. 25009.

⁴³ Isto, str. 23952.

⁴⁴ Isto.

Nakon ovog sastanka Savjeta za koordinaciju, održanog u januaru 1993, još uvijek je postojala prilična ali prividna nesaglasnost između Miloševića i Karadžića o Vance-Owenovom mirovnom planu. Milošević je prihvatao plan, a Karadžić ne. Velika diskusija nastavljena je u proljeće 1993, kada se rukovodstvo bosanskih Srba opredijelilo protiv, dok su Milošević i rukovodstvo u Srbiji bili za mirovni plan. Situacija u vezi s tim zaoštrila se krajem aprila kada je Savjet sigurnosti UN-a nagovijestio nove, u historiji UN-a sveobuhvatne sankcije protiv Srbije i Crne Gore. Na jednom sastanku, održanom u Beogradu 24. i 25. aprila 1993, Milošević nije uspio uvjeriti rukovodstvo bosanskih Srba da prihvati ponuđeni plan. U tom cilju on je otputovao iz Beograda na Pale na sjednicu Skupštine bosanskih Srba, koja je također odbila Vance-Owenov plan.

Ipak, Milošević je bio uvjeren da se bosanski Srbi mogu nagovoriti samo ukoliko čuju dovoljno argumenata. Zajedno s Vanceom i Owenom on je uspio okupiti lidere bosanskih Srba u Atini, 1. i 2. maja 1993, na sastanku na kojem je mirovni proces još jednom bio na dnevnom redu. Nakon nekoliko sati uvjeravanja - s bizarnim epizodama, od one Momčila Krajišnika da će prije skočiti s petog sprata hotela nego što će potpisati, do lažne tvrdnje Cyrusa Vancea da su američki lovci F-16 spremni da bombardiraju položaje bosanskih Srba - Karadžić je 2. maja stavio svoje inicijale na predloženi mirovni plan. U planu je, između ostalog, na njegov zahtjev, stajalo da narodni poslanici Skupštine bosanskih Srba moraju odobriti ovaj plan. To se, međutim, nije dogodilo.

Uprkos Miloševićevom obećanju da ponuđeni sporazum daje Srbima svu neophodnu sigurnost, narodni poslanici Skupštine bosanskih Srba ovo nisu htjeli ni čuti. Osim Miloševića, na sastanku održanom 5. maja 1993. na Palama, u hotelu „Jahorina“, prisutni su bili i predsjednik Jugoslavije Dobrica Ćosić, predsjednik Crne Gore Momir Bulatović i predsjednik Grčke Konstantin Micotakis. Svi oni su se bojali da će bosanski Srbi u potpunosti odbaciti mogućnost da se povuku s velikih područja koja su osvojili silom. Velika pobuna čekala je pred vratima.

Na sastanku je Milošević održao dva govora. „Mi smo odredili ciljeve srpskog naroda na Balkanu. Ti ciljevi su sloboda i ravnopravnost“, rekao je na početku. „Vance-Owenov plan to garantira Srbima i zbog toga se mora podržati.“

U drugom govoru Milošević je citirao generala Mladića, koristeći njegovu tvrdnju kao argument za prihvatanje sporazuma. On je tvrdio da Vance-Owenov plan, ustvari, znači kraj Bosne kakvom je zamišlja Alija Izetbegović. Prije toga Milošević je rekao:

„Pitanje je jesmo li mi odredili ciljeve. Ja ću vam reći. Ne, ciljevi se ne moraju reći. Pitanje plana nije da li smo mi ostvarili naše ciljeve. Pitanje je da li plan predstavlja put prema konačnom cilju. Cilj je ostvaren na mnogim poljima, ali ne na svim. Ali plan predstavlja put ka konačnom cilju. Naravno da je ovo taj put.“⁴⁵

Ovdje Milošević govori o zajedničkom srpskom „cilju“ i održavanju postignutog cilja koji nije ostvaren u svim tačkama. On ne kaže precizno šta je cilj, ali nema nikakve sumnje da je to ujedinjenje svih područja pod kontrolom Srba u jednu srpsku državu.

Milošević je objasnio šta je on mislio pod tim da su mnogi ciljevi ostvareni i da je jači stepen integracije sa Srbijom na čekanju:

„S obzirom na to da ste vi Skupština narodnih poslanika, poznato vam je da smo mi uradili zajednički sistem za prebacivanje novca, da imamo u planu uvesti zajedničku valutu, da planiramo uspostaviti svaku vrstu veze između naših ekonomija. Pored toga, mi ćemo stabilizirati tu udruženu ekonomiju kojoj će srpska područja pripadati ekonomski, kulturno, obrazovno i na svakom drugom planu“, dodao je Milošević obećanje, bez obzira što će granice Bosne i Hercegovine ostati formalno nepromijenjene.

Milošević je završio ograđujući se od onih koji su tvrdili da je Srbija razbila bosanske Srbe u komade:

„Dopustite mi da vam na kraju kažem. Nemojte nama govoriti da se osjećate ostavljenim, nama koji smo osjećali vašu zabrinutost cijelo

⁴⁵ Izvor: www.icty.org, Donia, 12. 09. 2003, str. 26492-26494.

ovo vrijeme. I to nije bila samo mentalna vrsta pomoći. Mi smo vas pomagali svom našom snagom i mogućnostima. Tu žrtvu podnijelo je svih 10 miliona stanovnika Srbije. Mi ćemo vas nastaviti pomagati i o tome nema nikakve nesaglasnosti.⁴⁶

Ali, cijena ratovanja morala se uzeti u razmatranje. „Mi smo blizu ostvarenja cilja. Cijena koju je platio srpski narod je velika i to se ne može još dugo trpjeti.“⁴⁷

Neslaganje između Miloševića i lidera bosanskih Srba o Vance-Owenovom planu, tokom 1993. ali i kasnije, Milošević je koristio u sudskom procesu, tvrdeći da je postojala velika razlika između rukovodstva u Beogradu i rukovodstva bosanskih Srba na Palama kod Sarajeva. (To su tvrdili i mnogi međunarodni akteri dok je trajao rat.) Milošević je mislio da ovo neslaganje potvrđuje njegovu ulogu borca za mir, mada neslaganje nije bilo ništa veće nego kada su dominirali zajednički ciljevi. Tako je iz Srbije bez prekida nastavljen, prije svega, dotok novca, ali i druga neophodna pomoć za Republiku Srpsku.

Za Miloševića je bilo nezamislivo da bosanski Srbi odbiju njegovo insistiranje da se Vance-Owenov plan prihvati. Zbog toga je on pokušao kreirati situaciju u kojoj će bosanski Srbi biti manjina, javno tvrdeći da je mir u Bosni važan za cijeli srpski narod. Dana 11. maja 1993. on je pokušao manipulirati bosanskim Srbima.

„Odluka o mirovnom planu tiče se interesa Jugoslavije, Srbije i Crne Gore, Krajine u Hrvatskoj i Republike Srpske u Bosni i Hercegovini, svih građana i cijelog srpskog naroda, ne samo narodnih poslanika u Skupštini Republike Srpske. Zbog toga mislim da odluku o ovome ne mogu donijeti samo građani Republike Srpske, nego svi narodni poslanici u parlamentima u Jugoslaviji, Srbiji, Crnoj Gori, Krajini i Republici Srpskoj, koji imaju puni respekt za ljudska prava srpskog naroda i njegovu težnju za mirom, slobodom i ravnopravnošću.“

Milošević je pravio sliku nacije na kojoj je on bio dominantna figura i zbog toga se zalagao da svi poslanici prihvate Vance-Owenov plan. U

⁴⁶ Isto, str. 26494-26495.

⁴⁷ Isto, str. 26496.

suprotnom, bosanski Srbi bit će još više izolirani. Da bi pojasnio stvari, Milošević je isti dan održao još jedan govor u kojem je rekao da je Srbija platila troškove rata u Bosni:

„Pomažući Srbe izvan Srbije, Srbija je opteretila svoju ekonomiju i svoje građane. Ova sustežanja i ove žrtve sada su na granici strpljenja. Većina pomoći slata je narodu u Bosni i Hercegovini, ali je jedan značajan dio davan onim 500.000 izbjeglica u Srbiji. Srbija je pružila veliku pomoć Srbima u Bosni. Na osnovu te pomoći oni su ostvarili ono što su željeli.“⁴⁸

Milošević je precizno priznao da su on i Srbija omogućili vođenje rata i u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini. Rat u Bosni je nastavljen i skupo je koštao Srbiju, jer je Srbija bila ta koja je plaćala troškove. Bosanski Srbi bili su cijelo vrijeme zavisni od Miloševićeve pomoći, jer sami nisu imali gotovo ništa.

S druge strane, oni su imali Miloševića da im pomogne u teškoj situaciji. Ako bi Srbija i Milošević prestali plaćati i podržavati ih, cijelo bi srpsko područje u Bosni palo. Onda ni Milošević ne bi mogao realizirati svoj cilj o velikoj srpskoj državi.

Miloševićeva igra, po kojoj su se sva srpska područja trebala izjasniti o mirovnom planu, nije predstavljala ništa. David Harland, predstavnik UN-a, ovako je sumirao Miloševićevo ponašanje:

„Milošević je imao iste tendencije kao i igrač koji želi napustiti sto s dobitkom i zadržati ga... Bosanski Srbi, uz podršku i pomoć Srbije, uradili su dobar ratni posao. Oni su izuzetno brzo, za nekoliko sedmica, na početku rata, osvojili 70% bosanske teritorije, mada su činili oko 30% od ukupnog broja stanovništva. Miloševićev stav, mislim da je on to rekao javno u diskusiji o Vance-Owenovom planu, bio je da oni sada trebaju učiniti značajno priznanje kako bi dobili mirovno rješenje i prestanak pritiska sa Zapada. Ovo je bilo u kontrastu s maksimalističkim zahtjevima bosanskih Srba.“⁴⁹

⁴⁸ Izvor: www.icty.org, Nice, 12. 02. 2002, str. 103-104.

⁴⁹ David Harland, 18. 09. 2003, str. 26976.

Sukob Miloševića i rukovodstva bosanskih Srba bio je najžešći oko Vance-Owenovog plana. Milošević je pokušavao sve, ali nije uspio pridobiti bosanske Srbe. Međutim, on se nije predavao.

Skoro godinu dana kasnije aktere je čekala nova runda mirovnih pregovora. Milošević je već odavno shvatio da što je više vremena bez mira, Srbi će sve teže zadržati ono što su osvojili silom. Kada je Republika Srpska, u ljeto 1994, odbila mirovni sporazum, predložen od Kontakt-grupe koju su činile velike sile: SAD, Rusija, Francuska, Velika Britanija, Njemačka i Italija, Milošević je uveo blokadu prema Republici Srpskoj. Uradio je to teška srca, jer je znao da će, ukoliko on uistinu zatvori vrata bosanskim Srbima, Republika Srpska pasti vrlo brzo.

Blokada je bila tema tajnog sastanka srpskog vođstva, održanog 25. augusta 1995. u Beogradu. „Vladika Irinej je govorio o blokadi na Drini kao tihoj osveti. Predsjednik Milošević je odgovorio da je blokada samo formalna, a da se pomoć šalje svakodnevno“, stoji u zapisniku sa sastanka.⁵⁰

„Granica nikada nije hermetički zatvorena“, dodao je Lilić na Sudu i ukazao na izvještaj jugoslavenske carine o ovome.

Vladika Irinej nije bio jedini predstavnik Crkve koji je učestvovao na tajnom sastanku vrha srpskog rukovodstva nakon Srebrenice, a prije početka pregovora u Daytonu. Na sastanku je bio prisutan i patrijarh Pavle, vrhovni poglavar Srpske pravoslavne crkve. Njihovo učešće na ovom sastanku pokazalo je koliko je Srpska pravoslavna crkva blisko učestvovala u oblikovanju srpske politike, tako da neke njene druge dokumentirane aktivnosti, poput blagosiljanja naoružanih srpskih formacija prije odlaska u borbu, nisu bile slučajnost.

Milošević je smatrao da može puno toga pronaći u stenogramskim bilješkama sa sastanaka Savjeta za koordinaciju, a što podupire njegovu tvrdnju da je on borac za mir. Izdvojio je jedan citat sa sastanka održanog 9. januara 1993.

„Mi smo rekli da nijedan vojnik neće preći Drinu“, rekao je Milošević

⁵⁰ Izvor: www.icty.org, Lilić, 09. 07. 2003, str. 24007-24008.

na Sudu prije nego što je počeo citirati. Tvrdio je da se Vojska Jugoslavije nema pravo miješati u rat u Bosni i Hercegovini. Granica između Srbije i Bosne je rijeka Drina. Milošević je ilustrirao svoje držanje sljedećim citatom:

„Naš strateški cilj je da srpski narod bude slobodan i ravnopravan na Balkanu, što znači da ima mogućnost da brani i realizira svoje interese... Za mene je manje važno da li će se do ovog cilja doći u harmoniji, institucionalnim rješenjima i postepeno. Za mene je puno važnije koliko će ljudi umrijeti za ove ciljeve i da li uopće neko treba da žrtvuje svoj život za ove ciljeve?“

Nakon toga kratko je upitao Lilića: „Je li ovo uvijek bio naš stav? Mi ne želimo ništa više nego ravnopravnost. Mi želimo biti ravnopravni i slobodni. Je li ovo tačno, Liliću?“ Lilić je potvrdio da je to tako. Upravo to je željelo srpsko rukovodstvo i rukovodstva ostatka Jugoslavije.⁵¹

Međutim, diskusija na sastanku ovog koordinirajućeg tijela, u januaru 1993, nije se odnosila na to koliko se Srbija distancirala od rata u Bosni. Pitanje je bilo: Kako su Srbi bili tako aktivni šaljući cijela odjeljenja Vojske Jugoslavije u rat, a da se nisu nikako odmarali? To je pojasnio komandant Generalštaba Života Panić:

„Kada je u pitanju personal, mi pomažemo koliko možemo. Vojska ne mora ići na teritoriju strane zemlje, ali mi moramo pronaći dobrovoljce, ljude koji mogu spasiti određeni dio teritorije“, rekao je Panić. „Tamo morate raditi sve moguće. Uključite vojsku koja mora disciplinirano izvršavati svoje zadatke. Ja ovdje ne želim ulaziti u probleme, ali ovo se mora uraditi, cijena za neizvršavanje zadatka je strijeljanje.“

Svjedok Lilić je ovo teško komentirao, jer je ranije podržavao Miloševićevu tvrdnju o nemiješanju u ratove u susjednim republikama.⁵²

General Ratko Mladić također se hvalio „velikom pomoći i podrškom koju je Jugoslavija pružala za srpski rat u Bosni“. Tužilac je citirao jedan izvod iz govora koji je Mladić održao u Narodnoj skupštini Republike Srpske 16. aprila 1995.

⁵¹ Isto, str. 23947-23948.

⁵² Isto, str. 24010-24011.

„Kao ilustraciju Mladić je iznio podatak da je od početka rata do 31. decembra 1994. iskorišteno 9.000 tona artiljerijske municije, od čega je 1,49% bilo vlastite proizvodnje, 42% Vojska bosanskih Srba preuzela je od JNA, 47,2% dobijeno je od nove Vojske Jugoslavije ... Od sredstava protivavionske odbrane 52% isporučila je Vojska Jugoslavije“, stoji, između ostalog, u zapisniku Mladićevog izlaganja.⁵³

Sljedeći Lilićev komentar, osim onoga da je sumnjao u brojke koje je iznio Mladić, bio je da je sve što je dolazilo iz Vojske Jugoslavije moralo dolaziti tek nakon odluke o tome u Ministarstvu za odbranu Jugoslavije. „Ali Ministarstvo za odbranu Jugoslavije nije donosilo važne odluke u Beogradu. To je radio Milošević“, priznao je Lilić.

Sastanci i telefonski razgovori

Predstavnik UN-a David Harland dugo je posmatrao odnos Miloševića i rukovodstva bosanskih Srba.

„Nama je tada naravno bilo jasno da rukovodstvo bosanskih Srba govori s više glasova koji nisu uvijek bili saglasni. Vremenom se povećavao nesklad između civilnog rukovodstva na čelu s Radovanom Karadžićem i vojnog rukovodstva na čelu s Ratkom Mladićem. I već ovdje vidimo Miloševićevu umiješanost u srpski vojni dio“, kaže Harland.

„Kako je vrijeme prolazilo, sve više i više smo bili sigurni da se radi o Miloševićevom utjecaju, ne o kontroli, na vojni element“, dodao je predstavnik UN-a.⁵⁴

Ali Milošević nije potpuno ili djelomično utjecao ili kontrolirao samo vojni dio. To se odnosilo i na politička kretanja i aktivnosti.

Također, Karadžić je govorio o bliskom odnosu vojnih jedinica bosanskih Srba (VRS) i Vojske Jugoslavije (VJ). „Vi morate znati

⁵³ Isto, str. 24021.

⁵⁴ D. Harland, 18. 09. 2003, str. 26941.

da smo mi prilagodili strukturu zavisnu od Jugoslavije i povezanu s Jugoslavijom kada su u pitanju plaće, penzije, naoružanje i municija. Bez obzira što smo mi platili dobar dio toga, dobar dio toga smo dobili“, govorio je on poslanicima bosanskih Srba u augustu 1995.⁵⁵

David Harland je prisustvovao nizu sastanaka s liderima bosanskih Srba koji su održavani izvan Sarajeva. On se dobro sjeća da je Momčilo Krajišnik stalno izlazio s tih sastanaka kako bi s nekim razgovarao preko telefona.

„Ovi sastanci održavali su se u hotelu *Panorama*. Ispred velike konferencijske sale nalazila se mala telefonska govornica u koju je Krajišnik stalno ulazio. To se ponavljalo više puta nakon čega bi on kazao: „Razgovarao sam s Miloševićem“, ili, „razgovarao sam s Mladićem.“ Mladić nije prisustvovao sastanku, ali nije bio daleko. On je u to vrijeme rukovodio napadom srpskih jedinica na Goražde.⁵⁶

Kontakt s Miloševićem i Beogradom nije se sastojao samo od telefoniranja tokom pregovora. Bilo je mnogo posjeta Beogradu, a neki od lidera bosanskih Srba živjeli su u Beogradu. Aleksa Buha, „ministar za vanjske poslove“ bosanskih Srba je, iz sigurnosnih razloga, dugo živio u Beogradu. Zbog toga su neki od narodnih poslanika mislili da bosanski Srbi imaju paralelnu vladu u Beogradu.

„Mi imamo zamjenika predsjednika Vlade odgovornog za ekonomiju koji sjedi u Beogradu“, žalio se gospodin Mijatović, jedan od narodnih poslanika. „Neko je rekao da predsjednik Trgovinske komore, bivši ministar, također sjedi u Beogradu.“ Gospodin Lukić, predsjednik vlade Republike Srpske, 1993. žalio se na to da ljudi u paralelnoj Vladi u Beogradu imaju veće mogućnosti nego članovi Vlade na Palama: „Mi trebamo jedan broj ljudi koji će sjediti i raditi u Beogradu, ali ne trebamo cijelu firmu sa službenicima i s takvim autoritetom koji nema ni Vlada ovdje u Republici.“⁵⁷

⁵⁵ R. Donia, 12. 09. 2003, str. 26509.

⁵⁶ D. Harland, 18. 09. 2003, str. 26949.

⁵⁷ R. Donia, 12. 09. 2003, str. 26501-26502.

„Oni su često kasnili na sastanke održavane na Palama, govoreći kako upravo dolaze sa sastanka iz Beograda“, objašnjavao je Harland svoje lično iskustvo s liderima u Republici Srpskoj. Smatrao je da su najviše vremena u Beogradu provodili Nikola Koljević, Momčilo Krajišnik i Jovan Zametica. Koljević je bio član Predsjedništva SDS i jedno vrijeme „premijer“ u Republici Srpskoj. Krajišnik je možda bio Karadžićev najbliži saradnik i formalni predsjednik Narodne skupštine bosanskih Srba, dok je Zametica bio Karadžićev savjetnik. „General Mladić je također često kasnio, zbog prisustva na sastancima u Beogradu“, informirao je Harland.⁵⁸ Harland je, također, objašnjavao suprotnosti između vojnih i civilnih lidera bosanskih Srba i suprotnosti između Karadžića i Miloševića.

„Za vrijeme napada na Goražde, nakon formalnih sastanaka, ponovo sam bio u hotelu *Panorama*. Nismo imali pravo napustiti hotel i faktički, pretpostavljam, bili smo taoci. Razgovarao sam s Jovanom Zameticom koji je rekao da Milošević nije spreman pomoći. Drugim riječima, Karadžić je želio nastaviti ofanzivu na Goražde, dok ju je Milošević želio zaustaviti. Milošević je utjecao na Mladića da zaustavi napad prije nego što su bosanski Srbi zauzeli centar grada i potpuno eliminirali enklavu. Oni su to vojno mogli učiniti relativno lako“, objasnio je Harland.

U proljeće 1994, tokom borbi za Goražde, civilno rukovodstvo na Palama „mumljalo je“ o svom nezadovoljstvu Mladićem i vojskom. „Kako je vrijeme prolazilo, oni su se sve više i više otimali kontroli i Karadžić je koristio riječ ‘neposlušan’ da bi opisao Mladićevo ponašanje. Milovanović i Mladić su rekli da ne primaju naređenja od Karadžića.“ Harland je podsjetio da je Karadžić, u augustu 1995, zvanično uručio otkaz Mladiću na mjestu komandanta Vrhovnog štaba VRS, ali je Mladić, uz podršku iz Beograda, nastavio nesmetano obavljati tu dužnost.

Dugogodišnji predstavnik UN-a u Sarajevu imao je još svojih zapažanja o Mladićevom odnosu prema Miloševiću i Vojsci Jugoslavije.

⁵⁸ D. Harland, 18. 09. 2003, str. 26964-26965.

„Prvo, postojao je osnovni nivo podrške iz Srbije bosanskim Srbima koji se ogledao u specijalnoj podršci VRS-u. Srbija im je omogućila sve, od novca do održavanja motornih vozila i sistema zračne odbrane. To je bio zajednički nivo komandiranja. VRS je naglašavao da je njihov lanac komandiranja išao do Beograda. I kada sam lično pisao protokol sastanaka za pregovore s generalom Mladićem i delegacijom bosanskih Srba, Mladić je križao pridjev bosanski, govoreći: ‘Ne, ne, mi smo jedinstvena srpska delegacija. Beograd je naš glavni grad, znaš li ti to?’ I tako dalje. Generalno, uvijek kada smo imali problema da političari bosanskih Srba donesu ispravnu odluku, jedna bi delegacija putovala u Beograd i razgovarala s Miloševićem s kojim se dolazilo do željenog rezultata. To je, naravno, bio jedan nivo umiješanosti Srbije. Nikada nismo bili sigurni u koje sve sfere i koliko duboko se pružala ta umiješanost.“⁵⁹

Miloševićeva bliska saradnja i kontakti s Mladićem obavezuju nas da podsjetimo na to koliko je Mladić bio brutalan. On je bio personifikacija brutalnosti koje je Milošević morao biti svjestan. Harland je izdvojio jedan slučaj kada je UN pregovarao s bosanskim Srbima o situaciji u Goraždu, jedinoj istočnobosanskoj enklavi koja je preživjela kao područje pod kontrolom Armije Republike Bosne i Hercegovine.

„Možda je to bio pokušaj da Mladić sebi vrati glavnu ulogu. On je u zadnje vrijeme inače bio izuzetno bučan. Razmatrano pitanje gdje je on iskazao svoju surovost odnosilo se na 22 srpska zarobljenika u Goraždu. Na jednom sastanku s šefom UNPROFOR-a Mladić je prijetio da će pobiti sve koji se nalaze u enklavi, osim djece, ako se srpski ratni zarobljenici ne puste do 10. novembra.“⁶⁰

Međutim, onaj koji je pustio zlog duha iz boce, kada su u pitanju neslaganja između Miloševića i rukovodstva na Palama, bio je navodno Zoran Lilić. To se dogodilo dok ga je Milošević unakrsno ispitivao s ciljem da u očima javnosti sebe predstavi kao borca za mir i kao čovjeka na funkciji sa što je moguće manje vlasti i moći. Milošević je uspio da

⁵⁹ Isto, str. 2697-26968.

⁶⁰ Isto, str. 26939.

Lilić ponovi ono što je rekao za vrijeme glavnog pretresa koji je vodio tužilac Nice, a to je da je Milošević imao veliki utjecaj na bosanske Srbe, ali da je riječ kontrola prejaka. Lilić je htio da kaže da su lideri na Palama bili ludi i da je to bilo ono, kod *Karadžića & Co*, što je Miloševića, s vremena na vrijeme, ljutilo.

„Mislim da je dio rukovodstva u Republici Srpskoj imao druge ambicije, a to je uvlačenje Savezne republike Jugoslavije u rat po svaku cijenu. Mislim da je to bio sastanak skupština Republike Srpske i Republike srpske krajine na Plitvicama, gdje je do izražaja došao naš pritisak da se prihvati plan Kontakt - grupe. Oni su htjeli napraviti jednu vrstu zajedničke srpske republike sastavljene od dva entiteta, koju apsolutno niko iz međunarodnih krugova ne bi priznao, čak ni Vi“, rekao je Lilić Miloševiću.⁶¹

Milošević je bio ljut jer su Srbi i u Bosni i u Hrvatskoj htjeli uvući Saveznu republiku Jugoslaviju u otvoreni rat. To bi, naravno, potpuno uništilo i međunarodnu reputaciju Jugoslavije i Miloševića lično. U jednoj takvoj situaciji on ne bi imao političku budućnost. U tom slučaju rat bi mogao dobiti ogromne vojne dimenzije, pogotovo ako bi se angažirao NATO. Osim toga, to je bilo u suprotnosti s onim za šta se Milošević opredijelio već 1990: „Srbija i Crna Gora će se u ratu držati po strani.“

Kako onda da čovjek razumije činjenicu da su bosanski Srbi dobili tako sveobuhvatnu pomoć od Srbije, dok su istovremeno postojale tolike suprotnosti između Miloševića u Beogradu i rukovodstva bosanskih Srba na Palama?

„Mislim da je postojao osnovni nivo podrške koji je omogućio Palama da vode rat i kampanju etničkog čišćenja. Bili su ponosni na tu podršku. Međutim, oni su imali osjećaj da je Milošević više oportunistički nego nacionalista. Dr. Plavšić je imala običaj da se žalila, govoreći da bi ona voljela da Milošević više bude kao Tuđman, dakle, voljan da pošalje spremne vojne formacije i voljan da izda pasoše građanima Bosne i Hercegovine. Rukovodstvo bosanskih Srba je bilo frustrirano

⁶¹ Z. Lilić, 18. 06. 2003, str. 22758-22759.

što ih je Milošević držao oko Sarajeva, Goražda, na Igmanu i na drugim mjestima. Civilno rukovodstvo bosanskih Srba bilo je uvjereno da Milošević to radi u želji da zadrži kontrolu nad vojskom. Ovo je bio veliki izvor frustracije kod civilnog dijela rukovodstva bosanskih Srba s kojima sam razgovarao i oni su se redovno na to žalili meni i drugima“, objasnio je Harland.⁶²

Harland je smatrao da je Milošević imao više utjecaja na Ratka Mladića kako je rat odmicao. „Moram reći da su naša zapažanja o ovome uglavnom dolazila iz izvora bosanskih Srba, tako da čovjek mora biti pripremljen za jednu dozu dezinformacija. Mi smo imali mnoge izvore kod bosanskih Srba koji su bili saglasni o ovome. Hoću reći da je, po njihovoj verziji, vremenom povećavan Miloševićev utjecaj na Mladića, a vrhunac je bio 1995, kada je Karadžić pokušao smijeniti Mladića.“⁶³

Milošević se periodično izjašnjavao kao zagovornik nenasilja i pacifista, kao politički lider koji ljudski život postavlja na najviše mjesto u odnosu na sve drugo. „U pregovorima koji se vode uvijek je bolje i dragocjenije sačuvati jednu živu glavu, jedan život, nego ostvariti zacrtani cilj“, citirao je samog sebe, dodajući na kraju: „Moramo insistirati na pregovorima i mirnom rješenju, bez obzira na to koliko će dugo ovi pregovori trajati ili kroz koliko pregovora moramo proći.“

Milošević je smatrao da je upravo tada on bio principijelan, nenaklonjen nijednoj od tri zaraćene bosanske strane i da je jedan citat sa sastanka Savjeta za koordinaciju, od 21. januara 1993, to i pokazao. On je uvijek bio mišljenja da Hrvati, Srbi i bosanski Muslimani moraju razgovarati o svim detaljima koji se tiču Bosne i Hercegovine.

„Naše držanje, držanje jugoslavenske delegacije potpuno je drugačije kada su u pitanju mape, vojni sporazumi i druga specifična pitanja. Na bazi usvojenih principa ova pitanja pripadaju onome o čemu tri partnera moraju pregovarati. Naša pozicija mora biti principijelna, s opredjeljenjem za mir i konsenzus među partnerima u cilju zaštite ravnopravnosti i interesa sva tri naroda.“⁶⁴

⁶² D. Harland, 18. 09. 2003, str. 26969.

⁶³ Isto, str. 26973.

⁶⁴ Izjava Z. Lilića, 09. 07. 2003, str. 23936.

Milošević je otišao tako daleko u samohvali o njegovoj volji za mir da je, pozivajući se na razgovor s Amerikancem Cyrusom Vanceom, pregovaračem UN-a, rekao da se područja osvojena silom ne mogu priznati.

„Danas sam razgovarao s Vanceom i on me je direktno pitao: ‘Šta Vi mislite kakav će odnos biti prema mapama?’ Potpuno otvoreno sam mu rekao da se čovjek prema mapama mora odnositi sa strpljenjem i da je to veoma delikatna stvar... Mi imamo mape iz 1981. i u principu teritorija osvojena silom ne može se priznati. Postojeće mape indiciraju šta kome pripada kada su u pitanju granice provincija.“⁶⁵

Principi su bili samo laž, jer je bilo nemoguće naći područja koja nisu osvojena silom. Cijela Republika Srpska je osvojena silom. Tvrdnje o tome da postojeće, zvanične mape govore o etničkim teritorijama bila su apsolutna greška. Ne postoji karta iz vremena Socijalističke federativne Jugoslavije koja pokazuje da teritorij Bosne i Hercegovine pripada jednoj ili drugoj etničkoj grupi. Socijalistička federativna republika Jugoslavija nije registrirala privatne vlasnike zemlje po njihovoj etničkoj pripadnosti, a osim toga više od polovine teritorije Bosne i Hercegovine je državno vlasništvo.

Međutim, Milošević je koristio nacionalističke ideje o etničkim teritorijama kada je trebao legalizirati osvajanja koja su Srbi izvršili silom. Zbog toga je on tokom suđenja pokazao jednu mapu koju je pokušao koristiti sa svjedocima koji nisu bili eksperti za demografska i geografska pitanja.

„Molim svjedoka da nam da detaljno objašnjenje o područjima pod kontrolom Srba, koji inače, u najvećem dijelu, kontroliraju teritoriju koja im pripada zbog toga što čine većinu u tim dijelovima zemlje“, argumentirao je Milošević u unakrsnom ispitivanju generala Wesleya Clarka.⁶⁶

Clark je u svom odgovoru ukazao na to da on nije ekspert za ovu oblast i da nije upoznat s metodama popisa stanovništva na osnovu kojih

⁶⁵ Isto, str. 23937-2308.

⁶⁶ Izvor: www.icty.org, Clark, 15. 12. 2003, str. 30445.

su sačinjene mape. Clark je vrlo dobro znao da je u područjima, za koje je Milošević tvrdio da su srpska, izvršeno etničko čišćenje.

Tužilac Geoffrey Nice na samom početku je ukazao na činjenicu da mnoga područja koja su Srbi osvojili u Hrvatskoj, a u još većoj mjeri u Bosni i Hercegovini, nisu imala srpsku većinu. To se odnosi i na istočni dio Hrvatske, često nazivan istočna Slavonija, i u još većoj mjeri na mnoga mjesta i općine u istočnoj Bosni, na granici sa Srbijom.

Jedan primjer za to je Vukovar, grad u Hrvatskoj, koji su srpske jedinice ujesen 1991. potpuno uništile i etnički očistile, odnosno „oslobodile“, kako to Srbi zovu. Po popisu stanovništva iz 1991. u Vukovaru je bilo 31% Srba, od ukupno 84.000 stanovnika.

Osvajanje i etničko čišćenje istočne Bosne bio je „treći strateški cilj“ bosanskih Srba nacionalista koji je Karadžić postavio: „Uspostaviti koridor u dolini Drine i eliminirati Drinu kao granicu između dva svijeta. Mi smo na obje strane Drine. Naš strateški interes i naš životni prostor je tamo.“ Da je Karadžić govorio njemački i da je ovo rekao na njemačkom, to bi glasilo: *Lebensraum* i onda bi, vjerovatno, većina odmah razumjela karakter njegove politike.

Priznanje

U različitim prilikama i Radovan Karadžić i Ratko Mladić su priznali da su oni u ratu osvojili teritorije koje se ni na koji način ne mogu nazvati srpskim.

Naprimjer, Karadžić je u augustu 1995, prije početka mirovnih pregovora u Daytonu, u SAD-u, opominjao svoje političke pristalice u Narodnoj skupštini bosanskih Srba, da je on izričito protiv vraćanja osvojenih područja, bez obzira što se ona ne mogu zvati srpskim.

„Nikada ne smijemo doći na ideju da vratimo teritorije koje su tradicionalno naše. Istina, postoje gradovi koje smo mi prigrabili za sebe, u kojima smo činili 30% stanovništva. Ako hoćete, mogu

spomenuti mnoge od njih. Ne možemo dati gradove gdje smo mi činili 70% stanovništva... Ali, znate li koliko nas je bilo u Bratuncu, Srebrenici, Višegradu, Rogatici, Vlasenici, Zvorniku i tako dalje? Zbog strateškog značaja ovih gradova oni su morali postati naši. I praktično govoreći, niko o tome, već dugo, i ne postavlja pitanja.⁶⁷

Bratunac je, po popisu stanovništva iz 1991, imao 34% Srba. Višegrad 32%, Rogatica 38%, Vlasenica 42% i Zvornik 38%. Ovi gradovi osvojeni su iz „strateških“ razloga, jer se nalaze duž rijeke Drine koja se nalazi između Bosne i Srbije i jer su srpski lideri na nesrbe gledali kao na prepreku u ostvarivanju cilja da se brišu granice i da se ove bosanske teritorije pripoje Srbiji. Da bi se ostvarili ovi ciljevi, morala se odstraniti muslimanska većina.⁶⁸

Ratko Mladić je bio cinično pošten u govoru održanom u maju 1992. u Narodnoj skupštini bosanskih Srba, za koji je inače mislio da se nikada neće obznaniti. On je čvrsto stajao na stanovištu da realizacija pripremljenih planova znači izvršenje genocida. Međutim, on je imao ideju kako da Srbi to izbjegnu:

„Prema tome, mi to ne možemo očistiti niti imamo rešeto pa da to prosijemo i da samo ostanu Srbi ili da samo propadnu Srbi, a ostali da odu. Pa to je, to neće..., ja ne znam kako će gospodin Krajišnik i gospodin Karadžić to objasniti svijetu. To je ljudi genocid“, rekao je Mladić.

Svi su znali gdje to vodi. O tome se diskutiralo, ali je ipak urađeno ono što je planirano.

Mladić je umjesto svojih obrazlagao alternativne metode. On nije predložio promjenu ciljeva niti metoda za njihovo ostvarenje. Samo je tražio da se o tome govori na drugi način.

„Mi ne smijemo reći da ćemo uništiti Sarajevo. Ne, mi to nećemo. Reći ćemo da hoćemo da sačuvamo Sarajevo, nama Sarajevo treba.

⁶⁷ Citirano u tački 894 u presudi protiv Momčila Krajišnika, www.icty.org, Krajišnik. Vidjeti također: www.icty.org, Krajišnik, str. 24960-24961.

⁶⁸ Vidjeti tačku 895 u presudi protiv Momčila Krajišnika.

Nećemo reći da ćemo srušiti dalekovod ili isključiti vodu. Ne, jer to Ameriku diže na noge. Jednog dana nema vode u cijelom Sarajevu. Havarija, a mi ne znamo šta je. Ako mi trebamo popraviti, nećemo. Polahko. Mi moramo mudro saopćiti svijetu, gađali su oni, pogodili dalekovod i nestalo struje; gađali vodovod, a mi vršimo napore da to popravimo. To je diplomatija”, rekao je Mladić.⁶⁹

Ovdje je on u najkraćem iznio recept koji su Srbi uvijek koristili kada bi granata pogodila veliku grupu ljudi, kao i u svojim obrazloženjima masakara, za kojima su pojedini politički i vojni predstavnici UN-a i jedan dio novinara godinama nakon toga vrijedno tragali.

I drugi srpski nacionalisti iznosili su rezultate svojih aktivnosti. Na istom sastanku predstavnik Bosanske Krupe, gospodin Vještica, govoreći o tamošnjoj ratnoj situaciji, rekao je sljedeće:

„Šta smo mi uradili u srpskoj općini Bosanska Krupa? Moram da vam kažem, da podsjetim prisutne. U srpskoj općini Bosanska Krupa ima samo 24% Srba. Nas ima 14.500, a Muslimana ima 47.000. Mi smo se godinu i po dana spremali za rat u srpskoj Bosanskoj Krupi“, rekao je Vještica. „Spremanje je u tajnosti trajalo od jeseni 1990.“⁷⁰

Nacionalni projekt Srbije

Podrška i pomoć iz Srbije bili su temeljiti i sveobuhvatni, tako da je to bosanskim Srbima dalo odriježene ruke da vode rat s brutalnošću kojom su to željeli.

„Karadžić je otvoreno rekao, a isto je učinila i Plavšićka, da je osnovni srpski ratni cilj u Bosni i Hercegovini preseljavanje stanovništva, čime će Srbi dobiti kontrolu nad jedinstvenom teritorijom koja bi obuhvatala cijelu granicu prema Srbiji i Crnoj Gori, uključujući i tradicionalno

⁶⁹ Citirano u presudi protiv Momčila Krajišnika, tačka 975.

⁷⁰ Uvodno izlaganje tužioca Geoffrey Nice, 13. 02. 2002, str. 121-122.

srpske teritorije. Historijska nesreća tražila je preseljenje velikog broja bosanskih Muslimana, jer su oni bili većina duž rijeke Drine i u sjeveroistočnom dijelu Bosne, na granici prema Srbiji. Srbi su potpuno otvoreno govorili o ciljevima rata. A cilj je bio pritisnuti bosansku Vladu da prihvati preseljenje naroda i etničko čišćenje“, rekao je Harland.

Lično Karadžić je jasno i glasno rekao šta je cilj bosanskih Srba s Republikom Srpskom, istovremeno podvlačeći da je Milošević taj koji će obavezno predvoditi Srbe u pregovorima.

„Mi nemamo želju da ostanemo živjeti u odvojenoj državi. Mi svi želimo biti zajedno, a da Milošević vodi pregovore“, govorio je Karadžić narodnim poslanicima bosanskih Srba, krajem augusta 1995, na 53. sjednici Narodne skupštine bosanskih Srba.

U lokalnim pregovorima vođenim u Bosni lideri bosanskih Srba otvoreno su isticali predstavnicima UN-a da će oni nastaviti i intenzivirati napade na stanovnike Sarajeva, kako bi prisilili Vladu u Sarajevu da potpiše mirovni sporazum koji bi bio povoljan za Srbe.

„U ovim, kao i u mnogim drugim dokumentima, vratili smo se citatima Karadžića, Krajišnika, Koljevića i Mladića, gdje stoji: ‘Mi ćemo nastaviti raditi ove stvari sve dok Izetbegović ne prihvati Owen-Stoltenbergov plan’, naprimjer. Sjećam se da su Srbi bili tako agresivni govoreći: ‘Mi ćemo im zavrnuti struju’, ili: ‘Pusti im plin’, ili: ‘Pusti im hranu pod uvjetom da kasnije, mirovnim pregovorima, učine mnoge ustupke.’ To je bio uobičajeni način i oni to uopće nisu prikivali pred nama“, kaže predstavnik UN-a David Harland.⁷¹

On je potvrdio da su napadi na Sarajevo i teror nad stanovništvom u njemu bili dio vođenja rata za etničko čišćenje. „To nije bila samo moja procjena. Srbi su to otvoreno govorili“, objasnio je Harland.⁷²

Nivo podrške i pomoći iz Srbije je varirao. Harland je izbliza opservirao vojnu pobunu među bosanskim Srbima u Banjoj Luci, ujesen 1993, kada oficiri i podoficiri nisu dobili iste plaće kao i u Vojsci

⁷¹ Izjava D. Harlanda, 18. 09. 2003, str. 26953.

⁷² Isto, str. 26953-26954.

Jugoslavije. Ratko Mladić je morao ići od kasarne do kasarne i direktno razgovarati s oficirima.⁷³

Na pitanje predsjednika Suda Richarda Maya da li može pojasniti šta misli pod tim kada rat u Bosni definira kao srpski zajednički poduhvat, Harland je odgovorio da je ovo bio izraz bosanskih Srba za ono šta su radili:

„Oni su to zvali ‘nacionalni projekt Srbije’. Kada bismo se mi pozivali na etničko čišćenje, rat ili bilo šta, oni bi, naročito profesorica Plavšić, dr. Zametica i profesor Koljević, govorili da nacionalni projekt Srbije mora biti izvršen s punom podrškom i pomoći Srbije i da su oni dobili veliku pomoć“, objasnio je Harland. „Profesor Koljević je uvijek govorio: ‘Mi smo mislili da će ovaj rat trajati samo nekoliko dana i da će JNA završiti stvari vrlo brzo.’“⁷⁴

Profesorske i doktorske titule kojima su se okitili mnogi srpski lideri nisu bile lažne. Tako je Radovan Karadžić bio psihijatar na Univerzitetsko-medicinskom centru u Sarajevu. Biljana Plavšić je bila profesorica biologije na Univerzitetu u Sarajevu, a Nikola Koljević je bio profesor engleske književnosti na Univerzitetu u Sarajevu, čija je uža specijalnost bio William Shakespeare. Biljana Plavšić je jedina od svih lidera bosanskih Srba koja je u sudskom procesu vođenom protiv nje u Haagu priznala počinjene zločine protiv čovječnosti i međunarodnog prava. Nikola Koljević je izvršio samoubistvo neposredno nakon rata.

Harland je detaljnije objasnio sudiji Patricku Robinsonu šta je mislio kada je rekao da je Milošević „još jednom zadržao“ bosanske Srbe u vezi sa Sarajevom, Goraždom i drugim mjestima.

„Bosanski Srbi su nas redovno obavještavali o tome da žele uzeti Igman i Bjelašnicu, da drže kontrolu i da mogu stegnuti obroč oko Sarajeva i tako kroz ovaj uski koridor efikasno zaustaviti svaku vrstu ulaska i izlaska robe iz Sarajeva. Srbi su nas, također, izvještavali o tome da će uzeti Goražde ili da će ga reducirati na mali i uski gradski centar, koji će kasnije postati dio Republike Srpske. Također, Srbi su

⁷³ Isto, str. 26069-26970.

⁷⁴ Isto, str. 26970-26971.

željeli da svoje vojnike koji su držali Goražde pod opsadom prebace na druga ratišta. Milošević je, pod pritiskom Zapada, nagovorio bosanske Srbe da ovo ne čine i da prekinu ofanzivu. Ovo se događalo i u nekim drugim slučajevima.⁷⁵

Novi odnos snaga

Politički i vojni odnos snaga u Bosni i Hercegovini zadržan je skoro u istom omjeru tokom 1993. i 1994, bez neke odlučujuće prevage na jednu ili drugu stranu. Iza te, prividno nepromjenjive situacije dogodilo se mnogo toga. Na političkom planu Hrvatska i Bosna potpisale su sporazum o saradnji koji je spriječio njihove dalje međusobne konflikte. Hrvatska je, uz američku pomoć, postala značajna vojna sila, što se pokazalo prilikom da se poraze srpske jedinice u Hrvatskoj. U međuvremenu je Armija Republike Bosne i Hercegovine dobila velike količine naoružanja i organizaciono znatno ojačala.

U proljeće 1995. sve je govorilo da je bosanskim Srbima isteklo vrijeme. Zbog toga je Radovan Karadžić izdao Direktivu kojom se naređuje stvaranje nepodnošljivih uvjeta za život stanovnicima Srebrenice i Žepe, objasnio je general Rupert Smith, glavnokomandujući snaga UN-a u Bosni i Hercegovini 1995, tokom svjedočenja u procesu protiv Miloševića.⁷⁶

Smith je lično, u funkciji novog glavnokomandujućeg snaga UNPROFOR-a u Bosni, analizirao situaciju na početku 1995. U njegovim analizama, između ostalog, stoji sljedeće: „Partneri u konfliktu, koji su bili orijentirani na rat, često su prekidali primirje. U toku 1995. takva njihova orijentacija trebala je rješenje koja će se zasnivati na sili. Pozicija bosanskih Srba bila je ugrožena nedostatkom ljudstva potrebnog za odbranu osvojenih teritorija. Jedan od načina za

⁷⁵ Isto, str. 26971-26972.

⁷⁶ Direktiva je prikazana u poglavlju o Srebrenici. Vidjeti: www.icty.org, Smith, 09. 10. 2003, str. 27304.

dobijanje ljudstva bilo je reduciranje potreba za tri istočne enklave: Goražde, Žepu i Srebrenicu“, objasnio je general Smith.⁷⁷

Tri sedmice nakon Karadžićeve Direktive, Mladić je 31. marta izdao još precizniju i detaljniju vojnu Direktivu Vojsci bosanskih Srba. Mladić je rekao Rupertu Smithu da će, ukoliko Armija Bosne i Hercegovine napadne njegovu vojsku, Vojska Republike Srpske napasti Srebrenicu, Žepu i Goražde. Karadžić je rekao Smithu da bosanski Srbi ne priznaju status tri enklave koje su UN proglasile „sigurnim zonama“.

David Harland se izjasnio o tome na isti način u proljeće 1995.

„Zbog toga su Srbi odlučili, a o čemu su nas informirali, da brzo moraju riješiti situaciju u Bosni. Jedan od načina na koji su oni to htjeli učiniti jeste da reduciraju istočne enklave i otklone prijetnje iz Sarajeva, a da istovremeno prebace svoje snage na zapad, prema glavnom frontu, gdje su Hrvati koncentrirali svoje snage.“⁷⁸

Harland se poziva na sastanak u Sanskom Mostu, u martu 1995, kada je Mladić govorio o strategiji bosanskih Srba.

„Razumljivo je da je došlo do ofanzive u ovoj godini, nakon defanzivne pozicije u toku 1993. i 1994. Cilj je bio završiti rat prije nego što Republika Hrvatska postane prijetnja ili prije nego što bosanski Muslimani svoju brojčanu prednost ne preokrenu u prednost i na bojnopolju.“⁷⁹

Teško je pretpostaviti da Milošević nije imao glavnu ulogu u raspravama vođenim o strateškim promjenama na sastancima s liderima bosanskih Srba, uključujući i Mladića. Milošević je već odavno bio svjestan situacije i zbog toga je pokušavao uvjeriti bosanske Srbe da vrate i dio teritorije kako bi se došlo do mirovnog sporazuma. Međutim, oni nisu htjeli ni da čuju.

⁷⁷ Izvor: www.icty.org, Smith, 09. 10. 2003, str. 27302.

⁷⁸ David Harland, 18. 09. 2003, str. 26961-26062.aHaoo

⁷⁹ Isto, str. 26980-26981.

Jugoslavenska vojska je učesnik

Od prvog trenutka kada je počeo rat u Bosni bilo je jasno da je JNA aktivno učestvovala u napadima na brojna sela i gradove. Vojska je bila svuda i asistirala je u izvršavanju zadataka bosanskih Srba. To je bilo tako očigledno na primjeru glavnog grada Sarajeva, ali i mnogih drugih, manjih i većih mjesta i područja osvojenih od srpskih jedinica.

Grad Bratunac srpske jedinice zauzele su 16. aprila 1992. U glavnom napadu na ovaj grad učestvovala su jedinice JNA, odnosno pripadnici Novosadskog korpusa. Novosadski korpus dobio je, naravno, ime po tome što je njegovo sjedište bilo u Novom Sadu, glavnom gradu srbijanske pokrajine Vojvodine, koja se nalazi relativno daleko od Bosne i Hercegovine. Paravojne Arkanove jedinice, Šešeljevi dobrovoljci i Beli orlovi učestvovali su, također, u napadu na Bratunac. Dana 9. maja pripadnici Novosadskog korpusa i paravojnih formacija u Bratuncu su ubili 65 bosanskih Muslimana i bacili ih u rijeku Drinu.

U januaru 1993, dvije godine nakon što se JNA formalno povukla iz Bosne i promijenila ime u Vojska Jugoslavije (VJ), morala je ponovo gaziti prema Bratuncu kako bi spriječila da Vojska bosanskih Srba (VRS) izgubi grad. General Mladić je u intervjuu datom listu *Politika*, novinama pod kontrolom srbijanske Vlade, izjavio da je Vojska Jugoslavije intervenirala nakon odluke koju je donio Vrhovni savjet odbrane, kao vrhovni organ Oružanih snaga SRJ.⁸⁰

Zoran Lilić je u svom odgovoru i na Miloševićevo i na tužiočevo pitanje negirao da je bilo kada, u periodu njegovog mandata, data naredba VJ da učestvuje u ratu u Bosni i Hercegovini. Tužioca je interesiralo ko je imao takvu mogućnost da utječe na vojsku da se umiješa u rat u Bosni.

„Ako je neko drugi izdao naredbu, onda je ona mogla doći od generala Perišića, ali ja to nisam čuo, tako da i dalje tvrdim da ne postoji slična odluka ili naredba. Ako je Perišić dao takvu naredbu, ona je mogla doći od predsjednika Miloševića. U tom slučaju ta naredba

⁸⁰ Uvodno izlaganje tužioca, G. Nice, 13. 02. 2002.

je bila nezakonita. Ako je naredba došla od predsjednika Bulatovića, također je bila nezakonita.“⁸¹

Momčilo Perišić je bio komandant Vrhovnog Štaba VJ. Odluka o pripremi rata u Bosni i Hercegovini i učešću u njemu, a o čemu Lilić kaže da ništa ne zna, donesena je očigledno mnogo ranije nego što je Lilić preuzeo funkciju predsjednika SRJ u maju 1993. Lilić pretpostavlja da je ovu naredbu Perišiću dao Milošević. Formalno, Lilić spominje i mogućnost da je Bulatović naredio Perišiću, ali to je bila samo šala. Crnogorski predsjednik nije imao nikakvu realnu komandu nad VJ.

Lilić je priznao da je Vrhovni savjet odbrane često stavljao na dnevni red ratnu situaciju u susjednoj zemlji. Prva tačka dnevnog reda Vrhovnog savjeta odbrane, od 9. decembra 1992, nakon što je rat u Bosni trajao već osam mjeseci, bila je „Priprema VJ za vojnu intervenciju u Bosni i Hercegovini, moguća agresija Hrvatske na „Republiku srpsku krajinu i mogući albanski ustanak za otcjepljenje Kosova“.

Drugim riječima, vojna situacija u susjednim republikama bila je top tema na sastancima vojnog i političkog vrha SRJ. Lilić je tvrdio da on ne može komentirati sadržaj predočenih dokumenata zbog stepena njihove tajnosti. On je ipak potvrdio da sam naziv jedne tačke dnevnog reda s gore navedenim naslovom ukazuje šta je bio zadatak Vrhovnog savjeta odbrane.⁸²

Lilićevo izjašnjavanje o tome kad, kako i zašto su srbijanski vojnici i regularne srbijanske jedinice poslane u Bosnu i Hrvatsku bilo je, u najboljem slučaju, nedovoljno. Sve to pokušao je predstaviti kao da su ti vojnici i oficiri učestvovali u nekoj dobrovoljnoj akciji, kako su, uostalom, to Milošević i drugi srbijanski lideri i nazivali cijelo vrijeme.

„Mnogi oficiri JNA koji su bili porijeklom iz Bosne i Hercegovine imali su želju nastaviti svoju vojnu službu na teritoriji Bosne i Hercegovine“, odgovorio je Milošević na pitanje o velikom prebacivanju ljudstva, naoružanja, municije i opreme u novoformiranu Vojsku bosanskih Srba (VRS) u maju 1992.

⁸¹ Lilićevo svjedočenje, 09. 07. 2003, str. 24012-24013.

⁸² Izvor: www.icty.org. Vasiljević, 06. 02. 2003, str. 15833.

To je, u najboljem slučaju, bio samo jedan dio objašnjenja, jer je srpska strana dobro i sveobuhvatno isplanirala vođenje rata u Bosni, koji nije bio baziran na dobrovoljnom angažmanu vojnika.

Naredba

Naredba za rat u Bosni izdata je ranije i nije ostavljala prostora za dobru volju, koju je Milošević cijelo vrijeme isticao i povezivao kao osnovnu karakteristiku rata u Bosni. Krnje Predsjedništvo u Beogradu, koje se u tom trenutku sastojalo od četiri predstavnika, po jedan predstavnik iz Srbije i Crne Gore i po jedan predstavnik iz srbijanskih pokrajina Vojvodine i Kosova, bilo je pod potpunom Miloševićevom kontrolom. Predsjedništvo je, krajem aprila i početkom maja 1992, izdalo naredbu gdje će oficiri Vojske Jugoslavije, koji su rođeni u Hrvatskoj ili Bosni i Hercegovini, nastaviti službovati. Po iskazu Aleksandra Vasiljevića, generala i šefa KOS-a, ovo se dogodilo nakon razgovora Branka Kostića, tadašnjeg predsjedavajućeg Predsjedništva ostatka Jugoslavije, i komandanta Generalštaba JNA Blagoja Adžića s bosanskim predsjednikom Alijom Izetbegovićem u Skoplju, u Makedoniji, 26. aprila 1992.⁸³ Ostalo je nejasno da li je Izetbegović prihvatio spomenutu naredbu i da li je razumio njene posljedice. U svakom slučaju, njih trojica bila su saglasna da pripadnici JNA rođeni u Bosni i Hercegovini tu i nastave vojnu službu. U praksi to je značilo da je Izetbegović prihvatio da bosanski Srbi iz JNA nastave vojnu službu u Bosni, tj. Vojsci Republike Srpske (VRS). Još uvijek je teško potvrditi da li je ovo tačno. Događaji iz prvih sedmica rata pokazali su da je Izetbegović mislio da će JNA nastaviti djelovati kao neutralna institucija postavljena između partnera. Međutim, u stvarnom životu JNA je već dugi vremenski period vršila pripreme za rat u Bosni u kojem će stati na stranu bosanskih Srba.

⁸³ Izvor: www.icty.org, Vasiljević, 06. 02. 2003, str. 15833.

Direktivom, koja nosi datum 5. maj 1992, naređuje se oficirima i vojnicima JNA da ostanu u Bosni i Hercegovini i priključe se oružanim jedinicama Republike Srpske i Republike srpske krajine u Hrvatskoj. Direktiva je došla iz sjedišta Vrhovne komande u Beogradu, a potpisao ju je komandant Generalštaba. Upućena je Petom, Desetom, Trinaestom i Sedamnaestom korpusu koji su se nalazili u Bosni, a glasila je:

„Naredba: Izvršiti obavezne pripreme koje se odnose na sljedeće ... Svi oficiri, vojnici i građanska lica iz navedenih jedinica, rođeni na teritoriji Republike srpske krajine ili u Bosni i Hercegovini, kao i oni koji su, u skladu s Planom Saveznog ministarstva za odbranu-Kadrovsko odjeljenje, raspoređeni kao pojačanje jedinicama Teritorijalne odbrane i Policije, u Republici srpskoj krajini ili Republici Srpskoj u Bosni i Hercegovini, nastavit će svoj boravak na ovim područjima.“⁸⁴

„Ovo je u skladu s već rečenim. Rok je bio 19. maj, a prebacuju se jedinice sastavljene od kadrova državljana Savezne republike Jugoslavije“, komentirao je Vasiljević na Sudu.

Centralna tačka u svemu ovome je da Direktiva ne govori o dobrovoljnosti. Prebacivanje se izvršava „u skladu s Planom Kadrovskog odjeljenja Saveznog ministarstva za odbranu“, dakle, Glavnog štaba u Beogradu. I to nije dobrovoljno prelaženje onih koji su rođeni u Hrvatskoj ili Bosni u oružane jedinice Republike Srpske ili Republike srpske krajine. To je naredba koju su oni dužni izvršiti. Rat je već uveliko trajao i ovo je bila naredba da se ide u rat i da se učestvuje na jednoj strani.

Ako čovjek pogleda ovu naredbu zajedno s izvještajem Borisava Jovića o tome kako su Milošević i on mnogo ranije, već krajem 1991. i početkom 1992, počeli planirati povlačenje JNA iz Bosne, odnosno njenog i formalnog prebacivanja u oružane jedinice bosanskih Srba, odnosno VRS, onda nema sumnje da je ova naredba bila jedan od glavnih dokumenata u dokaznom postupku protiv Miloševića.

Nakon što je JNA, u zimu i proljeće 1991-1992, prebacila ogromne količine teškog naoružanja i municije u Bosnu i Hercegovinu, a prije

⁸⁴ Isto, str. 15835.

toga, uz Izetbegovićev pristanak, oduzela naoružanje Teritorijalnoj odbrani Republike Bosne i Hercegovine (koje je kasnije podijeljeno srpskoj miliciji), JNA se, nakon šest sedmica aktivnog učestvovanja u ratu, formalno povukla iz Bosne i Hercegovine u maju 1992. Ovo je učinjeno jer su planeri znali da bi, u slučaju nepovlačenja iz Bosne, međunarodna zajednica proglasila JNA okupatorskom vojnom silom.

U realnom životu to je izgledalo tako da je 85% ljudstva JNA samo promijenilo oznake na uniformama i priključilo se, kao oficiri ili kao vojnici, Vojsci bosanskih Srba, odnosno VRS-u. Ovu operaciju na vrijeme su pripremili Milošević i njegovi bliski politički saradnici. Borisav Jović, srbijanski član jugoslavenskog Predsjedništva u zadnjim godinama egzistiranja Jugoslavije i predsjednik Socijalističke partije Srbije od 1992-1993, jedine godine u kojoj Milošević nije bio predsjednik te partije, sve ovo je opisao u *Dnevniku* objavljenom u jesen 1995.

Tako Jović u *Dnevniku* za 30. april 1992. piše:

„Razgovor sa srpskim rukovodstvom iz Bosne i Hercegovine. Branko Kostić (predsjedavajući krnjeg Predsjedništva Jugoslavije – *primjedba autora*), Slobodan, Momir Bulatović (predsjednik Crne Gore – *primjedba autora*), general Života Panić (komandant Štaba Vrhovne komande – *primjedba autora*), Karadžić, Krajišnik, Koljević i ja.

Savjet sigurnosti UN-a priznao je Bosnu i Hercegovinu. Međuetničke borbe u Bosni i Hercegovini su se rasplamsale. To zahtijeva da mi povučemo JNA iz Bosne i Hercegovine. Slobodan i ja smo pretpostavili, planirali i čekali ovaj trenutak. Mi ne možemo dovesti JNA u situaciju da je proglase stranom i okupatorskom vojskom što neki krugovi žele.

Povlačenje 10 do 15% državljana Savezne republike Jugoslavije na službi u JNA iz Bosne i Hercegovine ne predstavlja više od 10.000 ljudi, tako da to nije nikakav problem kada je u pitanju tehnika i transport. Problem je što je Branko Kostić nedavno izjavio da on kao zamjenik predsjednika Socijalističke federativne republike Jugoslavije nikada neće potpisati naredbu o povlačenju JNA iz Bosne i Hercegovine. Panić je također izjavio da vojne snage neće biti povučene iz Bosne i

Hercegovine u narednih pet do sedam godina, bez obzira što je Bosna međunarodno priznata kao nezavisna i suverena država. Javnost je ove izjave uzela veoma ozbiljno, mada njih dvojica nisu mislili tako ozbiljno kada su davali izjave. Kako nasilno možemo držati našu vojsku u drugoj nezavisnoj državi i protivno volji građana te države, a da nas ne proglase nepoželjnim?

Nezavisno od Kostićeve i Panićeve izjave, mi smo razmatrali potrebu za povlačenjem vojnika koji su državljani Savezne republike Jugoslavije iz Bosne i Hercegovine. Ne računajući njih, u Bosni i Hercegovini se nalazilo još 90.000 pripadnika JNA, većinom srpske nacionalnosti, nad kojima je srpsko rukovodstvo u Bosni i Hercegovini preuzelo komandu.

Karadžić je saglasan, a Krajišnik postavlja niz pitanja: 'Kako će se vojne jedinice finansirati, ko će isplaćivati plaće, ko će obezbjeđivati penzije ...?' Sve su ovo bili problemi, ali naravno nisu bili presudni u našoj diskusiji.

Bilo je povuci-potegni kada se određivao datum povlačenja, ali na kraju smo se usaglasili da to izvršimo u roku od 15 dana.

S obzirom na to da je trebalo povući i generale koji nisu rođeni u Bosni i Hercegovini postignuta je saglasnost da general Mladić zamijeni generala Vukovića.

Za nas su ove aktivnosti bile izuzetno značajne, ali za Srbe u Bosni i Hercegovini ovo je bilo i više od toga. Srbi u Bosni dobili su svoju vojsku.⁸⁵

Jovićevo razumijevanje, koje je on potvrdio kada je svjedočio u sudskom postupku protiv Miloševića, govori vrlo jasno koliko je rukovodstvo u Beogradu bilo uključeno u vođenje rata u Bosni i Hercegovini i to od samog početka. Jović je jasno i čvrsto potvrdio da je rukovodstvo u Beogradu imenovalo Ratka Mladića za komandanta Vojske Republike Srpske. Jovićevo svjedočenje razbilo je Miloševića.

⁸⁵ Borisav Jović: *Zadnji dani Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije*, FBIS-EEU-96-205-S, 22. 10, 1996, str. 258.

Drugi dokumenti pokazali su zanimljive detalje o tome koliko je bilo važno učešće JNA u ratu. General Milutin Kukanjac, komandant Druge vojne oblasti JNA, sa sjedištem u Sarajevu, izvijestio je 20. marta 1992. „...da je srpskim dobrovoljcima podijeljena 51.900 automatskih pušaka. SDS je podijelio 17.298 automatskih pušaka. Podijeljeno je i 300 automatskih pušaka povjerljivim oficirima u Sarajevu kako bi zaštitili svoje porodice.“ Prateći druga dokumenta, u julu 1992, bilo je 26.000 oficira i vojnika JNA koji su nastavili svoje službovanje na srpskoj strani u Bosni.⁸⁶

Postupanje s dezerterima i onima koji su tražili politički azil u Srbiji i Crnoj Gori pokazalo je da nije bilo dobrovoljnosti u učešću u ratu u susjednim republikama kada su u pitanju oficiri i vojnici. To jasno ilustrira i pismo generala Mile Novakovića iz vojnih jedinica u Republici srpskoj krajini upućeno generalu Momčilu Perišiću u Beograd. U prilogu pisma bila je lista s imenima oficira koji su pobjegli iz Vojske Republike srpske krajine i skrasili se u Vojsku Jugoslavije na teritoriji Srbije ili Crne Gore.

„Obavještavamo Vas da su se sljedeće osobe odazvale našem pozivu“, pisao je general Novaković, ali nisu se svi odazvali. „Molimo Vas da preduzmete odgovarajuće mjere da vratite u Vojsku Republike srpske krajine sve one koji se nisu odazvali našem pozivu.“ Nakon toga slijedi dugačak spisak s imenima.

Srbijanske vlasti mobilizirale su civile muškarce nastanjene u Hrvatskoj i Bosni, a koji su podlijegali vojnoj obavezi, i uključivale ih u rat. Oni koji se nisu odazvali hapšeni su i privođeni silom, potvrdio je Vasiljević.⁸⁷

„Bile su to dvije države s dvije vojske finansirane od treće države. Ne znam ima li potrebe ovo još dodatno objašnjavati“, rekao je bivši šef KOS-a, govoreći o zavisnom odnosu između VJ i dvije srpske vojske u susjednim državama.⁸⁸

⁸⁶ Emir, Suljagić, *A Rebellion under JNA patronage*, Bosnia Report, no 53-54, August-December 2006, <http://www.bosnia.org.uk>, 27. 12. 2006.

⁸⁷ Izjava A. Vasiljević, 06. 02. 2003, str. 15836-15837.

⁸⁸ Isto, str. 15838-15839.

I kada se tužilac nešto kasnije htio vratiti na ovo pitanje, Vasiljević je još pojasnio:

„Objektivno, bile su to dvije vojske u dvije države iz treće države, Savezne republike Jugoslavije. Dvije vojske tretirane su kao da su bile vojske Savezne republike Jugoslavije, jer su iz nje snabdijevane novcem, kadrovima, logistikom i opremom. Nema se više tu šta dodati.“⁸⁹

Mnoge važne informacije argumentirano pokazuju da se ratom upravljalo iz Beograda. Mnogi su svjedočili o formiranju specijalnih kadrovskih centara unutar Vojske Jugoslavije, odnosno u glavnom sjedištu VJ u Beogradu, koji su bili odgovorni za kontrolu regrutacije i plaće vojnika i oficira u srpskim jedinicama u Hrvatskoj i u Bosni. Među onima koji je potvrdio sve ovo bio je bivši predsjednik Zoran Lilić.

„Je li Savezna republika Jugoslavija obezbjeđivala finansijska sredstva oficirima VRS i VRSK?“, pitao je tužilac Geoffrey Nice. „Odgovor je da“, potvrdio je Lilić.

Lilić je potvrdio da je ovakvu praksu naslijedio od smijenjenog Dobrice Ćosića, od kojeg je mjesto predsjednika preuzeo 1993.

„Ovo je urađeno na osnovu odluke Vrhovnog savjeta odbrane. Ako se dobro sjećam, bilo je to krajem 1993, preciznije u novembru 1993. Ja sam potpisao naredbu o formiranju 30. i 40. kadrovske centra Vojske Jugoslavije“, rekao je Lilić.⁹⁰

On je rekao da su kadrovski centri bili za one koji su „željeli“ nastaviti službu u VJ, a bili su nastanjeni „izvan jugoslavenske teritorije“ i nisu imali državljanstvo Savezne republike Jugoslavije, odnosno Srbije i Crne i Gore.

„Trideseti kadrovski centar formiran je, prije svega, radi rješavanja egzistencijalnih statusnih pitanja osoba koje su ranije bile u JNA, a koje su bile izvan teritorije Savezne republike Jugoslavije i koje su bile državljani Bosne i Hercegovine“, rekao je Lilić. „Centar je bio formiran s ciljem da se brine o dokumentima, da vodi brigu o potrebama ovih

⁸⁹ Isto, str. 15858-15859.

⁹⁰ Izvještaj Zorana Lilića, 17. 06. 2003, str. 22591.

ljudi, da se brine o njihovim porodicama koje su, uglavnom, bile izbjeglice na teritoriji Savezne republike Jugoslavije.“⁹¹

Međutim, Lilićevo objašnjenje bilo je samo djelomično tačno. Prava istina je bila da je Jugoslavija morala urediti stanje i odnose za vlastite srpske i u nekim slučajevima crnogorske oficire koji su se borili u Bosni i u Hrvatskoj, kao i za „strane“ Srbe, kao što je bio Ratko Mladić. On je rođen u Bosni i Hercegovini, ali je nastavio primati plaću iz Beograda. U praksi nije bilo nikakve razlike. Vojnici i oficiri su slušali istog naredbodavca i dobijali plaću s istog mjesta.

Prema Lilićevim riječima ova dva kadrovska centra formirana su u novembru 1993, a mjesečno su koštala 1,6 miliona njemačkih maraka, ili 0,8 miliona eura, pokrivajući plaće i druge troškove oficira u Vojsci bosanskih Srba. To odgovara cifri od 6,4 miliona norveških kruna mjesečno ili 76,8 miliona norveških kruna godišnje. Lilić je, također, rekao da je u vrijeme njegovog mandata, od 1993. do 1997, godišnji budžet ovih centara iznosio oko 8 miliona eura ili 64 miliona norveških kruna. Pored toga, rekao je da je bilo oko 4.000 osoba koje su primale plaću i druge finansijske prinadležnosti u toku četiri godine. Naredba o kojoj je riječ poništena je 2001, ali Lilić je rekao da je 1.600 oficira bosanskih Srba nastavilo primati novac iz Srbije na osnovu Sporazuma između Srbije i Republike Srpske.⁹²

Belgijski vojni ekspert Reynaud J. M. Theunens je imao dodatno objašnjenje:

„Bila je to trenutna potreba za reguliranjem odnosa tako da nije bilo vidljivo da su ljudi služili u vojnim jedinicama u inozemstvu, kako smo vidjeli u dokumentima Milana Čeleketića, koji je bio vrhovni komandant 18. korpusa VRSK, sa sjedištem u Okučanima, u zapadnoj Slavoniji, u Hrvatskoj. Njegovo zvanično mjesto postavljenja bio je 40. kadrovski centar. Jasno je da su 30. i 40. kadrovski centar imali svoju administraciju i arhive iz kojih se moglo vidjeti gdje su ljudi služili, kao i one koje su se ticale kompenzacije, i to ne samo finansijske nego i beneficiranog

⁹¹ Isto, str. 22592.

⁹² Isto.

radnog staža zbog otežanih uvjeta u kojima se službovalo. Oni koji su učestvovali u ratnim operacijama dobijali su, osim beneficiranog radnog staža, i dodatak na plaću“, rekao je Theunens.⁹³

Lilić je objasnio da je, u augustu 1994, došlo do redukcije isplate plaća i drugih prinadležnosti oficirima bosanskih Srba. „To je bilo djelomično uvjetovano ekonomski, a djelomično politički.“ Srbija je imala zvanično objašnjenje koje se vezalo za posljedice sankcija. Međutim, pravi razlozi su bili neprihvatanje mirovnog plana koji je uradila Kontakt - grupa. Primanja oficira nisu u potpunosti obustavljena, ali su smanjena na nešto što bi se moglo nazvati minimalnom plaćom u Srbiji.

Srbijanske jedinice u Bosni

Pored toga što je glavna vojna pomoć iz Srbije bosanskim Srbima bila ispoljena u kadrovskoj popunjenosti, enormnom materijalnom podrškom u opremi, naoružanju i municiji, a što je sve bilo plasirano i prije početka rata, značajno je istaći da su jugoslavenske i srbijanske jedinice učestvovala u nizu borbi i drugih vojnih aktivnosti na području Republike Bosne i Hercegovine.

Početkom 1993. jedinice Armije Republike Bosne i Hercegovine izvršile su uspješnu akciju u dolini rijeke Drine, u istočnoj Bosni, nakon koje su pod svoju kontrolu stavile zapadnu obalu rijeke Drine, odnosno granicu prema Srbiji. Vojska Jugoslavije ovo nije mogla mirno gledati i zbog toga je zajedno sa VRS-om krenula u napad na jedinice Armije Republike Bosne i Hercegovine.

„Uz podršku u ljudstvu, zatim artiljerijskom i logističkom podrškom od VJ, u martu 1993. VRS je izvršio seriju uspješnih kontraofanziva u dolini rijeke Drine i oko Srebrenice“, kaže se u izvještaju koji je ICTY-u priložio belgijski vojni ekspert Reynaud Theunens.⁹⁴

⁹³ Izvor: www.icty.org, Theunens, 27. 01. 2004, str. 31515.

⁹⁴ Izvor: www.icty.org, Theunens, 26. 01. 2004, str. 31501.

Ovo se događalo nakon što je Savjet sigurnosti UN-a Srebrenicu proglasio „sigurnom zonom“. U maju iste godine Sarajevo, Tuzla, Goražde, Žepa i Bihać također su proglašeni „sigurnim zonama“.

Prema Theunensovim riječima jedinice Vojske Jugoslavije učestvovala su u operaciji *Pancir 1, 2 i 3* protiv jedinica Armije Republike Bosne i Hercegovine, u periodu od oktobra 1993. do septembra 1994, mada su jedinice bosanskih Srba imale glavnu ulogu u ovim operacijama.

U jednoj naredbi Sarajevsko-romanijskog korpusa VRS stoji „da se u njihovom redovima bori 120 specijalaca Vojske Jugoslavije s ciljem nanošenja poraza Armiji Republike Bosne i Hercegovine“.

„Jedna brigada Hercegovačkog korpusa, jedinica policije veličine bataljona, 120 specijalaca iz Vojske Jugoslavije i jedna helikopterska jedinica imaju zadatak da spriječe prodor neprijatelja iz centralne Bosne i Goražda prema Sarajevu“, stajalo je u jednom dijelu naredbe, datirane sa 3. novembar 1993, u kojoj se, između ostalog, govori o spremnosti Vojske Jugoslavije za učešće u borbama.⁹⁵

Theunens je potvrdio da su specijalci ovdje predstavljali specijalne jedinice i vrlo moguće članove specijalne jedinice VJ. Oni su morali pripadati Gardijskoj 63. padobranskoj brigadi ili 72. udarnoj brigadi. Theunens je ukazao da su u operaciji *Pancir* korišteni helikopteri koje je imala samo Vojska Jugoslavije. Smatrao je da je operacija *Pancir* bila izuzetno važna za cijelu vojnu situaciju u Bosni i Hercegovini.⁹⁶

Također, u zapadnoj Bosni, u blizini Bihaća, jedinice Vojske Jugoslavije aktivno su učestvovala u borbenim aktivnostima i to više puta.

„Ove operacije imale su za cilj podršku u formiranju takozvane Autonomne pokrajine zapadna Bosna, pod vođstvom Fikreta Abdića“, tvrdio je Theunens. „U novembru 1994. formirana je specijalna vojna komanda operacije *Pauk* sa zadatkom izvršenja operacija u blizini Bihaća, a protiv jedinica 5. korpusa Armije Republike Bosne i Hercegovine.

⁹⁵ Izvor: www.icty.org, Nice, str. 111.

⁹⁶ Izvještaj R. Theunens, 27. 01. 2004, str.31509.

Komandant *Pauka* generalpukovnik Mile Novaković, inače bivši oficir JNA, koordinirao je operacije svojih jedinica s operacijama VRSK-a, specijalnim jedinicama srbijanskog Ministarstva za unutrašnje poslove, jedinicama Autonomne pokrajine zapadna Bosna (APZB) i jedinicama Vojske Republike Srpske“, kaže se dalje u izvještaju.⁹⁷

Dokumenti pokazuju da je Vojska Jugoslavije imala namjeru potpisati sporazuma s Fikretom Abdićem i da je ovo i učinjeno nakon Abdićevog izvršenja sporazuma, po kojem su njegove jedinice napale jedinice 5. korpusa Armije Republike Bosne i Hercegovine. Pokazalo se tačnim da je ovaj sporazum bio pripreman na više sastanaka na kojima je učestvovalo osoblje iz različitih jedinica, te da to nije bio nikakav spontani sporazum niti sporazum o kojem se prije toga nije razmišljalo.⁹⁸

Jedan izvještaj KOS-a potvrđuje da je bivši šef te službe, Aleksandar Vasiljević, imao dokaze po kojima je Milošević lično učestvovao u stavljanju u pogon saradnje jedinica Vojske Jugoslavije, VRS-a i VRSK-a s Abdićevim jedinicama. Dokument je datiran sa 30. juni 1994, a potpisao ga je major Đuro Čelić.

„Predstavnici VRSK-a (oružane jedinice Vojske Republike srpske krajine u Hrvatskoj –*primjedba autora*) i Vojske Jugoslavije (VJ) imali su s Fikretom Abdićem tri sastanka održana u Velikoj Kladuši, a u cilju priprema pripadnika APZB da povrate izgubljene teritorije i zauzmu nove, u skladu s predviđenim granicama Autonomne pokrajine zapadna Bosna“, kaže se, između ostalog, u spomenutom dokumentu.

Tužilac je dalje referisao sadržaj dokumenta po kojem je Abdić na ovim sastancima prihvatio prijedlog da ofanziva krene u 03.00 sata ujutro. Abdić je rekao da je on imao sastanak sa srbijanskim predsjednikom 21. juna, na kojem su također prisustvovali Mikelić, Čeleketić, Mladić, Perišić i Stanišić. Postoji više razloga zbog kojih čovjek mora obratiti pažnju na ova imena, a posebno na Mladića, gdje se, ustvari, radi o vrhovnom komandantu VRS-a Ratku Mladiću, i na

⁹⁷ R. Theunens, 26. 01. 2004, str. 31502.

⁹⁸ Svjedočenje R. Theunens, 27. 01. 2004, str. 31510-31511.

Jovicu Stanišića, šefa Miloševićevog SDB-a. Ako je vjerovati Abdiću, Milošević je izdao naredbu da Abdić mora pobijediti.⁹⁹

Lilić je, također, potvrdio da je lider bosanskih Muslimana, Fikret Abdić, za vrijeme rata imao sastanke s Miloševićem u Beogradu. Fikret Abdić je, inače, do prvih višestranačkih izbora, održanih 1990, bio popularniji od Alije Izetbegovića. Na spomenutim izborima za mjesto člana Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine Abdić je dobio puno više glasova nego Izetbegović. Zbog toga je Abdić, u skladu s procjenom vlastite popularnosti u demokratskim procedurama, vidio sebe kao predsjednika Predsjedništva Republike. Međutim, iz nepoznatih razloga, Abdić je prepustio tu poziciju Izetbegoviću, tražeći zauzvrat da se Alija Delimustafić postavi na mjesto ministra za unutrašnje poslove Republike Bosne i Hercegovine.¹⁰⁰

„Ja lično nisam imao priliku da se sretnem s Abdićem u Beogradu niti sam se s njim sretao. Ali, znam da je on učestvovao na nekim od sastanaka u Beogradu ... On je dolazio i sretao se s predsjednikom Miloševićem.“¹⁰¹

Detaljno vođenje rata s Miloševićeve strane potvrdilo je da se on sretao s Abdićem više puta.

Milošević je, u unakrsnom ispitivanju Lilića, sastanke s Abdićem predstavio samo kao još jednu mjeru u nizu njegove neprekidne mirovne politike. Također, i Abdić je želio samo mir i zbog toga je i potpisao odvojeni mirovni sporazum s liderima u Republici Srpskoj i s hrvatskim liderima, a koji se odnosio na njegovu malu teritoriju oko Velike Kladaše, politički nazvanom Autonomna pokrajina zapadna Bosna. Miloševićeva uloga bila je potpisivanje sporazuma u ulozi svjedoka, izjavio je Lilić na Sudu. Osim toga, Abdićev boravak u Beogradu i potpisivanje tog sporazuma bili su javni uz direktan TV prijenos.¹⁰²

⁹⁹ Izvor: www.icty.org, Stevanović, 01. 06. 2005, str. 40225-40227.

¹⁰⁰ *The Death of Yugoslavia*, Laura Silber & Alan Little, London, 1995, str. 232-233.

¹⁰¹ Lilićevo objašnjenje, 17. 06. 2003, str. 22.619.

¹⁰² Lilić, 19. 06. 2003, str. 22779-22780.

Ponovo je Milošević pokušao sakriti važan dio istine.

U slučaju da situacija za bosanske Srbe stvarno bude kritična, onda bi se Vojska Jugoslavije (VJ) uključila u rat potpuno otvoreno. U vezi s tim je Vrhovni štab VRS, u novembru 1993, izradio krizni plan s kodnim nazivom *Drina*. Druga faza tog plana sadržavala je detaljnu pripremu za upotrebu jedinica bosanskih Srba i jedinica hrvatskih Srba, kao i VJ. Plan je urađen za situaciju u kojoj bi postrojbe Hrvatske vojske napale Republiku srpsku krajinu u Hrvatskoj ili za slučaj da međunarodne vojne snage uzmu učešće u jednom ovakvom napadu. Plan je uključivao i postupanje u slučaju zračnih udara NATO snaga na „srpske države“.

„U drugoj fazi plana bilo je predviđeno značajno učešće Vojske Jugoslavije. Plan je obuhvatao učešće VJ u borbenim aktivnostima. Generalno, plan *Drina* jasno je indicirao da je bilo predviđeno miješanje VJ, kao i da daje podršku i pomoć u operacijama VRS-u, krajem 1993. i početkom 1994“, zaključuje se u izvještaju.¹⁰³

Praktični primjeri dati su i od ostalih svjedoka. Predstavnik UN-a David Harland govorio je o održavanju oklopnih vozila bosanskih Srba: „Naravno, to se moralo servisirati i bilo je nekih radionica na teritoriji bosanskih Srba. Ali su oklopna vozila ipak vožena izvan granice na servisiranje i popravku. O ovome su mi pričali pripadnici Vojske bosanskih Srba koje sam sretao.“¹⁰⁴

Drugi primjer ticao se upotrebe jugoslavenskih borbenih aviona, mada je postojala zabrana letova iznad Bosne koju je donijelo Vijeće sigurnosti UN-a. Zabranu letova kršile su i Armija Republike Bosne i Hercegovine i jedinice Hrvatske vojske koje su imale helikoptere.

„Kada su u pitanju ove vrste aktivnosti, nije bilo puno vojnih dejstava iz zraka, jer je postojala opasnost da letjelice budu oborene“, objasnio je Harland. „Mislim da su četiri aviona tipa *Galeb*, koji su poletjeli iz Banje Luke, oborena u toku 1994. Jedan je oboren, ne, izvinjavam se, pao je kod Cazina krajem 1994. Kada su avioni padali na teritoriju bosanskih Muslimana, onda se mogla vršiti istraga i to smo mi u ovom

¹⁰³ Izvještaj R. Thauens, 26. 01. 2004, str. 31502.

¹⁰⁴ David Harland, 18. 09. 2003, str. 26972.

slučaju uradili. Mi smo to fotografirali. U slučaju pada aviona kod Cazina, piloti su imali jugoslavenske uniforme. I jugoslavenski mediji izvijestili su o njihovoj sahrani u Jugoslaviji.“¹⁰⁵

Već krajem ljeta 1992, nakon što je rat u Bosni i Hercegovini trajao već nekoliko mjeseci, sklopljen je sporazum o snabdijevanju između Štaba Ministarstva za odbranu Jugoslavije i Štaba VRS. Sporazum o snabdijevanju, pod kodnim nazivom *Izvor*, imao je za cilj da olakša isporuku velikih količina municije i goriva iz Jugoslavije za VRS. U vezi s tim direktno je isporučeno 225 tona municije, a nešto kasnije novih 200 tona. „Sporazum je kasnije realiziran standardiziranim procedurama vezanim za prijevoz benzina, nafte i drugih roba iz Jugoslavije“, stajalo je Theunensovom izvještaju.¹⁰⁶

Bez obzira na stalni dotok ljudstva, oficira, novca, naoružanja i opreme za potrebe jedinice VRS-a u Bosni i VRSK-a u Hrvatskoj, Lilić kaže da nikada nije donesena formalna odluka o materijalnom snabdijevanju ovih dviju vojski. „Je li postojala mogućnost za logističku podršku VRSK ili VRS u skladu s naredbom ili instrukcijom optuženog?“, pitao je tužilac. „Ja mogu reći da Vrhovni savjet odbrane nikada nije donio takvu odluku. Da li je oprema dostavljana na neki drugi način, ja to ne mogu reći“, odgovorio je Lilić.

Međutim, Lilić je potvrdio da je Milošević izdao naredbu da se u Srbiji organiziraju trening centri za srbijanske vojnike koji će se boriti u Bosni i Hercegovini i u Hrvatskoj, a čovjek koji je bio zadužen za ovo, prema riječima tužioca, bio je poznat kao Dragan. Ovaj trening centar nastavio je s radom nakon masakra u Srebrenici i postojao je do pred početak pregovora u Daytonu.

Lilić kaže da je njemu skrenuta pažnja na trening centre u jesen 1995, kada se rat u Bosni približavao svom kraju. Njega je o ovome informirao šefa KOS-a general Aleksandar Vasiljević:

„Ja sam informacije o tome da u Vojsci Jugoslavije treniraju dobrovoljci za potrebe Vojske RS i da je ovo pod kontrolom naših

¹⁰⁵ Isto, str. 26979-26980.

¹⁰⁶ Izvor: www.icty.org, Theunens, 26. 01. 2004, str. 31503.

vojnih eksperata dobio od šefa KOS-a, gospodina Vasiljevića. Zamolio sam Perišića za dodatne informacije i mislim da ti dokumenti postoje jer sam ih ja vidio. Perišić je odgovorio da je on to uradio u skladu s instrukcijom dobijenom od Miloševića. Bio sam zatečen i iznenađen jer smo o tome razgovarali krajem septembra ili početkom oktobra 1995, nakon velikih napora učinjenih od strane Miloševića da se potpiše Dejtonski sporazum, kao i to da se ovo radi nakon Srebrenice“, rekao je Lilić.¹⁰⁷

Kao što je poznato, pregovori u Daytonu počeli su u novembru 1995, a formalno je sporazum potpisan u Parizu, 14. decembra 1995. Lilić je potvrdio da je „kapetan Dragan“ lider srpske milicije koji je vodio trening centre uz dozvolu Vojske Jugoslavije.

„Perišić je odgovorio da su centri organizirani i formirani uz odobrenje i dozvolu predsjednika Miloševića“, nastavio je Lilić. „Stvarno sam bio iznenađen s obzirom na to da je to bio period prije Dayton. I na osnovu moje lične naredbe, nakon što sam obavio razgovor s kapetanom Draganom lično, zatvorio sam centre, jer sam bio uvjeren da je to bila još jedna provokacija da se Jugoslavlja uvuče u rat, a to je nešto što je Republika Srpska stalno željela, a djelomično i Republika srpska krajina.“¹⁰⁸

Tužilaštvo je kao dokaz priložilo četiri dokumenta. Bile su to dvije naredbe predsjednika Lilića da će se centri zatvoriti i jedna dodatna naredba upućena generalu Perišiću koja se odnosila na izvršenje prve naredbe. Treći dokument bio je Perišićev izvještaj Liliću o formiranju trening centara, koji je djelomično citiran. Tamo se kaže, između ostalog, da su centri formirani „na osnovu želje iz Republike Srpske i Republike srpske krajine, i uz dozvolu predsjednika Republike Srbije da u centre šalje dobrovoljce“. Nema datuma o tome kada su formirani centri kapetana Dragana, ali to se očigledno nije dogodilo davno, budući da iza molbe stoji ne tako dugo egzistirajuća Republika srpska krajina. Dalje se u izvještaju kaže da „zbog toga što nismo imali puno

¹⁰⁷ Svjedočenje Z. Lilića, 17. 06. 2003, str. 22611.

¹⁰⁸ Isto.

dobrovoljaca iz Vojske Jugoslavije, odziv rezervista bio je loš, pa smo bili prinuđeni da prihvatamo dobrovoljce i pomoć kapetana Dragana. Trening i njihova priprema odvijali su se pod komandom oficira iz specijalnih jedinica“.¹⁰⁹

Predsjednici Srbije, Crne Gore i Jugoslavije redovno su od vojnih vlasti dobijali upute o situaciji na ratištima u susjednim republikama Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj, potvrdio je Lilić. „Generalštab Vojske Jugoslavije stajao je iza ovog upoznavanja sa situacijom na ratištu.“¹¹⁰

Pored toga, predsjednici u Srbiji i Crnoj Gori imali su druge linije putem kojih su bili informirani. „Pretpostavljam da su postojale druge komunikacijske linije.“¹¹¹

Između ostalog, Milošević je imao privatne sastanke s generalom Momčilom Perišićem, koji je, u augustu 1993, imenovan za komandanta Generalštaba Vojske Jugoslavije i koji je na toj funkciji ostao sve dok nije smijenjen, neposredno prije početka zračnih udara NATO-a u martu 1999.

„Jeste li sigurni da je general Perišić imao sastanke ili privatne sastanke s optuženim bez Vašeg prisustva“?, pitao je tužilac Nice. „Siguran sam da je Milošević imao odvojene sastanke zaobilazeći pri tome i Vrhovni savjet odbrane. Ni ja nisam informiran o tome. To je istina“, odgovorio je Lilić.¹¹²

„Sa mnom, naravno“

Miloševićeva uloga šefa pregovaračkog tima o svim važnim pitanjima rata dovoljan je dokaz da je on bio taj koji je donosio odluke. Tako je bilo već u prvim pregovorima o uspostavi primirja u Sloveniji i Hrvatskoj i nastavljeno je tokom cijelog rata. Također, kasnije, u ratu

¹⁰⁹ Isto, str. 22613.

¹¹⁰ Isto, str. 22619.

¹¹¹ Isto.

¹¹² Isto.

na Kosovu, Milošević je bio taj koji je odlučivao o svemu. Njegov lični izbor je bio da ne učestvuje u pregovorima u Rambouletu kod Pariza, zbog čega su članovi srbijanske delegacije morali stalno pregovarati preko telefona ili dolaziti kući kako bi se konsultirali prije donošenja odluke.

Inače, Miloševićovo poimanje svega ovoga bilo je nešto drugačije. On nije shvatao ili nije htio pokazati da je on bio apsolutni šef. Milošević je sve to htio predstaviti tako kao da su predstavnici velikih sila i međunarodni diplomati insistirali da pregovaraju upravo s njim. Takvo objašnjenje nije bilo dovoljno uvjerljivo.

Jedno pitanje koje je razmatrano s Miloševićem na prvom sastanku koji je on imao s američkom delegacijom, a koju je predvodio Richard Holbrooke, 17. augusta 1995, bilo je: „Ko će predstavljati bosanske Srbe?“ „Mi smo ga pitali: ‘Hoćemo li mi pregovarati s Vama ili s bosanskim Srbima?’ Onda je predsjednik Milošević odgovorio: ‘Sa mnom, naravno’“, izjavio je Wesley Clark.¹¹³

Amerikanci nisu Miloševićev odgovor uzeli zdravo za gotovo, pa su ga pitali zašto da oni s njim razgovaraju o miru u drugoj državi. „Ne, dopustite mi da vam objasnim. Mi ćemo imati referendum o ovom sporazumu“, nastavio je Milošević. Na pitanje Amerikanca kakve veze ima referendum u Srbiji sa Srbima u Bosni, Milošević je odgovorio:

„To neće biti protiv volje srpskog naroda.“

Priča o referendumu bila je samo ideja. On se nikada nije održao. Ono što proizlazi iz zapisnika sa sastanaka, održanih sedam dana kasnije, 25. i 29. augusta 1995, lideri Srbije i ostatka Jugoslavije, zajedno s Miloševićem, držali su nož pod grlom bosanskim Srbima, nagovarajući ih da prihvate mirovni sporazum ili će, u suprotnom, dobiti „brzi rat“ koji će sasvim sigurno izgubiti.

Za vrijeme pregovora u Daytonu Milošević je bio šef svim Srbima. Između ostalog, on je lično povlačio linije na mapi Bosne i Hercegovine, pokazujući kuda će ići linija podjele između bosanskih Hrvata i srpskog dijela Bosne.

¹¹³ Izvor: www.icty.org, Clark, str. 30372.

„On je obavljao razgovore s predstavnicima Federacije u Bosni i lično je povlačio (granične) linije, ne konsultirajući se ni s kim. Milošević je imao ovlasti da lično povuče ove linije“, objasnio je Wesley Clark.¹¹⁴

Bosanski Srbi su se žalili kako Milošević donosi odluke, a da se i ne konsultira s njima, dodao je Clark kasnije. „Optuženi me informirao o specifičnoj situaciji da bosanski Srbi nisu htjeli potpisati Dejtonski sporazum. Posebno to nije želio Krajišnik, jer do ovog trenutka nije vidio tekst sporazuma i što po predloženoj mapi „nigdje nema njegovog imanja u blizini Sarajeva“.

Mapa je bila ista kao ona već predočena Sudu. Momčilo Krajišnik je bio vođa grupe bosanskih Srba, koja je bila u sastavu srpske delegacije u Daytonu. Milošević je isertao granicu između Republike Srpske i Federacije Bosne i Hercegovine, što je u praksi značilo da je Krajišnikovo imanje u blizini Sarajeva završilo u Federaciji. To je Milošević učinio ne pitajući Krajišnika.¹¹⁵

Kada je došlo do formalnog potpisivanja Dejtonskog sporazuma u Parizu, u decembru 1995, pojačan je francuski pritisak na Srbiju da se puste francuski piloti držani u zarobljeništvu kod bosanskih Srba. Predsjednik Jacques Chirac lično se angažirao i više puta telefonirao Miloševiću želeći da dobije povratnu informaciju. Zadnjeg dana Lilićevog boravka na Sudu, Milošević je lično obznanio jedan prislušivani razgovor između njega i Momčila Perišića.

Razgovor teče, između ostalog, tako da Karadžić šalje poruku Chiracu u kojoj stoji da će Republika Srpska osloboditi pilote ukoliko po Dejtonskom sporazumu dobije bolji status! Ovo je bilo iznošenje činjenica dugo nakon što su pregovori u Dejtonu završeni i podsjećanje na vrijeme kada je upućivanje ovakvog zahtijeva značilo molbu Francuzima da odgode ceremoniju potpisivanja Sporazuma. U praksi to je značilo igru kojom se ruši cijeli mirovni sporazum i Srbima nudi novi rat, a što je bilo u potpunoj suprotnosti od onoga što je Milošević želio u tom trenutku.¹¹⁶

¹¹⁴ Izvor: www.icty.org, Clark, 15. 12. 2003, str. 30486.

¹¹⁵ Isto, str. 30567.

¹¹⁶ Lilićeva izjava, 09. 07. 2003, str. 23906-23907.

Milošević je prepričavao duge izvode iz razgovora između Lilića i Perišića kao dokumente i argumente da on i jugoslavensko i srbijansko rukovodstvo nisu mogli učiniti više nego što su učinili da osiguraju francuske pilote. Vojno rukovodstvo bosanskih Srba, uključujući i Mladića, držalo je u tajnosti mjesto gdje se nalaze francuski piloti. Kasnije se pokazalo da su oni bili u Mladićevom glavnom štabu u Han-Pijesku, u Bosni.

U jednom drugom telefonskom razgovoru između Miloševića i Zorana Lilića i Momčila Perišića, datiranog sa 16. decembar 1995, Milošević moli svoju dvojicu saradnika da osiguraju korektno držanje bosanskih Srba prema jedinicama IFOR-a, predvođenih NATO-om, koje će preuzeti kontrolu u Bosni od 1. januara 1996.

Milošević je čitao na Sudu izvode gdje moli Perišića da „kontaktira svoje prijatelje“ – misleći na bosanske Srbe – „jer je veoma važno da oni ostave pozitivan utisak na skupu. Ne kada je u pitanju plan, jer oni moraju prihvatiti plan i prihvatili su ga. Ali oni moraju sada shvatiti da je najvažnije da ostvare dobre veze sa IFOR-om“.

Neposredno nakon toga, Milošević je citirao dio prisluškivanog telefonskog razgovora, koji je on obilno koristio i potvrdio njegovu istinitost: „Jedino pitanje je hoće li oni potvrditi da su u savezu s Amerikancima ili će se prepustiti Muslimanima. Mi smo tradicionalno saveznici s Amerikancima.“¹¹⁷

Milošević je želio prisluškivane razgovore registrirati kao dokaze u svoju korist, „jer oni sasvim jasno pokazuju ne samo našu dobru volju i maksimalno suzdržavanje nego i dominaciju dobronamjernog držanja u svakoj ovoj stvari“.

Sudija May je tumačio snimljene razgovore kao da oni govore u Miloševićevu korist: „Odbrana vjeruje u to. Oni pokazuju kritiku vođstva Republike Srpske jer oni neće da sarađuju.“¹¹⁸

Milošević možda nije razmišljao o tome kako su prezentirani telefonski razgovori još jednom potvrdili da je on bio šef - predsjednik

¹¹⁷ Isto, str. 23923-23924.

¹¹⁸ Isto, str. 23926.

Srbije koji je odlučivao o tome šta će predsjednik Jugoslavije i jugoslavenski ministar za odbranu osigurati kod bosanskih Srba.

Chiracovo obećanje Mladiću

Bivši predsjednik Lilić priznao je u Haagu da je Ratko Mladić, inače optužen za genocid, dobio obećanje od Miloševića i jugoslavensko-srbijanskog rukovodstva, neposredno prije potpisivanja Dejtonskog sporazuma u Parizu, da nikada neće biti isporučen Međunarodnom krivičnom sudu UN-a za ratne zločine počinjene u bivšoj Jugoslaviji (ICTY). Prema Liliću, i francuski predsjednik Jacques Chirac podržao je ovo obećanje. Obećanje se, istina, nije odnosilo samo na Mladića, nego je dato kao dio trgovine vezane za isporučivanje dvojice francuskih pilota koje su u to vrijeme zarobili bosanski Srbi.

„Ako pogledamo ono šta se nudi u prisluškivanom materijalu u vezi s ovim, onda je to ovakva situacija: Predložen je sporazum po kojem se francuski piloti isporučuju, a Mladić ostaje na slobodi i ne odgovara za 7.000 mrtvih u Srebrenici. Ispravite me ako sam ja to pogrešno shvatio. Je li to predloženo?“, pitao je tužilac.¹¹⁹

Tužilac se nije dao i ponovo je pitao: „Je li bio prijedlog da se Mladić ne isporuči ovom Sudu, koji je optuženi, kao što se sjećate, nazvao ilegalnim Sudom?“

„Bez da idem na drugi dio vašeg pitanja, general Mladić mi je u telefon rekao, što se može vidjeti (na isprintanom dijelu) prisluškivanog razgovora, koji nismo komentarisali, a posebno za vrijeme razgovora u Han-Pijesku, kada je general Ratko Mladić i celi Generalštab Republike Srpske bio na licu mjesta, da je zahtjev bio da se niko iz Republike Srpske ne isporučuje Sudu u Haagu. To je istina, gospodine Nice“, priznao je Lilić.¹²⁰

¹¹⁹ Izvor: www.icty.org, Clark, str. 23999.

¹²⁰ Isto, str. 24.000.

Lilić je objasnio da su i Milošević i on lično podržali ovo, dodajući, također, da je i francuski predsjednik Jacques Chirac podržao jedno slično polazno stajalište. „Iz prisluškivanih razgovora proizlazi da bi se piloti oslobodili bez obzira što je Chirac podržao Mladića na takav način i što se jedno takvo obećanje moralo dati.“¹²¹

Lilić je ukazao da ga je Milošević instruirao o ovom predmetu. „Nisam ja instruirao Miloševića“, dodao je Lilić, potvrđujući da je Mladić, od kraja 1996, dosta vremena provodio u Srbiji. „Ne znam je li cijelo to vrijeme boravio u Republici Srpskoj, ali sam siguran da je dolazio u Srbiju.“ Pored toga, Lilić je potvrdio da Srbija, u vrijeme Miloševića, nikada nije izvršila neku formu istrage o Mladićevoj odgovornosti za Srebrenicu, uprkos tome što su svi bili veoma dobro upoznati s optužbama.¹²²

Lilić je, također, potvrdio da je Milošević generalno imao više pristupa materijalima tajnih službi nego on koji je dobijao samo redovne informacije od KOS-a. Lilić lično „nije dobijao izvještaje republičke tajne policije“, precizirao je on navodeći primjer šta je sve Milošević dobijao, a što njemu nije stizalo.

„Naravno, Milošević je imao više, bolje i detaljnije informacije.“ Lilić je potvrdio da je dobijao informacije iz jugoslavenskog Ministarstva za vanjske poslove, ali ne sve. Pored toga, Lilić je izjavio da nikada od tajnih službi nije dobio nikakav izvještaj o tome šta se dogodilo u Srebrenici.¹²³

¹²¹ Isto.

¹²² Isto, str. 24001.

¹²³ Isto, str. 24006.

Na ivici sloma

Krajem augusta 1995. Milošević je zakazao sjednicu Savjeta odbrane, na koju je pozvao vodeće političke i vojne lidere Jugoslavije i Republike Srpske. Bilo je to nekoliko sedmica nakon Srebrenice. Međutim, glavno pitanje na sastanku je bilo: Hoće li Republika Srpska završiti onako kako je početkom augusta završila Republika srpska krajina u Hrvatskoj?

Zapisnici s dva sastanka Savjeta odbrane, održana 25. i 29. augusta, pokazali su da je rat u Bosni i Hercegovini bio zajednički projekt, a da je glavni šef i vrhovni autoritet tog projekta bio Slobodan Milošević. Međutim, zapisnici, također, pokazuju razmimoilaženja između Karadžića i Miloševića, u kojima Karadžić nije bio svjestan da je svojim ponašanjem bio na putu da uništi cijeli Miloševićev i vlastiti ratni projekt. On je, naime, mislio da je i dalje na snazi taktika oklijevanja i kupovine vremena. Nije razumio ono što Milošević jeste, a to je da je isteklo vrijeme strpljenja, prije svega SAD-a i djelomično EU.

„Odbrana. Državna tajna“ bili su pečati na zapisnicima. Na prvom je stajao naslov „Zabilješka sa sastanka predstavnika najvišeg političkog i vojnog rukovodstva Savezne republike Jugoslavije (SRJ) i vodećih vojnih i političkih lidera Republike Srpske (RS), održanog 25. augusta 1995, u rezidencijalnom objektu Vojske Jugoslavije, u Dobanovcima“. Druga Zabilješka ima isti naslov, samo je drugi datum, 29. august 1995. Prvi sastanak je trajao, prema Zabilješci, od 14.00 do 20.00 sati, dakle šest sati, računajući i jednu pauzu na kojoj su se konsultirali predstavnici iz RS-a. Sastanak, održan 29. augusta, trajao je od 16.30 do 23.45 sati, dakle sedam sati i 15 minuta.

Sa jugoslavenske strane na sastanku su prisustvovali: predsjednik Zoran Lilić, srbijanski predsjednik Slobodan Milošević, crnogorski predsjednik Momir Bulatović, jugoslavenski premijer Radoje Kontić, komandant Generalštaba Vojske Jugoslavije Momčilo Perišić, jugoslavenski ministar za odbranu Pavle Bulatović i savjetnik za vojna pitanja u kabinetu predsednika Lilića, generalmajor Slavoljub Sušić.

Delegaciju Republike Srpske sačinjavali su: predsjednik dr. Radovan Karadžić, predsjednik Skupštine Republike Srpske mr. Momčilo Krajišnik, potpredsjednika RS dr. Nikola Koljević, predsjednik Vlade Dušan Kozić, ministar za inozemne poslove prof. dr. Aleksa Buha, komandant Glavnog štaba Vojske Republike Srpske generalpukovnik Ratko Mladić, pomoćnik komandanta Glavnog Štaba VRS za bezbjednost generalpotpukovnik Zdravko Tolimir, pomoćnik komandanta za pozadinu Đorđe Đukić i pomoćnik komandanta Glavnog Štaba VRS za moral, informiranje, pravne poslove i vjerska pitanja generalpotpukovnik Milan Gvero.

Sastanku su prisustvovali i njegova svetost patrijarh Srpske pravoslavne crkve gospodin Pavle i vladika Irinej Bulović.

Na samom početku sastanka predsjednik Srbije Slobodan Milošević sažeto je obrazložio glavne razloga za sazivanje u ovako reprezentativnom sastavu. „Ovo je sudbinsko vrijeme za naš narod: prihvati „brzi mir“ ili „brzi rat“. To je suština američke inicijative. „Malo je vremena i ono ne radi u našu korist.“ Milošević je spomenuo tragično iskustvo Republike srpske krajine (RSK) „gdje je narod bez vođstva napustio svoja vjekovna ognjišta bez ispaljenog metka. Glavni krivci za to su državni i vojni lideri RSK-a koji nisu bili dorasli da uspješno organiziraju otpor dugo najavljivanoj hrvatskoj agresiji i spase narod od pogroma“, rekao je Milošević u uvodnom dijelu u vidu izvještaja. Zatim je dolio ulje na vatru:

„Predsjednik Milošević je upozorio da bi slična sudbina mogla zadesiti i Republiku Srpsku, ukoliko se blagovremeno ne osvijesti i prihvati ponuđeno mirovno rješenje; ako ne povrati jedinstvo političkog i vojnog rukovodstva, koje je u posljednje vrijeme ozbiljno narušeno, i ukoliko ne ispolji viši stepen kooperativnosti sa svojom maticom Srbijom i SR Jugoslavijom.“¹²⁴

¹²⁴ Record of meeting of Federal Republic of Yugoslavia /FRY/ and Republika Srpska representatives of the highest political and military leadership held on 25 August 1995 at the Army of Yugoslavia Residence in Dobanovci, IT-02-45-T, the Prosecutor v. Slobodan Milošević, Bosnia, Exhibit #P469, tab 20, str. 1-2.

Milošević je nastavio, prekidan samo od patrijarha Pavla koji je zahvalio što je pozvan na sastanak i kratkim informacijama koje su davali Karadžić i Koljević. Milošević je rekao da je sada rat strategija Alije Izetbegovića, upozoravajući bosanske Srbe da ne pokušavaju uzeti Goražde, zadnji grad u istočnoj Bosni koji kontrolira Armija Republike Bosne i Hercegovine, jer se to može uraditi i bez rata, rekao je Milošević.

„Predsjednik Milošević je upozorio lidere Republike Srpske da je enklava Goražde sada zamka za Srbe. Iz njega se povlače snage UNPROFOR-a i niko ne bi bio sretniji od Alije kad bi Srbi krenuli da ga zauzmu, jer bi NATO sigurno udario po njima. Goražde se može zamijeniti za neku drugu teritoriju bez rata.“

Milošević je oštrim riječima bičevao bosanske Srbe kako bi oni razumjeli lošu situaciju u kojoj su se našli. No, zadnja rečenica citata upozoravala je da se on čvrsto držao plana s početka rata: „Cijela istočna Bosna će se očistiti od Muslimana tako da se može uspostaviti cjelovita srpska teritorija s obje strane rijeke Drine, izbrisat će se granica i formirati nova cjelovita srpska država.“

Milošević se nakon toga obratio Karadžiću pitajući ga jesu li (bosanski Srbi - *primjedba autora*) uradili kartu razgraničenja s teritorijalnom podjelom 49:51%, koju su obećali Carlu Bildtu, šefu pregovaračkog tima u ime EU-a.

„Nešto je urađeno“, odgovorio je Karadžić, prema Zabilješci. Ali, on je dodao da je „bilo teško prilagoditi se procentu od 49%“. Karadžić nije bio zadovoljan i žalio se da su se pregovarači prilagodili Hrvatima i Muslimanima prije nego su izašli s prijedlogom mapa za Srbe. Karadžić je spomenuo da je imao sastanak s Harisom Silajdžićem, predsjednikom Vlade Republike Bosne i Hercegovine, koji je bio voljan potpisati separatan sporazum sa Srbima kako bi završio sukobe u pograničnim dijelovima. To su, međutim, saznali zvaničnici Njemačke i oštro su se usprotivili, ne želeći da se na bilo koji način oštete interesi Hrvatske koju su oni podržavali.

Milošević je ponovo bio na sceni. „Prema predsjedniku Miloševiću, plan Kontakt - grupe manje je odgovarao Muslimanima nego Srbima. Oni su taj plan prihvatili prošle godine jer su znali da ga neće prihvatiti Srbi. To je bila ozbiljna greška. Mi smo izgubili dragocjeno vrijeme i još dragocjenije ljudske živote i oko 1.500 kvadratnih kilometara teritorije. Sada nam oni nude isto uz strožije uvjete“, rekao je on.¹²⁵

Komandant Generalštaba Momčilo Perišić „spomenuo je jednu činjenicu, a to je da svaki dan gine po jedan vod vojnika ili 30 ljudi svaki dan“.

Nakon sat (moguće sat i po) vremena od početka sastanka pojavio se Ratko Mladić. Zapisnik sa sastanka, označen pečatom tajnosti, opisuje njegov dolazak: „Nakon što je general Mladić došao na sastanak, otprilike u 14.30 (u ručno pisanoj verziji stoji 15.30), prisutnima je govorio Milošević, dajući im instrukcije o tome da je ovaj sastanak tajni, što znači da se nikada niko neće moći pozivati na njega.“¹²⁶

Nakon toga, Milošević je spomenuo pismo koje je dobio od Karadžića, a koje je sadržavalo „važne elemente“, između ostalog, obaveznost mirovnog rješenja.

Nakon toga, došlo je na red pitanje o podjeli bosanske teritorije 50:50. Prema zapisniku „Karadžić je smatrao da bi 50:50 bila dobra startna pozicija koja bi se na kraju pretvorila u jedan ili dva procenta više“, a Milošević je podsjetio Karadžića da je to bilo upravo ono što je on predložio prije godinu dana.

„Muslimanima se mora ponuditi nešto što oni smatraju važnim, a oni će nama dati nešto za što smo mi posebno zainteresirani“, rekao je Milošević. Još jednom je podvukao da se to ne odnosi na enklave u istočnoj Bosni.

„Naravno, mi se ne mislimo miješati u enklave. Tri enklave u istočnoj Bosni (Srebrenicu, Žepu i Goražde) s okolinom „uzet ćemo“ bez borbe.“¹²⁷

¹²⁵ Record of meeting ..., str. 3.

¹²⁶ Isto, str. 4-5.

¹²⁷ Isto, str. 5.

Ove riječi, koje je izgovorio Milošević, veoma su važne jer potvrđuju da se on čvrsto držao strategije po kojoj se cijela istočna Bosna treba očistiti od bosanskih Muslimana. Među šest ciljeva koje su bosanski Srbi nazvali šest strateških ciljeva, o kojima je Karadžić 12. maja 1992. izvijestio narodne poslanike bosanskih Srba, ovo je bio najvažniji cilj. To je cilj na osnovu kojeg će se tražiti razlog za spajanje Republike Srpske sa Srbijom i brisanje rijeke Drine kao državne granice. Milošević se čvrsto držao ovog cilja.

Prema Miloševiću, SAD su zainteresirane za brzo rješenje kojim predsjednik Bill Clinton može „oslabiti opoziciju“ na domaćem terenu koje traži ukidanje embarga za uvoz naoružanja bosanskim Muslimanima. Zamjenik američkog ministra za vanjske poslove, Richard Holbrooke, rekao je Miloševiću da će se, ukoliko Srbi sada ne prihvate mir, rat intenzivirati. Ako Vlada u Sarajevu ne prihvati mir, „imat će Damaklov mač iznad glave u vidu generala Mladića“.¹²⁸

Milošević je zamolio druge članove Vrhovnog savjeta odbrane da iznesu svoje mišljenje. Svi su bili saglasni s njegovim izlaganjem. Milošević je predložio da predstavnici iz RS-a organiziraju interni sastanak i prodiskutiraju o svemu ovome, ali je Karadžić to odbio. On je želio diskusiju sa svima prisutnima.

Sve ovo jasno govori o tome kako je srpska strategija i taktika još ranije bila pripremljena, kako su Milošević i Karadžić svjesno igrali različite uloge prema međunarodnim predstavnicima i velikim silama.

Karadžić je bio uvjeren da evropske zemlje ne žele da Republika Srpska doživi poraz. Evropa ne želi „veliku Hrvatsku“ ili „islamsku veliku Bosnu“. On je sumnjao u to da je Republika srpska krajina stvarno izgubljena. Ona se, po njemu, može ponovo uspostaviti, ali se mora ratovati još 20 godina.

Ovo što slijedi je izvod iz zapisnika sa sastanka Vrhovnog savjeta odbrane:

„Karadžić je rekao da je međunarodna zajednica ‘zabrinuta’ da će ‘ludi Srbi’ odbiti i ovaj mirovni plan! Predsjednik Milošević je

¹²⁸ Isto.

odgovorio da se međunarodni pregovarači boje da će ‘ludi Srbi’ stvarno odbiti plan jer oni žele mir. Karadžić je ‘prilagodio’ svoj raniji govor, govoreći sada da (Srbi iz Republike Srpske) ‘moraju stajati čvrsto’ kako su to radili do sada, tako da dobiju izlaz na more (dolina Neretve). On je rekao da Srbi žele mir, ali da ‘nisu spremni prihvatiti svako rješenje’. To što se dogodilo s Republikom srpskom krajinom dogodilo se kao odraz unutrašnjeg nejedinstva. Nakon toga, Karadžić je predložio predsjedniku Miloševiću da radi na svoj način i ‘da klima glavom kao da ne zna šta rukovodstvo Republike Srpske radi’.

Predsjednik Milošević mu je objasnio da je vrijeme za ovakve ‘radnje’ isteklo. Karadžić je odgovorio: ‘Mi možemo biti saglasni o brzom miru, ali na način da to neprijatelj ne razumije, tako da ne napravimo neke taktičke greške.’“

Predsjednik Milošević je rekao da više nema vremena za ovakvu taktiku i da je prošlo vrijeme međusobnih manevara. „Mi sada treba da dobijemo što više.“ Da bi ilustrirao kako su pregovari s međunarodnim posrednicima bili teški, predsjednik Milošević je naveo da je pregovarao godinu i po dana da bi oni prihvatili riječ ravnopravan. Na taj način on je osigurao Republici Srpskoj međunarodni legitimitet i ista prava koja ima hrvatsko-muslimanska federacija u Bosni i Hercegovini.

Karadžić je smatrao da „ne bi bilo dobro za nas da budemo dio delegacije“. Njegova je procjena da će se u tom slučaju RS apsorbirati i „izgubiti svoje prednosti“ u odnosu na Muslimane. U svakom slučaju Srbi će dobiti status pobunjenika.

Predsjednik Milošević je odgovorio, upozoravajući vođstvo Republike Srpske, da treba upamtiti „da se željezna vrata sporo zatvaraju“ i da „svijet nema vremena ni strpljenja da nas čeka“.

Predsjednik Savezne vlade Radoje Kontić informirao je skup o tome da je ekonomska situacija u Saveznoj republici Jugoslaviji svakodnevno sve teža i „da mi nećemo biti u stanju još dugo pomagati Republiku Srpsku onako kako smo to činili do sada“.

Kada je predsjednik Karadžić čuo da nema mogućnosti da se pomogne Republici Srpskoj, upitao je predsjednika Miloševića: „Znači li to da mi dajemo teritorij Republike Srpske Krajine i široki izlaz na more?“

Crnogorski predsjednik Momir Bulatović uključio se u raspravu, govoreći „da će stvari biti jasnije ako se pojednostave. Hoću reći da mi imamo dvije mogućnosti: brzi rat ili brzi mir. Moramo ići prema brzom miru. Zbog toga predsjednik Milošević mora dobiti mogućnost da se bori za mir u pregovorima da bi došao do najboljeg mogućeg rješenja. Mi moramo imati povjerenje u njegove metode pregovaranja koje on demonstrira već dugi vremenski period. Moramo imati povjerenje jednih prema drugima“.

Predsjednik Karadžić je „predložio“ da jugoslavenska strana, prije svega predsjednik Milošević, „nastavi da se bori onako kako je to činio do sada“, a da oni nastave biti „nepredvidljivi, ludi Srbi“.

„Tako smo mi govorili prošle godine“, podsjetio je predsjednik Milošević. „I nakon što ste odbili plan, izgubili ste dio teritorije, a bilo je još nekih drugih gubitaka.“

„Šta s historijom?“, pitao je Karadžić. Predsjednik Milošević je odgovorio da „trebamo žive ljude, a ne historiju“. Također je podvukao da će Izetbegović „izgubiti adute“ čim sporazum bude potpisan¹²⁹.

Dugi izvod iz zapisnika sa sastanka Vrhovnog savjeta odbrane pokazuje interesantne relacije. Suprotstavljenosti između Miloševića i Karadžića bile su jasne. Milošević je govorio o alternativama, dok je Karadžić bio mišljenja da se može nastaviti kao i ranije, izbjegavajući pri tom rat. On nije shvatio da je vrijeme isteklo. Međutim, zapisnik pokazuje, također, da su njih dvojica potpuno jasno međusobno podijelili uloge. Milošević je igrao ulogu odgovornog državnika, a Karadžić je igrao ulogu „ludog Srbina“. To se potpuno jasno vidi iz originalnog zapisnika gdje su se koristili citati kako bi se potcrtao direktni Miloševićev govor. Milošević je ukazivao na gubitke koje su

¹²⁹ Isto, str. 5-7.

Srbi imali otkada su bosanski Srbi pratili Karadžićeve savjete i odbili plan Kontakt - grupe.

Neovisno o svemu ovome, zapisnik pokazuje, više nego bila šta drugo, da je Slobodan Milošević dominantna figura. On je taj koji ima uvodna izlaganja, on se konfrontira s Karadžićem, tvrdi da će dugoročni srpski cilj, izražen u brisanju muslimanskih enklava u istočnoj Bosni, biti ostvaren ako se prihvati mirovni plan, u suprotnom oni će morati moliti za milost. „Izetbegović će izgubiti adute istog trenutka kada se sporazum potpiše.“

Onako, preko stola, razmjenjivala su se mišljenja o tome kolika treba biti Republika Srpska. Aleksa Buha je bio mišljenja da u Bosni trebaju postojati tri odvojene države, na što je Milošević rekao „da se uopće ne moraju brinuti“. U vezi s tim, Milošević je vidio mogućnost da Karadžić, u rotirajućem Predsjedništvu u Bosni, predstavlja Bosnu i Hercegovinu na Konferenciji Organizacije islamskih zemalja.

Interesantno je da je prva optužnica protiv Radovana Karadžića za ratne zločine podignuta mjesec dana ranije, 24. jula 1995. Milošević je i dalje živio u uvjerenju da Međunarodni krivični sud za ratne zločine počinjene u bivšoj Jugoslaviji (ICTY) neće biti ništa drugo nego ono što je dogovoreno.

Karadžić je rekao da ima informacije da su Amerikanci spremni prihvatiti rješenje po kojem Srbi dobijaju preko 50% teritorije, što je potvrdio i Milošević. Prema Miloševiću, američki pregovarač Fraser bio je za varijantu po kojoj bi Srbi zadržali nešto više od 55% bosanske teritorije.

Nakon toga, uslijedila je nova razmjena interesantnih mišljenja. Sve ovo se događalo samo nekoliko sedmica nakon masakra u Srebrenici i nakon pada Žepe.

Potpredsjednik Republike Srpske, profesor Nikola Koljević, smatrao je da bi bilo glupo misliti da se ne može ništa uraditi kako bi se u narednih 20 dana promijenio *status quo*. „Naša je greška bila što smo, nakon svake konferencije o bivšoj Jugoslaviji, izjavljivali da je to bila

zadnja konferencija, da bismo nakon pritiska međunarodne zajednice popuštali na našu štetu“, rekao je Koljević. Zbog toga je on htio čuti šta general Mladić i drugi učesnici sastanka iz vojnih struktura imaju reći.

„Nema potrebe pitati generale. Oni su svoj dio posla izvršili časno i pošteno, a politika se pokazala sterilnom“, rekao je Milošević. Još je dodao da sada politika mora izvršiti svoj dio posla.¹³⁰

Pukovnik Milan Gvero, kasnije jedan od glavnooptuženih za masakr u Srebrenici na ICTY u Haagu, uzeo je riječ govoreći o vojnoj situaciji. U zapisniku sa sjednice Vrhovnog savjeta odbrane uz njegovo ime stoji general:

„General Milan Gvero je naglasio da je on upravo došao s ratišta i da je upoznat sa stanjem morala i vojnika i stanovništva u Republici Srpskoj. Situacija je teška. Vojska ne može odolijevati napadima duže od 20 dana. Ako izdržimo više od 20 dana, onda ćemo biti u dobroj formi. Zbog toga moramo prihvatiti mir.

Predsjednik Milošević se nadovezao na Koljevićevu diskusiju, rekavši mu da se on ne mora kriti iza vojske. ‘Oni moraju prihvatiti rješenje. Vojska je izvršila svoj dio posla’, naglasio je Milošević.

‘Moramo vidjeti šta ćemo sa Krajinom’, ponovio je predsjednik Karadžić.

Predsjednik Milošević je mišljenja da se Krajina u ovom trenutku ne može osvojiti vojnim sredstvima.¹³¹

Razmjena mišljenja o Krajini je nastavljena, što je pokazalo da je to bio zajednički projekt Srbije i bosanskih Srba.

„Predsjednik Savezne republike Jugoslavije Zoran Lilić izjavio je da je, u najmanju ruku, kontroverzno pitanje da li mi Krajinu dajemo ili ne. Učinili smo sve da pomognemo Krajini, ali dogodilo se to što se dogodilo. Oni su napustili svoja vjekovna ognjišta bez borbe. Tačnije rečeno, krajiški političari su predali svoju otadžbinu.

¹³⁰ Isto, str. 8.

¹³¹ Isto, str. 9.

Predsjednik Milošević je dodao jednu manje poznatu informaciju spominjući telegram poslat generalu Mrkšiću u kojem se on moli da izdrži još samo dva dana i da će dobiti pomoć. On nije izdržao. Oni su pobjegli ...¹³²

Svađa između vođstva srbijanskih i bosanskih Srba o izgubljenoj Republici srpskoj krajini u Hrvatskoj nastavljena je punom parom. Pokazalo se, još jednom, da su lideri u Beogradu shvatili da su i posljednja sredstva iskorištena. Karadžić i drugi lideri bosanskih Srba nastavili su, kao i ranije, tvrdeći da se Krajina može osvojiti vojnim sredstvima.

Predsjednik Lilić je nastavio rekavši potpuno jasno da ono što traže lideri bosanskih Srba nema veze sa stvarnošću. Njegov opis situacije govorio je koliko su evropski političari bili daleko od stvarnosti kada su tvrdili da će se Vojska Jugoslavije umiješati i da se zbog toga tako jako udara na bosanske Srbe:

„Ključno pitanje u ovom trenutku je da li ćemo ili nećemo zadržati Republiku Srpsku. Postavljeno je i pitanje o daljoj sudbini Srbije. Lilić je otišao dalje nego prethodni diskutanti, govoreći da pitanje o brzom ratu ili brzom miru za nas više praktično ne postoji. Sada moramo izabrati samo brzi mir. Kao predsjednik Vrhovnog savjeta odbrane on je upozorio da su naši vojni resursi relativno iskorišteni. Magacini su prazni, te zbog toga danas donosimo historijsku odluku hoće li postojati Republika Srpska ili ne. Nje će biti ukoliko prihvatimo mir, a ne rat“, zaključio je Lilić. On je, također, jasno rekao da Srbija rizikuje da izgubi sve ako nastavi s ratom.

Mnogi vojni predstavnici su u diskusiji istakli da podržavaju razmišljanja koja su protiv daljnje upotrebe vojne sile jer su srpski resursi iscrpljeni.

„General Zdravko Tolimir ukazao je na nesrazmjer u ljudstvu na frontu u korist srpskih neprijatelja. Jedan od razloga za to je da se samo 20% Srba, koji podliježu vojnoj obavezi, bori u bivšoj Bosni i Hercegovini. Ostatak je otišao u inozemstvo, ili Aliji, ili je prebjegao u

¹³² Isto, str. 9.

SRJ. Tolimir je bio mišljenja „da je velika sramota i tragedija da nismo svi branili Republiku srpsku krajinu“. Nakon toga je rekao da je zadatak politike da osigura diplomatske i finansijske preduvjete za vođenje rata.

Komandant Generalštaba Vojske Jugoslavije, general Perišić, počeo je svoje izlaganje podvlačeći da se „rješenje svakog nacionalnog pitanja može postići kada su usklađene političke i vojne aktivnosti“. Ovo se nije dogodilo u Socijalističkoj federativnoj republici Jugoslaviji, niti u Republici srpskoj krajinu i onda se dogodilo to što dogodilo. Postoji opasnost da se to desi i u RS, a to ne želi niko od nas (...)“ Perišić je nastavio upozoravajući da „postoji opasnost da Srbi dožive, ne sudbinu Palestinaca, nego sudbinu Kurda“.

Nakon podsticaja od vladike Irineja Bulovića general Mladić je uzeo riječ.

„General Mladić je prvi izrazio zadovoljstvo zbog toga što su svi srpski političari okupljeni jer, kako je on rekao, ‘ovo nije vrijeme za takmičenje u zatezanju konopca’. On je spomenuo jedno pismo koje je Karadžić poslao Miloševiću. Zatražio je od svih državnih predstavnika i Savezne Republike Jugoslavije i Republike Srpske da, u interesu opstanka srpskog naroda, donesu jedinstvenu odluku – mir ili rat. Izrazio je zadovoljstvo što je predsjednik Karadžić prihvatio podjelu teritorije 50-50. Ali je upozorio: ‘Mi moramo biti sigurni da nas međunarodni medijatori neće prevariti.’ Mladić je informirao učesnike sastanka o sastanku koji je on imao s komandantom plavih šljemova u bivšoj Bosni i Hercegovini, generalom Smithom. Tom prilikom Smith je upoznao Mladića sa stavom međunarodne zajednice da predsjednik Milošević i predsjednik Tuđman ‘trebaju ostati u ravnoteži’ i da, također, ‘Srbija i Republika Srpska’ trebaju ostati u ravnoteži.

U svom daljem izlaganju general Mladić je apelirao da se mora ostvariti srpsko nacionalno jedinstvo o tome jesmo li za rat ili za mir. On lično je glasao za mir i s tim u vezi je istakao sljedeće:

1. Nije razumno upuštati se u ratnu avanturu u uvjetima kada unaprijed znamo da će naši neprijatelji imati nepodijeljenu podršku izvana;

2. Neophodno je da se srpski političari dogovore o strateškim nacionalnim interesima, a da vojnici prihvate usvojenju političku odluku;
3. Ne želim da učestvujem u srpskim podjelama;
4. Glavni štab Vojske bosanskih Srba spreman je podržati jedinstvenu delegaciju na međunarodnoj konferenciji sastavljenu od predstavnika Savezne republike Jugoslavije i Republike Srpske u kojoj bi bili i neki članovi Glavnog štaba VRS. To bi bila jedna svesrpska delegacija, ako se tako odluči ...¹³³

Ostatak sastanka protekao je u raspravi o tome da li ići s jednom srpskom delegacijom u predstojeće pregovore ili ne i da li će delegaciju predvoditi Milošević. Radovan Karadžić je bio najgrlatiji protivnik ovog prijedloga, predlažući staru, dobro poznatu taktiku:

„...On je ukazao da bi, u principu, na predstojećim pregovorima s muslimansko-hrvatskom delegacijom u okviru Kontakt - grupe bilo bolje nastupati s dvije delegacije nego s jednom. Slobodan Milošević treba putovati na pregovore i vršiti pritisak na Srbe iz Republike Srpske, onako kako je on to radio do sada. Ali za nas bi bilo dobro da zadržimo status partnera u pregovorima.“ Karadžićev stav je bio da je „lakše Miloševiću da kaže da on ima utjecaj do određene tačke, ali da moraju čuti i njih (Srbe iz Republike Srpske)“.

U odgovoru predsjedniku Karadžiću i drugima u Republici Srpskoj, Slobodan Milošević je ljutito rekao da njegov prijedlog nije bio zahtjev koji njih prisiljava, nego je bio zamišljen kao usluga srpskom narodu u Republici Srpskoj.¹³⁴

Prisutni su još jednom uzeli učešće u raspravi, ponavljajući već izrečene stavove ne uspijevajući doći do nekog rješenja. Usaglasili su se da se u istom sastavu i na istom mjestu sretnu ponovo za četiri dana. Ne smatrajući da će biti nesaglasnosti o tome kako će biti predstavljeni u mirovnim pregovorima, cjelokupan tok sastanka bio je upadljiv iz jednog drugog razloga: bez obzira što je cijelo političko i vojno vođstvo

¹³³ Isto, str. 10.

¹³⁴ Isto, str. 12.

i Jugoslavije i Republike Srpske bilo prisutno, uključujući Radovana Karadžića i Ratka Mladića, niko nijednom riječju nije spomenuo masakr u Srebrenici izvršen 5-6 sedmica prije ovog sastanka.

„Nema potrebe pitati generale. Oni su svoj dio posla izvršili časno i pošteno“, kako reče Milošević. Oni su zauzeli Srebrenicu i Žepu malo prije održavanja ovog sastanka.

Drugi sastanak srpskog vrha održan je 29. augusta navečer, nakon što su dan ranije Karadžić i ostali lideri bosanskih Srba imali sastanak. Naime, 28. augusta održana je 53. sjednica Narodne skupštine bosanskih Srba na kojoj je Karadžić rekao da bosanski Srbi žele ići na pregovore zajedno sa Srbijom i da je Slobodan Milošević vođa zajedničke delegacije. Narodni poslanici su se usaglasili s prijedlogom da idu zajedno s Jugoslavijom u pregovore o „američkoj mirovnoj inicijativi“.¹³⁵

Dana 28. augusta dogodilo se još nešto. Tržnica Markale, u samom centru Sarajeva, ponovo je pogođena i to sa dvije granate. Tom prilikom ubijen je veliki broj civila. Srbi su odmah upozoreni, što je govorilo da je strpljenju međunarodne zajednice došao kraj. Afera sa stotinama vojnika UN-a koji su bili taoci, početkom ljeta, i masakr u Srebrenici bilo je dovoljno da strpljenju međunarodne zajednice dođe kraj. General UN-a Rupert Smith u međuvremenu je isporučio tešku artiljeriju jedinicama UN-a, u Sarajevu, a NATO avioni stavljeni su u stanje pripravnosti. Sve ovo je bila jedna od tema sastanka u Beogradu.

Međutim, na sastanku u Beogradu raspravljalo se, prije svega, o tome da li na pregovore ići sa jednom ili dvije srpske delegacije i koju taktiku primijeniti. Većina diskusija ličila je na prethodne. Pri kraju, negdje oko pola noći, Radovan Karadžić je popustio i to tek kada je Milošević zaprijetio da će pustiti bosanske Srbe da nastave sami, a da će on samo gledati i zastupati jugoslavenske interese.

¹³⁵ Record from a meeting of the highest political and military leadership of the Federal Republic of Yugoslavia and Republika Srpska held on the 29 August at the Yugoslav Army residence in Dobanovci. Vidjeti, također: www.icty.org/Donia, str. 26501.

Atmosfera na sastanku Vrhovnog savjeta odbrane jasno je pokazivala da su bosanski Srbi nastavili živjeti u nestvarnom svijetu. To je pokazao i jedan izvještaj iz njihovog Ministarstva za vanjske poslove, gdje je Aleksa Buha rekao Carlu Bildtu da su bosanski Srbi voljni ići i niže od 45% teritorije, „ali uz uslov da dobiju Tuzlu i Sarajevo“.

Takav prijedlog bio je očigledno traženje da se rat nastavi, jer je Tuzla cijelo vrijeme bila pod kontrolom Armije Republike Bosne i Hercegovine i imala je kontakt s ostalim dijelovima teritorije pod kontrolom Vlade u Sarajevu. Također je Armija Republike Bosne i Hercegovine cijelo vrijeme imala kontrolu nad Sarajevom pod opsadom, izuzimajući Grbavicu u centralnom dijelu grada i nekoliko rubnih dijelova grada.

Nakon što su prisutni saslušali izvještaje Karadžića, Buhe, Koljevića i Biljane Plavšić, koji su svoje opservacije usmjerili na pitanje zašto svijet nije htio prihvatiti da se Bosna i Hercegovina „podijeli na dva dijela između Jugoslavije i Hrvatske“, Miloševića je takav pristup naljutio.

On je, osvrćući se na izlaganje prethodnih učesnika u raspravi, ocijenio da se oni još uvijek nalaze „u fazi sporovoznog razmišljanja“ o tome u kom se smjeru razvija situacija. „Mi se moramo čvrsto držati ključnih zaključaka s prošlog sastanka o tome da je sada jedino moguće ‘brzi mir’ ili ‘brzi rat’“, upozorio je predsjednik Milošević, dodajući da ima još samo nekoliko sedmica i da se nije u poziciji da se diskutira o već nebrojeno puta izdiskutiranim principima s međunarodnom zajednicom. „Ako vi mislite da možete sami doći do rješenja s Muslimanima, probajte. Mi ćemo vas podržati, ali ja sumnjam u to“, rekao je predsjednik Milošević vođstvu RS.

On je ukazao da postojanje Republike Srpske za međunarodnu zajednicu nije pretpostavka mirovne konferencije, ali po njegovom mišljenju postojanje Republike Srpske „mora biti jedan od rezultata Konferencije“. Podvukao je da RS može imati samo dva predstavnika u delegaciji za pregovore, a ne šest, koliko je zahtijevao Karadžić, ponovivši da oni nemaju puno vremena.

„Naročito ako uzmemo u obzir činjenicu da je predstavnik UN-a Akashi jutros izjavio da eksperti UN-a imaju ‘dokaz’ da je granata, koja je ubila veliki broj civila u muslimanskom dijelu Sarajeva (Markale), ispaljena sa srpskih položaja. To je prijetnja o mogućem uzvraćanju od strane NATO avijacije i pješadije.“¹³⁶

Karadžić je ukazao na činjenicu da je Zapadu stalo da Srbi iz Bosne i Hercegovine prihvate Uniju, poslije čega će im se tek ponuditi mape. Te mape će biti krajnje nepovoljne. U isto vrijeme Muslimani će, uz podršku NATO-a, tući naše položaje sve dok našu teritoriju ne svedu na 20%. Kakva bi to onda bila Republika Srpska?

Milošević je odgovorio da Srbi moraju zahtijevati kompaktnu teritoriju, ali je ponovio da Goražde nije problem. „Ostavimo Goražde, njega će nam sami Muslimani ponuditi za razmjenu.“ Nakon toga Milošević ponovo upozorava.

„Nemamo puno vremena. U našem je interesu imati sporazum sada. Ako to ne uradimo niti će biti Republike Srpske niti njenog ustava, na koji se pozivate kada insistirate da o svemu morate imati saglasnost Skupštine. Onda neće biti ničega...“, rekao je Milošević.¹³⁷

Karadžić je posebno upozorio jugoslavensku delegaciju da ne prihvati nikakvu „Uniju Bosne i Hercegovine“ u granicama uspostavljenim u Drugom svjetskom ratu za vrijeme vođe partizana, Josipa Broza Tita.

„Ako prihvatite formiranje Unije Bosne i Hercegovine i priznate bivšu Bosnu i Hercegovinu s njenim ranijim avnojevim granicama, onda postoji mogućnost da se zatvori granica na Drini i da se prekinu sve komunikacije između Srba s teritorije bivše Bosne i Hercegovine i vaše otadžbine“, izjavio je Karadžić, stoji u zapisniku. AVNOJ je Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije.¹³⁸

Nakon izlaganja vladike Irineja Bulovića, generalpukovnika Milana Gvere, predsjednika Momira Bulatovića i generala Ratka Mladića, Milošević je ponudio prijedlog izjave za medije u pismenoj formi, gdje

¹³⁶ Recor from meeting str. 4-5.

¹³⁷ Record from a meeting str. 6.

¹³⁸ Isto, str. 7.

stoji da će RS u mirovnim pregovorima učestvovati s dva predstavnika i da će ta dva predstavnika biti Nikola Koljević i Momčilo Krajišnik. Karadžić je ponovo zahtijevao da sve ovo mora usvojiti Skupština. Milošević je bio iziritiran: „Vođstvo RS ne razumije ozbiljnost situacije“, stoji u zapisniku.

Bosanski Srbi i dalje su bili nezadovoljni, ali načelnik Generalštaba Vojske Jugoslavije generalpukovnik Momčilo Perišić u jednom uvodu je rekao „da je srpski narod danas u najvećoj opasnosti u svojoj historiji“. Milošević je predložio da rukovodstvo RS mnogo oštrije osudi granatiranje Sarajeva i stradanje nedužnih civila. I drugo, da predloži prekid neprijateljstava i povlačenje teške artiljerije na 20 kilometara od Sarajeva. Protiv tog prijedloga bili su generali Zdravko Tolimir i Ratko Mladić. Ratko Mladić je rekao da je prije polaska na ovaj sastanak razgovarao s komandantom snaga UN-a u Bosni i Hercegovini britanskim generalom Rupertom Smithom, koji mu je rekao da UN-e nemaju dokaz da su Srbi pucali, a Mladić je bio siguran da su Muslimani pucali. Mladić je, također, tvrdio da je broj ubijenih preuveličan i zbog svega toga on nije želio povući artiljeriju.

Karadžić i Tolimir su nastavili diskutirati, a Milošević je rekao: „Ako dva rukovodstva ne budu jedinstvena u mirovnom procesu, onda mi moramo znati koje su posljedice toga. Ako se mi ne pojavimo na Konferenciji i ne dogovorimo s protivničkom stranom, onda će Savjet sigurnosti UN-a i NATO izvršiti razgraničenje po svom nahođenju.“

„Vidno uzbuđen i ljut zbog toga što rukovodstvo RS, očigledno, ne shvata težinu situacije u kojoj se nalazi srpski narod na prostoru bivše Bosne i Hercegovine, predsjednik Milošević je rekao: ‘Vaša podozrivost može nas sve skupo koštati. Ako nemate povjerenja u najbolje namjere i iskrenu želju cijelog jugoslavenskog rukovodstva – predsjednika Lilića, Bulatovića, Kontića i ostalih ovdje prisutnih – onda nema smisla više da razgovaramo!’“¹³⁹

Patrijarh Pavle je pozvao na slogu, a Momčilo Krajišnik se usprotivio prijedlogu za formalnim potpisivanjem bilo kakvog međusobnog

¹³⁹ Isto, str. 13.

sporazuma dvaju rukovodstava. Milošević je bio ljutit, ironizirajući Karadžića.

„Radovan Karadžić je kolebljiv čovjek. Uvijek misli da ima neko bolje rješenje, a vrijeme ne radi za nas. Zato, gospodo, ako nećete da prihvatite pisani sporazum dvaju rukovodstava, onda neka vam je sa srećom. Borite se sami i izborite se za bolje rješenje nego što bismo to uspjeli zajedno. Želim samo da vas upozorim da ćemo, u slučaju da ne prihvatite ponuđeni papir o međusobnom sporazumu, predsjednik Lilić, ja, Bulatović, Kontić, Perišić i ostali brinuti samo o Saveznoj republici Jugoslaviji, a vama neka je prosto. Odgovornost je na vama, a za negativne posljedice polagat ćete račune pred historijom ...“, glasi naredbodavni Miloševićev citat.¹⁴⁰

Milošević je imao prijedlog da proširi delegaciju na šest članova, tako da bosanski Srbi imaju tri člana, a u slučaju da u odlučivanju bude situacija tri protiv tri, vođa delegacije bi imao duplo pravo glasa i odlučujuću ulogu.

„Atmosfera na sastanku je bila napeta s neizvjesnošću u konačan ishod“, stoji u zapisniku, u dijelu o pauzi sjednice, koja je uslijedila u 19.30 sati. Rasprava je nastavljena u još napetijoj atmosferi, opterećena očiglednim podozrenjem rukovodstva RS da se prihvatanjem obaveze „ne iznevjeri povjerenje poslanika Skupštine“, na koje su se često pozivali u svojim diskusijama.

Nastavak sastanka prošao je u diskusiji o pripremljenom tekstu Sporazuma koji je trebalo usvojiti i potpisati, a koji je pročitao Milošević. Tekst Sporazuma navodi imena svih prisutnih i ono o čemu su svi bili saglasni u pet tačaka:

1. Rukovodstvo Republike Srpske saglasno je da u potpunosti uskladi svoj pristup mirovnom procesu s rukovodstvom Savezne republike Jugoslavije u interesu postizanja mira;
2. U tom smislu Republika Srpska će delegirati tri člana u jedinstvenu delegaciju od šest članova, koja će na čelu s predsjednikom

¹⁴⁰ Isto, str. 14.

Republike Srbije, Slobodanom Miloševićem, voditi pregovore o cjelovitom mirovnom procesu za Bosnu i Hercegovinu i to:
predsjednika Republike Srpske dr. Radovana Karadžića,
predsjednika Skupštine RS mr. Momčila Krajišnika i
komandanta GŠ VRS generalpukovnika Ratka Mladića.

Delegacija je ovlaštena da u ime Republike Srpske potpiše mirovni plan u dijelu koji se odnosi na Republiku Srpsku, s obavezom da se potpisani sporazum striktno i dosljedno sprovede;

3. Rukovodstvo Republike Srpske je saglasno da obavezujuće odluke o mirovnom planu delegacija donosi u plenumu prostom većinom. U slučaju jednakog broja glasova – odlučuje glas predsjednika Slobodana Miloševića;
4. O članovima delegacije Savezne republike Jugoslavije odlučit će Vlada SRJ;
5. O mogućim promjenama sastava jedinstvene delegacije u toku rada delegacije iz SRJ (ukupno tri) odlučuje predsjednik Slobodan Milošević, a o promjenama sastava delegacije iz Republike Srpske (ukupno tri) odlučuje predsjednik dr. Radovan Karadžić, s tim da personalne promjene sastava ne utječu na odredbe ovog sporazuma.

Patrijarh Pavle je u ulozi svjedoka potpisao Sporazum koji je kasnije nazvan „Patrijarhov sporazum“. Nakon što je Milošević potpisani Sporazum pokazao šefu pregovaračke misije SAD-a, Richardu Holbrooku, prilikom njihovog susreta u Beogradu 30. augusta, odnosno dva sata nakon potpisivanja spomenutog Sporazuma i završetka sastanka Vrhovnog savjeta odbrane u Beogradu, avioni NATO-a počeli su bombardirati vojne ciljeve bosanskih Srba. Dana 30. augusta, u dva sata iza pola noći, vojne ciljeve bosanskih Srba oko Sarajeva bombardirao je prvi val od oko 60 aviona NATO-a koji su poletjeli iz vojnih baza u Italiji s nosača aviona *Theodor Roosevelt* u Jadranskom moru.

Bio je to početak kraja rata u Bosni i Hercegovini. U noći 14. septembra 1995, u Beogradu, Mladić, Karadžić i Milošević potpisali

su Sporazum o primirju oko Sarajeva, otvaranju puteva prema gradu i otvaranju Aerodroma. U novim pregovorima s bosanskim predsjednikom Alijom Izetbegovićem i hrvatskim predsjednikom Franjom Tuđmanom, u Zagrebu 19. septembra, Amerikanci su pritislili hrvatsku i bosansku vojsku da zaustave napredovanje preko teritorija u Bosni koje su ranije kontrolirali Srbi. U stvari, Holbrook je htio da osigura da vojske ovih dviju država ne uzmu Banju Luku. I ofanziva je ubrzo stala. Dana 1. novembra 1995. počeli su pregovori, na aerodromu *Wright Petterson* u Daytonu, u saveznoj državi Ohio, u SAD-u, na kojima nisu, kako su bili planirali, učestvovali ni Karadžić ni Mladić. Dana 23. novembra 1995. pregovori su završeni usvajanjem mirovnog sporazuma koji je i dalje stvarao niz problema u Bosni i Hercegovini. Dana 14. decembra 1995. Dejtonski mirovni sporazum je i formalno potpisan u Parizu.

Poglavlje 9

Milošević i paravojne formacije:

„Ove paravojne formacije su bile potpuno marginalne“

Uloga paravojnih formacija, koje su na srpskoj strani učestvovala u ratovima u Hrvatskoj i u Bosni, bilo je veoma važno pitanje u procesu protiv Miloševića. Suštinsko pitanje u vezi s tim bilo je koji su status paravojne formacije imale u odnosu prema državi Srbiji.

Paravojne formacije učestvovala su u ratovima u Hrvatskoj, Bosni i Kosovu. One nikada nisu nastupale u velikom broju i bile su sastavljene od različitih grupa. Međutim, njih je bilo mnogo više nego što se moglo pretpostaviti i mnogo više nego što je Milošević tvrdio da ih ima, a tvrdio je da ih ima „nekoliko hiljada“. Ove jedinice često su učestvovala u brutalnim operacijama protiv civilnog stanovništva, a izvršile su brojne zločine koji su utjecali na mnoge da potraže spas u bjekstvu, pogotovo nakon što bi čuli da dolazi ova ili ona paravojna formacija. Sve ove formacije, u vrijeme kada su njihovi pripadnici izvršavali napade, bile su pod komandom Vojske Jugoslavije ili pod komandom srbijanskog MUP-a.

Bivši šef KOS-a, Aleksandar Vasiljević, objasnio je da je obuka „dobrovoljaca“, kako su ih zvali u Srbiji, počela na teritoriji Hrvatske, već u jesen 1990, u režiji osoba koje su bile dobro poznate u ratnoj historiji Balkana 90-ih godina. Najvažnije je bilo da je Vasiljević čvrsto tvrdio da su paravojne jedinice formirane na inicijativu vrha srbijanske vlasti i da su cijelo vrijeme bile pod kontrolom zvanične Srbije.

Vasiljević je potvrdio da se Franko Simatović pojavio na području Krajine u jesen 1990. Nakon toga Simatović je bio poznat kao jedan od najvažnijih Miloševićevih saradnika u tajnoj službi Srbije. Radio

je u odjelu kontrašpijunaže, ali je bio šef Odjeljenja tajne policije za posebne operacije (JSO), poznatije kao Crvene beretke. On je često viđan u društvu sa svojim nadređenim Jovicom Stanišićem, šefom srbijanske tajne policije (SDB Srbije).

„Prva informacija koju smo dobili u vezi s tim došla je ujesen 1990. U tom trenutku nismo imali potpune informacije, ali smo znali za Frenkija. Bila je to osoba koja je navraćala u Krajinu i znali smo da je bio uposlenik MUP-a Srbije“, objašnjavao je bivši šef KOS-a. Frenki je bio nadimak Franka Simatovića.¹

Način na koji je Vasiljević dobio prve informacije o Simatoviću ilustrira kako je Milošević radio konspirativno. KOS, kao obavještajni sistem JNA, nije bio upoznat o tome šta SDB Srbije radi i šta priprema na području Hrvatske. Razlog se može nagađati: Milošević nije bio potpuno siguran da Vojska u tom trenutku podržava njegove ciljeve.

Šef KOS-a je čuo da se kapetan Dragan pojavio u blizini Knina koji će kasnije postati glavnim gradom Republike srpske krajine u Hrvatskoj. Ali sve ove kao i druge informacije nije dobio zvaničnim kanalima.

„Kapetan Dragan se pojavio u Kninu početkom 1991. Trenirao je dobrovoljce iz kninske Krajine u jednoj kasarni u Golubiću. Prošlo je dugo vremena do otkrivanja njegovog identiteta. Prema informacijama, koje su tek kasnije postale poznate, on je došao iz Australije i to uz pomoć SDB-a Srbije. Kapetan Dragan je očigledno bio jedan od saradnika Službe“, rekao je Vasiljević.²

U jednom izvještaju KOS-a, upućenom sekretaru Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu Veljku Kadijeviću u augustu 1991, stoji, prvi put, da je kapetan Dragan Vasiljković angažiran na obuci specijalnih jedinica policije u tadašnjem području Krajine ili SAO, području pod kontrolom Srba, i to od sredine juna 1991. Bilo je to deset dana prije nego što će Hrvatska proglasiti svoju nezavisnost.

Prema spomenutom izvještaju, kapetana Dragana, koji je u Australiji živio pod imenom Daniel Snedden, na ovim zadacima angažiralo je

¹ Izvor: www.icty.org, Vasiljević, 06. 02. 2003, str. 15789.

² Isto.

srbijansko Ministarstvo za unutrašnje poslove i zadnja instanca - srbijanski predsjednik Slobodan Milošević.³

Kapetan Dragan je kasnije objašnjavao svoju verziju priče o tome kako ga je angažirao srbijanski SDB i kako je otputovao u Krajinu već u aprilu 1991, dakle, tri mjeseca prije nego što ga je locirao Vasiljevićev KOS. Prvo je u maju 1990. došao u Jugoslaviju, u Srbiju, zatim je posjetio Krajinu, gdje se u Kninu, u jesen 1990, sreo s Milanom Martićem. Nakon toga je otišao u SAD kako bi se školovao za pilota, da bi se u martu 1991. pojavio u Beogradu. Odmah je stupio u vezu s pripadnicima srbijanskog SDB-a, a s nekima od njih imao je duge sastanke. Službu nije interesirala Krajina, nego on. Satima je ispitivan, a čovjek koji je vodio ispitivanja bio je niko drugi nego Franko Simatović. Predstavnici tajne službe bili su dobro informirani, između ostalog, i o njegovih šest godina provedenih na poslovima u australijskoj vojsci, a interesiralo ih je i to šta će on raditi u Krajini. Dragan Vasiljković je obrazložio svoj plan o registriranju svih dobrovoljaca koji su željeli učestvovati u vojnoj obuci, stvaranju reda u oružanim formacijama u Krajini, itd. Dana 4. aprila 1991. Vasiljković je bio u Krajini.⁴

Vasiljković je u pisanoj formi izradio podsjetnik za trening, o čemu je preko jednog od pripadnika SDB-a informirao Franka Simatovića.

Prema Vasiljkovićevim riječima, Saša Medaković - s kojim se on slučajno sreo u jednom baru u Beogradu 1990, a koji je, kasnije će se pokazati, bio pripadnik tajne službe - nagovorio je Dragana da dođe u Krajinu. Dragan je 4. aprila otputovao u Krajinu, zajedno sa Simatovićem i jednim Britancem, Markom Lynchom, koji mu je pomagao u izvođenju treninga. Istog dana Milan Martić je predstavio Vasiljkovića pred 80 do 100 ljudi u jednoj kasarni u Golubiću. Dragan je dobio novac i opremu od Martića i komandanta lokalne Teritorijalne odbrane. On je trenirao relativno profesionalne jedinice, a često su ga posjećivali Jovica Stanišić, šef srbijanskog SDB-a, i Franko Simatović, komandant jedinica SDB-a za specijalne operacije. Uz njih tu su često

³ Izvor: www.un.icty.org, Theunens, 26. 01. 2004, str. 31486.

⁴ Izvor: www.icty.org, Vasiljković, 19. 02. 2003, str. 16464-16474.

bili i Milan Babić i komandant policije Milan Martić. Bio je to dakle vrh srbijanskog SDB-a i komandanti Republike srpske krajine koji su posjećivali kapetana Dragana.

Nakon što su hrvatske snage, krajem jula 1991, zauzele Glinu, Vasiljković je dobio poruku od Franka Simatovića da doputuje u Beograd radi razgovora s Jovicom Stanišićem. U pozadini tog poziva bio je problem koji se pojavio s Milanom Babićem. U razgovoru sa Stanišićem, Vasiljković je dobio naredbu bez obrazloženja da ne putuje nazad u Krajinu. Stanišić je rekao da je naredba došla „s najvišeg mjesta“. „Mislim da je ovo došlo ili iz Ministarstva za unutrašnje poslove Srbije ili od Miloševića lično“, rekao je Vasiljković na Sudu.

„Idi u Bor. Tamo živi Nikola Šainović. Neko će se već tamo s tobom sresti i razmisli kako možeš pomoći“, dodao je Stanišić, prenoseći poruku. Kapetan Dragan je poslušao savjet.

Nešto kasnije, Vasiljkovića je kontaktirao Simatović koji je rekao da će se vrlo brzo okupiti Jedinica tajne policije za specijalne operacije. Vasiljkoviću je dodijeljen već pripremljeni posao. Većini njegovih ljudi ponuđen je posao u Krajini, a on je nabavio uniforme za sve njih.

Ovo je bila ista ona grupa sa kojom je Vasiljković 1997. učestvovao na jednoj svečanoj ceremoniji. Na ceremoniju, na kojoj mu je dodijeljena medalja za izvršene zadatke, došao je vojnim helikopterom zajedno sa Simatovićem. Srpski lideri, na čelu s Miloševićem, bili su prisutni na toj svečanosti organiziranoj u čast Jedinice za specijalne operacije (JSO- Jedinica specijalnih operacija). Na videosnimku ceremonije vidi se da je govorio Simatović. Rekao je da je Jedinica formirana 4. maja 1991. Vasiljković je smatrao da je naziv JSO korišten otkada je on angažiran da formira specijalne jedinice.⁵

Jedinica za specijalne operacije bila je veoma važna jedinica. Stajala je iza niza brutalnih i užasnih zločina i nasilja i biti povezan s njima bilo je veoma destruktivno za Miloševića.

Zbog toga je Milošević pokušao podržati tvrdnje o tome da su Jedinice za specijalne operacije SDB-a formirane 1995. ili 1996, dakle

⁵ Izvor: www.un.icty.org, Vasiljković, 20. 02. 2003, str. 16556.

kada su ratovi u Hrvatskoj i Bosni već bili završeni. No, nije mu uspjelo da to kaže i kapetan Dragan.

„Znate li Vi da su ove jedinice formirane 1995. ili 1996?“, pitao je Milošević. „Ja to stvarno ne znam. To me nije interesiralo. Ja sam to trebao znati jer imam mnogo prijatelja u tim jedinicama, ali ja to stvarno ne znam“, odgovorio je Vasiljković. „Dobro, ali nema nikakve sumnje da su ove jedinice formirane nakon rata“, tvrdio je Milošević.⁶

Sud je pogledao videosnimak Simatovićevog govora na kojem se čuje šta Simatović kaže o specijalnim jedinicama:

„Jedinice za specijalne operacije formirane su 4. maja 1991, u vrijeme raspada bivše Jugoslavije. Od svog pojavljivanja ove jedinice su radile na zaštiti nacionalne sigurnosti kada je bila ugrožena egzistencija srpskog naroda na cijeloj teritoriji.“⁷

Formiranje jedinica za posebne operacije unutar tajne službe, 4. maja 1991, bilo je u skladu s Miloševićevom politikom iz tog vremena. On je bio duboko frustriran što JNA nije uspjela uvesti vanredno stanje u zemlji i što nisu razoružane jedinice koje je formirala Tuđmanova vlada u Hrvatskoj, nakon što je Predsjedništvo Jugoslavije odbilo da uvede vanredno stanje. Milošević je u raznim prilikama javno govorio da želi ojačati srbijanske jedinice, među kojima i policiju. U jednom intervjuu, koji je Milošević dao magazinu NIN 12. aprila 1991, kaže:

„Ja sam jučer dao naredbu o mobilizaciji rezervnog sastava policije. Slijede nove aktivnosti i dodatno formiranje policijskih jedinica. Vlada je dobila zadatak da pripremi odgovarajuće jedinice koje će biti garant naše sigurnosti i omogućiti nam da branimo interese Srbije, kao i interese srpskog naroda izvan Srbije.“ Izjava za NIN bila je jedna vrsta priznanja.⁸

Željko Ražnatović Arkan vodio je Srpsku dobrovoljačku gardu, često nazivanu i Arkanovi tigrovi. Arkan je bio notorni kriminalac za kojim

⁶ Izvor: www.icty.org, Vasiljković, 21. 02. 2003, str. 16556.

⁷ Pogledati na primjer svjedočenje Ratka Markovića: www.icty.org, Marković, 24. 01. 2005, str. 35500.

⁸ Izvor: www.un.icty.org, Vasiljković, 21. 02. 2003, str. 16720-16721.

je bila raspisana Interpolova potjernica zbog počinjenih teških krivičnih djela, kao što su ubistva i pljačke u mnogim evropskim državama, među kojima su Švedska i Belgija. Pored toga, imao je debeli kriminalni dosje u Srbiji i Crnoj Gori. Umjesto da ga uhapsi, srbijansko Ministarstvo za unutrašnje poslove i srbijanska tajna policija angažirali su Arkanu za saradnika. Njegova jedinica, u velikoj mjeri, bila je sastavljena od ljudi s kriminalnom prošloću. Arkan je, sve dok nije ubijen u Beogradu 2000, doživljavan i tretiran kao „nemirna“ osoba koja uživa zaštitu vodećih političara u Srbiji, pa i Miloševića lično.

Borisav Jović je već 1991. razgovarao s Miloševićem o Arkanu i njegovim paravojnim formacijama. „Tokom 1991. JNA je povremeno obavještavala Predsjedništvo Socijalističke federativne republike Jugoslavije o paravojnim formacijama koje su se obavezale da će se staviti pod kontrolu JNA. Ja sam jednom razgovarao s Miloševićem o Arkanu i njegovim vezama sa srbijanskom policijom (MUP). Mislim da je to bilo ujesen 1991, kada sam rekao da Arkan uništava naš ugled i da se zbog toga moraju prekinuti sve veze s njim. Miloševićev odgovor je bio da je Arkan kriminalac i da je nezamislivo da zvanični organi sarađuju s nekim kao što je on. Rekao sam da mi to moramo razjasniti i prekinuti svaku moguću vezu s kriminalcem Arkanom i izbjeći narušavanje naše reputacije. Milošević se saglasio s tim, ali ništa nije urađeno na tom planu. Arkan je bio država u državi“, objasnio je Jović svoje pismeno izjašnjenje na Sudu.⁹

Kasnije je na Sudu Jović dodao sljedeće: „Pokazalo se da je Arkan imao svoje jedinice i da je on nastavio kontaktirati s vojskom, o čemu sam podnio izveštaj. U kojem obimu je Arkan imao kontakte van Srbije, to ne znam.“¹⁰

Jović je pojasnio šta znači to da je Arkan bio država u državi.

„Usred Beograda on je imao osiguranje koje je bilo raspoređeno oko njegove kuće. Bili su uniformirani i imali su oružje. Nisu to bili

⁹ Rule 89 (F) statement Borisav Jović, tačka 107.

¹⁰ Izvor: www.icty.un.org, Jović, 18. 11. 2003, str. 29156.

obični dobrovoljci. To je bilo usred Beograda i mislim da je to iritiralo građane“, rekao je Jović.¹¹

Druga paravojna grupa, *šešeljevci* ili *četnici*, sastojala se od osoba regrutiranih iz Srpske radikalne stranke - SRS Vojislava Šešelja. Ova stranka je imala svoju vlastitu organizaciju za regrutiranje dobrovoljaca i njihovo slanje na ratišta. Na svjedočenju Miloševiću, Šešelj je rekao da je njegova partija imala direktni kontakt s Vojskom Jugoslavije.

Treća grupa sebe je nazivala Beli orlovi i bila je povezana sa Srpskim pokretom obnove -SPO Vuka Draškovića. Vremenom je ova grupa imala sve manju i manju ulogu. U međuvremenu se pojavio čitav niz manjih, lokalnih grupa s kratkim rokom trajanja. Milošević je pokušao na Sudu da ismije Tužilaštvo, tvrdeći da on i njegova Socijalistička partija nikada nisu formirali svoje grupe. Međutim, mnogo toga je dokazivalo da je dio Miloševićevog plana bio da grupe koje nisu bile povezane direktno s njegovom političkom osnovom koristi za izvršavanje prljavih poslova.

Arkan je formirao trening centre za svoje ljude u Tenji i Erdutu, dijelu Hrvatske pod kontrolom Srba. Posebno je Erdut bio mjesto za koje su stalno stizali izvještaji o izvršenim zločinima i brutalnim ubistvima. Arkana je Vlada Republike srpske krajine imenovala za komandanta Centra za specijalnu obuku dobrovoljaca u istočnoj Slavoniji smještenog u Erdutu. Arkan je inače bio u stalnom kontaktu s Goranom Hadžićem, predsjednikom Republike srpske krajine koji je na tu poziciju došao nakon što je Milošević krajem 1991. i početkom 1992. smijenio Milana Babića. Arkan i Hadžić zajedno su djelovali u Vukovaru nakon što su srpske jedinice grad sravnile sa zemljom i masakrirale 250 osoba. Arkan je javno tvrdio da je on u toj prilici bio Hadžićev specijalni savjetnik.

Arkanove jedinice bile su najbolje naoružane od svih paravojskih formacija. Imale su istu vrstu oružja kao i pripadnici specijalne jedinice Ministarstva za unutrašnje poslove Srbije. U odnosu na druge paravojsne grupe, imale su veoma strogu disciplinu i jedinstvenu komandnu strukturu. Na jednoj konferenciji za štampu u Erdutu, održanoj 27. novembra 1991, otprilike sedam dana nakon pada Vukovara, Arkan

¹¹ Isto, str. 29157-29159.

je izjavio da su on i njegove jedinice bile pod direktnom komandom jedinica Vojske Jugoslavije.

Franko Simatović, šef Jedinica za specijalne operacije srbijanskog SDB-a, snabdijevao je Arkanove jedinice municijom i drugom opremom i bio je u stalnoj vezi s njima. U 1994. mnogi Arkanovi ljudi bili su priključeni Crvenim beretkama ili JSO. Korišteni su i za distribuiranje oružja srpskim nacionalistima u Hrvatskoj i Bosni.¹²

Jedan od svjedoka je izjavio da je Arkan novim regrutima tokom treninga govorio: „Onaj koji ne može zaklati, ubiti, mučiti i eliminirati sve one koji se usuđuju krenuti protiv srpske države bit će ubijen!“¹³

Arkan je bio čest gost u kampu Teritorijalne odbrane (TO) u Erdutu. Komandant tog dijela Teritorijalne odbrane bio je Radovan Badža Stojčić, jedan od glavnih šefova srbijanskog MUP-a i bliski Miloševićev saradnik. Nakon pada Vukovora Milošević je Stojčića imenovao za pomoćnika ministra za javnu bezbjednost u Ministarstvu za unutrašnje poslove Srbije.¹⁴

U jednom od rijetkih intervjuua urađenih s Arkanom, a koji je saslušan na Sudu, Arkan objašnjava svoj odnos prema ratnim zarobljenicima i onima koji se predaju:

„Mi nismo imali puno zarobljenika. Ubijali smo sve fašističke vojnike do kojih smo došli.“ Autor intervjuua pita: „Nema zarobljenika?“, na što Arkan odgovara: „Nema zarobljenika!“¹⁵

Ovo je bilo nevjerovatno ponašanje zbog kojeg su vodeći oficiri protestirali. Jedan od jugoslavenskih generala koji je rukovodio napadom na Vukovor, Andrija Biorčević, u isto vrijeme je intervjuiran o ovome:

„Neki tvrde da ja imam tajne veze s paravojnim formacijama. To nisu paravojne formacije. To su osobe koje su došle dobrovoljno da se bore za srpski narod. Mi opkolimo selo, oni uđu u to selo i nakon toga

¹² Izvor: [www.icty.org,Nice](http://www.icty.org/Nice), 13. 02. 2002, str. 119.

¹³ Isto, str. 120.

¹⁴ Izvor: www.icty.org,Nice, 12. 02. 2002, str. 74-75

¹⁵ Isto, str. 75-76.

pobiju one koji neće da se predaju. Onda ulazimo mi.“¹⁶

Generalu Biorčeviću je dodijeljena medalja zbog zasluga za osvajanje Vukovara. Njegova izjava je dokaz otvorene podrške ratnim zločincima i dokaz potpune saradnje i koordinacije dijelova Vojske Jugoslavije i Arkanovih jedinica.

„Tokom borbi za Vukovar u jednom trenutku lično Arkan su opkolile hrvatske jedinice. To što se kasnije dogodilo ilustrira koliko je dominantnu ulogu Arkan imao u vrhu srbijanske države. Ministar odbrane Srbije Tomislav Simović, koji je imao svakodnevni kontakt s Miloševićem, izdao je naređenje o upotrebi borbenih aviona. Nešto kasnije, u Simovićevoj kancelariji, pojavio se opušteni Arkan da se zahvali na pomoći.“ Ovo je ispričao Simovićev sekretar koji se izjasnio o optužbama protiv Miloševića na Sudu za vrijeme uvodnog izlaganja Tužilaštva:

„Jedne noći uspjeli su probiti linije odbrane, nakon čega je vojsci naređeno da se povuče. Arkan i njegovi hrabri momci prošli su kroz linije odbrane. Mi smo imali ... na linijama.. On nam je prenio nove vijesti i zamolio Simovića da upotrijebi borbene avione. Niko nije precizno znao gdje se Arkan do tada nalazio. Za upotrebu borbenih aviona iznad Vukovara, kako bi se dobrovoljci mogli izvući, molio je izvjesni Kum. Nakon toga je upadljivo nervozni Simović naredio upotrebu borbenih aviona iznad Vukovara. Međutim, avioni nisu djelovali bojeći se da će pogoditi naše. Te noći smo imali vezu s Kumom i Glavnim štabom JNA. Pred zoru smo dobili obavijest da su se dobrovoljci uspjeli izvući, ali da je Arkan i dalje ostao iz linija odbrane u okruženju. Kasnije smo čuli da je Arkan bio na putu kako bi se sreo sa Simovićem. On se pojavio bez tragova umora, kao da se ništa nije dogodilo, ali pod punom ratnom spremom, sa snajperom preko ramena i krvavim ustaškim šeširom obješenim na snajper. On je u kancelariju došao zajedno s Kumom i još nekoliko svojih vojnika, objašnjavajući nam kako je lično ubio 24 ustaše za jednu noć, od kojih je uzeo snajper koji je na poklon donio Simoviću.“¹⁷

¹⁶ Isto, str. 76.

¹⁷ Izvor: www.icty.org, Nice, 12. 02. 2002, str. 77.

Sekretarica ministra odbrane Dobrila Gajić-Glišić potvrdila je ovu priču prilikom svjedočenja:

„Mi smo dobili informaciju od Dušana Stupara, Kuma i drugih osoba, koje su imale kontakt s nama, o tome da je Arkan bio u okruženju u Vukovaru i ja sam sigurna da je predsjednik Milošević bio informiran o svim tim događajima. General Simović mi je rekao da mu je predsjednik Milošević naredio da podigne borbene avione i uputi ih iznad Vukovara, kako bi se *dobrovoljci* mogli izvući iz okruženja. Tada smo bili u kancelariji 48 sati. General Simović je naredio zračnoj odbrani da pošalje avione iznad Vukovara kako bi se *dobrovoljci* zajedno s Arkanom mogli živiti i zdravi izvući iz okruženja.“¹⁸

Ona je, također, potvrdila da se Arkan pojavio u zgradi Vlade sljedeći dan sa snajperom i krvavom „ustaškom kapom“.

„Mislim da su oni htjeli da se sretnu s generalom Milisavom Dorđevićem iz radne grupe“, rekla je Gajić-Glišić. „Ja sam ih zamolila da odu do kancelarije generala Simovića, a poslije da navrate do nas, jer mi nismo napuštali kancelariju čekajući da vidimo šta će se dogoditi s njima. Oni su nas, ne jednom, informirali da su se uspjeli osloboditi sami i da su evo došli u zgradu Ministarstva. Nakon toga je uslijedio jedan kratki sastanak s njima. Bio je to faktički jedini sastanak između Simovića i Arkana“, dodala je ona.¹⁹

Arkan je pred njom i ministrom odbrane Simovićem potvrdio da oni nisu imali zarobljenika. „General Simović ga je, između ostalog, pitao: ‘Šta ste uradili sa zarobljenicima?’ On je odgovorio: ‘Generale, uhvatili smo samo dvije kokoške kao zarobljenike. Što se tiče drugih ... u praksi oni nisu imali zarobljenika.’ General je rekao: ‘Kako je moguće u ratu nemati zarobljenika?’ Arkan je odgovorio: ‘Generale, mi nismo imali zarobljenika.’ Zatim je rekao da je on ubio 24 ustaše. Dok je bio u okruženju, likvidirao ih je. Zaledila sam se od straha, nakon čega je Arkan rekao: ‘Gospođo, napustite prostoriju ako ne možete ovo slušati.’ Onda je general rekao: ‘U njoj ima više muškosti nego što ti misliš’“,

¹⁸ Izvor: www.icty.org, Gajić-Glišić, 21. 10. 2003, str. 27853-27854.

¹⁹ Isto, str. 27854.

izjavila je bivša sekretarica Ministarstva.

Radi zapisnika tužilac Geoffrey Nice je dodao: „Svjedok je pokazao jednim gestom kojim je prešla rukom preko vrata upućujući to Arkanu.“²⁰

Dobrila Gajić-Glišić je potvrdila da je o ovom razgovoru Simović obavijestio Miloševića. „General Simović se kleo da više nikada nije primio Arkana niti je ikada više s njim razgovarao, jer on kao general ne može razgovarati s nekim ko vodi rat, a nema zarobljenika. Prosto je nemoguće biti na ratištu, a nemati zarobljenika.“²¹

Ova priča pokazuje kako je cijelo Ministarstvo za odbranu Jugoslavije radilo na napadu na Vukovar i kako je najviši politički vrh Srbije bio angažiran na spašavanju Arkana. Iz ovoga se može se razumjeti kako su drugi svjedoci govorili o ulozi Arkana i drugih paravojnih formacija.

Zoran Lilić je tvrdio, naprimjer, da je krajem 1993, na njegovu inicijativu, Vrhovni savjet odbrane izdao naredbu da se zaustave sve aktivnosti paravojnih jedinica.

„To je odluka Vrhovnog savjeta odbrane, a jedna naredba izdata od strane generala Perišića odnosila se na to da se paravojne jedinice registriraju, da se napravi spisak tih jedinica i da se nakon toga okončaju njihove aktivnosti.“²² Lilić je potvrdio da su do tada tolerirane paravojne jedinice, što nakon toga to nije bio slučaj.

Obje Lilićeve izjave su u suprotnosti s dobro poznatim činjenicama potvrđenim na Sudu od strane drugih svjedoka. Govorljivi Vojislav Šešelj objašnjavao je tokom svog svjedočenja, u slučaju Milošević, da je njegova Srpska radikalna stranka– SRS imala svoju kancelariju za regrutiranje „dobrovoljaca“ usred Beograda. I Šešelj i drugi su potvrdili da su se svi dobrovoljci, u principu, borili zajedno s jedinicama JNA i da su strogo bili podređeni vojnoj disciplini i komandi.

„Prvo, ja nikada nisam imao svoje jedinice. Za vrijeme rata u Srpskoj krajini i na početku građanskog rata u Bosni i Hercegovini Srpska

²⁰ Isto, str. 27855.

²¹ Isto.

²² Izvor: www.icty.org, Lilić, 09. 07. 2003, str. 24014.

radikalna stranka je imala svoje dobrovoljce, ali isključivo kao dio JNA, koja je bila jedina legalna vojna snaga na teritoriji bivše Jugoslavije“, objasnio je Šešelj kao Miloševićev svjedok odbrane, u augustu 2005.²³

Pored toga, izdate su mnoge direktive koje su regulirale korištenje „dobrovoljnih“ paravojski. Republika Srbija je izdala inicijativu dobrovoljcima da se prijave već u augustu 1991. Nakon toga, dolazi instrukcija od Ministarstva za odbranu Jugoslavije o korištenju dobrovoljaca. No, prvi put, u decembru 1991, došla je naredba iz Predsjedništva krnje Jugoslavije koja je formalno legalizirala upotrebu paravojskih formacija u Vojsci Jugoslavije. Dakle, upotreba paravojskih jedinica je počela znatno ranije nego što su doneseni zakoni koji su regulirali njihovu upotrebu.

Belgijski ekspert za odbranu Reynaud Theunens tvrdi da je jugoslavenski Ustav iz 1974. ostavio mogućnost korištenja dobrovoljaca zajedno s JNA. Međutim, Ustav govori o dobrovoljcima kao individuama, a ne grupama, što je upravo bio slučaj s „dobrovoljcima“ koji su učestvovali na srpskoj (i hrvatskoj i bosanskoj) strani u ratovima od 1991. do 1999. I Šešeljevi dobrovoljci, i Arkanovi tigrovi i Beli orlovi su bili grupe s djelomičnim političkim i direktnim kriminalnim vezama.

Jedan izvještaj KOS-a iz Prve vojne oblasti, koji se odnosi na istočnu Slavoniju i Hrvatsku, ujesen 1991, govori o Dobrovoljačkoj gardi Srbije, Arkanovoj grupi i kolektivnom trening centru u Erdutu u istočnoj Slavoniji. Dokument je datiran sa 19. oktobar 1991, a potpisao ga je generalmajor Mile Babić. Prateći informacije KOS-a, srbijansko Ministarstvo za unutrašnje poslove je snabdijevalo Arkanovu grupu oružjem, municijom i eksplozivom. Arkanova grupa je, također, bila angažirana na distribuciji oružja i municije lokalnim srpskim odbrambenim grupama.²⁴

Milošević je tvrdio da on nema nikakve veze s Arkanom. Također je tvrdio da paravojsne jedinice imaju minoran značaj i utjecaj. „Sve

²³ Izvor: www.icty.org. Šešelj, 23. 08. 2005, str. 43083.

²⁴ Izvor: www.icty.org. Theunens, 27. 01. 2004, str. 31522.

ove paravojne formacije su bile potpuno marginalne u ratu. One, sve u svemu, nikada nisu brojale više od nekoliko hiljada“, izjavio je Milošević u intervjuu za magazin *Time* u julu 1995.²⁵

Međutim, Arkanova povezanost sa srbijanskom policijom i Ministarstvom za unutrašnje poslove Srbije, nad kojim je Milošević imao potpunu kontrolu, bila je poznata već od prije raspada Jugoslavije. „Nekoliko mjeseci prije početka ratnih operacija u Hrvatskoj, u ljeto 1991, Arkan je uhapšen upravo u Hrvatskoj zbog šverca oružjem. On je oslobođen nakon intervencije ministra unutrašnjih poslova Srbije“, objasnio je šef KOS-a Aleksandar Vasiljević na Sudu:

„Iza toga, kako ja to razumijem, stajao je srbijanski MUP. To kažem iz sljedećeg razloga: Znam da je tadašnji srbijanski ministar unutrašnjih poslova, Radmilo Bogdanović, intervenirao kod hrvatskog ministra unutrašnjih poslova, Josipa Boljkovca, da se Arkan i njegova dvojica pratilaca puste i vrata u Srbiju.“²⁶

Radikal Vojislav Šešelj, zamišljen da bude jedan od Miloševićevih najvažnijih svjedoka odbrane, bio je lično svjedok o tome kakav je bio odnos između njegove ekstremne partije i Miloševića. U knjizi *Srbija Ceusecu par*, gdje on upoređuje Miloševića i njegovu suprugu Miru Marković s rumunskim diktatorom Nikolaem Ceusecuom i njegovom suprugom Elenom, on je objasnio dva susreta koja je on lično imao s Miloševićem u aprilu i maju 1992.

„Milošević je ustao i rekao: ‘Čast je susresti se s Vama.’ Ja sam odgovorio: ‘Moje poštovanje, gospodine Miloševiću.’ Pozdravili smo se i ja sam brzo krenuo dalje ...“ Drugi susret je bio važniji: „Milošević je zamolio nas radikale da pošaljemo više dobrovoljaca preko Drine. On je obećao logistiku, oružje i transportna sredstva. Ova saradnja je funkcionirala dobro do septembra 1993.“²⁷

„Više dobrovoljaca preko Drine“ značilo je više paravojnih jedinica u Bosni. Šešelj je rekao na Sudu da susret s Miloševićem, na kojem se

²⁵ *Time*, 17. juli 1995, str. 20-21.

²⁶ Izvor: www.icty.org, Vasiljević, 05. 02. 2003, str. 15772.

²⁷ Izvor: www.icty.org, Šešelj, 19. 09. 2005, str. 4423-44325.

razgovaralo o ljudima i oružju koji će se slati preko granice na Drini u Bosnu, bilo je nešto što je, po njegovom mišljenju, ocrnilo Miloševića. Mada je 1995, kada je knjiga izašla, bilo malo osnove za slutnju da su ove tvrdnje oslabile srbijanskog predsjednika.

Treninzi dobrovoljaca, koji su značili oslobađanje od klasične vojne obaveze, obavljali su se i u Srbiji. Vasiljević je potvrdio da je jedan trening centar bio u Vojvodini, u Smederevskoj Palanci, ali je vrlo brzo prestao s radom, između ostalog, zbog toga što su oni koji su dolazili u centar kršili disciplinu, izlazili u grad s oznakama pripadnosti određenoj formaciji, odnosno ekstremnoj partiji, odbijali vojnu uniformu i narušavali vojnu disciplinu na druge načine. Prilikom izlazaka u grad nedolično su se ponašali prema civilima, pljačkajući posebno albansku imovinu i stanove.²⁸

Dobra ilustracija Arkanovog posebnog položaja u Beogradu je jedan događaj koji je na Sudu ispričao bivši šef KOS-a Aleksandar Vasiljević. Prilikom jedne posjete Ministarstvu za odbranu u Beogradu, a prije odlaska u jednu od susjednih zemalja koja je bila u ratu, Vasiljević je došao u Ministarstvo u maskirnoj uniformi. Na ulazu je zamoljen da odloži oružje jer su takva bila pravila.

„Bilo je neuobičajeno vrijeme mog dolaska, kao i sama činjenica da sam bio u maskirnoj uniformi“, rekao je general Vasiljević. „Znao sam da i Ražnatović dolazi kako bi prisustvovao sastanku koji se održavao u jednoj od kancelarija Ministarstva. On je ušao unutra s heklerom na što sam ja reagirao riječima: ‘Zašto sam ja kao general razoružan, a Arkan ulazi unutra s automatskim oružjem?’ Čovjek na ulazu odgovorio je vrlo jednostavno: ‘Vi niste Arkan.’“ Drugim riječima rečeno, kriminalci su imali veći status od generala.²⁹

Ima dosta primjera koji su potvrđivali da je Arkan imao veću zaštitu nego mnogi drugi. Dana 10. decembra 1991. krnje Predsjedništvo, kojim je predsjedavao Crnogorac Branko Kostić, u svojstvu vrhovnog komandanta Oružanih snaga, uputilo je naredbu kojom se zahtijeva da

²⁸ Izvor: www.un.icty.org, Vasiljević, 06. 02. 2003, str. 15798.

²⁹ Isto, str. 15808.

se, zbog izražene nediscipline nesvojstvene pripadnicima vojske, svi dobrovoljci i sve paravojne formacije odmah stave pod kontrolu JNA.

„Arkanova grupa nije poslušala ovu naredbu. To znam na osnovu izvještaja koji mi je pukovnik Petković poslao preko Prve vojne oblasti“, rekao je Vasiljević. General Života Panić zamolio je pukovnika Petkovića da kontaktira Radovana Badžu Stojičića, u to vrijeme komandanta specijalne grupe lokalnih jedinica Teritorijalne odbrane, a kasnije pomoćnika u Ministarstvu za unutrašnje poslove Srbije. Poruka koju je pukovnik poslao Badži bila je da se Arkanove jedinice moraju povući iz područja u kojima djeluje vojska. Badža je odgovorio da neće biti nikakvih problema s Arkanovim tigrovima. On će se lično pobrinuti da ih smjesti u novu strukturu jedinica koje su formirane u Ministarstvu za unutrašnje poslove Srbije.“³⁰

Kasnije su došli konkretniji dokazi o tome da su Arkanove jedinice bile sastavni dio sistema srbijanske odbrane. Dragan Vasiljković, alias kapetan Dragan, formirao je Fond za ranjene i poginule vojnike i njihove udovice. Većinu certifikata koji su se uvijek morali popuniti kako bi spomenuti Fond isplatio određenu nadoknadu porodicama poginulih ili ranjenih lično je potpisivao Željko Ražnatović Arkan.

„Naše je mišljenje da su ispunjeni svi uvjeti da se dobije status ratnog invalida u skladu s paragrafom 97, drugi stav, Zakona o ratnim invalidima i osnovnim pravima članova porodica poginulih“, napisao je Željko Ražnatović u jednom od certifikata. Dragan Vasiljković je potvrdio da je Arkan izgleda mislio da su njegovi vojnici opravdano proglašeni ratnim penzionerima u skladu s jugoslavenskim zakonodavstvom.³¹

Arkanov potpis je potvrđivao povredu onakvom kakvom je opisao vojnik, a Arkan je to potpisivao kao komandant Štaba teritorijalne odbrane u Erdutu, u istočnoj Slavoniji, gdje su njegove jedinice imale glavno sjedište. Arkanov potpis je bio isto kao potpis oficira.

Jedno od velikih pitanja, koje se još ranije pojavilo, bilo je kako su se paravojne formacije finansirale. Od Miloševića postavljeni

³⁰ Isto, str. 15820.

³¹ Izvor: www.icty.org, Vasiljković, 20. 02. 2003, str. 16551-16553.

ministar za odbranu Srbije Tomislav Simović spomenuo je to kao jedan od problema nakon njegovog povratka sa sastanka s Miloševićem, ujesen 1991, objasnila je Simovićeva sekretarica na Sudu. „Kako su obezbjeđivani dodatna oprema i resursi za dobrovoljce?“ Sekretarica Dobrila Gajić-Glišić znala je odgovor: „General bi pozvao eksperte iz oblasti finansija.“ Ministar za odbranu nije znao na koje je eksperte sekretarica mislila, pa je došla do jednog imena. On se pojavio, a s njim je bio još jedan ekspert. Obojica su bili iz finansijskog i privrednog sektora i imali su jedan noćni sastanak, održan 1. oktobra 1991, s generalom koji je u to vrijeme bio ministar odbrane Srbije.

„Tog jutra general Simović je otišao da informira predsjednika Miloševića o svim detaljima sa sastanka koji smo imali prethodnu noć. Kada se Simović vratio, rekao je da je predsjednik Milošević rekao da se otvori novi račun na koji će se uplaćivati pomoć dobrovoljcima“, objasnila je Gajić-Glišić na Sudu u Haagu.³²

„Onda je Jezdimir Vasiljević izdao dinarski ček koji je Mladen Kovačević položio na jedan novi račun s kojeg su kasnije korištena sredstva za nabavku opreme i naoružanja iz Crvene zastave, a za potrebe dobrovoljaca“, nastavila je sekretarica. Ona se ne sjeća tačno sume u dinarima, ali se sjeća da je to odgovaralo sumi od 750.000 do 1.000.000 njemačkih maraka ili 3 do 4 miliona norveških kruna, po današnjem kursu.³³

Također, jedno drugo pitanje, čiji je odgovor bio Arkan, bilo je tema rasprave između Simovića i Miloševića. „General Simović je uzeo ove dijagrame i, kako mi je rekao, otišao kod predsjednika Slobodana Miloševića da ih razmotri. Kada se vratio, rekao je: ‘Dobrila, predsjednik je rekao da će Arkanovi dobrovoljci dobiti zadatak da miniraju ove koridore od betona, a da će Badža sa svojim jedinicama asistirati.’ Ja sam radila na tome. Upostavila sam kontakt s Arkanom i Badžom“, objasnila je Dobrila Gajić-Glišić. Badža je kasnije postavljen za pomoćnika ministra za unutrašnje poslove Srbije koji se u to vrijeme

³² Svjedočenje Dobrile Gajić-Glišić, 21. 10. 2003, str. 27845.

³³ Isto.

nalazio u Hrvatskoj po privatnoj osnovi.³⁴

Dobrila Gajić-Glišić je, također, napala Miloševiću tvrdnju u ranije navedenom intervjuu datom magazinu *Time*, a koja se odnosila na to da broj paravojnih formacija nikada nije bio veći od nekoliko hiljada. „Kada su tražili opremu i naoružanje, uvijek su govorili 6.000, 8.000. Oni su tražili 8.000 šljemova, 8.000 dugih cijevi, 2.000 ... Uvijek je to bilo u hiljadama. Ja vam to kažem na osnovu onoga šta su oni tražili za pomoć.“³⁵

Sekretarica je potvrdila da je Milošević bio informiran o zločinima koji su počinile Arkanove jedinice. „General Simović imao je redovne susrete s predsjednikom Miloševićem i ja sam sigurna da ga je informirao o svemu.“

Pored toga, ona je ispričala veoma interesantan događaj o tome kako je Milošević intervenirao kako bi spriječio da se bliski odnosi prema paravojnim jedinicama zvanično ne potvrde. Ministar odbrane trebao je učestvovati u programu privatnog TV Studija B, zajedno s predstavnicima paravojnih jedinica kako bi potvrdio njihovo mjesto u srbijanskim regularnim jedinicama u toku ratu.

„Neposredno prije njegovog odlaska u kancelariju je došao pukovnik Mladen Kovačević, koji je rekao: ‘Generale, ja idem na TV. Imao sam telefonski razgovor s Miloševićem i on je rekao da ja učestvujem zajedno s dobrovoljcima.’ Mi smo ostali bez teksta i samo smo gledali u njega. On je otišao na TV, a mi smo sjedili ispred ekrana i gledali emisiju. Bili smo iznenađeni onim što je pukovnik Mladen Kovačević tom prilikom rekao. Rekao je da mi nemamo nikakve veze s dobrovoljcima, da su oni bili i ostali paravojska, te da mi ne znamo ništa o tome, da ne znamo koliko ih ima, i sl. Ja nikada neću zaboraviti izraz lica generala Fađovića koji je upitao: ‘Šta je ovo?’“, rekla je bivša sekretarica.³⁶

³⁴ Isto, str. 27856-27858.

³⁵ Isto, str. 27860.

³⁶ Isto, str. 27862.

Poglavlje 10

Milošević i Srebrenica:

„Mladić me nije slušao“

Miloševićeva uloga u masakru u Srebrenici bila je jedna od glavnih tačaka u sudskom postupku protiv njega. Masakr u Srebrenici je bio jedina radnja koju je Međunarodni sud UN-a za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji kvalificirao kao genocid. Dokumentacija o Miloševićevoj ulozi u masakru u Srebrenici mogla je odlučiti da li će on biti proglašen krivim po ovoj tački Optužnice.

Glavni argument za Miloševićevu krivnju bila je njegova glavna uloga i odgovornost u sprovođenju i vođenju rata uz pomoć srbijanskih i jugoslavenskih kadrova, oficira, oružja, municije, plaća i logističke podrške. Međutim, Tužilaštvo je pokušalo dokazati da je, pored toga, Milošević imao direktniju ulogu, između ostalog, u srbijanskim policijskim snagama. U vezi s ovim veoma je važna priča o takozvanim Škorpionima, paravojnoj grupi koja je postala svjetski poznata kada se pojavila videotraka koju su uradili pripadnici ove grupe prilikom brutalnog ubistva šesterice nenaoružanih mladića, a što je pokazano u sudskom postupku protiv Miloševića u junu 2005.

Međutim, mnogi drugi događaji povezuju Miloševićovo ime za Srebrenicu, bez obzira što on apsolutno negira da ima bilo šta s masakrom u Srebrenici, tvrdeći da čak nije ni znao da je nešto takvo na pomolu. Činjenice dokumentirane na Sudu pokazale su, međutim, da je on bio blizu odluka i osoba koje su učestvovala u masakrima. Također, na Sudu je predočena dokumentacija o tome da su srbijanske policijske strukture i paravojne formacije aktivno učestvovala u borbama u Bosni, pa i onima u i oko Srebrenice, u julu 1995. Srbijanske policijske strukture

bile su podređene Miloševiću koji je u to vrijeme bio predsjednik Srbije i zbog čega postoji njegova objektivna odgovornost.

Osvajanje Srebrenice (i Žepe) dva od tri mjesta ili enklave pod kontrolom Armije Republike Bosne i Hercegovine, u ljeto 1995, nije se dogodilo spontano i impulsivno. To je bio dio dobro pripremljenog srpskog plana napravljenog početkom 1995. Ovaj plan došao je u fazu realizacije u periodu sve slabije srpske vojne situacije. Ova situacija bila je jasna i administraciji UN-a i jedinicama UN-a na terenu. Miloševićev odgovor na optužbe za planirano osvajanje Srebrenice došao je prilikom njegovog susreta s komandantom NATO snaga Wesleyem Clarkom, u Beogradu u augustu 1995. U jednom trenutku nepažnje Milošević je rekao: „Ja sam upozoravao Mladića da to ne radi, ali on me nije slušao.“

Šta je ustanovio Sud

U mnogim ranijim, a i kasnijim sudskim postupcima Međunarodni krivični sud UN-a za bivšu Jugoslaviju izvukao je niz zaključaka o tome šta se dogodilo u i oko Srebrenice, u periodu od 6. do 19. jula 1995.

Prije svega, Sud je jasno kazao da masakr u Srebrenici predstavlja genocid. Pronašao je dokaze da nije samo ubijeno 8.000 Bosanaca, prije svega mladića i odraslih muškaraca, nego i najmanje 48 žena. Najmlađe od tih žena su bile djevojčice od 8 i 9 godina. One su bile izuzetak. Izuzetak, međutim, nije bilo 76 dječaka ispod 16 godina, niti 629 muškaraca koji su imali preko 60 godina starosti, kao ni činjenica da je ubijeno skoro 50% srednjovječnih muškaraca, starosti između 46 i 60 godina.¹

„Snage Vojske bosanskih Srba izvršile su genocid nad bosanskim Muslimanima“, kaže se u Presudi Međunarodnog krivičnog suda UN-a za bivšu Jugoslaviju (ICTY), iz aprila 2004, u postupku protiv generala bosanskih Srba Radislava Krstića. Bivši generalmajor i komandant Drinskog korpusa Vojske Republike Srpske osuđen je na 35 godina zatvora nakon što mu je dokazana krivica za učešće u izvršavanju

¹ Vidjeti Helge Brunborg, Torkil Hovde Lyngstad i Henrik Urdal: *Accounting for Genocide: How Many were killed in Srebrenica?*, str. 241-245, Statistisk sentralbyrå/ Reprint from European Journal of Population vol. 19 2003.

genocida, bez obzira što on lično možda i nije podržavao plan o genocidu.²

To je učinio i Međunarodni sud pravde u Haagu (ICJ- *International Court of Justice*) kada je 26. februara 2007. oslobodio Republiku Srbiju za genocid u predmetu po tužbi Republike Bosne i Hercegovine protiv Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) iz 1993.

„Sud nalazi da je Vrhovna komanda VRS (Vojske Republike Srpske) imala specifičnu namjeru o djelomičnom uništenju grupe bosanskih Muslimana (naročito bosanskih Muslimana u Srebrenici) i da je VRS izvršio genocid u i oko Srebrenice u julu 1995.“³

Drugi optuženi i pritvoreni oficiri bosanskih Srba izjasnili su se o detaljima vezanim za naredbu za ubijanje, ali niko još nije potpuno sigurno potvrdio kada i gdje je donesena odluka da se svi muškarci pobiju. Momir Nikolić, pomoćnik komandanta za bezbjednost Bratunačke brigade Vojske Republike Srpske, kaže da ga je 12. jula 1995. Vujadin Popović, pomoćnik komandanta Drinskog korpusa za bezbjednost, informirao o tome da se svi zdravi muškarci odvoje od mase izbjeglica, dovedu do Bratunca i tu strijeljaju. Komandant Zvorničke brigade Dragan Obrenović kaže da ga je dan poslije, 13. jula, pomoćnik komandanta za bezbjednost Zvorničke brigade, Drago Nikolić, upoznao s tim da se veliki broj Muslimana, koji su bili na putu prema njemu, neće smjestiti u ratne logore kao zarobljenici, kako je objašnjavao Crveni krst, nego da će biti likvidirani. Kada je Obrenović protestirao, Drago Nikolić mu je odgovorio „da je ova naredba došla od Mladića i to treba da bude svima jasno“.

Sudije su odbacile mogućnost da su masovna ubistva bila spontane osvetničke akcije, tvrdeći da se radilo o dobro planiranim aktivnostima. Prezentirani su veoma jaki dokazi, kao što su svjedočenja najmanje

² Appeals Chamber Judgement in the Case The Prosecutor v. Radislav Krstić, tačka 35, www.icty.org/Krstić/Appeal/judgement/krs-aj040419e.pdf.

³ Judgment in the case concerning the Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro), 26. Februar, 2007, press Release 2007/8, www.icj-cij.org/presscom/index.php?pr=1&p1=6&p2=1.

trojica očevidaca, koji su preživjeli tako što su pali prije strijeljanja ili bili lakše ranjeni i koji su uspjeli zadržati prisebnost sačekavši mrak da izađu na sigurno. Ništa manje nije bilo potresno čitati ili slušati razmjenu riječi oficira koji su komandirali masovnim ubistvima.

U jednom razgovoru Ljubomir Beara, pukovnik i pomoćnik komandanta za bezbjednost u VRS-u, žalio se Radislavu Krstiću da nema dovoljno ljudstva da izvrši povjereni posao. „Ja mislim, Krle, da imam još 3.500 paketa koje moram podijeliti, a nemam rješenja za to“, rekao je Beara. On je Krstića zvao Krle. „U p... materinu“, odgovorio je Krstić. „Vidjet ću šta ja mogu uraditi.“ Riječi paket i njihova distribucija često su korištene šifre za masovna ubistva zarobljenika.⁴

Pored toga, postoje pismene tvrdnje o učešću Beograda u masakru. Tvrdnje u trenutku pisanja nisu bile dokaz, ali ukoliko se nešto takvo dokaže, one postaju ozbiljne. Tvrdnje su iznesene u Optužnici protiv Momčila Perišića, komandanta Generalštaba Vojske Jugoslavije od 1993. do 1998. Ova optužnica fokusirana je na događaje iz Srebrenice. Perišić je angažirao oficire iz Užičkog korpusa (Užice, Srbija) u pripremanju za preuzimanje Srebrenice. Perišić je, također, 13. jula 1995. naredio trideseterici jugoslavenskih oficira da se jave na izvršavanje zadataka u komandu VRS-a, uključujući i izvršavanje zadataka u Srebrenici. Masovno ubijanje u Srebrenici već je bilo u toku. Osim toga, Perišić je koristio svoju moć da organizira tajni trening za pripadnike Desetog diverzantskog odreda u Jugoslaviji i Republici Srpskoj, u periodu od decembra 1994. do marta/aprila 1995. Deseti diverzantski odred direktno je učestvovao u masovnim ubistvima hiljada zarobljenika u Srebrenici.

⁴ Izvor: www.icty.org, Krstić, 19. 04. 2004.

Operacija Krivaja

U kratkom periodu 1992. godine jedinice bosanskih Srba, uz pomoć JNA i srpskih paravojnih formacija, osvojile su veći dio istočne Bosne. Među osvojenim i etnički očišćenim gradovima bili su oni u kojima su Muslimani bili većina i za koje Srbi nisu nikada ni tvrdili da su bili srpski. Ovo je priznao i Radovan Karadžić u jednom govoru poslanicima Narodne skupštine Republike Srpske.

U strateškom planu, nazvanom Šest strateških ciljeva, koji je Karadžić obrazložio u maju 1992, zacrtano je da se istočna Bosna spoji sa Srbijom tako da rijeka Drina bude u Srbiji, a ne granica između Bosne i Hercegovine i Srbije. Da bi se ovo ostvarilo, gradovi pod kontrolom Armije Republike Bosne i Hercegovine, nastanjeni s većinskim muslimanskim stanovništvom, morali su se osvojiti, a stanovništvo protjerati.

No, nije sve u istočnoj Bosni bilo osvojeno. Srebrenica, Žepa i Goražde su tri grada u istočnoj Bosni koje je Armija Republike Bosne i Hercegovine držala pod svojom kontrolom i u 1995. godini. Ove gradove su, barem teoretski, štitili vojnici UN-a u skladu s Rezolucijom Savjeta bezbjednosti UN-a iz aprila 1993, kojom su ova mjesta proglašena „sigurnim zonama“, a tri godine rata bila su trn u očima Srba koji su željeli cijelu istočnu Bosnu oslobođenu od Muslimana. Bio je to stav koji je dijelio i sam Milošević, a što je potvrdio na sastancima rukovodstva Srbije i Republike Srpske, održanim 25. i 29. augusta 1995. U međuvremenu, vrijeme za bosanske Srbe generalno je počelo isticati. Njihovi protivnici, Hrvatska vojska i Armija Republike Bosne i Hercegovine su ojačale, tako da je bilo i kratkoročnih i dugoročnih interesa koji su pritiskali rukovodstvo bosanskih Srba da pitanje Srebrenice, Žepe i Goražda riješi u 1995. godini, ukoliko želi ostvariti zacrtane ciljeve.

U međuvremenu, uradilo se dosta toga na širenju mržnje protiv jedinica Armije Republike Bosne i Hercegovine u Srebrenici i njihovog komandanta Nasera Orića, ranijeg Miloševićevog tjelohranitelja. Pod

Orićevom komandom jedinice Armije Republike Bosne i Hercegovine, u zimu 1992-1993, nisu samo odbijale srpske napade, nego su išle i u ofanzivu u područja oko Srebrenice. Srebrenica i Žepa skoro su bile povezane i u to vrijeme su bile jedina područja gdje je Armija Republike Bosne i Hercegovine uzvraćala srpskim snagama.

Naser Orić se nije ustručavao napadati vojne jedinice. On i njegovi ljudi napadali su sela oko Srebrenice u kojima je dominiralo srpsko stanovništvo, izvršavajući pri tome niz ubistava i drugih zločina protiv civila. Nema saglasnosti oko broja, ali je Tužilaštvo, u Miloševićevom slučaju, procijenilo da bi broj ubijenih Srba civila na području Srebrenice mogao biti oko 2.000. Orić je u međuvremenu priveden na Sud u Haag, zatim oslobođen po mnogim tačkama optužnice i na kraju osuđen na dvije godine zatvora zbog kriminalnih radnji za koje je dokazana njegova krivnja.⁵

Dana 8. marta 1995. Radovan Karadžić je izdao Operativnu direktivu 7, koja je - po generalu Rupertu Smithu, glavnokomandujućem jedinicima UN-a - UNPROFOR-a u Bosni 1995 - urađena nakon jednog sastanka na Jahorini, planini južno od Sarajeva. Direktiva se odnosi na Drinski korpus (DK) Vojske bosanskih Srba s jasnom porukom da od sada treba stvoriti nemoguće uvjete za život stanovnicima Srebrenice.

„...Kroz dobro isplanirane i promišljene borbene operacije stvoriti nepodnošljive uvjete u kojima će vladati totalna nesigurnost i u kojima neće biti nade za nastavak života stanovnika Srebrenice i Žepe... Ako UNPROFOR napusti Žepu i Srebrenicu, onda će komanda Drinskog korpusa realizirati operaciju *Jadar* koja ima za cilj uništenje i razbijanje muslimanskih jedinica u ovim enklavama i definitivno oslobađanje regiona Drine...“, kaže se, između ostalog, u Direktivi.⁶

Date su instrukcije i o tome kako reducirati snabdijevanje UNPROFOR-a i na taj način oslabiti jedinice UN-a koje su nadgledale enklave. „Relevantni državni i vojni organi, koji saraduju s UNPROFOR-

⁵ Vidjeti presudu protiv N. Orića: www.icty.org, Orić, 30. 06. 2006, tačke: 783 i 784, 30. 06. 2006.

⁶ Izvor: www.icty.org, Smith, 09. 10. 2003, str. 27304.

om, kao i humanitarne organizacije, planskim i restriktivnim izdavanjima dozvola, reducirat će i ograničiti snabdijevanje enklave putem UNPROFOR-a i na taj način učiniti muslimansko stanovništvo zavisnim od naše dobre volje. Navedene aktivnosti provesti tako da se izbjegne osuda međunarodne zajednice i međunarodnog javnog mnijenja.“⁷

Direktiva je predočena Sudu prilikom svjedočenja generala Ruperta Smitha, koji je objasnio kako je on lično analizirao situaciji u Bosni nakon što je preuzeo komandu jedinica UN-a u januaru 1995.

„Jedan od učesnika uvijek je prekidao sporazum o primirju, što znači da su učesnici bili usmjereni na rat i da je trebalo donijeti odluku o upotrebi sile tokom 1995. Pozicija bosanskih Srba bila je takva da je njima nedostajalo ljudi da brane teritorije koje su zauzeli. Jedan od načina da se poveća broj ljudstva bilo je reduciranje u nadgledanju enklava Goražda, Žepe i Srebrenice.“⁸

Karadžićevu Direktivu od 8. marta pratila je Mladićeva vojna direktiva, datirana 31. marta, a nazvana je Direktiva 7.1. Komentar generala Smitha bio je jasan: „Ovo je demonstracija saradnje između Karadžića i Mladića. Prva generalna Direktiva došla je od Karadžića i nju su pratile Mladićeve specijalne instrukcije. Tri sedmice kasnije Direktiva je, uz prateće naredbe, izvršena, razjašnjavajući ono što je Karadžić naveo u strateškim ciljevima.“⁹

Rupert Smith je izjavio da mu je Mladić, u proljeće 1995, rekao da ima namjeru napasti tri enklave u istočnoj Bosni. Milošević je ovo predočio na osnovu Smithovog pismenog svjedočenja. „Vi kažete da Vam je Mladić rekao da on očekuje bosanski napad iz istočnih enklava i da će on u svakom slučaju napasti enklave. Je li to tačno?“ Smith je potvrdno odgovorio na ovo pitanje.

⁷ Citirano u prvoj presudi protiv Radislava Krstića, *Prosecution v. Radislav Krstić*: www.icty.org, Krstić, tačka 28.

⁸ Srebrenica Report, Report of the Secretary-General pursuant to General Assembly resolution 53/35 (1998), tačka 240, www.icty.org/News/oss/srebrenica.htm, 17. 11. 1999.

⁹ Isto, str. 27305.

Također je izvijestio o izjavi Radovana Karadžića koja se odnosila na to da bosanski Srbi „neće uvažavati sigurne zone tvrdeći da su one nezakonite“.

Zadnji pogled na optužbe ukazivao je da sigurne zone nisu demilitarizirane i da pripadnici Armije Republike Bosne i Hercegovine nastavljaju s napadima i iz Srebrenice. U međuvremenu niko nije mogao tvrditi da su jedinice Armije Republike Bosne i Hercegovine predstavljale prijetnju Vojsci bosanskih Srba. U svakom slučaju jedinice su bile razoružane. Jedna od bizarnih epizoda vezana za osvajanje Srebrenice od strane jedinica Vojske Republike Srpske bila je tvrdnja da UN ne želi otvoriti magacine oružja Armiji Republike Bosne i Hercegovine koja je htjela braniti grad. „Ramiz Bećirović, tadašnji komandant odbrane Srebrenice, molio je komandanta bataljona UNPROFOR-a da Bošnjacima vrati oružje koje su predali u sklopu procesa demilitarizacije zone 1993. Međutim, molba je odbijena“, kaže se u izuzetno ličnom i kritički intoniranom izvještaju o Srebrenici generalnog sekretara UN-a Kofija Annana, datiranom 6. jula, na dan kada je počeo napad na Srebrenicu počeo.¹⁰

Napad počinje

Operacija *Krivaja* ostvarila je svoje ciljeve kada su srpske jedinice izvršile napad na Srebrenicu. „Situacija je i dalje bila izuzetno teška“, kaže se u jednoj kratkoj poruci UN-a iz Srebrenice 6. jula 1995. „Konvoj s hranom koji je trebao doći danas nije stigao. Nakon demilitarizacije Srebrenice danas su od gladi umrle prve osobe.“ Sljedeći dan su od gladi umrli mnogi.¹¹ Predstavnik UN-a, David Harland, izjavio je da je Mladić bio na sastanku kod Miloševića u Beogradu, 7. jula 1995, dan nakon što je napad na Srebrenicu počeo.

¹⁰ Izvještaj o Srebrenici, Report of the Secretary-General pursuant to General Assembly resolution 53/35 (1998), tačka 240, www.icty.org/News/oss/srebrenica.htm, 17. 11. 1999.

¹¹ Judgement in Prosecution v. Radislav Krstić: www.icty.org/Krstić, note 50.

„Grad je pao u utorak 11. jula. Najmanje jedan član Kontakt - grupe je rekao da je vidio Miloševića zajedno s Mladićem 7. jula. Dakle, jedan dan nakon početka napada koji je nastavljen sve do pada grada i izvršenja masakra“, rekao je Harland.¹²

Nije samo jedan član Kontakt - grupe vidio Mladića i Miloševića u Beogradu 7. jula. Carl Bildt je imao sastanak s Miloševićem i Mladićem u Beogradu isti dan, izvještava generalni sekretar Kofi Annan u svom izvještaju o Srebrenici.

„U vezi s ovim izvještajem Bildt se sjeća da je njima dvojici izrazio svoju zabrinutost zbog pogoršanja stanja u Sarajevu i desperatne situacije vezane za snabdijevanje u istočnim enklavama. Nagovarao je Srbe da pokažu uzdržanost u svojim aktivnostima i da daju šansu političkom procesu. Bildt nije uzeo za ozbiljno srpski napad na Srebrenicu prije nego što je postao svjestan ozbiljnosti onoga što se dogodilo.“¹³

Nakon što je napad počeo 6. jula, većina sljedećeg dana, 7. jula, protekla je mirno, djelomično i zbog lošeg vremena. Međutim, oko 18 sati, počelo je granatiranje grada i okoline.¹⁴

Teško je pretpostaviti da su Milošević i Mladić, koji su se sreli u Beogradu 7. jula, razgovarali o bilo čemu drugom nego o vojnoj i političkoj situaciji u Bosni, a posebno situaciji koja se odnosila na tri istočne enklave, uključujući detalje o napadu na Srebrenicu. O čemu bi drugom oni u tom trenutku mogli razgovarati? Plan da se zauzmu Srebrenica, Žepa i Goražde napravljen je u martu. Sada je napad na Srebrenicu bio u toku. Pitanje je naravno bilo da li upasti u grad ili ne. Milošević je bio svjestan da je to prilika. Sad ili nikad! On je znao da su jedinice UNPROFOR-a u Bosni ojačale, da glavnokomandujući Rupert Smith nije bio raspoložen da popusti novim srpskim provokacijama, da su jedinice NATO-a, *Rapid Reaction Force*, s teškom artiljerijom na putu, mada još uvijek nisu bile operativne. Milošević je znao da je posljednja drama s taocima, u kojoj je oko 400 vojnika i oficira UN-a uzeto za taoce, naljutila sve zapadne sile, te da sada nije bilo vrijeme

¹² Izvor: www.icty.org, Harland, 18. 09. 2003, str.26981.

¹³ Izvještaj-Srebrenica, tačka 247.

¹⁴ Isto, 248.

za trgovinu. Zbog toga je lahko pretpostaviti da je Milošević dao jasan signal Mladiću: sad ili nikad!

Jedan od srpskih lidera, Miroslav Deronjić, mnogo je doprinio da poveže Miloševića sa Srebrenicom. Deronjić je bio član Glavnog odbora SDS-a i predsjednik SDS-a u Bratuncu, mjestu u blizini Srebrenice. Deronjić je objasnio da je on, dan ili dva nakon sastanka Miloševića i Mladića, dakle 8. ili 9. jula, bio na Palama, gdje se sreo sa šefom srbijanskog SDB-a Jovicom Stanišićem, jednim od najpovjerljivijih Miloševićevih ljudi. Već je bilo prošlo dva-tri dana nakon što su jedinice Vojske Republike Srpske zauzele Srebrenicu, ali napad je i dalje trajao.

Deronjić je otišao na Pale na sastanak s Radovanom Karadžićem i Karadžić ga je upoznao s Jovicom Stanišićem.

„Razumljivo je da su razgovarali o Srebrenici i ja sam učestvovao na sastancima 8. i 9. jula, kada sam dobio novu potvrdu da je tema razgovora bila Srebrenica. I on je (Karadžić - *primjedba autora*) mene predstavio kao jednog od njihovih ljudi, čovjeka iz baze, misleći pri tom na Srebrenicu. Način na koji se Karadžić izrazio potvrdio je pretpostavku da su oni razgovarali o Srebrenici upravo na sastancima koji su bili u toku“, objasnio je Deronjić.

Po Deronjiću, Karadžić je na pitanje šta sa Srebrenicom u tom razgovoru rekao: „Miroslave, to sve treba pobiti.“ Deronjić je rekao da on nije bio siguran da je bila upravo ova formulacija, ali je bio siguran u sadržaj. U unakrsnom ispitivanju Deronjića, Milošević se uopće nije doticao Stanišićeve posjete Palama, mada su sudije više puta isticale da je iskaz svjedoka, koji je on nastojao izbjeći, imao veliku snagu.¹⁵

Tri šifrovane depeše UN-a, na dan 11. juli, dan kada su jedinice Vojske Republike Srpske zauzele Sreberenicu, pokazuju da je neko pretpostavljao šta se može dogoditi. Prva depeša je bila upućena iz Akashijevog glavnog štaba UN-a u Zagrebu. Akashi je bio specijalni izaslanik generalnog sekretara UN-a Boutrosa Boutrosa Ghalija i očigledno je razgovarao s Miloševićem o ofanzivi na Srebrenicu. Spomenuta depeša je sadržavala dio gdje se kaže da Milošević razumije

¹⁵ Izvor: www.icty.org, Deronjić, 26. 10. 2003, str. 29635 i str. 29675.

da je obavezno ići s *close air support* od strane NATO-a, odnosno zračnom podrškom NATO-a holandskim trupama u sastavu UN-a u Srebrenici. Milošević je, također, rekao lideru UN-a za Balkan da general Mladić možda ne razumije razliku između *close air support* i zračnih udara i on je upozorio da bi Mladić zbog toga mogao „žestoko“ reagirati.

U drugoj šifriranoj depeši stoji da je ostvaren kontakt s Miloševićem i da je on upoznat sa situacijom.

Treća depeša je imala dramatične nagovještaje: „BSA (skraćenica UN-a za *Bosnian Serb Army* - Vojska bosanskih Srba - *primjedba autora*) vjerovatno će odvojiti muškarce koji podliježu vojnoj obavezi od ostatka stanovništva. To je nešto na čemu vojnici UN-a mogu veoma malo uraditi. Činjenica je da će Vojska bosanskih Srba imati praktičnih problema u uspostavljanju kontrole nad 40.000 civila, ali što može biti manji problem u odnosu na onaj da li će njihovo opredjeljenje biti produženje ili okončanje patnji stanovnika u Srebrenici.“¹⁶

Mnoge depeše koje su stizale u danima koji su slijedili pratile su naprijed spomenute u kojima je izražena zabrinutost za veliki broj stanovnika u i oko Srebrenice, uključujući i 4.000 zarobljenih muškaraca koje su bosanski Srbi držali u Bratuncu, nedaleko od Srebrenice, kao i mnoge druge grupe zarobljenika, što je ukupno činilo oko 25.000 muškaraca.

Ako čovjek sumira sadržaj svjedočenja i dokumenata, onda je jasno da je napad na Srebrenicu (i kasnije na Žepu) bio u sklopu plana izrađenog u martu iste godine, a koji je imao za cilj osvajanje cijele istočne Bosne, što je bio jedan od strateških ciljeva rukovodstva i u Beogradu i na Palama. Napad na Srebrenicu je počeo 6. jula, a 7. jula general Ratko Mladić putuje u Beograd na sastanak s Miloševićem. Dan ili dva nakon ovog sastanka, dakle 8. ili 9. jula, Miloševićeva desna ruka, Jovica Stanišić, bio je u Glavnom štabu Vojske bosanskih Srba na Palama, na sastanku s Karadžićem. Karadžić, nakon sastanka sa Stanišićem, kaže Miroslavu Deronjiću, jednom povjerljivom i

¹⁶ Izvor: www.icty.org, Smith, 09. 10. 2003, str. 27315-27316.

relativno visoko rangiranom saradniku, koji će nekoliko dana poslije biti imenovan za političkog lidera bosanskih Srba u Srebrenici, da sve muškarce Muslimane treba pobiti.

Na Sudu nije predložen nepobitan dokaz da je Milošević naredio napad na Srebrenicu, ali se pretpostavlja da je on to ipak uradio.

Sastanak 15. jula u Beogradu

Dana 15. jula došlo je do susreta cijelog niza centralnih figura srpske i međunarodne scene u Beogradu. U to vrijeme odvijao se masakr u i oko Srebrenice. Među onima koji su se okupili u Beogradu bili su Milošević, Mladić, general Rupert Smith, Thorvald Stoltenberg i Carl Bildt.

„Kada smo došli, Mladić je već bio kod Miloševića“, objašnjavao je Rupert Smith na Sudu. Oni su brzo promijenili vojnu postavu s političarima kako bi razriješili probleme koje su imali sa specijalnim postupanjem s taocima vojnicima UN-a i njihovim oslobađanjem.

„Počeli smo kada su se svi okupili. I samo što smo počeli, Milošević je zamolio Mladića da krene sa mnom i riješi probleme vezane za oslobađanje pripadnika Holandskog bataljona, pristup zarobljenicima i slično. I mi smo krenuli ... On je bio, to je bilo sasvim jasno, Mladićev nadređeni“, rekao je Smith govoreći o Miloševiću. „Milošević je oslovljavao Mladića imenom, a Mladić je pred njim stajao mirno.“¹⁷

Po Smithu, Mladić nije apsolutno ništa rekao o situaciji u Srebrenici niti je pokazivao bilo kakvu emociju u vezi s tim. Ni Rupert Smith lično nije imao sigurne informacije o ubijenim, te je i dalje računao da je tamo veliki broj zarobljenika koje on mora posjetiti. Mladić se brinuo za svoju majku zbog bombardiranja koje su vršili avioni NATO-a, jer je, naime, jedna bomba pala veoma blizu kuće njegove majke.

¹⁷ Isto, str. 27320-27321.

General Smith je tvrdio da nije bilo nikakve sumnje u to da je Milošević, 15. jula, znao šta se događa u Srebrenici. „On je morao znati šta se dogodilo. On je tamo imao Mladića“, kazao je Smith na Sudu.¹⁸

Zbog toga je Milošević, tokom unakrsnog ispitivanja od strane Smitha, pokušao predstaviti sastanak u Beogradu od 15. jula kao dokaz da niko od prisutnih, uključujući i Mladića i njega lično, nije imao pojma o tome šta se događa i šta se već dogodilo u Srebrenici. To je samo po sebi bilo potpuno nemoguće s obzirom na to da su već postojali mnogi izvještaji svjedoka o tome da je Mladić boravio na tom prostoru neposredno prije izvršenja velikog masakra. Milošević nije pokušavao samo sebe predstaviti kao neupućenog i nevinog, nego je i Mladića predstavljao u istom svjetlu.

„Ali, generale, dopustite da idemo direktno na stvar. Ovaj izvještaj (izvještaj Yasushija Akashija generalnom sekretaru Boutrosu Boutrosu Ghaliju, od 17. jula 1995, o sastanku održanom 15. jula - primjedba autora) i ovaj sastanak nisu najbolji dokaz o tome da 15. jula niko od nas prisutnih, uključujući i generala Mladića, nije znao ništa o masakru na području Srebrenice. U tom slučaju to bi bila jedna od tema razgovora. Naravno, neko bi spomenuo nešto drastično barem jednom riječju. Niko od nas nije ni najmanje pretpostavio da se neki oblik zločina, masakra, ubistva tako velikog broja ljudi tamo dogodio“, bilo je Miloševićevo pitanje Smithu formulirano u nekoj formi ljubaznog odgovora.

„Ne, ja uopće ne vidim za ovo neki dokaz“, odgovorio je Smith kratko.

Milošević je ponovio tvrdnju još jednom:

„Naravno, niko od nas 15. jula nije ni slutio šta se događa u Srebrenici.“

Bez obzira što se sudija May umiješao i naglasio Miloševiću da su „čuli šta je odgovorio“, Milošević je nastavio govoriti o svojoj neupućenosti, čitajući dio Sporazuma, sklopljenog 15. jula, koji se odnosio na isporuku humanitarne pomoći za Srebrenicu, Žepu, Goražde i Sarajevo i pristup UN-a i Crvenog krsta ovim područjima.

¹⁸ Isto, str. 27329.

Ali, Smith je bio još čvršći u svojim uvjerenjima.

„Ovo pokazuje, još jednom, da sam vidio direktnu vezu između Vas i generala Mladića. Mislim da su ove kolone mogle proći preko srpske teritorije i da sam o tome mogao pregovarati s Mladićem“, rekao je Smith.

„Ali ovo je bila pomoć od Srbije i mene lično“, prigovorio je Milošević. „To je urađeno da se omogući isporuka humanitarne pomoći i da se otvore svi putevi za vozila UNPROFOR-a, Crvenog krsta i UNHCR-a. Je li Vam to jasno?“

Smithov odgovor ponovo je bio kratak i obeshrabrujući za Miloševića. „Komitet međunarodnog crvenog krsta (ICRC) nije dobio pristup. Bez obzira na to što je to Sporazum sadržavao, to se nije dogodilo. ICRC nije dobio dozvolu da uđe u ova područja iz jednostavnog razloga koji znamo sada, a to je da je kompletno stanovništvo tamo bilo pobijeno.“

„To je, nažalost, otkriveno kasnije. Ali, mislite li Vi da je Mladić kada je razgovarao s Vama znao da je neko pobio te ljude?“, pitao je Milošević ponovo naivno.

„Da“, odgovorio je Smith.

Milošević je nastavio prikazivati Mladića u pozitivnom svjetlu, tvrdeći da ga je Smith dobro upoznao kroz sastanke koje su njih dvojica imala. Smith je ovo odbacio tvrdeći da je on poznavao Mladića nakon što su se sreli možda deset puta, ali je odbio tvrdnju da ga je dobro poznavao. Pored toga, Milošević je pokušao predstaviti Mladića kao čovjeka s velikim vojnim integritetom i čašću.

„Možete li, na osnovu ovoga utiska o generalu Mladiću, zamisliti da bi njegova vojna čast i poštenje dopustili da tolerira ubijanje ratnih zarobljenika ili civila, ili bilo šta nečasno?“, pitao je Milošević.

„Da“, odgovorio je Smith ponovo.

Smith je rekao da on nema dokaz da je Mladić naredio masakr. „Međutim, Mladić je bio glavnokomandujući i mislim da je znao šta se događa pod njegovom komandom ... Bio je tamo i bio je

glavnokomandujući te vojske“, potvrdio je Smith nešto kasnije.¹⁹

Miloševićeve otvorene tvrdnje o tome da Mladić nije znao šta se događalo dok je prisustvovao sastanku u Beogradu, 15. jula 1995, ilustriraju Miloševićovu sposobnost da potpuno mijenja percepciju stvarnosti. On je sigurno znao da mu to niko neće povjerovati, posebno što je Mladić bio u Srebrenici, vodio pregovore s komandantom Holandskog bataljona Tomom Karremansom i očigledno imao punu kontrolu nad svim što se dogodilo. Mladić se lično pobrinuo da se napravi TV snimak trenutka kada on dijeli čokolade djeci. I pored svega, Milošević je iznosio tvrdnje o Mladićevoj nevinosti.

Mladić je pred Smithom, na sastanku održanom 15. jula, potvrdio da je bio u Srebrenici i da je zamalo izbjegao da bude pogođen gelerom granate. „Mladić je to rekao?“ „Da“, potvrdio je Smith.²⁰

„Mladić me nije poslušao“

Drugo izuzetno jako objašnjenje o odnosu Miloševića prema Mladiću i masakru u Srebrenici dao je glavnokomandujući NATO-a za Evropu Wesley Clark. On je sreo Miloševića prvi put u Beogradu 17. augusta 1995. Dakle, nekih mjesec dana nakon masakra u Srebrenici. U pauzi sastanka Clark je upitao Miloševića kako je mogao dopustiti Mladiću da izvrši masakr u Srebrenici:

„Gospodine predsjedniče, Vi kažete da imate veliki utjecaj na bosanske Srbe. Što ste onda dopustili generalu Mladiću da pobije sve te ljude u Srebrenici?“

Milošević je pogledao Clarka i napravio pauzu prije nego što je odgovorio: „Generale Clark, ja sam upozoravao Mladića da to ne čini, ali me nije poslušao.“²¹

¹⁹ Isto, str. 27365-27366.

²⁰ Isto, str. 27406.

²¹ Izvor: www.icty.org, Clark, 15. 12. 2003, str. 30373.

„Bilo je jasno da sam ga pitao o masakru u Srebrenici kada sam rekao ‘da pobije sve te ljude’. To nije bila nikakva vojna operacija, već masakr, što je prikazano i u vijestima. Sve to je polazna tačka za akciju međunarodne zajednice koja je rezultirala time da NATO odluči završiti borbe na Balkanu. Tako da je bilo veoma jasno šta sam govorio, kao i ono što je Milošević odgovorio – da je o tome znao ranije. Plesao je na tankoj žici, govoreći da je dovoljno jak i moćan i da je znao o tome, ali se ipak probao izvući od odgovornosti za učinjeno.“ Clark je na kraju svog svjedočenja sljedeći dan precizirao da je svoje svjedočenje bazirao na vlastitim pisanim bilješkama vođenim o toku sastanaka.²²

Sljedeći dan, na kraju unakrsnog ispitivanja i nakon što je predsjednik Suda Richard May upozorio Miloševića da će iskaz svjedoka imati izuzetno veliku pouzdanost, Milošević se vratio Clarkovom izjašnjanju o Srebrenici.

„Ovo je sasvim jednostavno, zar ne“, rekao je Milošević prije nego što je povisio ton i vidno uzrujan rekao: „Generale Clark, ovo je gruba laž. Prije svega mi uopće nismo razgovarali o Srebrenici. Drugo, svih ovih godina ja nikada nisam izdao nijednu jedinu naredbu generalu Mladiću niti sam bio u poziciji da to učinim.“²³

Sudija May očigledno nije bio naročito oduševljen Miloševićevim optužbama za laž. Podsjetio je Miloševića da Clark nije mogao znati koje naredbe je on davao Mladiću. Clark je svjedočio o tome šta je Milošević njemu rekao. Milošević je iskoristio Mayovu izjavu da počne svjedočiti o svojim postupcima. „Prije svega, gospodine May, ja nisam bio ni u kakvoj poziciji da dajem naredbe Mladiću“, ponovio je Milošević nešto što je razbjesnulo sudiju Maya koji je rekao: „Vi ćete o tome svjedočiti kada dođe vrijeme za to. Sada se morate usresrediti na ono što svjedok može reći. A svjedok ne može ništa reći o vašem odnosu prema Mladiću“, dodao je ironično May.

Milošević je dozirao svoje mišljenje o Mladiću:

²² Isto, str. 30373-30374 i Zapisnik Suda, 16. 12. 2003, str. 30568.

²³ Izvor: www.icty.org, Clark, 16. 12. 2003, str. 30489-30490.

„Generale Clark, ja i dan-danas mislim da general Mladić nije dao naredbu da se ljudi u Srebrenici pobiju. Mislim da je to uradila jedna grupa plaćenika. Imate li Vi ...“

Sudija May je reagirao ljutito: „Gubimo vrijeme. Probajte svjedočiti. U ovoj fazi nema veze šta Vi mislite ili ne mislite. Pitanje se odnosi na ono što je general govorio. Koncentrirajte se na to. Vi ste rekli da to nije istina. Ako imate još nešto reći, recite. Ali ponavljanje ne dolazi u obzir.“²⁴

Nakon toga Milošević je govorio o tome zašto nije odobrio nikakvu vojnu akciju u i oko Srebrenice. Razlog je bio, po njemu, što su on i njegovi ljudi željeli da bosanski Srbi prihvate mirovni plan Kontakt - grupe.

„Mi smo kategorički bili protiv svake vojne akcije, jer vojne operacije sprečavaju napredovanje mirovnog procesa. Zato smo se borili za mirovni proces. Zbog toga je kontekst potpuno drugačiji i zbog toga sam rekao da Vi iskrivljujete istinu. I Vi to činite tako očigledno.“²⁵

To što je Milošević rekao nije bila istina. Srbijanska ekonomija i ekonomija bosanskih Srba, u ljeto 1995, bila je na pragu kolapsa, a i vojna situacija je bila potpuno nepovoljna. Hrvatska vojska i Armija Republike Bosne i Hercegovine pripremala su novu ofanzivu. Kao što je general Rupert Smith već rekao, odlučujuće za Srbe u tom odnosu snaga bilo je osloboditi srpske jedinice s fronta u istočnoj Bosni i završiti rat.

Zbog Miloševićevog napada na Clarka i njegove tvrdnje o Srebrenici, tužilac Geoffrey Nice, u ponovljenom ispitivanju Clarka, predočio je konkretnije dokaze. To se odnosilo na snimak sastanka Richarda Holbrookea i Wesleya Clarka s hrvatskim predsjednikom Franjom Tuđmanom, održanog u Zagrebu, dan poslije sastanka s Miloševićem, dakle, 18. augusta 1995. U razgovoru su došli do toga šta je Milošević rekao dan ranije. Snimak pokazuje šta je Holbrooke rekao Tuđmanu:

²⁴ Isto, str. 30490.

²⁵ Isto, str. 30491.

„Drugo pitanje na koje se fokusiramo je Milošević. Zanimajući pitanje o priznanju, najteže pitanje za nas je: ‘Ko govori u ime bosanskih Srba? Milošević je puno govorio o Karadžiću i Mladiću. Znae šta kaže za Karadžića? Citirat ću Vam: ‘Lud čovjek.’ ... Što se tiče Srebrenice i Žepe, ne znam je li to istina, gospodine predsjedniče, ali mi Vas sada informiramo da nam je rekao da je pokušavao spriječiti to što se dogodilo. Milošević je mišljenja da je to sramota. Kada smo rekli da su u Srebrenici izvršeni ratni zločini, rekao je: ‘Ja to znam.’ Citat je pokazao da je Clark objasnio drugim članovima Holbrookeove delegacije šta mu je Milošević rekao u pauzi. Clark ovu Miloševiću izjavu nije zapisao.“²⁶

Međutim, postoji drugi izvor koji potvrđuje da je Milošević rekao da ga Mladić nije htio poslušati, u šta nemam uvida, ali što je predočeno u sudskom postupku protiv Miloševića. U izvještaju o Srebrenici, kojim se opisuje razvoj situacije od tačke do tačke za dan 10. juli, a koji je sačinio Kofi Annan, u tački 29 stoji:

„Specijalni izaslanik generalnog sekretara UN-a nazvao je kancelariju u Beogradu, u 22.45 sati, da kaže da je imao sastanak s Miloševićem koji mu je rekao da od njega ne treba očekivati puno, jer ga bosanski Srbi ne slušaju.“²⁷

To bi mogla biti istina. Ali, to može biti još jedan praktičan odgovor u cilju izigravanja krivice u situaciji kada je Milošević znao da će se masovna ubistva izvršiti. To je bila jedna već očigledna dugogodišnja taktika srpske strane, gdje je Milošević igrao ulogu odgovornog državnika, a bosanski Srbi, s Karadžićem i Mladićem na čelu, bili su potpuno neuračunljivi i ludi. O ovome se mogu naći tragovi u zapisnicima sa sastanaka srbijanskog rukovodstva i rukovodstva bosanskih Srba, održanim u Beogradu, krajem augusta 1995. Tamo je Karadžić predložio da se nastavi s istom taktikom u pregovorima o Dejtonskom mirovnom sporazumu, dok je Milošević to odbio, govoreći da nije vrijeme za takvo nešto jer je Republika Srpska u opasnosti.

²⁶ Isto, str. 30571.

²⁷ Srebrenica Report, Report of the Secretary-General pursuant to General Assambly resolution 53/35 (1998), tačka 292.

Moguće je da je Mladić informirao Miloševića o planu masovnog ubistva kada su se sreli u Beogradu 7. jula i da je Milošević protestirao, onako kako je to objasnio Wesley Clark. Moguće je da je Milošević zbog toga poslao Stanišića na Pale kako bi ovaj nagovorio Karadžića da ne izvršava masovna ubistva, ali bezuspješno. U svakom slučaju, jasno je da je Milošević znao za planove i da ih nije zaustavio. Mogao je zaustaviti te planove da je htio i da je razmišljao o tome da je ubistvo hiljada ljudi nešto loše i da je to zlo.

Škorpioni

Dana 1. juna 2005. cijeli svijet se na dramatičan način podsjetio na sudski proces koji se vodio u Haagu. Na Sudu je tužilac Geoffrey Nice pokazao insert videosnimka, u trajanju od nekoliko minuta, koji pokazuje vojnike Vojske Republike Srpske obučene u maskirne uniforme kako brutalno likvidiraju šestericu zarobljenika bosanskih Muslimana.

Na jednoj strani su bili bosanski Srbi, pripadnici paravojne formacije Škorpioni, a na drugoj su bili bosanski Muslimani, dječaci i muškarci zarobljeni u Srebrenici. Njih šesterica ležali su jedan pored drugog, a zatim im je naredeno da, jedan po jedan, krenu nekoliko koraka naprijed, tamo gdje je trava bila malo veća. Ubijani su s leđa, kratkim rafalima iz automata. Posljednjoj dvojici Škorpioni su odvezali ruke, a zatim su im naredili da sklone posmrtnu ostatku svojih sunarodnjaka. Učinili su to nakon čega su i oni ubijeni.

Neki od vojnika sa spomenutog videosnimka su uhapšeni u Srbiji. U proljeće 2007. osuđena su četverica optuženih Srba za naprijed opisana ubistva. Među osuđenima bio je i komandant Škorpiona Slobodan Medić, poznatiji kao Boca, koji je dobio 20 godina zatvora.

Videosnimak ovog događaja, koji ukupno traje dva sata, nije imao veliki učinak na sudski postupak protiv Miloševića. Sve u vezi s tim završilo se tako što je sudija, u decembru 2005, odbacio mogućnost da

se prikuplja novi dokazni materijal.²⁸

U međuvremenu su postavljena sva moguća pitanja o vjerodostojnosti spomenutog snimka. Među svjedocima Tužilaštva bio je Slobodan Stojković, član Škorpiona i snimatelj ubistva.

Umiješanost i učešće srbijanskih policijskih snaga u ratu u Bosni i Hercegovini, kao i učešće paravojnih jedinica nazivanih *dobrovoljci* jedno je od važnih pitanja u slučaju Srebrenice. U stepenu u kojem je dokazivano ili učinjeno vidljivim učešće policijskih snaga i paravojnih formacija u slučaju Srebrenica toliko je sve to i samog Miloševićeva činilo odgovornim.

Zbog toga je ovdje interesantno vidjeti šta je Tužilaštvo iznijelo kao dokaze u unakrsnom ispitivanju bivšeg srbijanskog pomoćnika u Ministarstvu za unutrašnje poslove, načelnika policije Obrada Stevanovića. Dokazi su se odnosili na boravak srbijanskih jedinica Ministarstva za unutrašnje poslove u Bosni, pa i u Srebrenici, u ljeto 1995. Glavni svjedoci ranije su objasnili kako su policijske strukture bile Miloševićev prioritet kada je u pitanju ljudstvo, novac i oprema.

Također je jasno da je korištenje paravojnih grupa, sastavljenih od ekstremnih nacionalista i kriminalaca, bio ratni instrument koji je Milošević koristio odranije i gdje se on lično angažirao, izdajući naredbu o formiranju posebnog računa koje je za finansiranje paravojnih jedinica koristilo Ministarstvo za odbranu.

Škorpioni su očigledno blisko sarađivali ili su bili jedan dio srbijanskih policijskih snaga, poznatih kao jedinice MUP-a Srbije koje su djelovale u Bosni. Nešto kasnije su se pojavile dodatne informacije koje su povezivale lično Miloševića s komandantom Škorpiona Slobodanom Medićem.

General Aleksandar Vasiljević je u svom svjedočenju objasnio Sudu da su srbijanske policijske snage, u toku 1992, bile izuzetno kadrovski ojačane. Videosnimak s obilježavanja godišnjice specijalne jedinice

²⁸ Decision on application for a limited re-opening of the Bosnia and Kosovo components of the prosecution case with confidential annex: www.icty.org. Milošević, 13. 12. 2005.

tajne policije, iz 1997, pokazuje Miloševića koji, dok pozdravlja pukovnika Radojicu Božovića, kaže: „Zdravo, Božoviću. Pročitao sam ove tvoje izveštaje.“ Pukovnik Božović odgovara: „Hvala lijepo. Daj Bože da ih bude više ovakvih...“ Drugim riječima, Milošević je bio puno lično angažiran u operacijama specijalnih jedinica policije.²⁹

Tom prilikom, Franko Simatović, šef specijalne jedinice za posebne namjene, držao je glavni govor u kojem on ne samo da tvrdi da su te jedinice formirane 4. maja 1991, dakle, prije nego što je rat i počeo, nego i priznaje da su specijalne jedinice MUP-a Srbije učestvovala u ratu u Hrvatskoj i u Bosni:

„Zbog međunarodnih okolnosti koje su nam svima dobro poznate, morali smo djelovati potpuno tajno. Uprkos odnosu snaga u ratu: borbe s hrvatskim i muslimanskim jedinicama, jedinicama UN-a, kasnije IFOR-a i SFOR-a, i mnoštvom stranih obavještajnih službi gdje naše jedinice nisu ...“ ton s trake je nerazumljiv.³⁰

Tužilaštvo je priložilo izvještaje obavještajne službe i borbene izvještaje iz Hrvatske koji pokazuju da su se srbijanske policijske jedinice borile u Hrvatskoj sve do jula 1995. Izvještaji koje su ove jedinice slale adresirani su ne samo prema šefu tajne policije Jovici Stanišiću nego i prema Miloševiću lično.

Načelnik policije Obrad Stevanović je priznao na Sudu da je on imao policijske jedinice u Bosni i Hercegovini 1995, ali je tvrdio da je cilj njihovog prisustva bilo jačanje granične kontrole. Njegovi pripadnici policije pripadali su specijalnim jedinicama policije koje su, po njemu, samo učestvovala u redovnim policijskim aktivnostima iz oblasti javne bezbjednosti i reguliranja saobraćaja.

Izjava Branislava Vakića, člana ekstremne Srpske radikalne stranke, koji je kasnije postao član Narodne skupštine Srbije, bila je u suprotnosti sa Stevanovićevim priznanjem:

„Uspostavljena je puna saradnja i koordinacija borbenih aktivnosti u rejonu od Skelana do Srebrenice.“ Skelani su inače malo mjesto u Bosni

²⁹ Izvor: www.icty.org. Stevanović, 31. 05. 2005, str. 40233-40234.

³⁰ Isto, str. 40162.

na samoj granici prema Srbiji. „Tukli smo se zajedno sa specijalnim jedinicama MUP-a kojim je komandirao Obrad Stevanović, treći čovjek u srbijanskom MUP-u. S njim sam imao izuzetnu saradnju na ratištu kod Skelana. On je imao sjedište u Bajinoj Bašti, a ja sam išao iz Skelana do njega da bismo se dogovarali. Njemu sam išao uvijek kada mi je nešto trebalo, nakon čega me je upućivao gdje dalje da idem. Od početka aprila do 25. maja prošle godine zajedno smo se borili sa specijalnim jedinicama MUP-a“, rekao je Vakić u jednom intervjuu koji je citiran na Sudu.

U julu 1995. on je s jednom grupom dobrovoljaca otišao na planinu Taru kako bi trenirao zajedno sa specijalcima srbijanskog MUP-a. „Odatle su četnici i drugi dobrovoljci, zajedno sa specijalnim jedinicama MUP-a Srbije, išli u Srebrenicu ili Goražde gdje su turski konvertiti izvodili velike ofanzive“, rekao je Vakić.³¹

Stevanović je negirao ovo, rekavši da on nije učestvovao u borbama, ali je priznao da je imao Štab tamo gdje je rečeno. On je također priznao da je sreo Vakića „dva-tri puta“, ali je Vakić uvijek dolazio na vlastitu inicijativu.

Međutim, policijski oficir je priznao da su njegove jedinice ispratile holandske jedinice UN-a iz Srebrenice, izvan teritorije Bosne i Hercegovine, kroz Srbiju, pa sve do granice s Hrvatskom. Stevanović je još jednom potvrdio da su njegove policijske jedinice bile u Bosni i da njeni pripadnici imaju veliko povjerenje u vrh Srbije. Ali on ne zna zašto je dobio posao pratnje. Stevanović je, također, negirao da mu je poznato da su paravojne jedinice Škorpioni prešle granicu Bosne i Hercegovine i Srbije na graničnom prijelazu Rača, gdje su njegove jedinice obavljale kontrolu.

U jednom zvaničnom dokumentu iz Republike Srpske jasno stoji da su specijalne jedinice iz Srbije, zajedno s odgovarajućim jedinicama iz Republike Srpske, učestvovala u borbama u Bosni. Dokument je ovako datiran: Pale, 26. juna 1995. U njemu, između ostalog, stoji: „...U toku dana nije bilo nikakvih operacija na linijama koje drže policijske

³¹ Izvor: www.icty.org, Stevanović, 01. 06. 2005, str. 40233-40234.

jedinice ... Srbijski MUP i MUP Republike Srpske poslao je 350 članova specijalnih jedinica. Dana 27. juna oni su poslani na ratište u Trnovo.³²

Zbunjeni i iznenađeni Stevanović je rekao da nije razumio šta ovo znači, te je i dalje tvrdio ono što je ranije rekao, a to je da nikakve policijske snage iz Srbije nisu učestvovala u borbama u Bosni. Tužilaštvo je dokumente o ovome pronašlo 2004. godine u Banjoj Luci u sjedištu policije Republike Srpske. Tužilaštvo je prezentiralo jedan drugi dokument datiran sa 30. juni 1995, a koji se odnosio na aktivnosti Specijalnog odreda policije Ministarstva za unutrašnje poslove RS-a. Dokument je pronađen u Stanici javne bezbjednosti na Palama i u njemu, između ostalog, stoji:

„...Dana 29. juna 1995. godine jedna borbena jedinica policije, sastavljena od 4. SOP (Specijalni odred policije), 7. SOP i Kajman odjeljenja policije srbijanskog MUP-a, zajedno s ofanzivnim jedinicama VRS-a (Vojska Republike Srpske) izvršile su napad na Lučevik, koji je pod kontrolom neprijatelja, a od izuzetnog je značaja za put Trnovo – Sarajevo ... U borbama, od 29. juna 1995, ranjena su dva pripadnika Specijalnog odreda policije (jedan iz 4. i jedan iz 7. odreda) i dva pripadnika iz srbijanskog MUP-a.³³ Ponovo proizlazi da su policijske jedinice iz Srbije učestvovala u borbama u Bosni i ovdje je riječ o vremenu koje se odnosi na samo jednu sedmicu prije početka napada na Srebrenicu.

Treća depeša datirana je sa 1. juli 1995. i poslana je iz Ministarstva za unutrašnje poslove bosanskih Srba, tačnije Specijalne brigade policije (SBP) - komandna pošta Trnovo. Depešu je potpisao Ljubiša Borovčanin, pomoćnik komandanta Specijalne brigade Ministarstva za unutrašnje poslove Republike Srpske, kojeg je kasnije ICTY, u Haagu, optužio u sudskom postupku za Srebrenicu. Depeša je poslana pomoćniku ministra unutrašnjih poslova RS i načelniku Stanice javne bezbjednosti Vogošća kod Sarajeva. U depeši se kaže da su borbe kod

³² Izvor: www.icty.org. Stevanović, 01. 06. 2005, str. 40251.

³³ Isto, str. 40254.

Trnova, koje su počele dan prije, nastavljene i 30 juna. Zatim se navode učesnici u borbama na srpskoj strani: „5. specijalno odjeljenje, dvije grupe Kajman odjeljenja, Plavi i Škorpioni (MUP-a Srbije).“

U depeši se dalje kaže da su „u jučerašnjim borbama lakše ranjena četiri pripadnika Specijalne brigade policije i tri pripadnika MUP-a Srbije“.³⁴

U ovoj depeši vodeći oficir policije bosanskih Srba Škorpione naziva dijelom srbijanskog MUP-a. U stvarnosti su oni i razumijevani i doživljavani tako, bez obzira koje su formalne veze nedostajale i da li su uopće nedostajale.

Ovo se nije dogodilo samo jednom. Također, u depeši, datiranoj sa 24. juli 1995, Škorpioni se nazivaju jedinicom srbijanskih policijskih struktura. Izvještaj je adresiran na Ministarstvo za unutrašnje poslove Republike Srpske na Palama, a poslan je iz Štaba policijskih jedinica u Trnovu. „Noć na trnovskom ratištu protekla je mirno. Specijalne policijske jedinice iz Banje Luke zamijenile su Škorpione, jedinice srbijanskog MUP-a. Prilikom zamjene jedinica nije bilo nikakvih problema.“ Izvještaj je potpisao Savo Cvijanović.³⁵

Depeša datirana 8. jula, koju je potpisao Rade Radović, tadašnji načelnik policije u bosanskom gradu Foči, navodi imena dvojice Srbijanaca ranjenih u borbama: „Sljedeći policajci srbijanskog MUP-a pokupljeni su s fronta na Treskavici i prevezeni u bolnicu u Srbije: Milija Vujović i Srđan Stolić iz srbijanskog MUP-a... Nema nikakvih promjena situacije u odnosu na prethodni dan.“³⁶

Ponovo je policijski general Stevanović bio bez odgovora na Sudu. Nije mogao objasniti kako se moglo dogoditi da su se jedinice srbijanskog MUP-a borile u Bosni upravo dok je napad na Srebrenicu bio u punom jeku. Obećao je, ako dobije dozvolu za to, da će provjeriti u Ministarstvu za unutrašnje poslove Srbije da li postoji više osoba s istim imenima kao što su dva navedena u policijskoj depeši. Sudija

³⁴ Isto, str. 40260.

³⁵ Isto, str. 40261.

³⁶ Isto, str. 40264.

Robinson brzo mu je obećao da će moći telefonirati, ali pod uvjetom da već sljedeći dan izvijesti Sud o rezultatima telefonskog razgovora. Međutim, Stevanović to nikada nije uradio.

Depeša Ministarstva za unutrašnje poslove Srbije – Jedinica za antiterorističko djelovanje, datirana sa: Beograd, 19. juli 1995, govori o tome da će se jedna jedinica srbijanskog MUP-a povući iz borbi u Republici Srpskoj. Bilo je jasno da su srbijanske vlasti znale šta se događa.

„Obavještavamo Vas da je Jedinica za antiterorističko djelovanje srbijanskog MUP-a dobila naredbu da se povuče iz borbenih operacija na području Trnova najkasnije do 12.00 sati 20. jula, kako bi mogla izvršavati druge zadatke“, kaže se u depeši upućenoj iz Beograda, koja nije bila poznata Stevanoviću i koju on apsolutno nije razumio. Međutim, on je priznao da poznaje Vasilija Mijovića, čovjeka koji je potpisao depešu. Mijović je, prije nego što ga je Franko Simatović lično angažirao, bio instruktor u Specijalnoj jedinici SDB-a.³⁷

Tužilac je, također, predočio jednu depešu koja govori da su četverica „vojnih obveznika“ iz Jugoslavije, raspoređenih u Centar za obuku Specijalnog odreda policije na Jahorini, „dezertirali za vrijeme učešća u borbama u Bratuncu, Srebrenici i Konjević-Polju, 18. i 19. jula“. Izvještaj je potpisao pomoćnik ministra za unutrašnje poslove Republike Srpske Tomislav Kovač.

Čovjek se mora upitati šta je to natjeralo četvericu mladih vojnika iz Jugoslavije da dezertiraju, ostave uniforme, oružje, opremu. Ovo se dogodilo dok su ubijanja u Srebrenici trajala punom parom. Na osnovu ovoga može se reći da je bilo dovoljno dokumenata koji su potvrđivali prisustvo srbijanskih jedinica u Srebrenici. Ova četiri su uvedena u Spis.³⁸

Načelnik policije Stevanović je tvrdio da on ne poznaje Slobodana Medića, komandanta Škorpiona, ali je priznao da „mu je možda pružao podršku“ u Erdutu, u istočnoj Slavoniji, gdje su Škorpioni imali

³⁷ Isto, str. 40263-40264.

³⁸ Isto, str. 40264.

Centar za obuku, u ljeto 1995. Međutim, on nije mogao identificirati Slobodana Medića na fotografiji koju mu je predočio tužilac, niti se sjećao njegovog imena. On se samo sjećao nadimka Boca.

Videozapis o Škorpionima počinje njihovim škropljenjem svetom vodicom od strane jednog pravoslavnog popa. To se dogodilo u Đeletovcima, u Hrvatskoj, mjestu koje je u to vrijeme bili pod kontrolom Srba iz Hrvatske i Srbije. Nakon toga, videozapis pokazuje Škorpione na Palama ili na putu za Pale, „glavni grad“ bosanskih Srba, udaljen 17 kilometara od Sarajeva. Datum na traci pokazuje 25. juni 1995. Videozapis također pokazuje Škorpione u Centru za obuku na Jahorini i na frontu kod Trnova. Konačno, tužilac je pokazao videoklip na kojem su šesterica zarobljenika koji se vode na strijeljanje izvrnuti glasnom vrijeđanju i ruganju. „Junačine“, viče jedan od Srba. „Jesi li nekada je.....?“, viče drugi Srbin jednom od dječaka kojem je ostalo još samo nekoliko sekundi života. „E nećeš to nikada ni raditi.“

Čovjek koji ovo govorio šesnaestogodišnjaku, koji će biti ubrzo ubijen, dobio je pet godina zatvora nakon izricanja presuda u Beogradu u aprilu 2007. Navodno, nije bilo dokaza kojim bi se moglo potvrditi da je znao ili je morao znati da učestvuje u ubistvu s predumišljajem.³⁹

Većina pripadnika Škorpiona s videozapisa je identificirana. Stevanović je na Sudu rekao da neke od njih ne poznaje i da je potresen onim što je vidio.

Da je Milošević poznavao Škorpione i njihovog lidera pokazalo se u jednom drugom postupku pred ICTY-em, nakon Miloševićeve smrti. Škorpioni nisu bili samo aktivni u Bosni i Hercegovini prilikom masakra u Srebrenici. Tačno četiri godine nakon Srebrenice oni su se pojavili u ratu na Kosovu, gdje su izvršili najmanje jedan masakr u kojem su ubili 12 kosovskih civila. Najmanje 10 od 12 ubijenih u masakru u Podujevu bili su djeca. U akciji u kojoj su učestvovali 8. maja 1999. Škorpioni su pljačkali i ubijali.

³⁹ Coalition for International Justice 01. June 2005: Chilling Video Footage Shown, og Reuters 10. 04. 2007: Serbs sentenced for videotaped killings of Muslims.

General Aleksandar Vasiljević je ispričao jedan događaj kada je svjedočio u sudskom postupku, od 19. do 24. januara 2007, protiv šest glavnih osoba koje su se sve, osim Miloševića, držale odgovornim za Kosovo. Vasiljević je rekonstruirao događaj u KOS-u, u aprilu 1999, kada ga je lično Milošević pitao da li se želi vratiti u službu. Naime, njega je Milošević prijevremeno penzionisao protiv njegove volje još prije sedam godina. Prvo što je Vasiljević čuo, u jednom inspeksijskom nadzoru na Kosovu, i nakon što je ponovo dobio povjerenje, bio je masakr u Podujevu.

Na jednom važnom sastanku, održanom u Beogradu 17. maja 1999, spomenuti masakr je stavljen na dnevni red. Sastanku je prisustvovao Milošević zajedno sa svojim komandantom za Kosovo, zamjenikom predsjednika Vlade Nikolom Šainovićem i ostalom vojnom i političkom elitom. „Rođa je izvijestio o tome ko je Boca“, zabilježio je general Vasiljević u svom bloku za pribilješke. Rođa je bio general Vlastimir Đorđević, inače pomoćnik ministra za unutrašnje poslove i komandant redovnih i specijalnih policijskih snaga. Sastanku je prisustvovao i šef tajne policije Rade Marković, koji je također bio jedan od pomoćnika ministra u Ministarstvu za unutrašnje poslove Srbije. S obzirom na to da Đorđević nije bio prisutan, Marković je prenio ono što mu je Đorđević rekao, a to je da iza nadimka Boca stoji Slobodan Medić.

Milošević je trenutačno bio svjestan koliko je masakr u Podujevu bio nepovoljan za njega. Međutim, nije proveo nikakve mjere protiv svojih lojalnih saradnika ni u vojsci ni u policiji. Nije naredio nikakvu istragu i nikakve kaznene mjere, a posebno ne prema komandantima koji su inkorporirali Škorpione unutar specijalnih jedinica policije. Nasuprot tome, Milošević je osigurao da nijedan komandant ne bude kažnjen zbog masakra. Kazna je, ustvari, bila zabrana Škorpionima da i dalje borave na Kosovu te su poslani nazad u Srbiju.

„Sjedite s (ministrom za unutrašnje poslove) Vlajkom (Stojiljković) i Rođom i pokažite im da vaše glave nisu odsječene“, rekao je Milošević. „Međutim, Boca mora na Sud.“ Milošević je komandanta Škorpiona zvao nadimkom.

S obzirom na to da je general Vasiljević stekao utisak da prijevod onoga što je rekao na Sudu nije potpuno precizan, ponovio je ono o čemu je svjedočio i šta je zabilježio: „On je rekao Radetu Markoviću: ‘Rade, razgovaraj sa Stojiljkovićem i Đorđevićem. Oni nemaju nikakvog razloga da štite Bocu. Boca mora odgovarati, a vaše glave zbog toga neće letjeti.’ To je suština. Milošević je molio Radeta Markovića da to prenese generalu Đorđeviću i ministru za unutrašnje poslove Srbije Vlajki Stojiljkoviću“, objasnio je Vasiljević.⁴⁰

Zamjenik predsjednika Vlade Šainović dalje je primijetio: „Jasno je da su Specijalne antiterorističke jedinice (SAJ) policije bile regularni dio Policije.“ Šainović je potvrdio da su Škorpioni regrutirani kao rezervne jedinice SAJ-a. To se nije dogodilo jednom. Bila je to navika. „Mislio sam na to da su oni bili naviknuti da sakupe grupe i prebace ih na Kosovo, a to je bio slučaj sa Škorpionima“, objasnio je general Vasiljević.⁴¹

Prikupljene informacije o aktivnostima Škorpiona u Bosni, u ljeto 1995, kao dijelu ukupnih aktivnosti regularnih policijskih snaga srbijanskog MUP-a, jasna su slika direktnog učešća Srbije u borbama koje su vođene i u izvršavanju ratnih zločina. Način na koji su Škorpioni funkcionirali bio je isti kao i način ostalih paravojnih jedinica koje je rukovodstvo Srbije dobro poznavalo i podržavalo. Način Miloševićevog oslovljavanja komandanta Škorpiona pokazao je da je on znao ko je Boca, te da je znao da je policija koristila paravojne jedinice za prljave poslove. Nasuprot tome, Milošević nije želio nikakav proces protiv svojih bliskih saradnika koji su imali direktnu odgovornost za sve ovo. Naprotiv, on im je obećao da neće biti kažnjeni zbog toga niti će izgubiti položaje koje su imali. Ovi zadnji dokazi, međutim, nisu predloženi u procesu protiv Miloševića.

⁴⁰ Izvor: www.icty.org, Vasiljević, 19. 01. 2007, str. 8772-8773.

⁴¹ Isto, str. 8773-8774.

Karadžić

Dokumentacija predočena u sudskom postupku pokazala je da je Radovan Karadžić bio veoma dobro informiran o onome što se dogodilo u Srebrenici za vrijeme masakra. Svjedok Miroslav Deronjić, bivši član Glavnog odbora SDS-a, koji je lično bio optužen za masakr 64 bosanska Muslimana u jednom selu blizu Srebrenice, u maju 1992, izjasnio se u sudskom postupku protiv Miloševića.

Deronjić je bio iz Bratunca, srebreničke susjedne općine, gdje je bio lider SDS-a od septembra 1990. Godinu dana kasnije, u septembru 1991, Deronjić je postavljen za predsjednika Komisije za kadrove i organizaciju u Glavnom odboru SDS-a. Bila je to veoma važna pozicija u vremenu u kojem je partijsko rukovodstvo planiralo rat. Za vrijeme rata u Bosni, 1993, Deronjić je izabran u Glavni odbor SDS-a. Tokom 1995. Deronjić je bio lokalni lider SDS-a za područje Srebrenice, a nakon vojnog osvajanja Srebrenice 11. jula Karadžić je predložio da preuzme političku vlast u Srebrenici. Deronjić je bio jedan od onih koji je isprepadanim bosanskim Muslimanima ispred Glavnog štaba UN-a u Potočarima predložio „tri mogućnosti“: da budu pod srpskom vlašću; da odu na područja pod kontrolom bosanske Vlade; ili da odu kao izbjeglice u treće zemlje. Ovome se treba dodati stav ‘da će svi oni koji su osumnjičeni da su izvršili ratne zločine biti zadržani’, što nije bilo ništa drugo nego isprika da se izdvoje muškarci koji su kasnije pobijeni.

Deronjić je svjedočio, između ostalog, i o telefonskom razgovoru koji je vodio s Radovanom Karadžićem, a preko jednog posrednika, i to 13. jula 1995, kada je veliki masakr već bio počeo. Jedan izvod iz tog razgovara predočen je Sudu. „Ovo je precizan prijepis razgovora koji sam imao s Karadžićem 13. jula“, potvrdio je Deronjić. Razgovor je tekao ovako:

„Čujete li me, predsjedniče?’ Neko kaže: ‘Predsjednik Vas, Deronjiću, ne može čuti, ja sam kontakt osoba.’ Deronjić nastavlja: ‘Ja imam 2.000 ovdje kod ...,’ ali se glas gubi da bi se čuo glas kontakt osobe koja kaže: ‘Deronjiću, predsjednik kaže: ‘Sva roba mora biti smještena

u lager sutra, do 12.00 sati.’ Deronjić kaže: ‘OK’, a nepoznata kontakt osoba kaže: ‘Deronjiću, ne u lager, nego na drugo mjesto’, a Deronjić kaže: ‘Razumijem.’ U daljem toku razgovora Deronjić kaže: ‘Ja čekam da mi se javi predsjednik Karadžić. Je li on tu?’ ‘Da’, odgovara nepoznata osoba i nastavlja: ‘Alo. Samo trenutak. Dežurni oficir će Vam reći, predsjedniče.’ ‘Alo, imam Deronjića na liniji.’ Deronjić kaže: ‘Alo, čujem Vas.’ Nakon toga, ponovo se čuje nepoznata osoba koja kaže: ‘Deronjiću, predsjednik pita koliko hiljada.’ Deronjić odgovara: ‘Dvije hiljade sada, ali će u toku noći biti više hiljada.’“

Na Sudu je Deronjić objasnio na šta se prethodni razgovor odnosio. „Roba koja se spominje, ili 2.000, što se navodi kao broj, odnosila se na pritvorene Muslimane dopremljene u Bratunac u toku noći 13. jula koji su raspoređeni po školama, hangarima, stadionu, itd.“ Deronjić je za vrijeme unakrsnog ispitivanja Miloševića dodao da je on lično ovaj razgovor obavio preko vojnog telefona iz sjedišta Bratunačke brigade, ali mu nije poznato kako je razgovor snimljen i(li) prisluškivan.⁴²

Deronjić je izjavio da je on, u proljeće 1995, na sastanku održanom u Zvorniku, razgovarao s Karadžićem, koji mu je tom prilikom generalno govorio o tome da će nešto kasnije biti određenih vojnih aktivnosti na njegovom području, ali nije ulazio ni u kakve detalje. Tom prilikom Karadžić mu je rekao da ne bi bilo loše izvršiti određene pripreme, između ostalog, nabaviti dovoljno benzina i nafte. Ovo je u skladu s informacijama generala Ruperta Smitha koje se odnose na planove koje su uradili Karadžić i Mladić, u proljeće 1995, a u cilju zauzimanja enklava u istočnoj Bosni, koje su bile pod kontrolom Sarajeva.

Deronjića je, u noći 13. jula 1995, nakon što se vratio s Pala, gdje je išao drugi put u zadnjih nekoliko dana, posjetio Ljubomir Borovčanin, koji ga je izvijestio da su svi ratni zarobljenici pobijeni. Borovčanin je bio pomoćnik komandanta Specijalne brigade policije MUP-a Republike Srpske, a 10. jula 1995. imenovan je za komandanta Specijalne brigade policije koja je djelovala u i oko Srebrenice.

⁴² Izvor: www.icty.org, Deronjić, 26. novembra 2003, str. 29620-29621.

„Dobio sam informacije da je mnogo osoba ubijeno na Zemljoradničkoj zadruzi u Kravici. Ne znam ko mi je dao te informacije, ali mi je Borovčanin te noći precizno objasnio šta se dogodilo. Bilo je mnogo žrtava“, rekao je Deronjić na Sudu.⁴³

Ljubomir Borovčanin je odgovoran za izvršenje masakra nad više od 1.000 Muslimana zatvorenih u jednom hangaru u selu Kravica, 13. jula popodne ili rano navečer. Muslimani su ubijeni tako što su u hangar ubačene bombe i druge eksplozivne naprave, a one preživjele su vojnici bosanskih Srba pobili iz automatskog oružja na licu mjesta.⁴⁴

Deronjić je rekao da je preko telefona lično ostvario kontakt s Radovanom Karadžićem, pokušavajući mu objasniti ubistva ratnih zarobljenika, ali ne govoreći o tome direktno. Razlog za to je bila bojazan da se razgovor prisluškuje i da bi se moglo otkriti ono o čemu su njih dvojica razgovarali. Karadžić je tada poručio Deronjiću da će mu doći jedan čovjek s instrukcijama.

Istu noć, 13. ili 13. na 14. juli, Deronjića je u njegovoj kancelariji u Bratuncu posjetio Ljubiša Beara, koji je u to vrijeme bio pukovnik i komandant za bezbjednost u Glavnom štabu VRS-a i bliski saradnik generala Ratka Mladića. Deronjiću je bilo jasno da je pukovnik Beara bio čovjek kojeg je najavio Radovan Karadžić, kao „čovjeka sa instrukcijama“. Beara je dao instrukcije o tome šta raditi sa zarobljenim Muslimanima. „Deronjiću, ja imam naređenje s vrha da se svi ovi ljudi pobiju.“⁴⁵

Sljedeće jutro, odnosno sljedeći dan prijepodne Deronjić je imao novi susret s Karadžićem na Palama. Bio je to sastanak koji je notiran i u Dnevniku koji je Milošević iznenada prezentirao Sudu, a Miloševićevi saradnici preuzeli su ga nekoliko dana prije dolaska na Sud. Ustvari, bila je to kopija jedne stranice Dnevnika koji je vodila Karadžićeva sekretarica bilježeći sve njegove zakazane sastanke. Deronjić je, u međuvremenu, potvrdio da je on prvo imao sastanak u

⁴³ Isto, str. 29696.

⁴⁴ Vidjeti optužnicu protiv Borovčanina u predmetu Popović: www.icty.org, Popović, tačka 30.

⁴⁵ Svjedočenje Miroslava Deronjića, 26. 11. 2003, str. 29636 i str. 29705.

četiri oka s Karadžićem, kojem je sve objasnio o ubistvima civila u i oko Srebrenice. Nakon toga, Karadžić je imao sastanak s delegacijom iz Srebrenice.⁴⁶

„Predsjednik Karadžić i ja bili smo nasamo. Sastanak se odnosio na evakuaciju izbjeglica iz Potočara. Bilo je to logično jer smo mi prvi put, nakon 13. jula, mogli razgovarati zajedno ... Imao sam mnogo stvari o kojima sam informirao predsjednika. U razgovoru sam ga detaljno informirao o događajima u Konjević-Polju i o masakru u Zemljoradničkoj zadruzi u Kravici. Sjećam se da je predsjednik pitao šta smo uradili s leševima. To je ono čega se sjećam. Rekao sam da se Beara pojavio u mojoj kancelariji i prenio mi naredbu koju je imao za mene. Probao sam otkriti, a to ste me upravo Vi sada pitali, je li to bila njegova naredba ili su to bile njegove instrukcije“, rekao je Deronjić Miloševiću prilikom unakrsnog ispitivanja.⁴⁷

Karadžićev komentar na informacije o masakru u Kravici je bio sljedeći: „Ovo se može posmatrati kao vraćanje milo za drago, kao vraćanje dugova za ono što su muslimanske jedinice uradile ranije.“⁴⁸

U toj fazi rata u Bratuncu su bile stacionirane specijalne jedinice zvane Crvene beretke. Komandant ovih jedinica, Franko Simatović, informirao je Deronjića da je odluka o njihovom stacioniranju donesena na najvišem nivou. „Znači na najvišem političkom nivou države Srbije i Republike Srpske“, pojasnio je on.⁴⁹

⁴⁶ Isto, str. 29714-29715.

⁴⁷ Isto, str. 29716.

⁴⁸ Svjedočenje Miroslava Deronjića, 26. 11. 2003, str. 29636 i str. 29705.

⁴⁹ Izvor: www.icty.org, Deronjić, 27. 11. 2003, str. 29733.

Miloševićevi francuski plaćenici

Mnogi od glavnih svjedoka na Sudu pitani su o Miloševićevom odnosu prema masakru u Srebrenici, njegovim reakcijama i izjašnjavaanjima.

Bivši predsjednik Lilić u svom svjedočenju bio je potpuno uvjeren da je Milošević nevin. To za tužioca nije tako važno, jer je zadatak sudije da donosi zaključke o svim pitanjima koja se tiču krivnje ili nevinosti. Ono što je bilo interesantno jeste šta on može reći o njegovoj opservaciji reakcija i postupaka.

Miloševićeva verzija masakra u Srebrenici bila je u njegovom odgovoru na prezentaciju tužioca vezanu za optužnicu za Bosnu i Hrvatsku, krajem septembra 2002. Njegova verzija događaja bila je interesantna: „Francuska tajna služba stoji iza ovoga.“

Milošević je počeo ponavljati da je on prvi put čuo za masakr u Srebrenici od Carla Bildta, koji je samo nekoliko sedmica prije tog događaja preuzeo funkciju mirovnog posrednika EU, umjesto Lorda Owena. „Radovan Karadžić se kleo da nije ništa znao o ovome. Sve kasnije informacije su ovo potvrdile, uključujući i naknadne glavne izvještaje holandske Vlade“, rekao je Milošević. Milošević je bio zadovoljan što izvještaj holandske Vlade ne sadrži tvrdnje o političkoj ili vojnoj saradnji Beograda i onih koji su rukovodili i izvršili masakr.

„Informacije koje sam sakupio sada, a bit će ih još, govore kako je Izetbegović koristio Srebrenicu za svaku vrstu manipulacije, držeći je kao adut za različite političke trgovine“, naglasio je Milošević, prije nego što je prezentirao ono što je moglo biti senzacija, pod uvjetom da se takvo nešto moglo dokumentirati, u bilo kojem stepenu. Po Miloševiću, sudbina Srebrenice odlučena je u Zvorniku, mjestu koje se nalazi ne tako daleko od Srebrenice, i to nekoliko dana prije nego što su srpske jedinice zauzele grad, nakon čega je počeo najgori masakr u Evropi nakon istrebljenja Jevreja za vrijeme Drugog svjetskog rata.

„Vrijeme će pokazati da su 1. jula 1995. u kući jednog Muslimana, bivšeg predsjednika Općine Zvornik, bila dva predstavnika muslimanske

vlade iz Sarajeva, zajedno s predstavnicima formacija plaćenika koji su djelovali u Vojsci Republike Srpske, ali koji nisu bili pod komandom Vojske Republike Srpske, nego pod komandom francuske tajne službe. Oni su se usaglasili o predaji Srebrenice i izvršenju ovog pokolja.

Sve informacije govore da general Mladić nije ništa znao o ovome. To nije učinio ni general Krstić, koji je ovdje osuđen. Lično sam uvjeren da Mladićeva i Krstićeva vojnička čast ne bi dopustila da pobiju civile. Pogotovo što su Mladić i Krstić generali koji su tokom cijelog rata činili maksimalne napore kako bi zaštitili ratne zarobljenike i civile u svim prilikama.“

„Komandant plaćeničkih jedinica bio je onaj isti koji ih je godinu dana kasnije poslao u Zair ili Kongo da zaštite predsjednika Mobutua i uguše pobunu protiv njega“, nastavio je Milošević.

„Pritisnite te ljudi koji su primali plaću za to i koji su imali stotine saradnika. Prisilite njih i Jacquesa Chiraca, i francusku tajnu službu, i američku tajnu službu, i sve druge tajne službe, neka vam oni otkriju sve činjenice koje imaju o Srebrenici. Informacije koje ja imam pokazuju da je suština sporazuma bila sljedeća: Prikrivena francuska ideja je bila da se rat u Bosni završi efikasnom vojnom akcijom NATO-a. Kao razlog vojne intervencije uzet će se genocid izvršen od strane Srba i srpskog rukovodstva koje je bilo za realizaciju ove ideje. Prisustvo Ratka Mladića u Srebrenici koristit će se kao potvrda odgovornosti srpskog vojnog rukovodstva i njegove lične odgovornosti. Optužnica sačinjena u Haagu protiv njega koristit će se kao pokazatelj da je izvršen genocid. Odgovornost će se staviti na rukovodstvo bosanskih Srba, a međunarodna zajednica će krenuti u akciju. Protagonisti neće biti privedeni Sudu (...) Dvojica predstavnika muslimanske vlade učestvovala su u ovom sporazumu, a ispred francuske strane, sasvim pouzdano, bio je general Janvier, a za drugu francusku osobu rečeno je da je bio general Morillon, što ne mogu potvrditi. Nije sasvim pouzdana informacija da je to bio Morillon“, rekao je Milošević, koji još nije bio završio s objašnjenjem o tome šta je sve on znao o Srebrenici.

„Dogovor je bio da se Srebrenica preda Srbima, praktično govoreći, bez borbe. Što prije treba izvršiti povlačenje i na taj način omogućiti prividno preuzimanje Srebrenice. Naser Orić će se povući, a nagrada za tu akciju je dva miliona njemačkih maraka. Mladić nije bio na ovom sastanku. On je s dvojicom francuskih generala nešto kasnije imao zajednički doručak, ali sudeći po izvorima tajnih službi, nije znao kakav je dogovor postignut. Mladić nije znao da je komandirao svim jedinicama, pa čak i onim koje su kasnije poslone u Zair, a čiji su pripadnici učestvovali u odrađivanju prljavih poslova.“⁵⁰

Dosta toga se može reći o ovim Miloševićevim tvrdnjama. Posebno je upadljivo da on nikada nije izašao s dokumentacijom vezanom za ovo što je tvrdio. Da je uspio dokumentirati ove tvrdnje, Milošević bi sam tok sudskog postupka okrenuo na glavu. Da je uspio dokazati da je masakr u Srebrenici dogovorena igra između Vlade u Sarajevu i francuske tajne službe, odnosno francuske Vlade, on bi bio pobjednik sudskog postupka bez obzira na ishod. Ali, on to nije učinio, čak ni onda kada je vodio svoju ličnu odbranu.

Nije sve u ovim Miloševićevim tvrdnjama fantazija. Tačno je da je jedna velika grupa srbijanskih plaćenika godinu dana poslije Srebrenice, dakle 1996, otputovala u tadašnji Zair da se bori na strani predsjednika Mobutua. Imena mnogih lidera te grupe bila su poznata, a među njima i ime komandanta Milorada Pelemiša, koje je objavljeno u srbijanskim medijima, gdje je on označen kao komandant grupe umiješane u masovna strijeljanja u Srebrenici. Ove informacije javno su obznanjene već početkom 1997, dok je Milošević još uvijek bio neosporni i jedini vladar Srbije i moćna osoba u Jugoslaviji. Milošević Pelemišu nije uradio ništa, osim što mu je dopustio da otputuje u Zair. Priče koje su izašle navidjelo u opozicionoj štampi u Beogradu išle su u tom pravcu da su angažman plaćenika u Zairu organizirali srbijanski poslovni ljudi bliski Miloševiću. Bio je ovo pokušaj da se pribave devizni prihodi za potrebe zemlje koja je bila u ekonomskom rasulu.⁵¹

⁵⁰ Izvor: www.icty.org, Milošević, 27. 09. 2002, str. 10309-10312.

⁵¹ „Srbijanska podrška Mobutu”, članak NTB novinara, Gunnara Nyquista, 21. 03. 1997.

Naser Orić, komandant jedinica Armije Republike Bosne i Hercegovine u Srebrenici, koji je po Miloševićevim tvrdnjama trebao dobiti dva miliona njemačkih maraka, što je iznos od osam miliona norveških kruna, da izvrši ovaj plan, uopće nije bio u Srebrenici u to vrijeme. On je otišao u Tuzlu, u aprilu 1995, i nije se vratio u Srebrenicu. Veliko je pitanje zašto je to bilo tako. U svakom slučaju, Orić nije mogao biti taj koji će sprovesti plan donesen 1. jula.⁵²

Tvrdnja da je francuski general Janvier učestvovao na tajnom sastanku s predstavnicima Vlade iz Sarajeva, na kojem se planirao masakr hiljada muslimanskih muškaraca, blago rečeno izgleda nevjerovatna. Da je drugi francuski predstavnik bio general Morillon, zvuči prilično glupo. I Morillon i Janvier bili su Francuzi, ali su na više načina i u svakoj prilici pokazivali izuzetno različit pristup prema ratu u Bosni.

Srpski krizni sastanci u augustu 1995.

Krajem augusta 1995, nekoliko sedmica nakon masakra u Srebrenici, održana su tri glavna sastanka na kojima je učestvovala cijela srpska elita iz Srbije i iz Republike Srpske. Po Zoranu Liliću, cilj sastanaka je bio utvrđivanje osnova politike, koja će se sprovoditi u pregovorima o konačnom mirovnom rješenju za Bosnu.

Bili su to krizni sastanci. Republika srpska krajina u Hrvatskoj već je bila srušena kao kula od karata pred hrvatskim napadom, izvedenim početkom augusta, a to je čekalo i Republiku Srpsku u Bosni. Hrvatska vojska i jedinice Armije Republike Bosne i Hercegovine bile su u velikoj ofanzivi na širokom frontu. Bosanski lider Alija Izetbegović je s hrvatskim liderom Franjom Tuđmanom sklopio sporazum, kojim je osigurana hrvatska vojna podrška u Bosni. Srpske odbrambene linije počele su padati, a srpski vojnici bježati. Na srpskoj strani zavladala je potpuna panika.

⁵² O odsustvu Nasera Orića iz Srebrenice vidjeti, na primjer, David Rohde: *Endgame, Farrar, Straus and Giroux*, New York 1997, str. 7-8 i str. 178.

Prvi, od ukupno tri održana sastanka, bio je sastanak Vrhovnog savjeta odbrane, koji su u osnovi činili tri predsjednika: predsjednik Srbije, Crne Gore i Jugoslavije, zajedno s jugoslavenskim ministrom za odbranu, zatim razni eksperti, te sekretari i tehničko osoblje. Ovaj sastanak održan je 23. augusta i na njemu je prisustvovao i tadašnji predsjednik Jugoslavije Zoran Lilić.

Lilić je potvrdio na Sudu da je Mladić, inače optužen za odgovornost u masakru u Srebrenici, bio prisutan na ovom sastanku, na kojem on, gledajući principijelno, nije imao šta raditi.

„General Mladić je bio pozvan kao čovjek koji može izvršiti pritisak na rukovodstvo Republike Srpske da prihvati osnovu i okvir u pripremama za mirovne pregovore u Daytonu. Tako da je moj odgovor da je on prisustvovao prvom dijelu sastanka Vrhovnog savjeta odbrane“, objasnio je Lilić. Mladić je, također, prisustvovao na specijalnim sastancima političara i oficira, koji su održani 25. i 29. augusta.⁵³

Mladićevo prisustvo u Beogradu na sastanku s Miloševićem i djelomično s drugima u ovom periodu apsolutno je jaka indikacija o tome koliko je duboko Milošević bio involviran u vođenje rata. Karadžić nije u tolikoj mjeri bio prisutan kao Mladić, što govori da je Beograd direktno vodio rat u Bosni preko Mladića.

Masakr u Srebrenici nije bio na dnevnom redu ni na jednom od ovih sastanaka, održanih 25. i 29. augusta. Tom prilikom niko od političara, vojnih i crkvenih lidera nije ni spomenuo masakr koji je uzdrmao cijeli svijet samo šest sedmica ranije i koji je nastavio tresti svijet kako su pristizali novi užasni detalji. Samo na jednom mjestu, dok su prisutni diskutirali o mogućnostima mirovnih pregovora i o tome šta Srbi žele da dobiju, a šta će morati dati, Milošević se dotakao Srebrenice. Bio je to dio sastanka, održanog 15. augusta, na kojem je Milošević bio sarkastičan prema Karadžiću koji je smatrao da je aktuelno ponuditi podjelu Bosne 50:50, a poslije prigrabiti koji procent više i koristiti ga za pregovore. Milošević je, prateći zapisnik, prije nego što je nastavio dalje, podsjetio Karadžića da je on, Milošević, upravo to predložio prije tačno godinu dana.

⁵³ Izvor: www.icty.org, Lilić, 18. 06. 2003, str. 22.670.

„Muslimanima se mora ponuditi nešto što oni smatraju važnim. I oni će nama dati nešto za što smo mi naročito zainteresirani. Naravno, mi ne govorimo o enklavama. Tri enklave u istočnoj Bosni (Srebrenica, Žepa i Goražde) će se i onako uklopiti u srpsko okruženje bez borbe.“⁵⁴

Milošević je ovo rekao nakon što su Srebrenica i Žepa pale i nakon što je 8.000 civila hladnokrvno ubijeno. Masovno ubistvo nečuvenih razmjera nakon Drugog svjetskog rata nije bilo nešto što je promijenilo Miloševićevu stratešku procjenu.

Inače zapisnik s tog sastanka pokazuje da je Milošević bio veoma oprezan kada bi se spomenuo ili doveo u vezu s Mladićem.

„Nakon što je general Mladić došao na sastanak, oko 14.30 sati, Milošević je podsjetio prisutne na tajnost sastanka, što znači da se javno niko i nikada ne može pozivati na ovaj sastanak...“⁵⁵

Lilić je tvrdio na Sudu da naredba o tajnosti sastanka nije data zbog toga što je Mladić došao, ali je činjenica da je Milošević na tajnost upozorio u podmakloj fazi sastanka i to čim je Mladić došao.

Lilić je potvrdio da Srebrenica nije bila tema rasprave na ovim važnim sastancima. „Nikakvog obrazloženja i nikakvog priznanja kao takvog“, rekao je za lidere bosanskih Srba. Lilić je izjavio da Mladić nikada nije rekao ništa o Srebrenici, niti ga je neko podsticao ili izazivao da kaže nešto o tome. On je negirao da je Mladić ikada pokušao objasniti nešto o Srebrenici njemu lično, bez obzira što su se oni sretali više puta. Po Liliću, on se s Mladićem sreo zadnji put u njegovom glavnom vojnom skloništu kod Han-Pijeska, u Bosni, u decembru 1995. Iziritirani tužilac Nice zamolio je Lilića da odgovori jasno „samo sa da ili ne: Da li je Mladić ikada govorio o Srebrenici?“ Odgovor je bio: „Ne!“⁵⁶

Ovo je odgovor u koji je teško povjerovati. Mladić je naravno podnio izvještaj o tome šta se dogodilo u Srebrenici. On je to morao analizirati

⁵⁴ Record of meeting of Federal Republic of Yugoslavia /FRY/ and Republika Srpska /RS/ representatives of the highest political and military leadership held on 25 August 1995 at the Army of Yugoslavia Residence in Dobanovci, ICTY's engleski prijevod, str. 5

⁵⁵ Record of..., str. 4.

⁵⁶ Izvor: www.icty.org, Lilić, 18. 06. 2003, str. 22674.

sa svojim i vojnim i političkim šefovima, a njegov vrhovni šef bio je, niko drugi nego Milošević. Međutim, oni su o tome razgovarali u četiri oka i bez vođenja zapisnika.

Lilić je prvog dana svjedočenja izjavio da određeni pojedinci stoje iza masakra u Srebrenici, ali da niko ni iz vojnog ni iz političkog rukovodstva u Beogradu nema nikakvu odgovornost za to. Međutim, sljedećeg dana, kada ga je tužilac zamolio da kaže imena, Lilić nije htio reći ime osoba koje bi, po njegovom mišljenju, mogle biti umiješane u masakr u Srebrenici.

„Teško je očekivati da kažem ime neke osobe. Mislim da Vi i ne očekujete to od mene. Smatram da se tu radi o pojedinačnoj odgovornosti i siguran sam da ćete u toku ovog sudskog procesa biti u stanju dokazati ko su ti pojedinci. Kao što sam rekao, uvjeren sam da nikakva naredba nije došla od bilo koje političke niti vojne osobe iz Beograda. Potpuno sam uvjeren u to...“, počeo je Lilić.

„Gospodine Liliću, to treći put objašnjavate. Možete li nam, molim Vas, pomoći, jer vrijeme je na izmaku. Vi ste sami rekli da su neke osobe bile umiješane u to. Možete li nam pomoći, pa da nam kažete ko je to bio?“, prekinuo ga je naprasno Nice.

„Ne. Da smo znali ko je bio umiješan, onda bismo preduzeli odgovarajuće mjere“, odgovorio je Lilić.

Ova zadnja tvrdnja u svakom slučaju nije istinita. Vlasti u Beogradu su cijelo vrijeme znale ko je sve učestvovao u akcijama u Srebrenici, od Mladića pa nadalje, ali nisu prstom mrdnuli. To nisu učinili ni nakon što je ICTY, 11. novembra 1995, optužio Mladića i Karadžića za genocid počinjen u Srebrenici.⁵⁷

Prema Lilićevim riječima prošlo je „relativno malo vremena“ nakon čega je i on lično obratio pažnju na masakr u Srebrenici. Na pitanje može li biti malo precizniji, odgovorio je „nakon nekoliko dana“. Prošlo je malo vremena i Mladićevo je ime došlo u centar interesiranja, objasnio je Lilić.⁵⁸

⁵⁷ Izvor: www.icty.org, Lilić, 18. 06. 2003, str. 22669, i 09. 07. 2003, str. 24001.

⁵⁸ Lilićevo svjedočenje, 18. 06. 2003, str. 22669.

„UN iza etničkog čišćenja“

Glavni politički predstavnik UN-a za bivšu Jugoslaviju za vrijeme rata u Hrvatskoj i u Bosni, Japanac Yasushi Akashi, predložio je generalnom sekretaru UN-a, Boutrosu Boutrosu Ghaliju, 11. jula 1995, premještanje stanovništva Srebrenice.

„On je poslao telegram u UN, u New York, u kojem je obrazložio svoj prijedlog, koji je ugrubo izgledao ovako: ‘Postići saglasnost s Vojskom Republike Srpske da dopusti kretanje stanovništva prema Tuzli, te da kolone koje se kreću prema Tuzli budu u pratnji jedinica UN-a’“, rekao je Slobodan Milošević na Sudu tokom unakrsnog ispitivanja generala Ruperta Smitha.

Smith je potvrdio da je on upoznat s dokumentom, koji, prije svega, pokazuje da se Yasushi Akashi čvrsto držao svoje politike povlađivanja bosanskim Srbima, od njihovog početnog nadiranja do zadnjeg trenutka, kada je holandski pukovnik Tom Karremans tražio od NATO-a da izvrši napad iz zraka na srpske jedinice.

Milošević je Akashijev prijedlog koristio za tvrdnju po kojoj su Ujedinjene nacije predložile promjenu sastava stanovništva u Bosni i Hercegovini, a ne rukovodstvo bosanskih Srba ili njihova vojska. Zbog toga je Milošević na Sudu u Haagu bio živi dokaz za ono što su tvrdili mnogi kritičari politike UN-a u bivšoj Jugoslaviji, a to je da je politika povlađivanja bosanskim Srbima od strane UN-a doprinijela jačanju i legitimiranju srpskih ratnih ciljeva.

„Ako imamo u glavi Akashijeve napore i ponašanje UN-a, je li onda moguće prihvatiti priču o tome da je Vojska Republike Srpske, na planski i organiziran način, izvršila evakuaciju stanovništva Srebrenice kao dio plana etničkog čišćenja? Plan o premještanju stanovništva bio je plan UN-a, a ne plan Vojske Republike Srpske ili političkog rukovodstva Republike Srpske“, rekao je Milošević.⁵⁹

⁵⁹ Izvor: www.icty.org, Smith, 09. 10. 2003, str. 27387.

Miloševićeva politička propaganda bila je naravno apsurdna i nije bila pošteđena izuzetno oštrih komentara sudije Maya. Nakon što je May prvo rekao generalu Smithu da je on mogao napisati Miloševićevo pitanje „ako to razumije“, May je još dodao:

„Dopustite da ovo pokušamo pojednostaviti. Dana 11. jula, Akashi predlaže, i to izgleda kao da je usvojeno, da se stanovništvo premjesti. Vi hoćete da kažete da će VRS izvršiti prijedlog gospodina Akashija? Je li to ono što Vi predlažete, gospodine Milošević? Možemo li to tako razumjeti?“

Ali, Milošević se pravio kao da ne razumije Mayevu ironiju i čvrsto je stajao na stanovištu da je njegovo tumačenje ozbiljno. „Ovo pokazuje da evakuacija civilnog stanovništva nije bila dio plana Republike Srpske po kojem bi se protjeralo civilno stanovništvo, nego je to bila posljedica zalaganja za evakuaciju civilnog stanovništva iz ratne zone“, rekao je Milošević. „Mi ne govorimo o planu etničkog čišćenja“, ponovo je Milošević pokušao prikriti činjenicu da je etničko čišćenje bilo glavni cilj rata u Bosni.⁶⁰

Rupert Smith je odbacio Miloševićeve tvrdnje jednostavnim činjenicama. „Srbi su dopremili autobuse da prebace stanovništvo prije nego što je ovaj papir i došao u Srebrenicu ili Sarajevo.“ Autobusi su počeli odvoziti žene i djecu već 12. jula, dan nakon što su srpske jedinice zauzele grad. Autobusi u voznom stanju, nakon tri godine rata, bili su deficitarna roba u cijeloj Bosni. Međutim, bosanski Srbi su ih u tom trenutku imali u velikom broju. To je bilo planirano.

Milošević je za vrijeme unakrsnog ispitivanja Miroslava Deronjića tvrdio da su Bošnjaci u Srebrenici/Potočarima dobrovoljno izabrali mogućnost da napuste Srebrenicu. Sve ovo pratila je zanimljiva razmjena riječi između svjedoka i Miloševića koja je pokazala kako je Milošević pokušao koristiti formalnosti za propagandu, dok je jedan hrabri bosanski Srbin, koji je shvatio u kojim je sve zločinima učestvovao, postavio Miloševića na pravo mjesto.

⁶⁰ Isto, str. 27389 i str. 27391.

„U redu. Ali, prva alternativa, prva mogućnost, bila je objasniti im da oni mogu nastaviti živjeti u Srebrenici. Je li tačno da su svi koji su željeli mogli ostati u Srebrenici?“, pitao je Milošević. „Tačno“, odgovorio je Deronjić.

„Da. Ako čovjek to kaže ovako: Bila je to *mission impossible*“, objasnio je partijski lider bosanskih Srba iz Bratunca/Srebrenice, koji je bio i član Glavnog odbora SDS-a.

Ali, Milošević se nije dao.

„Možete li mi objasniti sljedeće: Kada Vas je zamolio da kažete Muslimanima da svi koji žele mogu ostati u Srebrenici, zašto je to bila ludost?“

„Ja sam Vam već dao pet-šest razloga i mogu Vam ih ponoviti ako je to neophodno, ali mislim nije. Smatram da su svi razlozi za to dobro poznati Karadžiću, meni i svima koji su bili umiješani. Niko ozbiljan ne može tvrditi da je ovo stanovništvo, da su ovi ljudi, mogli nastaviti živjeti u Srebrenici normalno i neometano“, odgovorio je Deronjić.

„Ono što ja znam je da su sve odluke i zaključci rukovodstva bili da narod ima pravo da bude tamo, ne samo u Srebrenici nego u svim drugim područjima“, rekao je Milošević. „Ja ne znam za bilo kakav zaključak te vrste. Razvoj događaja na terenu govori sasvim suprotno“, uzvratio je Deronjić.

„Dobio sam ovaj dokument vezan za jedno drugo svjedočenje. Ovdje stoji da je rukovodstvo SDS-a dalo instrukcije o organiziranju aktivnosti srpskog stanovništva za vrijeme vanrednog stanja. I u tački 8 stoji, to su te instrukcije koje ste vi slijedili: „U provođenju svih ovih mjera mora se osigurati zaštita etničkih, građanskih i drugih prava svim etničkim grupama i da se sve to sprovodi u skladu sa zaključcima srpskih vlasti u svakoj općini.“ Bio je to generalni zaključak o tome da će se etnička i druga prava svih naroda poštovati i da će biti zastupljeni u lokalnoj vlasti koja će se kasnije uspostaviti“, razjasnio je Milošević sljedeće pitanje.

Deronjić je imao samo kratki odgovor:

„Da, to je to, kako stoji.“

„Gospodin Nice je rekao da je bila varijanta A i B koja kaže da se članovi etničke grupe s ovog područja moraju odstraniti. Ja ovo nisam našao u programu SDS-a. Naprotiv, našao sam dio koji govori o poštovanju prava svih naroda.“

„Da, tačno je da nešto tako ne stoji u instrukcijama“, odgovorio je Deronjić. „Ja nikada nisam tvrdio da su dokumenti, zvani varijanta A i B, bili jedini razlog da veliki broj stanovništva pobjegne iz tog područja. Taj dokument je bio samo jedan element cijelog plana, što sam već rekao, koji je prouzrokovao bježanje stanovništva. Događaji s kraja rata, dopustite mi da dodam, imaju malo zajedničkog s događajima s početka rata. Situacija u Srebrenici 1995, sa srpskom vlašću, činila je apsolutno nemogućim život Muslimanima tamo“, rekao je Deronjić.

„To može biti tvoja procjena, procjena koja se dijeli s drugima. Ali ono što sam ja citirao bilo je generalno prihvaćeno političko stajalište koje je ovdje naglašeno. Dopustite da se vratimo onoj tački koja govori da ste bili novoimenovani civilni komesar za Srebrenicu. Vi ste diskutirali o ovim dvjema varijantama. Je li istina da Vam je rekao da trebate kontaktirati Mladića, jer je general Mladić odgovoran, i da govori o tri mogućnosti, te da ste trebali biti saglasni u vezi s održavanjem sastanka s UNPROFOR-om i Muslimanima, kako bi se diskutiralo o ovim trima mogućnostima“

„Gospodine Miloševiću“, počeo je Deronjić. „Ja moram odgovoriti na nešto drugo, na nešto o čemu ste Vi upravo govorili. Podsjetit ću Vas na to da je u toku 1992. veliki broj Muslimana napustio područja u istočnim dijelovima Bosne i Hercegovine. Mnogi od njih napustili su i područja općina Bratunac i Zvornik. Ako ovo nije bio cilj lidera Republike Srpske, da li poznajete nekoga ko je bio uhapšen, procesuiran i osuđen na Sudu zbog ovoga?“

„Gospodine Deronjiću, moram ispraviti pitanje za Vas, jer ste Vi bili zvaničnik Republike Srpske, a ne ja. Vi ste bili lider SDS-a, a ne ja“, replicirao je Milošević.

„Dobro, to je to što ja kažem, Miloševiću. Ja ovo znam i pretpostavljam da znam bolje nego Vi. Dakle, niko nije bio kažnjen!“⁶¹

Milošević je izgubio duel o tome ko stoji iza etničkog čišćenja u istočnoj Bosni. Međutim, vratio se tvrdeći da su Muslimani dobrovoljno napustili Srebrenicu, a ne zato što su morali. Njihov strah zbog neizvjesnosti šta će se dogoditi s njima, a što je potvrđeno najgorim masakrom poslije haranja nacističke Njemačke, nije postojao u Miloševićevoj glavi.

Deronjić je ponovio da je zarobljenicima ostavio tri mogućnosti, uključujući i onu da ostanu u Srebrenici. „Postoji li onda sumnja, gospodine Deronjiću, da su Muslimani iz Srebrenice, kao i svi drugi koji su bili u ovoj sigurnoj zoni, napustili Srebrenicu jer su oni lično insistirali na tome?... Tako da oni nisu protjerani. Oni su napustili Srebrenicu jer su lično insistirali na tome“, zaključio je Milošević svoje razumijevanje situacije u kojoj su se našli stanovnici koje je srpska vojska okupirala, bombardirala i izgladnjivala.⁶²

Milošević je pokušao dobiti podršku generala Ruperta Smitha za tvrdnju da je Armija Republike Bosne i Hercegovine narušila primirje i da je u proljeće 1995. bila agresivni partner, te da je zbog toga napad na Srebrenicu bio odgovor na bosanski napad iz pravca Srebrenice. Po Miloševiću, Armija Republike Bosne i Hercegovine je u Srebrenici imala jednu diviziju s ukupno 12.000-13.000 naoružanih ljudi.

„Je li tačno, što proizlazi iz informacija koje ja imam ovdje, da su jedinice Vojske Republike Srpske, početkom jula 1995, organizirale kontraofanzivu? U cilju demilitariziranja Srebrenice nakon operacija (Armije Bosne i Hercegovine) protiv Drinskog korpusa? ... Ja sam ovdje zapisao da je u i oko Srebrenice bilo ukupno 12.000-13.000 naoružanih pripadnika muslimanskih jedinica.“

General Smith još je jednom odbacio Miloševićeve tvrdnje. „Ne, to što ste Vi opisali nije se dogodilo... Muslimanske jedinice unutar enklave bile su male. One su bile manje nego što sam očekivao i naoružane

⁶¹ Svjedočenje Miroslava Deronjića, 26. 11. 2003, str. 29684-29687.

⁶² Isto, str. 29692-29693.

lahkim naoružanjem ... Za mene bi bilo iznenađenje i brojka od 1.200 naoružanih muškaraca. Moguće je da je bilo 12.000 muškaraca, ali ja govorim o 1.200 naoružanih muškaraca“, rekao je Smith.⁶³

Na Sudu nije predočena nikakva pismena naredba ili drugi dokument koji bi pokazao da je Milošević ili njegovi direktni potčinjeni donio odluku da se zauzme Srebrenica i da se pobiju hiljade bosanskih Muslimana. Ali je dokumentirano to da je pad Srebrenice bio jedan važan dio srpske strategije u Bosni, od početka rata 1992, pa do konkretnih planova početkom proljeća 1995. Na Sudu je dokumentirano da je Milošević pružao podršku u ostvarivanju cilja da se cijela istočna Bosna stavi pod kontrolu Srba. Napad na Srebrenicu počeo je 6. jula, a 7. jula. general Mladić je imao sastanak s Miloševićem u Beogradu. Miloševićev šef srbijanskog SDB-a, Jovica Stanišić, bio je na Palama 8. ili 9. jula, gdje je s Radovanom Karadžićem razgovarao o Srebrenici. Policijske jedinice iz Srbije učestvovala su u borbama na više frontova u vrijeme zauzimanja Srebrenice. Srbijanski vojnici su dezertirali iz Specijalne jedinice koja je izvodila borbena dejstva u blizini Srebrenice. Milošević je nastavio tretirati Karadžića i Mladića kao i ranije. Nije naredio nikakvu istragu, nikada nikoga nije osudio za masakr ni pet godina nakon masakra u Srebrenici, koliko je još bio na vlasti.

⁶³ Izvor: www.icty.org, Smith, 09. 10. 2003, str.27382-27384.

Poglavlje 11

Milošević i Kosovo:

„Kosovo je važnije od moje glave“

Milošević je osvojio vlast u Srbiji zahvaljujući politici prema Kosovu. Njegov uspon je počeo 1987, kada je Srbima na Kosovu obećao da „niko ne sme da vas bije“. „Dvanaest godina poslije, Kosovo je bilo odlučujuće za njegovu političku budućnost“, objašnjavao je glavnokomandujući NATO snaga Wesley Clark, kada je svjedočio protiv Miloševića u Haagu 2003.

„Holbrooke mi je rekao da je Milošević u to vrijeme govorio da je Kosovo važnije nego njegov vrat. Molio sam ga da to potvrdi. ‘Ne, to nije tačno. Ja sam rekao da je Kosovo važnije nego moja glava’, rekao je Milošević uvjeren da je Kosovo centar srpske kulture i ključ njegove političke budućnosti“, objasnio je Clark. Godinu dana nakon poraza u ratu s NATO-om Milošević je skinut s vlasti u Beogradu.¹

Rat za Kosovo često se računa kao period u kojem je NATO bombardirao srbijanske i jugoslavenske ciljeve, od 24. marta do 11. juna 1999. Optužnica protiv Miloševića za Kosovo obuhvata period od 1. januara do 20. juna 1999. Srbijanske i jugoslavenske jedinice su u međuvremenu već dugo vodile jednu formu rata niskog intenziteta protiv Albanaca na Kosovu. Tokom cijele 1999. Kosovari su organizirali svoje paralelno, civilno društvo, s veoma malo kontakata sa srbijanskim vlastima. Od 1996. Oslobodilačka vojska Kosova-UÇK (*Ushtria Çlirimtare e Kosovës*), često izgovarana kraticom na engleskom *KLA*, izvodila je oružane akcije protiv srbijanskih vlasti, a povremeno i protiv civila srpske nacionalnosti. Srpski odgovori na napade UÇK-a bili su brutalni i često su obuhvatali civile. Situacija na Kosovu znatno se

¹ Izvor: www.icty.org, Clark, 15. 12. 2003.

izmijenila nakon masakra nad 58 civila, u mjestu Prekazi, u februaru 1998. Od tada, pa nadalje, konflikt se sve više povećavao i zaoštavao. Prema podacima Kosovske nezavisne komisije, u periodu od februara do septembra 1998, ubijeno je oko 1.000 civila, većinom Albanaca s Kosova.²

Mnogo toga ukazuje na to da Milošević nije želio nikakav kompromis o Kosovu u tom periodu. Dugoročni, ali neuspješni pregovori srbijanske Vlade s umjerenim nacionalistima u Srpskom pokretu obnove (SPO) i njegovim harizmatiskim liderom, književnikom Vukom Draškovićem, prekinuti su 23. marta. Ovi pregovori vođeni su od izbora 21. decembra 1997. Miloševićeva Socijalistička partija išla je u direktne razgovore s desno ekstremno orijentiranom nacionalističkom partijom SRS (Srpska radikalna partija) na čelu s Vojislavom Šešeljom. Ovi pregovori završeni su za jedan dan i sporazum o koalicijskoj Vladi bio je sklopljen 24. marta. Srpska radikalna stranka bila je beskompromisna kada je Kosovo bilo u pitanju.

Nakon nekoliko dana došla je odluka o čudnom referendumu, koji je Milošević predložio 2. aprila, a čije je održavanje potvrđeno većinom glasova u Narodnoj skupštini, pet dana poslije, 7. aprila. Stanovništvo je pozvano da se izjasni o međunarodnom posredovanju na Kosovu. „Jeste li za to da međunarodni predstavnici učestvuju u rješavanju problema na Kosovu?“, bilo je referendumsko pitanje na koje su birači trebali odgovoriti. Već 23. aprila 95% od ukupnog broja onih koji su izašli na glasanje odgovorilo je s NE. Glasanje je bilo potpuno beskorisno kao dio rješenja krize na Kosovu. Međutim, referendumom Milošević je dobio alibi da kaže apsolutno NE međunarodnom posredovanju i međunarodnim mirovnim snagama. Milošević je htio pokazati da Srbi ne žele strance koji će rješavati njihove probleme.

„Mislim da su socijalisti odlučili da na Kosovu dođe do sukoba i novog konflikta s međunarodnom zajednicom“, izjavio je Dragan Veselinov, politolog na Univerzitetu u Beogradu. „Ova Vlada je nacionalna katastrofa i ona je najveća prijetnja jedinstvu države. Ovo je

² Kosovo Report, Oxford University Press, Oxford, 2000, str. 2.

ratna Vlada. Ona niti može garantirati mir niti ekonomski prosperitet“, rekao je Veselinov.³

Predstavnici EU-a i NATO-a pokušavali su, od marta 1998. pa do nekoliko sati prije početka bombardiranja u martu 1999, angažirati Miloševića u diplomatskom procesu u cilju pronalaska mirovnog rješenja za konflikt na Kosovu. Zapad je potpuno jasno ukazivao Miloševiću da rizikuje upotrebu NATO-ve sile, ukoliko ne pokaže političku volju da se pronade mirovno rješenje na Kosovu. Jedna od preduzetih mjera, za koju je postignuta saglasnost, bila je formiranje posmatračkog korpusa *Organizacije za sigurnost i saradnju u Evropi* (OSCE), nazvanu *Kosovo Verification Mission* (KVM). Na čelo OSCE-a je, 1. januara 1999, došao Norvežanin Knut Volebæk. Bilo je sasvim jasno da će zadatak ove misije biti izuzetno naporan upravo zbog situacije na Kosovu.

Od trenutka kada je NATO počeo bombardirati Srbiju, srbijanske su policijske jedinice i vojnici počeli provoditi kampanju protjerivanja Kosovara. Za relativno kratko vrijeme 860.000 Albanaca s Kosova protjerano je preko granice u susjedne zemlje, posebno u Makedoniju i Albaniju, ali i u Crnu Goru i Bosnu i Hercegovinu. Jedan dio otišao je i dalje u evropske zemlje i Sjevernu Ameriku. Pored toga, bilo je oko 500.000 do 600.000 internih izbjeglica na Kosovu.

Komesarijat za izbjeglice UN-a (UNHCR) potvrdio je da je ukupan broj Kosovara koji su protjerani u susjedne zemlje, Albaniju, Makedoniju i Crnu Goru, u periodu od 24. marta do 10. juna 1999, iznosio između 500.000 i 850.000. UNHCR je čvrsto stajao na stanovištu da je to bila izuzetno teška izbjeglička kriza, jer se u kratkom periodu pojavio veliki broj izbjeglica.⁴

U kampanji protjerivanja ubijeno je hiljade ljudi, a korištena su sva sredstva da bi se albanski narod na Kosovu zastrašio i natjerao na bježanje. Masakri, paljenje kuća i stanova, pljačke i razbojništva, zatim silovanja, kao i druge vrste zlostavljanja, bile su metode koje su

³ NIN, 26. Mart, 1998. Citirano prema Robert Thomas: *Srbija u vrijeme Miloševića*, Hurst & Company, London, 1999, str. 416.

⁴ The Kosovo Refugee Crisis, an independent evaluation of UNHCR's emergency preparedness and responses, February 2000, str. V.

korištene. Izbjeglicama su u mnogim slučajevima, prije prelaska granice, oduzimani identifikacioni dokumenti. Cilj je bio jasan: osloboditi se velikog dijela nesrpskog stanovništva na isti način kako su to srpski nacionalisti radili u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini.

„Ovdje se pojavljuju dva izuzetno važna pitanja. **Prvo pitanje** tiče se jugoslavenskog vojnog plana (operacija *Potkovic*), koji se odnosio na protjerivanje albanskog stanovništva s Kosova. Dugo se vodila intenzivna rasprava o tome da li je postojao ovakav plan i ako je postojao, koliko je bio relevantan. Pitanje je ostalo otvoreno, ali je potpuno jasno da je izvršen pokušaj protjerivanja velikog dijela albanskog stanovništva s Kosova. Jedna tako složena operacija nije se, naravno, mogla provesti bez planova i priprema“, napisala je Nezavisna međunarodna komisija za Kosovo predvođena južnoafričkim sudijom Richardom Goldstonom, u svom izvještaju za 2000.⁵

„**Drugo pitanje** je tvrdnja da je NATO bombardiranje provociralo kampanju jugoslavenske vojske i srbijanske policije i da je za posljedicu imalo humanitarnu katastrofu umjesto da je spriječi. Ovu zadnju tvrdnju teško je procjenjivati. Teško je, gotovo nemoguće, pretpostaviti šta bi se dogodilo da NATO nije počeo s bombardiranjem. Međutim, nije istina da je NATO bombardiranje isprovociralo napade na albanske civile na Kosovu. Odgovornost za ove aktivnosti u cijelosti leži na Vladi u Beogradu. Jugoslavenske jedinice nisu mogle nauditi NATO-u, ali su mogle nauditi Albancima koji su tražili njegovu podršku i intervenciju. Gledajući tako, operacija je bila u isto vrijeme i osveta Albancima i svjesna strategija“, stoji u izvještaju.⁶

Pitanja o tome je li postojao plan i je li intervencija NATO-a dovela do izbjegličke katastrofe bila su predmet sveobuhvatne rasprave za vrijeme sudskog postupka protiv Miloševića.

Nema nikakve sumnje o postojanju formalne odgovornosti za djelovanje svih srbijanskih i jugoslavenskih jedinica na Kosovu u ratu, u proljeće 1999. Slobodan Milošević je bio jugoslavenski predsjednik od

⁵ Izvještaj o Kosovu, Oxford University press, Oxford, 2000, str. 88.

⁶ Isto, str. 88-89.

jula 1997. Samim tim, po funkciji je bio i vrhovni komandant Oružanih snaga, odgovoran za sve njihove postupke. Rukovodio je Vrhovnim savjetom odbrane, političkim organom koji je komandirao vojnim jedinicama i koji je donosio sve važne odluke s vojnim posljedicama. Za vrijeme neposredne ratne opasnosti i u ratu Milošević je, u skladu s Ustavom, bio vrhovni komandant Oružanih snaga SR Jugoslavije.

Milošević je bio i jugoslavenska i srbijanska suverena i moćna osoba, čija je moć izvirala iz autoriteta lidera Socijalističke partije Srbije i iz veze lojalnih saradnika koje je on instalirao oko sebe. On je bio glavna osoba koja je imala moć nad svim sigurnosnim institucijama i jedinicama koje su formalno bile pod kontrolom Republike Srbije. Srbija je imala policijske jedinice čiji je broj iznosio oko 40.000, dok je, primjera radi, MUP Savezne republike Jugoslavije brojao oko 1.000 policajaca. Velike i brojne policijske jedinice formirane su upravo za vrijeme Miloševića. Kada je on 1997. preuzeo skoro potpuno simboličku funkciju predsjednika SR Jugoslavije, stvarna moć se pomjerala zajedno s njim.

Među naročito važnim pitanjima na suđenju Miloševiću u Haagu, vezanim za Kosovo, bilo je razjašnjenje masakra u Račku, u januaru 1999. Taj događaj je iz više razloga bio važan da se NATO odluči za bombardiranje Jugoslavije. Ključno je pitanje je li postojao plan za protjerivanje Albanaca s Kosova koje je počelo ubrzo nakon zračnih udara NATO-a, 24. marta 1999. Treće, važno pitanje, bilo je u kojoj je mjeri moguće dokumentirati Miloševićovo lično učešće i odgovornost za sve ono što se u vezi s tim dogodilo.

Milošević je ljutito negirao da su on i njegovo rukovodstvo imali za cilj protjerati Albance s Kosova. „Sve optužbe o tome su laž i izmišljotina. 850.000 Albanaca je pobjeglo zbog bombardiranja NATO-a. Vojska Jugoslavije nije izvršila nikakav napad na civilno albansko stanovništvo na Kosovu. U pojedinačnim slučajevima u kojima se to dogodilo vojnici ili policajci pozivani su na odgovornost i adekvatno su kažnjeni“, tvrdio je Milošević.

„Jedini neprijatelj Jugoslavije bili su ‘teroristi’ UÇK-a od kojih smo se mi branili. UÇK je na Kosovu nastupao kao produžena armija NATO-a. SAD su“, prema Miloševićevim riječima, „željele formirati na Kosovu jednu vrstu mostobrana“, a da nije predočio dokumentaciju o tome.

Situacija na Kosovu snažno se zaoštrila u toku 1998. Brojni izvještaji govorili su da su napadi i ubistva Kosovara povećavani i da je veliki broj Kosovara bio primoran napustiti svoje domove. Mnogi su potražili zaštitu u šumama i planinama, raznim vrstama improviziranih skloništa i drugim mjestima gdje je temperatura noću padala ispod nule. Broj protjeranih u jesen 1998. popeo se na 200.000, što je povećalo zabrinutost o novoj humanitarnoj katastrofi u bivšoj Jugoslaviji. Istovremeno, povećavao se broj akcija UÇK-a protiv srbijanske policije i vojske, ali i protiv srpskih civila na Kosovu.

Masakr u Račku

Račak-masakr je oznaka za događaje u selu Račak od 15. januara 1999. Tu je pronađeno 40 ubijenih Kosovara, od kojih 25 u jednoj bari na vrhu brda. Najstariji ubijeni imao je 74 godine, a najmlađi je bilo dijete od 12 godina. Većina ubijenih bili su muškarci između 18 i 65 godina, s tim što je među ubijenim bila i jedna žena.

Masakr se dogodio nakon pucnjave i nemira u tom području. Između ostalog, jedan srbijanski policajac je ubijen, moguće od UÇK-a. Nakon razmjene vatre s UÇK-om srbijanske jedinice prodrle su u Račak. U jednoj kući pronađeno je 25 nenaoružanih muškaraca, nakon čega su svi izvedeni na livadu i strijeljani.

Situacija u Srbiji i na Kosovu je bila izuzetno napeta, a reakcije iz svijeta na masakr su bile žestoke. U svemu tome srbijanske vlasti su najjače osuđivane. Među onima koji su najoštrije osudili masakr bio je lider KVM-a, američki diplomata William Walker. Ovo je dovelo do

srbijske kontrareakcije iz Beograda kojom se negiralo da su policijske snage Srbije izvršile bilo kakav masakr. Zamjenik predsjednika Vlade, Vojislav Šešelj, izjavio je da je spomenuti masakr ustvari bila akcija CIA-e. Ostatak srbijskog rukovodstva usmjerio je svoju kritiku na osudu Wallkerove izjave, odbacujući da je srbijska strana izvršila bilo kakav zločin. Zvanična srbijska verzija je da su to bile borbe sa UÇK-om i da su svi ubijeni u borbama.

Među onim neutralnim i stručnim procjenama bila je procjena EU-a, koja je dopustila da medicinski sudski vještaci iz Finske pregledaju ubijene i utvrde uzrok i okolnosti smrti. Srbijska strana je optužila UÇK da je manipulirao leševima o čemu govori, između ostalog, i podatak da su mnogi od njih jedan pored drugog ležali u jednom jarku. To je, pretpostavlja se, urađeno kako bi se prikrili dokazi da su ubijeni u borbi. Također, argumentirano je da su ubijeni imali više slojeva odjeće na sebi, tako da je civilna odjeća prekrivala vojnu, što potvrđuje da su to bili pripadnici UÇK-a poginuli s oružjem u rukama u borbi sa srpskim jedinicama.

Istraga sudskih vještaka medicinske struke koja je sprovedena da bi se utvrdilo šta se zapravo dogodilo u Račku trajala je relativno dugo. Kada je izvještaj konačno bio gotov, sredinom 2000, mediji su već bili izgubili interes za taj slučaj. U međuvremenu, srbijska propagandna mašinerija nastavila je s dotjerivanjem svoje verzije tog događaja, tako da je bilo i francuskih i njemačkih medija koji su bili bliski verziji da je masakr „možda“ bio nešto što je uradio UÇK. „Mnogi su vidjeli dokaze na fotografijama na kojima Srbi planski ubijaju Albance. Međutim, sada kao da nema prostora da se piše o masakru u Račku“, kaže se u članku pod nazivom „Nema dokaza za masakr u Račku“, objavljenom u priznatom njemačkom magazinu *Der Spiegel*.⁷

Ali, to nije tačno. Dokazi su pronađeni. Međutim, oni koji su imali dokaze nisu ih htjeli predočiti Sudu. Helena Ranta, finska sudska vještakinja medicinske struke, koja je rukovodila istragom o ubijenim u masakru u Račku, odbacila je u sudskom postupku protiv Miloševića

⁷ Spiegel Online, www.spiegel.de, 17.01. 2001.

mogućnost da je „cijela situacija mogla biti iscenirana“, kako je ona citirana u novinama nakon TV intervjua.

„Jeste li Vi rekli nešto o mogućnosti da je situacija inscenirana?“, pitao je tužilac Geoffrey Nice. „Ja sam istraživač i imala sam više hipoteza. Mislim da je veoma važno upamtiti sve mogućnosti. Ali, kada sam rekla ‘mogla je biti’, nisam se pozvala na neku mogućnost“, odgovorila je Ranta.⁸

Ranta je na Sudu potvrdila da je našla dokaze da je masakr izvršen upravo onako kako se na prvi mah čovjeku i čini. Pored toga, potvrdila je mnoge odlomke iz jednog novinskog članka iz 2002. o njenom radu.

„Zahvaljujući istraživanju na terenu i nebrojenim satima provedenim pred kompjuterom, doktorica Ranta je dobila sve činjenice. Sada zna odakle su meci ispaljivani, kao i to da su ispaljivani iz neposredne blizine, a ne s udaljenosti od 200 metara, što tvrde Srbi i Bjelorusi. Ona zna koliko je bilo oružja iz kojeg se pucalo, kalibar municije, zna da su žrtve bile u civilnoj odjeći kada su pronađene, a ne u uniformi UÇK-a, kao i da su žrtve ubijene tamo gdje su i pronađene. Istraživači su našli zrno metka na kojem su bili dijelovi ljudskog zuba, koji su upravo nedostajali na jednom od posmrtnih ostataka koji se nalazio tačno na tom mjestu. DNA su bile identične“, kaže se u članku švedskih novina *Weltwoche*, objavljenom 7. jula 2002.

„Polovinom 2001. Ranta je imala sigurne dokaze koji su potvrđivali da Račak nije isceniran. Međutim, neki njemački i francuski mediji nastavili su širiti hipotezu o zapadnoj uroti. Oni mogu misliti šta hoće o tome kako ja sprovodim istragu, ali ja ne želim reći jednu jedinu riječ. Ne želim utjecati na javnost.“

Tužilac je pročitao ovaj citat i Helena Ranta je potvrdila da ona stoji čvrsto iza zaključaka. U jednom pismu Tužilaštvu, od 9. augusta 2002, potvrdila je sadržaj novinskog članka gdje je napisala da je „na osnovu pronađenog i analiziranog materijala bilo moguće zaključiti da su to bila stvarna mjesta pogubljenja“.⁹

⁸ Izvor: www.icty.org, Ranta, 12. 03. 2003, str. 17709-17710.

⁹ Izvor: www.icty.org, Ranta, 12. 03. 2003, str. 17709-17710.

„Našli smo metke, fragmente od metaka i čahure u blizini mjesta gdje su pronađena tijela“, izjavila je Ranta na Sudu. „Mogu li se pronađene čahure dovesti u vezu s mjestom gdje je došlo do pucnjave? Da li ja to razumijem ispravno?“, pitao je tužilac. „Da, da, to je tačno“, odgovorila je Ranta.¹⁰

Na pitanje koji značaj ima činjenica da su na istom mjestu pronađeni meci i fragmenti metaka kao i ubijeni, Ranta je odgovorila: „Meci i fragmenti metaka pronađeni su ispod površine zemlje na prostoru gdje su pronađena tijela. Metalni detektor koji smo koristili u istrazi bio je podešen za dubinu do 30 centimetara, ali zbog kvaliteta zemlje većina metaka pronađena je na dubini od tri do pet centimetara.“¹¹

Ranta je objasnila da je prosljedila rezultate istrage u sjedište EU-a i ICTY-a. Naglasila je da je imala jednu ispravku koja se odnosila na tekst objavljen u novinama *Weltwoche*: „Moji zaključci su bili iz 2000, a ne iz 2001, kako je stajalo u članku.“ Podvukla je da se njeni zaključci ne odnose na ukupan događaj u Račku, nego samo na stručno sudsko medicinsko mišljenje vezano za masakr. Ovo je veoma važno preciziranje vezano za masakr. Među ubijenim u Račku bilo je 7-9 članova UÇK-a, koji su ubijeni u borbama između UÇK-a i srbijanskih jedinica u tom selu.

Francuski sudski medicinski vještak, Eric Baccard, bio je odgovoran za sve obdukcije i izvještaje o obdukcijama koje je Tužilaštvo ICTY-a izvršilo na Kosovu nakon što su završena ratna dešavanja, u junu 1999. U praksi to je značilo da je on nadzirao niz obdukcija, ali, prije svega, da je bio upoznat s nizom izvještaja koje su uradile različite grupe sudske medicine u cilju dokumentiranja izvještaja o masakru. Baccard, specijalista za prostrjelne rane, imao je uspješnu karijeru sudskog vještaka medicinske struke u Francuskoj, a na Sudu u Haagu procijenjeno je da je imao hiljade ekspertnih izvještaja koje je prosljedio sudovima u Francuskoj. Baccard je u svom izvještaju tvrdio da su svih 40 žrtava nad kojim je izvršena obdukcija umrli od „projektila iz streljačkog oružja“.

¹⁰ Isto, str. 17725.

¹¹ Isto.

Na pitanje tužioca: „Koliko je precizno osoba umrlo na ovaj način“, Baccard je ponovio: „Sve žrtve su umrle od posljedica prostrjelnog ranjavanja.“¹²

Srbijanska strana je tvrdila, pozivajući se na izvršenu obdukciju 16 tijela koju su izvršili medicinski sudski vještaci iz Srbije i Bjelorusije, da su žrtve ubijene u borbama. Dokaz je bila takozvana parafinska rukavica, test kojim se dokazuje postojanje ostataka baruta na rukama. Ovaj dokaz potpuno su odbacili i finski i francuski medicinski sudski vještaci.

Ranta je izjavila da je to prvi put u njenoj karijeri da prisustvuje prezentaciji ove vrste testa, podvlačeći da je ta vrsta testa naučno potpuno nepouzdana, dodajući da ona ne zna ništa o ostacima baruta na rukama obduciranih posmrtnih ostataka. Pored toga, istakla je Ranta, Interpol je odbacio upotrebu ove vrste testa davne 1968.

Ranta je, također, iznijela podatak da je srbijansko istraživanje izvršeno bez njenog prisustva i prije nego što su ona i njen tim i došli na Kosovo. U srbijanskim dokumentima o Račku, koji su proslijeđeni Sudu, stajala je suprotna informacija od ove. Neko je pokušao odvesti Sud u pogrešnom pravcu.

„Nakon našeg dolaska u Prištinu srbijanski vještaci su nas informirali da su već izvršili parafinski test. Moram reći da u dokumentima koje sam dobila od Suda stoji da su mnogi parafinski testovi izvršeni u mom prisustvu i uz odobrenje tima EU-a. Ovo nije istina. Mi nismo bili prisutni kada su ovi testovi vršeni, niti smo bili na licu mjesta kada su uzimani otisci prstiju. Tvrdi se da je ovo rađeno uz naše prisustvo. To nije istina.“¹³

Vještak sudske medicine, Eric Baccard, godinu dana ranije potpuno je odbacio rezultate parafinskog testa, nakon što je Branislav Tapusković, od Suda imenovani *amicus curiae*, rekao da su srbijanski vještaci pronašli tragove baruta na rukama 37 ubijenih.

¹² Izvor: www.icty.org, Baccard, 22. 05. 2002, str. 5275.

¹³ Svjedočenje Helene Ranta, 12. 03. 2003, str. 17723.

„Ja nisam čitao taj izvještaj, ali mogu kategorički izjaviti da sam u mogućnosti obezbijediti naučnu publikaciju koja će potvrditi to što ja kažem, a to je da parafinski test može pokazati samo prisustvo nitrata na rukama. Ta vrsta testa ne može utvrditi da postoji prisustvo baruta. Ponavljam, ova vrsta testa nije naučno priznata i ne primjenjuje se u praksi već godinama.“¹⁴

I Miloševićovo i Tapuskovićovo ponavljanje zaključaka jugoslavenskih eksperata prihvaćeno je kao tendenciozno, jer je njihovo tumačenje bilo isključivo vezano za rezultate parafinskog testa.

U jednom pismu upućenom Tužilaštvu, iz 2002, jugoslavenske vlasti pišu da je parafinski test, vezan za događaje u Račku 1999, urađen u skladu s međunarodnim pravilima i da rezultati testa „nemaju vrijednost zaključka nego indikacije“. Tužilac Nice našao je za shodno da ovo prezentira, nakon što je Tapusković ponovo insistirao na parafinskim testovima kao dokazu.¹⁵

Milošević je naveo tri izjave srbijanskih sudskih vještaka medicine date istraživačima ICTY-a kao „izvještaji“, iznoseći pri tome iste tvrdnje po kojima je 37 ubijenih Albanaca s Kosova, prije njihove smrti, pucalo iz vatrenog oružja. „Ostaci baruta nađeni su na rukama 37 od 40 ubijenih. Je li to tačno, gospođo Ranta?“, upitao je Milošević pozivajući se na intervju koji je finska vještakinja sudske medicine djelomično pročitala.

Tužilac Geoffrey Nice je još jednom postavio Miloševića na mjesto. „Jasno je da je ovo zastarjela metoda dokazivanja prisustva baruta. Pronalazak nitrata koji se otkriva ovim testom je neprecizna metoda koja ne znači da je bilo baruta na licu mjesta. To stoji na strani 9 od ukupno 14 stranica Dobričaninove izjave“, rekao je Nice o izjavi troje srbijanskih sudskih vještaka medicinske struke koju su oni dali istraživačima ICTY-a.¹⁶

¹⁴ Svjedočenje Erica Baccarda, 22. 05. 2002, str. 5349.

¹⁵ Svjedočenje Helene Ranta, 12. 03. 2002, str. 17805.

¹⁶ Isto, str. 17765.

Helena Ranta je ukazala i na činjenicu da postoje naučni testovi kojima se pokazuje eventualno prisustvo baruta na mrtvom tijelu, takozvanim elektromikroskopskim EDX skeniranjem. Međutim, ovakvi testovi, izvršeni nekoliko dana ili sedmica nakon smrti, nenaučni su i neprofesionalni, jer se u primjeni ove metode testiranje mora izvršiti najkasnije tri do šest sati nakon smrti. Njen tim je došao na Kosovo šest dana nakon masakra u Račku. „Svi testovi koje je izvršio moj tim bili su negativni“, rekla je Ranta.¹⁷

Ona nije pronašla tragove da je neko od masakriranih pripadao vojnim jedinicama UÇK-a, niti da su imali više slojeva odjeće, ništa, dakle, neobično. „Oni su imali više toplih džempera na sebi i ja mislim da je to zbog zime jer u selu nije bilo nikakvog grijanja.“¹⁸ Finski tim nije pronašao nikakav vojni znak prepoznavanja. „Nikakvih drugih indikacija nije bilo, osim da su to bili nenaoružani civili“, rekla je Ranta.¹⁹

Baccard je, također, odbacio sve tvrdnje o tome da fotografije s lica mjesta pokazuju da su ubijeni koji leže naknadno premješteni i poslagani tako da izgledaju kao žrtve masakra. Baccard je odbacio mogućnost podržavanja takvog zaključka temeljenog na fotografijama. On je, također, odbacio izvođenje generalnog zaključka o ukočenosti tijela na osnovu fotografija. „Ja niti šta negiram niti potvrđujem. Sasvim jednostavno kažem da se ukočenost tijela ne može objašnjavati na osnovu fotografija“, rekao je Baccard.²⁰

Predočene fotografije nisu pokazale da li je bilo krvi na licu mjesta, tvrdio je Baccard, niti je bilo dokaza da su leševi pomjerani. „Neke rane su krvarile puno, dok su druge bile s unutrašnjim krvarenjem. To je zavisilo od količine odjeće i činjenice je li poslije padala kiša ili ne.“²¹

Sve generalne tvrdnje srbijanskih stručnjaka opovrgnute su jasnim dokazima finskih sudskih vještaka medicinske struke i zaključcima o

¹⁷ Isto, str. 17724.

¹⁸ Isto, str. 17726.

¹⁹ Isto, str. 17727.

²⁰ E. Baccard, 22. 05. 2002, str. 5357.

²¹ Isto, str. 5353.

tome da je masakr izvršen, i to na mjestu gdje su ubijeni pronađeni.

Srbijanske vlasti su odmah informirane o masakru u Račku. To dokazuje dokument Ministarstva za unutrašnje poslove Srbije, datiran sa 15. januarom 1999, dakle isti dan kada je masakr izvršen.

„Pregled razvoja događaja i aktivnosti: Od 03.00 sata, 15. januara, izvršene su mjere izoliranja Račka s ciljem uništenja terorističke grupe koja je prema našim saznanjima izvršila više terorističkih napada na području SUP-a Uroševac sa smrtnim završecima. U 06.30 sati selo je potpuno okruženo. Oko ... (nejasan broj) članova albanskih terorista je likvidirano. Prilikom izvođenja operacije niko od civila nije ranjen.“²²

Naravno da je Milošević morao biti odmah upoznat o tome šta se dogodilo u Račku. Nekoliko svjedoka, njegovih ranijih saradnika, potvrdili su na Sudu da je Milošević svakodnevno dobijao izvještaje svih jugoslavenskih tajnih službi. Masakru u Račku je posvećena velika pažnja u medijima zbog prisustva posmatrača OSCE-a i novinara iz stranih agencija.

Međutim, nekoliko dana poslije, a prije provedene istrage o događajima u Račku, Milošević je imao spreman zaključak, što su potvrdili i Wesley Clark, tadašnji glavnokomandujući NATO-a, i Klaus Naumann, komandant vojnog savjeta NATO-a, koji je sreo Miloševića u Beogradu. „Milošević je rekao da nikakvog masakra nije bilo“, izjavio je Clark na Sudu, u vezi s razgovorom koji je vodio s Miloševićem četiri dana nakon masakra.²³

„Milošević je bio ljut kada smo mu to spomenuli. Rekao nam je, jasno i glasno, da srbijanska policija i vojska nikada ne bi učinile nešto što je u suprotnosti sa srbijanskim zakonom“, izjavio je Naumann.²⁴

Za vrijeme unakrsnog ispitivanja Naumanna, Milošević je lično potvrdio, da je on, prije nego što je bilo kakva istraga u vezi s ubijenim izvršena, zaključio da ubijeni nisu masakrirani. „Je li tačno da sam rekao da to nije bio nikakav masakr?“, upitao je Milošević. “Bilo je

²² Izvor: www.icty.org, Nice, 13. 02. 2002, str. 162-163.

²³ Svjedočenje, W. Clark, 15. 12. 2003, str. 33401.

²⁴ Izvor: www.icty.org, Naumann, 13. 06. 2002str. 7001.

tačno tako kao što ste rekli. Vi ste odbacili sve tvrdnje o tome da je izvršen bilo kakav zločin“, potvrdio je Naumann još jednom.²⁵

Savjeta NATO-a je poslao Clarka i Naumanna da pregovaraju s Miloševićem i da ga upoznaju s ozbiljnošću situacije.

Prva tačka koju su razmotrili s Miloševićem bila je istraga koju je o slučaju Račak trebala sprovesti tužiteljica ICTY-a Louise Arbour. To je Milošević odbio, navodeći niz lukavih argumenata u smislu „kako ona ne može doći, da može doći samo kao turist, da će dobiti pratnju, da ne može istraživati ubistva i ubijene“. Bilo je to čudno polazište nekoga ko je bio uvjeren u nevinost svojih jedinica.

Naumann je, inače, ukazao da on kao razuman čovjek nikada nije bio u situaciji da je u borbi bio prinuđen nekome pucati s leđa u potiljak. „Pucati nekome u potiljak znači da osoba s kojom si u borbi okrene leđa. To naravno nije pozicija u kojoj se neko s nekim bori. U potiljak se puca onda kada se neko ne pridržava zakona ratovanja. Drugo: ako si u borbi s nekim, onda su rane svuda po tijelu i glavi, a ne samo na potiljku i leđima. Mogu reći Sudu da sam često učestvovao na vježbama i pucao u cilj. Ne sjećam se nijedne situacije da se moglo pucati u potiljak.“²⁶

Protjerivanje

Milošević je cijelo vrijeme tvrdio da su Albanci pobjegli s Kosova zbog straha od NATO-vog bombardiranja, a ne zbog toga što su ih protjerale srpske jedinice. Ovo je Milošević propagirao tokom cijelog sudskog postupka. Stvarnost je, međutim, da je srpska ofanziva, koja je imala za cilj protjerivanje Albanaca s Kosova, počela onog trenutka kada se 1.400 delegata OSCE-a počelo spremati da napusti Kosovo 19-20. marta 1999.

²⁵ Izvor: www.icty.org, Naumann, 14. 06. 2002, str. 7095.

²⁶ K. Naumann, 13. 06. 2002, str. 7001-7002.

„U subotu su naoružani Srbi u bijelim maskirnim uniformama i crnim finskim šeširima protjerali hiljade Albanaca iz njihovih domova u gradu Srbici. Formirane su kolone izbjeglica u centralnom dijelu regiona Drenice. Muškarci, žene i djeca bez odgovarajuće odjeće pobjegli su u zimu i hladnoću. Detonacije i pucnji iz automatskog oružja odjekivali su iz pravca Srbice. Kada je Reuters došao u grad, mnoge su kuće već bile u plamenu. Narod je bježao. Mnoga djeca su izgubila svoje roditelje. Preplašeni civili u bjekstvu pričali su o sumanutim ubistvima ljudi nasred ulice i bez ikakvog razloga“, obavještavao je Reuters iz Srbice na Kosovu, u subotu 20. marta 1999.

„Bila je subota, rano ujutro, kada su vojnici prišli našim kućama tražeći od nas da ih napustimo. ‘Uzmi svoje cipele i idi u Albaniju. Tražio si Albaniju, dobit ćeš Albaniju’“, rekli su vojnici 37-godišnjem Selimu Dragaju, kada su njega i njegovu porodicu natjerali da ide. Srbijanska vojna policija i oklopni transporter patrolirali su ulicama Srbice, a novinari Reutersa osluškivali su sporadičnu pucjavu.

U selu Lauša novinari Reutersa razgovarali su sa 24-godišnjim Imerom Zeqirijem, koji je inače bio iz Srbice. Bio je sav isprebijan. Usne razbijene, a pantalone pune fleka od krvi. „Došli su u naše kuće. Tražili su novac i mi smo im dali koliko smo imali. Uzeli su mi auto i sve što smo imali. Prijetili su mi da će mi ubiti ženu i djecu“, rekao je Zeqiri. On je pričao o vojnicima u bijelim kombinezonima i crnim maskama.²⁷

Sljedeći dan bilo je malo mirnije, ali je selo Donji Prekazi bilo u plamenu. U ponedjeljak, 22. marta, visoki komesar UN-a za izbjeglice, obavijestio je da je oko 25.000 ljudi protjerano u akciji srpskih snaga koja je trajala prethodna tri dana. Sada su sela oko Glogovca bila u plamenu. Stizale su informacije o borbama između UÇK-a i srbijanskih jedinica, kao i o novim sukobima u Prištini, glavnom gradu Kosova. Paralelno s ovim događajima, u Beogradu su se vodili pregovori između Miloševića i američkog specijalnog izaslanika Richarda Holbrookea, ali bez rezultata.²⁸

²⁷ NTB Reuters, 20. 03. 1999.

²⁸ NTB/Reuters/AFP, 21, 22, 23, mart 1999.

Uprkos svim ovim činjenicama, Milošević je cijelo vrijeme tvrdio da su kolone izbjeglica s Kosova krenule za vrijeme NATO bombardiranja, 24. marta, i da Albanci s Kosova bježe zbog bombardiranja koje izvodi NATO.

Glavna akcija protjerivanja Kosovara počela je nakon što su pale prve bombe NATO snaga. Niz svjedoka je u toku suđenja Miloševiću dao izjavu o tome šta su sve doživjeli u tom periodu. Istu priču pričale su sve izbjeglice koje su pobjegle preko granice u Makedoniju i Albaniju: Policija i vojska uđe u gradove i sela, idu od kuće do kuće i naređuju civilnom stanovništvu da bježi. Kuće i stanove pale ili uništavaju granatama, mecima ili na drugi način. One koji odbiju da napuste svoje domove ubijaju, ali nije bilo mnogo takvih. Strah od Miloševićevih jedinica brzo se proširio među civilnim stanovništvom.

Milošević je na Sudu tvrdio da su izbjeglice, dok je on bio predsjednik, otišle dobrovoljno i zbog straha od NATO bombardiranja. Mada su, po njegovom mišljenju, lideri Albanaca s Kosova i mnogi obični kosovski Albanci upravo željeli intervenciju NATO-a. Pored toga, tvrdio je da su mnogi kosovski Albanci pobjegli, jer ih je UÇK nagovarao ili tjerao na to. Dokumentacija kojom je on pokušavao dokazati da se sve ovo dogodilo upravo ovako bila je vrlo slaba.

Međutim, Tužilaštvo je predočilo obimnu dokumentaciju koja je pokazala da talas izbjeglica s Kosova nije imao nikakve veze sa zračnim udarima NATO-a. Ta je dokumentacija razbila Miloševićeve argumente, a potvrdila svjedočenja koja su govorila o nasilnom protjerivanju.

Glavninu dokumentaciju činio je naučni izvještaj pod naslovom „Killings and Refugee Flow in Kosovo March-June 1999“, koju je uradio američki istraživač Patrick Ball, s još četvericom naučnih saradnika. Izvještaj upravo daje odgovor na pitanje šta je izazvalo val izbjeglica na Kosovu, zaključujući potpuno jasno da su to bile akcije jugoslavenskih specijalnih jedinica prema albanskim selima i gradovima na Kosovu.

„Prema ovom izvještaju ubistva, kao i val izbjeglica rezultat su aktivnosti podijeljenih u tri faze. U svakoj fazi bio je veliki broj ubijenih i veliki val izbjeglica. Nalazi iz izvještaja korišteni su da bi

se procijenila tri moguća objašnjenja: akcije Oslobođilačke vojske Kosova (UÇK) utjecale su na Albance na Kosovu da napuste svoje domove; zračni udari NATO-a stvorili su odnose na lokalnom planu koji su doprinijeli ubistvima Albanaca i napuštanjem njihovih kuća ili sistematsku kampanju jedinica Vojske Jugoslavije koja je protjerala Albance na Kosovu iz njihovih kuća.

(...) Dvije od predloženih hipoteza korištene u objašnjenju ubistava i protjerivanja, a to su aktivnosti UÇK i NATO, nisu u vezi s velikim valom izbjeglica, protjerivanja i ubistava. Statistički podaci podudaraju se s hipotezom po kojoj su jedinice jugoslavenske vojske izvršile sistematsku kampanju ubistava i protjerivanja.²⁹

Autori izvještaja koristili su informacije jugoslavenskih vlasti, po kojima, između ostalog, postoji povezanost zračnih napada NATO-a i vala izbjeglica na Kosovu.

„Tvrdnje da su zračni udari NATO-a, na ovaj ili onaj način, izazvali val izbjeglica došle su od Vlade Jugoslavije. Korištenje podataka iz Jugoslavije za mene je bio najbolji test provjere hipoteze, objasnio je Patrick Ball na Sudu, odgovarajući na pitanje zašto je koristio jugoslavenske informacije.³⁰

Statistički podaci o broju ubijenih i broju izbjeglica na Kosovu pokazuju izuzetno jaku podudarnost. Najveći broj ubistava civila Albanaca na Kosovu i najveći izbjeglički val bio je u prvom periodu nakon zračnih udara NATO-a, od 24. marta do 6. aprila. Broj registriranih ubistava za deset dana bio je 1.316, a broj izbjeglica, u dva dana, bio je 52.000.

U 20 od 29 općina, ili na 69% teritorije Kosova, zračni udari NATO-a izvršeni su nakon što je prošao val ubistava civila ili ga uopće nije ni bilo. U šest općina nije bilo moguće povući jasne zaključke, a samo u tri općine, ili u 10% općina, napad NATO-a izvršen je istovremeno s vrhuncem vala ubistava prema civilima u istoj općini. Tvrditi da su

²⁹ „Killings and Refugee Flow in Kosovo March-June 1999“, Executive Summary, <http://shr.aaa.org/kosovo/icty-report.pdf>

³⁰ Izvor: www.icty.org, Ball, 13. 03. 2002, str. 2180.

zračni udari NATO-a, direktno ili indirektno, bili glavni uzrok ubistava civila Albanaca na Kosovu očigledno nije u vezi s činjenicama. Pored toga, postoje i drugi podaci koji ovu tvrdnju čine potpuno jasnom, čemu ćemo se vratiti malo kasnije.

Usporedba pregleda zračnih udara NATO-a i vala izbjeglica pokazuje da uopće ne stoji tvrdnja da su napadi NATO-a bili razlog izbjegličkog vala. U devet općina, ili procentualno u njih 31%, zračni udari NATO-a izvršeni su istovremeno kada je izbjeglički val dosegnuo vrhunac. Međutim, u 13 općina, ili procentualno u njih 45%, zračni udari NATO-a izvršeni su kada je vrhunac izbjegličkog vala prošao ili ga uopće nije ni bilo. Za sedam općina, ili u njih 24%, ne može se izvesti jasan zaključak o eventualnoj podudarnosti zračnih udara i izbjegličkog vala.

Istraživači, također, ukazuju na to da su zračni udari NATO-a, u danima od 2. do 4. aprila, znatno smanjeni zbog loših vremenskih uvjeta. Ipak, u ovim danima izvršena su brojna ubistva Albanaca na Kosovu.³¹

Međutim, broj ubijenih i broj izbjeglica dramatično je opao nekoliko dana poslije 6. aprila. Ovo se tačno dogodilo u periodu kada je Vlada Jugoslavije objavila jednostrano primirje zbog nadolazećeg pravoslavnog praznika Vaskrsa. Jugoslavenske jedinice obustavile su sve aktivnosti od ponoći 6. aprila, zbog čega je broj ubijenih i broj izbjeglica u narednim danima sveden skoro na nulu.

„Nalazimo drastičan pad i izbjeglica i ubijenih civila. Ovaj pad je u vezi s primirjem koje je proglasila Vlada Jugoslavije. I broj ubijenih i broj osoba koje su napustile svoje domove bio je nizak nekoliko dana za redom“, rekao je Ball.³²

Ako se čovjek imalo razumije u brojeve, onda je jednostavno uočiti velike kontradiktornosti u tvrdnjama i Vlade Jugoslavije i Miloševića, a koje su se odnosile na to da je NATO pobio civile i prouzrokovao val izbjeglica nesagledivih razmjera i nezapamćen u Evropi nakon Drugog

³¹ „*Killings and Refugee Flow in Kosovo March-Juni 1999*“, tačka 5.2 NATO Airstrikes, str. 12.

³² Patrick Ball, 13. 03. 2002, str. 2004-2005.

svjetskog rata i nakon rata u Bosni. Broj albanskih civila ubijenih u toku rata na Kosovu kreće se oko 10.000 i u velikom je kontrastu sa oko 500 civila ubijenih bombama NATO-a.

Patrick Ball i njegovi saradnici pronašli su oko 4.400 žrtava za kojima su tragali rodbina, prijatelji i poznanici. Izbjeglice su prijavile oko 10.000 ubijenih. Međutim, pokazalo se da su mnogi prijavljeni više puta i od više svjedoka. Nakon brisanja svih duplih (ili više od duplih) prijava, ponovo se došlo do cifre od 4.400 identificirane žrtve. Izvori ovih informacija su sistematski intervjui obavljani s izbjeglicama od predstavnika American Bar Association, Human Rights Watch i Organizacije za sigurnost i saradnju (OSCE), koji su svi za sebe izvršili odvojena istraživanja vezana za izbjeglice.

Zbog toga što su pretpostvaljali da veliki broj ubistava nije prijavljen, istraživači su uradili svoju računicu o tome koliko bi to moglo iznositi. Na osnovu priznatih statističkih metoda došli su do konačnog broja ubijenih za vrijeme rata na Kosovu (u periodu od 24. marta do 11. juna 1999), a to je 10.356. Grupa za ljudska prava Physicians for Human Rights je došla do cifre od 9.600, dok su epidemiolozi Spiegel i Salma, iz Centra za Disease Control, došli do broja od 12.000 ubijenih. Spiegelova i Salmasova brojka obuhvata 1998. i period od januara do marta 1999.³³

Ako neko sumnja u ove brojke, onda se može osloniti na broj ubijenih u masovnim grobnicama koje su pronašli eksperti sudske medicine i drugi eksperti iz ICTY-a, na kraju augusta 2000, a to je brojka od 2.788 ubijenih iz 345 masovnih grobnica.³⁴ Samo ova brojka, koja je kasnije rasla, skoro je šest puta veća od broja civila ubijenih u zračnim udarima NATO-a.

Human Right Watch je izvršio sveobuhvatno istraživanje i zaključio da je broj ubijenih civila u zračnim napadima NATO-a na Kosovu oko 500. Ili preciznije: najmanje 488, a najviše 527.³⁵

³³ Isto, str. 2165-2168.

³⁴ Kosovo Report, Oxford University Press, str. 91.

³⁵ Isto, str. 94.

Približno isti broj je dat i u Publikaciji Ministarstva za unutrašnje poslove Jugoslavije: *NATO Crimes in Yugoslavia*. U spomenutoj publikaciji stoji da je 495 civila ubijeno, a 820 ranjeno prilikom NATO-vog bombardiranja.³⁶ Očigledno je da nisu bombe NATO-a pobile hiljade Albanaca na Kosovu, mada je Patrick Ball tvrdio na Sudu da su on i njegovi istraživači bili konzervativni u svojim procjenama.

„Jugoslavenske jedinice organizirale su i izvršile sistematsku nasilnu kampanju koju su karakterizirala ubistva i val izbjeglica“, zaključio je Ball i njegovi saradnici u izvještaju. „Ova statistička analiza ne može dokazati da su jugoslavenske jedinice bile eksterni faktor odgovoran za opservirane aktivnosti. Ali, nalazi u studiji su u vezi s hipotezom po kojoj su postupci jugoslavenskih jedinica bili uzrok ubistava i val izbjeglica.“ Ball je tvrdio na Sudu da je ovo i dalje njegovo poimanje.³⁷

Pitanje ko ili šta je uzrok izbjegličkog vala s Kosova došlo je na dnevni red tokom svjedočenja niza međunarodnih vojnih i političkih lidera u Haagu. Jedno takvo svjedočenje je bilo za vrijeme unakrsnog ispitivanja generala Naumanna od strane Miloševićeva, a Naumannovo strpljenje prema Miloševiću počelo se topiti:

„Koliko puta trebam ponoviti da je u oktobru 1998. na Kosovu 220.000 stanovnika živjelo u šumi, u bijednim uvjetima, jer su ih vaše specijalne jedinice protjerale iz domova? Počeli su bježati prije nego što je prva bomba pala“, rekao je Naumann. Milošević je brzo prešao na ulogu svjedoka, tvrdeći u ličnoj odbrani, moguće potpuno nenamjerno, da su Albanci na Kosovu, ujesen 1998, bježali iz ratnih područja, posebno iz zona gdje su se odvijale borbe između UÇK-a i srbijanske policije i vojske.³⁸

Tužilaštvu je već u uvodu slučaja bilo jasno da je Milošević glavni argument sadržan u njegovoj tvrdnji da su Albanci pobjegli s Kosova zbog zračnih napada NATO-a. „Ako neko sumnja u to da su ove izbjeglice deportirane s Kosova, onda mora uzeti u obzir činjenicu

³⁶ Isto.

³⁷ Patrick Ball, 13. 03. 2002, str. 2005.

³⁸ Klaus Naumann, 13. 06. 2002, str. 7045.

da su srbijanske vlasti planirale i spremile transport za izlazak van zemlje. Ovakava vrsta aktivnosti zahtijeva planiranje, koordinaciju i u većini slučajeva dozvolu vlasti. Ovo nisu bili vozovi po redovnom redu vožnje. Bili su to vanredni vozovi koji su trebali ubrzati deportaciju civila van granica zemlje. Obratite pažnju na izbjeglice koje su došle na granicu između Kosova i Makedonije”, rekao je tužilac u uvodnom izlaganju, pokazujući kratki videozapis.

Tužilac je, također, komentirao Miloševićeve cinične komentare prema ministru za vanjske poslove Norveške Knutu Volebæku.³⁹

Pitanje plana

Sveobuhvatna operacija koju su izvele jugoslavenske jedinice, kako bi protjerale Albance s Kosova, pretpostavljala je postojanje plana, tako barem tvrdi Nezavisna komisija o Kosovu. „Tako masovna operacija ne može se izvršiti bez planiranja i pripremanja.“⁴⁰

U izvještaju se spominje operacija *Potkovic*a, odnosno plan koji je tako zvanično nazvao tadašnji njemački ministar za odbranu Rudolf Scharping, ali što je kasnije pokušano biti ismijano kao nešto potpuno neaktuelno.

Operacija *Potkovic*a bila je tema u sudskom postupku protiv Miloševića, gdje je potvrđeno da je postojao plan s ovakvim nazivom, a koji se odnosio na aktivnosti jugoslavenskih oružanih snaga na području Kosova. Međutim, istina je da nikada nije dokazano da su vojne akcije na Kosovu, u periodu od 24. marta 1999, izvođene u skladu s ovim ili nekim drugim pisanim planom. U svakom slučaju nikakav plan nije predložen Sudu.

Prateći svjedoka Ratomira Tanića, ranijeg saradnika Službe državne bezbjednosti Srbije i očigledno čovjeka koji je imao bliske veze s

³⁹ Uvod Tužilaštva, 13. 02. 2002, str. 191-192.

⁴⁰ Kosovo Report, str. 88.

britanskom tajnom službom, operacija *Potkovic*a je bila kodna oznaka za plan koji nije imao zvaničnu oznaku. Iza toga se krio vojni plan još iz vremena Socijalističke federativne republike Jugoslavije, koji je trebao biti aktiviran „u slučaju agresije na SFRJ s jugoistoka Evrope i u slučaju da se albanski narod stavi na stranu stranog agresora“. Tanić je bio svjedok kojeg je Milošević za vrijeme unakrsnog ispitivanja pokušao diskreditirati iznošenjem neistinitih informacija, a što je Tužilaštvo kasnije otkrilo.

Plan je da u jednoj takvoj situaciji jugoslavenske jedinice zauzmu sedam defanzivnih pozicija. Odatle bi jedinice usmjeravale borbene kako bi „neutralizirale albanske jake tačke“, rekao je Tanić. Tih sedam pozicija činile su zajedno polukrug ili potkovicu. „Plan je kao takav čuvan u arhivi. Aktiviran je zajedno sa svim ostalim aktivnostima u sklopu izvršenja akcija na Kosovu“, rekao je Tanić.⁴¹ Također je rekao da je o planu čuo od izvora u rukovodstvu jugoslavenskog Ministarstva za odbranu i da je mislio da ga to ministarstvo nikada neće koristiti. Da li je Milošević ikada uzeo ili dobio ovaj plan iz arhive, to Tanić nije znao.

Dok je Milošević puno vremena i energije koristio da napadne tvrdnje koje su govorile u prilog postojanja operacije *Potkovic*a, Tužilaštvo je pokušalo dokumentirati faktičke događaje i protjerivanje Albanaca s Kosova. Kao dio ovih aktivnosti Tužilaštvo je dokumentiralo niz događaja koji su zajedno nagovještavali da se Milošević opredijelio za varijantu po kojoj ne postoji političko rješenje za probleme koje je Srbija imala s Albancima na Kosovu. Zbog toga se Milošević opredijelio za vojno rješenje, čekajući priliku ili situaciju u kojoj se ono može izvršiti.

Ratomir Tanić nije bio samo agent Srbijanske tajne službe nego i političar. On je u periodu od 1995. do 1997. radio na pripremama iznalaženja političkog rješenja za problem Kosova, a prije toga, 1994, ušao je u Novu demokratiju, gdje je angažiran kao savjetnik za međunarodna pitanja lidera te partije, Dušana Mihajlovića. U periodu od 1995. do 1997, podržavan od Partije, Tanić je širom Evrope učestvovao

⁴¹ Izvor: www.icty.org, Tanić, 15. 05. 2002, str. 4949-4952.

na mnogim seminarima i konferencijama o Kosovu, a koje je organizirao njemački medijski gigant *Bertelsmanovo udruženje za nauku*. Ovo se događalo u periodu dok je nova Demokratija bila u koaliciji s Miloševićevom Socijalističkom partijom. Na spomenutim skupovima učestvovali su i predstavnici Albanaca s Kosova i međunarodni predstavnici. Na konferencijama su se razmatrali različiti prijedlozi za rješenje konflikta na Kosovu i prisustvo srbijanskih predstavnika bilo je izraz želje ili u najmanju ruku interesa za političko-diplomatsko rješenje. *Bertelsmannovo udruženje za nauku* napravilo je dokument nazvan „Zajednički prijedlog za rješenje konflikta na Kosovu“, kako bi se koristio kao polazna osnova za raspravu na kasnijim konferencijama. Prijedlog je razmatran i na sastancima u Beogradu, prije svega na centralnim organima Socijalističke partije, a tadašnji zamjenik predsjednika srbijanske Vlade, Ratko Marković, podržao je prijedlog. Njemački ministar za vanjske poslove Klaus Kinkel i francuski ministar za vanjske poslove Hubert Vedrine razmatrali su prijedlog zajedno s Miloševićem. Dakle, postojao je dijalog o političkom rješenju, a onda je Milošević počeo oklijevati.⁴²

Prema Taniću, on je na jednom sastanku, u julu 1997, direktno pitao Miloševića zašto nije sproveo usvojene mjere za koje se postiglo jedinstvo. Milošević je ljutito odgovorio da je na Kosovu manje od jednog miliona Albanaca i da Albanci na Kosovu čine manje od 10% stanovništva. „Zbog toga oni ne mogu dobiti autonomiju u onom obliku koji oni žele kao konstitutivni narod“, izvijestio je Tanić Miloševića. „Iznenada je broj Albanaca na Kosovu postao problem.“⁴³

Milošević je kasnije u mnogim prilikama smanjivao broj Albanaca na Kosovu i prema njegovim izjavama taj broj je bio puno manji od 1,9 miliona, koliko su Albanci tvrdili da ih ima na Kosovu. Prema Taniću, ovo pitanje se nije postavljalo sve do ljeta 1997. i svakako ne u vezi s izradom prijedloga mjera u proljeće 1997. Onda je to postao veliki problem.

„Ne samo od Miloševića nego i od njegovih saradnika, kao i od

⁴² Isto, str. 4904-4907.

⁴³ Isto, str. 4908.

rukovodstva SDB-a, te od kluba moje partije u Narodnoj skupštini Srbije, dobijao sam informacije o broju stanovnika. Iznenada su ljudi počeli govoriti o tome da je Albanaca manje od jednog miliona, da ih je manje od 10% i da zbog toga ne mogu imati sveobuhvatni vlastiti status konstitutivnog naroda”, objasnio je Tanić.

„Iznenada su Milošević i njegovi najbliži saradnici počeli povezivati broj Albanaca s terorizmom i njihovom podrškom terorizmu. Srbijanske vlasti reducirale su broj Albanaca, krenuvši u borbu s terorizmom, istovremeno očekujući šta će se dogoditi s političkim pregovorima”, rekao je Tanić na Sudu.

Nije ništa rečeno o tome kako je došlo do smanjenja broja Albanaca na Kosovu. „Ništa specifično. Postojao je način da se smanji broj stanovnika sa 1.200.000 na brojku ispod jednog miliona, odnosno ispod 10 procenata u ukupnom stanovništvu i dotjera na 80.000... Postojao je samo jedan način, a to je etničkim čišćenjem. To nije špekulacija. Nije bilo drugog načina da se to izvrši”, produbio je Tanić svoje obrazloženje, bez obzira što u to vrijeme ni Milošević ni bilo ko drugi nije rekao glasno šta to znači.⁴⁴

Milošević je tvrdio da se diskusija o broju Albanaca na Kosovu aktuelizirala zbog predsjedničkih izbora u Srbiji 1997, nakon kojih je on preuzeo funkciju predsjednika Jugoslavije. „Tvrđnja da je broj Albanaca na Kosovu vezan za etničko čišćenje, a ne s vašim reintegrirajućim procesom u političkom životu, kao i normalizacijom odnosa, itd., očigledno je apsurdna.”⁴⁵

Činjenica je da je Milošević zvanično nastavio tvrditi da je broj Albanaca na Kosovu ispod polovine onog broja koji su iznosili Albanci. On je to tvrdio, između ostalog, i u intervjuu datom novinama *The Washington Post* i magazinu *Newsweek*, u decembru 1998, izjavivši: „Mi smo procijenili da na Kosmetu ima 800.000 Albanaca.“ Kosmet je inače srpska skraćunica za Kosovo i Metohiju i kao takvu uglavnom je koriste Srbi.⁴⁶

⁴⁴ Isto, str. 4910.

⁴⁵ Izvor: www.icty.org, Tanić, 16. 05. 2002, str. 5062-5063.

⁴⁶ Yugoslav Daily Survey, 14. desember 1998, special Issue, Interview of president

Srbija je dobila garancije da će imati međunarodnu podršku u borbi protiv terorizma i kriminaliteta na Kosovu, pod uvjetom da vlasti stvarno stave u funkciju politički sporazum koji bi uredio odnose s Albancima na Kosovu na jedan zadovoljavajući način. Ova podrška, tvrdi Tanić, obuhvatala je potpunu podršku u eliminaciji UÇK-a. Međutim, Milošević nije pao pod utjecaj ove ponude koja je značila mogućnost političkog rješenja problema na Kosovu.⁴⁷

Prema Taniću, Milošević je, već u drugom dijelu 1997, počeo koristiti svoje privatne linije komandiranja na Kosovu. Što znači, mišljenja je Tanić, da je Milošević zaobilazio rukovodstva i u policiji i u vojsci, koristeći svoje lične kanale kako bi realizirao oružane akcije na Kosovu. Tanić nije imao takvu poziciju da bi bio autoritativni svjedok o tome, ali je činjenica da su, kako je situacija na Kosovu 1998. bila ozbiljnija, tako u Srbiji i rasla neslaganja o tome koja politika treba biti primijenjena u datoj situaciji. Sukob je bio tako ozbiljan da je Milošević, u kasnu jesen 1998, dao otkaz i ministru za odbranu generalu Momčilu Perišiću i šefu tajne policije Jovici Stanišiću. Perišić i Stanišić su godinama bili izuzetno bliski Miloševićevi saradnici tako da njihovo otpuštanje s posla svjedoči o jakim neslaganjima, što je kasnije dokumentirano i na Sudu.

Ratomir Tanić je govorio i o tome kako je jedan od Miloševićevih saradnika, tadašnji zamjenik predsjednika Vlade Srbije Vladimir Štambuk, za vrijeme jednog prijema u njemačkoj ambasadi oštro kritizirao njemačkog i britanskog ambasadora. Bilo je to 10-14 dana prije nego što je realiziran sporazuma između Miloševića i Richarda Holbrookea o Kosovu, ujesen 1998.

Tanić je učestvovao u razgovorima o tome kako da Srbija izbjegne NATO-vu upotrebu sile, koju bi koristio da iznudi prihvatljivo rješenje na Kosovu i zaustavi napade na albanske civile i njihove kuće. U to vrijeme već je bilo najmanje 200.000 protjeranih Albanaca.

of the Federal Republic of Yugoslavia Slobodan Milošević to Elizabeth Weymouth of The Washington Post

⁴⁷ Ratomir Tanić 15. 05. 2002, str. 4916.

U razgovoru je srbijanski potpredsjednik Vlade rekao da rukovodstvo u Beogradu, dakle Milošević, „nema ništa protiv jedne manje akcije bombardiranja od strane NATO-a“. Tanić je reagirao, povukao je Štambuka, kojeg je lično poznao, u stranu i rekao mu da to nije smio reći ambasadorima NATO-a, jer to može izgledati kao poziv za bombardiranje. „On mi je odgovorio da se ja ne razumijem u ove stvari”, rekao je Tanić i nastavio: „Štambuk je rekao ‘da manje bombardiranje može biti dobar izgovor za nas u političkoj borbi protiv opozicije i da nastavimo s protjerivanjem Albanaca. U ratnom stanju ne može niko ništa pitati.’ Onda mi je savjetovao da on posreduje kod mog lidera partije kako bismo se vratili u vladajuću koaliciju, te da se prestanemo suprotstavljati vještačkoj konstrukciji ratnog stanja.“⁴⁸Tanić je zamoljen da precizira i kaže konkretno šta je Štambuk rekao. „Štambuk je rekao da se treba izvršiti etničko čišćenje. Dakle, upotrijebio je izraz ‘da se izvrši etničko čišćenje Albanaca ili da se Albanci izbace s teritorije Jugoslavije’. Riječi istog sadržaja čuo sam i od drugih, također.“⁴⁹

Među ostalima koji su izgovorili iste riječi Štambuk je spomenuo Milana Milutinovića, jednog od bliskih Miloševićevih saradnika. „Uvijek je to bilo iza zatvorenih vrata. Svi su govorili o bombardiranju malog obima koje ne bi bilo nikakav problem. Naravno, ne u javnim istupima, nego u privatnim razgovorima...“

Tanić je također rekao da je srbijansko rukovodstvo izradilo stratešku procjenu o tome kako se može stvoriti situacija u kojoj će se napasti Albanci na Kosovu i protjerati iz zemlje. Ova situacija, po njima, bila bi kada NATO izvrši kratkotrajni, ograničeni zračni napad koji, po Miloševićevoj procjeni, ne bi prouzrokovao velika oštećenja u zemlji, ali koji bi bio dovoljan da se izvrše akcije protiv Albanaca na Kosovu koji su u koaliciji s neprijateljskim NATO-om.

Za vrijeme unakrsnog ispitivanja Milošević je pokušao predstaviti Tanića kao čovjeka koji nema realnog znanja o onome što se dogodilo i kao čovjeka koji suviše paušalno iznosi ocjene o važnim ljudima koje je

⁴⁸ Isto, str. 4956-4957.

⁴⁹ Isto, str. 4957.

sreo i događajima kojima je prisustvovao. Također, izvori u Beogradu, među kojima su bivši Tanićev partijski lider Dušan Mihajlović i bivši zamjenik predsjednika Vlade Vuk Drašković, distancirali su se od Tanića, tvrdeći da on nije imao uloge i zaduženja o kojima je govorio na Sudu. Međutim, kada je Tužilaštvo ponovo ispitivalo Tanića, pokazalo se da je on govorio istinu o svojim vezama, te da Miloševićeve i optužbe drugih ne piju vode. Tužilac je pokazao Tanićevu fotografiju s mnogim političarima na koje se on pozivao u toku procesa na Sudu, a prezentiran je i jedan članak iz lista *Politika*, iz 1994, koji govori o novoimenovanom Mihajlovićevom političkom savjetniku u Novoj demokratiji.

Jedan, možda autoritativniji svjedok koji je prozreo ideju Miloševića i srbijanskog rukovodstva o tome kako snažno reducirati broj Albanaca na Kosovu bio je general Klaus Naumann:

„Sjećam se jedne izjave. S obzirom na to da znam da je značajna, ona je više puta provjerena, između ostalog, i kod generala Klarka koji je bio tu. Mislim, i to je ono najbolje čega se sjećam, da je Milošević rekao da će on probati pronaći rješenje za problem Kosova u proljeće 1999. (...) Moram reći da smo razgovarali i o proporcijama između srpskog i nesrpskog stanovništva, posebno o broju Albanaca na Kosovu. Otkrili smo da Milošević i mi imamo različite brojeve. On je uvijek govorio da se broj Albanaca na Kosovu kretao, više ili manje, oko 900.000, a da se broj ostalih, uključujući i Srbe, kretao oko 600.000. Naše brojke, posebno kada je u pitanju broj Albanaca na Kosovu, bile su puno veće. (...) Milošević je rekao, a s tim se složio i Šainović, da je jedna od pretpostavki za rješenje problema na Kosovu uspostava ravnoteže između dviju etničkih grupa. On, ili je to bio Šainović, izrazio je svoju zabrinutost zbog reproduktivne sposobnosti Albanaca koja je bila puno veća od srpske, te da se za to mora naći rješenje, ali koje ih neće odvesti unazad nekoliko godina. Razgovarali su o rješenju u proljeće 1999. Znali smo na šta misli, pogotovo kada je rekao: ‘Učinit ćemo isto što smo učinili u Drenici... Sve smo ih protjerali i pobili.’“⁵⁰

⁵⁰ Klaus Naumann, 13. 06. 2002, str. 6989-6991.

Nesuglasice o broju Albanaca na Kosovu same po sebi su zanimljive. Ako je srbijansko rukovodstvo uspjelo dokazati da na Kosovu ima oko 900.000 Albanaca, onda je moralo i povjerovati da je ostvaren cilj postavljen za vrijeme rata u proljeće 1999: Protjerati što više Albanaca s Kosova da se ne bi došlo u istu tešku situaciju za nekoliko godina. UNHCR je raspolagao s podatkom da je s Kosova protjerano oko 860.000 Albanaca.

Stevanovićev Dnevnik

Tokom Miloševićeve odbrane na Sudu, koja se ticala Kosova, izašle su navidjelo informacije, potpuno nenamjerno, i od svjedoka i od Miloševića lično, koje su kasnije imale odlučujući utjecaj na povezivanje s dokumentacijom koja govori o tome da je protjerivanje Albanaca s Kosova, u proljeće 1999, bilo planirano i da je imalo jasne ciljeve. Tako su bilješke u *Dnevniku* srbijanskog načelnika policije Obrada Stevanovića izazvale izuzetnu pažnju. On je za vrijeme rata na Kosovu, u proljeće 1999, bio pomoćnik ministra za unutrašnje poslove Srbije. Milošević je predložio da se njegov *Dnevnik*, odnosno bilješke u njemu, uzmu kao dokaz.

Stevanovićeve bilješke potvrđuju da je sačinjen plan protiv UÇK-a, u slučaju da NATO bombardira jugoslavenske ciljeve. Bilješke su također potvrdile da je protjerivanje civilnog stanovništva bilo dio ovog plana, bez obzira što je Stevanović to negirao, tvrdeći da je on samo koristio „pogrešne riječi“.

Ali, prije nego što je sučeljen s bilješkama iz *Dnevnika*, za koje je Milošević znao, ali koje nije mogao detaljno iščitati, Stevanović je potvrdio na Sudu da je postojao plan za eliminaciju UÇK-a.

„Plan za eliminaciju UÇK-a je postojao bez ikakve sumnje. Plan za eliminaciju terorizma na Kosovu je postojao i to na svim nivoima, od vrha do dna. Međutim, nije postojao nikakav plan da se terorizam

eliminira nezakonitim sredstvima”, djelomično je priznao, a djelomično tvrdio Stevanović.⁵¹

Tužilac je prezentirao bilješke iz *Dnevnika* koje su se odnosile na 14. februar 1999, tačno mjesec i deset dana prije početka zračnih udara NATO-a. Stevanović je bilješke sačinio nakon sastanka Kolegija Ministarstva za unutrašnje poslove, odnosno sastanka ekspertne grupe kojom je rukovodio Stevanović, a koja se sastojala od šefova različitih odjeljenja u Ministarstvu:

„Zajedno s Prištinskim korpusom urađen je Plan antiterorističkih operacija za period od početka mogućih zračnih napada do pješadijskog prodiranja... Šalje se svim OPJP ili PJP.“ PJP je skraćenica za Posebne jedinice policije, a OPJP je skraćenica za Odjeljenje Posebne jedinice policije.⁵²

Stevanović je potvrdio na Sudu da je tačno da je postojao plan usmjeren na uništenje UÇK-a upravo u tom periodu. „Ovde jasno stoji da je to antiteroristički plan za period zračnih napada i prodiranja pješadije NATO-a. O tom planu ja govorim. Mislim da se radi o dva ista plana, jedan koji se odnosio na 1998, a drugi na 1999. Mislim da je plan na koji se ovdje misli plan iz 1999.“

General Stevanović je kategorički odbijao da su srbijanske jedinice činile nedopuštene radnje, odnosno odbacivao je optužbe da su kršile jugoslavenski zakon i izvršile ozbiljne zločine, bez obzira što je tužilac uporno ukazivao na konkretne radnje u kojima je veliki broj Albanaca s Kosova ubijen ili zlostavljan. General je potpuno odbacio optužbe da su akcije koje su izvršile jugoslavenske jedinice bile usmjerene protiv civilnog albanskog stanovništva na Kosovu. Umjesto toga on je tvrdio da je bilo situacija u kojima su neke osobe bile izvan kontrole.

Međutim, postoji više materijala iz *Dnevnika*, kao što je bilješka s nedatiranog sastanka, s početka maja 1999. U tački 4 izvještaja s ovog sastanka stoji:

⁵¹ Izvor: www.icty.org, Stevanović, 02. 06. 2005, str. 40347.

⁵² Isto, str. 40350.

„Rezultati operacija:

Zadnja postojeća grupa se raspala.

Oko 2.000 likvidirano – puno više nego u ranijim operacijama.

Zemlju napustilo – 900.000.

Još 1.000 terorista.

Još 300.000 civila.“⁵³

Kratke, ali jasne rečenice govore da cilj nije bio samo uništiti UÇK, doslovno govoreći, nego i protjerati civilno albansko stanovništvo s Kosova. Ovi citati iz *Dnevnika* potvrđuju da je 900.000 protjeranih Albanaca s Kosova bio „rezultat operacija“. Ako je rukovodstvo Srbije procijenilo da je broj Albanaca na Kosovu iznosio 1,2 miliona, onda ih je po njihovoj računici bilo još 300.000.

Kada je u pitanju UÇK, srbijanske vlasti su računale da su ubili 2.000 od ukupno 3.000 ili dvije trećine pripadnika UÇK-a. Ovaj podatak je bio približan pismenom priznanju glavnih tačaka u Optužnici.

General Stevanović se grozničavo pokušao udaljiti od dokaza koje je lično poslao Miloševiću: „Ovdje je očigledno da su korišteni pogrešni pojmovi, s jednom ili više grešaka ili je, možda, korišten pojam s više značenja i činjenica koje se ne mogu svrstati pod taj naslov. Dopustite mi prvo da kažem da broj 900.000 nikada nisam vidio. Moji izvori govore o 800.000. Ne mogu vjerovati da je broj 900.000 napisan. Mi govorimo o posljedicama svega što se dogodilo, a ne o rezultatima. Rezultat implicira postojanje cilja”, priznao je general i zbog toga je želio imati informacije o terorističkoj grupi i likvidaciji terorista koja se „mogla“ nazvati rezultatom, ali 900.000 civila izvan zemlje nije rezultat nego „posljedica“.

Međutim, general je morao priznati da je njegov rukopis na stranicama *Dnevnika*, gdje su stajali i brojevi. „Sve ukazuje da je to moj rukopis. To izgleda tako.“ General Stevanović je priznao da se njegov rukopis odnosi na brojeve, uključujući i broj 900.000, za koji je ranije tvrdio da ga nikada nije ni vidio ni čuo.⁵⁴

⁵³ Isto, str. 40353.

⁵⁴ Isto, str. 40354.

Dnevnik Obrada Stevanovića sadrži više supstanci. Na jednom nejasnom datumu, ali nakon 21. maja 1999, general je zapisao: „Odmah prestati s paljevinom i pljačkom.“

Cilj srbijanskih jedinica nije bila paljevina i pljačka koji su se odmah morali zaustaviti, kaže on. Naredba „se nije odnosila ni na koga posebno, ali je jednostavno podrazumijevala zaustavljanje paljevine i pljačke bez obzira ko je to radio”, pokušao je Stevanović uvjeriti Sud. Kao da je u to vrijeme na tom području bio neko drugi ko je palio i pljačkao kuće.

Na jednoj stranici *Dnevnika* bilješka počinje riječju „predsjednik“ koja stoji na vrhu stranice. Nakon toga slijede riječi:

„Nema leševa – nema zločina“

„Naporan posao“

„Oni će koristiti dokaze za zločine da bi opravdali agresiju“

„Očistiti“

„Istovremeno očistiti teritorije“

„Kada dođe delegacija - čišćenje terena najvažnije“

„Želimo naći teške ...“

Prihvatljivo tumačenje ovog dijela bilješki je da je Stevanović zabilježio naredbu predsjednika Miloševića koja se odnosi na čišćenje područja na Kosovu da bi se sklonili leševi, bez kojih je teško dokazati da je ubistvo izvršeno. Bilo je mnogo glavnih svjedoka, među njima i šef tajne policije Radomir Marković, koji je spomenuo Stevanovića kao jednog od onih koji su dobro upoznati s naredbom da se sklone leševi ubijenih civila Albanaca s Kosova.

Međutim, Stevanović je na Sudu tvrdio da riječ „predsjednik“ samo pokazuje da je taj sastanak održan u predsjednikovom kabinetu, a ne da je predsjednik izgovorio riječ očistiti. Stevanović je tvrdio da su tema sastanka bile aktivnosti UÇK-a kojima su se sklanjali ubijeni i bacali u masovne grobnice da bi izgledalo kao da su to uradile jedinice SDB-a Srbije.

Jedan od prevodilaca na Sudu je rekao da riječ „naporan“ može značiti i „izdajnički“, nakon čega se umiješao i sudija Robinson koji je, iz ovog ili onog razloga, rekao da je svjedočenje Stevanovića bilo „u vezi s ovakvim tumačenjem“, što je bila dosta čudna tvrdnja.

Stevanović je bio potpuno siguran da je UÇK koristio izdajničku taktiku, ali nije objasnio kako je UÇK početkom maja imao 2.000 ubijenih od ukupno 3.000 i kako je nakon toga bačen na koljena. Bez obzira što se dobro sjećao teme sastanka, Stevanović se nikako nije mogao sjetiti koji je predsjednik prisustvovao sastanku i ko je još bio prisutan.

Jedan pismeni izvještaj sa sastanka kojem su prisustvovali Sreten Lukić, komandant policijskih snaga u Prištini, i general Obrad Stevanović pokazao se sadržajno veoma zanimljivim. U toku sastanka ušao je zamjenik predsjednika Vlade Nikola Šainović, čovjek kojeg je Milošević izabrao za komandanta takozvane Zajedničke komande, i rekao: „Neophodno je da se prva faza antiterorističkih aktivnosti završi danas i da se pređe u aktivnu odbranu i zaštitu teritorije i granice od agresije na teritoriju Jugoslavije. Uhapšene osobe koje su izvršile zločine bit će zadržane u pritvoru, a potom proslijeđene sudskim organima.“⁵⁵

Jasno je da je Šainović instruirao dvojicu vodećih policijskih oficira o tome koje zadatke treba da izvrše i šta će od sada biti prioritet. Šainović je bio komandant Zajedničke komande i Miloševićev najbliži saradnik u ratu na Kosovu. Ono što Šainović kaže je, ustvari, Miloševića naredba. Izvještaj sa sastanka kojem su prisustvovali Lukić i Stevanović potvrđuje usku povezanost vrha rukovodstva u Beogradu s vojnim i policijskim akcijama izvođenim na Kosovu.

Stevanović je negirao da su političari bilo kada davali naređenja policiji i vojsci, ali se naljutio na podsticaj da pokaže jedan jedini slučaj kada je vojska išla protiv naredbe izdate u Beogradu. „Nažalost, ja ne razmišljam na taj način“, rekao je Stevanović. Ni velika hrpa papira koju ju nosio sa sobom, kao ni hrpa papira koju je prezentiralo Tužilaštvo, nije mu mogla pomoći da argumentira jedan jedini primjer onoga što je rekao.

⁵⁵ Isto, str. 40397-40398.

Drugi izvještaj sa sastanka potvrdio je, ni manje ni više, nego da je Slobodan Milošević vrhovni komandant i policijskim snagama. Sastanak o kojem govori izvještaj održan je 7. maja 1999, a izvještaj govori šta je tom prilikom rekao zamjenik predsjednika Vlade Nikola Šainović:

„Predsjednik Republike i vrhovni komandant Slobodan Milošević slušao je izvještaje komandanta 3. armije i MUP-a Republike Srbije, odnosno Štaba policije za Kosovo i Metohiju. Tekst izjave je objavljen i predstavlja državnu direktivu i naredbu koja će se prenijeti svim komandantima policije kao zadatak izdat od vrhovne komande.“⁵⁶

Stevanović je pokušao umanjiti značaj ove jasne dokumentacije, govoreći da se to podrazumijevalo. „Ništa ovdje nije rečeno što tada nije bilo poznato“, rekao je on misleći da je najvažnije da tekst ne sadrži nešto nezakonito. Međutim, tokom cijelog svjedočenja on je pokušao tvrditi da policijske snage nisu podređene Zajedničkoj komandi koja je bila pod političkom komandom na čijem čelu je bio potpredsjednik Vlade Nikola Šainović.

Također, više na lokalnom nivou nego na cijelom Kosovu, prikupljeni su ranije urađeni planovi koji su se odnosili na protjerivanje albanskog stanovništva s Kosova. Informacije o ovome predočio je Niko Peraj, kapetan Vojske Jugoslavije, albanski katolik s Kosova, a ne musliman. Moguće da je to njegovo etničko porijeklo bilo razlog da je tolerirao njegovo prisustvo u vojsci, prije i za vrijeme rata na Kosovu.

On je bio kapetan protivvazdušne odbrane u artiljerijskoj brigadi Prištinskog korpusa 3. armije. Peraj je u svom svjedočenju objasnio da je na Kosovu, u februaru i martu 1999, bio stacioniran ogroman broj policajaca i vojnika. U sučeljavanju na Sudu s Miloševićem Peraj je tvrdio da je na Kosovu bilo oko 150.000 naoružanih ljudi koji su bili pod kontrolom srbijanskih vlasti. Ovu informaciju Peraj je dobio od kolega. Također, na Kosovu su bile paravojne grupe: Arkanovi tigrovi, Šešeljeve jedinice i specijalne jedinice SDB-a, često nazivane Frenkijevi momci, jer im je komandant bio Miloševiću lojalni Franko Simatović

⁵⁶ Isto, str. 40402.

Frenki. Na Kosovu je 1999. bila i paravojna grupa Škorpioni, četiri godine nakon svojih aktivnosti u Bosni kada su napravili videozapis likvidiranja nenaoružanih bosanskih dječaka.

Po Peraju, Vojska Jugoslavije je odgovorna za operacije protiv UÇK-a, dok su policijske jedinice odgovorne za akcije protiv civilnog stanovništva. Pored toga, mobilizirana je jedna vrsta lokalnih jedinica civilne zaštite, odgovornih za zločine počinjene nad nenaoružanim civilnim stanovništvom. Članovi ovih jedinica imali su od 15 do 65 godina.

Početkom marta 1999, dakle prije početka zračnih udara NATO-a, planirana je jedna operacija protiv Albanaca na području Đakovice. Peraj je prisustvovao sastanku na kojem je izdata naredba po kojoj će svaki srbijanski policajac ili vojnik kojeg ubije UÇK biti osvećen „sa 100 glava“ i paljenjem svih albanskih kuća u mjestu gdje se ubistvo dogodi.

Dana 27. aprila izvršen je masakr u selima Meja i Korenica na području Đakovice. Sljedeći dan, kapetan Peraj bio je u Štabu brigade u Đakovici gdje je bio u prilici da pročita izvještaj u kojem vojska tvrdi da je ubijeno 74 terorista u rejonu Korenice, a 68 u Meji. Peraj je vidio 20 ubijenih Albanaca koji su očigledno bili ubijeni iz blizine, pošto je vidio ostatke baruta na površinskim ranama. Peraj je istovremeno primijetio mnoge članove srbijanskih paravojnih snaga u tom području. Po Perajevim tvrdnjama, policija, vojska, lokalna policija i paravojne formacije su učestvovala u ovom masakru.

Peraj je opisao kako su se paravojne jedinice kretale prema jednoj dolini i zapalile kuće i štale, a civile otjerale prema Meji, gdje su ih dočekale paravojne snage pucajući u njih. Ova akcija koordinirana je iz Štaba brigade u Đakovici, objasnio je on. Peraj je također naveo važne osobe iz vojske, policije i paravojnih formacija koje su komandirale masakrom.

Svjedok Peraj je potvrdio da su vojnici i policajci koji su izvršili zločine protiv civila u nekim slučajevima uhapšeni. Ali, nakon tri dana došla je naredba iz Beograda i uhapšeni su oslobođeni. Milošević je

optužio Peraja da ne govori istinu kada tvrdi da su policajci i vojnici koji su izvršili kriminalne radnje pušteni na slobodu. „Kako Vi znate da nije učinjeno ništa?“, pitao je nasrtljivi Milošević. „Ja sam to vidio noću dok sam obilazio dežurne. Istu osobu koju bih vidio u zatvoru sljedeći dan bih vidio kako ispija pivo u hotelu Paštrik“, replicirao je svjedok.⁵⁷

Milošević je pokušao uvjeriti svjedoka da nije u pravu i da ne govori istinu, posebno kada je u pitanju svjedočenje o aktivnostima dijela SDB-a nazvanog Frenkijevi momci. Ali, ovdje je Peraj stajao dosta čvrsto, tvrdeći da je on razgovarao a komandantom grupe koji je došao direktno iz Beograda i koji je upozorio Peraja da on nema šta da radi s njegovim vojnicima. Taj isti komandant, po Perajevim riječima, išao je od mjesta do mjesta u okrugu Đakovica i lično učestvovao u torturama i mučenjima članova UÇK-a i drugih Albanaca s Kosova.

Peraj je opisao aktivnosti grupe ovako: „Paljenje kuća i pucnjava odvijali su se tokom noći. Iz noći u noć sve je bilo više i više zapaljenih kuća.“ Peraj nikada nije sreo članove paravojnih grupa s pripadnicima regularne jugoslavenske vojske, ali je znao da je njih bilo nemoguće zaustaviti ili uhapsiti. Tako je komandant brigade, pukovnik Milan Došen, otjeran nakon što je članove jedne paravojne grupe pokušao spriječiti u pljački hotela u Đakovici.

Naredba o prikrivanju zločina

U maju-junu 2001, sedam-osam mjeseci nakon pada Miloševića s vlasti, dok je on sjedio u pritvoru u Beogradu, optužen za zloupotrebu položaja i korupciju, već je svima i u Srbiji bilo jasno da je nekoliko stotina mrtvih Albanaca s Kosova dovezeno u Batajnicu, u okolini Beograda, početkom proljeća 1999. Na strelištu baze, koja je pripadala Specijalnoj antiterorističkoj jedinici (SAJ), otkriveni su zakopani

⁵⁷ Izvor: www.icty.org, Peraja, 09. 05. 2002, str. 4693.

posmrtni ostaci u masovnim grobnicama, na kojima su se jasno vidjeli tragovi paljenja. Pronađeni su posmrtni ostaci ljudskih tijela koje je neko pokušao prikriti.

U srbijanskim medijima pojavila se vijest da je operacija prebacivanja mrtvih Albanaca s Kosova otkrivena u aprilu 1999, dakle usred zračnih napada NATO-a na Jugoslaviju. Tada je otkriven jedan šleper u rijeci Dunav. Lokalna policija izvukla je šleper na kopno i otkrila u njemu veliki broj leševa i dijelova ljudskog tijela. Cijela stvar je odmah zataškana i na nju je stavljena oznaka tajnosti o kojoj se nije smjelo pričati sve do pada Miloševićevog režima, kada je sve to izašlo na vidjelo.

Počela je istraga predvođena lokalnim ekspertima za masovne grobnice i srbijanskim vještacima sudske medicine. Lokalni istražitelji su ubrzo dobili pomoć od ICTY-a. Bilo je jasno da su mnogi ubijeni bili žrtve masakra na Kosovu u ratu 1999. Između ostalih, identificirani su članovi porodice Berisha iz Suhe Rijeke, koji su bili žrtve masakra od 26. marta 1999, koji je izvršen dva dana nakon početka zračnih udara NATO-a. Tada su ubijena 44 civila.

Lična dokumenta najmanje pet ubijenih civila u ovom masakru nađena su u masovnoj grobnici u Batajnici. Pored toga, urađene su DNA nalize koje su pokazale da je većina ubijenih bila u srodstvu s članovima porodice Berisha.

Također je izvršena sigurna identifikacija posmrtnih ostataka za najmanje sedam ubijenih civila u masakru počinjenom u Meji, 27. aprila 1999. Pretpostavlja se da je tada brutalno likvidirano preko 300 muškaraca.

Broj ubijenih u masovnoj grobnici u Batajnici nije bilo moguće tačno odrediti zbog toga što je većina posmrtnih ostataka oštećena nakon prvog zakopavanja pa ponovnog iskopavanja, paljenja, zatim prebacivanja hladnjačama do Beograda. Neki od kamiona bili su u lošem stanju tako da su dijelovi leševa ispadali tokom vožnje. Vozači su morali zaustavljati vozila i kupiti dijelove tijela. Teško je precizno procijeniti broj ubijenih Albanaca s Kosova u ovom slučaju, ali ipak procjene se kreću oko 800.

Zbog toga je jasno da se u ovom slučaju radilo o sveobuhvatnoj operaciji koja je zahtijevala veliki napor velikog broja osoba. Moralo se angažirati puno ljudi na iskopavanju posmrtnih ostataka ubijenih, njihovom ubacivanju na kamione, vožnju do Beograda, iskopavanje novih grobnica i ubacivanje posmrtnih ostataka u njih. Također je jasno da nije mogao bilo ko narediti da se ubijeni Albanci s Kosova prebace na područje glavnog grada Srbije. Morali su se zatvoriti putevi za druge učesnike u saobraćaju i angažirati veliki broj policajaca da se spriječe druga auta i kamioni da voze istom saobraćajnom trakom s užasnim transportom. Naredba o brisanju tragova zločina morala je biti donesena na visokom nivou. Svjedočenja i dokumentacija prezentirana za vrijeme (i poslije) sudskog postupka protiv Miloševića pokazali su da je lično Milošević sve ovo naredio.

Kompromitirajuće objašnjenje došlo je od čovjeka koji je bio komandant snaga SDB-a Srbije za vrijeme rata na Kosovu, Radomira Markovića, zvanog Rade Marković. On je pratio Jovicu Stanišića, ranijeg Miloševićevog lojalnog saradnika. Marković je bio poznat, prije svega, kao birokrata i poslušni oficir koji je radio ono što mu se naredi. Dok se pisala ova knjiga, Marković je izdržavao zatvorsku kaznu od 15 godina zbog učešća u ubistvu Ivana Stambolića, bivšeg srbijanskog predsjednika i Miloševićevog mentora do vremena dok ga ovaj nije zbacio s vlasti.

Marković je izjavio da je Milošević naredio da se brišu dokazi o zločinima. Potvrdio je da je na jednom sastanku Miloševića s komandantima vojske i policije raspravljano o pojmu „asanacija“.

„Neko od pripadnika Vojske Jugoslavije je rekao da se „asanacija“ terena na Kosovu mora izvršiti. Predsjednik Milošević je bio saglasan s tim”, izjavio je Marković. On je dodao da „koliko ja znam, ‘asanacija’ znači brisanje hemikalija, mina i eksplozivnih naprava koje su još uvijek tamo zajedno s ubijenim životinjama i ubijenim osobama. To je značilo i pokupiti ranjene i ubijene”, pokušao je Marković, nakon priznanja, učiniti sve to bezopasnim. On je izbjegao da direktno potvrdi da je to značilo sklanjanje već zakopanih posmrtnih ostataka.⁵⁸

⁵⁸ Izvor: www.icty.org, Marković, 26. 07. 2002, str. 8720.

Marković je, u međuvremenu, prije svog istupa u ulozi svjedoka, ustupio svoju izjavu istražiteljima ICTY-a iz zatvoru u Beogradu, gdje je ležao zbog učešća u ubistvu Ivana Stambolića. Izjava je ustupljena 2. juna 2001, skoro četiri sedmice prije izručenja Miloševića Haagu. U izjavi Marković govori o jednom sastanku u predsjedničkoj palači u Belom Dvoru.

„U vezi sa zadnjim člancima u medijima, a koji se odnose na hladnjače s posmrtnim ostacima albanskih civila, s eksplicitnom sumnjom o sistematskom i u principu veoma dobro organiziranom pokušaju prikrivanja sveobuhvatnosti zločina i brisanja tragova zločina za vrijeme rata na Kosovu i Metohiji, znam da je organiziran radni sastanak u Belom Dvoru, u biblioteci na prvom spratu, gdje se nalazi jedan dugi radni sto i gdje je Slobodan Milošević, u pravilu, držao sastanke u martu 1999. Ministar za unutrašnje poslove Vlajko Stojiljković, komandant Odjeljenja policije Vlastimir Đorđević i ja bili smo prisutni na tom sastanku. Na sastanku se raspravljalo o situaciji na Kosovu i moguće je da su bili prisutni predstavnici vojske, ali u to nisam potpuno siguran. Na kraju sastanka, Vlastimir Đorđević je, pored glavnih tačaka dnevnog reda, postavio i pitanje sklanjanja albanskih leševa i leševa svih civilnih žrtava, kao i svega drugog što bi moglo biti predmet istrage Suda u Haagu. S tim u vezi, Slobodan Milošević je dao naredbu Vlajki Stojiljkoviću da preduzme sve potrebne mjere da skloni već zakopane leševe albanskih civila. Ja se nisam miješao u razgovor jer se nijedna naredba nije odnosila na mene. Znam da je Stojiljković ovaj zadatak povjerio generalu Draganu Iliću i da je Ilić zajedno s jednom grupom saradnika oputovao na Kosovo i Metohiju. Lično mislim da SDB nije bio umiješan u ovu morbidnu aferu s otkopavanjem i transportom leševa. Znam da su u tome učestvovali pripadnici obične policije i vojske. Vlajko Stojiljković dao je naredbu Draganu Iliću i Vlastimiru Đorđeviću da izvrše ove zadatke. Obrad Stevanović, Dragan Ilić, Branko Đurić, Sreten Lukić, Dragan Dinić i najvjerojatnije svi komandanti Odjeljenja u Ministarstvu za unutrašnje poslove iz tog vremena upoznati su s ovom naredbom. Na neformalnim

sastancima komandanata odjeljenjâ i prije Konferencije često je spominjan izraz čišćenje područja borbe na Kosovu i Metohiji. Znam da Dragan Ilić nije bio zadovoljan akcijom koju je izvršila policija (MUP) u ovom području i zbog toga mi se više puta žalio kako je taj posao težak i kako je bio nepripremljen da radi nešto odvratno. Žalio se i na suprotstavljanja na koja je nailazio kod ljudi koji su radili na otkrivanju mjesta s leševima albanskih civila. S tim u vezi Ilić je rekao da je on veliku pomoć dobio od pukovnika policije Gorana Radosavljevića i njegovih ljudi koji su mu pomogli da izvrši zadatak. Dragan Ilić se žalio na nedostatak volje za saradnju kod službenika. Ilić je jednom prilikom rekao da je saradnja s vojskom bolja nego prije, što znači da je koordinacija aktivnosti bila uspostavljena. Posebno je negativno govorio o Vlastimiru Đorđeviću zbog njegove površnosti u obradi problema. Sjećam se jednog detalja kada se Ilić žalio na način i metode na koji su rješavani problemi. Spomenuo je otkriće hladnjače s leševima civila u Dunavu, što je bio rezultat Đorđevićeve loše organizacije. Rekao sam da ne želim razgovarati o toj temi, šaljući Ilića Stojiljkoviću, koji je u ovome bio njegov pretpostavljeni. Želim ponoviti rezolutno da SDB nema ništa s ovim događajima. Znam samo da su leševi, umjesto da budu kremirani, bacani u Dunav. Međutim, Dragan Ilić ima detaljne i povjerljive informacije o tome. Ako mene pitate o akcijama izvršenim u vezi s tim, izjavljujem da Služba državne bezbjednosti nema ništa s ovim. Također, ne znam ko je dao naredbu o aktivnostima vezanim za preuzimanje leševa.⁵⁹

Marković je potvrdio da njegov potpis stoji ispod pismene izjave, zajedno s još dva druga imena, imena onoga ko je uzeo izjavu i imena onoga koji ju je napisao. Marković se pokušao distancirati od izjave, govoreći, između ostalog, da su istražitelji „potencirali na onome što ja nisam rekao“.

„Ja sam govorio o čišćenju i razgovoru s Draganom Ilićem... Rekao sam šta čišćenje sadrži i ko je od strane Ministarstva za unutrašnje poslove bio zadužen da to uradi. Sve drugo su glasine koje je Ilić širio

⁵⁹ Isto, str. 8722-8724.

među svojim kolegama, a u vezi s problemom koje je imao s leševima na Kosovu”, tvrdio je Marković, nakon što je tužilac pročitao njegovu izjavu. Marković je tvrdio da je potpisao izjavu, ali da je nije precizno pročitao. On, međutim, stoji iza izjave vezane za sastanak spomenut na početku, gdje su navedena mnoga imena, uključujući Miloševića i Vlastimira Đorđevića.⁶⁰

Interna nesloga

Ozbiljne tvrdnje, koje su došle od Tanića, o tome da je Milošević pokušao stvoriti ratnu situaciju u kojoj će se protjerati Albanci s Kosova, na mnogo načina potvrdili su i drugi autoritativni svjedoci. Jedan od njih je i Zoran Lilić. On je bio vodeći i lojalni član Socijalističke partije Srbije sve dok mu, uz Miloševićevo odobravanje, nije zamjereno da podržava mir za vrijeme rata na Kosovu.

U proljeće 1998, Lilić je zadužen da predvodi Komisiju koja će istražiti stanje i odnose na Kosovu. Članovi Komisije su više puta putovali na Kosovo, susreli se s nizom lokalnih vojnih i policijskih lidera i na kraju izašli prijedlozima o tome šta se treba raditi. Zanimljivo je da Milošević nije izvršio nijedan od ponuđenih prijedloga.

Lilić je objasnio da je vanredno stanje na Kosovu uvedeno nakon njegovog obilaska, koje je bilo u cilju dokumentiranja faktičkog stanja na terenu, u maju 1998. Dakle otprilike godinu dana prije početka zračnih udara NATO-a.

„Nakon onoga što sam čuo, razgovarao sam s lokalnim vlastima i lokalnim političkim rukovodstvima i članovima policije, učestvovao na sastancima i stekao sam utisak da je situacija na Kosovu, doslovno govoreći, imala sve karakteristike vanrednog stanja. Jedino što je nedostajalo bila je odluka o proglašenju vanrednog stanja.“⁶¹

⁶⁰ Isto, str. 8725.

⁶¹ Izvor: www.icty.org, Lilić, 17. 06. 2003, str. 22629.

Pitanje o formalnom uvođenju vanrednog stanja bilo je jedno od mnogih pitanja nesloge između Miloševića i drugih srpskih lidera. Formalno uvođenje vanrednog stanja bilo je obavezno, između ostalog, da bi se naoružane jedinice mogle postaviti u skladu s jugoslavenskim Ustavom. Ministar za odbranu Momčilo Perišić bio je opterećen time. Formalno, uvođenje vanrednog stanja moglo se dogoditi nakon rasprave u Narodnoj skupštini, a uvjeti za to su bili ispunjeni. Mnogi su smatrali da Milošević želi izbjeći debatu. Naime, vanredno stanje dalo bi vojsci najveće ovlasti i odgovornosti za sigurnost u Pokrajini, a to je nešto što Milošević nije želio. On je želio formirati i formirao je vlastitu komandu za Kosovo s političkom komandom koja mu je omogućavala da lično, u velikoj mjeri, upravlja situacijom i to preko svojih lokalnih saradnika, a prije svih predsjednika Milana Milutinovića i potpredsjednika Vlade Nikole Šainovića.

Lilić je potvrdio da je nedostatak koordinacije između dva bezbjednosna organa na Kosovu bila tema koju je Jovica Stanišić, šef Službe državne bezbjednosti, stavio na dnevni red na jednom sastanku u Đakovici.

Stanišić je tom prilikom rekao „da nedostaje jedinstva u komandi između Službe državne bezbjednosti i ministra policije i da Vojska Jugoslavije nije dala logističku podršku koliku je mogla dati“. Za njega je izgledalo nemoguće da izvrši zadatke koje je dobijao od Vlade Srbije. „Osjećao se nedostatak sinhronizacije između Službe državne bezbjednosti, policije i Vojske Jugoslavije.“⁶²

Nakon što je ovo utvrđeno, cilj involviranja vojske u događaje na Kosovu bio je jasan. Milošević je bio zabrinut zbog situacije na Kosovu, jer je nekoliko lokalnih srpskih lidera bilo nezadovoljno. Oni su bili toliko nezadovoljni da je izgledalo da Milošević nema političku kontrolu nad Kosovom. Gledano srpskim očima, ekonomski, politički i sigurnosni razvoj situacije bio je izuzetno negativan. Na Kosovu su ljudi ubijani u jednakim razmacima. Naoružane albanske grupe dobile su, kako je to Milošević zvao, „adekvatan odgovor“ od strane

⁶² Isto, str. 22630.

pripadnika srbijanske antiterorističke policijske jedinice. Prateći bivšeg predsjednika, na Kosovu su bile dvije antiterorističke jedinice iz Srbije, ali mnogo toga je moglo biti drugačije.⁶³

Zoran Lilić je dobio poseban izvještaj od srbijanskog ministra za odbranu generala Perišića. Izvještaj je obuhvatao podatke o tome da je registrirano nadgledanje Kosova s albanske strane granice i koordinacija aktivnosti na kosovskoj i albanskoj strani. Srbijanske vlasti su otkrile da je UÇK dobijao informacije i podršku iz inozemstva, ali je kasnije otkriveno da je UÇK dobijao podršku i od SDB-a Srbije (!), dodao je Lilić.⁶⁴

Lilić je podnio Miloševiću detaljan izvještaj o situaciji na Kosovu, uključujući i prilog s kartom koja je pokazivala poznate „terorističke centre“ u Jablanici, Drenici i Smonici, planinskim područjima gdje je UÇK imao svoje centre i baze. Preporuka je bila da se ovi centri moraju zbrisati s lica zemlje. Ali, po Liliću, ovi centri nikada nisu napadnuti, niti je ovaj prijedlog ikada realiziran. „Ne znam šta je bio razlog za ovo“, rekao je Lilić.

Lilićev pristup dijelio je i šef SDB-a Jovica Stanišić, kao i mnogi drugi generali, a njihovo razmišljanje bilo je sljedeće: Prilikom napada na baze UÇK-a dobro će se paziti da se ne obuhvate civilni ciljevi. Umjesto toga, izvršavajući „dopuštene radnje“ sa srbijanske strane, obaviti će se razgovori s albanskim političarima s Kosova ili drugim civilnim liderima u cilju izoliranja UÇK-a. Lilić je dobio poruku od Miloševića da sve ovo vodi jedan organ, koordinirajuća grupa za Kosovo, predvođena srbijanskim predsjednikom Milanom Milutinovićem, a koja je imala cilj koordinaciju srbijanskog odgovora na nemire na Kosovu. Ništa nije bilo od ovog prijedloga, konstatirao je Lilić.⁶⁵

Iz onoga što je skicirao Lilić proizlazilo je da je to bila politika da se nešto uradi s UÇK-om, ali istovremeno i da se zadrži albansko stanovništvo na Kosovu i u Srbiji.

⁶³ Isto, str. 22631 i 22634.

⁶⁴ Isto, str. 22633.

⁶⁵ Isto, str. 22636-22637.

Lilić nije htio ići prema Miloševiću da ga moli za uputu prijedloga Milutinoviću, što je bio pokušaj da se proširi odgovornost za ono što se događa i što će se dogoditi na Kosovu.

„Činjenica da je Milutinović bio srbijanski predsjednik značila je, po mom mišljenju, da je on koristio ustavne nadležnosti da se na Kosovu sve odvija drugačije nego što je bilo prije njegovog dolaska. Teško mi je reći da je njegov utjecaj bio odlučujući koliko i Miloševićev. U svakom slučaju, Milutinović je bio taj koji je vodio ove sastanke”, rekao je Lilić.

Međutim, kada su Milutinović i Milošević bili na radnim sastancima s vojnim liderima i liderima sigurnosnih službi na kojima se raspravljalo o ratnoj situaciji, nije bilo sumnje ko je bio šef. Radomir Marković je to objasnio ovako:

„Državni rukovodioci dobijali su informacije iz više kanala: Vojna kontraobavještajna služba /KOS/, Služba državne bezbjednosti /SDB/ (tajna policija – *primjedba autora*)“, rekao je Marković. „Bila je obaveza da se predsjednik informira o svim događajima na Kosovu, i ne samo na Kosovu nego i o svim pitanjima o kojima je šef države trebao biti informiran.“

Marković je potvrdio da je general Pavković, koji je rukovodio vojnim snagama na Kosovu, bio više puta prisutan na sastancima na kojima je informirao Miloševića, te da su njegovi izvještaji bili „veoma detaljni i izuzetno precizni“.

Milutinović je, također, bio prisutan na nekoliko sastanaka. „Sastanci su uvijek održavani kod predsjednika Miloševića i on je bio taj koji ih je vodio.“⁶⁶

Lilić je bio na svom trećem putovanju po Kosovu u novembru 1998. Prije puta imao je sastanak s Miloševićem, a nakon puta poslao je sveobuhvatan pismeni izvještaj Miloševiću. U tom izvještaju opisao je situaciju u Srbiji i Jugoslaviji veoma ozbiljnom i predložio niz hitnih mjera kako bi se spriječio albanski terorizam, odnosno UÇK, pojačavanjem granične kontrole i intenziviranjem diplomatskih

⁶⁶ Izvor: www.icty.org, Marković, 26. 07. 2002, str. 8719.

aktivnosti. Nijedan od ovih prijedloga nije sadržavao protjerivanje Albanaca s Kosova.

Generalovo pismo

Od ljeta 1998. pa nadalje sve veća je bila nesaglasnost između Miloševića i jugoslavenskog ministra za odbranu generala Momčila Perišića o rješavanju situacije na Kosovu. Tužilac Geoffrey Nice predočio je dokaze u formi dokumenata i pisma koji su dokazivali ovu tvrdnju. Perišić je bio mišljenja da se mora angažirati vojska i da je to u skladu s Ustavom. Milošević je odlučio ignorirati Perišićev zahtjev.

Pismo generala Perišića argumentiralo je zahtjev za uvođenje vanrednog stanja na Kosovu, potvrdio je Lilić. On je lično dobio jednu kopiju tog pisma, a Perišić je naveo da je pismo poslano i Miloševiću.⁶⁷

Tužilac Nice pozvao se na sastanak Vrhovnog savjeta odbrane, od 2. juna 1998. Sastanak se ticao situacije na Kosovu i mogućnosti primjene mjera u smislu prevazilaženja teškoća. S tim u vezi Vrhovni savjet odbrane je na Miloševićev prijedlog odlučio: „Prvo, prihvaćeno je obrazloženje Generalštaba. Drugo, ako se teror albanskog separatističkog pokreta poveća, intervenirat će Vojska. Treće, vojska će biti spremna da spriječi svaki oblik vanjskog miješanja koji bi mogao dovesti u pitanje suverenitet i teritorijalni integritet zemlje.“⁶⁸

Međutim, Perišićevo pismo Miloševiću, od 23. jula 1998, pokazalo je da je nesaglasnost između vojnog rukovodstva i Miloševića veoma velika i ozbiljna. Perišić je naveo mnoge negativne pojave koje su oslabile Vojsku Jugoslavije, a ozbiljnu kritiku usmjerio je prema Miloševiću. Pismo je prouzrokovalo da, nekoliko mjeseci poslije, Perišić i još nekoliko generala i drugih visokih oficira dobiju otkaz.

⁶⁷ Svjedočenje Z. Lilić, 17. 06. 2003, str. 22640.

⁶⁸ Isto, str. 22643.

Glavne tačke u pismu su bile: „1. Konstantna je tendencija da se vojska koristi izvan institucija sistema; 2. Jedinice Vojske Jugoslavije izolirane su od ostatka vojske; 3. Nekompetentan personal pokušava preuzeti komandu nad jedinicama i vojskom u cjelini; 4. Komandni nivo se zaobilazi u razgovorima u Vojsci; 5. Kadrovska politika se vodi na nezakonit način; 6. Materijal se isporučuje na nezakonit način.“

Lilić je na Sudu odbio da komentira ovo Perišićevo pismo, pravdajući to činjenicom da je pismo pisano dok je Perišić bio pod pritiskom. Tužilac Nice je zbog toga izabrao da citira konkretne detalje koji su jasno pokazivali da pismo sadrži direktne optužbe protiv Miloševića:

„Zbog pogoršanja situacije na terenu predstavnici MUP-a i Vi, također, pokušali ste da koristite vojsku. Neke manje jedinice korištene su direktno ili indirektno, što je u suprotnosti sa zakonom.“ Dalje se u pismu kaže: „Da bi se relevantni i profesionalni zaključci sa sastanka Vrhovnog savjeta odbrane (VSO) od 9. juna mogli sprovesti, zamolili smo Vladu Savezne republike Jugoslavije da nas osigura (kroz proklamaciju jednog od ovog stanja: vanredno stanje, neposredna ratna opasnost ili rat) i tako legitimira materijalne i finansijske resurse. Ovo, do dana današnjeg, nije urađeno, što znači da je svaka upotreba vojske izvan granica protuustavna. Nastavak korištenja vojske na ovaj način je neprihvatljiv iz tri razloga: kada se vojska ne koristi efikasno, rezultati su minimalni; ovakvo korištenje vojske ne osigurava postizanje zakonskih ciljeva, tako da nas oni optužuju; ovakvo korištenje vojske registriraju strani posmatrači i može prouzrokovati represalije od strane međunarodne zajednice i NATO-a.“⁶⁹

Milošević je, također, donio Odluku kojom Gardijsku brigadu razdvaja od ostalih jedinica vojske. „Takva odluka nema uporište u zakonu, nema logike i nije obavezna“, pisao je Perišić.

Lilić je objasnio na Sudu da je Gardijska brigada bila jedinica koja se puno koristila u ceremonijama, ali je istovremeno bila elitna jedinica koju su činili najbolji vojnici. On je objasnio da je Miloševićeva odluka o njenom izdvajanju nezakonita, jer je narušila princip jedinstva komande vojnih jedinica, princip koji važi svugdje.

⁶⁹ Isto, str. 22645.

Perišić je otišao dalje, objašnjavajući kako je srbijansko Ministarstvo za unutrašnje poslove (MUP) zahtijevalo da se neke jedinice vojske stave na dispoziciju MUP-a, što je izazvalo nemir i nezadovoljstvo u Vojsci. On je ukazao da MUP-u nije uspjelo iskoristiti vojnu spremnost ljudstva na profesionalan način. Perišić je, također, izvijestio da komandant Prištinskog korpusa Vojske Jugoslavije izvršava naređenja Šainovića, Minića i MUP-a, tvrdeći da je to dovelo do „nezakonitog, nesistematskog i nedovoljnog korištenja jedinica vojske“.⁷⁰

Lilić je potvrdio Perišićev stav o tome da način na koji su se odvijale stvari nije u skladu s jugoslavenskim zakonom. On je rekao da je organ na koji je Perišić mislio kada je spomenuo Šainovićevo ime bila takozvana Grupa za koordinaciju na Kosovu. Grupu za koordinaciju na Kosovu činili su Šainović, Milomir Minić, Zoran Anđelković, inače predsjednik od strane Miloševića imenovane privremene Vlade za Kosovo i Metohiju, i Duško Matković, koji je, po Liliću, imao političke zadatke. „Njihova koordinacija bila je zamišljena kao koordinacija u političkom smislu. Mislim da oni nisu bili kvalificirani za neku formu sigurnosnih procjena ili bilo kakvih aktivnosti iz tog domena.“⁷¹

I pored svega, ova je grupa davala naredbe Korpusu u Prištini, zaobilazeći Perišića.

U navedenom pismu Perišić je, također, optužio Miloševića da je direktno razgovorao s visokim oficirima, a da nije o tome obavijestio njega kao ministra odbrane. „Ovo je u suprotnosti s principom jednostarješinstva i vojne subordinacije.“⁷²

Druge optužbe protiv Miloševića ticale su se toga da je on unapređivao oficire bez konsultacija sa Vrhovnim savjetom odbrane i bez konsultacija s ministrom za odbranu, a što je bio obavezan po zakonu. Pored toga, Perišić je optužio Miloševića da krši zakon, prebacujući pokretnu imovinu iz vojske u Ministarstvo za unutrašnje poslove i policijske jedinice.

⁷⁰ Isto, str. 22647.

⁷¹ Isto, str. 22648.

⁷² Isto.

„Vi ne možete meni narediti da prebacim materijalna sredstva iz vojske, niti ja mogu izvršiti takvu naredbu”, napisao je Perišić.⁷³

Tadašnji jugoslavenski ministar za odbranu završava pismo nizom upozorenja kojima je „dužan ukazati“ na Miloševića da je on, u punom kapacitetu, kao predsjednik države, obavezan uvažavati vojne institucije i principe i da se ponaša u skladu s Ustavom, zakonom i svim važećim propisima.

„...Ukoliko nećete da jedinu jugoslavensku instituciju na visokom nivou svedete na nefunkcionalnu, nejedinstvenu i neformalnu amorfnu masu...”, pisao je Perišić. „...Sve dok sam u Vojsci Jugoslavije, neću dopustiti da ona bude demontirana i da odustane od principa na kojima je građeno njeno jedinstvo...”⁷⁴

Četiri mjeseca nakon ovog pisma Perišić je smijenjen s dužnosti jugoslavenskog ministra za odbranu. Može se konstatirati da je prošlo puno vremena od pojave pisma do ministrove smjene, posebno ako su optužbe u pismu bile netačne, kako je tvrdio Milošević.

Perišićevo pismo Miloševiću otkrilo je veliko unutarnje neslaganje u Jugoslaviji, a prije svega u Srbiji, posebno o tome koje će se aktivnosti preduzimati protiv UÇK-a i na Kosovu generalno. Savjete Perišića i drugih da jugoslavensko rukovodstvo donese odluku da se udari snažno po UÇK-u, uz istovremeno vođenje dijaloga s umjerenim albanskim političarima na Kosovu, Milošević je odbio. Čovjek se još jednom mora upitati zašto.

Sudija Richard May upravo je to pitao Lilića: „Zašto Milošević nije uradio ono što je predlagao Perišić?” Lilićev odgovor je bio čudan i nejasan: „Jedan od najvažnijih razloga je sigurno taj što se cijela istina i puna ozbiljnost situacije na Kosovu i Metohiji morala priznati. Ja mislim da Milošević to nije mogao uraditi zbog njegovog odnosa prema Srbima na Kosovu i Metohiji. Drugi, možda važniji razlog, jeste činjenica da se u slučaju vanrednog stanja jedinice policije potčinjavaju komandi Vojske Jugoslavije i kao takve učestvuju u borbama protiv terorizma. Moguće

⁷³ Isto, str. 22.649.

⁷⁴ Isto, str. 22650.

je da je Milošević razmišljao i o međunarodnoj dimenziji, jer je znao da, ukoliko uvede vanredno stanje, to će se odraziti na pregovore koje je vodio.“ Ipak, Lilić je bio mišljenja da je uvođenje vanrednog stanje bilo neizbježno kako bi se slomile terorističke aktivnosti na Kosovu.

Unutarnje nejedinstvo u Srbiji pokazalo je koliko je duboko i direktno Milošević bio angažiran na Kosovu. Toliko angažiran da je bio spreman suprotstaviti se ministru za odbranu i postupati suprotno važećim zakonskim odredbama samo da bi uradio ono što je on lično želio.

Ovo je veoma važno, jer postavljajući svoju dugoročnu odbranu, Miloševićev glavni cilj je bio pokušati uvjeriti sudije u suprotno: „Da on nije imao svoje prste umiješane u igri za Kosovo i da se on uvijek zalagao za primjenu Ustava i zakona.“

Perišićeve optužbe, za koje ne postoje prihvatljivi razlozi da se sumnja u njih, i naročito lični rizik koji je on preuzeo suprotstavljajući se Miloševiću, pokazuju da su obje glavne Miloševićeve tvrdnje o njegovoj ulozi na Kosovu bile netačne.

Milošević je krenuo u frontalni napad na Perišićevo pismo, nazivajući ga „ništa drugo nego dimna zavjesa“. Cilj pisma je bio „osloboditi se odgovornosti zbog onoga što je trebalo biti urađeno u vojnom dijelu aktivnosti na Kosovu i Metohiji, a nije“, rekao je Milošević.

Lilić je rekao da je neslaganje bilo dio Miloševićevog karaktera, koji je nastavio argumentirati svoj stav. Po Miloševiću, samo jedna sedmina kosovskih gradova i sela (213 od ukupno 1.413) bila je, na jedan ili drugi način, uvučena i obuhvaćena terorističkim aktivnostima. Zbog toga je on bio protiv da se uvede vanredno stanje za koje se Perišić zalagao. „Vanredno stanje na 6/7 teritorije u odnosu prema 1/7 teritorije, koja je bila izložena napadima terorista, bilo bi protivno ljudskim pravima i slobodama“, rekao je Milošević, koji se nije mogao pohvaliti da ima lični dosije borca za zaštitu ljudskih prava i sloboda.⁷⁵

⁷⁵ Izvor: www.icty.org, Lilić, 19. 06. 2003, str. 22796.

Milošević je, također, tvrdio da je Perišić napisao kritički intonirano pismo isključivo zbog zadovoljenja „svojih međunarodnih naredbodavaca“, ukazujući na činjenicu da je Perišić kasnije uhapšen pod optužbama za špijunažu. Taj predmet još uvijek nije završen u Beogradu, a govori da je mnogo toga čudnog u optužbama protiv Perišića. (Za vrijeme jednog sastanka između Perišića, koji je tada bio potpredsjednik u Vladi predsjednika Zorana Đinđića, i jednog službenika američke ambasade u Beogradu, u martu 2002, pripadnici KOS-a su uhapsili Perišića pod optužbom za špijunažu. Nakon toga je dobio otkaz na mjestu potpredsjednika Vlade. Tada je, navodno, utvrđeno da je Perišić prosljedio neka tajna dokumenta spomenutom američkom diplomati. Međutim, mnogi posmatrači tvrde da je Perišić bio žrtva borbe između tadašnjeg predsjednika Vojislava Koštunice i njegovog velikog rivala, kasnije ubijenog premijera, Đinđića. Cilj hapšenja bio je kompromitiranje Đinđićeve demokratske vlade. Perišić je kasnije oslobođen uz kauciju, a sudski postupak protiv njega nikad nije dovršen. U međuvremenu, Perišić se sam prijavio ICTY-u u Haagu, jer je već postojala optužnica protiv njega. Perišićeva odbrana je optužila mnoge vojne lidere da su iskonstruirali lažne dokaze protiv njega.)

Kada je u pitanju prebacivanje vojne imovine policiji, tu se radilo o pancirnim vozilima APC, koje je vojska dodijelila policiji, ako je vjerovati Miloševiću. Formalnosti koje Perišić spominje u pismu su beznačajne sitnice. „Je li logično da vojska prebaci nekoliko APC policiji kako bi ona mogla putovati sigurnije? Ili će oni sjediti kao glineni golubovi i čekati da ih pogode albanski teroristi? ... Tu se ne radi o prebacivanju resursa, bilo je to jednostavno pitanje zaštite života policajaca na Kosovu.“⁷⁶

⁷⁶ Isto, str. 22822-22.823.

Bezuspješna diplomatija

Stalno pogoršanje situacije na Kosovu 1998. dovelo je, ujesen iste godine, do značajne međunarodne zabrinutosti. Američki diplomata Robert Gelberd na jednoj pres-konferenciji u Beogradu, u februaru 1998, jasno je i bez rezerve označio UÇK kao terorističku grupu, u Miloševićevom duhu.

Međutim, od maja mjeseca iste godine, jedan drugi američki diplomata Richard Holbrooke pokušao je pokrenuti politički proces između umjerenog i nenasilnog Ibrahima Rugove i Miloševića, ali bez naročitog uspjeha. Kriza na Kosovu se povećavala, UÇK je vršio nove i jače napade na Srbe, a srbijanske sigurnosne jedinice su odgovarale stalnim napadima na albanska sela i albanske civile na Kosovu.

Krajem septembra Vijeće sigurnosti UN-a donijelo je Rezoluciju 1199, kojom se snažno osuđuju srbijanski napadi, dok su, istovremeno, Sjedinjene Američke Države pokrenule diplomatsku ofanzivu u Evropi koja je imala za cilj da se zajednički zaprijeti Miloševiću da će NATO ovaj put reagirati vojno ako se nastave napadi na civilno stanovništvo.

U mjesecu oktobru, prvo 15, onda 20, a zatim 24-25. oktobra, glavni komandant snaga NATO-a Wesley Clark otputovao je u Beograd da sklopi ugovor s Miloševićem o povlačenju svih dodatnih snaga koje su tokom godine locirane na Kosovu, i koje su, u dobroj mjeri, stajale iza napada na civilno stanovništvo. Sporazum je trebao biti sastavni dio Rezolucije Savjeta sigurnosti 1199, koja je sadržavala zahtjev za povlačenjem ovih snaga.

Međutim, već na prvom sastanku pokazalo se da je Milošević tvrdoglav i da je sa svojim negativnim inicijativama došao u sukob s generalnim sekretarom NATO-a Javierom Solanom.

„Prvo je odbio priznati da je on napravio takav sporazum (o tome koje veličine jedinica Srbija može imati na Kosovu, *primjedba autora*). Zatim je negirao činjenicu da su tamo već postojale brojne jedinice. Onda je, suočen s dokazima, popustio, izrazivši spremnost da povuče

vojne jedinice”, rekao je Clark.⁷⁷

Milošević nije bio raspoložen odmah dati nešto. On je zadržavao međunarodnu pažnju, a u međuvremenu sprovodio svoje planove. Nakon što su predstavnici NATO-a locirali i identificirali svaku vojnu jedinicu Milošević je obećao da će se one povući.

U pregovorima vođenim 24. oktobra otišlo se tako daleko da su predstavnici NATO-a, Clark i Naumann, predložili detaljan sporazum o povlačenju jugoslavenske vojske i policije, koje su bile u ofanzivi, a ne u organiziranju odbrane protiv UÇK-a. Pokazalo se, međutim, da su pregovori sveobuhvatni i izuzetno teški.

Već 25. oktobra Milošević nije imao namjeru da potpiše sporazum o povlačenju Vojske Jugoslavije i policije s Kosova. Predstavnici NATO-a su zbog toga tražili da potpiše sporazum, jer je postojala velika opasnost da Milošević kaže da s tim nije bio saglasan. „Bio sam zabrinut da bi on mogao reći: ‘Ja to nisam vidio i ne prihvatam to.’ Zbog toga je njegov potpis bio veoma važan, jer je on predstavljao njegovo obećanje NATO-u”, rekao je Clark.

S tim u vezi, sasvim jasno pokazalo se da je Milošević na Sudu tvrdio da on nije učestvovao u raspravama, nego da je samo potpisao dokument i to zbog dobre volje. Clarkov detaljni izvještaj o njegovom pregovaračkom iskustvu s Miloševićem pokazao je da se Milošević distancirao od realnosti.⁷⁸

Pregovori sa srbijanskim vojnim liderima, održani u zadnjoj polovini oktobra, otkrili su da se broj pripadnika UÇK-a poklapa s brojem do kojeg su došli srbijanski izvori. General Vlastimir Đorđević, komandant srbijanske policije, učinio je to jasnim na sastanku sa Wesleyem Clarkom, održanim 20. oktobra 1998. Prema Clarku, Đorđevićev precizan broj pripadnika UÇK-a na Kosovu je bio 410. „Ja sam rekao: ‘Vi ste protjerali 350.000 do 400.000 civila iz njihovih kuća. Vi pokušavate uništiti cijelu pokrajinu zbog 400 ljudi.’ Đorđević je odgovorio: ‘Trebale su nam dvije sedmice da ih sve pobijemo. Zašto

⁷⁷ Izvor: www.icty.org, Clark, 15. 12. 2003, str. 30383.

⁷⁸ Izvor: www.icty.org, Clark, 15 i 16. 12. 2003, str. 30397 i str. 30458-30459.

ste nas zaustavili?’ ‘Zbog toga što napadate civilno stanovništvo, a to stvara humanitarnu katastrofu’, rekao sam.⁷⁹

Clark, koji je kroz pregovore stekao znanje o osnovnim karakternim crtama jugoslavenskih vojnih lidera, primijetio je značajnu promjenu, nakon što je general Momčilo Perišić smijenjen s mjesta ministra za odbranu, a na čije mjesto je, 24. novembra 1998, došao Dragoljub Ojdanić. Od tada se brojnost jugoslavenskih vojnih jedinica na Kosovu počela vidno povećavati, što je bilo u suprotnosti sa sporazumom sklopljenim s NATO-om.

U toku unakrsnog ispitivanja od Miloševića, Clark je produbio spoznaju mnogih registriranih promjena.

„Moj utisak je bio da je general Perišić smijenjen jer nije sprovodio politiku upotrebe vojne sile prema civilnom stanovništvu na Kosovu”, rekao je Clark.

„Ono što smo registrirali odmah nakon Perišićeve smjene je to da su se jedinice, koje su bile tamo, počele prekomponirati i izvoditi akcije, što je bilo u suprotnosti s datim obećanjima NATO-u”, dodao je Clark.

Milošević je tvrdio da to nije bila istina. „Ovo je Vaša tvrdnja“, pokušavao je uvjeriti Clarka.

„Generale Clark, je li obećanje izvršeno ili nije? Dopustite da ovo razjasnimo”, rekao je Milošević, pokušavajući da bude ofanzivan.

„Ja kažem da sredinom decembra, ili tačnije 20. decembra, ovo obećanje nije bilo ispunjeno. Nisam siguran da je obećanje bilo potpuno ispunjeno, jer smo procijenili da je i dalje na terenu bilo teško naoružanje ili je bilo proslijeđeno policijskim jedinicama koje nisu sklonjene u skladu sa sporazumom. Pored toga, na dan 20. decembra imali smo dokaze da su nove srbijanske jedinice raspoređene i korištene protiv stanovništva i u suprotnosti s datim obećanjem”, tvrdio je Clark.

„Je li obećanje ispunjeno do 20. decembra ili ne? Je li to kažete, generale?“, nastavio je Milošević.

⁷⁹ Isto, str. 30389.

„Časne sudije, ja kažem da optuženi nije dao obećanje u zrak, već ga je dao NATO-u“, odgovorio je general.

Onda je Milošević tačno, ali potpuno uopćeno, rekao da su to bile obaveze u vezi sa zahtjevima iz Rezolucije 1199 Savjeta sigurnosti UN-a, precizirao je Clark: „Ovu izjavu smo general Naumann i ja donijeli u NATO i ona detaljno govori koje će radnje optuženi i njegove jedinice izvršiti kako bi ispunili Rezoluciju 1199. Ja govorim da on ne ispunjava data obećanja koja sam donio u NATO.“

Milošević se nije predavao. „Tamo nije bilo nikakvih aktivnosti prije nego što ste ih Vi, preko Walkera i drugih, podstakli da se počnu ponovo međusobno ubijati. Je li tako?“, pitao je Milošević, spreman zamijeniti pitanja grubom propagandom.

Clark je još jednom odgovorio da je to bio jedan kratak period diplomatske aktivnosti. Međutim, diplomatija nije dovela ni do čega, a povećao se broj jedinica i vojnih aktivnosti nakon što je general Ojdanić, u drugoj polovini decembra, postavljen za ministra odbrane. Oni koji su izvještavali o ovome bili su KDOM (Kosovo Diplomatic Observer Mission) i diplomati iz zemalja OSCE-a, koji su se nalazili na terenu.

Milošević je pokušao „prevariti“ Clarka da on lično kaže da je general Ojdanić njemu rekao da su nove jedinice na Kosovu locirane na granici da brane jugoslavensku teritoriju od napada NATO-a. Clark je uzvratio tvrdnjom da Milošević, što dokazano što nedokazano, miješa različite izjave i da one nisu istinite.

„Mislim da optuženi miješa dva različita razgovora. Prvi je bila moja posjeta Beogradu, 20. decembra ili otprilike tada. Tom prilikom sam sreo generala Ojdanića i gospodina Šainovića. Pročitao sam izjavu (prema NATO-u od 25. oktobra, *primjedba autora*) i podsjetio generala Ojdanića na njegove obaveze. Upozorio sam ga da je raspoređivanje jedinica u Podujevu nezakonito i zamolio sam ga da ih povuče. Nakon toga sam otišao iz Beograda. Početkom marta, nakon Račka i nakon što su pregovori u Rambouilletu već bili počeli, broj jedinica i aktivnosti na terenu na Kosovu nastavio se povećavati. Nazvao sam generala Ojdanića i zamolio ga da skloni nove jedinice koje je dopremio, a pitao

sam ga i zašto je povećavao broj jedinica i tako dalje. Objašnjavao mi je zašto je stacionirao jedinice, kako sam ja izvijestio u svjedočenju. Tako da su to dva različita razgovora u tri mjeseca.“

„Onda je Ojdanić rekao da su jedinice stacionirane jer ste Vi prijetili da ćete napasti Jugoslaviju. Je li tako? I da su jedinice bile na granici da brane granicu. Je li Vam to general Ojdanić rekao?“, dopunio je Milošević.

„General Ojdanić mi nije rekao da su jedinice bile na granici. Međutim, jedinice nisu bile na granici. Jedinice su bile tako raspoređene da su mogle ići u akciju protiv civilnog stanovništva. One nisu bile namijenjene isključivo za odbranu protiv hipotetičkog napada NATO-a. Ja sam, također, rekao Ojdaniću da je takva odbrana nepotrebna, jer NATO nema plan da zauzme Kosovo“, objasnio je Clark. Onda je Milošević promijenio temu.⁸⁰

I NATO i Zapad su, drugim riječima, primijetili istu duplu igru o kojoj su interni svjedoci govorili. Dok je govorio da je respektirao civilno stanovništvo i sva ljudska prava, te da su akcije usmjerene samo protiv terorista, Milošević je imao drugi dnevni red po kojem je radio i koji je držao dobro prikrivenim, koji niko nije otkrio prije nego što je realiziran 24. marta 1999.

„Trebamo više civilnih žrtava“

Odnos Miloševićevih saradnika prema ubistvima albanskih civila (i Srba) na Kosovu zanimljiva je tema. Zajedničko za taj odnos je da su svi oni malo uradili na obećanjima o mirnoj samoegzistenciji i bratstvu među narodima, što je Milošević uvijek naglašavao u svojim zvaničnim govorima. Svjedok Ratimir Tanić izvijestio je o Miloševićevom pogledu na ubistva albanskih civila na Kosovu nakon akcije specijalnih jedinica policije Srbije. On je rekao „da je postojala kolektivna podrška

⁸⁰ Isto, str. 30466-30470.

albanskog naroda albanskim teroristima, a ako je to kolektivna podrška, onda su ubistva civila neželjena posljedica rata“.⁸¹

Nekoliko sedmica nakon početka zračnih napada NATO-a, u proljeće 1999, Zoran Lilić je uspostavio kontakt sa strancima, koje je poznao od ranije, kako bi pokušao zaustaviti rat i udariti temelje za mirovno rješenje. Ova inicijativa bila je zbog toga što je bombardiranje nastavljeno „puno duže nego što je Beograd mislio da će trajati“. Lilić je potvrdio da je Milošević mislio da će NATO stati nakon kratkog vremena.

Između ostalih, Lilić je kontaktirao bivšeg njemačkog kancelara Helmuta Kohla, bivšeg austrijskog kancelara Franza Vranjtskog i libijskog vođu Muammera Gaddafija. Lilić je ovo uradio nakon što se savjetovao s Miloševićem i nakon što je, kako je on to razumio, Milošević odobrio ove aktivnosti.

Svoje diplomatske aktivnosti Lilić je završio slanjem pisma Miloševiću u kojem on apostrofira ono što je nazvano Kohlovim planom. U pismu su, kako je ponovljeno na Sudu u Haagu, bila dva uvjeta koja je Milošević morao prihvatiti prije početka pregovora. Prvi je bio da snage UN-a preuzmu kontrolu nad Kosovom. Drugi je bio da najmanje jedna zemlja članica NATO-a i ujedno stalna članica Savjeta sigurnosti UN-a, dakle Velika Britanija, SAD ili Francuska, učestvuje u sastavu jedinica UN-a.

Milošević je tvrdio na Sudu da je on tada bio spreman prihvatiti jedinice UN-a „i mi smo spremni da čujemo sve strane (uvjete komandiranja, strukturu, dužinu prisustva itd. i sva druga pitanja)“, citirao je iz jedne kopije pisma, koje je objavljeno u jednoj knjizi na koju se pozivao. Bilo je to pismo čiju je tačnost potvrdio Lilić. Ubrzo je Milošević zamolio Lilića da ukaže na nešto što je napisano u pismu, a što on nije komentirao.

„U donjem uglu nalazi se jedan moj komentar ...’ne prihvatati prijedlog mogućeg plana i predložiti ideju’, ‘korisna dvosmislenost’.“⁸²

⁸¹ Ratomir Tanić, str. 30466-30470.

⁸² Svjedočenje Z. Lilić, 19. 06. 2003, str. 22848-22849.

„To je potpuno irelevantno”, dodao je Milošević spontani, iritirajući komentar s klupe za optužene.

Lilić je objasnio da Miloševićev odgovor nije bio pokušaj da se izađe ususret Kohlovom planu, nego da se zaustavi bombardiranje, a da se pri tom ne obaveže na nešto, osim na princip da se prihvate jedinice UN-a naoružane lankim naoružanjem. EU i NATO su bili odlučni da NATO jedinice moraju doći na Kosovo da osiguraju mir. Iskustvo iz Bosne i Hercegovine pokazalo je da robusne jedinice s proširenim mandatom mogu osigurati funkcionalni mir. Milošević je rado želio vidjeti reprizu loše naoružanih međunarodnih snaga koje ne mogu uraditi ništa nego biti svjedoci etničkog čišćenja i koje bi, u najgorem slučaju, mogle biti taoci ciničkog srbijanskog korištenja moći.

Lilić je ukazao na to da je Milošević propustio priliku da prihvati drugi uvjet o najmanje jednoj od tri zemlje članice NATO-a i Savjeta sigurnosti (SAD, Velika Britanija i Francuska) u sastavu jedinica UN-a. On također nije, a što je bio zahtjev, dao jasnu izjavu da pristaje na slobodu medija na Kosovu. Umjesto toga, strani novinari su izbačeni s Kosova, što Lilić nije razumio, a Milošević je rekao da ni on sam ne znao zašto se to dogodilo.

„Ja sam Vas molio, na ličnu zamolbu Helmuta Kohla, da oslobodite jednog novinara iz njemačke novinske agencije. On je uhapšen i sjedi u našem zatvoru. Vi razumijete, ali to se nažalost dogodilo 10 ili 15 dana nakon što su (ministar za vanjske poslove) Živadin Jovanović i njemački ministar za vanjske poslove međusobno razgovarali”, rekao je Lilić.

Također, sabotirana je i jedna inicijativa vezana za Muammera Gaddafija, koji se trebao sastati s liderom Albanaca s Kosova Ibrahimom Rugovom, ali je Lilić rekao da on nije znao da je to imalo veze s Miloševićem.⁸³

Milošević je sabotirao Lilićevo zalaganje za mir i pismo nije imalo nikakve posljedice za Miloševićevu politiku. Milošević nije želio prihvatiti uvjete s kojima je Lilić izašao u pregovorima s Kohlom

⁸³ Isto, str. 22850-22851.

i Vranitskym. Umjesto da prihvati ponuđene uvjete, Milošević je prihvatio nastavak rata još mjesec i po, nakon čega je bio primoran prihvatiti sve uvjete koje je postavio NATO, odnosno prihvatiti potpuni poraz za koji je javno tvrdio da je velika pobjeda.

Za Lilića lično pregovori i samo pismo imali su značajne posljedice. Dana 17. maja 1999. bivši jugoslavenski predsjednik pozvan je na sastanak s vodećim srbijanskim liderima u zgradu srbijanskog predsjednika. Sastanku su prisustvovali predsjednik Milan Milutinović i mnogi drugi srbijanski vodeći lideri, ali ne i Milošević. Sastanak je nazvan Sud partije, a razlog sastanka je bilo pismo koje je Lilić napisao.

„Ja ne bih mogao sebi priuštiti toliku slobodu da napišem pismo Miloševiću”, objasnio je Lilić. Srbijanski lideri bojali su se da pismo, između ostalog, može biti upotrijebljeno kao dokaz protiv Miloševića. „To je potpuno otvoreno izjavio Milutinović”, rekao je Lilić.

Milošević je na Sudu pokušao predstaviti sastanak kao pokušaj da se diskutira o predloženom mirovnom planu, ali je takvo obrazloženje Lilić glatko odbio: „Sastanak na koji se Vi pozivate, od 17. maja, nije imao ništa s konsultacijama o sadržaju onoga što sam Vam pisao. To se ticalo samo toga zašto sam ja Vama uopće pisao.”⁸⁴

Prema Lilićevim riječima, sljedećih sedmica srbijansko rukovodstvo imalo je jedan drugi cilj, a ne samo zaustavljanje bombardiranja. Miloševiću se nije žurilo da se zaustavi bombardiranje. Međutim, protivnika NATO bombardiranja bilo je sve više u mnogim zemljama, članicama NATO-a, posebno nakon grešaka NATO-a i bombardiranja civila. Milošević se upravo nadao da će on ojačati opoziciju u zemljama NATO-a, koja će zaustaviti bombardiranje, ali i proizvesti unutarnje nejedinstvo u cijelom NATO-u, pošto inače u NATO-u nije bilo jedinstva oko načina vođenja rata.

„Čovjek je mogao biti uvjeren da je Savezna republika Jugoslavija uvučena u rat. Neki su bili mišljenja da se NATO može tući i to je u nekim javnim istupima ponovljeno više puta. ‘Slomiti kičmu NATO-u’, kako kaže narod. Mislim da je to bio potpuno nerealan pristup, tako

⁸⁴ Isto, str. 22867.

da su svi pokušaji morali ići u pravcu da se bombardiranje što prije zaustavi”, rekao je Lilić na Sudu. Bio je to jak šamar Miloševiću.⁸⁵

U ovom svjetlu čovjek može vidjeti i druge epizode spomenute na Sudu. Jedna je bila izjava Miloševića data u telefonskom razgovoru s Vukom Draškovićem tokom jednog prijema u prostorijama Nove demokratske inicijative. Svjedok Ratomir Tanić je rekao da je čuo razgovor, a suština onoga što je Milošević tom prilikom rekao bila je:

„Vrlo jednostavno, još neko vrijeme nikakvog primirja neće biti. Srbija i Jugoslavija trebaju još novih civilnih žrtava.“⁸⁶

Tanić je, također, objasnio da je on lično, kao i mnogi drugi, poslao opomenu o spornom bombardiranju zgrade srbijanske televizije RTS 23. aprila 1999. Bombardiranje RTS-a u Beogradu bilo je jedno od ratnih aktivnosti zbog kojih je NATO dobio najviše kritika. Kritičari su smatrali da je neoprostivo bombardirati civilne ciljeve i ubiti između 10 i 17 civila, što je oslabilo sposobnost da se Jugoslavija suprotstavi NATO-u. NATO je odgovorio da je RTS bio dio sveobuhvatnih civilnih i vojnokomunikacijskih veza koje su bile veoma važne i pomoću kojih je režim dirigirao svojim jedinicama na efikasan način te je zbog toga bio legitiman cilj.

Tanić je rekao da su informacije o napadu poslane političkom i vojnom vrhu u Beogradu prije napada, ali zgrada nije evakuirana. „Da, ja sam imao informacije o bombardiranju zgrade RTS-a (na margini) dva dana prije i dva dana poslije i o tome sam razgovarao s komandom odbrane, tačnije s Miloševićem, koji je bio vrhovni komandant odbrane, tako da je on imao informacije i ja ne sumnjam u to. Zgrada nije evakuirana, civili su ostavljeni da izgube živote. Znam da je bilo više izvora vezanih za informacije o bombardiranju zgrade RTS-a”, rekao je Tanić.⁸⁷

Milošević je u unakrsnom ispitivanju Tanića priložio jedno pismo srbijanskog Ministarstva za unutrašnje poslove iz 2001, gdje ovo ministarstvo prividno odbija mogućnost da su neke institucije ili osobe

⁸⁵ Izvor: www.icty.org, Lilić, 18. 06. 2003, str. 22662-22663 i 19. 06. 2003, str. 22844.

⁸⁶ R. Tanić, 15. 05. 2002, str. 50008.

⁸⁷ Isto, str. 4968.

bile upozorene o predstojećem bombardiranju zgrade RTS-a. Pismo je upućeno jednom sudu u Beogradu, a u vezi je s procesom koji su pokrenule porodice žrtava protiv srbijanskih vlasti. No, sadržaj pisma nije značio odbacivanje Tanićevih tvrdnji. Pismo je sadržavalo samo informacije o tome da niko u RTS-u nije imao ovakve informacije.

„Mi odgovaramo na Vaše pitanje o tome kako TV stanica ima dokaz da je neko iz komande NATO-a ili zemalja članica NATO-a dao informacije nekom od lidera u zemlji ili šefova u RTS-u o tome da će se zgrada televizije bombardirati. Želimo Vas ovom prilikom informirati da RTS nema takve dokaze”, stoji u pismu.⁸⁸

Milošević nije odgovorio na optužbe o tome da se znalo za planove bombardiranja i da su ljudi ostavljeni da budu žive mete.

Milošević je tvrdio da Lilićeva mirovna inicijativa nije bila dovoljno kvalitetna i da je bilo sigurnije čvrsto se držati ruske formalne mirovne inicijative nego Lilićeve neformalne. Lilić je glatko odbio ovakvo Miloševićevo poimanje, ukazujući da je ono što je Milošević zvao „ruska inicijativa“ došlo nakon što je Lilić otišao s funkcije. Pored toga, inicijativa nije bila ruska, nego američka. Ona je došla od Strobe Talbotta, iz američkog Ministarstva za vanjske poslove, a preko Finca, Martia Ahtisaria, i kao takva upućena je do Viktora Čerdomyrdina. Osim toga, to nije garantiralo uspjeh, jer je cilj te inicijative bio zadržati Kosovo kao dio Srbije.

„Danas je manje Srba na Kosovu nego ovdje u zatvoru u Haagu”, rekao je Lilić svom nekadašnjem šefu, koji je nakon poraza, u junu 1999, pozdravio sporazum (koji je dao osnovu za ulazak NATO-a na Kosovo) kao „veliku pobjedu“.⁸⁹

Bilo je puno svjedoka koji su mogli govoriti o Miloševićevoj ciničnoj spremnosti da pobije Albance na Kosovu. Nakon jednog dugog sastanka, održanog 24-25. oktobra 1998, koji je trajao skoro cijelu noć, Milošević je 25. oktobra, prije podne, rekao generalu Wesleyu Clarku kako bi se, po njegovom mišljenju, trebalo odnositi prema UÇK-u.

⁸⁸ Izvor: www.icty.org, Tanić, 21. 05. 2002, str. 5201.

⁸⁹ Svjedočenje Z. Lilić, 19. 06. 2003, str. 22869.

„Generale Clark, mi znamo kako ćemo se odnositi prema ovim ubicama, ovim silovateljima, ovim kriminalcima. Mi smo to i prije radili.“ „Dobro, a kada?“ pitao je Clark. „U Drenici 1946“, odgovorio je Milošević. „Šta ste radili tada?“ „Pobili smo ih. Sve smo ih pobili.“ Nakon što je registrirao međusobne duge poglede generala Clarka i generala Klause Naumanna, Milošević je dodao: „Naravno, nismo sve pobili odmah. Trebalo nam je vremena.“⁹⁰

Za vrijeme unakrsnog ispitivanja Milošević je pokušao dokazati da on ovo nije rekao Clarku. Međutim, on nije imao alternativni način za to, dok je Clark mogao samo produbiti kako je sve to izgledalo.

„Ja želim ponovo odgovoriti na pitanja i razjasniti tačan kontekst. Bio je to period nakon napetih pregovora, dok su se pisala saopćenja i dok je viljemovka servirana, u po' bijela dana u nedjelju, dok se optuženi relaksirao u kratkim razgovorima, nakon čega je, iznenada, došao s ovom izjavom. Poražavajuće je bilo snažno osjećanje na koje se on zapalio. Bila je to strast. I kada danas čujem njegov glas, sjećam se i pitam se kako je moguće tako hladno priznati da se ispod potpisa sporazuma nalazi jasna odluka o eliminaciji protivnika tako što će se svi pobiti. Bez obzira šta u sporazumu piše. On je rekao: ‘Mi znamo kako ćemo završiti s ovim ljudima. Mi smo to radili prije.’ Tu sam poruku primio duboko zabrinut za buduće pravce aktivnosti na Kosovu zbog načina držanja koje sam vidio kod optuženog.“⁹¹

General Klaus Naumann je prije pola godine objašnjavao skoro isto.

Također, Miloševićev odgovor ministru za vanjske poslove Knutu Volebæku, predsjedniku OSCE-a, u kojem je izrazio svoju zabrinutost za sudbinu Albanaca na Kosovu, svjedoči o bezgraničnom cinizmu: „Milošević je rekao da su Albanci bili na pikniku i da se ja ne trebam brinuti. Oni su bili na pikniku? Mislim da sam rekao da je čudno biti na pikniku sa svom svojom imovinom smještenom na jednoj traktorskoj prikolici. Ali to je bio odgovor koji sam dobio.“⁹²

⁹⁰ Svjedočenje W. Clark, 15. 12. 2003, str. 30396.

⁹¹ Svjedočenje W. Clark, 16. 12. 2003, str. 30510.

⁹² Izvor: www.icty.org, Volebæk, 08. 07. 2002, str. 7664-7665.

Bivši predsjednik Lilić je objasnio kako preduzete mjere u cilju zaštite civila nisu odgovarale onom što se dogovaralo iza zatvorenih vrata. Na jednom sastanku vojne i policijske elite, održanom 13. juna 1998, ljutiti ministar za unutrašnje poslove Vlajko Stojiljković je rekao za Albance na Kosovu „da se moraju svi pobiti“.

Spomenuti sastanak je bio nastavak sastanka iz Đakovice, od prije nekoliko sedmica, na kojem je šef SDB-a, Jovica Stanišić, kritizirao odnos prema rezervnom sastavu srbijanske policije na Kosovu. Tog 13. juna, kompletno vojno i političko vođstvo, izuzev Miloševića, bilo je prisutno. Stojiljković je ljutito reagirao na Lilićevo upozorenje o tome šta se dogodilo na Kosovu. S tim u vezi date su naredbe koje ukazuju na to da bi pomisao o ubistvima i protjerivanjima Albanaca s Kosova mogla biti istinita.

„Ja sam upozorio Stojiljkovića o tome šta se događa na Kosovu i Metohiji, posebno na području sela Ponashevac, na šta je on žestoko reagirao. Imali smo jedan nervozan razgovor u kojem je on, nakon svega, rekao ‘da se to sve moralo pobiti’.“⁹³

Srpska priznanja

Napade policije i vojske prema albanskim civilima na Kosovu priznali su i Milošević i mnogi njegovi glavni saradnici. „Ali, uvijek se radilo o pojedinačnim slučajevima i svi koji su počinili zločine uhapšeni su, predati civilnim ili vojnim sudskim organima“, tvrdili su Milošević i njegovi svjedoci.

Tužilaštvo je potvrdilo da sve to nije istina. Posebno je bilo zanimljivo registrirati da je, bez obzira što je jedan broj osoba bio uhapšen, a neke su i optužene za ubistva, silovanja, pljačku i druge zločine, bilo veoma teško utvrditi da li su te osobe osuđene ili su morale služiti presuđenu kaznu. Mnogo toga je ukazivalo na to da su sudski postupci protiv

⁹³ Z. Lilić, 18. 06. 2003, str. 22656-22658.

pripadnika policije i vojske, koji su izvršili krivična djela, završavali na tome da je to samo registrirano ili se sve završavalo podizanjem optužnice.

Jedan izvještaj, koji je podnio Nebojša Pavković, komandant Jugoslavenske 3. armijske oblasti, odgovorne za južnu Srbiju i Kosovo, napao je tvrdnje da su zločini bili pojedinačni i da Milošević i drugi lideri iz vrha nisu ništa čuli o ovim zločinima. Njegov izvještaj otišao je direktno liderima u Beograd i mogao je ostati nepoznat samo ako je bio sakriven. „Policijske jedinice iz Srbije izvršile su sveobuhvatnu pljačku imovine koja je pripadala kosovskim Albancima“, kaže se u Pavkovićevom izvještaju. Dokument je datiran sa 25. maj 1999. i između ostalog predložen je na Sudu prilikom svjedočenja bivšeg predsjednika Zorana Lilića.

„...Česte svađe su bile zbog toga što su pripadnici MUP-a zatvarali oči nad očiglednim kriminalnim aktivnostima i pljačkama izvršenim od drugih pripadnika MUP-a. Na taj način su velike količine motornih vozila i tehničke opreme nezakonito odnijete s područja Kosova i Metohije... To je jasno i bez svake sumnje i tome smo već izvijestili u redovnim borbenim izvještajima. Pripadnici MUP-a, kao i pripadnici drugih manjih jedinica, koje su tamo djelovale, nisu slušali naredbe, pa su počinili ozbiljna kriminalna djela prema albanskim civilima na Kosovu: ubistva, silovanje, pljačke, razbojništva, teška razbojništva, krađe, itd., te su onda ove zločine pripisali pojedincima ili cijelim jedinicama vojske... U skladu s ovim, a naročito zbog vidljivih posljedica, glavna komanda mora preduzeti hitne mjere unutar svojih pravnih nadležnosti za ponovno uspostavljanje komande nad jedinicama i organima MUP-a”, stoji u izvještaju generala Pavkovića.⁹⁴

Lilić nije ništa konkretno rekao o izvještaju, jer tokom rata nije imao nikakve veze s Kosovom, ali nije imao razloga sumnjati na neke od generalovih predstavnika koje su jasno pokazale kako se Milošević odnosio prema kriminalnim radnjama počinjenim prema albanskim civilima na Kosovu.

⁹⁴ Svjedočenje Zorana Lilića. 17. 06. 2003, str. 24018-24019.

Obrad Stevanović, načelnik policije, nije imao ništa dodati kada je suočen s dokumentima, u junu 2005, dvije godine nakon što je izvještaj zvanično objavljen u vrijeme Lilićevog svjedočenja. „Ja nisam imao nikakve informacije o ovome niti informacije koje su tako ozbiljne kao ove. Mogu samo reći da ovo može biti i tačno i netačno. Ja to vidim prvi put.“⁹⁵

Druga sporna tačka, za vrijeme sudskog postupka o Kosovu ticala se postojanja zajedničke komande za Kosovo. Suprotno uobičajenim komandnim linijama u ratu, gdje su sve policijske jedinice podređene Vojsci Jugoslavije, formirana je zajednička komanda sa zamjenikom premijera Nikolom Šainovićem kao komandantom, inače čovjekom od velikog Miloševićevog povjerenja. Zajednička komanda je bila organ koja je povezivala svakodnevno vođenje rata na Kosovu s naredbama koje je direktno Milošević davao. Zbog toga je za Miloševićeve svjedoke odbrane bilo važno da negiraju postojanje zajedničke komande, da eventualno negiraju specijalne naredbe ili komandiranje specijalnim jedinicama koje su izvršile zločine.

General Clark je čuo od Miloševića, koji ga je upoznao s Nikolom Šainovićem, kao odgovornim za ovu komandu, i iz jednog drugog izvora, koji nije naveo, da je formirana zajednička komanda za Kosovo. Zajednička komanda je, po Clarku, omogućavala Šainoviću da ima vojnu komandu. Cilj zajedničke komande bio je usklađivanje vojnih aktivnosti s policijskim aktivnostima na Kosovu.

„Imao sam dva izvora spoznaje. Prvo, dobio sam jednu vrstu indikacija kada sam prvi put sreo Šainovića. Optužnica mu je stavljala na teret odgovornost za ovu komandu. Bilo je jasno iz drugih povjerljivih izvora da je formiran Štab zajedničke komande za vojsku i policiju za region i da je Šainović imao jednu ili drugu ulogu u tome. Možda je jedna uloga bila da minira autoritet Generalštaba VJ“, rekao je Clark koji je imao šta reći o ciljevima ove komande.

„Prvo, cilj zajedničke komande je bio koordiniranje vojnih i policijskih aktivnosti na terenu, ali je bio još jedan cilj, a to je sprečavanje direktne

⁹⁵ Izvor: www.icty.org, Stevanović, 02. 06. 2005, str. 40410.

kontrole Generalštaba VJ nad naoružanim jedinicama. Ako dalje razrađujem komentare koje mi je dao Perišić, onda se može naslutiti da je u Generalštabu VJ bilo elemenata koji nisu bili pod punom kontrolom tadašnjeg predsjednika Miloševića. To mu je omogućavalo da spriječi svako suprotstavljanje njemu”, objasnio je Clark.⁹⁶

Tužilac Geoffrey Nice je rekao da je zajednička komanda davala vojne naredbe, ali je Miloševićev svjedok, Obrad Stevanović, to negirao, kao što su to negirali i ostali svjedoci odbrane, koji su pokušavali govoriti drugačije od pisanih dokumenata koji su potvrđivali da je postojala Komanda.

“Moj prijedlog za tebe je, bez obzira na formalnu poziciju zajedničke komande, da je realnost bila takva, da su cijelo vrijeme konflikta s NATO-om, ili kako god da se to sada opisuje, postojale instrukcije koje su preko Šainovića dolazile iz Beograda, u smislu da radite ono što vam se naredi”, rekao je Nice.

„Dopustite da ponovim, i ovo sam rekao više puta: nije bilo naredbi preko Šainovića niti nekog drugog odgovarajućeg političara”, odgovorio je Stevanović.⁹⁷

Međutim, general Nebojša Pavković je u svom izvještaju o zločinima izvršenim od strane pripadnika Ministarstva za unutrašnje poslove ukazao na jasnu povezanost prema zajedničkoj komandi kada je predložio koje se mjere moraju uraditi da bi se ograničili zločini:

„Ili je Vojna komanda morala osigurati da policijske snage budu podređene zakonu ili je morala poništiti naredbu o njihovoj potčinjenosti i prepustiti komandu jedinicama srbijanskog Ministarstva za unutrašnje poslove, Štabu Ministarstva za unutrašnje poslove i Republičkom štabu za Kosovo i Metohiju kroz zajedničku komandu, kako je rađeno do sada”, napisao je Pavković.⁹⁸

Ono što je Pavković potvrdio u svom pismenom izvještaju bilo je da su istovremeno urađene dvije stvari. U skladu s Ustavom i drugim

⁹⁶ W. Clark, 15. 12. 2003, str. 304062.

⁹⁷ O. Stevanović, 02. 06. 2005, str. 40398.

⁹⁸ Isto, str. 40411-40412.

zakonskim odredbama koje reguliraju postupanje u slučaju rata, policijske snage su, kada je u pitanju odbrana zemlje, podređene Vojsci Jugoslavije. Istovremeno, formirana je zajednička komanda VJ koja je u praksi komandirala svim jedinicama na Kosovu i kojima je, u ime predsjednika Miloševića, komandirao zamjenik premijera Šainović.

Stevanović se ipak nije dao pomjeriti. „Ja i dalje tvrdim da MUP na Kosovu nije bio pod zajedničkom komandom.“⁹⁹ U odgovoru na pitanje škotskog sudije Iana Bonomya Stevanović je ipak morao priznati da u Ministarstvu za unutrašnje poslove nije postojalo nešto što se zvalo zajednička komanda. „U ovom slučaju odgovor je ne“, rekao je Stevanović.¹⁰⁰

Stevanović se prilikom davanja odgovora na Sudu predstavio kao slabo uvjerljiv. General Aleksandar Vasiljević bio je šef vojne Kontraobavještajne službe (KOS) početkom 90-ih, prije nego što ga je Milošević prisilno penzionisao. Početkom 1999. on je ponovo postavljen na istu visoku dužnost u obavještajnoj službi, obavljajući je za vrijeme rata na Kosovu.

Vasiljević je potvrdio da ne samo da je postojala zajednička komanda VJ nego da je i on lično pozivan na sastanke, spomenuvši jedan na kojem je bio prisutan i general Obrad Stevanović.

„Uzet ćemo sastanak od 1. juna 1999, kada ste putovali na Kosovo da izvršite inspeksijski pregled u jedinicama vojne tajne službe. Je li Vas general Pavković pozvao da učestvujete na sastanku zajedničke komande?“, pitao je tužilac Nice.

„Da, on je to učinio, ali nije rekao da se radi o sastanku, samo je rekao da ja dođem njemu“, rekao je Vasiljević. Vasiljević je rekao da je već bio neki sastanak u toku kada je on došao tamo. „Sastankom je rukovodio Šainović, a s njim je bio i Zoran Anđelković. Od generala prisutni su bili generali Pavković, Lazarević i ja, te pukovnik koji je bio komandant bezbjednosti Prištinskog korpusa, s kojim sam došao na sastanak. Iz Ministarstva za unutrašnje poslove bili su general Đorđević,

⁹⁹ Isto, str. 40414.

¹⁰⁰ Isto, str. 40415.

general Stevanović i general Lukić.“ Pukovnik se zvao Stojanović. Jedna osoba je, po generalu Đorđeviću, bila odsutna: general Dragan Ilić, a za razlog njegovog odsustva general Đorđević je izvijestio: „On je bio na zadatku čišćenja i sređivanja ratišta”, rekao je Vasiljević.¹⁰¹

General Stevanović, koji je demantirao postojanje zajedničke komande koja naređuje jedinicama specijalne policije, bio je prisutan na sastanku zajedno sa svojim najbližim pretpostavljenim, generalom Vlastimirom Đorđevićem.

Đorđević, komandant specijalne jedinice policije, bio je prisutan na sastanku u Beogradu na kojem mu je Milošević dao naredbu da pospremi i otkloni sve ostatke i tragove zločina, između ostalog i posmrtnu ostatke albanskih civila s Kosova. Šef SDB-a, Radomir Marković, svjedočio je o tome koje je sve probleme i suprotstavljanja imao general Dragan Ilić s onima koji nisu htjeli sarađivati na tom morbidnom zadatku čišćenja i sređivanja terena. Ilić se, također, žalio na Đorđevićevu „površnu organizaciju“ koja je došla do izražaja prilikom pronalaska hladnjače s leševima u Dunavu.“ Sada se historija ponovila još jednom.

Aleksandar Vasiljević je također komentirao Šainovićev status u Skupštini. „Sudeći prema njegovom mjestu za stolom i odnosu drugih prema njemu, a polazeći od činjenice da je vodio sastanak, Šainović je imao dominirajuću ulogu u svemu ovome”, tvrdio je general Vasiljević. Dodao je da je Šainović bio zadnji koji je došao na sastanak i da su svi prisutni ustali kada je potpredsjednik Vlade ušao u sobu.¹⁰²

Mnogi dokumenti su pokazali da je zajednička komanda imala značajno mjesto koje je konkurisalo Vrhovnoj komandi koja je po zakonu komandirala jedinicama u ratu. Jedan dokument je bio iz Štaba Vrhovne komande, što je naziv za Generalštab u ratnoj situaciji. Vrhovna komanda se sastoji formalno od Vrhovnog savjeta odbrane, s predsjednicima Srbije i Crne Gore kao članovima. Međutim, nije registrirano da se Vrhovni savjet sastajao za vrijeme rata na Kosovu,

¹⁰¹ Izvor: www.icty.org, Vasiljević, 12. 02. 2003, str. 15967.

¹⁰² Izvor: www.icty.org, Vasiljević, 12. 02. 2003, str. 15969 i 13. 02. 2003, str. 15970.

tako da mnogo toga pokazuje da je u praksi Vrhovna komanda bila identična s Vrhovnim komandantom, dakle Miloševićem.

Dokument, datiran sa 17. april 1999, sam po sebi je novi dokaz da je zajednička komanda egzistirala. Dokument je potjecao iz Štaba Vrhovne komande, a potpisao ga je komandant Generalštaba Dragoljub Ojdanić. U dokumentu je, između ostalog, stajalo: „Veza: Kosovo i Metohija. Naredbe zajedničke komande. Strogo povjerljivo ... Prijedlog: nastaviti sveobuhvatne pripreme.“

General Vasiljević je zamoljen da protumači dokument u smislu šta zajednička komanda može naređivati Vojsci Jugoslavije i kako se može razumjeti uloga komandanta Generalštaba, Ojdanića. „Ovaj dokument pokazuje da je ranije data naredba zajedničke komande za Kosovo i Metohiju gdje je regulirano kako će se jedinice koristiti“, rekao je Vasiljević. „Pretpostavljam da je komandant 3. armijske oblasti (general Nebojša Pavković, *primjedba autora*) informirao komandanta Generalštaba o tome. Također, predstavljen je prijedlog o tome šta se moralo korigirati u tome. Zanimljivo je da on daje prijedlog. On je faktički komandant Štaba Vrhovne komande, tako da ovo pokazuje poziciju zajedničke komande i jednu vrstu dualizma. To je jedna komanda za korištenje jedinica na Kosovu koja je povezana s komandantom 3. armijske oblasti. Od njega se očekuje da nastupa po naredbama. Također, on ima na drugoj strani komandanta, svog ličnog pretpostavljenog, i ima komandanta Štaba Vrhovne komande. Ovo je jedna vrsta dualiteta koja nije tipična za komandu i kontrolu.“¹⁰³

Jedan drugi dokument pokazao je da su pripreme za rat na Kosovu na srbijanskoj strani počele veoma rano. Dokument je dolazio iz Prištinskog korpusa i brojem komande iz Đakovice, a datiran je s august 1998. Radi se o Odluci o zajedničkom angažmanu policijskih snaga i vojske gdje se priprema svaki detalj: kako su jedinice disponirane u borbu, koje će zadatke svaka jedinica imati, koja će jedinica koju jedinicu podržavati u vatri, logistikom, tehnikom, sanitetom, reguliranjem saobraćaja, vatrogasnom službom, oduzetim oružjem, itd. Pored toga, u Odluci se

¹⁰³ A. Vasiljević, 13. 02. 2003, str. 15972-15973.

kaže da će „borbenim aktivnostima komandirati zajednička komanda za Kosovo i Metohiju iz komandne pošte u Đakovici. Organizacija komunikacija odvijat će se u skladu s planom komunikacija koji izrađuje komandant komunikacija“. Pored toga: „Organizirat će se koordinirana akcija s jedinicama Ministarstva za unutrašnje poslove za vrijeme priprema i borbenih operacija.“ Naredbu o planiranju potpisao je Nebojša Pavković, a poslana je na više adresa u Ministarstvu za unutrašnje poslove Srbije.

Vasiljevićev komentar je bio da je dokument korektno urađen s vojnog aspekta, ali da iz njega ne proizlazi da je Generalštab informiran o planovima. To je interesantno, jer je komandant Generalštaba VJ bio Miloševićev kritičar Momčilo Perišić. „Moja je procjena da je zajednička komanda imala izvršnu komandu kada je u pitanju upotreba jedinica na Kosovu i Metohiji. No, u tome je bio jedan vojni dio i moguće jedan dio Ministarstva za unutrašnje poslove koji je rukovodio jedinicama tog ministarstva i koji je zbog toga vođen iz zajedničke komande. Bile su to osobe koje su donijele tu odluku”, rekao je Vasiljević.¹⁰⁴

Treći dokument, „Zabrana operacija bez znanja i odobrenja zajedničke komande“, potječe od 7. jula 1998. iz komande 125. motorizovane brigade i veže se za jednu naredbu zajedničke komande iz ranijeg perioda. „Oni su pokušali srediti lanac komandiranja”, komentirao je Vasiljević, koji 1998. nije bio u aktivnoj vojnoj službi, ali ga je kasnije Milošević unaprijedio zbog njegovog zalaganja za vrijeme rata na Kosovu.

¹⁰⁴ Isto, str. 15974-15975.

Poglavlje 12

Miloševićeva samoodbrana:

„Ne trebam nikoga da me brani od nezakonite institucije“

Slobodan Milošević se pojavio na Sudu u Haagu, prvi put 3. jula 2001, pet dana nakon što je avionom iz Beograda prebačen u ovaj holandski grad. Od prvog trenutka demonstrirao je svoje neslaganje sa Sudom. „Ja ovaj Sud smatram lažnim, kao i optužbe. Sud je nezakonit, jer ga nije imenovala Generalna skupština UN-a tako da mene ne treba niko braniti od nezakonite institucije“, bile su to prve riječi koje je ljutiti i ogorčeni Milošević uputio predsjedniku Suda, britanskom sudiji Richardu Mayu.

Miloševićeve nepomirljive salve optužbi prema Sudu ponovljene su u brojnim svjetskim medijima. Te riječi su bile nagovještaj ofanzive i zahtjevnog stila koji će on kasnije pokazati i koristiti. Međutim, već njegove prve rečenice bile su čista propaganda, ali i izbjegavanje odgovornosti za koju se lažno zalagao prilikom potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma, u novembru 1995. U članu IX spomenutog sporazuma stoji:

„Partneri će potpuno saradivati sa svim stranama odgovornim za sprovođenje ovog mirovnog sporazuma na način kako je to opisano u aneksima sporazuma koji je autorizovan od strane Vijeća sigurnosti UN-a, a u vezi s obavezama svih partnera za saradnjom koja se tiče traganja i privođenja Sudu svih onih koji su učestvovali u izvršenju ratnih zločina i kršenju drugih vidova ljudskih prava.“¹

¹ General Framework Agreement For Peace in Bosnia and Herzegovina, US Department of State Foreign Affairs Network, <http://dosfan.lib.uic.edu>, str. 2.

Međunarodni krivični sud za ratne zločine počinjene u bivšoj Jugoslaviji, ICTY (*International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia*), osnovan je 1993, nakon odluke Vijeća sigurnosti UN-a. Sud je, dakle, organ UN-a s ovlastima da procesuirá sve osobe osumnjičene da su izvršile ratne zločine na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991.

ICTY je formiran na osnovu Rezolucije 827, 25. maja 1993, dvije i po godine prije nego što će Milošević potpisati Dejtonski mirovni sporazum, čiji mu sadržaj, u tom trenutku, nije bio nepoznat. Nije poznato da li je Milošević, koji je u Deytonu pregovarao u ime Jgoslavije (Srbija i Crna Gora) i samoproglašene Republike bosanskih Srba, u određenim vremenskim intervalima pregovora protestirao protiv člana IX mirovnog Sporazuma. Pored toga, u pregovorima vođenim sa šefom pregovaračkog tima, Richardom Holbrookeom, prije Deytona, naglašeno je da ne dolazi u obzir da u pregovoračkim delegacijama budu Radovan Karadžić ili Ratko Mladić, kako su to Srbi bili zamislili. Protiv ove dvojice ICTY je već podignuo optužnice na osnovu kojih bi oni bili odmah uhapšeni ako bi nogom stupili na evropsko ili američko tlo.²

Milošević možda nije mogao zamisliti da će i njega ovaj isti Sud pritvoriti. U svakom slučaju, on je u prvom susretu sa Sudom, koji je imao administrativni karakter, pokazao da je čovjek koji dobro vlada demagogijom.

Međutim, sudija Richard May je pokazao da nije čovjek koji se da vući za nos. On nije dopuštao Miloševiću da određuje kako će se voditi sudski postupak niti da određuje polazne osnove za to. Kada je, prilikom prvog susreta sa Sudom, Milošević pokušao od Suda napraviti političku arenu u kojoj će on igrati ulogu nedužne žrtve, izražavajući

² Richard Holbrook, *To End A War*, Random House, New York 1998, str.107: „Od sada je početak ozbiljnih pregovora sa Vama kao liderom zajedničke srpske delegacije. Ja bih želio da Vi razumijete da mi niti želimo niti možemo imati kompromis kada je u pitanju Sud za ratne zločine. To je Vaš problem. Karadžić i Mladić ne mogu učestvovati na Međunarodnoj konferenciji. Oni će biti uhapšeni čim nogom stanu na tlo neke od evropskih zemalja. Ako dođu u SAD-e ja ću rado biti na Aerodromu i učestvovati u njihovom hapšenju. Vi ste upravo pokazali nama jedan papir koji Vam daje ovlasti da pregovarate u njihovo ime. To je Vaš problem.“

to riječima „da je cilj ovog Sudskog vijeća da opravda zločine izvršene protiv Jugoslavije“, May je bukvalno preoteo mikrofon od Miloševića.

„Gospodine Miloševiću, ovo nije vrijeme za političke govore. Kao što sam već rekao, Vi ćete, kada dođe vrijeme za to, dobiti sve mogućnosti da se branite i da Vašu odbranu predočite Sudskom vijeću. Ovo nije trenutak za to. Suđenje je za danas završeno.“

Sve to trajalo je jedanaest minuta, od 10.02 do 10.13 sati. Milošević je nagovijestio kako će voditi svoju odbranu.

Sve se to uklapalo u njegove tvrdnje o nezakonitosti Suda, mada je ICTY sve ove godine finansiran od UN-a, u skladu s Rezolucijom Generalne skupštine, i nijedna članica nije nikada spomenula da je Sud nezakonit niti je predložila Generalnoj skupštini, kao Vrhovnoj pravnoj vlast UN-a, da donese odluku o obraćanju Međunarodnom sudu u Haagu (*International Court of Justice, ICJ*), s ciljem da se izvrši preispitivanje pravne procjene za formiranjem ICTY-a.³

Četiri godine nakon toga, gledao sam Miloševića drugi put, izbliza, u Haagu. Otputovao sam u Haag na jednu sedmicu, u julu 2005, kako bih ga posmatrao na Sudu. Već se bio prilagodio i dobro je saradivao sa Sudom. Pratio je veliki broj pravila i koristio veliki set prava koje je imao. Naprimjer, na kraju jednog dana, prilikom ispitivanja svjedoka Božidara Delića, Milošević se obratio predsjedniku Suda Robinsonu:

„Znači li to da ja mogu otvoriti jedno administrativno pitanje u pet minuta?“

„Da. Ja Vas ne podstičem na to, ali ako Vi to želite, onda možete.“

„Hvala, gospodine Robinsone!“

³ Vidjeti, na primjer, članak „*Strafferettstribunal i Haag*“ – „*Kazneno pravo tribunal u Haagu*“, autora advokata Arilda Humlena, u jus.no4/02, www.jus.no.

Nije sam

Milošević je često zanemarivao ili je kršio svoja prava i obaveze koje je imao kao odgovoran za svoju odbranu. Pokušavao je voditi odbranu u kojoj je imao štab pomoćnika.

Milošević je, naravno, mogao unakrsno ispitivati sve svjedoke Tužilaštva. Također je dobio sve dokumente i druge dokazne materijale koje je Tužilaštvo planiralo koristiti, uključujući i pisane rezimee onoga o čemu će svjedoci govoriti. Pored pisanih materijala, sastavljenih od velikih hrpa dokumenata, naredbi, zapisnika, pisama, političkih i vojnih izvještaja, izvještaja eksperata, i raznih knjiga, bilo je tu i videozapisa, tonskih zapisa vijesti i drugih televizijskih i radijskih programa, kao i niz privatnih videosnimaka. Sav taj materijal dobio je prevedan na srpski jezik, s izuzetkom jednog manjeg dijela materijala za koji nije bilo dovoljno vremena da se prevede. Međutim, Milošević je govorio, čitao i razumio engleski izuzetno dobro.

Milošević se, ipak, nije branio sam. Bez obzira što je insistirao da sam vodi svoju odbranu na Sudu, imao je više pravnih savjetnika koji su u toku sudskog postupka uradili veliki i sveobuhvatan posao kako bi mu pomogli. Prva dvojica savjetnika bili su Amerikanci Ramsey Clark i John Livingston, koji su mu pomagali u periodu od 15. novembra 2001. do 10. aprila 2002. Njih su zamijenili Srbijanci Zdenko Tomanović, Dragoslav Ognjanović i Branko Rakić. Prva dvojica su radila od aprila 2002. do Miloševićeve smrti i završetka sudskog procesa, u martu 2006. Rakić je došao u oktobru 2003. i radio je do kraja sudskog procesa. Savjetnici su se obavezali da će pratiti zakone i pravila ICTY-a, a imali su pristup Miloševiću kao da su njegovi advokati. Jedino nisu mogli biti u sali za suđenje, nego su morali sjediti na galeriji za publiku.

Milošević nije bio ni u kakvoj izolaciji, bez obzira što je to stalno tvrdio na Sudu. Prema njemu se postupalo kao i prema ostalim pritvorenicima, gdje je on, između ostalog, mogao koristiti ostatak vremena po svom nahođenju. Mogao se sretati s članovima porodice i

predstavnicima raznih organizacija, uključujući organizacije koje su ga, po njegovom ličnom izboru, podržavale.

Njegov kontakt s pravnom ekspertizom bio je malo teži, jer je jedno vrijeme odbijao da bilo koga imenuje za ove potrebe. Zbog toga on, do novembra 2001, nije ni imao povjerljiv kontakt s pravnim savjetnicima. Od tada se to potpuno izmijenilo i mogao je konsultirati eksperte. Jedino što je morao bilo je poštovanje generalnog vremenskog okvira koji su prakticirali i ICTY i holandska zatvorska služba, ali to se odnosilo na sve optužene pritvorenike.

Milošević je iz zatvorske ćelije imao stalni telefonski kontakt s pravnim savjetnicima po svom nahođenju, uključujući i vikend. On je, također, mogao kontaktirati pravne savjetnike u pauzama suđenja. Ovo je bio izuzetak koji je važio samo za Miloševića, koji je imao instaliran telefaks u ćeliji, a dobio je i zasebnu kancelariju za pripremu odbrane. Mogao je koristiti kompjuter koji mu je dat na raspolaganje, bez pristupa internetu, te nije imao mogućnost za slanje i primanje elektronske pošte. Uvijek je dobijao potreban broj kopija dokumenata kako bi o njima mogao diskutirati sa svojim pravnicima. Na usluzi je imao televiziju i videoaparatus tako da je mogao gledati snimljeni materijal koji su on lično ili Tužilaštvo koristili u toku sudskog postupka.

Pored svih ovih mogućnosti u Haagu, Milošević je imao na usluzi i sveobuhvatan pomoćni aparat u Beogradu i u ostatku Srbije. Od tri savjetnika, koja je imao na usluzi od oktobra 2003, barem jedan je uvijek bio u Haagu, a jedan u Beogradu. Oni su cijelo vrijeme bili u potrazi za materijalima koje je Milošević mogao koristiti u svojoj odbrani ili za napad na Tužilaštvo i njegove dokaze. Pokazat će se da je Milošević imao pristup svemu. Stalno je bio u prilici da Sudu iznenada predoči dokumenta za kojima je i sam Sud tragao godinama, odnosno potraživao ih od srbijanskih vlasti, ali bez uspjeha. Miloševiću je to uspijevalo. Bilo je jasno da se njegova široka mreža kontakata pružala čak do unutrašnjih hodnika i strogo čuvanih arhiva srbijanske vojne i policijske strukture vlasti.

Dokumenti koji bi konačno dolazili na Sud iz Srbije pokazivali su da je prva Komisija koju su formirale jugoslavenske vlasti u cilju „saradnje“ s ICTY-em i koja je radila do 2003, ustvari bila Komisija za podršku optuženim Srbima, njihovim svjedocima odbrane i njihovim porodicama. U internim pravilima Komisije stajalo je: „Komisija će na osnovu pravila Suda u Haagu i njegovih organa davati pravnu pomoć optuženima, svjedocima i njihovim porodicama. Pravna pomoć će se sastojati od profesionalnog tumačenja i objašnjenja dokumenata optužnica i drugih dokumenata, pravnih procedura, plana odbrane i druge vrste pravne pomoći, izbor odbrane, mogući put odbrane, način davanja izjava svjedoka i drugih izjava u toku suđenja, prijedloga mogućih dokaza i načina njihovih prezentiranja, tumačenjem pravnih značenja molbi i mogućnosti za njihovo ispunjavanje, ukazujući na sve posljedice koje se mogu pojaviti zbog svega ovoga.“⁴

Komisija će, pored toga, naložiti Generalštabu Vojske Jugoslavije da formira mješovitu ekspertnu grupu koja će za cilj imati ometanje rada Tužilaštva. Ekspertna grupa će „nadgledati i analizirati dokumente i informacije prezentirane od Tužilaštva na Sudu u Haagu, procjenjivati njihovu preciznost i pripremati prijedlog za odbranu i ponovno iznošenje tvrdnji u formi izjava vojnih eksperata, izbora dokumenata iz arhiva Vojske Jugoslavije kojima se mogu dokazati neprecizne tvrdnje i demantirati tvrdnje Tužilaštva koje se odnose na svakog ranijeg ili sadašnjeg pripadnika VJ“.⁵

Mjesec dana nakon početka sudskog postupka protiv Miloševića, u martu 2002, data je naredba da se formira ekspertna grupa s eksplicitnim ciljem „priprema dokaza za obaranje optužbi Tužilaštva“.⁶

Miloševićev svjedok odbrane, Božidar Delić, izjavio je da su formirane odvojene ekspertne grupe za Hrvatsku, Kosovo i Bosnu.

Tužilaštvo je dokumentiralo da je „donesena odluka da se spriječe privatni odlasci u kancelariju Haaškog suda koja se nalazila u Beogradu s ciljem davanja izjava. Također, donesena je odluka da se spriječi

⁴ Izvor: www.icty.org, Delić, 28. 09. 2005, str. 44691.

⁵ Isto, str. 44698.

⁶ Isto, str. 44700.

međusobno optuživanje pripadnika Vojske Jugoslavije”, priznala je Komisija lično.⁷

Pored toga, dokazano je da je jugoslavenska Komisija izvršila formalnu saradnju s Vojskom Republike Srpske u Bosni, kako bi „razmijenili informacije i iskustva“.

Očigledno je da su Miloševići pravni savjetnici imali i druge kontakte u Srbiji osim ove Komisije. Miloševićev pristup Arhivu Srbije nije bio manje vidljiv ni nakon što je tadašnji ministar za odbranu Boris Tadić raspustio spomenutu Komisiju. Pored toga, Milošević nikad nije bio veliki pristalica vojske. Njegov omiljeni instrument bila je policija koja je cijelo vrijeme imala prioritet u izdvajanju novca i opreme za njene potrebe. Većina Miloševićevih bliskih pristalica bila je u policijskom aparatu, a ne u vojsci. Sve u svemu, Milošević je na dispoziciji u toku sudskog procesa imao na raspolaganju veliki aparat.

Usamljeni Milošević na optuženičkoj stolici u sudskoj sali bio je samo privid i obmana.

Tužilaštvo je planiralo da se dokazni postupak završi do proljeća 2004. Nakon što se predsjedavajući Sudskog vijeća Richard May razbolio i morao povući s te funkcije, početkom 2004, nakon čega je ubrzo i umro - 1. jula iste godine, Tužilaštvo je odlučilo da završi dokazni postupak bez izvođenja jednog broja svjedoka s liste. Tužilaštvo je inače koristilo 150 radnih dana na Sudu, a svaki dan po otprilike 4,5 sata za iznošenje sveobuhvatnog dokaznog materijala protiv Miloševića. Uzimajući u obzir zdravstveno stanje Miloševića i njegovo insistiranje da postupak vodi sam, na Sudu se radilo samo tri dana u sedmici i to po 4,5 sata dnevno. Postupak izvođenja dokaza od strane Tužilaštva završio se nakon dvije godine. Milošević je za unakrsno ispitivanje svjedoka koristio, otprilike 40% predviđenog vremena, ili 60 od ukupno 150 radnih dana.

Dana 31. augusta 2004. jugoslavenski i srbijanski predsjednik počeo je svoju odbranu. Znao je da je na raspolaganju imao tačno onoliko vremena koliko i Tužilaštvo i da je Tužilaštvo na isti način, kao i on

⁷ Isto, str. 44702.

lično, koristilo oko 40% vremena za unakrsno ispitivanje svjedoka. Što je više odmicao proces odbrane u sudskom postupku sve više je bio čudan. Prije svega, bilo je čudno da je Milošević opsjednut Kosovom. Na prijelazu iz 2005. na 2006, Milošević je koristio skoro 80% svog vremena na Kosovo, bez obzira što je Optužnica, posebno Optužnica za zločine počinjene u Bosni i Hercegovini, bila više obuhvatna, a ticala se i genocida. Također, Optužnica za rat u Hrvatskoj je bila toliko ozbiljna i mogla je završiti dugoročnom zatvorskom kaznom optuženog.

Iz ovog ili onog razloga Milošević je umislio da će imati više vremena nego Tužilaštvo. On nije reagirao na više puta ponovljena upozorenja da koristi više vremena, niti na podsjećanja da je već iskoristio veliki dio vremena, kao što nije reagirao ni na opominjanja da mu neće biti dodijeljeno dodatno vrijeme.

Zbog toga se čovjek može s pravom upitati: „Koliko je on bio realan u poimanju svoje vlastite situacije i šta bio cilj njegovog tolikog korištenja vremena?“ Nepouzdana svjedoci, iskazi bez dokumentacije i tvrdnje građene na teoriji zavjere i umišljenim tajnim sporazumima dobro su slabili Miloševićevu reputaciju.

Njegova borba da se sam brani nije bila neka partija šaha. Narušenog zdravlja, zadao je sebi enormne radne zadatke. Pokazalo se, između ostalog, da mnogi dokumenti koje je predočio u cilju dokaza svoje nevinosti, sadrže, ustvari, mnoge dokaze njegove krivice i odgovornosti. On ih nije detaljno iščitao niti je procijenio posljedice tih i nekih drugih dokumenata.

Pridobiti simpatije u javnosti, posebno u kući, u Srbiji, sigurno je bio posebno važan element Miloševićeve procjene i odluke da se brani sam. On je želio igrati ulogu Davida protiv Golijata. Sud je u njegovim očima bio konspirativno sredstvo u rukama SAD-a, Njemačke i Vatikana, koji su zajedno s NATO-om željeli kazniti Jugoslaviju koja se suprotstavila imperijalizmu SAD-a i drugih sila zla. Bila je to Miloševićeva strateška propaganda da se pridobije ljevica na Zapadu. Može se reći da je neko progutao i mamac i udicu i ribarski konac. Ali, kao odbrambena strategija, to je bilo dosta lukavo zamišljeno s njegove strane.

Nevina žrtva

Milošević je u toku sudskog postupka protiv njega održao tri velika govora. Pored toga, unakrsno je ispitivao svakog svjedoka Tužilaštva, a od jeseni 2004. ispitivao je i svjedoke svoje odbrane. Prva dva Miloševićeva govora bila su njegov odgovor na prezentaciju Optužnice Tužilaštva koja se odnosila na Kosovo, u februaru 2002, i Bosnu/Hrvatsku, august/septembar iste godine. Za Miloševića to su bili važni trenuci, dok su za druge to bili zanimljivi, ali dosta čudni govori. Bivši jugoslavenski predsjednik je od prvog trenutka nastojao pokazati da on ne govori sudijama koji će odrediti njegovu sudbinu, nego, prije svega, javnosti.

Kratko rečeno, njegova odbrana zasnivala se na tome da je on nevinna žrtva velike zavjere iz inozemstva. Imperijalističke sile, predvođene, u početku, Njemačkom i Vatikanom, kojima su se kasnije pridružile i SAD zajedno s državama članicama NATO-a, iz različitih razloga su se urotile protiv Jugoslavije, a naročito Srbije. Po Miloševićevom mišljenju, to se dogodilo, prije svega, zbog toga što je Jugoslavija bila uspješan primjer zemlje koja se nije potčinila zapadnom imperijalizmu.

Zajedno s ovim glavnim tvrdnjama, koje je on ponavljao u svim svojim velikim govorima odbrane, Milošević je iznosio i duga izlaganja o srpskoj historiji. Ova izlaganja išla su uz tvrdnje da optužbe nisu uperene protiv njega, nego su to optužbe protiv cijelog srpskog naroda i cijele srpske historije. On je također izašao s jednom tvrdnjom koja je graničila s fantazijom i koju on nikada nije ni pokušao dokazati na Sudu. Milošević je, naime, tvrdio da iza masakra u Srebrenici stoji francuska tajna služba. Jedna od tvrdnji u tim dugim predavanjima bila je o zapadnim medijima kao instrumentu u rukama vlasti. Ipak, on je revnosno koristio članke i inserte iz zapadnih medija u cilju svoje odbrane.

Milošević je otvoreno odgovorio na prezentaciju Tužilaštva o Kosovu dugim videozapisom sastavljenim od bezbroj klipova britanskih i njemačkih televizijskih kuća koje su imale izuzetno kritičan pristup

bombardiranju Jugoslavije od strane NATO-a. Stajališta tih televizijskih kuća često su bila podudarna sa zvaničnim srbijanskim stajalištima, uključujući i Miloševićeva lična.

„Ovo je samo jedan atom, manje od jednog atoma, istine u moru laži, propagandne mašinerije i zloupotrebe globalnih medija kao sredstava u ratu protiv moje zemlje”, rekao je Milošević kada je uzeo riječ nakon videoprezentacije.

Govorio je o hrpama pisama podrške koje je dobio od vojnika, intelektualaca i običnih ljudi iz Njemačke, Velike Britanije, SAD-a i Francuske, ne navodeći broj, prije nego što bi ponovo počeo optuživati zapadne medije koje je upravo on koristio da iz njih izvuče stajališta koja su podržavala njega lično.

„Na Zapadu, kada je u pitanju Jugoslavija, kako vidimo, vlada potpuni mrak, ako mogu koristiti taj izraz. Svjetskoj globalnoj mreži je dodijeljena uloga da bude instrument rata i da dezinformira javnost. Međutim, sve više ljudi na Zapadu diže svoj glas protiv onoga što su dobili u zadatak od svojih šefova. Nisam siguran da svi ljudi ovo razumiju. Ali, ovi glasovi, glasovi istine, bit će sve jači i oni će otkriti sve veću sramotu zbog laži o Jugoslaviji protiv koje je vođen medijski rat. Dopustite da nastavim i da kažem ono što želim. Ovo je prva prilika u kojoj se mogu obratiti javnosti nakon sedam mjeseci provedenih ovdje.”⁸

Milošević je govorio onako kako je to uobičavao raditi kući. Bilo je tu fraza o istini, optužbi za urotu zapadnih medija i neimenovanih „šefova“ koji su dali zadatak medijima da spale njega i njegovu zemlju. On se često poistovjećivao s onim koji vole mir u zapadnim zemljama i zbog čega su oni bili saglasni s njim, a nisu se slagali sa svojim vladama. Pored toga, jasno je pokazivao da se obraća „javnosti“.

Prije svega, on je htio poslati poruku da nije Slobodan Milošević optužen, nego srpski narod. Zbog toga je on svoju situaciju povezivao s mitom o Srbima kao progonjenom i paćeničkom narodu, protiv kojeg su se ujedinili svi. U jednom govoru u kojem je često oslovljavao

⁸ Izvor: www.icty.org, Milošević, 14. 02. 2002, str. 246.

Tužilaštvo s „oni“, a tužioca Geoffreya Nicea s „on“, Milošević je branio čuveni Memorandum SANU, koji je 1986. ponovo promovirao srpski nacionalizam.

„Govorimo o Memorandumu u kojem su srpski akademici pošteno opisali situaciju i to prije 15 godina. Akademici tu odgovorno i autoritativno govore o situaciji na Kosovu. Ali, činjenica da oni optužuju Srpsku akademiju nauka i srpsku inteligenciju samo je jedan aspekt. Oni optužuju i Vidovdan i bitku na Kosovu polju. Oni, između ostalog, ne znaju šta smo mi slavili i zašto je na Kosovo polje došlo dva miliona ljudi da obilježi 600 godina od izgubljene bitke. Ono što on ne zna je sljedeće: Ako on optuži srpsku historiju i bitku na Kosovu polju, a to je bila bitka za Srbiju i bitka za Evropu, optužio je i sve koji su to podržali: Vladu, Narodnu skupštinu, različite političke organizacije, medije. Svi oni su ovdje optuženi. Sve ovo je optuženo. Građani su optuženi, građani koji su dali svoju masovnu podršku i izabrali svoje predstavnike na slobodnim izborima... On je optužio Srbiju i sve Srbe koji podržavaju mene u Srbiji i Srbe koji mene podržavaju izvan Srbije. I sve ljude u Srbiji koji me i dan-danas podržavaju. I onda on optužuje narod, naciju.“⁹

Tvrđnja da su optužbe protiv Miloševića usmjerene protiv srpskog naroda u temelju su bile neistinite. Cilj ICTY-a je bio kažnjavanje pojedinca odgovornog za počinjene ratne zločine. Cilj upravo nije bio optuživanje grupe, jer kako bi, između ostalog, služenje kazne u tom slučaju bilo moguće.

Dok je Tužilaštvo na Sudu prezentiralo individualnu optužnicu protiv Miloševića, on je, koliko god je to mogao, vršio kolektivizaciju krivnje. Znao je da će dobiti glavni termin na srbijanskoj televiziji koja će istu noć emitirati dugi izvještaj o tome šta je on rekao. Milošević je igrao na kartu da je on nova mitska figura, istovremeno šireći mržnju prema Sudu.

On se upoređivao s Amerikancima: „Oni mogu ići na drugi kraj sveta, u Afganistan, da se bore protiv terorizma i oni se smatraju normalnim.

⁹ Isto, str. 247-248.

Ali, ja nemam pravo da se borim protiv terorizma u mojoj zemlji, a da ne budem optužen kao zločinac.“

Odgovor Tužilaštvu na iznošenje Optužnice koja se tiče Bosne i Hrvatske, počeo je Miloševićem prikazivanjem videoisjeka. Niz zapadnih političara i drugih osoba sa Zapada, koje su se na ovaj ili onaj način pridružile srpskom poimanju ratova, došli su na svoje. Nakon toga, Milošević je ponovo počeo o uroti inozemnih medija.

„Bio je samo jedan jedini rat, a to je bio rat protiv Jugoslavije. Ratni plamen je zapaljen i njime su dirigirale velike sile današnjeg modernog svijeta. Te sile ostvarile su saradnju s unutrašnjim saveznicima, nacionalističkim i separatističkim jezgrima kojima dominiraju snage poražene u Drugom svetskom ratu.

U ratu su se koristila sva dostupna sredstva: mediji, politika, vojska i drugo. Rat je vođen, prije svega, medijskom kampanjom koja se odvijala deset godina. Zloupotrijebljen je monopol nad međunarodnim medijima. Međunarodno političko miješanje, vođeno u cilju formiranja nezavisnih država od bivših jugoslavenskih republika i užasne ekonomske kampanje protiv Savezne republike Jugoslavije, može se okarakterizirati samo kao genocid. I na kraju, vidjeli smo vojnu agresiju protiv Republike Srpske 1995. i akciju Oluja, uz učešće NATO-snaga, u najvećem etničkom čišćenju ikada registriranom, kao što smo vidjeli i vojnu agresiju protiv Savezne republike Jugoslavije 1999”, rekao je Milošević.¹⁰

On je, dakle, optuživao snage „poražane u Drugom svjetskom ratu“, čime želi reći da su njemački nacizam i njegovi simpatizeri imali glavnu ulogu za početak rata u Jugoslaviji!

Prema Miloševiću ICTY-u je u ovoj uroti dodijeljena specijalna uloga.

„Obaveza je boraca protiv zločina i boraca protiv onih odgovornih za raspad Jugoslavije da se oslobode odgovornosti i da iskoriste ovu presudu kao historijsku istinu za sebe lično. Zbog toga želim da ovaj nelegalni Sud i ovo pravo ne egzistiraju unutar pravnog okvira, nego

¹⁰ Izvor: www.icty.org, Milošević, 26. 09. 2002, str. 10246-10247.

isključivo u medijskom okviru. Ovaj Sud predstavlja sam po sebi ratno sredstvo i jedan dio zločina koji se vrši protiv srpskog naroda.¹¹

Milošević je smatrao da se događaji u Jugoslaviji mogu posmatrati kao primjer kako iste, zapadne, urote nastupaju u drugim dijelovima svijeta i da sve to predstavlja jednu novu formu i fazu kolonizacije.

Predsjednik Bill Clinton je, po Miloševiću, izjavio sljedeće: „Srbi su odgovorni za početak dva svjetska rata”, što se koristilo kao metafora „za cijelih deset godina kampanje laži“. Milošević nije naveo o kojoj se konkretno izjavi radi.¹²

SAD su navodno došle do zaključka da je obavezno uništiti Jugoslaviju s kojom su bile saveznik za vrijeme Drugog svjetskog rata, jer Jugoslavija sada stoji na putu SAD-u. „Jugoslavija, a posebno Srbija stoji na putu Sjedinjenim Američkim Državama, zbog čega one ne mogu realizirati svoje interese. Slobodna i nezavisna Jugoslavija ne može se nikako inkorporirati u ove interese, jer sa svojim uspješnim razvojem i svojim slobodarskim duhom ona predstavlja loš primjer za druge. To je razlog zašto se Jugoslavija morala raspasti i zašto je postala zemljom trećeg svijeta ili, još gore, zašto je vraćena u kameno doba.“¹³

Milošević je ovo ponovio kasnije riječima: „Građanski rat u Jugoslaviji je počeo kada je preživljavanje Jugoslavije bilo u suprotnosti sa strateškim interesima SAD-a, Katoličke crkve, Njemačke i nekih drugih snaga.“¹⁴

Nakon toga, Milošević je pokušao povući paralelu između ratova u Jugoslaviji i razvoja događaja u centralnoj Aziji, sve do Kine. „U američkoj politici islamski ekstremizam dobio je prednost, posebno zbog uloge koju je imao u destabiliziranju bivše sovjetske centralne Azije, gdje se nalaze velike rezerve nafte, kao i zbog toga što je nekonvencionalno oružje za uništenje budućnosti Rusije i djelomično Kine, a poznato je da kineski lideri govore o Zelenoj transverzali od Kine do Jadranskog mora.“

¹¹ Isto, str. 10247.

¹² Isto, str. 10248.

¹³ Isto, str. 10248.

¹⁴ Isto, str. 10268.

Bivši jugoslavenski predsjednik je bio mišljenja da postoji direktna povezanost islamskog ekstremizma u Bosni i kasnijih terorističkih aktivnosti usmjerenih protiv SAD-a. „Ne mogu reći precizno koliko je hiljada mudžahedina, koji su kasnije učestvovali u terorističkim aktivnostima protiv Amerike, Izetbegović postrojio, ali mogu reći da je za vrijeme Clintona Amerika dopustila da Iran i Saudijska Arabija naoružaju ove ubice. Clintonova politika otvorila je novu evropsku ratnu arenu za islamski ekstremizam.“ Milošević je tvrdio da posjeduje listu imena islamskih mudžahedina zarobljenih od hrvatskih jedinica koji su se nalazi u zatvoru u Hrvatskoj. Među njima je bilo i onih iz Alžira, Tunisa, Pakistana, Kuwaita, Saudijske Arabije, Qatara, Turske i Egipta. Jedan od zarobljenika bio je egipatski general po imenu Ganed Gamal.¹⁵

„Ja nemam nikavih iluzija o tome da će tužilac optužiti Holbrookea i Clintona za etničko čišćenje i masovna ubistva Srba u Hrvatskoj i u muslimansko-hrvatskoj federaciji (u Bosni, *primjedba autora*)..., ali mislim da sudstvo i građani SAD-a neće lahko previdjeti činjenicu da su Holbrooke i Clinton otvorili vrata 11. septembru”, rekao je Milošević. On je želio pozvati Clintona i Holbrookea kao svjedoke, naglasivši da on govori posebno o Clintonovoj administraciji. „Smatram da bivša američka administracija ne bi izvršila ovakve zločine protiv Srba, bez obzira koje strateške interese da je imala.“ On je podsjetio da je i bivši američki ministar za vanjske poslove James Baker, također, govorio o građanskom ratu, koji su izazvale Slovenija i Hrvatska.¹⁶

Postojanje Jugoslavije je, dakle, u suprotnosti sa strateškim interesima SAD-a. Na drugoj strani, Bushova administracija bi drugačije reagirala od Clintonove. Milošević nije obraćao nikakvu pažnju na očiglednu vlastitu kontradiktornost.

Richard Holbrooke je, u Miloševićevom poimanju, bio centralna figura na više načina, a jedan od njih je bio što je on objedinjavao američke i njemačke interese. Bio je, skoro, pa njemački agent. „Nema

¹⁵ Isto, str. 10269.

¹⁶ Isto, str. 10269-10270.

nikakve sumnje da je Holbrooke, kao bivši američki ambasador u Njemačkoj, igrao glavnu ulogu u inkorporaciji njemačkih stajališta u američku politiku.¹⁷

On je nastavio govoriti o njemačkim interesima u raspadu Jugoslavije. Po njegovom mišljenju tu je glavnu ulogu imala Partija slobodne demokratije FDP. Argumentacija za ovo bila je, blago rečeno, bizarna.

„Njemačka uloga u raspadu Jugoslavije je dobro poznata i zbog toga neću ići u detaljna objašnjenja. No, želim jasno ukazati na ulogu Katoličke crkve i ulogu koju su imale Gensherova i Kinkelova partija. Osnova za to bila je knjiga *Srednja Evropa*, autora Friedricha Naumanna iz 1915, kao projekt koji govori o organizaciji velikog dijela evropskog kontinenta s Njemačkom kao centrom. Kasnije je on izdao knjigu *O Bugarskoj i srednjoj Evropi* u kojoj se bavi teritorijalnim rješenjima nakon Drugog svjetskog rata. Naumann je smatrao da su Srbi faktor koji konstantno narušava ravnotežu u tom dijelu svijeta. Srbi su smetnja imperijalizmu da ostvari svoje ciljeve. Situacija je ista danas. Izvršen je pokušaj falsificiranja historije za šta se bori Holbrooke.“¹⁸

Sve u svemu, Srbija stoji na putu Izetbegovićevog pokušaja da ostvari islamsku transverzalu, papinog, odnosno projekta Katoličke crkve, strateških interesa SAD-a i njemačkih planova o reorganizacije Evrope. „U cijelom svijetu nema primjera da se jedna tako mala nacija uvlači u interese svih velikih sila”, rekao je Milošević o Jugoslaviji.

Jer, zaboga, optužiti Miloševića da je bio u vrhu zločinačkog poduhvata agresije i rata bila bi potpuna greška iz više razloga. Prvo, to nije bila agresija, nego građanski rat. Drugo, Srbi u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini borili su se u srpskom odbrambenom i oslobodilačkom ratu. Treće, optužbe su potpuno pogrešne i neprimjerene jer ni Srbija ni Jugoslavija nisu bile u ratu ni protiv Hrvatske ni protiv Bosne i Hercegovine.

Istina, Milošević je priznao da je Srbija „pomagala“ Srbe u Hrvatskoj i u Bosni. „Dopustite da kažem da ja uopće ne negiram da

¹⁷ Isto, str. 10270-10271.

¹⁸ Isto, str. 10271-10272.

su Srbi pomagali Srbe u Bosni i u Hrvatskoj da prežive. Ono što je apsurd to je za vas logično: da Amerikanci, Nijemci, Vatikan, Iranci, Austrija, Afganistan i tako dalje, pomažu Muslimane i Hrvate, ali, po vašem mišljenju, nije logično da Srbi pomažu Srbe da prežive na svom kućnom pragu.“ Pa zašto onda da se Milošević osudi kao kriminalac zbog pomoći Srbima, dok papa i dalje ostaje Sveti otac, bez obzira što je Vatikanska banka pomogla Hrvatima da se naoružaju?¹⁹

„Mi smo pomogli da se spriječi ponavljanje genocida izvršenog nad Srbima na istom prostoru za vrijeme Drugog svjetskog rata i to od istih snaga uz Hitlerovo i Mussolinijevo nadgledanje”, nastavio je Milošević.

On lično borio se samo za mir. „I Srbija i ja lično uložili smo sve snage i sve svoje mogućnosti za uspostavu mira ... Srbija i ja lično zaslužujemo priznanje zbog našeg zalaganja za mir u regionu i zbog toga što nismo bili zagovornici i pristalice rata.“²⁰

Generalno, Milošević je pokušavao osloboditi se svake odgovornosti za razvoj događaja u Bosni i Hercegovini, što je bilo u suprotnosti s predloženom dokumentacijom i u suprotnosti sa svjedočenjem Borisava Jovića. Drugi primjer koji je govorio da ovo nije dobro za Miloševića bilo je svjedočenje Miroslava Deronjića, koji je bio jedna od centralnih figura Karadžićevog SDS-a u Bosni. Milošević je, između ostalog, tvrdio da se politički razvoj događaja u Bosni, ujesen 1991, uključujući i formiranje Srpskih autonomnih oblasti (SAO), odvijao „spontano“. Dakle, nije bilo nikakvog plana niti organizacije. Svjedok Deronjić je brzo opovrgao ove tvrdnje.

„Ne želim ulaziti u to šta je SDS radio, ali su Srpske autonomne oblasti formirane spontano i u cilju samoodbrane”, rekao je Milošević o udruživanju općina sa srpskom većinom u u takozvane SAO ujesen 1991.

„Iz SDS-a je došla naredba da se formiraju srpske autonomne oblasti. Naredba je dobila saglasnot (srpskih predstavnika) Skupštine u novembru 1991, što se dogodilo potpuno javno”, odgovorio je svjedok

¹⁹ Isto, str. 10250.

²⁰ Isto, str. 10251.

Deronjić. Tako puno za Miloševićev spontani razvoj događaja koji je pokazao potpuno planiranje koje je izašlo na vidjelo.²¹

General Wesley Clark, koji je, između ostalog, bio komandant NATO-a za vrijeme bombardiranja Jugoslavije tokom rata na Kosovu, u proljeće 1999, dao je interesantan uvid u Miloševićevu ulogu u pregovorima o uspostavljanju mira u Bosni, u Deytonu, u SAD-u, u novembru 1995.

Clark je na samom početku pregovora dao primjerak prijedloga mirovnog sporazuma s vojnim dodatkom Momčilu Krajišniku, bosanskom Srbinu iz Miloševićeve delegacije, i zamolio ga da pogleda prijedlog. Nakon kratkog vremena Clark je sporazum dobio nazad, uz komentar da međunarodne vojne snage, po Krajišnikovom mišljenju, ne bi imale autoritet u Bosni.

Milošević je još ranije rekao da, ukoliko budu imali nekih problema, trebaju doći do njega. Zbog toga je Clark organizirao sastanak s Miloševićem na kojem ga je informirao o Krajišnikovom odbijanju prijedloga mirovnog plana. „Dadnite to Milutinoviću i on će to srediti”, rekao je Milošević.

Milan Milutinović je bio njegov najbliži saradnik, prvo ministar za vanjske poslove, a kasnije i njegov nasljednik na mjestu predsjednika Srbije.

„To se upravo i dogodilo. Otprilike jedan dan poslije, dobio sam dokument nazad od Milutinovića koji je rekao: ‘Evo, ovo je ovdje. Bilo je nekih manjih izmjena na početku dokumenta, ali svi dijelovi koje su bosanski Srbi precrtali vraćeni su.’ Zahvalio sam Milutinoviću“, rekao je Clark i dodao: „To me je uvjerilo da je predsjednik Milošević imao punu kontrolu nad delegacijom.“²²

Isto se dogodilo kada je došlo u pitanje potpisivanje Sporazuma. „Bilo je zamišljeno da svi potpišu da se slažu s konačnim dokumentom. Međutim, delegacija bosanskih Srba nije potpisala i predsjednik Milošević je rekao da su njegovi inicijali dovoljni i da će on kasnije

²¹ Izvor: www.icty.org, Deronjić, 27. 11. 2003, str. 29760.

²² Izvor: www.icty.org, Clark, 15. 12. 2003, str. 30377.

pribaviti potpis bosanskih Srba.²³

Godine 1997. jedinice NATO-a u Bosni preuzele su kontrolu nad jednim radiopredajnikom u Brčkom, gradu koji je stavljan pod posebnu upravu međunarodne administracije, jer se bosanski Srbi, Hrvati i Muslimani nisu mogli u Deytonu usaglasiti o konačnom rješenju za Brčko. Brčko je inače grad u kojem su počinjeni užasni zločini nad nesrbima u maju i junu 1992.

Jedno jutro, 1997, pojavila se agresivna masa ljudi koja je prijetila pripadnicima NATO-a koji su nadzirali predajnik. „Ranije mi je predsjednik Milošević rekao da mu telefoniram ako dođe do bilo kakvih problema. Nazvao sam ga i rekao mu da skloni masu. ‘Masa prijeti našim jedinicama i ako ih ne uklonite, mi ćemo krenuti u akciju.’ Milošević je odgovorio: ‘Dobro, dobro, to je samo politički.’ Na što sam ja odgovorio ‘da to nije politički nego je to prijetnja našim vojnicima’. U narednih pola sata masa je sklonjena”, rekao je Clark.²⁴

Milošević je naglasio da je hiljade bosanskih Muslimana našlo utočište u Srbiji za vrijeme rata, pitajući retorički kako je to bilo moguće ako Srbija stoji iza etničkog čišćenja i rata tamo. On je veliku pažnju posvetio izlaganju kako je jedna brigada Armije Republike Bosne i Hercegovine prešla granicu na Drini i zatražila utočište u Srbiji kako bi izbjegla napad Vojske bosanskih Srba. „Oni nisu vraćeni, nego se prema njima postupalo humano“, podvukao je Milošević.

Milošević je citirao odabrane izjave Stjepana Mesića, koji će kasnije biti izabran za hrvatskog predsjednika, kao i izjave tadašnjeg bosanskog lidera Alije Izetbegovića, za koje je Milošević tvrdio da su uništili Jugoslaviju ili da su Jugoslaviji objavili sveti rat. (Mesić je nekoliko dana poslije učinio napor da dokaže ono što je Milošević tvrdio. „Mislim da sam svoj zadatak izvršio. Jugoslavije više nema”, glasila je Mesićeve rečenica. Milošević je bio mišljenja da je ovo bilo Mesićevo priznanje o uništenju Jugoslavije. Mesić je objasnio da je obavijestio hrvatski Sabor, koji ga je izabrao u jugoslavensko Predsjedništvo, o tome da je

²³ Isto, str. 30380.

²⁴ Isto, str. 30380-30381.

on učinio sve što je mogao. Više ne postoje jugoslavenske institucije. Izetbegovićev citat u vezi s tim uzet je iz „Islamske deklaracije“, knjige koju je Izetbegović objavio prvi put 1970, a koja je ponovo štampana 1988. godine.)²⁵

Zamjenik komandanta američkih snaga u Evropi, Charles Boyd, koji je u priznatom časopisu *Foreign Affairs* napisao da srpske jedinice nisu okupirale 70% Bosne, nego da samo drže „zemlju koju su Srbi imali stoljećima“, citiran je u Miloševićevom govoru. Istog mišljenja bio je i Lord Owen koji se snažno borio protiv intervencije Zapada u Bosni. „Veoma je teško intervenirati u situaciji koja nije agresija“, objasnio je Owen. Također, Henry Kissinger je povećao svoju vrijednost u Miloševićevim očima nakon što je napisao za *Washington Post* da je „rat u Bosni bio građanski rat, da ne postoji nikakva bosanska etnička grupa i da Bosna nikada neće biti priznata kao samostalna država“.

„Citirao sam samo tri osobe kako bih svoju tvrdnju učinio neospornom: da istina o građanskom ratu mora biti poznata onima koji danas donose odluke. Ali, kanonade koje su došle iz medijskog rata onemogućile su da istina izađe navidjelo“, rekao je Milošević.²⁶

Milošević je nastavio predavanje, ponavljajući ranije tvrdnje o medijskoj izdaji i stajalištima srpskih neprijatelja, u čemu su mnogi prepoznali srpske stavove iz medijske kampanje u periodu 1994-1995. Bile su to iste tvrdnje o američkoj PR firmi *Ruder Finn* i njenom šefu Jamesu Hartu. Bile su to optužbe protiv britanske TV kuće *ITN* i njenog novinara Pennya Mashalla, protiv američkog novinara Roya Gutmana i britanskih novina *The Guardian* i njihovog novinara Eda Vullamya, koji je, po njemačkom novinaru Thomasu Deichmannu, falsificirao istinu o srpskim logorima u Prijedoru u Bosni. „Reportaža i slike neuhranjenih bosanskih zatvorenika bile su laž“, napisao je novinar Deichmann u malom, lijevo orijentiranom časopisu *Novo u Njemačkoj* i u *Living Marxism i Great Britain*.

²⁵ Izvor: www.icty.org, Milošević, 26. 09. 2002, str. 10255, i www.icty.org, Mesić, 02. 10. 2002, str. 10636.

²⁶ Isto, str. 30380-30381.

Milošević je potpuno prihvatio tvrdnje. „Ovo su činjenice, jer postoji bezbroj svjedoka koji mogu dokazati da je ovo bio otvoreni izbjeglički centar u koji je svako mogao dolaziti i odlaziti kad je htio”, rekao je bivši predsjednik o logoru Trnopolje.²⁷

Milošević je ignorirao činjenicu da je ICTY već u svojoj prvoj presudi protiv stražara Dušana Tadića utvrdio ubistva i veliki broj silovanja u tom logoru. Mnogi drugi optuženi kasnije su osuđeni za logor Trnopolje. Milomir Stakić, naprimjer, osuđen je na 40 godina zatvora u predmetu koji je počeo upravo dok je Milošević držao svoj govor. Milošević je također ignorirao činjenicu da je britanski časopis *Living Marxism* doživio težak poraz u sudskom postupku na jednom britanskom sudu koji je presudio da *Living Marxism* mora uplatiti velike sume novca zbog čega je časopis propao.

Miloševićeve tvrdnje o tome šta se ustvari dogodilo u Srebrenici bile su pune fantazije, a pokušaj da predstavi rat u jednom povoljnijem svjetlu za njega lično bio je možda nešto najuzbudljivije što je došlo iz Miloševićevih usta tokom suđenja. S tim u vezi, on nije samo oslobodio sebe odgovornosti, nego i Radovana Karadžića i Ratka Mladića. Po Miloševiću, francuska tajna služba stoji iza ovoga. On lično je čuo o masakru u Srebrenici od Carla Bildta, a Radovan Karadžić i Ratko Mladić su mu se kleli da oni s masakrom nemaju ništa.²⁸

Milošević je svoj odgovor o Hrvatskoj i Bosni završio proglašavajući se jedinim stvarnim golubom mira u bivšoj Jugoslaviji. „Što se tiče Srbije i mene lično, uvijek smo se zalagali za mir umjesto za rat i zato smo dobili puno priznanja. Citirat ću samo dvije osobe koje su provele puno vremena u Jugoslaviji i koje nisu bile obični gosti. Jedna osoba je Yasushi Akashi, pomoćnik generalnog sekretara UN-a i njegov specijalni izaslanik za bivšu Jugoslaviju. Na jednoj njegovoj oproštajnoj konferenciji – na kojoj nisam bio prisutan jer nije imao potrebe to reći meni – on je odao priznanje za ulogu koju sam igrao tokom cijelog njegovog mandatnog perioda. Ja ću pozvati gospodina Akashija da

²⁷ Isto, str. 10267-10268.

²⁸ Izvor: www.icty.org, Milošević, 27. 09. 2002, str. 10309-10312. Miloševićevo obrazloženje je temeljito obrađeno u poglavlju o Srebrenici.

dođe ovde i da svjedoči. Nadam se da će on prihvatiti moj poziv.“²⁹

Drugi, kojeg je Milošević izdvojio, bio je Thorvald Stoltenberg, bivši norveški ministar za vanjske poslove i ministar za unutrašnje poslove Norveške, a kasnije mirovni posrednik UN-a za bivšu Jugoslaviju nakon Cyrusa Vancea, američkog ministra za vanjske poslove u vrijeme predsjednika Jimmyja Cartera.

„Thorvald Stoltenberg je u Oslu, 12. decembra 1995, rekao: ‘Predsjednik Milošević je igrao ključnu ulogu u mirovnom procesu u bivšoj Jugoslaviji’“, citirao je Milošević Stoltenberga.³⁰

„Srbijanska politika je bila, prije svega, usmjerena na zaustavljanje krvavog rata i uspostavljanje mira. Srbi žele da žive s drugima, s onima s kojima su živjeli cijelo vrijeme.“³¹

Kada se pripremao da izvede svoju ličnu odbranu, ujesen 2004, Milošević je izašao s novim detaljima. Bez obzira što je tada govorio dugo, njegovo uvodno izlaganje bilo je kraće nego bilo koji od njegova dva govora koja je održao nakon iznošenja tužbe od strane Tužilaštva. Sadržaj je bio isti i već poznat, s uobičajenim tvrdnjama o međunarodnoj zavjeri protiv Jugoslavije koju su vodile Njemačka, Vatikan i SAD. On lično bio je golub mira, a tu kampanju laži ilustrirao je Clintonovim citatima.

Neki momenti iz spomenute prezentacije zavređuju da budu spomenuti, a prvo za šta on kaže da je bio zabrinut je otcjepljenje Slovenije.

„Ovo je klasični primjer oružane pobune protiv države. Zbog toga je država obavezna da djeluje svim sredstvima da uspostavi red i mir“, rekao je Milošević, praveći se kao da on, u to vrijeme, u junu 1991, brani Jugoslaviju.³²

Ono što proizlazi iz svjedočenja, između ostalih, Borisava Jovića i njegovog *Dnevnika*, te Miloševićevih telefonskih razgovora s

²⁹ Isto, str. 10312-10313.

³⁰ Isto, str. 10313.

³¹ Isto.

³² Izvor: www.icty.org, Milošević, 31. 08. 2004, str. 32160.

Radovanom Karadžićem, jeste da je lično on bio zainteresiran da Slovenija napusti Jugoslaviju i to što je moguće brže, jer bi to srpskom bloku dalo većinu u Predsjedništvu Jugoslavije. Faktički, Milošević je bio glavna snaga koja je vršila pritisak na JNA da je istjera iz Slovenije u julu 1991. godine. Milošević je od samog početka bio glavna snaga razbijanja Jugoslavije.

Milošević se naljutio na Britanca Lorda Caringtona, koji je 18. oktobra 1991. predstavio jedan cjelovit prijedlog rješenja krize u Jugoslaviji, gdje su, između ostalog, Srbima u Hrvatskoj obezbijedena ista ustavna prava koja su imali i prije. Prijedlog je predviđao da Srbija Albancima na Kosovu omogući ista prava koja su Srbi zahtijevali u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini.

„Lord Carington je na jednom sastanku, održanom 18. oktobra 1991, skicirao jedan ultimatum po kojem nije bilo alternative nestanku Jugoslavije. Ovo je bio model koji je primijenio Hitler 1941. Nacističke vrijednosti bile su naprijed, ispred svega i ispred svih. Pravo da se uništi jedna država, uključujući njeno razbijanje, dobilo je prioritet u odnosu na pravo očuvanja druge države, članice UN-a.“³³

Milošević je u potpunosti odbio Caringtonov prijedlog. Vrijeme pregovora koje su partneri dogovorili bilo je isteklo. Prošlo je više od tri mjeseca od izjave na Brionima u julu mjesecu, kada su i Hrvatska i Slovenija obećale da će odgoditi izlazak iz Jugoslavije. Ništa od ovoga Milošević nije ni spomenuo. Lord Carington, a ne on, bio je hulja.

U stvarnosti, u to vrijeme Milošević je bio angažiran da vojno zauzme što više teritorije Hrvatske. Pozvao je predsjednika Crne Gore Momira Bulatovića, koji se nalazio na pregovorima u Haagu, da se vrati kući i prisilio ga da promijeni mišljenje, jer je Bulatović već bio prihvatio Caringtonov prijedlog, rekavši mu da prenese Caringtonu da se prijedlog plana ne prihvata. Ništa od ovoga nije našlo mjesto u Miloševićevom uvodnom izlaganju.

³³ Izvor: www.icty.org, Milošević, 31. 08. 2004, str. 3260.

Umjetnost citata

Milošević je imao mnogo elemenata za tvrdnje o zavjeri protiv Srbije i Jugoslavije. Međutim, Clintonov citat o tome da je Srbija odgovorna za oba svjetska rata, na što se Milošević nadovezao prvi put ujesen 2002, bila je važna zlatna koka jer je on to ponovio dvije godine kasnije u uvodu svoje odbrane. Ovaj put Milošević se nije priklonio indirektnim prepričavanjima, nego je imao spremne citate. Izjava o kojoj je riječ, po Miloševiću, data je istu noć kada su počeli zračni napadi NATO-a na Jugoslaviju, 24. marta 1999.

„Clinton, tadašnji predsjednik SAD-a, uvečer 24. marta, objašnjavajući preko televizije Amerikancima zračnu kampanju, kako su to oni zvali, rekao je: ‘Srbi nisu izazvali samo Prvi svjetski rat. Bez njih ne bi bilo ni holokausta.’ To je dovoljno za historiju umjetnosti ove dvojice kriminalaca“, rekao je Milošević u govoru na Sudu 31. augusta 2004.³⁴

Milošević je prije toga govorio o Hitleru i napadu nacističke Njemačke na Jugoslaviju, a „ova dvojica kriminalaca“ su bili Hitler i Clinton.

Tužilaštvo se dalo na istraživanje ove interesantne tvrdnje o Clintonovoj izjavi i brzo je pronašlo pravo istinu: Milošević je na Sudu beskompromisno lagao. Clinton niti je rekao ono šta je Milošević tvrdio niti je rekao nešto što liči na to. Rekao je sljedeće: „Sarajevo, glavni grad susjedne zemlje, Bosne, mjesto je gdje je počeo Prvi svjetski rat. Drugi svjetski rat i holokaust završeni su u ovom regionu.“³⁵

Svako vidi da je ovaj citat potpuno drugačiji od citata koji je prezentirao Milošević. Milošević je obećao da će provjeriti citat, tvrdeći: „Možda je napravljena neka greška dok su dokumenti sakupljani kada je u pitanju datum, ali ne mislim da ima neka greška kada je u pitanju sadržaj citata. Bez obzira na sve, ja ću to provjeriti. Ako je nešto netačno, nemam ništa

³⁴ Izvor: www.icty.org, Milošević, 31. 08. 2004, str. 32197-32198.

³⁵ Izvor: www.icty.org, Nice, 02. 09. 2004, str. 32394.

protiv da se to ispravi.“³⁶ Nikada se nije vratio na spomenuti citat.

Milošević je detaljno govorio o onome što je smatrao njemačkim motivima za planiranje raspada Jugoslavije. Optužio je ministra za vanjske poslove, Klauša Kinkela, koji je naslijedio Hansa Dietricha Genshera, da je zagovornik planova koje Njemačka nije mogla ostvariti u dva svjetska rata.

„Nešto se mora izvršiti sada, nešto što ranije nismo uspjeli u dva navrata”, citirao je Milošević Kinkelov dio članka objavljenog u recentnim konzervativnim novinama *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 19. marta 1993. S tim u vezi Milošević je nastavio:

„Sasvim je jasno šta ovo znači. Mislim da nema osobe na svijetu koja ne razumije šta to Njemačka na svjetskom planu nije uspjela u dva navrata. Po njemačkom ministru za vanjske poslove, njegova zemlja koristi potencijal da ostvari ono što nije uspjela ostvariti kroz dva svjetska rata. Pitanje je samo da li će se koristiti nove ili stare metode.“³⁷

Ovo je odgovaralo Miloševićevom poimanju njemačke uloge u raspadu Jugoslavije. Međutim, problem za Miloševića je bio taj što je on ponovo otvoreno govorio neistinu. Manipulirao je citatom, istrгнуvši ga iz konteksta, a sam nije značio ono što je Milošević pokušao prikazati i dokazati. Faktički, Kinkel je napisao ovo:

„Njemački glavni interes je ostao isti. U ovoj novoj fazi svjetske politike ujedinjena Njemačka stoji pred novim početkom rješavanja dva zadatka paralelno: Na unutrašnjem planu moramo ponovo biti jedan narod. Na vanjskopolitičkom planu moramo ostvariti nešto što dva puta ranije nismo uspjeli: pronaći ulogu, u harmoniji s našim susjedima, koja odgovara našim željama i našim potencijalima.“³⁸

Kinkel je napisao upravo suprotno od onoga za šta ga je Milošević pokušao, iskrivljujući citate, optužiti. Kinkel je rekao da Njemačka sada mora pronaći svoju ulogu, u harmoniji sa svojim susjedima, dok

³⁶ Isto.

³⁷ Izvor: www.icty.org, Milošević, 31. 08. 2004, str. 32187.

³⁸ Verantwortung, Realismus, Zukunftssicherung, Deutsche Außenpolitik in einer sich neu ordnenden Welt, Von Bundesaußenminister Dr. Klaus Kinkel Frankfurter Allgemeine Zeitung nummer 66, 19. mart 1993, str. 8.

je Milošević to predstavio kao njegov treći pokušaj osvajanja, jasno manipulirajući onim šta je Kinkel napisao.

Bio je to članak u kojem je Kinkel, ministar za vanjske poslove, više puta ponovio da Njemačka u međunarodnoj politici želi nastupati kao članica UN-a sa svim pravima i obavezama koje joj po tom osnovu pripadaju. On je istakao da je Njemačka svojim ujedinjenjem dobila glavnu nagradu na kraju hladnog rata. Ministar je podvukao potrebu Njemačke da pojača veze sa Francuskom i stalnu opredijeljenost prema EU. Kinkel je u tom programskom članku učvrstio još jednom potrebu za međunarodnom saradnjom i jačanjem međunarodnih organizacija. Ovdje uopće nije bilo njemačkog samostalnog hoda nasuprot interesima drugih zemalja.

Miloševićovo lažno prepričavanje Clintonovih i Kinkelovih riječi nije bilo jedino. Još jedan primjer došao je prilikom unakrsnog ispitivanja svjedoka Tužilaštva Hrvoja Šarinića, u januaru 2004. Šarinić je bio savjetnik hrvatskog predsjednika Franje Tuđmana, predsjednik Vlade u Hrvatskoj i apsolutno top ime u Hrvatskoj iz Tuđmanovog perioda. Milošević ga je, i da nije morao lagati, imao šta pitati, ali on je to ipak učinio i to na potpuno banalan način.

Milošević se zalagao za tvrdnju da Njemačka stoji iza raspada Jugoslavije. Kada je ovo ustvrdio pred Šarinićem, Šarinić je lahko pobio ove tvrdnje, dokazujući da su i tadašnji savezni kancelar Helmut Kol i ministar za vanjske poslove Hans Dietrich Genscher bili uz EU kada su odbili da priznaju nezavisnost Hrvatske i Slovenije, već 25. juna 1991.

Onda se Milošević ustremio na tvrdnje izrečene, nekako u isto vrijeme, u članku jednih lijevo liberalnih pariskih novina:

„Dopustite mi jednu malu digresiju vezano za to. Dana 2. jula 1991, dakle znatno prije priznanja Hrvatske, itd., o događajima iz tog vremena i poslije pisao je pariski *Liberasion*. Ja imam zvaničnu hronologiju događaja po kojoj međunarodne snage stoje iza hrvatskog otcjepljenja. Austrija stoji iza toga, Njemačka također, a prateći *Liberasion* zadnji koraci Bonna i Beča objašnjavaju se idejom stvaranja njemačke zone utjecaja u centralnoj Evropi, gdje su Njemačka, Austrija i Slovenija kao

težišna snaga. I novine kažu da postoji nostalgija za Austro-Ugarskom monarhijom i periodom prije Prvog svjetskog rata. Ja sam siguran da se Vi sjećate toga”, rekao je Milošević Šariniću.³⁹

Bez obzira što je Milošević mislio da se Šarinić sjeća, on je to negirao. Ukazao je da su novine u tom vremenu pisale o mnogo čemu s različitim i nekada čudnim pristupom. Poenta je da *Liberasion* nije pisao ono što je Milošević tvrdio.

Tog 2. jula 1991, datuma na koji Milošević ukazuje, *Liberasion* je imao dvije stranice posvećene događajima u Jugoslaviji, i to na strani 16 i 17. Jedan od članaka je imao naslov: „EU želi stvoriti utočište u Jugoslaviji“, a govori o pokušaju EU da utječe na ublažavanje konflikta u na području tada zvanom Jugoslavija.

Međutim, samo u jednoj tački članak je blizu teme o kojoj Milošević govori, ali ipak ne govori o onome što Milošević tvrdi, nego nešto sasvim drugo.

„U Parizu su neki diplomati otvoreno kritizirali austrijsku podršku Sloveniji, kao i njemački stav o tome. Stara fantazija ponovo se javila na *Quai d’Orsay*: Ideja o germanskoj zoni utjecaja koja objedinjuje Njemačku, Austriju i nostalgičnu Sloveniju iz Austro-Ugarskog carstva od prije Prvog svjetskog rata...”⁴⁰

Članak u *Liberasionu* ne tvrdi da se zadnji postupci Njemačke i Austrije, vezani za jugoslavensko pitanje, ne tiču ideje o stvaranju njemačke zone utjecaja u centralnoj Evropi. Međutim, članak tvrdi da se „fantazija“ o jednoj takvoj zoni pojavila u francuskom Ministarstvu za vanjske poslove (na *Quai d’Orsay*), a to je nešto sasvim drugo. Jer, nakon ujedinjenja Njemačke pojavile su se mnoge fantazije u ministarstvima za vanjske poslove nekih evropskih zemalja. Pokazalo se da nijedna od tih fantazija nije realna. Stvarnost je izgledala sasvim drugačije i u odnosu na ono o čemu je govorio Milošević.

³⁹ Izvor: www.icty.org, Šarinić, 22. 01. 2004, str.31303-31304.

⁴⁰ *Liberasion*, 02. juli 1991, s.17, La CEE veut prendre pied en Yougoslavie, av journalist Pierre Haski.

Svjedoci

Miloševićeva želja za vođenjem svjedoka u osnovi je bila nerealna. Dok se Tužilaštvo sa cjelokupnim svojim aparatom pripremalo i pravilo pismene rezimee svjedočenja za svojih 296 svjedoka, Milošević je htio pozvati 1.600 svjedoka. Uzimajući u obzir činjenicu da je koristio jako puno vremena na svjedoke, teško je bilo shvatiti kako će on tu zamisao sprovesti u praksi. Mnogi posmatrači bili su saglasni u ocjeni da je njegov primarni cilj bio održavati sudski proces u toku što je moguće duže, jer mu je to davalo mogućnost da bude u centru medijske pažnje većinu dana u sedmici. Stvarnost ga je, nakon svega, ipak, natjerala da odredi prioritet svjedoka za koje je on mislio da mu mogu najviše pomoći.

Prvi dio Miloševićeve odbrane vodio je Steven Kay, imenovan od strane Suda. Obrazloženje Suda bilo je jednostavno: Zdravstveno stanje Miloševiću ne dopušta da vodi svoju odbranu. Steven Kay pozivao je svjedoke na osnovu liste koju je dobio od Miloševića preko njegovih pravnih savjetnika. Kay je nametnuo jak tempo. Išao je direktno na stvar i svjedocima postavljao, u velikoj mjeri, otvorena pitanja. Relativno veliki broj svjedoka, za koje je Kay bio odgovoran, saslušan je u roku od dva mjeseca. Taj dio rada na Sudu, međutim, nije bio bez problema.

Bilo je, prije svega, moralno teško braniti optuženog koji nije želio branioca i koji nije želio razgovarati s njim direktno, nego isključivo preko svojih savjetnika.

Sukob oko, od Suda imenovane odbrane, utjecao je na Miloševićeve svjedoke. Dana 15. septembra 2004, Kay je obavijestio Sud da je 20 svjedoka, od ukupno 23, koliko ih je on kontaktirao, odbilo da dođe svjedočiti na Sudu u Haagu. Oni nisu htjeli učestvovati u drugom svjedočenju, osim onom koje je Milošević lično prezentirao. Ostalo je nejasno da li je na ove svjedoke izvršen pritisak pa su se tako ponašali. U novembru 2004, Sud je, u žalbenom postupku, ukinuo prvobitnu sudsku odluku o imenovanju branilaca i odbranu ponovo prepustio Miloševiću lično. Steven Kay i dalje je bio od strane Suda imenovani

Miloševićev branilac, ali samo u slučaju Miloševićeve bolesti.

Glavna linija Miloševićeve odbrane na pitanju Kosova, za šta je on koristio skoro sve vrijeme, bila je pokušaj dokumentiranja i dokazivanja njegove teze da on nije izdao naredbu da se protjeraju Albanci s Kosova za vrijeme zračnih udara NATO-a. Po njemu, on je samo organizirao regularnu odbranu zemlje, uključujući i Kosovo, izvršavajući tako svoju obavezu koju je imao kao predsjednik Jugoslavije. On nikada nije dao nikakvu naredbu o masakru, silovanju, pljački i protjerivanju, niti je dao naredbu da se ruše i pale kuće i pomoćni objekti koji su pripadali Albancima na Kosovu. Zbog toga on, naravno, nije izdao nikakvu naredbu ni o prikrivanju zločina.

Milošević je, također, želio dokazati da su se njegove jedinice odnosile prema zatvorenicima u skladu s pravilima i propisima. Pripadnici njegovih jedinica nisu nikada ubijali, silovali, niti ranjavali civile. Sva protjerivanja civilnog stanovništva, za vrijeme zračnih udara NATO-a, vršile su jedinice UÇK-a. Zračni udari NATO-a bili su razlog da Albanci s Kosova bježe u strahu, tvrdio je Milošević. UÇK je sačinio plan za protjerivanje stanovništva i kada UÇK kaže da se ide, onda Albanci s Kosova idu u Albaniju ili Makedoniju zbog straha da će biti ubijeni. Cilj UÇK-a je bio da se protjerivanjem stvori humanitarna kriza kako bi NATO počeo s bombardiranjem, kao nužnošću koja je morala prethoditi podjeli Balkana na nove interesne zone.

Predsjednik ruske Vlade

Nisu svi svjedoci bili isto zanimljivi ili isto važni. Prva tri-četiri mjeseca Milošević je pozivao svjedoke koji su se, uglavnom, generalno izjašnjavali o uzrocima rata na Kosovu. Zajedničko svim ovim svjedocima je bilo da su okrivljavali sve druge izuzev njega. Jedan od ovih svjedoka bio je i bivši predsjednik Vlade bivšeg Sovjetskog saveza, Nikolaj Riškov, koji je nastupio nazivajući Miloševića simbolički,

„gospodine predsjedniče“. Njegove formalne kvalifikacije su bile da je on kao član Ruske narodne skupštine, Dume, rukovodio Duminom Komisijom za Jugoslaviju, u periodu od 1999. do 2003. On je, inače, radio na jugoslavenskom pitanju od 1993.

Pojavilo se pitanje osnovanosti Riškovog svjedočenja, koji se nije pozivao samo na lično iskustvo i lična gledišta, nego i na materijale iz „kompetentnih državnih organa“, dakle ruske tajne policije. Tužilaštvo je konstatalo da on nije imao pristup pisanoj dokumentaciji i zbog toga je izrazilo sumnju o tome koliko se iskaz dat na takav način može uopće uzeti kao dokaz. Zbog toga su sudije obavijestile Miloševića da su morali procjenjivati vrijednost onoga što svjedok kaže. Ranije su sudije upozorile Miloševića da ne postavlja pitanja čiji je cilj poništiti vrijednost odgovora koje je dao svjedok.

Riškovi nije imao puno toga da kaže. On je citirao jednu rezoluciju Dume, koja je osudila „agresivne planove“ već 2. oktobra 1998. Pored toga, Riškovi je govorio o razaranjima koja je vidio prilikom posjete Jugoslaviji u aprilu 1999. To nije bilo ništa novo. Prije će biti da je Milošević režirao taj nastup za potrebe domaće javnosti. Između ostalog, pitao je Riškova da li je saglasan s izlaganjem potpredsjednice Komisije za vanjsku politiku Dume Natalije Naročnikakaje. To je bilo irelevantno za procjenjivanje Miloševićeve krivnje ili utvrđivanje njegove nevinosti. Ponovo je na Sudu došlo do jednog formalnog problema, a to je da izjava svjedoka nije bila dostupna u pismenoj formi, što je iritiralo sudije.

„Želim naglasiti ono što sam rekao. Ako se ne budete držali onoga što sam upravo rekao, sudije neće čuti izjave svjedoka“, rekao je predsjednik Suda sudija Robinson. On je prijetio da će bivšeg predsjednika Sovjetske vlade istjerati iz Suda i poslati ga kući ako Milošević ne pripremi obavezni pisani materijal. Kako je proces odmicao, Miloševićeva praksa je izazivala sve veću iritiranost sudija zbog načina na koji je vodio postupak sa svjedocima.

U Riškovom slučaju, rekao je sudija Robinson, dokazni materijal, s kojim je on izašao, ima malu vrijednost. „Kada su u pitanju dokazi,

mišljenja Ruske narodne skupštine ili drugih narodnih skupština o zračnim udarima NATO-a nisu specijalno vrijedna ni dragocjena. Sudije mogu donijeti odluku o tome, ali im ne pomažu dokazi šta o predmetu kažu ruska, britanska ili američka narodna skupština.⁴¹

Milošević je želio citirati izjavu potpredsjednice Komisije za vanjsku politiku Dume, Natalije Naročnikaje, i predočiti pisani dokument gdje se nalazi spomenuti citat. Imao je samo jedan zapisan citat za koji je tvrdio da pripada Naročnikajoj i nije mu bilo jasno zašto je morao dokumentirati izjavu. Ipak, dobio je dopuštenje da pročita te citate, čiji je autor mogao biti i on sam. Bila je to tvrdnja da je albanski terorizam na Kosovu „instrument izvršavanja geopolitičkih zadataka, ... formiran i razvijan od onih koji se prave da su glavni protivnici terorizma ...“⁴². Riškov je potvrdio da mu je ovaj pogled poznat i da se on slaže s ovim.⁴²

Sve u svemu, Riškov nije imao ništa drugo nego običnu propagandu. On je citirao pisma i izjave koje su, ustvari, bile lične tvrdnje i mišljenja. Objašnjavao je nešto što nije interesiralo Sud, a to je da on u razgovorima sa srbijanskim i jugoslavenskim liderima „nikada, ama baš nikada, nije čuo da je neko govorio o velikoj Srbiji“⁴³.

Možda je jedina konkretna informacija s kojom je on izašao bila da ruske vlasti, odnosno ruska tajna služba, procjenjuju da broj „plaćenika“ u UÇK-u iznosi od 800 do 1.000. „Imali smo informaciju o tome da su albanski separatisti uvježbavani u trening centrima u Albaniji, kao i u nekim drugim zemljama, te da je bilo dosta plaćenika, uključujući i one iz zemalja Bliskog istoka. Po našoj evidenciji, bilo je od 800 do 1.000 plaćenika. Imali smo, također, informacije o njihovom finansiranju koje se djelomično odvijalo iz Evrope, a djelomično s Bliskog istoka, kao i da im je oružje isporučivano, prije svega, iz Njemačke, ali i iz drugih zemalja.“⁴⁴

U unakrsnom ispitivanju tužilac Geoffrey Nice je otkrio da je Riškov bio snažan podstrekač Miloševića i veliki kritičar ICTY-a. Dan nakon

⁴¹ Izvor: www.icty.org, Riškova, 22. 11. 2004, str. 33609.

⁴² Isto, str. 33613-33614.

⁴³ Isto, str. 33636.

⁴⁴ Isto, str. 33615.

Miloševićevog prebacivanja u Haag, 28. juna 2002, Riškov je napisao pismo koje je ostavilo malo sumnje u njegov angažman. Prebacivanje Miloševića u Haag on je objasnio ovako: „Ovaj kriminalni postupak pokazao je da je cilj Miloševićevog hapšenja bio, prije svega, nacionalno poniženje Srba. Međutim, ja sam uvjeren da srpski moralni ponos nije razbijen. Herojsko držanje Slobodana Miloševića na Sudu pokazuje da je nastavljena historijska srpska tradicija suprotstavljanja agresiji i da ona živi kao i prije... Proces protiv Miloševića je nastavak agresije NATO-a protiv Jugoslavije. Mi u Rusiji ne priznajemo nelegalni Sud u Haagu i zahtijevamo da se on zatvori”, kaže se u pismu. Riškov je potvrdio da su ovo njegova polazišta kojih se on i dalje drži.⁴⁵

U jednoj drugoj izjavi koja se odnosila na ICTY, a koju je Riškov potpisao zajedno s ostalim članovima Dume, kaže se, između ostalog, da je u postupku protiv Miloševića „isporučeno brdo falsificiranih materijala“ i „da je prošlo stotine lažnih svjedoka“. Riškov je priznao vjerodostojnost njegovog potpisa, kao i da se ne kaje zbog toga. Ali, kada ga je tužilac zamolio da pomogne sudijama u identificiranju lažnih svjedoka, on naravno nije mogao navesti neko ime. „Za vrijeme iznošenja Optužnice od strane Tužilaštva ovdje je bilo mnogo svjedoka koji jedva da se mogu nazvati svjedocima. Bilo je sramotno slušati njihove izjave”, rekao je Riškov. Njegova pouzdanost ubrzano se kretala prema nuli.⁴⁶

Bivši predsjednik ruske Vlade objasnio je da je on pripadnik „pravoslavne vjere“, a u tom kontekstu tužilac je došao do podatka da je on pisac knjige o sveobuhvatnoj teoriji o zasebnoj „slavenskoj civilizaciji“ koja obuhvata Ruse i Srbe. U toj knjizi napisao je da je 19 zemalja članica NATO-a imalo za cilj završiti posao s Rusijom, koji je Hitler zacrtao još za vrijeme Drugog svjetskog rata. Rusku Liberalno-demokratsku partiju *Jabloko* on je identificirao kao „kolaboracioniste“ u ovom projektu Zapada.⁴⁷

⁴⁵ Isto, str. 33638-33639.

⁴⁶ Isto, str. 33640-33641.

⁴⁷ Isto, str. 33649-33650.

Nije samo Rusija bila predmet urote. Sjedinjene Američke Države uradile su sveobuhvatne planove da podriju velike dijelove svijeta uz pomoć islama i islamista, stoji u Riškovoju knjizi. „Amerika, ustvari, dirigira ekstremistima i usmjerava ih protiv svojih protivnika. Prije svega protiv Jugoslavije i Rusije, a u sve većem stepenu i protiv Evrope, formirajući islamski zeleni pojas u južnoj Euroaziji. Planovi SAD-a sastoje se u tome da se cijele civilizacije uvuku u konflikt: ruska civilizacija protiv islamske, iranska protiv zapadnoevropske, zapadnoevropska protiv ruske.“ Miloševićev ruski svjedok bio je čovjek koji nije stavljao težište na racionalnu dokumentaciju. Na pitanje tužioca kada su SAD počele primjenjivati ovaj plan, bilo je nemoguće dobiti konkretan odgovor od ovog bivšeg sovjetskog lidera.⁴⁸

Tajni plan SAD-a

U istom periodu na Sudu se pojavio još jedan važan ruski svjedok, generalpukovnik Leonid Gregorij Ivasov. On je imao značajnu ulogu u ruskim odbrambenim strukturama. Ivasov je bio komandant Međunarodnog odjeljenja u sovjetskom Ministarstvu za odbranu, a kasnije je bio direktor ruske glavne Direkcije za međunarodnu vojnu saradnju. On je proveo puno vremena u Jugoslaviji, u periodu 1997-1999, kada se sreo s Miloševićem najmanje sedam puta. U istom periodu učestvovao je na više sastanaka s liderima NATO-a. Potencijalno, Ivasov je mogao biti izuzetno važan svjedok za Miloševića. On je još ranije izašao s izuzetno ekstremnim zaključcima vezanim za podršku Miloševiću.

„Zaključili smo da postoji sveobuhvatan plan za uništenje Savezne republike Jugoslavije, diskreditiranje vojnih i političkih lidera Savezne republike Jugoslavije, odvajanje Kosova od Srbije i Jugoslavije”, rekao je Ivasov. On je tvrdio da je to američki plan.

⁴⁸ Isto, str. 33650-33651.

„Zaključili smo, također, da je Savjet nacionalne sigurnosti SAD-a, 1997, donio odluku o izvršavanju vojne operacije protiv Jugoslavije. Plan za tu operaciju je bio: izvršiti jak psihološki rat protiv Jugoslavije u cilju ometanja pregovora i s tim u vezi informirati međunarodnu javnost o razumnoj vojnoj operaciji. Ovaj plan i ove zaključke prosljedili smo rukovodstvu naše zemlje, a na to smo upozorili i rukovodstvo Jugoslavije”, rekao je Leonid Ivasov u jednoj izjavi koja je mirisala na barut.

Tužilac je bio mišljenja da je Milošević dao Ivasovu ulogu svjedoka eksperta. Za svjedoke eksperte važno je pravilo da prezentiraju izvještaj o njihovim zaključcima i navedu materijale na osnovu kojih su izvedeni zaključci. Međutim, Milošević nije predočio ovakav izvještaj. Sudije su odbacile mogućnost da se Ivasov pojavi u ulozi eksperta, ali su bili saglasni u tome da se sve što je on rekao mora procijeniti, bez obzira što se to zasniva na tajnim materijalima. „Znači, Vi možete potvrditi ovdje ... da je već 1997. postojala jedna intencija o napadu na Jugoslaviju?“, pitao je Milošević. „Da, gospodine predsjedniče, ja to mogu potvrditi”, odgovorio je Ivasov.

Ali, kada je trebao konkretizirati šta je on znao o planu, koji je, po njemu, sproveden sistematski, „korak po korak“, onda bi se Ivasov pozivao samo na jedan dio plana koji se odnosio na informativni rat i psihološko vođenje rata. On je ukazao konkretno na američki vojni dokument označen kao „FM33-5“.⁴⁹

Predsjednik Suda sudija Robinson zamolio je da se prilože dokumenti koji bi mogli ovo dokazati. Ali, Ivasov je mogao samo potvrditi da kod sebe ima niz ruskih dokumenata, čiji je autor djelomično bio on. Američke dokumente, na koje se upravo pozivao, nije imao. Milošević je pokušao kompenzirati nedostatak dokumenata velikim riječima o značaju svjedoka, ali ni on nije imao nikakvu pisanu dokumentaciju koju bi predočio. Milošević je smatrao da je bilo dovoljno da se general pozivao na spomenuti dokument.

⁴⁹ Izvor: www.icty.org, Ivasov, 23. 11. 2004, str. 33689-33690.

Sudija Bonommy, iziritiran nedostatkom dokaza u Miloševićevom saslušavanju svjedoka, uzeo je riječ i zamolio svjedoka da objasni šta je to dokument FM33-5. Tada je Ivasov rekao da je to dokument američke vojske i da je naslov dokumenta „Manual on the Information and Psychological Warfare“.

„Tako, to je taj generalni Priručnik na koji se Vi pozivate? On nije posebno namijenjen za Jugoslaviju?“, upitao je iznenađeni sudija Robinson. „Da, časne sudije. To je jedan generalni instrukcijski priručnik ili operativni priručnik za političare i vojne komandante“, morao je Ivasov priznati. Jedini dokument na koji se on pozvao nije imao nikakve veze s Jugoslavijom. Tako puno dokumentacije za dugoročno američko planiranje rata.⁵⁰

Sudije su dopustile Miloševiću da nastavi saslušavati svjedoka, ali su rekli da svjedočenje ne djeluje na njih uvjerljivo. „Gospodine Miloševiću, ovo je samo marginalno relevantno. Ja to dopuštam, jer je to dio Vaše odbrane, a koja se odnosi na to da su JNA i druge jedinice djelovale u samoodbrani protiv napada NATO-a. Tanka je osnova da se ovo svjedočenje dopusti. Ali, Vi to razumijete, svjedočenje neće imati neku vrijednost ako svjedok ne može potkrijepiti ono što kaže. Ako ovo svjedočenje nije dokaz za ovaj plan, onda je njegova vrijednost veoma mala“, rekao je Robinson.⁵¹

Pokazalo se da je Ivasov, u velikoj mjeri, imao samo generalna promatranja s kojima je izlazio, kao što su, naprimjer, dugi izvještaji o nesaglasnosti između zemalja članica NATO-a o njihovom pogledu na vojni napad te duge analize o tome kako Rusija gleda na UÇK.

Ivasov je tvrdio da je formirana zvanična veza između NATO-a i UÇK-a. Međutim, kada su sudije htjele da znaju kada i gdje su sastanci održavani, Ivasov je rekao: „Većina sastanaka održavana je nakon formiranja KVM-a.“ Bili su to sastanci koje su predstavnici OSCE-ovog KVM-a (*Kosovo Verification Mission*) imali s predstavnicima UÇK-a, što je bio dokaz za priznavanje NATO-a i međusobne saradnje.

⁵⁰ Isto, str. 33701.

⁵¹ Isto, str. 33692-33693.

Ali, KVM je imao kontakt s obje strane u konfliktu. KVM je formiran u decembru 1998. i na Kosovu je bio do 20. marta 1999. Rusija je učestvovala na istoj liniji u radu KVM-a, zajedno s drugim zemljama članicama OSCE-a.

Sudije su ponovo bile nestrpljive, a Miloševića je iritiralo insistiranje na dokumentaciji. „Što se tiče ovih svjedočenja, nadam se da je to potpuno jasno. Ne znam da li želite dokaz da general Ivasov govori istinu. Je li to želite da dokažem?“, pitao je Milošević. „Mislim da je objašnjenje generala Ivasova dovoljno autoritativno!“

Milošević je imao namjeru da se ruski general izjasni i o Račku, ali nije rekao ništa o tome na osnovu čega bi Ivasov znao nešto o Račku. Ivasov je rekao da su osnova bile informacije iz ruske ambasade (u Beogradu) i ruskih članova KVM-a. Međutim, on je priznao da niko od ruskih članova KVM-a nije bio u Račku. Drugim riječima, on je Sudu imao ponuditi samo informacije iz treće ruke.

Ivasov je objasnio da je jedna grupa ruskih oficira bila u Jugoslaviji za vrijeme zračnih udara NATO-a. Oni su predlagali Miloševiću da pokuša proširiti rat na susjedne zemlje Makedoniju i Albaniju. Milošević je to odbio, što je, po Ivasovu, bio dokaz Miloševićeve mirovne politike.⁵²

U unakrsnom ispitivanju general je rekao da je mislio da će Rusija isporučiti dokumenta koja mogu potkrijepiti njegove jake zaključke, ali on lično nije imao mandat da to garantira. Kod sebe je imao samo niskorangirane zvanične ruske dokumente. Nije želio ići pobježe u to na osnovu čega su tvrdnje građane, a nije želio ni odgovoriti na pitanje koliko je ruska tajna služba prisluškivala predsjednike Georga Busha ili Billa Clintona. Moguće je da je progovorio o tome kada je rekao da „nije predmet za debatu da li smo mi prisluškivali govore ili konverzacije Clintona i Jelcina, itd.“ Možda je njegovog predsjednika prisluškivala ruska tajna služba?⁵³

Jedino što je Ivasov želio potvrditi bilo je to da je srbijanska tajna služba prisluškivala telefon Hashima Tačija, lidera UÇK-a, i da im

⁵² Isto, str. 33757-33759.

⁵³ Izvor: www.icty.org, Ivasov, 23. 11. 2004, str. 33689-33690.

je ruska tajna služba pomagala u tome. On je tvrdio, također, da ima izvod iz dva prisluškivana razgovora između ministrice za vanjske poslove SAD-a Madeleine Albright i Hashima Thačija, ali je to potpuno odbačeno kada je Sud zatražio dokumente iz kojih je Ivasov čitao. „Ovi dokumenti su dokumenti iz jugoslavenske vojne kontraobavještajne službe. Ovo nije dokumentirano. Ovo je prisluškivani telefonski razgovor s Hashimom Thačiem, liderom terorista.“⁵⁴

Tužilac ga je zamolio da te dokumente predoči Sudu, ali je Ivasov to odbio. „Mislim da je ovo interna stvar sadašnjih vlada u Srbiji i Crnoj Gori. Ja ne mogu to uraditi u njihovo ime”, odgovorio je Ivasov.

Došlo je do napete situacije kada je tužilac ukazao, u trenutku kada je svjedok počeo čitati s jednog papira u Sudu, na to da Sud ima pravo ostvariti uvid u taj dokument i zadržati ga. Ivasov je odbio da se odazove molbi predsjednika Suda u vezi s tim, ponovivši da on nema ovlasti da isporuči ove papire. Sudija Robinson se odlučio da ne ulazi u konfrontaciju sa svjedokom, ali je zaključio da njegova izjava ima strogo reduciranu vrijednost.

„Oni uviđaju, gospodine Miloševiću, da su izjave svjedoka skoro bezvrijedne. Ako se dokument koji je svjedok pročitao ne može isporučiti Sudu iz razloga koje je on naveo, onda je objašnjenje bezvrijedno”, tvrdio je Robinson. Milošević je protestirao. „Oštro protestiram. Gospodin Nice manipulira svjedokom, izuzetno priznatim svjedokom ...“ Sudija Robinson je prekinuo Miloševića, tvrdeći da se tužilac Nice kreće u okviru svog punog prava prema svakom pitanju koje je postavio, dodajući: „Izjava svjedoka je potpuno besmislena ako se ne može provjeriti.“⁵⁵

Milošević je nastavio oponirati sudijama: „Ja sam Vas već pitao, gospodine Robinsone, kako možete sumnjati u to da li general Ivasov, koji uživa veliko povjerenje i na Istoku i na Zapadu, govori istinu ili ne. On je čovjek s vrha vojne piramide.“ Međutim, Milošević je snažno postavljen na mjesto. „Zaustavite se! Niste Vi taj koji će meni postavljati

⁵⁴ Isto, str. 33772.

⁵⁵ Isto, str. 33773.

pitanja! Mi odlučujemo koju težinu ćemo dati na iskaze svjedoka i ja sam već rekao da je ova izjava svjedoka, praktično govoreći, bezvrijedna! Izuzev, ako Tužilaštvo i Sud nemaju mogućnost za naknadnu provjeru dokumenta koji je svjedok upravo pročitao. Ako želite da pojačam objašnjenje, onda Vi morate dobiti odobrenje iz Rusije za isporuku dokumenata Sudu tako da možemo to pogledati. Iz Srbije, mislio sam.“

Sudija Kwon je eksplicitno rekao da on neće dopustiti svjedoku da nastavi čitati iz dokumenta koji neće biti isporučen Sudu. Sudija Robinson kritizirao je Miloševića. „Pitanja idu u osnovi tako kako optuženi administrira svoj proces. On pogrešno administrira proces.“ Tužilac Nice je dodao da on želi procijeniti da li da se objašnjenje uopće uvažava. Između ostalog, i zbog toga što knjiga s člancima i dokumentima, koje je Milošević pokazao, nije imala značajniju ulogu u Miloševićevom ispitivanju svjedoka, „nikakve uloge uopće“. Tužilac je ukazao na to da se dokaz mora isporučiti i prevesti tako da oponenti imaju mogućnost to pogledati.

Tužilac je podsjetio generala Ivasova da je dao zakletvu da će govoriti istinu, a ne dio istine. Međutim, tužiočeva daljnja pitanja otkrila su da ruski general ne želi govoriti istinu.

Geoffreya Nicea je interesiralo šta je Ivasov znao o tajnom planu SAD-a. On je Ivasovu dao novu šansu, pitajući ga da li mu može nešto reći o prisluškivanju zapadnih lidera. Nice je zamolio da se u odgovorima ide s da ili ne. Ivasov je odgovorio da mu materijali o prisluškivanim razgovorima zapadnih lidera nisu bili dostupni i da on nema komentara u vezi s tim. Postoje li pisani materijali ili zabilješke? „Sve je u Arhivu ruskog Ministarstva za odbranu“, odgovorio je general.

Tužilac Nice je zamolio generala da predoči svoj najbolji dokaz. „Objasnite nam šta je to.“ I Ivasov je počeo dugi govor o stvarima koje su, po njemu, bile u vezi s tim. Počeo je s predstavljanjem američke globalne vojne strategije iz 1993, nastavljajući s „razgovorima i pregovorima“ iz 1998, zatim činjenicama koje su rečene na jednoj konferenciji u Münchenu, a o međunarodnoj sigurnosnoj politici i ukratko politici.

Tužilac je još jednom pitao je li svjedok imao korespondenciju s američkim liderima koji bi željeli pokazati plan za uništenje Jugoslavije. „Ne, ne, to ja nemam. I da imam nešto takvo, ne bih to rekao ovdje. To je državna tajna”, rekao je Ivasov.⁵⁶

Tužilac je zamolio generala da objasni koje je godine dokument FM33-5, odnosno „Radni priručnik o psihološkom vođenju rata“, kako ga je general Ivasov nazvao, urađen. „To je objavljeno malo ranije, pokušat ću sada pronaći tu informaciju“, odgovorio je Ivasov.

„Da li bi to moglo biti 1962, otprilike?“, dodao je tužilac Nice pitanje koje je razvalilo svjedoka, svojim istovremenim odgovorom u kojem se tvrdi da je priručnik na koji se Ivasov poziva bio urađen upravo 1962. Ono na šta se Ivasov referirao, kao dokaz plana SAD-a o uništenju Jugoslavije 1990-ih, bio je dokument star skoro 30 godina. Dakle iz vremena kada je Tito vladao Jugoslavijom, koja se, u vrijeme hladnog rata, nalazila između Warszawskog i NATO pakta.

„Doktrina 1962, strateška doktrina iz 1993, proklamacija iz 1997, *Newsweekov* intervju s gospodinom Kisindžerom, to su Vaši najbolji dokazi. Imate li nešto drugo na što želite usmjeriti težište kako biste dokazali plan o uništenju Jugoslavije?“⁵⁷

Milošević je bio bijesan zbog Niceovih „iskrivljavanja“ izjava svjedoka, ali je sudija Robinson tvrdio da je ovo bio korektan nastup u unakrsnom ispitivanju.

Dosta je vremena potrošeno da se prođe kroz upozorenja koja je Milošević dobijao od strane Kontakt - grupe. Kontakt - grupa je osnovana za vrijeme rata u Bosni i Hercegovini, a čiji član je bila i Rusija. Druga glavna tačka odnosila se na OSCE-ovu *Kosovo Verification Mission* (KVM), za koju je general Ivasov tvrdio da nije objektivno izvještavala, odnosno da nije uzimala u obzir ruske izvještaje, itd. Tužilac je znao da to nije bila dobra osnova da se tvrdi nešto tako, kao i to da je jedan od zamjenika lidera KVM-a bio Rus i imao je sve mogućnosti da protestira u ovakvim i sličnim situacijama. Pri kraju tužilac je ponovo tražio

⁵⁶ Isto, str. 33781-33857.

⁵⁷ Isto, str.33790.

od generala Ivasova da dokumentira tvrdnju o tome da je KVM bio sredstvo koje su SAD koristile u svom planu razbijanja Jugoslavije.

„Postoje dokazi za to. Međutim, za sada su označeni kao državna tajna. To stoji u izvještaju ovim (ruskim) posmatračima. Izvještaj koji će, nakon mog povratka u Rusiju, ja se nadam, biti proslijeđen Sudu”, odgovorio je Ivasov. On nije imao sa sobom ovaj dokument na Sudu, a na ponovljeno pitanje tužioca hoće li nabaviti za potrebe Suda taj materijal označen kao državna tajna, on nije mogao dati jasan odgovor.⁵⁸

Konačno, tužilac je otkrio da je Leonid Ivasov bio isti onaj general koji je komandirao ruskim jedinicama u sastavu SFOR-a, stacioniranim u Bosni i Hercegovini, u jednoj utrci s NATO-om za kontrolu aerodroma u Prištini nakon završetka rata na Kosovu. To nije bio sastavni dio sporazuma koji su s Miloševićem potpisali Finac Matti Ahtisaari i Rus Viktor Černomirdin. Tako da je to stvorilo izuzetno napetu situaciju između jedinica NATO-a i ruskih tenkova, koja je lahko mogla izmaći kontroli. Ivasov je rekao da je on u tom slučaju djelovao na osnovu naredbe predsjednika Jelcina, u što je Zapad sumnjao. Neki su bili mišljenja da je Ivasov u tom slučaju djelovao na svoju ruku i da je naknadno tražio Jelcinovu saglasnost.

„Vaše reakcije u tom vremenu pokazuju da ste Vi izuzetno angažirani, da ne kažem ekstremno angažirani, u zastupanju jugoslavenskih interesa”, rekao je tužilac Nice generalu. „Ja sam imao predsjednikovu naredbu u rukama i izvršavao sam je”, odgovorio je Ivasov, koji je ubrzo nakon toga napustio sudnicu i oputovao nazad u Moskvu.

⁵⁸ Isto, str. 33856-33857.

General Delić

Dana 6. jula 2005, Milošević je došao u sudnicu u 8.59 sati. Stajao je ispred stola, između dva stražara koji su držali dovoljan razmak od njega, i sređivao svoje papire. Djelomično je bio okrenut leđima publici i galeriji, gdje su bili novinari odvojeni od sudnice tankim staklenim zidom. Mapa na pultu s papirima i zelenim stikovima pokazivali su da je on spreman. Sjedajući na stolicu uputio je prepoznatljiv smješak stražarima. Kada su sudije ušle u Sudnicu, ustao je, a kada su zauzele svoja mjesta, on je sjeo. Milošević je vidno pokazivao obaveznu uljudnost prema sudijama Patricku Robinsonu iz Jamajke, O-Gon Kwonu iz Južne Koreje i Iainu Bonomyu iz Škotske.

Njegova kosa, u zadnjem gornjem dijelu glave, vidno se prorijedila. Na sebi je imao tamnoplavo odijelo, svijetloplavu košulju i crvenu kravatu. To su bili njegovi standardni zaštitni znaci. Milošević je počeo današnje izjašnjavanje svjedoka odbrane, 51-ogodišnjeg generalmajora Božidara Delića: „Dobar dan, gospodine generale.“ „Dobar dan, gospodine Miloševiću.“ Delić je bio jedan od rijetkih svjedoka odbrane koji Miloševića nije oslovljavao s „gospodine predsjedniče“, što je bio znak prepoznavanja njegovih pristalica koji su mislili da će on i dalje biti njihov predsjednik.

General Delić bio je jedan od ključnih svjedoka na kojima se Milošević nadao da će izgraditi svoju odbranu. Kada sam došao na galeriju za publiku, vidio sam da je Delić već svjedočio za Miloševića 21. juna. Delić je bio komandant 549. motorizovane brigade Vojske Jugoslavije na Kosovu za vrijeme rata, u proljeće 1999, i imao je komandu nad 14.000 vojnika koji su se nalazili na 140 kvadratnih kilometara graničnog područja na jugu Kosova. Svjedok je govorio o tome da se Vojska Jugoslavije ponašala korektno za vrijeme rata i da nije izvršila zločine navedene u Optužnici protiv Miloševića.

Delić je bio već treću sedmicu u boksu za svjedoke, ili dvadeseti dan otkako je Milošević, zbog zdravstvenih razloga, mogao biti u sudnici samo tri dana u toku sedmice. Milošević je imao namjeru da general

demanтира ozbiljne događaje o kojima su svjedoci Tužilaštva ranije govorili. Ali, Delićev suštinski doprinos bile su njegove tvrdnje u smislu „da se to i to nije ni dogodilo, on o tome nije čuo, bile su to nezakonite radnje, itd.“. Drugo, on nije znao ništa ili raniji svjedoci nisu govorili istinu kada su govorili o napadima i masakrima nad civilima, jer, po njemu, „civilni su bili teroristi koji su pobacali svoje vojne uniforme i nastavili se kretati u civilnoj odjeći“.

Milošević je želio Delićeve komentare na izjavu svjedoka Albanca s Kosova Beqe Beqaja. Beqaj je govorio o događaju od 27. aprila 1999, kada je ubijeno pet srbijanskih policajaca. Nakon toga, srbijanske jedinice su napale selo Dobrosh, gdje je ubijeno nekoliko stanovnika tog sela. Ostatak stanovništva je krenuo da bježi u pravcu sela Meja, ali je kolona izbjeglica zaustavljena na jednom srbijanskom kontrolnom punktu. Nakon toga, 24 muškarca su odvedena na jednu njivu, gdje su njih 13 optuženi da su krivi za ubistvo srbijanskih policajaca. Svjedoci su izjavili da onih 13 „optuženih“ više nikada niko nije vidio.

„Recite mi, molim Vas, da li znate nešto o ovome i o čemu se ovdje zapravo radi? Ja se nadam da ste Vi obratili pažnju na 27. april, kada je ubijeno pet naših policajaca i gdje se kaže da su naše jedinice napale selo Dobrosh”, zamolio je Milošević. Nakon toga, dobio je jedan poprilično dug i za njega možda neočekivan odgovor:

„Što se tiče 1999, a posebno 27. aprila koji ste spomenuli, ja sam već jučer vidio, odnosno pokazao na karti da je 27. aprila počela operacija u tom području. Cilj operacije je bio razbijanje terorističkih jedinica koje su se koncentrirale u blizini državne granice. Hoću reći da su oni bili u selima koje sam ja jučer pokazao, a koja počinju od Smolicë i idu do Junika. Tako da je to velika teritorija”, rekao je general.

„Da, razumijem to, generale, ali ja Vas sada pitam: Je li tačno, što je svjedok rekao, da je nekoliko muškaraca odvojeno od ostalih i da se za njih više nikada nije čulo? Je li to istina?“

„Što se tiče odvajanja muškaraca, često su se teroristi miješali s civilima. Oni su skidali uniforme, jer su ispod njih imali civilnu odjeću. Oslobođali su se uniforme i tako postajali civili. Policija ili vojska to nije

mogla raditi. Vojska nije imala informacije tog tipa. Tako da je policija često zaustavljala ove osobe, pretresala ih kako bi se uvjerila jesu li to stvarno civili ili ne. Inače, ja o tome ne znam ništa”, odgovorio je Delić, još jednom, potpuno uopćeno. „Spomenuto je ubistvo policajaca. Sve što ja znam je to da su tih dana ubijena četiri policajca, jedan policajac je ozbiljno ranjen i ostao je trajni invalid. To je ono što ja znam vezano za tu situaciju.“

Milošević nije bio zadovoljan, bez obzira što njegov svjedok ili nije znao ili nije znao reći više. „Recite mi, je li bilo moguće uopće izdvojiti ove ljude i pretresti ih, kontrolirati ih i ubiti?“, pitao je Milošević.

„Bio sam prisutan kada se 1998. razdvajala jedna grupa ljudi i gledaju se njihova imena. To ne možeš raditi od oka, ali možeš nazvati Štab, dati ime da se provjeri u kompjuteru. Uradiš kompjutersku kontrolu za svaku osobu”, bio je Delićev manevar koji je odvrćao pažnju.

„Pitam da li je bilo ubistava u toj proceduri, u proceduri kontrole koju ste Vi sada spomenuli.“

„U toj proceduri to je potpuno nemoguće, jer ako se nešto tako dogodilo, onda bi to bio zločin”, odgovorio je Delić.

„Dobro, nećemo insitirati na tome. Nego, znate li Vi je li se nešto tako dogodilo?“, pitao je malo rezignirano Milošević, skupljajući ramena i šireći ruke.

„Ne, ja ne znam za to.“

„Ok, lijepo.“

Beqe Beqaj je još prije tri godine objašnjavao da je vidio da su 24 muškarca odvedena na jednu livadu i da su njih 13-erica odvojena i ponovo odvedena na tu livadu. Dvojica od tih 13 bili su Beqajevi sinovi, a dvojica njegova braća. S njima je vidio vojnike, ali nije vidio da su vojnici uperili oružje prema njima. Kolona u kojoj je bio Beqaj nastavila je dalje prema Albaniji. Tad je on čuo pucanj. Drugi iz kolone su rekli da je onih 13 ubijeno. Milošević je svoje držanje prema svjedoku Beqaju, rođenom 1939, koji se bližio 60 godini starosti kada se sve to dogodilo u proljeće 1999, iskazao pitajući ga je li „izmislio“ cijelu tu priču. Kada

je iznenađeni svjedok odbio takvo podmetanje, Milošević ga je pitao da li može ispričati neke druge izmišljene priče. I to je svjedok odlučno odbio, ali Miloševićeva arogancija prema kosovskom seljaku Albanu, koji nije imao više od osnovne škole, bila je tipična za njegove mnoge konfrontacije s neškolovanim svjedocima koji su govorili o zločinima koje su lično doživjeli.

Sljedeća tema su bile informacije s kojima je izašao svjedok Niko Peraj. Peraj je bio, ako se neko sjeća ranije spominjanog svjedočenja katoličkog Albanca s Kosova, koji je bio kapetan u Vojsci Jugoslavije za vrijeme rata na Kosovu, ali koji je dezertirao prije završetka rata ne želeći da se vrati u Srbiju. Delić je korisitio puno vremena da potvrdi Miloševićevo detaljno prepričavanje iskaza koje je dao Peraj o tome gdje su se nalazili jugoslavenski vojnici i gdje su se nalazili garnizoni. „Je li to bilo gdje su bile kasarne?“ „Da, tamo su bile kasarne. One su tamo od Drugog svjetskog rata.“

Bila je to jedna zamarajuća seansa i za sudije i za posmatrače. Nakon toga, Deliću je postavljeno pitanje o tome šta zna o Perajevoj tvrdnji da su pripadnici UÇK-a ubili komandanta policijskih snaga u Đakovici Milutina Praščevića i četvericu policajaca, kada su srbijanske jedinice na to odgovorile jakom ofanzivom u dolini sjeverno od Đakovice. „Šta se događa? Šta se dogodilo? Govorimo o aprilu 1999, 27. i 28 aprilu?“, pitao je Milošević, nakon što je pročitao dugi rezime o tom događaju.

Svjedok Delić ponovo je morao korigirati detalje u opisu. „Neistinite su opservacije prema ovom svjedoku“, kaže Delić. „Poznavao sam Milutina Praščevića. On uopće nije bio komandant jedinica Ministarstva za unutrašnje poslove (MUP-a). On je mogao biti samo neki niži oficir u MUP-u u Đakovici. Već sam rekao da su četverica policajaca ubijena. Jedan od njih bio je Albanac, a jedan je teško ranjen. Ali, policajci, nakon što su ih pozvali neki Romi, koliko se sjećam bili su to neki Romi koji su im telefonirali, otišli su u pravcu Ponosecha i Smolicè da uzmu stvari. Tada su ubijena njih četverica, a jedan je teško ranjen. Ali, ovo se ne može povezivati. Smrt policajaca i aktivnosti na drugoj teritoriji nemaju nikakve veze.“

Miloševićev dugi uvodi i Delićevi dugi odgovori, s korekcijom detalja, mogli su se ukomponirati u Delićevu tvrdnju da dvije stvari - ubistvo četiri-pet policajaca i srbijanska oružana akcija izvedena u više sela na Kosovu u kojima su živjeli Albanci - nemaju nikakve zajedničke veze. No, nikakva dokumentacija nije predložena. Umjesto toga, Delić je tvrdio da su napadi na sela u dolini sjeverno od Đakovice bili povezana s jakim borbama u graničnom pojasu prema Albaniji. Tada se Miloševiću žurilo da ide dalje.

Delić je ponovio detaljnu izjavu jedne Albanke s Kosova od prije tri godine o srpskom avionskom napadu na kolonu izbjeglica, izvedenom 14. aprila 1999. I drugi svjedoci su ispričali na Sudu da je tada mnogo aviona letjelo u niskom letu iznad kolone izbjeglica i da su pucali na njih. „Neshvatljivo! Naši avioni nikada nisu letjeli u ovom periodu”, rekao je general Delić.

Sudija Patrick Robinson ili nije čuo odgovor ili se želio osigurati, pitajući: „Jesu li vaši avioni bombardirali, generalno, i nevezano za ovaj događaj?“ Delić je dugo objašnjavao stanje jugoslavenskih borbenih aviona: te o MIG-ovima 29 koji su uništeni, te kako malo šansi imaju jugoslavenski MIG-ovi 21 protiv NATO-a, itd., itd.

Robinson je eksplodirao: „Generale, stanite! Šta je vaš odgovor na pitanje koje sam vam postavio? Vi imate običaj da ne odgovarate na pitanja. Vi govorite ono što vama odgovara. Ja sam pitao: Jesu li vaši avioni bacali bombe? Jesu li oni opremljeni za to da mogu nositi bombe? Ako nisu, onda smo završili stvar?“ Delić je odgovorio da jugoslavenski avioni nisu ispustili ni jednu jedinu bombu.

Dosta toga može se reći o ulozi sudije Robinsona. On je bio izuzetno ljubazan i predusretljiv prema Miloševiću, ali je počeo biti nezadovoljan dugim izjavama svjedoka koje nisu donosile ništa novo u postupku. Robinson je bio nezadovoljan svjedocima koji su bili pitani jedno, a odgovarali drugo. Izašao je s brzim zaključcima u kojima nisu bile odlučujuće zadnje riječi u vezi s bombardiranjem kada je general Vojske Jugoslavije tvrdio da njihovi avioni nisu bili opremljeni opremom za bombardovanje.

Robinson je reagirao i na Delićeve informacije o tome da su avioni NATO-a bombardirali i da je to pogrešno bombardiranje NATO i priznao. „Imate li Vi dokaz za to?“, pitao je Robinson. „Cijeli svijet to zna“, odgovorio je Delić.

Kriminalci teroristi protiv regularne vojske

Milošević je opušteno posmatrao epizodu između Robinsona i Delića. Naslonio je ramena na naslon stolice i slušao i, prije nego što se malo počeo nosu, postavio je sljedeće pitanje.

Pitanje se odnosilo na događaje u selu Meja 27. aprila. Bio je to, također, jedan događaj o kojem je svjedok Niko Peraj detaljno govorio. O tom masakru je napravljen izvještaj kao o napadu na teroriste, a Peraj je vidio najmanje 20 osoba ubijenih iz neposredne blizine. Delić je predočio naredbu iz tog vremena koja je pokazala da je Vojska Jugoslavije imala zadatak da „razbije“ terorističke jedinice i ništa drugo. Raspolagalo se s informacijama o tome da 122. brigada UÇK-a ima 300 ljudi, da 115. brigada UÇK-a ima 250 ljudi, dok se tačan broj ljudi u sastavu brigade UÇK-a Gania Pacharizija nije znao. General Delić je imao namjeru dokumentirati papirima Vojske Jugoslavije da su teroristi bili prijetnja, a Milošević je želio dokazati da su se njegove jedinice ponašale korektno.

„Generale, u tački 9, dopustite mi da citiram zadnji pasus, stoji: ‘U svim situacijama moraju se poštovati pravila ratovanja i ljudska prava.’“ „Da, to je tačka 9, koja govori o moralu i psihološkoj podršci“, odgovorio je general. „U drugoj tački stoji: ‘Pratiti zarobljene teroriste do zatvora za ratne zarobljenike i zaobići pripadnike jedinica iz sela, izbjeći pljačku, ne ići u neprijateljski glavni štab i baze prije nego što eksperti dođu na lice mjesta’“, nastavio je Milošević. „Da, ovo je bila naredba“, potvrdio je Delić. Čovjek nije uradio ništa pogrešno. Naredbe su bile usklađene sa ženevskim konvencijama.

Milošević je predočio jednu drugu naredbu u kojoj je stajalo da je Delić naredio svojim vojnicima da „...kada i posljednji stanovnik napusti opasno područje, onda će oni neometano preći u Republiku Albaniju i Republiku Makedoniju. Drugo: Koristiti odluku Komande da se zaštiti stanovništvo od nepristojnog ponašanja pojedinaca i grupa i ako je moguće propustiti stanovništvo da ide u pravcu u kojem ono želi. Ratno pravo i ženevske konvencije potpuno će se primjenjivati prema civilnom stanovništvu“.

Naredba je data tako da se civilno stanovništvo moglo kretati sigurno, tvrdio je general. Bila su dva granična prelaza na kojima je stanovništvo moglo preći granicu, a jedan od prelaza Čafa Prusit nalazio se na teškom terenu, te je zbog toga bilo važno paziti na njega. Veliki dio područja bio je miniran, tako da je bila obaveza da se civili zaštite i od mina. Zbog toga su izbjeglice morale ostavljati svoje automobile i druga prevozna sredstva. Bio je samo jedan uski put kojim se moglo proći između mina postavljenim kao zaštita od tenkova, te su zbog toga izbjeglice taj dio puta morale preći pješke ili pronaći neki drugi put, objasnio je general, naglašavajući dobrovoljnost u bježanju. Također, Milošević je ponovio da je naredba značila „slobodan, neometan prolaz“, ponovo pitajući zašto je bila obavezna pomoć. General je govorio o tome kako su vojnici pomagali u transportu ženama, djeci, starima i bolesnima sve do granice, dokle je to bilo moguće. On je objasnio slučaj, gdje su ljudi stradali na samoj granici jer su se kretali stranom puta koja je još uvijek bila minirana. Bio je to jedan Albanac s Kosova u automobilu marke „Lada“ i jedan automobil srbijanske policije.

Milošević je predočio masu papira kao dokaz o korektnom ponašanju vojske. Obećao je da će to uraditi brzo, radilo se, sve u svemu, o 21 dokazu. Svi dokazi su poticali ili su se nadovezivali na OSCE-ovu *Kosovo Verification Mission* (KVM). Oni su tamo stacionirani prije početka rata na Kosovu. Jedan dokument govorio je o dobrodošlici priređenoj jednom odjeljenju vojske koje se smjestilo u područnu školu. Učitelji i predstavnici sela rekli su ljudima iz OSCE-a da oni žele dati smještaj Vojsci u svako doba. Jer je „to naša vojska“.

Jedan izvještaj OSCE-a govori da su predstavnici UÇK-a izjavili predstavnicima OSCE-a da oni mogu izazvati novu, veliku provokaciju koja će se morati završiti reakcijom NATO-a. Delić je također pročitao jednu procjenu koju je uradila Vojska Jugoslavije na osnovu razgovora s predstavnicima OSCE-a po kojoj NATO neće izvršiti raketni napad na Jugoslaviju. Međutim, zračni udari mogu se očekivati prije 15. aprila 1999. To je datum sastanka kada će se proslaviti 50 godina od formiranja NATO-a. Delić je također izvijestio o jednom izvještaju KVM-a koji se odnosio na pucnjavu 8. marta kada je UÇK napao pripadnike Vojske Jugoslavije kod mjesta zvanog Zur. Članovi KVM-a su „tačno“ izvijestili, jer su bili na licu mjesta u vrijeme napada.

„Gospodine Miloševiću, ovo je više lokalni nego ekspresni voz”, prokomentirao je sudija Robinson Miloševićev spori tempo i njegovo kopanje po nevežnim i perifernim detaljima. „U redu, ovo ide veoma brzo. Ostalo je još osam dokumenata”, replicirao je Milošević. Delić je komentirao mnoge posjete selima od strane pripadnika OSCE-a kada je stanovništvo izražavalo svoje zadovoljstvo Vojskom Jugoslavije.

Izvještaji policije o istragama i optužnicama protiv trojice vojnika koji su izvršili silovanje dokazali su, po Deliću i Miloševiću, kako su jedinice Vojske Jugoslavije ozbiljno prilazile rijetkim slučajevima napada na civile. Milošević je htio nastaviti, a sudija Robinson je želio znati ono što stoji u Optužnici. To nije mogao objasniti general Delić. On je samo znao da se pokušalo stupiti u vezu s vlastima u Đakovici 2001. i ne zna više ništa o tome. „Vi ne znate rezultat sudskog postupka?“, pitao je Robinson. „Ne.“ Nikada nije dokumentirano da je nekada vođen neki sudski postupak. Ovo će se pokazati kao muštra za izuzetno mnogo predmeta koje je Milošević koristio kako bi pokazao koliko su jugoslavenske vlasti obrađivale kriminalne radnje.

Milošević je imao više izvještaja o istoj temi. Mnogi su bili samo dio dugih istraga 297 osoba povezanih s kriminalnim radnjama. General je potvrdio da on ne zna nijedan slučaj gdje zločini nisu sudski procesuirani.

Jedan od papira sadržavao je zahtjev generalu Deliću koji je otkrio „gomilu“ registarskih tablica i identifikacionih dokumenata u blizini granice. Sudija Bonomy upitao je: „Kako se sve ovo nalazi zajedno?“ Delić je odgovorio da on to nikada ranije nije vidio, uprkos tome što su sve svjetske TV stanice prenijele izjave izbjeglica s Kosova koje su se uspjele probiti do Albanije ili Makedonije.

„Otišao sam rukovodiocima u Ministarstvo za unutrašnje poslove, gdje sam pitao znaju li oni zašto je ovo urađeno. Rekli su mi da ne znaju ništa o tome, ali da će brzo uzeti stvar u svoje ruke. Nakon toga nešto ovako se više nikada nije dogodilo”, rekao je general. „Mislim da je ovo bilo proizvoljno ponašanje osoba koja su radile na graničnim prelazima”, bilo je njegovo mišljenje.

Međutim, mnogi svjedoci su ispričali kako im je naređeno da, korak po korak, predaju prvo identifikacione dokumente, zatim novac i druge vrijednosti, dok su se, protjerani iz svojih sela, kretali u kolonama prema graničnim prelazima. „Ovo vam više neće trebati”, bilo je uobičajeno obrazloženje koje su s puno prezira izgovarali pripadnici srbijanske tajne službe dok su uzimali identifikacione dokumente, pasoše i druge dokumente.

Bježanje od UÇK-a i NATO-a

General Delić je bio iznenađen prilivom velikog broja izbjeglica. On je pokazao jedan od svojih izvještaja iz vremena protjerivanja Albanaca s Kosova nakon zračnih udara NATO-a. Vojska je intervjuirala izbjeglice pitajući ih zašto su pobjegli. Odgovor je, po Delićevom tadašnjem izvještaju koji je Milošević pročitao na Sudu, da su se oni borili u borbi i rata, kao i lošeg odnosa srbijanske strane (ali ne da će biti ubijeni ili protjerani), te prisilne regrutacije u UÇK-u i Arkanove jedinice. Za ovo zadnje je Delić dodao da niko nije vidio Arkanove jedinice, „tako da je ovo bilo moguće psihološko vođenje rata od strane UÇK-a, s ciljem da što više ljudi pobjegne.“

„Na upit da li se boje vojske, intervjuirani su odmah odgovarali da se ne boje, jer je ona njihova... Strah od NATO bombardiranja naveden je kao najvažniji razlog za sve grupe, jer, njihovim riječima rečeno, oni ne prave razliku između vojnika i civila i ne gledaju gdje napadaju.“

Ovo je bilo kao slušanje izvještaja Miloševićevih govora, ali, otvoreno govoreći, s ograničenom vrijednošću za Miloševićevu odbranu. Međutim, to je izgledalo kao da on to želi i zbog toga je koristio puno vremena čitajući duge odlomke iz Delićevog izvještaja o izbjeglicama. Onda je sudija Robinson rekao: „Možda je vrijeme za pitanja?“ Milošević je pitao Delića da li je lično razgovarao s izbjeglicama. Dobio je sljedeći odgovor: „Da, ja sam razgovarao s njima više puta, a ne samo jednom.“

Bilo je jasno, na osnovu pitanja sudije Kwona, da je cijeli izvještaj baziran na pitanju koje je general Delić lično uputio jednom manjem broju izbjeglica, a koje je on odredio brojkom deset. Vrijednost ovog izvještaja bila je minimalna.

Milošević je nastavio s prilogima koji su trebali dokazati njegovu tvrdnju o tome da su izbjeglice napustile Kosovo iz straha od zračnih napada NATO-a. On je pokazao videosnimak, koji je napravio RTS - Studio Prizren, u blizini granice 14 aprila s Albancima s Kosova. Isprepadani Kosovari s grčem na licu govorili su da su pobjegli zbog straha od NATO bombardiranja. Ovo je bio prilog prikazan na Radio-televiziji Srbije za vrijeme rata.

„Nismo imali nikakvih problema od Mitrovice do granice”, izjavio je jedan od intervjuiranih. „Pobjegli smo zbog bombardiranja”, izjavio je drugi muškarac. „Došli smo sa 20 autobusa”, objasnio je treći. „Ne, mi nemamo ništa ni protiv Roma ni protiv Srba”, rekao je četvrti intervjuirani, ustvari jedna žena.

Jedna druga žena izjavila je kako je Vojska Jugoslavije spasila nju, njenu porodicu i prijatelje od UÇK-a koji ih je držao kao taoce pet dana. „Onda je došla Vojska Jugoslavije i oslobodila nas, dala nam hranu, sokove i vodu i protjerala teroriste.“ Jedino što ova žena nije objasnila zašto je onda otputovala u Albaniju kada joj je bilo tako sigurno nakon

završetka akcije čišćenja od strane Vojske Jugoslavije. To nisu objasnili ni Delić ni Milošević.

Drugi dramatičan videozapis pokazao je ruševine jedne ulice u Prizrenu nakon bombardiranja 30. aprila. Na snimku se vide mnoge uništene kuće, jedan ranjeni Albanac, žene koje plaču i traže pomoć. Vide se radnici hitne pomoći i vatrogasci koji govore srpski, albanski i romski. Po Miloševiću: „Svi rade zajedno kako bi riješili situaciju.“

Nakon ove izjave Milošević je namrštitio čelo i bacio kratak pogled prema sudijama. Ovo je ostavilo utisak?

Onda je Milošević krenuo s još jednim videosnimkom. Dok službenici Suda sređuju tehniku, slika pokazuje ubijenu djecu. Za to vrijeme Milošević je sjedio naslonjen desnim ramenom na naslon stolice dok se lijevom rukom češao iza lijevog uha. Još jedan videosnimak je pokazao stanovnike koji žive izloženi bombama i raketama i koji osuđuju NATO. Videosnimak je pokazao ljude s upravo amputiranim rukama i nogama. Milošević je sjedio bez riječi prije nego što je upitao generala da li je on bio tamo te noći, 14. maja 1999. „Bombardiranje je trajalo cijelu noć, a moja kasarna je pogođena 47 puta”, priznao je Delić. Bombardiranje je imalo vojne ciljeve. „Ali kasarna je bila prazna?“, upitao je Milošević. Delić je potvrdno odgovorio. Napad je bio očekivan... Delić je sumirao ono što se vidjelo na videu i što je definirano kao „NATO-ov napad na civilne ciljeve“. Tom prilikom ubijeno je između 80 i 85 osoba.

Milošević je završio s jednom debelom hrpom dokumenata, numerisanih brojevima od 480 do 490. On je imao još puno toga. Ukupno 627 dokumenata za koje je želio imati Delićeve komentare. Sve je to išlo sporo.

I sudije su imale dosta pitanja. Sudija Bonomy je pitao: „Jesu li karte koje je general Delić pokazao kada je objašnjavao o tome šta je on radio bile originalne? Nekako su glatke“. „One su kopije originala“, odgovorio je Delić i dodao: „Originali se nalaze u Beogradu.“

Sudija Robinson je bio zabrinut za relevantnost hrpe dokumenata koji su defilirali pred Sudskim vijećem.. „Izgleda da dokumenti više govore

o historiji konflikta nego što su posebno relevantni za optuženog”, rekao je on. „Mi smo samo zainteresirani za ponašanje vojske u onom stepenu koji dodiruje tačke u Optužnici.“ Ali, Milošević je mislio da su dokumenti relevantni.

Jedan od tih dokumenata bio je letak koji su NATO avioni bacali nad Kosovom. Kosovari su mogli bježati iz razloga navedenih u lecima u kojima se pozivaju vojnici i oficiri da bježe prije nego što bude kasno. Milošević je smatrao da je ovo sigurno utjecalo na albanske civile da bježe, bez obzira što je bilo jasno i očigledno da je to usmjereno protiv Vojske Jugoslavije.

Po Deliću, UÇK je izvršio napad uz podršku regularne albanske vojske. Oko 6.000 terorista učestvovalo je u ovim napadima, tvrdio je Delić. Po njemu, napadi su imali podršku aviona NATO-a, koji je imao na raspolaganju strateške bombardere tipa B-52. Ali, svi napadi su bili bezuspješni.

Brojka od 6.000 pripadnika UÇK-a duplo je veća od onog broja koji je načelnik policije Obrad Stevanović naveo u svom *Dnevniku*, koji je izazvao veliku pažnju. U *Dnevniku* Stevanović tvrdi da je, u to vrijeme, ubijeno oko 2.000-3.000 članova UÇK-a, kada je on i uništen.

U jednom izvještaju jugoslavenske tajne službe, za koji su i general i Milošević mislili da je izuzetno relevantan, stoji da je na graničnom prelazu Vrbnica bila velika grupa novinara „s kamerama“. „Tu su, također, i vozila s parabolama koja trenutačno registriraju sve prelaze na granici.“ Onda je sudija Robinson upitao: „Šta može biti relevantno od ovoga, od ovog izvještaja tajne službe, u odnosu na Optužnicu, gospodine Miloševiću?“

Sudija Robinson je podsjetio još jednom na način upotrebe vremena. „Vi se približavate vašem kraju predmeta o Kosovu. Lijepo Vas molim da upamtite ono što sam rekao jučer, a to je da ste Vi iskoristili otprilike polovinu vašeg vremena i Vi nastavljate s prvim od tri dijela predmeta.“

Milošević se nije dao: „Gospodine Robinsone, kao što znate, Vi kontrolirate vrijeme ovdje. Rekao sam da nemam dovoljno vremena.“

Milošević je propustio da pozove niz svjedoka, a imao je „samo“ 600 dokumenata kao dokaz „od onih preko 10.000 koje je general Delić ponio sa sobom“.

„Miloševiću, idemo dalje. Vi imate odgovornost da svoje vrijeme koristite što efikasnije“, replicirao je Robinson. Ni on tada nije znao da će Milošević koristiti skoro 80% svog dodijeljenog vremena za Kosovo.

Dvadesetog dana završen je iskaz svjedoka odbrane Božidara Delića. Milošević je odavao utisak da dobro poznaje situaciju na Sudu i da je dobro pripremljen. Imao je pregled dokumenata, što se vidjelo iz njegovog listanja fascikli s dokumentima kako bi ostvario uvid u neke detalje. Prilagodio se i poštovao je pravila Suda. Nije više protestirao protiv Suda niti je napadao svoje protivnike. Usmjeravao se prema naredbama sudija u slučaju da njegovi protesti budu odbijeni. Ponekad je ponavljao propitivanja na način koji je strpljenje sudija stavljao na iskušenje.

Način na koji je Milošević saslušavao svjedoke stalno je bio na ivici strpljenja. Iritacije do kojih su dovela njegova pitanja i njegovo ponavljanje odnosa s ranijim svjedocima često su izazivale komentare sudijske trojke. Sudije su počele otvoreno govoriti da svjedoci, koje je Milošević dovodio radi stjecanja prednosti, ništa novo ne doprinose ukupnoj stvari. Na kraju, sudije su otvoreno postavljale pitanja o pouzdanosti svjedoka.

Ključna pitanja i bezvrijedni odgovori

Osmi dan boravka na Sudu generala Delića i na kraju njegove treće sedmice u svojstvu Miloševićevog svjedoka odbrane bio je u velikoj mjeri opterećen sudijskom rezignacijom i frustracijom. Milošević je nastavio objašnjavati svjedoku koji odgovor on želi dobiti. Izgledalo je kao da će sudije završiti s izjašnjavanjem svjedoka.

Kada je general Delić rekao da je NATO podržao jedan napad UÇK-a, sudija Bonomy je pitao: „Da li su jedinice NATO-a bile na teritoriji Kosova za vrijeme rata?“ Delić je priznao da nisu. Međutim, Milošević s ovim nije bio zadovoljan.

„U vezi s pitanjem gospodina Bonomya o tome da li su NATO jedinice faktički ušle na teritorij Kosova, mogu reći da su to bile jedinice koje su napale granicu i da su one bile dio ukupnih jedinica koje je NATO podržavao. Bile su to jedinice Republike Albanije, je li tako?“

Sudija Bonomy je reagirao odmah: “Beznadežno je odnositi se prema svjedoku na glavnom saslušanju na ovaj način!“

Nakon toga, Milošević je prešao na hapšenje jugoslavenskog vojnika, pripadnika vojne policije, koji je ubio jednog Albanca, zbog čega je uhapšen 5. juna 1999. Milošević je htio ovdje poentirati, dokazujući da su se jugoslavenske jedinice, usred NATO bombardiranja, pridržavale zakona. Delić je potvrdio sve ovo, ali sudija Bonomy je pitao: „Šta se dogodilo s ubicom?“

„To ćete naći u sljedećim papirima. Možemo vidjeti, to je dokaz 626“, rekao je Delić.

„Objasnite mi to“, zamolio je Bonomy.

„U dokazu 626, kao što sam rekao, nalazimo da je procedura provedena. Sud je sproveo ispravne mjere, ali moram pronaći osobe u arhivi. Vojnik se zove Slavoljub Topalović. Predmet je proslijeđen državnom advokatu u Prizren.“

„I šta se tamo dogodilo?“, nastavio je Bonomy.

„Ne znam. Bio je to civilni sud.“

„Mi dobivamo izvještaj koji završava na sporednom kolosijeku i vodi u slijepu ulicu. Vi nemate tu informaciju. Mi dobivamo to bez sumnje od nekog drugog“, rekao je Bonomy, očigledno nezadovoljan odgovorom. Priključio mu se i Robinson.

„To je u vezi s Miloševićevim pogledom o tome da odgovornost po članu 7(3) završava hapšenjem, što naravno nije bio slučaj. Pitanje o tome da li kazna prati proces je nešto što znači da je sudski postupak

važan. Ali, Vi niste sakupili informacije o tome šta se dogodilo nakon hapšenja. Nastavite, gospodine Miloševiću”, rekao je iziritirani Robinson.

„Lično ja nisam primijetio nijedan jedini slučaj da je neko izvršio zločin, bio osuđen i onda da je oslobođen i pušten na slobodu”, odgovorio je Milošević, koji je iznenada počeo da svjedoči u svom predmetu, ali koji nije mogao prezentirati rezultate nekog sudskog postupka i presude.

Nakon kratkog vremena na Miloševićevo ključno pitanje reagirao je sudija Bonomy. „Mogu li ja konstatirati da je ovo vodeće pitanje i kao rezultat toga je odgovor devalviran. Dati svjedoku odgovor i nakon toga postaviti pitanje je beskorisno vježbanje ispitivanja svjedoka.“

Sudija Robinson je dodao: „Gospodine Miloševiću, Vi nastavljate kršiti pravila u vezi s ključnim pitanjima. Morate ići na novo pitanje.“

Milošević je protestirao. Smatrao je da pitanje nije ključno, ali mu je sudija Robinson održao predavanje i konkretno mu obrazložio zašto je pitanje bilo vodeće. Kao pravniku po struci Miloševiću ovo nije bilo potpuno jasno. „Mi smo ovo prošli mnogo puta. Nastavite i postavite neko drugo pitanje”, rekao je Robinson.

Milošević je pokazao još jedan videosnimak o dobrom odnosu Vojske Jugoslavije i etničkih manjina. Na snimku se vidi kako mnogi mladi muškarci Albanci, Turci i Romi kopaju rovove za Vojsku Jugoslavije, govoreći da vole Kosovo i svoju zemlju, ali da bi najradije željeli ostati u Jugoslaviji. Milošević je bio zadovoljan, mrštio je čelo i sjedio nepomično dok je prikazivan videosnimak.

Kada se podigao da postavi sljedeće pitanje, imao je širok osmijeh. „Vidjeli smo ove Turke, Albance i Rome u Vojsci. Je li neko od njih bio u vašoj jedinici?“, pitao je Milošević Delića. „Članovi svih etničkih grupa su bili zastupljeni u Odjelenju”, potvrdio je general Delić.

Novi videoklip prikazivao je srpskog vojnika koji dijeli slatkiše djeci. Jedan stariji čovjek govorio je kako je od vojske dobio brašno, šećer i druge neophodne stvari za život. Pripadnici nepoznatih političkih

partija na Kosovu nagovarali su stanovništvo da ne bježi. Tužilac Geoffrey Nice imao je prigovor na to da se videozapis prihvati kao dokazni materijal iz razloga što su i ranije svi takvi materijali odbačeni uključujući i BBC-ovu izuzetno dokumentiranu seriju *The Death of Yugoslavia*. Razlog je bio taj što oni koji su prikazivali filmske isječke nisu ih i snimali. Međutim, sudije su, iz neshvatljivih razloga, ipak prihvatili Miloševićev filmski materijal, proizveden u Radio-televiziji Srbije, koja je bila pod njegovom kontrolom.

Delićevo izjašnjavanje pokazalo se na kraju kao dugoročno gubljenje vremena. „Generale, jeste li Vi čuli nekada za plan o protjerivanju i s tim u vezi upotrebi sile?“ „Nikad“, odgovorio je Delić. „Ja sam u svojim rukama imao druge planove, ali to su bili planovi za odbranu zemlje.“ Milošević je citirao duge dijelove Optužnice, pitajući Delića još jednom jesu li mu poznati zločini koje je izvršio on, vojska i jedinice tajne službe. Deliću, naravno, tako nešto nije bilo poznato. On je jedino znao da su u borbama protiv terorista bile uništene neke zgrade, ali niko nikada nije imao cilj da uništi kuće i druga mjesta za stanovanje niti da učini život teškim ili neizdržljivim za stanovnike.

Šta je sa Zajedničkom komandom koju je osnovao Milošević za vrijeme vladavine svog saradnika, inače zamjenika predsjednika Vlade Nikole Šainovića?

General Delić učinio je sve da reducira značaj Zajedničke komande. On je to uradio prošle sedmice kada je Milošević u velikoj brzini prošao kroz brojne dokumente kako bi pokazao kako je Vojska Jugoslavije imala obzira i poklanjala veliku pažnju u poštovanju ljudskih prava. Jedan od tih dokumenata bila je naredba Zajedničke komande. Naslov je bio sljedeći: „Naredba Zajedničke komande za Kosovo i Metohiju.“ Kao odgovor na jedno od pitanja sudije Kwona, Delić je rekao: „Kao komandant brigade ja se nisam brinuo za to.“⁵⁹

Također je tvrdio, obraćajući se sudiji Kwonu, da on „nije znao“ ko je komandirao Zajedničkom komandom, jer nikada nije bio prisutana na nekom sastanku tog tijela.⁶⁰

⁵⁹ Izvor: www.icty.org, Delić, 30. 06. 2005, str. 41600.

⁶⁰ Isto, str. 41602.

Na kraju glavnog ispitivanja Milošević je ponovio isto, samo s više riječi. Izgledalo je kao da se posebno pripremio da dâ dug i nehajan iskaz. Možda mu je rečeno da njegov raniji iskaz nije bio tako uvjerljiv.

„Čuo sam za pojam ‘Zajednička komanda’ i faktički sam primao neke naredbe, ali me nisu interesirale. ‘Zajednička komanda’ za mene nije značila ništa, jer sam izvršavao naređenja Komande Prištinskog korpusa. Naravno, svaki dan se moglo vidjeti na TV kako je neko od političara iz Jugoslavije i Srbije bio na Kosovu i Metohiji, kao i to da je Štab Ministarstva za unutrašnje poslove za borbu protiv terorizma bio stacioniran u Prištini. U Prištini je bilo i sjedište Korpusa. Tako je to funkcioniralo. ... Međutim, ova grupa političara imala je zadatak, prije svega, da nadzire političku i sigurnosnu situaciju na Kosovu i Metohiji. ... Znam da nije bilo neke vrste ‘Zajedničke komande’. Moj jedini komandant 1998. bio je komandant Prištinskog korpusa, general Pavković, a 1999. bio je general Lazarević”, izjavio je general Delić. Kasnije je puno promišljao prije nego što je rekao nešto od ovoga već izrečenog.

Milošević je završio ispitivanje generala Delića. „Hvala, generale. Nemam više pitanja za Vas. Ja sam završio glavno ispitivanje, gospodine Robinsone. Druga strana će Vam sada postaviti nekoliko pitanja“, dodao je Milošević. Bacio je pogled u pravcu klupe za novinare, na kojoj je, pored mene, sjedio jedan od njegovih pravnih savjetnika, srbijanski advokat Zdenko Tomanović. Milošević je bio vidno zadovoljan. Ali, ne zadugo.

Unakrsno ispitivanje

Tužilac Geoffrey Nice je odlučio da unakrsno ispitivanje generala Delića počne direktno, bez obzira što je on imao samo nekoliko minuta za savjete. Bio je to generalov žestok susret sa stvarnošću.

Odmah mu je predočena jedna karta koju je on stalno pokazivao

prilikom zadnjih odgovora na Miloševićeva pitanja. To je karta koju on nije dobio od Tužilaštva, nego kopija karte na kojoj su bili upisani Delićevi komentari i ucrtane strjelice. Delić nije puno obraćao pažnju na kartu i ono što je na njoj dodatno ucrtano i upisano dok je odgovarao na Miloševićeva pitanja. Međutim, sada je bio u obavezi da dà dodatna objašnjenja. Stvar se, prije svega, odnosila na izjave Britanca Peddya Ashdowna o tome šta je on vidio na Kosovu, u proljeće 1999, boraveći u jednom mjestu na granici prema Albaniji. Milošević je tvrdio da je Ashdownovo svjedočenje obična laž, jer on nije mogao vidjeti ono o čemu je pričao. Delić je podržao Miloševića u ovome 100%.

„Da“, priznao je Delić koji je sam označio područja za koja je mislio da se na njima nalazio Ashdown.

„Ali, morate znati da ste Vi meni dali neprihvatljivu kartu, potpuno nedovoljnu za ovakav precizan posao“, požalio se Delić.

Tužilac nije bio raspoložen za diskusiju i uopćeni razgovor. Tužilac je zahtijevao da dobije kartu i da jednu kopiju pošalje Ashdownu kako bi on mogao dati komentar na sve to.

„Vi možete doći s takvom vrstom komentara ako mislite da vam oni mogu pomoći. Mi ćemo vam dati dvije karte. Jedna je detaljna i Vi ste tražili drugu. Mi smo vam dali ovu, najbolju koju smo mogli pronaći. Vi slobodno markirajte po njoj, pa ćemo je poslati Ashdownu. Sada ja želim jednu kopiju ove karte koju Vi imate i koju ćemo poslati Ashdownu. Mogu li dobiti kartu“, rekao je Geoffrey Nice oštro.

Nice je, nakon toga, brzo upitao generala Delića o njegovom CV-u, koji je bio pripremljen već za uvodno izlaganje prilikom Miloševićevog glavnog ispitivanja:

„Gdje ste Vi bili stacionirani 1989?“, pitao je Nice.

„U toku 1999. i 1998. bio sam stacioniran u Prizrenu. Moja komanda je bila tamo 1999.“

„1989. i 1989?“, ponovio je Nice nestrpljivo.

„1989, u Beogradu, naravno.“

„A 1990?“

„1990, također, u Beogradu.“

„A, 1991?“

„Cijelo vreme od 1987. do 1995. ja sam radio na Vojnoj akademiji u Beogradu. Izuzev što sam 1991. i 1992. i jedan period 1993-1994. bio na ratištu. Jednom u Hrvatskoj, a drugi put u Bosni i Hercegovini.“

Konačno je ispušten duh iz boce. Ovdje nije bio samo čovjek koji je držao predavanja srbijanskim oficirima u Beogradu. Ovdje je bio srbijanski oficir koji je učestvovao u ratovima u Hrvatskoj i u Bosni. To nije rekao prvi put prolazeći kroz svoj CV.

„Upravo“, rekao je tužilac Nice. „Godine 1991. Vi ste bili na ratištu u Hrvatskoj. Negdje oko Dubrovnika?“

„Ne u samom Dubrovniku, ali u bližoj okolini da.“

„Stvarno? Koji dio bliže okoline?“

„Bilo je to mjesto u kojem je bila smješтана Komanda za civilna pitanja. Mjesto se zove Cavtat.“

„I Vi ste učestvovali u pregovorima u Cavtatu, zar ne?“

„Da“, potvrdio je Delić. Nakon novih pitanja objasnio je da je on 1992. godine bio u Cavtatu, malom ribarskom i turističkom mjestu u blizini hrvatsko-crnogorske granice i dubrovačkog aerodroma. Cijelo ovo područje okupirala je Vojska Jugoslavije. Stanovništvo koje je tamo živjelo, živjelo je pod vojnom okupacijom, a prema VJ se odnosilo kao prema neprijateljima.

U toku 1993, objasnio je Delić, bio je u okolini Ljubinja u Bosni i Hercegovini, i to od aprila do septembra. Bio je to boravak za koji je prije nekoliko minuta rekao „jednom“.

„Koja je bila Vaša uloga tamo?“, upitao je Nice.

„Mislite na 1993?“

„Da.“

„Mjesec dana bio sam komandant Štaba u 715. brigadi. Nakon toga, bio sam odgovorni oficir za sigurnost i zaštitu.“ Tokom 1994. Delić nije napuštao Beograd, ali je cijelo vrijeme predavao na Vojnoj akademiji,

sve do februara 1995, kada je poslan u Prizren na Kosovu.

Za samo nekoliko minuta mnogo toga izašlo je navidjelo o generalu Deliću. Njegova samouvjerenost bila je oslabljena, a Milošević se vidljivo uznemirio. On je dva puta uputio upitni pogled prema savjetniku Tomanoviću prije nego što se ponovo okrenuo prema sudiji. Da li je Milošević dobio neki znak od Tomanovića, nisam mogao vidjeti, ali je djelovao nezadovoljno tako da je tužiocu bilo lahko da poentira. Moguće da je Milošević bio nezadovoljan time kako su Tomanović ili saradnici pripremili svjedoka za unakrsno ispitivanje.

Delićev pokušaj da dâ brzo i površno objašnjenje o tome gdje se nalazio u ratnim godinama pokazao se pogrešnim.

Delić nije mogao reći ko ga je plaćao dok je bio u Bosni, ali je rekao da je jedno vrijeme Vojska Jugoslavije isplaćivala plaće nakon čega je to obustavljeno. Rekao je da je oputovao nazad u Srbiju u Beograd jer nije želio da dobije otkaz iz Vojske Jugoslavije, mada nije bio siguran da bi njegov personalni karton pokazao da je on dobio takvu naredbu. Svaka komunikacija s Beogradom bila je usmena, kaže general. On se nije mogao sjetiti imena oficira koji mu je poručio da se vrati. Potvrдно je odgovorio na pitanje je li bilo u redu da ratuje u Vojsci druge zemlje, jer, po njemu, Bosna nije bila druga zemlja. To ga je otkrilo i on je ipak priznao da je Bosna bila međunarodno priznata i samostalna država cijelo vrijeme njegovog boravka tamo. Žalio se kada je bio sučeljen s političkim pitanjima, ali je podsjećen da je on, kao doktor nauka, dobrovoljno dao odgovore na nekoliko pitanja prilikom Miloševićevog glavnog ispitivanja. Kasnije je Delić potvrdio da je njegovo vrijeme provedeno u službi u ratovima u Hrvatskoj i Bosni uračunato kao beneficirani radni staž u Vojsci Jugoslavije.

General Delić je tvrdio da stari grad Dubrovnik nije bombardiran ujesen 1991. „Stari grad nikad nije pogođen granatom.“ Ali, general je položio zakletvu da će govoriti istinu, istinu i samo istinu. Prije više od dvije godine on lično je svjedočio u postupku protiv jednog jugoslavenskog oficira, komandanta flote u Jugoslavenskoj mornarici, Miodraga Jokića, koji je osuđen na sedam godina zatvora zbog

granatiranja starog dijela Dubrovnika, izvršenog 6. decembra 1991, kada su u jednom artiljerijskom napadu ubijena dva civila. Jokić je priznao šest tačaka optužnice. U presudi, koja je potvrđena u drugostepenom postupku, utvrđeno je da je stari grad Dubrovnik više puta granatiran.

Ako presuda protiv Jokića nije bila dovoljna, onda se zna da je general Vojske Jugoslavije Pavle Strugar osuđen na osam godina zatvora za isto bombradiranje u januaru 2005. Također, ova presuda je utvrdila da je stari grad Dubrovnik bio izložen granatiranju u više navrata, u periodu od oktobra do 6. decembra 1991. Delićava pouzdanost je splasnula.

Situacija nije bila ništa bolja ni kada je tužilac Nice upitao generala: „Gospodine Deliću, kada ste Vi prvi put prihvatili činjenicu da su Srbi pobili hiljade Muslimana u Srebrenici?“

„To je Vaše shvatanje. Ja ne prihvatam vašu historiju“, odgovorio je general.

Milošević je bio mišljenja da je to bilo neumjesno pitanje za njegovog generala. Međutim, sudije su taj prigovor odbile, jer su smatrale da je to relevantno pitanje za procjenu pouzdanosti svjedoka. Po Deliću, u borbama sa srpskim jedinicama u Srebrenici ubijeno je „nekoliko hiljada Muslimana“.

Dvije godine prije početka rata na Kosovu general Delić je napisao sveobuhvatan teorijski rad o Kosovu. Ovaj rad je bio dio neophodnih aktivnosti za napredovanje u službi u Jugoslavenskoj vojnoj akademiji, a priznat mu je i kao doktorska disertacija. U tom radu general Delić je naveo da se porast albanskog stanovništva koristi kao političko sredstvo za protjerivanje Srba s područja Kosova. „U cijelom poslijeratnom periodu postojala je planirana politika visokog nataliteta kod Šiptara na Kosovu i Metohiji koja je bila motivirana, prije svega, nacionalnim interesima.“⁶¹

Treba istaći da je izraza Šiptar omalovažavajući za Albance na Kosovu i da se general Delić, već iziritiran, želio uvjeriti u to koliko tužilac razumije njegov teorijski rad. Delićevo pouzdanje i dalje je slabilo.

⁶¹ Izvor: www.icty.org, Delić, 11. 07. 2005, str. 42114.

Jedan izvještaj generala Pavkovića, Delićevog nadređenog za vrijeme rata na Kosovu, završava zaključkom da su njegove jedinice koristile artiljeriju tamo i gdje nije bilo neophodno i da je to imalo velike posljedice na civilno stanovništvo. „Analiza rezultata pokazala je da su neke jedinice koristile borbena dejstva više nego što je to bilo potrebno. Posljedice toga su bile velika oštećenja stambenih zgrada u područjima borbenih dejstava. Bio je oštećen i zapaljen veliki broj kuća.“⁶²

Delić je kritizirao Niceovu verziju izvještaja, govoreći da to daje lažnu sliku, mada je otvoreno priznao na Sudu da je on lično dao naredbu da tenk puca prema jednoj kući. „I danas tačno znam gdje se nalazila ta kuća u kojoj su se nalazili teroristi“, rekao je Delić.

Delić je negirao da su se u kući nalazili civili, mada nije imao nikakvih pisanih dokumenata kao dokaz. Zahtjev o pisanoj dokumentaciji o „svakom ispaljenom pucnju“ zvao je „čistim nonsensom“, uprkos tome što je mogao predočiti papire za skoro svaki dan proveden u službi na Kosovu i uprkos tome što je bio upoznat s optužbama protiv njega od svjedoka K-32.

Ali, tužilac ga je konfrontirao s naredbom generala Pavkovića. „Zabranjujem uništavanje zgrada i drugih mjesta za stanovanje odakle su protjerani šiptarski teroristi, bez obzira da li su se oni tu nalazili ranije i da li su pružali otpor s tog mjesta. Posebno zabranjujem paljenje kuća, okućnica i drugih naseobina.“ Delić je lično kršio ove direktive, ali je ipak negirao da je vojska počinila sistematsko uništavanje i paljenje kuća i druge pokretne i nepokretne imovine. „Bilo je pojedinačnih slučajeva nepoštivanja discipline i mi smo sprečavali takvu vrstu ponašanja. Ne možemo govoriti o nekontroliranom ponašanju vojske.“ Ali, teško je pretpostaviti da se komandant Prištinskog korpusa osjećao obaveznim da izda posebnu naredbu protiv onih koji su narušavali disciplinu, što je osnovna pretpostavka rada u svakoj vojsci.⁶³

Delić je rekao da su strani mediji stvarali utisak da se radi o humanitarnoj katastrofi na Kosovu, što je bilo netačno. „Nije bila

⁶² Izvor: www.icty.org, Delić, 12. 07. 2005, str. 42248.

⁶³ Isto, str. 42253-42254.

humanitarna katastrofa. Strani mediji su s Kosova i Metohije izvještavali izuzetno partijski”, rekao je Delić. On je naglašavao mišljenje po kojem je razvoj događaja na Kosovu bio planiran i režiran od strane konspirativnih snaga u inozemstvu, najviše od SAD-a, a djelomično i od Njemačke, koje stoje iza „svega što se dogodilo u našoj zemlji“.

Suočen sa statistikom i brojem interno raseljenih na Kosovu, a koju je uradio Visoki komesarijat za izbjeglice (UNHCR), general Delić je dobio jaku potrebu da se pravda, precizirajući da on govori samo o situaciji u svojoj zoni odgovornosti. Podaci UNHCR-a pokazali su veliki porast broja interno raseljenih na Kosovu u 1998, od 24.000 u martu i 17.000 u aprilu, do 200.000 u oktobru, 175.000 u novembru i decembru. Ta brojka će se popeti na 190.000 u januaru 1999. i 210.000 u februaru 1999. Od trenutka kada počinje rat, ove brojke eksplodiraju.

„U mojoj zoni odgovornosti nije bilo protjeranih”, tvrdio je Delić, ne prihvatajući brojke UNHCR-a. „Brojke su pretjerane”, tvrdio je. Brojevi UNHCR-a su najmanje za četiri puta veći u odnosu na stvarno stanje. Delića su podsjetili da su izvještaji za UN, uključujući i broj interno raseljenih na Kosovu 1998, urađeni, između ostalog, i od Miloševićevog svjedoka odbrane Jevgenija Primakova, bivšeg ruskog predsjednika Vlade.

U Drenici, gdje je po generalu Deliću, UÇK „imao kontrolu“, „vršeno je interno reaseljavanje od strane UÇK-a, koji je imao namjeru izazivati humanitarnu katastrofu“, tvrdio je general. Uprkos tome što je postojala dokumentacija da su brojke UNHCR-a urađene na osnovu informacija saradnika UNHCR-a koji su se nalazili na terenu na Kosovu, zatim lokalnih srbijanskih vlasti, Crvenog krsta i drugih humanitarnih grupa, Delić je tvrdio da su brojke falsifikat. „Dok sam bio tamo, ja sam posjećivao albanska sela i ono malo srpskih sela. Nije bilo albanske kuće u kojoj nisam vidio između 5 i 20 tona brašna, zatim desetine kanistera u kojima je bilo od 20 do 200 litara ulja”, tvrdio je on. Delić je smatrao da su brojke protjeranih uveličane kako bi albanske porodice na Kosovu dobile više hrane besplatno, zanemarujući činjenicu da je nedostatak hrane uslijedio upravo zbog humanitarne katastrofe. Kratko

rečeno, većina kosovskih Albanaca, po Deliću, vršila je svakodnevne prevare u svakom segmentu života.

Zajednička komanda

Tužilac Nice je protestirao protiv Delićevih tvrdnji da Zajednička komanda, koju je osnovao Milošević u ljeto 1998, u cilju koordiniranja i efikasnosti ratovanja na Kosovu, nije bila važan element u cijelom tom sistemu. Delić je to rekao za vrijeme glavnog Miloševićevog ispitivanja. Nasuprot tome, Nice je smatrao da je Zajednička komanda teška tema za Delića i druge visoke oficire, jer otkriva nezakonitosti u lancu komandiranja i samo njeno postojanje bilo je bez osnove u srbijanskom zakonodavstvu. Bio je to „politički organ koji je vršio kontrolu nad vojnim i policijskim snagama”, kako je Nice to formulirao. „I vojska i policija i političari u Srbiji krili su postojanje Zajedničke komande, jer su znali da je njeno postojanje nezakonito.“

Delić je protestirao, tvrdeći da je pogrešno nazivati Zajedničku komandu komandom. „Komanda podrazumijeva postojanje nečega što je osnovano naredbom ili dekretom. Dekreta od strane predsjednika o formiranju Zajedničke komande nije bilo”, rekao je general.

General Delić je tvrdio da Zajednička komanda nije imala komandanta, jer nije postojao potpis na dokumentima! Također, nije imala pečat niti potčinjene organe, što su sve dokazi da to i nije bila komanda. Po Deliću, političari koji su rukovodili Zajedničkom komandom, na čelu s potpredsjednikom Vlade Nikolom Šainovićem, bili su u Prištini kako bi međusobno razgovarali.

„To je značilo razgovarati s albanskom stranom, s diplomatama, s međunarodnim humanitarnim organizacijama i razmjenjivati infomacije o situaciji na Kosovu i Metohiji s rukovodstvom Prištinskog korpusa i policijskih snaga i na kraju izvještavati Beograd o svemu tome”, dodao je Delić u dugom objašnjenju. On je dodao još i to da postoji mogućnost

da je Zajednička komanda imala neke sastanke, ali na kojima on nikada nije učestvovao.

„Povezivati Zajedničku komandu s nekim naredbama koje su išle prema dolje, prema jedinicama, potpuno je pogrešno, to je potpuna ludost. Ja nikada ne bih izvršio naredbu od nekoga koji je negdje tamo, od nekoga ko je političar, bez obzira”, završio je Delić.⁶⁴

Tužilac ga je pustio da govori ne prekidajući ga. Delić je bio jedan od Miloševićevih glavnih svjedoka, jedan od pet-šest-sedam svjedoka koji su trebali prokrčiti put. Glavni zadatak koji je on trebao uraditi je upravo bio pokušaj da otkloni optužbe o postojanju Zajedničke komande koje direktno povezuju Miloševića s operacijama na Kosovu, u proljeće 1999, ali i onome što se tamo dogodilo u ljeto i jesen 1998.

„Ako mogu dobiti dozvolu da nagovijestim da odgovor ponovo otkriva istinu: Vi se borite da opišete jedan organ koji nije imao komandnu funkciju kada je bila jasna potreba za njom. Borite se, jer ste znali, jer znate, da ste svi vi odgovorni za privatni klub optuženih koji su kontrolirali sve događaje na Kosovu. I to je ono što je neprijatno za vas”, dodao je Geoffrey Nice, arogantno i provocirajuće na Delićev komentar. Korištenje ovako izazovnog govora dopušteno je u unakrsnom ispitivanju. Delić je naravno imao više potrebu da izađe s dodatnim nego s dugim objašnjenjem i tužilac mu je to dopustio. Sada je Delić govorio o Zajedničkoj komandi kao „koordinirajućem organu“, priznajući da se pojam „Zajednička komanda“ nalazi u jednom dijelu zvaničnih papira.

Delića su podsjetili da je sudija Kwon tvrdio da naredba izdata od Zajedničke komande ima isti broj kao naredba Korpusa u Prištini, dakle organa kojim je komandirao njegov vojni komandant, čega se on sjećao. On je, također, konfrontiran sa svojom doktorskom disertacijom u kojoj govori o potrebi postojanja komandujućeg organa koji bi efikasno koristio i vojne i policijske snage. General se pokušao opravdati tvrdeći da je to bio teorijski rad neophodan za njegovo vojno napredovanje. Tužilac ga je podsjetio da je on bio pukovnik kada je pisao disertaciju i

⁶⁴ Svjedočenje B. Delića, 11. 07. 2005, str. 42127.

da je bio visoko rangiran u postojećoj vojnoj hijerarhiji.

Delić je konfrontiran i s objašnjenjem koje su srbijanske vlasti dale u pismu ICTY-u 12. jula 2002. „Zajednička komanda za Kosovo i Metohiju formirana je na osnovu naredbe predsjednika Savezne republike Jugoslavije, u junu 1998, bez nekih posebnih dokumenata... Komanda je djelovala do oktobra iste godine, nakon čega je održano nekoliko neoficijelnih sastanaka na kojima je analizirana tadašnja sigurnosna situacija.“

Zajednička komanda je, dakle, formirana nakon direktne, ali usmene naredbe od strane Miloševića. Bilo je to vraćanje na početak i pokazivanje Delićevih tvrdnji o tome da nije postojala naredba predsjednika niti srbijanske Vlade o formiranju Zajedničke komande. Pismo je vremenski lociralo naredbu, što je demantiralo Delićeve tvrdnje.

Spomenutim pismom se, također, pokušalo reći da je Zajednička komanda ukinuta u oktobru 1998, što je bila potpuno netačna tvrdnja dokumentirana nizom naredbi i drugih papira izdatih u ime Zajedničke komande. Tvrdnja da je komanda djelovala samo do oktobra 1998. bila je dio pokušaja da se prikrije važna uloga koju je Zajednička komanda imala u protjerivanju Kosovara s Kosova u proljeće 1999.

Drugi pokušaj prikrivanja bio je neuzimanje u obzir podatka o mjestu arhive Zajedničke komande, koja je, prateći pismo od 12. jula 2002, bila smještena u jednoj kući „koja je uništena“ za vrijeme bombardiranja 1999. To je bila neistina. Mnogi Miloševićevi svjedoci su došli na Sud s papirima iz Zajedničke komande, među ostalim i general Delić lično. Pored toga, tu je bio Miloševićev šef kabineta Goran Milinović, optužen u Srbiji da je pokušao zapaliti i uništiti veliki dio Miloševićeve arhive. Delić nije imao šta reći na ove informacije, izuzev što je tvrdio da nije znao da je šef kabineta, Milinović, bio optužen za nešto.

U nastavku Sudu je predočena jedna naredba generala Delića lično, datirana 7. jula 1998.

Naslov je bio „Zabrana izvršavanja operacija bez znanja i odobrenja komande“. U naredbi, između ostalog, stoji: „U vezi s naredbom Zajedničke komande ...“ Ovo je razbilo Delićevo obrazloženje. Zajednička komanda, koju je on uporno pokušavao zanemariti i o kojoj se on nikada nije brinuo, bila je izričito povezana s njegovom ličnom naredbom. On je pokušao dati novo obrazloženje.

„Za mene ono što stoji ovdje, a to je Zajednička komanda, nije relevantno“, rekao je on. Tužilac je pravio šale sa svjedokom. „Tako Zajednička komanda ne može Vama dati naredbu, bez obzira što to ovdje stoji?“ „Ne, kada Vi kažete Zajednička komanda, ja vidim prištinski Korpus“, vadio se Delić.⁶⁵

I kada je tužilac predočio drugu, ali skoro identičnu naredbu koju je napisao komandant 125. motorizovane brigade, dakle, ne Delićeva nego druga odgovarajuća brigada, tvrdnje Miloševićevog važnog svjedoka odbrane su ogoljene do kraja. Naredba se poziva na istu, povjerljivu naredbu Zajedničke komande, broj 1104-6, s istim datumom kao Delićeva lična naredba, 7. juli 1998. Naslov je bio: „Zabrana operacija bez znanja i odobrenja Zajedničke komande.“ Naredba ima istu poveznicu, „u vezi s naredbom Zajedničke komande ...“ i zabrana „izvođenja operacija od strane jedinica ili formacija bez odobrenja Zajedničke komande za Kosovo i Metohiju i mene lično“. Ovo je potpisao Delićev kolega Dragan Živanović.⁶⁶

Postojanje i uloga Zajedničke komande u sistemu bili su temeljito dokumentirani. Uprkos Delićevom protivljenju vezanom za Zajedničku komandu, on je morao izaći s novim važnim priznanjima, posebno kada je tužilac Nice, pri kraju unakrsnog ispitivanja, predočio Direktivu, datiranu 23. marta 1999. Dakle, dan prije početka zračnih udara NATO-a i dan prije nego je Jugoslavija zvanično proglasila ratno stanje, kao jednu formalnu odluku predsjednika Miloševića koji je time dao niz ovlaštenja nekim svojim organima.

⁶⁵ Isto, str. 42134-42135.

⁶⁶ Isto, str. 42138.

Direktiva je poslana iz Zajedničke komande za Kosovo i Metohiju, a u njenoj zadnjoj tački, tački 13, stoji: „Koordinirano djelovanje s policijskim jedinicama organizirat će se prije i u toku borbenih operacija. Zajednička komanda za Kosovo i Metohiju iz Sekcije u Prištini će komandirati svim jedinicama u borbenim operacijama.“⁶⁷

General Delić je, također, konfrontiran s jednom naredbom u kojoj stoji „...da vojska mora osigurati da nema prisustva stranih diplomata kada ona puca po teroristima“. Delić je odgovorio da se tu radilo o sigurnosti diplomata za koje je jugoslavenska država bila odgovorna. To nije bio pokušaj da se nešto sakrije od međunarodnih posmatrača. Međutim, „sve je pokvario“ tužilac Nice koji je pustio jedan videozapis gdje general Pavković, tadašnji komandant Prištinskog korpusa i Delićev nadređeni, kaže da je prisustvo međunarodnih posmatrača jedna od smetnji u borbi protiv terorista.⁶⁸

„Utječe li to na Vaš nastup ovdje, gospodine Deliću?“

„Ja uvijek nastupam kao vojnik i profesionalac i posmatrači ne utječu na mene, na bilo koji način.“

Delić je reagirao ljutito kada je, suočen s izjavom zaštićenog svjedoka K-41, koji je, između ostalog, rekao da je Delić za vrijeme jedne operacije u selu Jeskovo, u februaru 1999 (Delić kaže da je to bio 11. mart 1999) urlao svojim vojnicima: „Nećemo ostaviti nikoga živog!“

„Ovo je čisti falsifikat s vojničke strane... On je dobio instrukciju da kaže te riječi“, psovao je Delić na Sudu. Nastavio je optužujući Nicea da „instruira i priprema“ svoje svjedoke, dodajući da se to dogodilo i na Kosovu i na drugim mjestima.

Tvrđnje su izazvale jake reakcije i sudija i tužioca. Sudije su molile Delića da se sabere. I general se izvinio zbog optužbi protiv tužioca, izmijenivši tvrdnje. Više nije bio tužilac koji je instruirao svjedoke, nego, kako je on to nazvao, „strukture“ među Albancima na Kosovu. I svjedok K-41 dobio je instrukcije o tome šta će reći u gradu Peći.

⁶⁷ Izvor: www.icty.org, Delić, 20. 07. 2005, str. 42611.

⁶⁸ Isto, str. 42186.

Tvrdnje, naravno, nisu bile manje opasne i tužilac je ukazao da dvije različite tvrdnje s kojima je on izašao ne mogu egzistirati zajedno. Delić se okrenuo drugim problemima, tvrdeći da je tužilac pokušao da mu zatvori usta, što je tužilac odmah odbacio tako što je premotao zapisnik Suda, citirajući još jednom pitanje. Delić je priznao da je bio iziritiran, jer se tužilac vraćao više puta. Pitanje zbog kojeg je on posebno bio iziritiran i zbog kojeg je zanijemio bilo je: „Nećemo ostaviti nikoga živog!“ „Je li ovo istina ili greška, ili nesporazum? Šta je ovo?“, pitao je tužilac.

Delić nije uspio odgovoriti na ovaj izazov bez novih optužbi po kojima mu tužilac postavlja „perfidna“ pitanja, nakon čega je reagirao predsjedavajući Suda, strogo ga upozorivši da odustane od ovakvog tipa komentara, održavši mu, pri tome, kratko predavanje o pravilima Suda.

Zatim je tužilac Nice suočio Delića s time kako on počinje kritizirati formu pitanja svaki put kada dobije teško pitanje. Bila je to šah mat pozicija za generala. „Vaše reakcije otkrivaju da ste uhvaćeni i da tražite izlaz, mada znate da poštenu izlaz za Vas ne postoji. Zbog toga birate taktiku da napadate, istražitelje ili nekog drugog. To je moj stav. Hoćete li to komentirati?“

Delić to nije želio. „Vi ste to dobro opisali, gospodine Nice“, odgovorio je Delić ironično ili možda ne. „To je vaša tvrdnja. Ja se mogu samo smijati na te tvrdnje. Nemam komentara.“⁶⁹

Sljedeći je bio izvještaj koji je sačinila Delićeva jedinica nakon borbi u Jeskovu. Izvještaj koji je Delić imao sa sobom, kao Miloševiću odbranu, pokazao je da su svi pripadnici UÇK-a, koje su Delićeve jedinice opkolile 11. marta 1999, faktički pobijeni. Nije ih bilo više od devet, ali je svih devet ubijeno. General je na Sudu tvrdio da su oni cijelo vrijeme vikali: „Allahu ekber!“, i da je to bio tip ljudi koji se nikada ne predaju. Zbog toga su ubijeni.

Tužilac je ukazao da je ovo povezano s izjavom „da nećemo ostaviti nikoga živog“. Jedinica u kojoj je bio Delić sastojala se, između ostalog, od šest tenkova, a na dispoziciji je imala i protivvazdušno oružje.

⁶⁹ Izvor: www.icty.org, Delić, 13. 07. 2005, str. 42308-42309.

Vojnici su ispalili 1.656 projektila iz običnog automatskog oružja, 600 projektila iz mašinske puške, 18 granata kalibra 120 mm, 13 granata kalibra 82 mm, 16 granata kalibra 90 mm, više poteznih granata i sedam ručnih bombi. Možda se ne bi koristilo ovoliko oružje i municija da se računalo s tim da neko ostane živ.

Postoje druge izjave svjedoka o sukobima na drugim mjestima, a koje nisu bili podudarne s onim što je general tvrdio. OSCE-ov KVM je registrirao događaje i pozvan je sljedeći dan nakon pucnjave od srbijanske policije, dakle 12. marta. OSCE je registrirao sedam ubijenih vojnika UÇK-a u crnim uniformama. „Nije se moglo potvrditi da li su pripadnici UÇK-a ubijeni na istom mjestu gdje su pronađeni”, stoji u jednoj sveobuhvatnoj knjizi dokumenata koju je uradio OSCE u vezi s događajima na Kosovu, ujesen 1998, i u prvim mjesecima 1999, a koja ima naslov *As Seen, As Told*. Iz ovog ili onog razloga general Delić je mislio da je ova dokumentacija bila podrška njegovoj verziji priče.

Predočena je dokumentacija OSCE-a o istom događaju, preuzeta iz tzv. Plave knjige. Plava knjiga bio je naziv za OSCE-ovu registraciju svih značajnih događaja, iz sata u sat, iz dana u dan, toliko dugo koliko su posmatrači *Verification Mission* bili na Kosovu.

„Jedan od ubijenih je imao prostrjelnu ranu nasred čela s očiglednim pokušajem da se glava prekrije folijom. Niko od ubijenih nije izgledao tako da je umro u toj poziciji, nego su svi postavljeni na leđa s oružjem ostavljenim sa strane. Pretpostavlja se da su umrli ‘importirani’ s nekog drugog mjesta.“⁷⁰

General Delić je imao brzi odgovor. „Teroristi su pokušali pobjeći kroz šumski potok.“ Dakle, pokušali su pobjeći u martu mjesecu kada se snijeg na planinama topi i kada je voda duboka oko 50 cm i hladna kao led. „Trčali su do jednog zaklona udaljenog oko 20 metara od njih i svi su bili pogođeni. Svi, osim četverice ili dvojice, mislim. Nakon toga su bježali dalje vodom. Istjerali smo ih iz potoka na livadu“, objasnio je general. Ali nije objasnio kako četiri osobe koje se nalaze u bjekstvu, u potoku, mogu pružati oružani otpor. Bilo je mnogo nerazjašnjenih

⁷⁰ Isto, str. 42327.

relacija koje su pokazivale da ubijeni nisu ubijeni u oružanoj borbi, nego u pokušaju bijega. Delić nije spomenuo ni pokušaj njih sedmerice da se predaju. Njegova tvrdnja da su „teroristi“ ubijeni u regularnoj borbi nije bila uvjerljiva.

General Delić je također predočio niz pismenih izjava oficira koji su odbacili tvrdnje o ubistvima i protjerivanju, a koje su, nakon završetka rata na Kosovu, objavljene u knjizi OSCE-a *As Seen, As Told*.

Tužilac je ukazao da su izjave svih srpskih oficira bile skoro iste i da su nagovještavale da oficiri nisu pročitali knjigu. Skoro svi su znali da je autor knjige Nataša Kandić iz *Humanitarian Center* (HLC), organizacije za borbu za ljudska prava u Beogradu, bez obzira što njeno ime nije uopće navedeno na mjestu autora. Međutim, ona je vodila HLC. Niko od oficira nije rekao da je knjigu *As Seen, As Told* - koja govori o napadima Albanaca na Srbe s Kosova, nakon što su jedinice NATO-vog KFOR-a ušle na Kosovo i preuzele kontrolu - izdao OSCE, niti je iko od njih to znao.

Miloševićeva videoumjetnost

Za vrijeme glavnog ispitivanja Delića, Milošević je pokazao nekoliko videoisječaka, zamišljenih kao dokumentirana istina za ono što je rečeno od strane svjedoka. Delić je imao poteškoća da objasni svoje uvjerenje u istinitost prikazanih videoisječaka. Morao je potvrditi da je lično bio na licu mjesta kada je većina isječaka urađena. Dakle, u vrijeme kada su novinari srbijanske televizije uradili posao koji je nadgledala vojska. Što se tiče videoisječaka koji prikazuju događaje kojima on nije prisustvovao, Delić je garantirao istinitost sadržaja, tvrdeći da poznaje novinare i fotografe koji su to producirali. Pored toga, hvalio je profesionalizam RTS-a. Problem je, međutim, nastao kada je tu profesionalnost u komade razbio profesor Renuad de la Brosse, svjedok ekspert Tužilaštva, na Sudu od prije dvije godine, što tužilac Nice nije propustio da podsjeti sudije.

Tužilac je podsjetio na jedan intervju žene Albanke s Kosova koja na videoisječku, na koji se Delić poziva, govori o tome da ju je u zatvoru pet dana bez hrane i vode držao UÇK. Na videosnimku se mogla vidjeti djevojčica priljubljena uz majčinu nogu. Delić se sjetio videosnimka prezentiranog za vrijeme Miloševićevog glavnog ispitivanja.

„Vi kažete da je ovaj videosnimak dokument u koji se može vjerovati?“, upitao je tužilac.

„Naravno“, odgovorio je general i dodao: „Vi možete dobiti taj videosnimak s Radio-televizije Srbije ako sumnjate“, ponovio je više puta.

Međutim, istraživači Tužilaštva su, nakon što su Milošević i Delić prezentirali videoisječke na Sudu, pronašli intervjuiranu ženu, koja je u intervjuu s istraživačima potvrdila da je dala izjavu za RTS, ali je rekla pod kakvim se okolnostima to dogodilo. Ništa od onoga što je rekla nije bila istina.

Žena je objasnila pod kojim je okolnostima dala intervju RTS-u, 14. aprila 1999: „Dva dana prije intervjuja srbijanski vojnici zarobili su kompletno stanovništvo tog malog sela, u planini gdje su bili pobjegli.“

„Je li to bila Vojska Jugoslavije ili policija?“

„Vojska“, rekla je žena po imenu Mira Nerijovaj. „Došli su vojnici, koji inače nisu bili stacionirani u selu. Nakon toga, odvojili su muškarce, njih 12 odraslih i 3 mladića, i ubili ih. Ubili su ih pred nama“, objasnila je žena. Ne u selu, nego dok su oni još bili gore u planini Deli i Ujit.

„Jeste li vi bili na licu mjesta prilikom strijeljanja?“

„Da.“

„Je li cijela vaša porodica bila na licu mjesta?“

„Da.“

„Vaša djeca, također?“

„Da.“

„Svi su bili na licu mjesta kada je strijeljano 15 muškaraca iz sela?“

„Da. Oni su ih strijeljali pred nama.“

„Jesu li ubili nekoga od vaše porodice?“

„Strijeljali su mog supruga i mog djevera.“

„Ovo se dogodilo 12. aprila 1999?“

„Da.“

Mira Nerijovaj je rekla da ona ne razumije zašto su ovi ljudi pobijeni. Oni nisu bili pripadnici UÇK-a nego civili. Žena je bila potpuno slomljena. Isti dan srbijanski vojnici obavili su razgovor s njom, a dva dana nakon toga, 14. aprila, došli su da naprave intervju s njom.⁷¹

Delić se nije sjećao ničega vezano za ubistvo 15 muškaraca na tom mjestu određenog dana. On nije znao ništa. Optužio je Tužilaštvo da je falsificiralo izjavu svjedoka.

Intervju s Mirom Nerijovaj je nastavljen. Ona je objasnila da je tog 14. aprila uhvaćena na jednoj njivi i da je od nje traženo da ponovi tekst koji joj je pročitala jedna osoba pred uključenom kamerom. Ni nakon četvrtog pokušaja nije uspjela ponoviti tekst jer je gubila zrak. Onda su joj zaprijetili da će joj ubiti kćerku ako ne mogne govoriti. Jedan odrasli Srbin uhvatio je njenu kćerku oko pasa, držeći joj nož pod grlom.

„Ili ćeš progovoriti ili ćemo joj prerezati grkljan.“ Nakon toga, žena je počela govoriti ono što su joj naredili da kaže:

„Rekli su mi da kažem da nas je torturисao UÇK, ali ja nisam znala ni šta je to UÇK. Nikada nisam vidjela njihove uniforme. Oni su tražili od mene da kažem da nam nisu dali ni hranu ni piće, a kada je došla Vojska Jugoslavije, oni su otjerali UÇK i pružili nam pomoć. To sam morala reći ili bi oni ubili moju kćerku.“⁷²

General Delić je i dalje tvrdio da je sve što je ta žena rekla bila njena izmišljotina na koju su je Sud ili saradnici Suda prisilili da kaže.

„Oni su je prisilili, gospodine Nice. Ja razumijem ovu ženu, jer ona i dalje želi živjeti na Kosovu.“ Delić je bio mišljenja da se nijedan Albanac na Kosovu nije mogao suprotstaviti liderima UÇK-a i da nakon toga nastavi živjeti na Kosovu, što je već ponavljao bezbroj puta. Ali je ipak

⁷¹ Izvor: www.icty.org, Delić, 20. 07. 2005, str. 42611.

⁷² Isto, str. 42448.

morao priznati da su se u to vrijeme u selu nalazili vojnici o čemu je govorila Albanka s Kosova. Bila je to jedna grupa iz 2. motorizovanog bataljona, grupa koja je bila pod Delićevom komandom.⁷³

Delić je, također, priznao da je jedan Miloševićev pravni savjetnik izabrao videosnimke koji su prezentirani na Sudu. Bio je to Zdenko Tomanović do kojeg sam sjedio na galeriji za publiku Haaškog tribunala prije dvije sedmice.⁷⁴

Također je jedan drugi videosnimak dokumentiran kao čista propaganda. Snimak je napravljen u selu Osek-Hilj, 13. maja 1999, a pokazan je na Sudu 7. jula 2005. U ovom slučaju Tužilaštvo je bilo spremno da pronade objekte za intervju i dobije izjavu onoga što je rečeno u TV intervjuu. Intervjuirani muškarac, ljekar, dodatno je objasnio Sudu šta se nalazi iza televizijskog priloga o demonstracijama kosovskih Albanaca protiv NATO-a.

„Sjećam se da nam je u Prizrenu za vrijeme zračnih udara NATO-a od strane jednog oficira Vojske Jugoslavije, ne sjećam se imena, naređeno da se organiziramo i učestvujemo na protestima protiv NATO bombardiranja. Ja sam također morao učestvovati u tim protestima.“⁷⁵

Ovaj čovjek je objasnio da je intervjuiran u selu Zjum. „Intervju su radili ljudi u uniformi JNA”, počeo je on. JNA je bio bivši naziv za Vojsku Jugoslavije.

„Oni nisu bili naoružani, ali u jednoj kafani, u blizini, sjedila su trojica naoružanih policajaca, samo deset metara od mjesta gdje sam ja intervjuiran. Prije nego što je TV ekipa došla u selo, ja sam sjedio u toj kafani. Gosti su prišli policajcima i rekli im da su oni s TV Prizren i da bi vrlo rado intervjuirali nekoga iz sela. Nisu rekli šta bi pitali seljane. Ja ove ljude nikada ranije nisam vidio. Jedan od njih se predstavio kao Sokol Qysja. Rekao je: ‘Dobra večer, gospodo. Kako ste? Ima li kakvih problema?’ Jedan od policajaca mu je pokazao na mene, rekavši: ‘On je ljekar.’ Drugi policajac je dodao: ‘Doktore, idi i dadni intervju.’ Nisam

⁷³ Isto, str. 42456.

⁷⁴ Isto, str. 42436.

⁷⁵ Izjava B. Delića, str. 19. 07. 2005, str. 42484.

mogao reći da neću, jer sam znao koje su posljedice takvog odgovora. Bojao sam se da će me uhapsiti i poslije strijeljati“ objasnio je ljekar u svom pismenom izvještaju za Sud.⁷⁶

Objašnjenje je bilo da je Sokol Qysja, koji je bio lider jedne prosrpski orijentirane partije, proširio glasine o tome da je ljekar imao kontakte s UÇK-om. Ljekar nije imao rezervi prema intervjuu i nije rekao da mu je direktno priječeno. On poslije nije priznavao odgovore kao svoje. Sjeća se i objašnjenja koje je dao, a što nije emitirano na TV. Pored toga, ljekar je bio katolik, a ne musliman. Pripadao je jednoj grupi koja je bila u manjoj opoziciji prema srbijanskoj državi, a zauzvrat je dobio bolji odnos od strane srbijanskih vlasti.

Ljekar je prepričao šta je odgovorio na prvo pitanje koje mu je postavila televizijska ekipa u vojnoj uniformi: „Ovdje žive svi zajedno. Policija je ovde. Mi nemamo nikakvih problema.“ Ali on je dodao kao objašnjenje: „Otkako je muslimansko stanovništvo protjerano iz Prizrena, mi smo kao katolici Albanci dobili naredbu da budemo na selu, mimo svoje volje. Zbog toga se ne osjećamo dobro, jer nas to kompromitira u očima muslimanskog stanovništva i predstavlja nas kao srpske kolaboracioniste. Naredba je došla od jednog čoveka koji se zvao Tun Tomrecaj. Svi katolici iz sela morali su ostati.“⁷⁷

On se sjećao šestog pitanja koje mu je postavljeno: „Šta mislite o ovima što bombardiraju?“ Moj odgovor je bio: „Šta da mislim? Sve je ovo zlo.“ Ljekar je u svojoj izjavi dodao: „Moj komentar prema ovim pitanjima i mojim odgovorima je da su pitanja bila provokativna. Da nisam bio strašljiv, poželio bih dobrodošlicu NATO bombardiranju. Čuo sam da su srbijanske naoružane jedinice ispoljile puno brutalnosti prije i za vrijeme NATO bombardiranja tako da je logično da ne mogu podržavati srbijansku politiku. Pored toga, doživio sam puno zla u našim selima, o čemu želim dati izjavu.“

Zlo je bilo da su u selu Zjum, 31. marta 1999, četvericu Albanaca ubile srbijanske jedinice koje su morale biti pod komandom generala

⁷⁶ Isto, str. 42486.

⁷⁷ Isto, str. 42489-42508.

Delića. Međutim, Delić nije znao ništa o tome. Također, u ratnom dnevniku nema ništa zabilježeno o tome.

Jedan drugi kosovski Albanac, iz sela Zjum, kojeg su također „intervjuirali“ srpski novinari u uniformi, identificirao je četvericu ubijenih i izvijestio o tome kako su albanski katolici s Kosova dobili upute da ne pomažu muslimanima. Ako to urade, njihove kuće bit će zapaljene, a porodica pobijena. General se i dalje nije mogao sjetiti ovog događaja, potpuno odbacujući mogućnost da se neko od njegovih vojnika mogao ovako ponašati, kao i da su se u selu nalazile paravojne formacije ili policijske snage.⁷⁸

Treći videosnimak koji je pokazao „Turke, Rome i Albance“ kako u Vojsci Jugoslavije, između ostalog, kopaju rovove nije prikazan. Tužilaštvo je našlo jednog od kopača rovova. On se zvao Mihail Bezhi i nije imao ništa protiv toga da se objavi njegovo ime. Izjavio je da je postao član Miloševićeve Socijalističke partije 1995, s namjerom da zadrži posao i dobije stan. Sjećao se intervjua datog srbijanskoj televiziji. „Nisam dao intervju dobrovoljno, nego pod pritiskom tadašnjih okolnosti“, napisao je on. „Dakle, da nisam dao intervju, dobio bih otkaz s posla. To mi je poručeno. Osoba koja me prisilila na intervju bio je Sokol Qysja iz Prizrena. Sokol je bio jedini koji je dao intervju dobrovoljno kao predsjednik prosrpske Albanske reformske partije.“⁷⁹

Videodokazi koje je Milošević pokazao Sudu 6. i 7. jula bili su čista propaganda - od strane novinara u Vojsci Jugoslavije - prikupljeni uz pomoć ubistava, prijetnji smrću i uništavanjem u ratu, gdje je ljudski život bio najmanje vrijedan.

⁷⁸ Isto, str. 42504-42508.

⁷⁹ Isto, str. 42501.

Sumnja u dokumenta

Tužilac je izrazio ozbiljnu sumnju u pisanu dokumentaciju koju je general Delić imao sa sobom. Prema Deliću, papiri su sadržavali opis situacije koju su vodili odgovorni oficiri, iz sata u sat, iz dana u dan, za cijelu zonu generalove odgovornosti. Ali, niti ratni dnevnik niti drugi pisani materijali nisu sadržavali nijednu jedinu rečenicu o događajima u Beloj Crkvi ili drugim mjestima gdje su izvršeni masakri. Tužilac je pretpostavljao da je ratni dnevnik vođen svjesnim preskakanjem svih neprijatnih događaja ili da je konstruiran nakon izvjesnog vremena i kao takav proslijeđen sudijama.

General Delić protestirao je protiv izrečenih sumnji da se bavi prevarom. Ali dok je on u uvodu govorio da je pisani materijal iz svih operacija zadržan, sada je bilo teško naći drugo nego generalni materijal. Tužilac Geoffrey Nice je pretpostavljao šta bi moglo biti osnovni materijal za izvještaje urađene u periodu 2002-2003 od oficira iz donjeg dijela lanca komandiranja. Nice je ukazao konkretno na izvještaj oficira Vlatka Vukovića, koji s preciznom satnicom opisuje šta je on radio od 6.30, 7.30, 10.00 i 14.00 sati.

Odakle je Vuković dobio satnicu?

Delić je odgovorio da ne postoji nikakav nego generalni materijal, kao što su, između ostalog, dnevne zapovijesti i karte područja gdje se izvode operacije. „Gdje se nalazio gospodin Vuković? On je oficir prve klase. On nije glupak kojeg morate stalno podsjećati šta mora raditi u koje vrijeme.“⁸⁰

Jedan od dokumenata koji je Delić pokazao bila je analiza operacija koja je uvijek prosljeđivana u višu komandu nakon završetka operacija. Ali, kada je tužilac tražio izvještaj o operacijama u rejonu Suve Reke, gdje su ubijena 44 civila u masakru izvršenom 26. marta 1999, dobio je sljedeći odgovor: „Gospodine Nice, analiza cjelokupnih operacija je tamo gdje sam Vam rekao da se nalazi. Analiza o Suvoj Reci ne postoji,

⁸⁰ Isto, str. 42546-42547.

jer što se tiče moje jedinice nije se ništa dogodilo u Suvoj Reci. To morate shvatiti jednom zauvijek!“

Mustra njegovog objašnjenja se ponavljala. Nijedna od njegovih jedinica nije umiješana u masakr koji se dogodio u njegovoj zoni odgovornosti. To se naravno odnosi i na prekopavanje i premještanje više stotina ubijenih civila iz Suve Reke i drugih mjesta generalove zone odgovornosti prema Batajnici u blizini Beograda.

„Ko drugi osim vojske ili policije u vašoj zoni odgovornosti na Kosovu je mogao organizirati prekopavanje leševa i njihovo slanje na groblja u Srbiji?“ , pitao je tužilac.

„To u svakom slučaju nije bila vojska i ja sam siguran da to nije bila ni policija“, odgovorio je general. Niko to nije uradio.“ On je probao reći da je to uradio NATO kao dio zlonamjerne zavjere protiv Miloševića i njegovih prijatelja, tvrdeći da je „ovo prvi put spomenuto 2001. godine i to može dati odgovor na neka od pitanja“.

Ali, to je bilo glupo i tužilac je prekinuo bez komentara na njegove tvrdnje. Leševi su pronađeni prvo u Dunavu, a kasnije u Batajnici, u blizini Beograda, u aprilu 1999, usred rata. Razlog što je stvar postala poznata tek 2001. godine bila je oznaka tajnosti koju je Miloševićev režim brzo sproveo.⁸¹

General je gledao u hrpu papira o ratu na Kosovu koje on nije spominjao na Sudu. Sada je sjedio na Sudu sa zvaničnim ratnim dnevnikom svoje brigade u torbi. Bio je to dokument koji je Tužilaštvo u Haagu više godina pokušavalo dobiti od srbijanskih vlasti, ali bezuspješno. Kada je tužilac zatražio da to pogleda, general je žestoko protestirao.

„Vi nemate moju dozvolu! Sudije moraju odlučiti o tome. Ja sam pribavio ovaj dokument zbog drugog cilja, ako odbrana to bude tražila, tako da Vi možete uzeti ovaj dokument, i sudije to mogu odlučiti, ali bez moje dozvole. Dakle, Vi to uzimate silom“, protestirao je general.⁸²

⁸¹ Isto, str. 42557.

⁸² Svjedočenje B. Delić, 18. 07. 2005, str. 42409.

Time je on razotkrio nedostatak svog znanja o tome kako Sud funkcioniра. Naime, svi dokazi se moraju učiniti dostupnim što prije i to objema stranama, tako da suprotna strana može istraživati dokazni materijal i izaći sa svojim primjedbama. Tužilaštvo je cijelo vrijeme, koliko je to bilo moguće, djelovalo u skladu s ovim pravilom. Milošević je skoro uvijek pokušavao izaći sa nenajavljenim dokumentima za vrijeme svog postupka, sprečavajući pri tome Tužilaštvo da ostvari uvid u papire.

General nije osjećao nikakvu odgovornost kada je tužilac pitao da li je on uistinu mislio da je to bilo dostupno samo za Miloševića. „Tako daleko se nije išlo u pitanjima o ratnom dnevniku”, pokušavajući da on sam odluči šta je relevantno u predočavanju dokaza. Nakon toga ponovo je grmio na tužioca. „Pod jedan, Vi ne razumijete šta znači ratni dnevnik!“

Miloševićovo unakrsno ispitivanje

Zapadni mediji su, u velikoj mjeri, bili opterećeni tumačenjem politike Zapada u sudskom procesu. U vezi s tim često su u izjavama bivših Miloševićevih saradnika ili njegovih potčinjenih izlazile navidjelo interesantne informacije. Informacije se nisu ograničavale na ono što je rečeno usmeno na Sudu, nego su, također, obuhvatale verifikaciju citata i cijelih dokumenata koji ranije nisu bili poznati. To se ticalo Miloševićevih naredbi, zapisnika sa sastanaka i cijelog niza drugih zvaničnih dokumenata iz Srbije, Jugoslavije, takozvane Republike srpske krajine i Republike Srpske u Bosni.

Jedan od najinteresantnijih svjedoka u procesu bio je Zoran Lilić. Lilić je započinjao izjašnjavanje, potvrđujući da je on identificirao niz dokumenata za Tužilaštvo, od kojih je jedan broj nosio oznaku tajnosti. Jedna takva potvrda bila je očigledno od velikog značaja u procesu.

„Jeste li Vi u toku vaših pregovora s Tužilaštvom identificirali niz dokumenata za koje se pretpostavlja da mogu biti od koristi za Sud kako bi izvršio svoj zadatak?“, pitao je tužilac Geoffrey Nice u toku uvodnog dijela svjedočenja, 17. juna 2003. „Da“, odgovorio je Lilić kratko.

On je potvrdio da neki od dokumenata sadrže stenografske bilješke s važnih sastanaka na kojima je lično učestvovao i da je pomogao Tužilaštvu da pronade dokumente, te da većinu dokumenata, između ostalih i onih koji se tiču Vrhovnog savjeta odbrane, ICTY-u nisu isporučile srbijanske vlasti ni nakon godine dana od zahtjeva Tužilaštva. Srbijanske vlasti i dalje su držale stepen tajnosti.

Lilić je rekao da je izložen jakim ograničenjima o čemu može svjedočiti, tobože da ne bi otkrio državnu tajnu. Pored Lilićevog ličnog advokata, na Sudu su bila prisutna i dva predstavnika jugoslavenske ambasade u Haagu, koji su pratili hoće li on svjedočiti o nečemu o čemu nema pravo.

Unakrsno ispitivanje Lilića bilo je važno za Miloševića. Sud je priznao da Lilić može biti Miloševićev svjedok odbrane i zbog toga je u vezi s tim dao Miloševiću dovoljno vremena i relativno slobodne dizgine. Ali nije prošlo dugo vremena i predsjednik Suda Richard May prekinuo je unakrsno ispitivanje Lilića, očigledno nezadovoljan načinom unakrsnog ispitivanja koje je Milošević koristio.

Milošević je držao duge uvode kako bi prezentirao lična stajališta. Onda bi pitao Lilića slaže li se s njim. U unakrsnom ispitivanju Milošević je govorio o kritičkom pismu koje je on dobio od Momčila Perišića 1998. U vezi s tim Milošević je govorio o netačnostima, nelogičnostima i nepotrebnosti pisma, tvrdeći da je Perišić morao imati neke druge motive nego da osigura Vojsku Jugoslavije.

„Šta je pitanje?“, prekinuo je sudija May naprasito. I Milošević je nastavio da dozira na isti način, zaključujući da je Perišićevo pismo „gubljenje vremena“. „Ako Vi imate neko pitanje, onda ga postavite.“⁸³

⁸³ Izvor: www.icty.org, Lilić, 19. 06. 2003, str. 22822-22824.

Druga muštra koju je koristio Milošević bila je da je on pokušao odbaciti konkretne optužbe, pokazujući da je njegova zvanična politika bila nešto drugo. Kako je on mogao učestvovati u protjerivanju Albanaca s Kosova kada je njegova zvanična politika bila mir i bratstvo. Kao dokaz tome on je citirao samog sebe:

„Mi ne želimo povrijediti Albance po bilo kom osnovu i ne želimo da Albanci na Kosovu budu građani drugog reda. Zbog toga moramo zapamtiti i povući jasnu razliku između separatističkog pokreta na jednoj i albanskog naroda na drugoj strani”, pročitao je Milošević kratki rezime iz svog dugog citata.⁸⁴

Cilj ovoga je bio da se sudije predomisle.

Milošević je pitao Lilića je li ikada čuo nešto o politici usmjerenoj na protjerivanje Albanaca s Kosova. On, naravno, to nije čuo.

Lilić je potvrdio Miloševiću ono što mu je napisao u pismu, 20. novembra 1998: ... da su na osnovu saznanja tajnih službi jugoslavenski lideri smatrali da su Sjedinjene Američke Države pokušale preko UÇK-a izvršiti „terorističku ofanzivu“ u proljeće 1999. i da je cilj Clintonove administracije bio da se angažira NATO u konfliktu na Kosovu.⁸⁵

Ako i zanemarimo činjenicu da Milošević nije predočio ništa u pisanoj formi što bi potvrdilo ove tvrdnje, tvrdnje su bile irelevantne jer Optužnica protiv njega nije sadržavala elemente protiv Srbije ili jugoslavenskog pokušaja da se porazi separatizam ili terorizam na Kosovu.

Milošević je tvrdio, također, da „koncentracija međunarodnih snaga u Albaniji“ ima za cilj da zbuni izbjeglice koje dolaze s Kosova i da „situaciju predstavi kao humanitarnu katastrofu“, ali u vezi s tim nije predočio nikakve konkretne dokaze. On je ponovio tvrdnje da su posmatrači OSCE-ove *Kosovo Verification Mission* (KVM) podržavali UÇK za što je htio imati Lilićevu „potvrdu“. Lilić je naravno u to vrijeme imao iste izvore kao i Milošević.

⁸⁴ Izvor: www.icty.org, Lilić, 18. 06. 2003, str. 22684-22685.

⁸⁵ Lilić, 19. 06. 2003, str. 22784-22785.

Nedokumentirane tvrdnje u toku unakrsnog ispitivanja natjerale su sudiju Maya da eksplodira. „To je Vaše mišljenje i ovo su, bez sumnje, izvještaji tajnih službi i izvještaji koje ste Vi imali. Ovo bez ikakve pomoći za nas. Isto ste rekli posmatračima (KVM) i Vi to sad negirate. Moramo razlučiti šta je istina, a šta nije. Ako imate direktne dokaze, možete ih naravno predočiti.“⁸⁶

Po Miloševiću jedini motiv za sav njegov napor i posao bila je želja za mirom i pravdom. On se ogradio od tvrdnji po kojima je imao moć i utjecaj na događaje vezane za rat, što je pokazao u svadi s generalom Wesleyom Clarkom na Sudu u Haagu, 16. decembra 2003.

„Časni Sude, moje je mišljenje da je optuženi bio motivirajući i vodeći faktor u svim pitanjima i svim aktivnostima rata i mira u bivšoj Jugoslaviji u ovom periodu”, rekao je Clark, između ostalog. Clark je objasnio Sudu da je Milošević bio taj koji je u ime bosanskih Srba pregovarao s američkom delegacijom na čelu s Richardom Holbrookeom, početkom jeseni 1995.

„Ta tvrdnja je pogrešna, generale”, komentirao je Milošević. „Ono o čemu mi ovdje razgovaramo jeste isključivo moj angažman, moje uporno zalaganje za mir i ništa drugo. Pitanje o miru, generale, bilo je u interesu naroda i ja sam u tome imao podršku cijelog naroda. Mi ovdje govorimo o miru i ni o čemu drugom.“⁸⁷

Milošević je rado koristio unakrsno ispitivanje da napadne svjedoke, ne samo da bi rekli ono što on želi nego i zbog stvari koje bi mogle izbrisati glasine u javnosti, iako je to bilo potpuno nerelevantno za izjave svjedoka. Za vrijeme unakrsnog ispitivanja Wesleya Clarka Milošević je predočio fotografiju na kojoj članovi UÇK-a drže dvije odsječene ljudske glave. Po Miloševiću bile su to srpske glave. Sudija May je rekao da fotografija nema veze s Clarkovim svjedočenjem. Međutim, Miloševićev cilj je bio optužiti Clarka. „Generale, Vi ste faktički komandirali ovim formacijama, ovim jedinicama koje su odrubljivale srpske glave.“⁸⁸

⁸⁶ Isto, str. 22790.

⁸⁷ Svjedočenje W. Clark, 16. 12. 2003, str. 30478-30479.

⁸⁸ Isto, str. 30502-30503.

Formalista Milošević često je formalne odnose pokušavao koristiti na isti način kao govore i članke. Povremeno je dobivao pitanja za koja nije bio pripremljen ili koja nisu bila onakva kakva je on želio. To se događalo i za vrijeme unakrsnog ispitivanja Zorana Lilića.

„Ima li neka odluka donesena nezakonito ili nelegalno u nekim od ovih dokumenata koji su Vam ovdje predloženi?“, pitao je Milošević.⁸⁹

Lilić je odgovorio ponavljajući kratko šta je on rekao o dva dokumenta: dokumentu vezanom za štampanje novca i Perišićevom pismu.

„Ne govorim o Perišićevom pismu. Ne mislim na to. Na to ćemo doći kasnije“, prekinuo ga je iziritiran Milošević.

„Ne znam koji je broj dokumenata na koji se Vi pozivate“, rekao je Lilić.

„Ja se pozivam na sve dokumente ovdje. Je li to nešto nezakonito?“

„Koliko ja mogu vidjeti, i ako govorimo o istim dokumentima, onda nema ništa nezakonito ili ilegalno u vezi s tim.“⁹⁰

Teško je shvatiti šta je Milošević htio od ovakvih odgovora. Preko Lilića htio se osloboditi vlastite odgovornosti za ulogu jugoslavenskih oficira, ali nije uspio.

„Svjedok koji je ovdje bio ranije pretpostavljao je da sam ja, kao predsjednik Republike Srbije, a u skladu s Ustavom i zakonom, imao pravo da dijelim priznanja. Ja nikada to kao predsjednik Srbije nisam radio. Sjećate li se Vi da sam ja nekada dijelio odlikovanja kao predsjednik Srbije?“

„Ne sjećam se da ste ikada dijelili takva odlikovanja“, odgovorio je Lilić kiselo.⁹¹

Milošević je dobio Lilićevu saglasnost o tome da su sve vojne aktivnosti vršene u skladu s Ustavom i zakonom. Lilić nije mogao reći je li Milošević lično nekada stavio neku stvar na dnevni red Vrhovnog savjeta odbrane. O tome su oni saradivali.

⁸⁹ Z. Lilić, 18. 06. 2003, str. 22743.

⁹⁰ Z. Lilić, 18. 06. 2003, str. 22743-22744.

⁹¹ Isto, str. 22744-22745.

„Ja sam mogao predložiti. Vi ste to prihvatili ili nešto slično”, objasnio je Lilić. Nakon toga je objašnjavao ko je imao odlučujuću riječ. Kada je Milošević htio da on potvrdi da je sve u skladu s procedurom, Lilić je naglašavao da su njegove mogućnosti da daje komentare bile izuzetno ograničene iz razloga što je to određivano u Beogradu. Ipak se sjeća jednog sastanka održanog nakon prijedloga koji je došao od Miloševića. Bio je to sastanak na kojem je razmatran prijedlog mirovnog rješenja Kontakt - grupe u ljeto 1994.

„Mislim da je specijalni sastanak održan na Vaš prijedlog i Vi ste željeli da svi članovi grupe budu prisutni: komandanti odbrane, vojni komandanti, visoki oficiri Generalštaba i naravno Vi lično, kao i Momir Bulatović i Kontić. Bio je to izuzetno važan i specifičan sastanak, zbog toga se sjećam.“ Tako se Lilić sjećao da je Milošević tražio da se održi jedan takav sastanak, bez obzira što je on bio jugoslavenski predsjednik, koji je formalno imao glavnu odgovornost.

„U redu. Bilo je isključeno da se dobije mirovno rješenje za Republiku Srpsku, je li tako?“, komentirao je Milošević. Međutim, on nije dobio ono što je očekivao. Naprotiv, Lilić je potvrdio da je Milošević cijelo vrijeme bio tu i da je odlučivao u Vrhovnom savjetu odbrane.⁹² Ubrzo nakon toga Lilić je potvrdio da je Milošević stvarno igrao posebnu ulogu. Milošević je htio da mu Lilić potvrdi da on, Milošević, nije nikada imao moć i vlast nad vojnim pitanjima. Onda je nastavio:

„Recite mi, molim Vas, da li sam ikada nametao svoju volju Vrhovnom savjetu odbrane? Jesam li radio nešto mimo pravila koja sam imao kao član Vrhovnog savjeta odbrane u čijem radu sam učestvovao i izražavao svoje mišljenje?“

„Kao član Savjeta Vi niste radili ništa nezakonito, izuzev što je Vaše pravo bilo dominantno. Mislim na nešto što može negirati Vašu dominirajuću ulogu u nekim stavovima. Utjecaj Srbije na sve što se događalo u Jugoslaviji bio je dominantan u odnosu na Crnu Goru, bez obzira što ste Vi uvijek pokušali biti saglasni s Bulatovićem. Pozicija koju ste imali, položaj koji ste zauzimali, bili su dominantni”, ustvrdio je Lilić.

⁹² Isto, str. 22746-22747.

Bila je ovo razarajuća izjava koja je, između ostalog, oslobodila jedno malo priznanje od Miloševića: „Ja ne negiram, naravno, da sam imao dominirajuću poziciju građenu na jednoj vrsti autoriteta koji sam imao, pretpostavljam.“

Ali, pitanje je bilo je li on prisiljavao nekoga da kaže nešto protiv svoje volje i da bude saglasan u nečemu, a u čemu je bio protiv. „Ne, tako nešto nije se događalo”, odgovorio je Lilić. To je bilo prirodno, jer oni su svi bili zajedno.⁹³

Milošević se kasnije u unakrsnom ispitivanju vratio svojoj vlastitoj nevinosti u odnosu prema Vojsci. Lilić je govorio o nizu visokopozicioniranih oficira s kojima je Milošević imao bliski kontakt. Milošević nije bio saglasan s tim i počeo je objašnjavati kako je to, po njegovom mišljenju, izgledalo. Sve je to sumirao u jedno pitanje:

„Faktički ja nisam imao nikakve veze s pitanjima koja su se odnosila na vojsku, izuzev što sam učestvovao u radu Vrhovnog savjeta odbrane, na šta sam bio obavezan po Ustavu.“ Milošević je nastavio spominjati niz generala i drugih vodećih oficira s kojima, navodno, nije imao nikakve veze. Ali, Lilić mu je dao odgovor na optužbe, dajući komentare koji nisu oslabili ono što je rekao ranije.

Vodeće pitanje bilo je glavna osobina Miloševićeve odbrane. Problem je bio što Sud nije mogao posmatrati ove odgovore kao svjedokove. Zbog toga su oni bili bezvrijedni. Miloševiću je skrenuta pažnja na ovo više puta, ali nakon svega i sudije i Tužilaštvo su odustali od ovoga.

Naprimjer, pokušao je pridobiti Lilića da kaže da su dva kadrovska centra, koja su formirale srbijansko/jugoslavenske vlasti kako bi sprovele interese srbijanskih vojnika koji su se borili u Bosni i Hrvatskoj, bila „pomoć“ dvjema srpskim samoproglašenim područjima. Lilić je u svom glavnom izjašnjavaњу potvrdio da je Vojska Jugoslavije formalno formirala dva kadrovska centra nazvana 30. i 40. kadrovski centar. Kadrovski centri su isplaćivali plaće, penzije i brinuli se o drugim pravima jugoslavenskih oficira i vojnika koji su ratovali u Bosni i Hrvatskoj. Ovo je bio važan formalni dokaz da je Jugoslavija

⁹³ Isto, str. 22748-22749.

učestvovala u ratovima u susjednim republikama.

„Sada bih htio razjasniti onaj dio Vašeg svjedočenja vezanog za pomoć Vojsci Republike Srpske i Vojsci Republike srpske krajine, odnosno mjestu i ulozi 30. i 40. kadrovske centra. S obzirom na to da postoje mnoge insinacije u vezi s ovim, je li korektno u vezi s našim angažmanom, da ukoliko čovjek koristi samo jednu jedinu reč, onda koristi riječ pomoć? Je li to tačno ili ne, gospodine Liliću?“, pitao je Milošević. I Lilić je potvrdio da je „pomoć“ bila jedina riječ koja se mogla koristiti, ali je odgovor bio bezvrijedan za Miloševića, s obzirom na to da je on bio taj koji je tu pomoć odobrio.⁹⁴

Druga tehnika koju je Milošević često koristio bila je da samo koristi vrijeme da bi svjedok ponovio ono što je već rekao Tužilaštvu, ne ulazeći u problem. To je brzo postajalo dosadnim.

„Gospodin Nice Vas je pitao koju vrstu kontrole sam ja imao, ja, Slobodan Milošević, nad rukovodstvom bosanskih Srba, itd.? Vi ste odgovorili da se riječ kontrola ne može koristiti. Je li to tačno?“

„Da.“

„Onda ste Vi odgovorili da sam ja imao neku vrstu utjecaja, ali da je to bilo nedovoljno da bi se oni pridobili da prihvate mirovni plan. Je li to tačno?“

„Da.“

Odgovor je postajao potpunim. Lilić je objasnio zbog čega su bosanski Srbi i Milošević imali različite mirovne planove:

„Mislim da je dio rukovodstva Republike Srpske imao druge ambicije, a to je da po svaku cijenu uvuče Saveznu republiku Jugoslaviju u rat. Mislim da je na Plitvicama bio jedan sastanak poslanika Republike Srpske i Republike srpske krajine na kojem se raspravljalo o našem pritisku da prihvate plan Kontakt - grupe. Oni su htjeli napraviti jednu vrstu zajedničke srpske republike od dva entiteta koju apsolutno niko od nas ne bi prihvatio, niko pa ni Vi“, objasnio je Lilić. Neslaganja su se odnosila na taktička pitanja, a ne na principijelne razlike.⁹⁵

⁹⁴ Isto, str. 22754-22755.

⁹⁵ Isto, str. 22758-22759.

Unakrsno ispitivanje Lilića je bilo primjer kako je Milošević koristio malo vremena da postavi pitanje, ali je rijetko dobijao odgovor koji nije želio.

„Imate li Vi neko objašnjenje o tome zašto se ovde čini tako veliki napor da se stvori utisak da je policija bila militarizirana?“, pitao je Milošević Lilića, koji je potvrdio da je u Srbiji za vrijeme Miloševića policija ojačala i da je dobijala najveći dio budžeta, ali i ogromna sredstva koja nikada nisu išla kroz državni budžet.

„Ne mislim da ima potrebe da prezentiram te pretpostavke. Ja kažem, i stojim iza toga, da je u Srbiji policija imala prioritet nad Vojskom Jugoslavije.“

U skladu sa zakonom policija je bila u nadležnosti Republike Srbije, a ne Savezne republike Jugoslavije. Policija je u mnogim segmentima bila Miloševićevo glavno sredstvo koje ga je jačalo.⁹⁶

Spasio bosansku brigadu

Odobrenje da jedna brigade Armije Republike Bosne i Hercegovine pređe rijeku Drinu kako bi se spasila okruženja u kojem ju je držala Vojska Republike Srpske je događaj koji je Milošević pokušao iskoristiti u svoju korist.

Bio je to uzbudljiv događaj koji je demantirao uobičajeno razumijevanje da je Milošević bio glavna hulja u jugoslavenskoj drami. Međutim, to se dogodilo nakon Srebrenice 1995. Dakle, onda kada se Milošević trudio da svijetu pokaže da je on čovjek mira i kada je svjetsko javno mnijenje bilo ljuto zbog masakra u Srebrenici. Događaj je, međutim, bio potpuno u vezi s ranijom Miloševićevom strateškom odlukom da ne dopusti da se na teritoriji Srbije i Crne Gore odvijaju ratne operacije. U skladu s ovom politikom, hiljade Muslimana izbjeglica iz Bosne našlo je svoje utočište u Srbiji, posebno u Beogradu, gdje su ostali sve do kraja rata.

⁹⁶ Isto, str. 22760-22779.

Ovaj događaj je aktueliziran za vrijeme Lilićevog izjašnjavanja samo da bi Milošević mogao istaći svoje ponašanje mirotvorca.

„Sjećate li se, slučajno, da je jedna cijela brigada Armije Republike Bosne i Hercegovine, dakle, Izetbegovićeva brigada, putem posrednika pitala za moju dozvolu da pređe rijeku Drinu i nađe spas u Srbiji? Bilo je 840 muškaraca, dakle cijela jedna brigada. Oni su jednostavno molili da ih ja zaštitim od napada koji bi ih razbio. Sjećate li se toga?“

„Da, sjećam se toga. Ne sjećam se detalja, ali sjećam se događaja“, bilo je sve što je Lilić rekao. Milošević je nastavio objašnjavati šta se dogodilo: ‘Postavljen im je samo jedan uvjet, a to je da moraju preći rijeku Drinu bez oružja. Nakon toga, smješteni su u jednu policijsku kasarnu, dobili su ljekarsku pomoć, hranu, a posjetili su ih strane diplomate i predstavnici Crvenog krsta.’

I Izetbegovićeva Vlada i Republika Srpska su tražile da im se ovi vojnici izruče, ali je Milošević to odbio. „Objašnjenje koje sam im dao bilo je da ih ja ne želim poslati nazad, jer su oni pod mojom zaštitom“, rekao je Milošević. Na kraju su ovi vojnici poslani u Mađarsku, gdje su sami mogli odlučiti šta i kako dalje. „Odatle je svaki od njih, po vlastitoj želji, mogao odlučiti da li će se vratiti ili će ići dalje rođacima u Australiju, Ameriku, Njemačku ili bilo gdje u svijetu. Je li to bilo tako?“, pitao je humanista i na pružanje pomoći uvijek spremni Milošević.

S tim u vezi Milošević je zaključio: „Ako vojnici Armije Republike Bosne i Hercegovine traže utočište u Srbiji, onda ne može biti riječi o tome da su tražili utočište kod agresora, kako su to oni opisali na političkom nivou?“⁹⁷

Ono što Milošević nije objasnio na Sudu bilo je da je ova brigada pobjegla iz druge istočnobosanske enklave Žepe i da je njegova dozvola o prihvatanju brigade došla nakon što su ga međunarodni predstavnici kontaktirali kako bi se spriječilo ponavljanje masakra iz Srebrenice. I Milošević je po svaku cijenu htio spriječiti još jedan masakr.

⁹⁷ Z. Lilić, str. 22776-22779.

U lošem svjetlu

Unakrsno ispitivanje svjedoka često je imalo za cilj da se predstave u lošem svjetlu. To se radilo, između ostalog, i postavljanjem pitanja koja nisu imala veze s njihovom svjedoka. Međutim, mora se podvući da je ovaj princip bio potpuno zakonit.

Za vrijeme unakrsnog ispitivanja Srbina Ratomira Tanića, za kojeg je Milošević ranije rekao da je „lažni svjedok“, Milošević je pokušao izazvati sumnju kojom bi se dovela u pitanje njegova vjerodostojnost kao svjedoka. Milošević je htio pokazati da Tanić ne zna ništa o Kosovu. Međutim, način na koji je to radio izazvao je sudiju Maya da reagira.

Milošević je postavljao Taniću pitanja koja nisu imala nikakve veze s onim što je on govorio na Sudu, između ostalog, i koliko se „Albanaca iz Albanije upravo sada nalazi na Kosovu“.

Naravno da Tanić, koji je u zadnje dvije i po godine živio u egzilu na nepoznatim mjestima bivše Jugoslavije, nije znao ništa o ovome. Milošević se nije predavao, nego je iznosio podatke o tome da on zna kako se u Beogradu „govori o 200.000-300.000“ ovih Albanaca i da je njemu „jasno“ da su izbori na Kosovu „iscenirani“.

Kada ga je sudija May prekinuo, rekavši da ovo nije pitanje koje se tiče svjedokovog iskaza, Milošević je nehajno odgovorio „da se o ovome moglo pročitati u novinama“. Kao da je svjedok pozvan da objasni šta je pročitao u novinama!⁹⁸

Sudija May je zamolio Miloševića da pređe na drugo pitanje nakon duge argumentacije Ratomira Tanića o tome zašto se rasprava o broju Albanaca pojavila 1997.

„Sud prekida ovaj dio unakrsnog ispitivanja ... Tema je iscrpljena. Ako Vi, gospodine Miloševiću, želite nastaviti unakrsno ispitivanje, onda morate preći na novu temu. Mnoga su područja vezana za izjašnjavanje svjedoka i Vi znate da je vrijeme ograničeno. Sada morate preći na nešto drugo.“

⁹⁸ Izvor: www.icty.org. Tanić, 16. 05. 2002, str. 5059-5060.

Međutim, Milošević se nije predavao.

„Dobro, zbog toga sam ja i rekao da trebam više vremena. Ovo što je svjedok objasnio ...“

„Vi s ovim trošite vrijeme uzalud. Dopustite da sada pređemo na novo područje izjašnjavanja svjedoka”, prekinuo je sudija May.⁹⁹

Milošević je pokušao ismijati činjenicu da Tanić nema univerzitetsko obrazovanje.

„Politiku koju Vi nama predstavljate – ne želim bacati vrijeme da pročitam sve – ali ovaj naučni simpozij koji je imao političke implikacije, itd., i na kojem ste Vi učestvovali, nakon toga Simić i drugi, naučni simpozij ...“

„Koji je imao političke implikacije također”, uskočio je Tanić.

„Da, političke implikacije, gospodine Taniću. Svaki naučni simpozij koji govori o političkim pitanjima mora imati političke implikacije. To je jasno jednom za uvijek. To je potpuno logično. Sada, u svjetlu činjenice da Vi nemate univerzitetsko obrazovanje, kako ste onda mogli učestvovati na naučnom simpoziju? Kojom se naukom Vi bavite?”¹⁰⁰

Također za vrijeme unakrsnog ispitivanja veoma važnog svjedoka Radomira Markovića, bivšeg šefa srbijanske tajne službe, sudija May je bio sit svega. Tužilac Geoffrey Nice je reagirao na Miloševićevo ključno pitanje, a sudija May je otvoreno pokazao da Sudsko vijeće ne želi slušati šta Marković govori u Miloševićevu korist.

„Jedna je stvar da Sud odluči koju vrijednost ima ovo objašnjenje s obzirom na to da je to dato od optuženog”, uključio se sudija May. „Da, gospodine Miloševiću. To nema nikakvog smisla. Poenta je sljedeća: Vi uputite optuženog na svjedoka koji ne zna ništa o tome i pitate ga šta je njegova pretpostavka.”¹⁰¹

⁹⁹ Isto, str. 5067.

¹⁰⁰ Isto, str. 5068.

¹⁰¹ Izvor: www.icty.org, Marković, 26. 07. 2002, str. 8774.

Reakcije sudija

Za vrijeme sudskog postupka sudije su bile na velikom iskušenju, posebno zbog Miloševićevog nedostatka volje i želje da svoju odbranu vodi u skladu s propisima. Sudijama je suprotstavljen cinični političar iz vrha jedne zemlje gdje propaganda i manipulacija zauzimaju visoko mjesto. Milošević je sam po sebi bio veliki majstor. Cijelu jednu naciju vodio je u ambis, istovremeno je držeći u uvjerenju da je krivnja za nastalo stanje kod onih drugih. Sud je za protivnika imao jednog izvanrednog taktičara, koji je, pored toga, po vokaciji bio pravnik.

Sudija Richard May se od prvog trenutka pokazao kao pravi čovjek na pravom mjestu. Uvijek je procjenjivao Miloševićeve primjedbe i žalbe i pratio ih sve dok ne postanu osnovane. Ali nikada nije dopustio da Milošević preuzme vođenje postupka. Od početka do zadnjeg dana on nije nijednom riječju dao do znanja da je ozbiljno bolestan, držeći proces čvrsto u svojim rukama. Do zadnjeg dana Milošević je primao Mayove, kao bič, ironične opaske, posebno kada bi optuženi dolazio s potpuno neprihvatljivim žalbama ili primjedbama.

Sudija Patrick Robinson bio je sudija s puno manje iskustva. Povremeno se doimao nesigurnim kada je bilo u pitanju njegovo znanje o bivšoj Jugoslaviji, a uz to bio je otvoren za mnoge Miloševićeve ideje i zahtjeve. Nakon što je preuzeo funkciju predsjednika Suda, stekao se utisak da mu je sam tok sudskog postupka dosadan.

Sudija Kwon nije nikada bio predsjednik Suda. Kwon se pokazao kao sudija s potpuno neobičajenim pogledom na dokaze i argumente prezentirane Sudu. Nakon višegodišnjeg sudskog iskustva imao je sposobnost da veoma brzog identificira dokumente i druge dokaze po broju i podbroju, i cijelo vrijeme bio je na zemlji. To se može reći i za škotskog sudiju Iana Bonomya, koji se pojavio kada se sudija May morao povući. Za nekoliko mjeseci sudija Bonomy se u velikoj mjeri upoznao s onim što se događalo na Sudu u protekle dvije godine. Od prvog trenutka doimao se sigurnim, uvijek s relevantnim pitanjima s kojima je poentirao. Za kratko vrijeme dostigao je kapacitet sudije Maya.

Odgovornost sudija je bila, prije svega, da osiguraju da se proces odvija u skladu s pravnim garancijama propisanim pravilima Statuta ICTY-a. Obje strane su imale priliku da prezentiraju svoje dokaze i da izvedu svoje svjedoke, da testiraju dokumentaciju i tvrdnje protivnika i putem unakrsnog ispitivanja i na raspolaganju su imale isto vremena.

Nije se moralo dugo čekati pa da Sudsko vijeće izrazi svoje nezadovoljstvo Miloševićim nastupom. Dogodilo se to prilikom Miloševićevog prvog nastupa na Sudu kada je optužio ICTY da je nelegalan Sud. Sudija May nije mu dopustio da drži govor i isključio mu je mikrofon.

Dan poslije početka sudskog postupka, 13. februara 2002, Milošević je počeo ponavljati optužbe protiv Suda, u smislu da je to politički Sud i sredstvo u rukama SAD-a i NATO-a. Sudija May ni ovaj put nije zakasnio da Miloševića postavi na mjesto.

„Gospodine Miloševiću, Vi ste ranije davali određene indicije da ćete s Vašim odgovorom doći sutra. Očigledno, to nije slučaj i Vi hoćete da nam danas držite govor. Međutim, stvari o kojima želite govoriti su stvari koje smo mi već odlučili. Vi ste imali pravo na žalbu, ali Vi to niste učinili. Ta stvar je zbog toga obrađena i Vaša stajališta za Sud nisu relevantna. Sve stvari koje ste potencirali, argumentirali ste prije i nema potrebe da se one ponovo razmatraju u ovim sudskim postupcima. Ostatak Vaših argumanata i polazišta saslušat ćemo sutra.“¹⁰²

Nakon 15 dana sudskog postupka, sudija May našao je za shodno da podsjeti Miloševića da se on ne nalazi za političkom govornicom, nego da je optuženi i da se protiv njega vodi veoma ozbiljan sudski postupak.

„Gospodine Miloševiću, mi uopće nismo imponirani Vašim političkim poentiranjem. Vi ste s tim izašli više puta. Neće Vam biti ništa bolje što se ponavljate. A sada ima nešto ozbiljno što Vi želite da zamolite Sud. Objasnite nam šta je to što Vi molite, onda ćemo mi to procijeniti.“¹⁰³

¹⁰² Izvor: www.icty.org, sudski zapisnik, 13. 02. 2002, str. 220.

¹⁰³ Izvor: www.icty.org, sudski zapisnik, 27. 02. 2002, str. 1136.

Više puta u toku sudskog postupka Milošević je bio iziritiran kada bi svjedoci odgovorili onako kako on to nije želio, posebno ako bi koristili dosta vremena da obrazlože odgovor koji on nije želio. To se, između ostalog, dogodilo i u junu 2003, prilikom unakrsnog ispitivanja Michaela Williamsa, bivšeg glasnogovornika i savjetnika Yasushija Akashija, specijalnog izaslanika generalnog sekretara UN-a Boutrosa Boutrosa Ghalija.

„Gospodine May, ja imam razumijevanja za Vaš trud i vrijeme koje mi posvećujete. Ali Vas molim da mi posvetite malo više vremena. Pored toga, ja se nadam da gospodin Williams neće negirati da su njegovi odgovori dugi i da oni iziskuju puno vremena”, rekao je Milošević.

„Skoro isto puno vremena kao i Vaša pitanja”, odgovorio je May. „Završavamo suđenje do sutra u 9.00 sati”¹⁰⁴

Miloševićovo stalno dosađivanje traženjem dodatnog vremena, njegov nedostatak moći da donese odluku, stalna zloupotreba vremena držanjem dugih govora, postavljanje ključnih pitanja, ponavljanje pitanja na koja su već dati odgovori i stalna svađa sa svjedocima koji nisu odgovarili onako kako je on to očekivao, učinili su da sudija May nije uvijek uspijevao zadržati dozu humora u odgovorima. To je bilo očigledno, između ostalog, kada je Milošević počeo s unakrsnim ispitivanjem svog bivšeg kolege, bivšeg predsjednika Jugoslavije Zorana Lilića.

„Da, gospodine Miloševiću, moramo upamtiti da *amicus* mogu imati pitanja. Moramo upamtiti da može doći do ponovnog ispitivanja. Pod tom pretpostavkom Vi možete dobiti ostatak vremena sutra. Ali, u tom slučaju, ja Vam savjetujem, ja Vas upozoravam, nemojte tračiti vrijeme svađajući se sa svjedocima. Ako to učinite, učinit ćete to na vlastitu štetu. I nemojte koristiti vrijeme na nerelevantna pitanja. Vidjet ćemo kako će to ići, kako će to brzo ići. Ali to je vrijeme koje ćete Vi imati na raspolaganju.”

¹⁰⁴ Izvor: www.icty.org, suđenje 24. 06. 2003, str. 23004.

Milošević nije bio suviše zadovoljan. „To znači na kraju dana sutra ...? To je samo malo duže, malo duže nego ...“

On nije uspio više ništa progovoriti, a sudija May ga je ponovo prekinuo, ali sada potpuno iziritiran. „Eto kako Vi koristite Vaše vrijeme, za svađu. Idemo dalje. Postavite pitanja!“¹⁰⁵

To nije bila posljednja opomena tog dana. Sudija May je prekinuo Miloševića i na kraju dana: „Zaustavio sam Vas jer prekidate svjedoka. Vi govorite pet minuta i onda očekujete da svjedok odgovori za minut. To je apsurd!“¹⁰⁶

Za vrijeme unakrsnog ispitivanja generala Ruperta Smitha, britanskog generala i posljednjeg komandanta UNPROFOR-a u Bosni, Milošević je počeo s nečim što su sudije već počele prepoznavati. Milošević je konfrontirao Smitha s izjavama različitih zapadnih predstavnika koji su, manje ili više, podržavali srpske poglede o tome da bosanski Muslimani stoje iza svih velikih masakara u Sarajevu. General Smith je izričito rekao da je čuo mnoge glasine, ali da nikada nije dobio nijedan jedini dokument kao potvrdu da je Armija Republike Bosne i Hercegovine uzrokovala masakre u Sarajevu. Zadnje što je Milošević citirao bila je izjava jednog francuskog novinara, Bernarda Walkera, koji je ponovio ovu priču na francuskoj televiziji. Onda je May izgubio strpljenje.

„Stajališta prema drugim ljudima nisu ni ptice ni ribe. Svjedok ne može ponavljati ono što je već rekao. On je dao svoje objašnjenje o ovome. Ako Vi želite pozvati gospodina Walkera, ako on ima nešto novo da kaže o onome što se faktički dogodilo u to vrijeme, pod uvjetom da je bio tamo, mi ćemo naravno to saslušati. Vi ga pozovite. Ali ovo je ono o čemu Vam ja govorim. Vi bacate Vaše vrijeme. Samo ponavljate iste tačke, ponovo i ponovo. Beskorisno trošite Vaše vrijeme. Držite se istih tačaka u većem dijelu vremena. Ne znam da li imate druge tačke da predočite svjedoku. Ako imate, onda je najbolje da to uradite.“

Ali Milošević nije prihvatio upozorenje. Nastavio je na isti način zbog kojeg ga je sudija May upravo opominjao.

¹⁰⁵ Izvor: www.icty.org, sudski zapisnik, 18. 06. 2003, str. 22679-22680.

¹⁰⁶ Isto, str. 22770.

„Želim samo pitati generala Rosea: ‘Znate li Vi šta je francuski predsjednik Mitterrand rekao – to je ovo što je spomenuti novinar učinio javnim – da Mitterrand ...’“

May ga je odmah prekinuo: „Ne. Imaju li ova gledišta o predsjedniku Mitterrandu ikakve veze sa svjedokom? Kakve ovo veze ima sa svjedokom?“

„Ovo nije Mitterrendovo gledište. Ja citiram Mitterranda: ‘Prije nekoliko dana gospodin Boutros Ghali mi je rekao da je on siguran da je granata koja je pala na tržnicu Markale u Sarajevu bila muslimanska provokacija.’ To je Mitterrand rekao”, odgovorio je Milošević.

„Da, da, da. Mi smo to već čuli. Vi možete pozvati Boutrosa Ghalija. Dopustite da nastavimo s nečim drugim.”¹⁰⁷

Milošević je i dalje nastavio zvati generala Smitha „general Rose“, mijenjajući ime generala Ruperta Smitha s njegovim prosrpski orijentiranim prethodnikom u Sarajevu, Michaelom Roseom. Smith je međutim bio jedna od onih ličnosti koji se nije dao izbaciti iz takta:

„Generale Rose ...”, rekao je Milošević ponovo.

Sudija Kwon ga je ispravio: „Smith.“

Milošević nastavlja: „General Smith. Oba su Englezi i ja sam stvarno pogriješio. Bio je to lapsus. Nije bilo namjerno. Generale Smith...”

„Znam ja da mi svi ličimo jedni na druge”, upao je Smith.¹⁰⁸

Sudija May nije bio završio za danas. Nakon jednog dugog Miloševićevog pitanja o evakuaciji civila iz Srebrenice, s dosta citiranih rečenica iz pisma Yasushija Akashija upućenog UN-u, a koje se odnosilo na davanje naloga o izradi plana za evakuaciju civila, sudija May je rekao: „Generale, ako razumijete pitanje, odgovorite na njega.”¹⁰⁹

Sudija Robinson nije u potpunosti bio dorastao situaciji na Sudu. Jedan primjer za to je pitanje koje je on uputio Miloševićevom svjedoku odbrane, Obradu Stevanoviću, nakon što je Tužilaštvo otkrilo bilješke u

¹⁰⁷ Svjedočenje R. Smith, 09. 10. 2003, str. 27355-27356.

¹⁰⁸ Isto, str. 27356.

¹⁰⁹ Isto, str. 27387.

Stevanovićevom *Dnevniku*, gdje se govori o rezultatima jedne operacije na Kosovu, u kojoj je ubijeno 2.000 terorista i 90.000 civila koji su napustili zemlju. Bio je to stvarni pismeni dokaz da su srbijanske jedinice u procesu velike akcije etničkog čišćenja protjerale Kosovare s Kosova.

Međutim, za sudiju Robinsona stvar nije bila jasna.

„Meni nije jasno o čemu ova statistika govori”, rekao je Robinson. „Na koju operaciju ona ukazuje, na koje područje i na koje vrijeme?”¹¹⁰

Godinu dana nakon preuzimanja suđenja, sudija Robinson je bio sit postavljanja vodećih pitanja i zloupotrebe sudskog vremena. „Molim Vas da stanete. Samo pitajte svjedoka šta to znači, a ne objašnjavajte mu. Ne formulirajte pitanje kao objašnjenje za svjedokov odgovor. To je uvod”, rekao je Robinson.¹¹¹

Skoro dvije sedmice kasnije, 15. juna, Robinson je bio rezigniran. „Gospodine Miloševiću, Vi ste tražili neke materijale i dobili ste ih. Nastavite s ponovnim ispitivanjem. Ja sam umoran od toga. Ne želim više ništa slušati.“

Sudija Bonomy je bio još oštriji. „Želim jasno reći da nisam spreman slušati ovo. To je potpuno neodgovarajući način za procesuiranje stvari.“

Sudija Robinson se ipak obratio Miloševiću, rekavši. „Nezamislivo pitanje. Pređite na sljedeće pitanje ili ću ja odmah završiti s ponovnim ispitivanjem.“

Milošević je sa svjedokom Stevanovićem radio od 11. maja, što je već bilo više od jednog mjeseca. Veliki dijelovi ponovnog ispitivanja nisu donijeli ništa novo, nego ono što su svjedoci već izjavili. Od 15. juna Milošević je počeo čitati rezimee izjava drugih svjedoka koji nisu pozivani na glavno ispitivanje i za šta je Stevanović rekao da mu je bilo nepoznato. To je stvorilo akutno nezadovoljstvo za sudijskim stolom. Tog 11. maja Milošević je objasnio da on treba 12 sati za glavno ispitivanje, što je tačno tri radna dana na Sudu. Zbog toga su sudije imale

¹¹⁰ Izvor: www.icty.org, Stevanović, 08. 06. 2005, str. 40354.

¹¹¹ Izvor: www.icty.org, Stevanović, 08. 06. 2005, str. 40654.

dobre razloge kada su mjesec dana kasnije konstatairali da Milošević ne uspijeva administrirati svoj predmet.

Nakon više Miloševićevih bezuspješnih pokušaja da od Stevanovića dobije komentar na postavljeno pitanje, došao je kraj Robinsonovom strpljenju:

„Gospodine Miloševiću, završavamo ponovno ispitivanje. To je besciljno gubljenje vremena. Generale, hvala Vam što ste došli na Sud da svjedočite. Vi možete ići.“

Milošević je očajnički pokušavao zaustaviti sudiju Robinsona: „Molim Vas, gospodine Robinson. ...Dopustite da obrazložim jednu tačku. ...Gospodine Nice ...“

Ali Robinson je bio nepokolebljiv:

„Ja Vas ne slušam. Potresen sam Vašim nastupom, apsolutno sam potresen.“

Robinson ga je još jednom odbio: „Vi ste bestidno zloupotrijebili Sud.“¹¹²

Saslušanje važnog svjedoka odbrane, generala Božidara Delića, izazvalo je sumnju sudija. Za vrijeme ponovljenog ispitivanja, u septembru 2005, Milošević je pokušao predstaviti nove dokaze koje Tužilaštvo nije imalo priliku vidjeti.

Počelo je tako što je Milošević komentirao jedan članak iz *Birmingham Posta*. U tim novinama je Paddy Ashdown, koji je ranije svjedočio kao svjedok Tužilaštva, nazvan bivšim oficijom britanske tajne službe MI-6.

„Zašto je ovo relevantno?“, pitao je sudija Robinson, koji je na početku dana prekinuo ponovno ispitivanje Vojislava Šešelja, jer Milošević nije postavljao relevantna pitanja.

„To je relevantno jer je činjenica da je Paddy Ashdown, potpuno otvoreno, podržavao teroriste na Kosovu i Metohiji, a danas podržava sve procese u Bosni i Hercegovini koji su u suprotnosti sa srpskim

¹¹² Izvor: www.icty.org, Stevanović, 15. 06. 2005, str. 40762-40763.

interesima u Republici Srpskoj, i on ih stvara, a ne samo da ih podržava”, odgovorio je Milošević.

Miloševićev odgovor zapalio je sudiju Bonomya.

„Možda se nije vidjelo, ali sam pokazao veoma veliku suzdržanost ovog jutra. Želio sam podvući crtu za ponovno ispitivanje ranijeg svjedoka prije vremena. To djeluje na mene kao da je ovo novo, otvoreni pokušaj zloupotrebe ponovnog ispitivanja. Ja ću završiti ovo ponovno ispitivanje ako nastavite ovako.“¹¹³

Sudija Robinson zamolio je Miloševića da se sjeti šta je govorio prije, kada je tu bio general koji je komentirao čisto političko pitanje: „Misle li svi Srbi da je NATO bombardiranje bilo podrška UÇK-u i da su jugoslavenska vojska i policija zbog toga organizirale samoodbranu?“

Robinson ga je zaustavio odmah s komentarom da je to pravno pitanje na koje ne dopušta da general odgovori. Sudija Bonomy je bio ljut.

„Ovdje su dvije mogućnosti: Ili Vi niste u stanju voditi ovo ponovno ispitivanje ili zloupotrebljavate privilegije. Prva mogućnost se može riješiti da gospodin (Stevan) Kay preuzme ponovno ispitivanje i onda možemo čuti neka razumna pitanja. Druga mogućnost je da se ponovno ispitivanje završi.“

Milošević je bio još više pritisnut: „Dobro, dobro, gospodine Bonomy. Ja mogu preformulirati pitanje.“

Međutim, Milošević je ponovo zaustavljen. „Bespotrebno je preformulirati jedno ovakvo pitanje. Cilj je upropašten.“

Neslaganje između Miloševića i Sudskog vijeća je nastavljeno, jer Milošević nije bio u stanju izaći s nečim novim. Sudije su ga zaustavile, jer je postavljao pitanja na koja je Delić već odgovorio.¹¹⁴

Istog dana, nešto ranije, sudija Robinson je završio ponovno ispitivanje svjedoka Vojislava Šešelja.

¹¹³ Izvor: www.icty.org, Delić, 20. 09. 2005, str. 44389.

¹¹⁴ Izvor: www.icty.org, Delić, 20. 09. 2005, str. 44391.

To je uznemirilo Miloševića koji je protestirao. „Zbog zapisnika Suda moram snažno protestirati protiv vaše odluke da obustavite ponovno ispitivanje svjedoka Vojislava Šešelja. To nije prvi put. Isto ste radili s generalom Obradom Stevanovićem i sada to radite s Vojislavom Šešeljom. Imao sam cijelu seriju pitanja za njega.“

„Želim da ovo potpuno pojasnim”, odgovorio je Robinson. „Ja ću to ponovo uraditi s ovim svjedokom ako ne budete razumno koristili sudsko vrijeme. To me jako uznemirilo. Ako budete ponovo vršili ispitivanje na ovaj način, onda će ono biti završeno.“¹¹⁵

Teško je zamisliti da je u prethodnih pola godine Milošević u značajnijoj mjeri ojačao svoju poziciju u kojoj je on bio režiser. To što je on koristio toliko vremena za Kosovo može se lahko objasniti time da je Optužnica sadržavala dijelove koje nije bilo teško dokazati. Nije bilo nikakve sumnje u Miloševićevu komandnu odgovornost kao jugoslavenskog predsjednika i vrhovnog komandanta oružanih formacija u izvršavanju zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava počinjenih na Kosovu.

Mnogi svjedoci koje je on pozvao donijeli su sa sobom dokumente koje Milošević nije imao vremena kako treba iščitati i procijeniti njihove posljedice. Bilješke iz *Dnevnika* Miloševićevog svjedoka Obrada Stevanovića potvrdile su, u velikoj mjeri, tvrdnje Tužilaštva o postojanju osmišljenog plana za protjerivanje velikog broja Kosovara s Kosova.

Miloševićev dokazni postupak, često u formi nenajavljenog i neprevedenog dokumenta, slabio je njegovu ličnu poziciju u postupku protiv njega.

¹¹⁵ Izvor: www.icty.org, sudski zapisnik, 20. 09. 2005, str. 44374-44375.

Poglavlje 13

Miloševićeva smrt

Dana 12. decembra 2005. Sud je odbio Miloševiću molbu da mu se dodijeli dodatnih 380 sati za saslušanje 190 novih svjedoka. Vrijeme za unakrsno ispitivanje i ponovno ispitivanje od strane Suda je isticalo, tako da bi ovo značilo produžavanje sudskog postupka za najmanje 18 mjeseci. Bila je to molba koja je imala za cilj da se dobije više vremena od onoga koje je Milošević imao na raspolaganju. Sud je 20. novembra utvrdio da je Milošević iskoristio 75,35% dodijeljenog vremena i da ga je, skoro isključivo, koristio za Kosovo. Negativan odgovor Suda u vezi s njegovim traženjem dodatnog vremena bio je znak Miloševiću da je njegova strategija doživjela poraz.¹

Dana 20. februara 2006. Sud je odbio Miloševiću molbu da mu se odobri putovanje u Moskvu na specijalistički Institut, radi liječenja srčanih problema i visokog pritiska. Sudsko vijeće je negativnu odluku obrazložilo riječima da Milošević i njegovi advokati nisu dokazali da je spomenuti Institut jedino mjesto u kojem on može biti liječen. Otvoreno je izražena sumnja, uprkos garancijama Rusije, da će se Milošević vratiti u Haag, kako bi se sudski postupak protiv njega doveo do kraja. Pored toga, nije predočena ni dokumentacija o tome da Milošević neće dobiti isto liječenje u Haagu kao što može dobiti u Moskvi.²

Nije poznato kako su ove odluke utjecale na Miloševića u fizičkom i psihičkom smislu, ali je činjenica da se on iznenada našao u situaciji da mora završiti postupak za nekoliko mjeseci i čekati na presudu. Bez obzira što bi izricanje presude bila zadnja riječ u predmetu i što bi za jednu ili obje strane postojala mogućnost žalbe na odluku Sudskog vijeća, to bi ujedno bila sasvim druga situacija u kojoj bi Milošević bio daleko od svakodnevne medijske pažnje.

¹ Izvor: www.icty.org, Milošević, Odluka, 12. decembar, 2005.

² Izvor: www.icty.org, Milošević, Odluka, 20. februar, 2006.

Glavna osoba u najvažnijem sudskom postupku ICTY-a umrla je u ćeliji Haaškog tribunala 11. marta 2006, a postupak protiv njega je formalno završen 14. marta bez nekog zaključka. „Sudsko vijeće je obaviješteno da je optuženi Slobodan Milošević mrtav”, izjavio je sudija Patrick Robinson, prilikom otvaranja suđenja u 09.30 sati. „Mi izražavamo naše žaljenje zbog njegove smrti. Žao nam je i zbog njega i zbog ostalih zainteresiranih strana što je njegova prerana smrt onemogućila izricanje presude u vezi s optužbama koje su mu se u Optužnici stavljale na teret. Miloševićevom smrću ovaj sudski postupak je završen.“

Sudija Robinson zahvalio je svima koji su učestvovali u sudskom postupku i učinili ga mogućim u protekle četiri godine, uključujući Tužilaštvo, od Suda imenovane braniocice, sudske pravne pomoćnike *amici curiae*, Miloševićeve pravne savjetnike zadužene za sudske kontakte s Miloševićem, saradnike Registra, sudske tumače i prevodioce, sudske izvjestitelje i tehničko osoblje. Predsjednik Sudskog vijeća se također zahvalio svim svjedocima, obavještavajući ih da će formalna naredba o završetku procesa biti izdata prije nego što se suđenje zvanično proglasi završenim. Sve ovo trajalo je tri minute. Bilo je tačno 9 sati i šest minuta 14. marta 2006.

Odmah nakon Miloševićeve smrti uslijedio je čitav niz optužbi protiv Sudskog vijeća. U Srbiji su nacionalistički političari i mediji tvrdili da je Sudsko vijeće uzelo život Miloševiću jer je Tužilaštvo uvidjelo da se on ne može osuditi, što je bila jedna besmislena tvrdnja. Izvršeno je temeljito i nezavisno ispitivanje kako bi se se razriješilo i razjasnilo jesu li se dogodile neke kriminalne radnje i postoji li osnova za optužbe o razlozima njegove smrti. Ispitivanje su izvršile holandske vlasti nezavisno od ICTY-a koji se nije miješao u te aktivnosti.

Obdukcija, koju su izvršili holandski ljekari, pokazala je da je Milošević umro od srčanog udara. Ruski ljekari, koji su analizirali urađene izvještaje o obdukciji, saglasili su se, preko predsjednika ICTY-a, Fausta Pokara, o načinu na koji je izvršena obdukcija i zaključcima koji su, nakon toga izvučeni, ali nikakav zvanični komentar

nisu dali. Toksikološke analize nisu pokazale trag drugih lijekova u krvi osim onih koje je Milošević redovno uzimao, ali što je svakako bilo daleko od smrtne doze ili čak doze opasne po život.³

Dana 5. aprila 2006. holandske vlasti su, u konačnoj izjavi, saopćile da je Milošević umro prirodnom smrću i da nije bio izložen bilo kakvoj vrsti nasilja ili nečemu sličnom. Cijeli izvještaj o tome je predan javnosti. „U vezi s ranije spomenutim privremenim nalazima, NFI definitivno zaključuje da je uzrok smrti infarkt. Nije bilo nikakvih vanjskih znakova nasilja”, kaže se, između ostalog, u izvještaju državnog advokata u Haagu, baziranog na izvještaju Holandskog instituta za sudsku medicinu NFI.⁴

Izvještaj državnog advokata navodi da je ICTY našao druge lijekove, osim onih koje mu je ljekar odobrio, u Miloševićevoj ćeliji, u decembru 2005. Kontrola krvi, izvršena u januaru 2006, pokazala je da je Milošević u krvi imao tragove lijeka *rifampicin*. Ali, prilikom obdukcije nisu pronađeni tragovi ovih lijekova. U Miloševićevoj ćeliji nisu pronađene ni druge vrste ilegalno unesenih lijekova. Kako bi se zaustavile špekulacije, objavljen je raniji medicinski izvještaj o Miloševićevom zdravstvenom stanju. Nijedan od njih nije davao osnovu za tvrdnje ili sumnje da je Milošević u pritvorskoj jedinici u Haagu tretiran drugačije osim na korektan način. Međutim, bez odgovora je ostalo pitanje: Ko je Miloševiću nabavio *rifampicin*? Špekulacije o tome da je on uzimao ove i neke druge lijekove kako bi pokušao izmanipulirati Sud i dobiti privremenu dozvolu da otputuje u Rusiju i možda ostane tamo, još uvijek žive.

³ Izvor: www.icty.org, Milošević, privremeni medicinski izvještaj, 17. 03. 2006.

⁴ Izvor: www.icty.org, Milošević, izvještaj državnog advokata, 5. april 2006.

Pogovor dr. Esad Bajtal

KNJIGA JASNIH DOKAZA

Za vrijeme sudskog postupka sudije su stavljane na veliko iskušenje zbog Miloševićevog nastojanja da svoju odbranu vodi protivno propisima Suda.

Bio je to cinik s političkog vrha jedne zemlje u kojoj propaganda i manipulacija zauzimaju visoko mjesto.

Cijelu jednu naciju on je vodio u ambis držeći je sve vrijeme u uvjerenju da je krivica za nastalo stanje stvari isključivo kod onih drugih.

Kjell Arild Nilsen

Obimna, sistematski i dokumentarno-analitički zasnovana studija norveškog autora K.A. Nilsena, **Milošević i krig og i Haag – en dokumentasjon** (Sypress Forlag, Oslo, 2007) faktografski uvjerljivo raskrinkava srpski velikodržavni, agresivno-osvajajući geopolitički projekt od početka postavljen na kriminogeno-zločinačku osnovu, s precizno zacrtanom lepezom dezinformacija i medijski brižljivo konstruiranih neistina namijenjenih obmani kako domaće (srbijansko-srpske) tako i ukupne svjetske javnosti.

Da bi uspio u praktičnoj realizaciji planova svoje agresivno-ekspanzionističke geopolitike, Milošević se služio “Hitlerovim receptom skrivanja tragova zločina”. Ili je, koristeći metod razgovora “u četiri oka” (bez svjedoka, dakle), osiguravao da tih tragova jednostavno ne bude. Shodno tome, “Milošević većinu stvari nije arhivirao. On nije radio

putem dokumenata. On je to činio licem u lice”. Kritičkom umu to je već sasvim dovoljno simptomatičan gest. Znak one sračunatosti koja igra na kartu lukavo zamišljene, a zapravo, psihološki prozirno jeftine prevare za sve one koji (kad za to dođe vrijeme) budu tragali za povijesnom istinom i dokazima Miloševićevih perfidno osmišljenih zločina. Očito, imao je dva uzajamno kompatibilna sna: 1) san o savršenom zločinu i 2) san o “Velikoj Srbiji” čije bi mu stvaranje osiguralo prestižnu poziciju najvećeg Srbina u povijesti pansrpske geopolitičke megalomanije. U surovoj konkurenciji Karadžića, Mladića, Šešelja, Koštunice i drugih za isti tron, Miloševićev zločin je poprimio grandiozne razmjere kakve svijet nije vidio nakon nacističkih užasa i holokausta Drugog svjetskog rata.

Naravno, i bez posebnog ukazivanja, svaki povijesno trezveniji čitalac koji dođe do kraja ove temeljito i krajnje profesionalno urađene knjige, prepoznat će Hitlera (“Svi Nijemci u jednoj državi”), kao asocijativno-semantički nepogrešivu (mentalnu, metodološku i nadmeno-behavioralnu) adresu njegovog sloganski (“Svi Srbi u jednoj državi”) i sluganski smjernog sljedbenika – Slobodana Miloševića. Međutim, ni brojni idejni sljedbenici Miloševića (sljedbenici sljedbenika) nisu ništa lošije kopije svog uzora. Strogo poltronski dosljedni i oni slijede krvavu matricu sistematskog ubijanja nersba i bezočnih etnozločina. O tome najbolje govori svjedočenje (12. 3. 2003) šefa KOS-a Aleksandra Vasiljevića, koji potvrđuje autentičnost snimka na kome svom bliskom saradniku Momčilu Mandiću, Radovan Karadžić, početkom oktobra 1991 (dakle pola godine prije početka rata u Bosni i Hercegovini), matematički precizno, objašnjava genocidno-štapski zacrtan plan beogradske velikosrpske politike i njegove, logikom holokausta, matematički projektovane posljedice:

Za samo nekoliko dana Sarajevo će biti sravnjeno sa zemljom i bit će 500.000 mrtvih. Za mjesec dana Muslimani Bosne i Hercegovine bit će uništeni.

Dvadesetak dana poslije, Karadžić će ponoviti to isto, ali sada sa skupštinske govornice Republike Bosne i Hercegovine, dakle, službeno i javno, pred TV kamerama, prijeteći Muslimanima nestankom “jer neće imati čime da se brane”:

Nemojte da mislite da nećete odvesti Bosnu i Hercegovinu u pakao, a muslimanski narod možda u nestanak, jer muslimanski narod ne može da se odbrani, ako rat bude ovdje. (Skupština Republike Bosne i Hercegovine, 21. 10. 1991).

Dakle, iz Karadžićevih usta progovara logika i retorika nadolazećeg, očito, sistematski i vojno-politički dobro isplaniranog genocida. U tom smislu, genocid u Srebrenici, kao dio plana *uništenja svih* Muslimana, blijedi je trag osvajačkog velikosrpskog pohoda koji se, samo zahvaljujući čudesnoj odbrani Bosanaca (“čudo bosanskog otpora”), nije uspio realizirati (*Za mjesec dana Muslimani Bosne i Hercegovine bit će uništeni*) u svojoj planski zacrtanoj punini. U tom kontekstu treba čitati i Dodikovo, Vasićevo, Ivanićevo, Nikolićevo ... uporno poratno poricanje genocida i njegovo nominalno-eufemističko svođenje na “veliki zločin”. Naravno, sa stanovišta zacrtanih, a samo djelimično ostvarenih planova Beograda i Pala, genocid u Srebrenici i jeste “samo” zločin. Kao što je eufemizam “etničko čišćenje” samo nastavak zločina u formi verbalnog prikrivanja genocida, što ga je beogradska propagandna mašinerija uspjela injektirati u ratni i poratni vokabular svjetskih i domaćih medija, kako bi sakrila i/li razblažila gorak okus genocida koji je nacistički istrajno vođen i provođen gdje god je to i kad god je to (uzduž i poprijeko Bosne i Hercegovine: od Prijedora do Srebrenice) bilo moguće. Na sceni je retoričko racionaliziranje i bježanje od istine, koje umjesto o genocidu uporno govori o “velikom zločinu” (pa čak i o “običnom” zločinu kako to tvrdi Milorad Dodik).¹ Preciznije govoreći, verbalno reduciranje genocida na zločin nije samo puka, dnevno-politička laž, nego laž koja u cijelu priču unosi jedno dublje, etički krajnje porazno značenje. Značenje koje nam otkriva i odaje koliko je velikosrpskoj, genocidno impregniranoj svijesti, sam

¹ <http://komentar.hr/portal/vijesti/bih/3872>.

zločin (pa i “veliki”) aksiološki benigna i prihvatljiva (odnosno, faktički i moralno neupitna), ideološko-behavioralna kategorija.

U svrhu pravdanja i motiviranja na zločin, Milošević je uspostavio apsolutnu kontrolu nad državnim medijima čija je *aktivna* zadaća bila širenje lažnih vijesti o tobožnjim napadima na Srbe od strane Muslimana i Hrvata. Druga, *pasivna* zadaća medija bila je prešutkivanje srpskih zločina, a po principu, kako je to objasnio Borisav Jović: “Ono što nije objavljeno nije se ni desilo.” Tako su, piše Jović, srbijanski “režimski mediji publikovali sve vrste prevara, falsifikata i laži ...”, istovremeno prešutkujući sva strašna divljanja srpskih vojnih formacija i paravojskih hordi po Bosni, Hrvatskoj i Kosovu. To su bile polazne tačke strateški osmišljenog koncepta senzibiliziranja i pridobijanja javnog mnijenja za krvavu ratnu opciju. Uz kontrolu “krnjeg Predsjedništva”, Vrhovnog saveta odbrane, MUP-a, SDB-a i paravojskih formacija Milošević je praktično imao kontrolu nad svim ratovima koje je vodio od Slovenije do Kosova.

U ratnohuškački plan velikosrpske ideologije spada i taktičko forsiranje medijske priče o tobožnjem čuvanju Jugoslavije. Milošević Jugoslaviju ruši licemjerno. Čini to medijski spinujući domaću i svjetsku javnost, tako da sve izgleda kao da Jugoslaviju ruše drugi (nesrbi), a da je oni (Srbi-rušitelji) tobože – spašavaju. Evo kako tu strategiju medijski osmišljene obmane Milošević objašnjava Karadžiću: “Važno je da se ideja o Jugoslaviji održava, posebno zbog međunarodnog javnog mnjenja” i “da imamo” (kako dodatno precizira) “taj međunarodni efekat, to je jako bitno”. Naravno, na sudu će tvrditi kako srpski zločini nisu i ne mogu biti zločini, nego sasvim legitimno sredstvo odbrane domovine. Odnosno “odbrane” Jugoslavije, kako to sugerise taktički tempirana priča namijenjena obmani suda i “međunarodnog javnog mnjenja”. Upravo zato, Milošević nikada ne govori o stvaranju “velike Srbije” (što je bio stvarni ratni cilj), nego uvijek, i samo, o “odbrani” Jugoslavije, što je medijska propagandna priča u službi, ekspanzionističke, velikodržavne i ratno-osvajачke politike. Upravo to će na sudu u Haagu posvjedočiti i Aleksandar Vasiljević, označivši “stvaranje nove

države”, a ne “čuvanje Jugoslavije”, kao projektovani ratni cilj Srbije. Priča o zaštiti Jugoslavije bila je samo gebelsovski napadno ponavljana floskula namijenjena etno-ostrašćenom puku i međunarodnoj zajednici. Projektovano nasilje i velikosrpski volutarizam-populizam taktički su, tokom cijelog rata (a to traje i dan-danas), pakovani u celofan tobožnje odbrane i politikantski fingiranog jugopatriotizma. O tome najbolje govori sljedeće svjedočenje jednog aktivnog pripadnika JNA:

Zvanične, službene naredbe bile su slatkorječive, ali su praktične instrukcije bile potpuno drugačije, govori zaštićeni svjedok C-057. Bilo je uobičajeno da pismenu naredbu prati usmena, koja je bila potpuno drugačija od pismene.

JNA nije sprečavala sukobe nego smo napadali.

Bio je to zapravo prizemni pansrbizam geopolitičke grandomanije, fašistički mračnog i agresivno-osvajackog mentaliteta Slobodana Miloševića. Ruralnog mentaliteta koji (vođen logikom preoravanja međe i otimačine komšijske njive) izbija iz svake njegove geste. Ukratko, na sceni je brižljivo projektovani pakao namijenjen drugima, zidan medijskim krivotvorinama o tobožnjoj “ugroženosti Srba”. Međutim, iako fiktivna, život je, na kraju, za razliku od Miloševića, povjerovao u taktički opetovanu priču o “ugroženosti”, načinivši od nje jedinu istinu. Gebelsovski uporno ponavljana laž na kraju je postala – životna stvarnost. Današnja, gladna, Miloševićevim zaslugama bombardovana i porušena, a zatim tajkunski opljačkana Srbija, čiji građani (narušavajući teško uspostavljeni bezvizni režim) hametice bježe iz zemlje² tražeći azil i spas u zemljama “trulog zapada” (EU), pokazuje da su Srbi, tek pod svojom, etnički sanitarno čistom srpskom vlašću, postali istinski debelo ugroženi. Ugroženiji nego ikad u svojoj dugoj, idejno sumornoj, ekspanzionistički-raspojasanoj i nemirnoj povijesti. Najbolji opis te stvarne ugroženosti, kojoj je i sam kumovao, nalazimo kod “oca nacije” Dobrice Ćosića, koji kaže:

Umesto pravne, prosvećene i jeftine države, stvorena je partokratska, partijsko-klanska država sa mastodontskom administracijom i

² <http://www.youtube.com/watch?v=GB4TNPkTd-k&noredirect=1>.

*političkom birokratijom koja ima feudalna prava na vlast. Srbija je brzo siromašila, primitizovala se, nezaustavivo padala u ponor biološkog, ekonomskog, kulturnog i moralnog propadanja. Društvom je zavládala nezaposlenost, korupcija, nerad i bekstvo u svet za posao, normalan, radan, stvaralački i kvalitetan život.*³

Velikosrpsku politiku satiranja i zatiranja svega nesrpskog, ljudskog i normalnog, možda najbolje ilustruje primjer Dragana Kalinića, predratnog ljekara u Sarajevu. Kao jedan od planera rata (ali i ljekar s položenom Hipokratovom zakletvom), 12. maja 1992, Kalinić predlaže da se “bombarduje Klinički centar u Sarajevu kako neprijatelj ne bi imao gdje da pruža medicinske usluge”. Učinak takve politike tokom 1425 dana opsade svakodnevnog bombardovanja i snajperisanja bio je preko 11.000 ubijenih građana, od toga 800 djece i 56.000 ranjenih civila. O bestijalnosti bombardovanja sa srpskih položaja iznad opkoljenog grada, najbolje govori podatak da je za samo jedan dan (22. jula 1993) na Sarajevo bačeno 3.777 razornih granata. Svakodnevno granatiranje grada pratilo je sistematsko zatvaranje plina, vode i struje. Granatiranje ljudi u redu za hljeb (Miskinova, 27. 5. 1992)⁴ i na pijaci Markale (5. 5. 1994. i 28. 8. 1995) rezultiralo je užasnim maskrima za koje zna cijeli svijet. Poricati te masakre i genocid, kao što se uporno i sistematski radi, veći je zločin od počinjenog zločina i znak je fašistički uzornog cinizma pred kojim zastaju dah i misao normalnog čovjeka. Posebno pitanje koje porađa čitanje Nilsenove knjige, pitanje neisporučenih zapisnika sjednica „Saveta za koordinaciju“ (kao i mnogih drugih dokumenata te vrste, koje je sud tražio), opovrgavajuća je stavka svakog poricanja genocida. Logički, ako je sve u redu, ako je sve tako kako Milošević tvrdi u svojoj odbrani, čemu skrivanje dokumenata?

Upravo obrnuto!

Zar ne bi bilo logično da traženi dokumenti posluže kao dokaz i nepobitni argumenti njegove odbrane. Očito, neisporukom zapisnika trebalo je sakriti stvarne i postojeće zapisnike, da bi se kao tobožnji

³<http://www.e-novine.com/entertainment/entertainment-licnosti/76786-Etos-dublji-erosa.html>

⁴ Ubijeno 22, a ranjeno preko 100 (stotinu) civila koji su stajali u redu za hljeb.

dokaz poturila (“čavče pod golupče”) i proturila ideološki smišljeno fabrikovana laž.

Uostalom, to je bio standardni, idejno projektovani metod ratovanja srpske vojske: bombardovati građane u redu za hljeb, za vodu; bombardovati obdaništa i bolnice, snajperisati građane i djecu, a nakon svakog takvog krvoprolića pristupiti uvjeravanju i “dokazivanju” kako Muslimani granatiraju i ubijaju sami sebe, e da bi pred svijetom (koji je uzgred rečeno, već svojom pasivnošću, cijelo vrijeme bio na zločinačko-srpskoj strani) optužili “nedužne” Srbe.⁵ Pri tome, svi optuženi u Haagu ponašaju se kao da Karadžićeve javne prijetnje o planiranom ubijanju Sarajeva za koje su svi oni znali (*za samo nekoliko dana Sarajevo će biti srasnjeno sa zemljom i bit će 500.000 mrtvih*) nikad i nigdje nisu bile izrečene.

Ko je, dakle, granatirao Sarajevo i njegove gladne, žedne i promrzle građane? I u ime čega genocid u Srebernici ako ne u ime velikosrpskog, vojnopolitički planiranog uništenja muslimanskog naroda (*za mjesec dana Muslimani Bosne i Hercegovine bit će uništeni*)?

Uprkos svemu rečenom, to neće spriječiti Miloševića da na početku suđenja (u svoju odbranu, a protiv optužnice) izrekne onu šokantno licemjernu i iskustveno besmislenu rečenicu: “Sve o Bosni i Hercegovini je čista laž.” Dakle, ne ovo ili ono, manji ili veći dio optužnice, nego baš sve je “čista laž”. Po logici Miloševićeve “čiste laži”, rata u Bosni, očito, nije ni bilo. Ili, drugačije govoreći: više od 100.000 poginulih, stotine hiljada ranjenih, 1.500,000 nasilno raseljenih Bosanaca širom svijeta, sve je to za Miloševića – ništa. Ono što je i za Minhauzena⁶ previše, za Miloševićevu autokratsku nadmenost je sasvim normalno. Njegov faraonski cinizam podrazumijeva apsolutnu bezosjećajnost,

⁵ To traje još uvijek. Gledaocima RTRS-a 01. 02. 2013. grupa “eksperata” u TV studiju “naučno” objašnjava kako su Tuzlaci na Kapiji (25. 05. 1995.), granatirali sami sebe.

⁶ Hieronimys Carl Friedrich von Münchhausen (1720–1797), stvarna ličnost i oličenje najvećeg lažova u povijesti ljudskog roda. Tvrdio je, pored ostalog, kako je držeći se za sopstvenu kosu, sam sebe izvukao iz živog blata. simbol je lažova koji laže sebe i druge, vjerujući pri tom u sopstvene laži.

zajedljivost, zagriženost, opskurnost i ravnodušnost prema dobru i zlu. U svojoj apsolutističkoj osiljenosti Milošević funkcionira potpuno voluntaristički: ništa osim njega, njegovih hirova i njegove samovolje nije mu sveto ni nedodirljivo. Njegova, velikosrpskom mitomanijom tovljena samouvjerenost, svoju bīt i „istinu“ pokazuje i dokazuje u „najširem *ab exekutione* registru: od mrzovoljnog ponižavanja i sistematskog medijskog marginaliziranja, do faktičkog *biološkog zatiranja* Drugog i Drugih“.⁷

Međutim, kad se konačno obreo na sudu, mjestu polaganja računa svoje geopolitičke bahatosti, krajnje kukavički, svjestan logičko-pravnog bezizlaza u kome se našao, beskrupulozno hladnim poricanjem („sve je čista laž“), rigidno beskarakternom hladnokrvnošću (na sve načine i s odsustvom svakog ljudskog dostojanstva), Milošević nastoji eskivirati pravno podrazumijevane posljedice vlastitih činā. Civilizacijska i etička prizemnost tih strašnih zločina i fantazmatski zacrtana potreba da se oni naknadno i po svaku cijenu negiraju (ili barem minimiziraju), „ima za ishod samoodvjetnički galimatijas u kome pijetao nije Matijin (*gallus Mathiae*), nego je Matija pijetlov (*galli Mathias*)“.⁸ U obrnutoj optici Miloševićeve etno-narcisoidnosti, to znači da srpski zločini po Hrvatskoj, Bosni (resp. BiH) i Kosovu postaju, kako on to kaže, „zločini nad Srbijom i srpskim narodom“ i „genocid nad Srbima“. Svaki pokušaj raskrinkavanja tako izvrnute ideologizirane „istine“ biva dočekan i povratno reinterpretiran kao „čista laž“ i „satanizacija srpskog naroda“.⁹ Za Miloševićeve patološki pravdajuće tvrdnje, čak ni svjedočanstva njegovih poslušnika (primjer poslanika Prstojevića) o tome kako su Srbi protjerali Muslimane i „tamo gdje su bili većina“ ne znače ništa. Za njega, sve je to – „čista laž“.

Dakle, Miloševića jedino istina ne obavezuje. Kao rođeni manipulator, on za istinu nema ni dara, ni sluha, ni potrebe. Upravo obrnuto! Svjestan svega šta je pokrenuo, radio i uradio, on zna da mu, iz

⁷ Više o tome u knjizi: E. Bajtal, *Manje od ništa – Slobodan Milošević njim samim – prilog fenomenologiji političkog cinizma*, Sarajevo, 2006. str. 22

⁸ Ibid. str. 23

⁹ Ibid.

beziplaza u kome se obreo, još samo *laž* nudi nadu imaginarnog spasa. Tako svaka kritika i osuda masovnih srpskih zločina biva interpretirana kao „satanizacija Srba“. Međutim, besmisao Miloševićeve lagarije o „satanizaciji Srba“ razbija se o tvrde statističke hridi popisa iz 1991, koji govori da se „oslobađanje“ tzv. srpskih gradova oslanja na sljedeće procene: Rogatica je imala samo 38% Srba, Zvornik također 38%, Bratunac 34%, Višegrad 32% ... Dalj (Hrvatska) bio je 95% hrvatski, a Cazin (Bosna i Hercegovina) 99% muslimanski. Sve to nije spriječilo velikosrpski zaslijepjenu Miloševićevu ideologiju da sva ta mjesta tretira i vojnički-krvavo osvaja (“oslobađa”) kao “srpske gradove”. Taj paradoks idejnog etno-ludila uočio je čak i ograničeni vojnički um generala Ratka Mladića, koji u maju 1992. realizaciju tako zacrtanih planova prepoznaje i imenuje kao genocid, pitajući se na jednom od vojno-političkih sastanaka:

“... ja ne znam kako će Krajišnik i Karadžić to objasniti svijetu. To je, ljudi, genocid.”

Dakle, svi su tačno znali šta je to što planiraju i kuda sve to vodi. Danas mnogi, poput Dodika, Vasića, Tomislava Nikolića i drugih grlatih negatora genocida, u svakoj prilici (javno, i za potrebe dnevne politike), uporno poriču da su počinili ono što su počinili. I na toj priči skupljaju predizborne političke poene i dobijaju izbore. To, pored individualne odgovornosti, postavlja pitanje kolektivne krivice i zahtijeva da i onaj dio puka (glasači) koji pristaje uz logiku zločina, automatski preuzme na sebe teret, naknadne, *post festum* odgovornosti za počinjene zločine.

Naravno, ne nudeći alternativu zločinu i rušenju, u kome je aktivno učestvovao, sam Mladić tražio je samo to, da se (u svrhu prikriivanja) o tome ne govori jezikom činjenica krvlju natopljene stvarnosti, nego licemjerno-obmanjivačkom, odnosno, ideološki izvrnutom retorikom. A to, kako je sam predlagao, treba izgledati ovako:

Mi ne smijemo reći, da ćemo uništiti Sarajevo. Reći ćemo da hoćemo da sačuvamo Sarajevo. Mi nećemo reći da ćemo srušiti dalekovod ili isključiti vodu, ne, jer to Ameriku diže na noge. (...) Mi moramo mudro saopštiti svijetu, gađali su oni, pogodili dalekovod i nestalo struje;

gađali vodovod, a mi vršimo napore da to popravimo. To je diplomatija.

Na sceni je idejno-medijska formula upravo one retorike koja će brojne srpske zločine i masakre poput onih u Sarajevu (Miskinova, Markale) i Tuzli (Kapija) patološki-cinično pokušati svijetu prikazati kao tobožnja samogranatiranja Muslimana. Kao zločin nad zločinom i kao dvostruko žrtvovanje žrtve to će biti i ostati idejna konstanta totalnog rata što ga je Milošević vodio na svim poljima: od zločinačko-bojnog do udbaški osmišljene prakse bestidnih laži i poricanja krvavih tragova što su ih pljačkaško-kriminalne, regularno-vojne i zločinačko-paravojne srpske formacije ostavljale iza sebe. Da je *strategija laži* bila zacrtano sredstvo ratovanja, od ideje do realizacije na terenu, govori i svjedočenje čovjeka simbolično simptomatičnog prezimena. Miroslav Vještica (predstavnik Bosanske Krupe), na jednom od sastanaka, referira ovako:

Nas, Srba u Bosanskoj Krupi ima samo 24%, odnosno 14.500, a Muslimana 47.000. Mi smo se godinu dana, tajno, od jeseni 1990. spremali za rat.

U najkraćem, strategija ideologa i izvođača rata stepenovana je od “teorije ugroženosti” do licemjernog medijskog predstavljanja vlastitih napada na druge, kao *napadnutost* od drugih. U isto vrijeme medijski razvikani “uspesi”, kad dođe trenutak polaganja računa za sve bestijalnosti na kojima takvi “uspesi” počivaju, po svim uzusima kontraobavještajne logike poricanja, bestidno i preko noći, bivaju reinterpetirani ciničnom logikom “poricateljskog koda”. A uloga poricateljskog koda je da zvjerski počinjene zločine (“uspehe”) i genocid minimizira i obezvređuje do negiranja njihova postojanja. I u tome je strateški dodirna tačka velikosrpske Miloševićeve i genocidno-fašističke ideologije Hitlerovog Trećeg rajha. Za podsjećanje, upravo Treći rajh je rodno mjesto “poricateljskog koda” kao manipulativne tehnike stupnjevanog negiranja vlastitih zločina, po kojoj, i najveći zločin, eufemistički tepajućim jezikom biva sistematski svoden na “incidente” otrgnutih “grupica” i pojedinaca. Ta stupnjevana negacija poricateljskog koda izgleda ovako:

a) ništa nije bilo

b) ako je i bilo, bila je to samo nužna samoodbrana

c) a ukoliko je bilo i nešto više od samoodbrane, to je djelo nekontrolisanih grupica i pojedinih ekstremista.¹⁰

Sve je, kako to (nakon opsežno iznesene argumentacije o vođenju rata u Bosni) zaključuje Nilsen, “bilo dobro i sveobuhvatno isplanirano sa srpske strane”. Ne prepuštajući ništa slučaju, Milošević je, u vrijeme krvavog raspada Jugoslavije, engleskoj lobističkoj tvrtki “Ian Greer Associates”, plaćao ogromne pare da “promiče srbijanske interese”. Krvavim novcem, kako piše John Mortimar u *Observeru*, “plaćena je podla kampanja koja će ostati zabilježena kao jedna od najvećih prljavština našeg vremena”.¹¹

Međutim, kako ne postoji “savršeni zločin” (u koji je Vožd očito vjerovao), i uprkos svim predostrožnostima, Milošević, vlastitom nedoraslošću zadatku samoodbrane, i ne htijući to, logički denuncira sam sebe. Potvrđujući istinitost prisluškivanih razgovora, odnosno, citirajući ih na sudu u svoju korist, on i ne sluti kako time potvrđuje upravo ono što tokom cijelog procesa (uprkos svim mjerama kameleonske mimikrije i lobističke propagande) pokušava poreći: da je on bio šef svega. Čovjek koji odlučuje o svemu. O ratu i miru, o vojsci i policiji. O tome da je inspirator i koordinator svih zala, koji nakon svega (tu na sudu), javno, pred kamerama svijeta, tlapi o svom tobožnjem mirotvorstvu.

A da bi, shodno fantazmu vlastitog koncepta u tome i uspio, Milošević će, kategorijom mentalnog ludila, zakriti svoju saučesničku srpsku stranu, koja i sama u svom ratno-ubilačkom, zločinačkom zanosu, poltronski dobrovoljno pristaje da i javno bude ono što realno (i na djelu) jeste. Naime, na jednom od zajedničkih zavojevačkih sastanaka *Vrhovnog saveta odbrane* Karadžić predlaže sljedeću strategiju: da Milošević “nastavi da se bori onako kako je to radio do sada”, a da oni nastave biti “nepredvidljivi, ljudi Srbi”. Zapisnik s tog sastanka

¹⁰ Cf. E. Bajtal, *Država na čekanju*, II izdanje, Sarajevo, 2009. str. 78 i dalje.

¹¹ Cf. D. Leigh & E. Vulliamy, *Prljavština – korupcija u parlamentu*, Zagreb, 1997. (izvod recenzije na zadnjoj korici knjige).

pokazuje sračunatu, plansko-metodičku podjelu scenarijski precizno zacrtanih uloga, gdje Milošević izigrava “odgovornog državnika”, a Karadžić “ludog Srbina”, kako bi (tim smišljenim igrokazom) prevarili cijeli svijet, a oni dobili sve ono što su silom i bešćutnim prolijevanjem krvi drugih (i Srba i nesrba), u ime vlastite slave (a “šta sa historijom”, pita Karadžić), oholo kabinetski zacrtali. Shodno tome, kritičko, i uz to, retorički propitujuće pitanje, ovdje hermeneutički naivno pita:

Može li iko normalan (o pametnome da se ne govori), ma u ime kojeg cilja, dobrovoljno pristati da javno izigrava ludaka, žrtvujući, u korist drugog ludaka (a tobožnjeg “odgovornog državnika”), dignitet vlastitog ljudskog dostojanstva?

Odgovor je, naravno, suvišan.

Očito, psihoanalitički govoreći, radi se o primjeru politikantskog stereo ludila koje, u ime apstraktnih i unaprijed neostvarivih ciljeva (“Srbija do Tokija”), žrtvuje milione ljudi, onako kako je to svojevremeno, svojom etno-logikom “plodova pobjede”, racionalizirala politički visokopozicionirana Biljana Plavšić (kasnije u Haagu osuđena kao ratni zločinac): “Postoji”, kaže ona, “12 miliona Srba, neka ih pogine 6 miliona, ostat će ih 6 miliona koji će uživati plodove pobjede.”¹² Dakle, kao “luda Srpkinja”, Plavšićka je samo izgovorila ono što je Milošević (kao “odgovorni državnik”) prešutio, ali je, praktički, na terenu (žrtvujući nedužne ljude) sistematski radio.

Nije nemoguće da se ovdje, u socijalno najširem smislu te riječi, jaspersovski (K. Jaspers) govoreći, radi o “idejama i verovanjima koja se u svetu moderne civilizacije moraju smatrati simptomom duševne bolesti”. A to sugeriše da neka gledišta i vrijednosti, uprkos svojoj zdravorazumskoj nenormalnosti, u nekim sredinama bivaju njegovana kao dominantna, ne dozvoljavajući ostalima da se razviju. To producira sabornost personalno uzajamne sličnosti jednog broja individua, koja će olakšati podjelu planski zacrtanih uloga. “Određeni tipovi ličnosti ‘odgovaraju’ kako međusobno tako i određenom vremenu. Zapaženo

¹² <http://www.jutarnji.hr/biljana-plavsic--slobodna-i-sama/325180/>.

je kako se nalaze zajedno neurotični i histerični karakteri.¹³ Naravno, lud i budala u medicinsko-psihijatrijskom smislu nije isto. Na čitaocima Nilsenove knjige je da sami, svako za sebe, na osnovu argumenata i šokantne, sudski podastrte dokumentacije, prosudi *ko je ko* i šta je šta u molohovski užasnom konceptu velikosrpske, ratnohuškačke i geopolitički zaošijane fašisoidne etno-matrice.

Rat nikad nije lijep, ali zna i može biti častan, za stranu koja se brani na način ratnih pravila i očuvanja vlastitog ljudskog dostojanstva. Samo u kriminogenoj miloševićevskoj agresivnoj moloh-matrici nema pravila ratovanja i, shodno tome, nema ratnih zarobljenika, kako to, opisujući svoj odnos prema „zarobljenicima i onima koji su se predali“, u jednom intervjuu, s ponosom objašnjava Miloševićev ratni favorit – Arkan:

Mi nismo imali puno zarobljenika.

Mi smo ubijali sve fašističke vojnike do kojih smo došli.

Na pitanje autora intervjuua: „Nema zarobljenika?“

Arkan odgovara: “Nema zarobljenika!”

U pitanju je čovjek koji je, u Ministarstvu za odbranu u Beogradu “imao veći status od generala”, o čemu (pozivajući se na lično iskustvo), svjedoči srpski general Vasiljević. Naizgled, i shodno Miloševićevim tvrdnjama o paravojnim formacijama, iskaz zvuči incidentalno simptomatično, sve dotle dok suđenje ne iznjedri jasne dokaze o tome “da su Arkanove jedinice bile sastavni dio sistema Srbijanske odbrane” kojim, *de facto*, upravlja svudprisutni Slobodan Milošević. Semantički čitane te činjenice su neporeciv signum legaliziranog bezakonja, voluntarizma i Miloševićeve etno-patološke objijesti kojom je počinjao i rukovodio svim ratovima od Ljubljane do Prištine. Njegova odlučujuća svudprisutnost dokazana je dokumentima koji pokazuju da je on bio blizu svih odluka i svih osoba koje su učestvovale u planiranom nasilju i masovnim masakrima.

Sud je, pored ostalog, predočio dokumentaciju o aktivnom učešću srbijanskih policijskih struktura (podređenih Miloševiću) i paravojnih

¹³ K. Jaspers, *Opšta psihopatologija*, II izdanje, Beograd, 1990. str. 686-687.

formacija (također pod “njegovom šapom”), u Bosni, pa i vojnim akcijama u i oko genocidom okrvavljene Srebrenice od 6. do 19. jula 1995, gdje je ubijeno 8.372 nedužnih ljudi. Od toga, prema nalazima suda, najmanje 48 žena, među kojima su i djevojčice od 8 i 9 godina, i čak 76 dječaka ispod 16 godina, te 629 muškaraca sa preko 60 godina starosti. To strukturalno ukazuje i potvrđuje svu sistematičnost izvedenog zločina i genocidno zacrtanu namjeru uništenja koja je sudski dokazana i osuđena.

Sve je rađeno po konkretnom planu zacrtanom još početkom 1995. godine. Od Karadžićeve *Direktive vojsci* (8. marta 1995) da stvara “nemoguće uslove življenja” Srebreničanima, do onemogućavanja UNPROFOR-a u dostavi humanitarne pomoći. I sve to sofisterijski precizno postavljeno tako da se “izbjegne osuda međunarodne zajednice i međunarodnog javnog mnijenja”. Političku direktivu Karadžića pratila je Mladićeva vojna direktiva („Direktiva 7. 1.“) od 31. marta. Očito, u pitanju je još jedan dokaz koordinirane sistematičnosti i svjesnog planiranja zločina koji će biti zaokružen julskim genocidom. Sve je do detalja sračunato. Podvale i obmane, laž i pažljivo iznijansirano licemjerje vagani su apotekarskom vagom povampirene velikodržavne zločinačke etno-ideologije čiji je rezon sadržan u nalogu: „Miroslave, to sve treba pobiti“, koji (na pitanje Miroslava Deronjića: „Šta sa Srebrenicom?“), Radovan Karadžić formuliše kao kratak i jasan imperativ politički precizno isplaniranog zločina.

Dokle se išlo u koordinaciji skrivanja istine i obmane domaće i svjetske javnosti, najbolje govori vojno-medijski izrežiran trenutak propagandnog TV praćenja Mladićevog dijeljenja čokoladica djeci Srebrenice, u istom trenutku dok njihove očeve (autobusima planski dopremljenim iz Srbije) ajhmanovski uredno deportuje na pripremljena gubilišta. Na sceni je cinizam medijski osmišljenog izvrtanja percepcije zlokobne SDS realnosti, u sliku tobožnjeg humanizma i pažnje spram naivne dječice koja, ništa ne sluteći, skorbu smrt vlastitih očeva zaslađuju gorkim čokoladicama vojnog i jeftino-propagandnog cinizma srpske državne televizije. Neljudskost i jeftinost te propagandne

mimikrije ogleda se u činjenici da „cinizam počiva u stvari, a ne u riječima koje stvar označavaju“. ¹⁴ U konkretnom primjeru, međutim, cinizam jednako leži u djelu podlo osmišljenog davanja čokoladica, koliko i u TV slici tog davanja namijenjenoj obmani Svijeta. Odnosno, planski tempirana TV slika samo je očigledno i nepobitno uvjerljivo svjedočanstvo strateški osmišljenog cinizma „koda poricanja“ strogo planski izvedenog genocida. Cinizma kao krajnje bestidne drskosti i negacije elementarne ljudskosti ideologa, nalogodavaca i izvođača krvavog pogroma. Crna slika ljudskog i vojnog beščašća. Samo cinik Mladićevog formata može biti toliko bezočan i drzak da tako užasan zločin, kojim je lično rukovodio, pokuša maskirati gestom ¹⁵ „dobrote“ i tobožnje osjećajnosti ubice kakav je bio. I on je, danas (uprkos svemu što se zna) – nacionalni junak i uzor („Nož, žica, Sreberenica“) školski izmanipulisane srpske mladeži. Heroj „nebeskog naroda“.

Ta grupa ideoloških sadista (Milošević, Ćosić, Koštunica, Mladić, Karadžić, Šešelj ...) poznaje samo jezik ultimatumu i sile. Ponižavajući druge, oni zapravo pokušavaju ublažiti „sopstvenu mizeriju“, priskrbljujući sebi osjećaj lažne superiornosti („nebeski narod“). Motiv tobožnjeg osvetničkog trijumfa njihova je jedina pokretačka sila. „Osvetili smo se Turcima nakon 600 godina“, kaže Mladić, likujući pred kamerama nakon „oslobađanja“ Srebrenice. Međutim, sva njihova quasiherojska nabusitost i oholost, već na povjetarcu prvih optužbi, raspala se poput maslačka. Naglašenom snishodljivošću (*Brinem se za svoj život*, Karadžić), ili naglašenom drskošću (Milošević, Mladić, Šešelj), oni (na psihološki oprečne i naizgled različito lukave načine) nastoje odagnati samo jedno i isto – svoj kukavički strah. Strah od mogućnosti da bi se s njima moglo postupati onako podlo kako su oni postupali s drugima.

¹⁴ *Der Zynismus liegt in der Sache und nicht den Worten, welche die Sache bezeichnen* (Marx, Das Elend der Philosophie)

¹⁵ *Gest* (lat.), postupak sračunat na izazivanje vanjskog efekta. Varka mimikrijske nakane upućena neupućenima kako bi ih dezinformisala u skladu sa prikrivenim namjerama referenta koji zacrtanu interesnu igru želi prikazati u sasvim drugom svjetlu od praktično neprihvatljive nakane poručioaca i izvođača.

Shodno obrascu prizemne drčnosti na kome jašu, ovakvi tipovi poštuju sebe tako što za njih „bezobzirnost predstavlja snagu, a nedostatak poštovanja (i gaženja) drugih – čast“. Oni time slijede logiku fašisoidne etno-džungle kojoj pripadaju. Samo u džungli moć daje pravo. Humanost i milosrđe, znak su slabosti (“Nema zarobljenika”)! *Homo homini lupus est*. To je filozofija moći koju prepoznajemo još od Hitlerovih nacista.¹⁶ Oni uvijek hoće da su u pravu. Ne priznaju sud ni logiku. Bjesne na ukazane greške, jer oni znaju sve. Čak bolje nego svi drugi zajedno. Otuda i Srbi, kao “nebeski narod”, u optici te Miloševićeve übermensch logike, moraju da žive zajedno. Svi u jednoj (nebeskoj) državi. Bez miješanja s drugima, zemaljski prljavima i nikakvima. Tako će Karadžić, poltronski povlađujući Miloševiću, tokom njegove posjete SDS-u (23. februara, 1991. u Sarajevu), prisutnim novinarima izgovoriti ono što Milošević najviše voli da čuje:

Ne vidimo nikakvog razloga za posebnu diskusiju o zahtjevu da svi Srbi žive ekskluzivno u jednoj državi. Kao što je prirodno da pada kiša, tako je prirodno i da svi Srbi žive u jednoj državi.

Uprkos tome, uprkos svemu što se zna, i na čemu se istrajavalo silom oružja, Milošević će, tokom cijelog procesa suđenja, uporno negirati postojanje takvog cilja. Bezočno laganje bilo je (i ostalo) prirodno stanje njegovog fašisoidnog uma. Tačno po Čosićevoj patriotskoj formuli o laži kao suštinskom elementu srpskog bića i temelju srpske životne svakodnevnice:

Lažemo da bismo obmanuli sebe, da utešimo drugog; lažemo iz samilosti, lažemo da nas nije strah, da ohrabrimo, da sakrijemo svoju i tuđu bedu (...) Laž je vid našeg patriotizma i potvrda naše urođene inteligencije. Lažemo stvaralački, maštovito, inteligentno („Deobe“).

Da su lagali – lagali su. Iz procesa u proces. Iz dana u dan. Od „junaka“ do „junaka“. Da je bilo inteligentno – teško je reći. Ali je halucinantnost tog horski uvježbanog laguckanja bila neporeciva i ogledalski uvjerljivo prepoznatljiva. To nam pokazuje svaka stranica Nilsenove, na dokumentima sistematično građene, krajnje poštenim i

¹⁶ Cf: K. Hornaj, *Naši unutrašnji konflikti*, Titograd, 1966. str.58-59.

razumljivim jezikom pisane knjige.

Jedini cilj te ratnohuškačke etno-ekipe, na čelu s Miloševićem, bio je rat u svrhu osvajanja teritorija, te protjerivanja i/li fizičke eliminacije nesrba sa zločinački osvojenih prostora. Činjeno je to pod zastavom fašisoidnog ideološkog fantazma o „nacionalnoj ugroženosti“. Pod tim geslom vode se prljavi osvajački ratovi od Slovenije do Kosova, uz sistematski i medijski halabučnu propagandu o navodnoj „satanizaciji Srba“. Svi su krivi: Muslimani, Hrvati, Albanci, ustaše, balije, UČK, Zelene beretke, mudžahedini, NATO, CIA, obavještajne službe Francuske, Njemačka, Vatikan, Teheran... Svi, samo oni ne. Ukratko, laž je sveprisutna i metodski osmišljena konstanta koja verbalno podržava i vrednuje svaku ratnu operaciju, svaki masakr i svaki zločin. Istovremeno, nižu se srpske “pobede” i hvalospjevi. Zločini koji su tim “pobedama” prethodili prikazuju se kao samoubilačke podlosti samih žrtava: Muslimani granatiraju sami sebe; UČK raseljava, a NATO tjera Albance u bježanje; francuske tajne službe organizuju genocid u Srebrenici. Da bi dokazali svoje laži, sasvim svjesno i planski, jer im to odgovara, koriste se (kao u slučaju masakra u Račku), naučno prevaziđenim i davno odbačenim metodama, kao što je “parafinski test”, koji svijet ne koristi još od davne 1968. godine. “Cilj opravdava sredstva”, zar ne?

Dokle se ide u notornim lažima, najbolje govori Miloševićeva nevjerovatna demografska izmišljotina da je na Kosovu manje od 10% Albanaca, uprkos općepoznatoj činjenici da podaci popisa iz 1981. govore o 77% većinske albanske populacije. Ostatak od 20% čine zajedno Srbi, Bošnjaci, Turci i ostali. Sve to Milošević dobro zna. I laže uprkos svemu što zna. I uprkos punoj svijesti da takva laž ne može proći. Naravno u Miloševićevoj ideološkoj makijavelističkoj optici logika i moral nisu stavke na koje se računa. Tako, jedan od njegovih ključnih ljudi, zamjenik predsjednika Vlade Srbije, Vladimir Štambuk, u vrijeme dok Milošević silom i zločinom raseljava Albance s Kosova, na jednom sastanku (s ambasadorima u njemačkoj ambasadi u Beogradu), izjavljuje da rukovodstvo u Beogradu i Milošević “nemaju

ništa protiv jedne manje akcije bombardovanja od strane NATO-a”. Poslije će iznenađenom Ratomiru Taniću, agentu tajne srbijanske službe, Štambuk objasniti da bi manje bombardovanje od strane NATO-a dobro došlo u borbi protiv opozicije, a i kao dobar izgovor za nastavak vojno-policijske kampanje protjerivanja i ubijanja Albanaca.

To je, dakle, suština velikosrpske ekspanzionističke, agresivno-ratničke i zločinačko-genocidne politike, ogrezle u krvi i nasilju logike fašisoidno zacrtanog “etničkog čišćenja” provođenog od Vukovara, Brčkog, Bijeljine, Prijedora, Žepe i Srebrenice do Kosova. Logičan rezultat zacrtanog zločinačkog koncepta su masovne grobnice i (posebno) sekundarne masovne grobnice (sklanjanje već zakopanih leševa na nove lokacije), nastale kao posljedica sistematskog, dakle, opet planskog, “čišćenja terena” (“asanacije terena”), u svrhu skrivanja krvavih tragova zločina. Nilsenova knjiga vrvi od uredno dokumentovanih svjedočanstava Miloševićeve destruktivne ideologije i genocidne prakse koja sračunato izigrava sve dogovore i sva primirja. Ta ideologija, naravno, sasvim svjesno uključuje i srpske žrtve, o čemu svjedoči Ratomir Tanić. Pri tome, Tanić se poziva na jedan telefonski razgovor Miloševića i Draškovića u kome Milošević Vuku Draškoviću objašnjava sljedeće: “... nikakvog primirja još neko vreme neće biti. Srbija i Jugoslavija trebaju još novih civilnih žrtava.”

Najbolji primjer te vrste je smišljeno žrtvovanje RTS-a, 23. aprila 1999. Iako upozoren od NATO-a da će RTS biti bombardovan kao “dio civilnih i vojnokomunikacijskih veza” pomoću kojih njegov režim diriguje svojim jedinicama, Milošević je to upozorenje zatajio i umjesto evakuacije RTS osoblja (što je NATO tražio) prepustio ih je sigurnoj smrti. Na taj način osigurao je sebi još jednu mogućnost idejne manipulacije javnim mnijenjem, optužujući NATO za bombardovanje tobožnjih “civilnih ciljeva”. Međutim, stvarna istina njegovih planski zacrtanih žrtava (*Srbija i Jugoslavija trebaju još novih civilnih žrtava*) radikalno je drugačija i pokazuje ga kao jedinog krivca za sve. O tome najbolje svjedoči iskaz majke Nebojše Stojanovića, radnika RTS-a, poginulog u NATO-vom bombardovanju Televizije. Na pitanje RFI

novinara šta misli o suđenju Miloševiću u Haagu, Žanka Stojanović, majka poginulog Nebojše, sva uplakana, upirući kažiprstom osude na Miloševića, kratko i jasno ukazuje na njega kao jedinog i pravog krivca smrti radnika RTS-a:

„On je pobio našu decu!“¹⁷

Ta majka je, već tada, znala ono što će Tanić kasnije posvjedočiti na sudu, a to je da su informacije o bombardovanju RTS-a na vrijeme, direktno od NATO-a, prosljeđene političkom i vojnom vrhu u Beogradu. Uprkos tome, zgrada RTS-a, zajedno s ljudima, svjesno ideološki je žrtvovana i nije evakuisana.

To je Milošević. To je njegova politika. To je način cinične manipulacije javnim mnijenjem Srbije i pokušaj obmane cijelog svijeta. Sve što je radio, radio je na frekvenciji te vrste obmanjivačkog cinizma, laži i perfidnih podvala s ciljem onemogućavanja javnosti da sagleda stvari kakve jesu i spozna konačnu istinu svih njegovih ratova. U pitanju je stvaranje i održavanje lažne javne svijesti, koja se javlja kao neizbježna posljedica etno-ideologiziranog načina življenja i znak kolektivnog idejnog ropstva.

Tačnije, etno-zavedene gomile, izmanipulirane do mjere životnog sljepila, *trajno* onesposobljene da rasvijetli i spozna idejno programiranu životnu situaciju u kojoj se nalazi.

Zahvaljujući *trajnosti* tog idejno indukovano sljepila, Srbija i danas živi *kolektivnu zabludu* svoje apsolutne ispravnosti i krivice drugih, odnosno pokvarenosti „celog sveta“ s kojim se moralo zaratiti. Na logici tog fašisoidnog etno-sljepila i danas prosperiraju srpski demagozi i politički ekstremisti svih vrsta. Srbija se još ljulja u ideološkom pijanstvu velikosrpskih ambicija sistematski licemjerno radeći na destabilizaciji Bosne („Bosna polako nestaje pred našim očima“, T. Nikolić), Crne Gore i Kosova. U tu svrhu ključni eksponent beogradske velikosrpske

¹⁷ *Radio Slobodna Evropa*, reprizno emitovanje tonskog priloga izjave 15. februara. 2002. u ranim jutarnjim satima (5 sati i 15 minuta). Cf. E. Bajtal, *Manje od ništa – Slobodan Milošević njim samim – prilog fenomenologiji političkog cinizma*, Sarajevo, 2006. str. 57.

politike u Bosni i Hercegovini je M. Dodik, koji godinama javno zagovara i sprovodi instrukcije dobijene s beogradskog političkog vrha. Gatalačkom vrstom opskurne javne retorike („Bosna će se raspasti na svoje sastavne dijelove“), potpuno svjestan njene ispraznosti, Dodik, samo namjenski-sračunato, otupljuje eventualnu kritičku oštricu gladnih podanika svoje nepotističko-apsolutistički dizajnirane vlasti u manjem bh. entitetu.

Kod Miloševića sve je egoizam, narcizam, prevara i manipulacija u službi obmane svjetske javnosti. Čak i odbijanje advokata pod krinkom da se brani sam, samo je narcisoidna poza namijenjena svijetu, Miloševićev pokušaj da se eksponira kao nadmoćna figura sudskog procesa.

Ali, ništa od toga.

Bio je to čisti privid, obmana namijenjena naivnima i neobaviještenima.

Milošević se nije branio sam.

Imao je iza sebe čitav tim pravnih savjetnika koji su mu pomagali: Ramsey Clark, John Livingston (SAD); Zdenko Tomanović, Dragoslav Ognjanović i Branko Rakić (Srbija). Nije bio čak ni izoliran iako je to uporno tvrdio. Imao je stalni telefonski kontakt sa svojim savjetnicima po nahodanju, uključujući vikend, pa čak i pauze suđenja. U tome je bio haški izuzetak, uključujući i instalirani telefaks u ćeliji, a dobio je čak i zasebnu kancelariju za potrebe pripremanja odbrane. Pored toga, imao je videoaparatus na kojem je mogao gledati snimljene materijale suda ili svoje odbrane. Konačno, imao je na usluzi i čitav pomoćni aparat u Beogradu i ostatku Srbije uz pomoć koga mu je bilo dostupno sve: arhive, dokumenti, zapisnici neophodni za odbranu i *obmanu*. Uz sve to, kontinuirano je optuživao i napadao sud i sudije, prikazujući sebe pred TV kamerama kao tobožnju žrtvu „lažnog procesa“.

Fantazmagorijska leksika njegove isključivosti stalno potencira apsolutnu nedodirljivost svojih „istina“, uz istovremeno sistematsko-frazersko osporavanje svih i svakoga oko sebe: svjedoka, sudija,

institucija, kolektiva, država pa i čitavih civilizacija. Njegova lažna retorika narcistički koketira s vulnerabilnom sujetom i taštinom onoga koji bolesno žudi za prestižom i obožavanjem okoline. Za tako nešto njemu su stalno potrebne velike riječi i maštovite verbalizacije („to prelazi granice šund literature“), i „visokoumni“ komentari („diletantske psihoanalitičke konstatacije“), kako bi i sud i svijet uvjerio, a sebe umirio, u pogledu sumnje u vlastitu umišljenu veličinu. Psihološki govoreći, u pitanju je elementarna personalna nezrelost osobe spremne da svjesnim izvrtanjima neporecivih činjenica „sasvim proizvoljno oblikuje svoju okolinu (prvi korak), uzimajući zatim (u drugom koraku) tako projektovane fantazme samovolje kao bogomdane i samorazumljive entitete stvarnosti“.¹⁸

Sva njegova retorika obojena je logikom nadmene samodopadnosti, lične i kolektivne isključivosti kojom konstantno i krajnje nekulturno upada u riječ sudijama, svjedocima i tužitelju:

Ja tvrdim; dakle, ne znate; ni jedan jedini Srbin; falsifikat; lažna tužba; očigledne greška, flagrantan podatak; navodne masovne grobnice; nikakvi progoni ni deportovanja; lažni svedoci; nemam od čega da se branim i mogu samo da se ponosim; lažni logori u BiH u funkciji antisrpske propagande; falsifikovanje srpske krivice da bi srpski narod bio satanizovan ...

To samo pokazuje kako u slučaju Milošević imamo posla s naglašenim samoljubljem s jedne, i elementarnim odsustvom kulture samokritičnosti, s druge strane. Takvo licemjerno i planski projektovano razistinjavanje ratnih zbivanja (koje je sam inicirao i kojima je lično rukovodio), fenomenološki i strukturalnoanalitički govoreći, logično skončava u besmislenom autoodvjetničkom logoreičnom performansu. Manični vrhunac te pubertetski samodopadne igrarije, Milošević dostiže u grandioznom poricanju cjelokupne evropske misli i civilizacije, nazivajući je “velikim deficitom evropske logike”. Budući da je po vlastitom samorazumijevanju intelektualno nadvisuje, Milošević tu “deficitarnu logiku” nadmeno odbacuje i, konačno je (tu na sudu), pred

¹⁸ Cf: E. Bajtal, *Slobodan Milošević njim samim* cit.dj. str. 63

kamerama cijelog svijeta, podređuje fantazmu proizvoljne i (po mjeri vlastitog uma), iracionalno oblikovane stvarnosti.

Miloševićovo sračunato (i prizemno-jeftino) sebe-o-bogo-tvoravanje cijelo vrijeme funkcionalizira se u svrhu prikrivanja osobne personalne nezrelosti. I upravo time se odaje. Jer, za razliku od samoljubivog i etno-autističnog Miloševića, zrela ličnost nikad ne zatvara sebe u fiktivne okvire idealizirane slike o sebi i “svojima”, nego se (u integrišućoj savjetskoj otvorenosti “za svijet”) prijateljski izručuje tom svijetu kao svijetu zajedništva i koegzistencije. Naravno nekad je i to činio. Kao Titov komunista slijedio je:

a) logiku zajedništva (resp. bratstva-jedinstva).

Kao etno-nacionalista, ponaša se upravo suprotno, i

b) progoni i ubija ne samo ideju nego i sve zagovornike mira i koegzistencije (npr. Ivan Stambolić).

Da li je lagao u prvom ili drugom slučaju?

Nije bitno!

Bitno je to da je lagao.

I da se time činjenički i logički nepobitno legitimisao kao čovjek hira, laži, mržnje i isključivosti. Stotinu i više hiljada mrtvih, milioni poniženih i raseljenih nesrba, cijena su njegove etno-oholosti i etno-na(r)cističke samodopadnosti. Sve je, međutim, bilo uzalud. Velikodržavni Cilj nije ostvaren. Cijenu te ideološke, geopolitičke megalomanije na kraju je platio – on sam. Na jedno novinarsko pitanje (davno prije hapšenja i dolaska u Haag): „Šta mislite o zapadnim demokratijama?“, Milošević, jasno, kratko i nadmeno (pun sam sebe), odgovara: „Nabiću ih na qu...!“

Ali, nije bilo tako.

Umjesto toga, pao je vlastitom obećanju za uši.

Ergo: samoobmana je vazda ubitačno pogibeljna: kako za pojedince tako i za narode.¹⁹ Pokazalo se da je zatvorske dane provodio u groznici ludila bolesne samodopadnosti. Ludila lažne veličine, pred čijom

¹⁹ P.P. Njegoš.

narcisoidnošću su se povukli svaka ljudskost, moral, poštovanje i samopoštovanje. Umjesto svega toga, ostalo je samo jedno Golemo Duboko Ništa u kome se, na kraju, onim nesvjesnim samoubistvom (infarkt), bezosjećajni Milošević doslovno utopio. Bio je to psihološki sasvim logičan kraj čovječuljka-kukavice. Onoga koji nije imao elementarne ljudske hrabrosti ni samopoštovanja da dočeka skori završetak sudskog procesa, i konačno se suoči s poraznom presudom koja je već kucala na vrata njegove bizarne – neljudski prljave i zločinački krvave biografije.

Bilješke

U dogovoru sa autorom knjige u svim poglavljima bilješke su, radi bolje preglednosti, date u obliku fusnota (primjedba prevodioca).

